E-lib.ch
Elektronische Bibliothek Schweiz
Bibliothèque électronique suisse
Swiss electronic library

e-rara.ch

Testamentum Novum

Erasmus, Desiderius

[Zürich], [um 1540]

Zentralbibliothek Zürich

Signatur: AW 606

Persistenter Link: http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-5175

e-rara.ch
Das Projekt e-rara.ch wird im Rahmen des Innovations- und Kooperationsprojektes „E-lib.ch: Elektronische Bibliothek Schweiz“ durchgeführt. Es wird von der Schweizerischen Universitätskonferenz (SUK) und vom ETH-Rat gefördert.

e-rara.ch is a national collaborative project forming part of the Swiss innovation and cooperation programme E-lib.ch: Swiss Electronic library. It is sponsored by the Swiss University Conference (SUC) and the ETH Board.

www.e-rara.ch

Nutzungsbedingungen
Dieses PDF-Dokument steht für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Es kann als Datei oder Ausdruck zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Terms and conditions
This PDF file is freely available for non-commercial use in teaching, research and for private purposes. It may be passed to other persons together with these terms and conditions and the proper indication of origin.

Visual Library

NOVVM TESTAMENTVM

§. MARQVARDVS. §.

ROSENBERGER

61196

Ex Libris Bibliothecae Regiae Monacensis.

Nicht in Rud.
Kat. 8. 78 es

Sebastianus Ridler est
possessor huius libri

~~Deus regit omnia~~

FEFTMKT

Qui frigide disset frigide quoque
proficit,

Qui frigide disset frigide quoque
proficit

Das got got ist das
glaub ich nit unrecht
ist got darauf stirb ich

+ K 227/28
Rosenthal

2

AW. 606

TESTAMENTVM NOVVM, PER D. Erasmum Roterodamum nouissime recognitum.

PRAETEREA SCRIPTVRÆ concordantijs undiq; in marginibus accurate illustratum.

SID
Sum Sebastiani Ridleri
Monacensis.
1562

Euangelij secundum Matthæum.
1 Genealogia Christi.
2 De Magis & pueris interfectis.
3 Primus Ioannes prædicauit regnũ cœ
4 De tentatione Christi. (lorum.
De uocatione Petri, Andreæ, & filio
rum Zebedæi.
5 De beatitudinibus.
Cum proximo non contendendum.
Non mœchandum.
Vxorem non repudiandam.
Non iurandum.
Iniuriam patienter tolerandam.
Diligendos esse inimicos.
6 De eleemosyna, oratione, ieiunio.
De contemnenda terrenorum cura.
7 Quomodo nullũ condemnare liceat.
Petendum esse.
Cauendos esse pseudoprophetas.
8 De leproso.
De Centurione.
De socru Petri.
De dæmoniacis curatis.
De adolescente sequi iusso.
De sedata tempestate maris.
De dæmonijs in porcos eiectis.
9 De paralitico.
De Matthæo.
De Christo cũ publicanis sumente et
De filia archisynagogi. (bum.

De

De muliere sanguinis profluuio labo
De duobus cæcis. (rante.
De muto dæmoniaco.
10 Instruit duodecim apostolos, dans il-
lis potestatem curandi.
11 De discipulis à Ioanne missis.
12 De discipulis sabbato uellentibus spi
De sanata manu arida. (cas.
De dæmoniaco cæco & muto.
De requirentibus signum.
De matre & fratribus.
13 Parabolæ seminantis, & regni cœlo-
14 De Ioanne & Herode. (rum.
De v. panibus & duobus piscibus.
De ambulante Iesu super mare.
15 De transgressione præcepti dei pro-
ter *constitutiones humanas*.
De Cananæa.
De turbis sanatis.
De septem panibus.
16 De fermento pharisæorum.
De interrogatione apud Cæsaream.
De hortatione Petri, ne Iesus, &c.
17 De transformatione Christi.
De lunatico.
De exigentibus didrachma.
18 De quærentibus quis maior.
De offendiculo abijciendo.
De centum ouibus parabola.
De correptione proximi.

De potestate ligandi soluendiq;.
De eo qui debebat decẽ millia talẽta.
19 De interrogantibus, an liceret diuortium facere.
De diuite interrogante Iesum.
20 De mercede conductis operarijs.
De filijs Zebedæi.
De duobus cæcis.
21 De asina & pullo.
De cæcis & claudis.
De ficu quæ exaruit.
De principibus sacerdotum interrogantibus dominum.
De duobus filijs parabola.
De uinea.
22 De uocatis ad nuptias.
De censu Cæsaris.
De *Sadducæis.*
De legis doctore Christũ interrogãte.
De quæstione domini.
23 Deploratio scribarũ & pharisæorum.
24 De consummatione, die & hora.
25 De decem uirginibus.
De his qui talenta acceperunt.
De aduentu Christi.
26 De ea quæ unxit dominum.
De paschate.
De typo mystico.
De proditione Iudæ, Caipha.
Negatio Petri.

De

27 De præside Pilato.
De pœnitentia Iudæ.
De tormentis & pœnis Iesu, & morte eius.
De petitione corporis domini, & sepulchri custodibus.
28 De Christi resurrectione.
De sepulchri custodibus, testibus resurrectionis.
Quomodo se præbuit Iesus uidēdum mulierib. & apostolis in Galilæa.
Finis.

CAPITA EVANGELII secundum Marcum.

1 De Ioanne Baptista Christū baptizante in Iordane.
De uocatione Petri, Andreæ, & filiorum Zebedæi.
De dæmoniaco.
De socru Petri.
De curatis à uarijs morbis.
De leproso.
2 De paralitico.
De publicano filio Alphæi.
De Iesu conuescente publicanis.
De discipulis uellētibus præ fame spicas sabbato.
3 De habente manum aridam.

De apostolorũ electione, data illis uaria potestate.
De matre & fratribus.
4 De semine parabola.
De increpatione aquarum.
5 De legione dæmoniorum.
De filia archisynagogi. (rante.
De muliere sanguinis profluuio labo
6 Quomodo Christus misit apostolos curatum uarios morbos.
De Herode & Ioanne.
De v. panibus & duobus piscibus.
De ambulatione in mari.
7 De discipulis illotis manibus prandentibus.
De transgressione præcepti dei.
De Syrophœnissa.
De sabbato.
8 De septem panibus.
De quærentibus signum.
De fermento pharisæorum.
De cæco.
De interrogatione in Cæsarea.
De dehortatione Petri.
9 De transformatione domini.
De lunatico.
De disputatione quis esset maior.
De offendiculo tollendo.
10 De diuortio.
De diuite interrogante Iesum.

De filijs Zebedæi.
De Bartimæo.
11 De pullo.
De ficu quæ exaruit.
De eiectis è templo numularijs.
De fiducia erga deum.
De obliuione iniuriarum.
De principibus & senioribus sacerdotum qui dominum interrogabant.
12 De uinea.
De censu dando Cæsari.
De Sadducæis. De scriba.
De interrogatione domini.
Cauendos esse hypocritas.
De uidua paupercula.
13 De consummatione.
De die & hora.
14 De ea quæ dominũ unxit unguento.
De paschate.
Christi captiuitas.
Negatio Petri.
De his quæ domino Iesu apud summum sacerdotem irrogata sunt.
15 De his quæ sub Pilato præside passus est.
De morte.
De petitione corporis domini.
De sepultura.
16 De Christi resurrectione.
Quibus post mortem apparuit uiuus.

Quomodo discipulis commisit Euangelij prædicationem.

Finis.

CAPITA EVANGELII secundum Lucam.

1 De parētibus Ioānis Baptistæ, eiusq; natiuitate.
Salutatur Maria ab angelo.
Visitatur Elizabet à Maria.
2 De censu totius orbis.
De partu Mariæ.
De pastoribus.
De Symeone.
De Anna prophetissa.
Iesus inuentus est in medio doctorum,
3 Ioannes prædicat baptismum pœnitentiæ.
De his qui Ioannem interrogabant.
De Herode & Ioanne.
De baptismo Christi.
De genealogia Christi.
4 De ieiunio & tentatione Christi.
Iesus ductus in montem, subtraxit se Iudæorum conspectui.
De dæmoniaco.
De socru Petri.
De curatis à uarijs morbis & dæmonijs.
5 De captura piscium.
De leproso.
De paralytico.

De

De Leui publicano.
De Iesu prandente cum publicanis.
Cur discipuli Ioannis ieiunant, Christi uero non.
6 Discipuli spicas uellunt sabbato præ
De habente manum aridam. (fame.
De apostolorum electione.
De beatitudinibus.
Diligendos esse inimicos.
Cum proximo non contendendum.
Quod proximũ condẽnare non liceat.
7 De seruo Centurionis.
De filio uiduæ.
De discipulis à Ioanne missis.
8 De ea quæ unxit dominum unguẽto.
De eo qui sementẽ faciebat parabola.
De matre & fratribus.
De increpatione aquarum.
De legione.
De filia archisynagogi. Ite.
De muliere sanguinis pfluuio laborã
9 De duodecim apostolis, & potestate illis data.
Audiuit Herodes de Iesu.
De quinq; panib. & duobus piscib.
De interrogatione domini.
De transformatione Christi.
De lunatico.
De disputatione, quis esset maior.
De eo qui prohibitus fuit ab aposto-

lis eijcere dæmonia.
Prohibet, ne petant uindictam ob id q̃
1 non recepti sint hospitio.
10 De signatis septuaginta.
De quæstione legisperiti.
De eo qui inciderat in latrones.
De Martha & sorore eius Maria Ma
11 De oratione (gdalena.
De habente dæmonium mutum.
De muliere quę de turba uocẽ extulit.
De his qui petebant signum.
De pharisæo qui dominũ inuitauerat.
De deploratione scribarum.
12 De fermento pharisæorum.
De eo qui uolebat diuidi hæreditatẽ.
De eo cuius ager ferax fuit.
De terrenorum cura despicienda.
Fugiendam auaritiam.
De seruo uigili.
Cum proximo non contendendum.
13 De Galilæis, & ijs qui in Siloë.
De ficu quæ fructum non protulit.
De muliere quæ habebat spiritum in-
firmitatis. (la.
De grano sinapis & fermento parabo
De eo qui quærebat, an pauci essent
qui salutem consequerentur.
De ijs qui dicebant Iesu de insidijs He
14 De hydropico. (rodis.
Non amandos primos accubitus.

Pauperes ad prandium uocandos po
tius quàm amicos.
De inuitatis ad cœnam.
De ædificatione turris parabola.
15 De centum ouibus parabola.
De filio peregre profecto in regionẽ
16 De dispensatore iniquo. (longinquã.
Ne apicem quidem à lege periturum.
Diuortium non esse licitum.
De diuite & Lazaro.
17 De offendiculo.
Fratri remittendum delictum.
De fidutia erga deum.
De decem leprosis.
Iesus interrogatus quando regnũ dei
18 Semper orandum. (ueniat.
De iudice iniquo.
De pharisæo & publicano.
Puerorum est regnum dei.
De diuite qui interrogabat Iesum.
De cæco.
19 De Zachæo.
De decẽ seruis qui minas acceperant.
De pullo asinæ.
Deflet Iesus Hierosolymam.
Eijcit Iesus uendentes & ementes.
20 De seniorib. quærentibus Iesum, qua
De uinea. (potestate hæc faceret.
De his qui Christo insidiabantur oc-
casione census.

De Sadducæis negãtibus resurrectio
nem.
De interrogatione domini aduersus
phariſæos.
21 De uidua quæ minuta obtulerat.
De conſummatione.
Prędicit Ieſus interitũ Hieroſolymæ.
De ſignis.
22 De paſchate.
De contendentibus quis maior.
Captiuitas Chriſti.
Ducitur Ieſus ad principẽ ſacerdotũ.
23 Ducitur ad præſidem Pilatum.
Contemptus Herodis.
De mulieribus dñm plangentibus.
Crucifigitur Chriſtus.
Sepultura Chriſti.
24 Mulieres uiſitant ſepulchrum.
De Petro currente ad ſepulchrum.
De peregrinis in Emaus.
Ieſus in medio diſcipulorum.
Aſcendit Ieſus in cœlum.
Finis.

CAPITA EVANGELII
secundum Ioannem.

1 Teſtimoniũ Ioannis Baptiſtæ de Chri
ſto.
Interrogatur Ioannes nũ ipſe ſit Chri
ſtus.

De Andrea, Simone Petro, Philippo, & Nathanaële uocatis.

2 De nuptijs in Cana.

De eiectis è templo.

De eo quod dixit: Destruite templum hoc.

3 De Nicodemo & Iesu.

Iesus & Ioannes baptizant.

Quæstio de purificatione.

4 De muliere Samaritana.

De filio reguli.

5 De eo qui triginta octo annos tenebatur morbo.

Iudæi quærunt interficere Christum.

6 De quinq; panibus, & duobus piscibus.

Secessit Iesus à turbis, ne deligeretur in regem.

De ambulatione in mari.

Sequitur turba Iesum nauiculis.

De turba quærente signum.

De pane cœlesti.

Discipulorũ multi desciuerũt à Christo.

Sententia Petri de Christo.

7 Iesus clam ascendit ad diem festum.

Mirantur Iudęi Christum scire literas quas non didicerat.

Dissensio turbæ de Iesu.

Contendunt principes cum ministris & Nicodemo.

8 De muliere adultera.
De interrogãtibus Iesum quem se esse diceret.
Interrogant Iesum de patre eius.
Promittitur à Iesu libertas se sequentibus.
De his qui dicebant Iesum habere dæmonium.
Tentant Iudæi in Christum iacere lapides, eo q̃ se præfert Abrahæ.
9 De cæco à natiuitate, & inter hunc & pharisæos disceptatio.
10 De pastore bono & mercenario.
Iesus interrogatur in porticu deambulans.
11 De Lazaro resuscitato.
Consilium pontificũ & pharisæorum de Iesu apprehendendo.
12 Maria ungit pedes Iesu.
De asella.
De Græcis interrogãtibus Philippũ.
Auditur à turba uox è cœlo.
13 Lauat Iesus pedes discipulorum.
Exit Iudas proditurus Christum.
Inculcat Iesus ut inuicem se diligant.
Quærit Petrus Christum quò uadat.
14 Thomas queritur se nescire quò uadat Iesus.
Iudas Thaddæus interrogat Iesum.
Promittit discipulis consolatorẽ Christum.

stus.

15 De uite uera, agricola, & palmitibus.
Præcipit deus mutuam dilectionem.

16 Prædicit Christus discipulis quæ uentura sunt ipsis.
Paracletus arguet mundum.
De eo q̃ dixit: Pusillum & uidebitis me.
Patrem daturũ esse quicquid petitum fuerit per nomen Iesu.

17 Oratio Iesu ad patrem pro illis quos sibi delegit.

18 Proditur Iesus.
Sternũtur in terrã Iudæi uerbo Christi.
Amputat auriculam Petrus.
Ducitur Iesus ad Annã, ad Caipham, inde ad Pilatum.

19 Damnatur morte crucis dominus.
De stantibus iuxta crucem.
Sepelitur corpus domini.

20 Resurrectio domini.
Mariæ Magdalenæ primum, dehinc apostolis congregatis post resurrectionem præbet se uidendũ Christus.

21 Petro & alijs piscantibus apparet Iesus ad mare Tiberiadis.
Dicitur Petro: Pasce oues meas.

FINIS.

QVO minore negotio disquisitionis, quid quisq; Euangelista cum alio commune habeat, inspecto loco protinus constet, Tabula illa Eusebiana omissa, in marginibus ea quæ conueniant, adscribuntur. Verum ne quid sit quod moretur, aut intersistere cogat, M. Matthæum, R. Marcum, L. Lucam, I. Ioannem significabit.

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

CAPVT PRIMVM.

LIBER generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. † Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Iacob autē genuit Iudā & fratres eius. Iudas autem genuit Phares, & Zaram è Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. *Naasson autē genuit Salmon.* Salmon autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Iesse. Iesse aũt genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Solomonem, ex ea quæ fuerat uxor Vriæ. Solomon autem genuit Roboam. Roboam autē genuit Abia. Abia autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Hoziam. Hozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam. Ezecias autem genuit Manasse. Ma- Luc. 3.

nasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in exilio Babylonico. † Porrò post exilium Babylonicum Iechonias genuit Salathiel. † Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achin. Achin autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matthan. Matthan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph, maritum Mariæ, ex qua genitus fuit Iesus ille qui dicitur Christus. Vniuersæ itaq; generationes ab Abraham usq; ad Dauid, generationes quatuordecim: & à Dauid usq; ad demigrationem Babylonicam, generationes quatuordecim: & à demigratione Babylonica usq; ad Christum, generationes quatuordecim. Iesu uero Christi natiuitas sic habet. † Cum enim mater eius Maria desponsa esset Ioseph, priusquam congressi fuissent, deprehensa est grauida è spiritu sancto. Porrò Ioseph maritus eius, quoniam erat iustus, & nolebat illam infamare, uoluit clanculum ab ea diuertere. Hæc autem cum is in animo uersaret, ecce angelus domini in somnis uisus est illi, dicens: Ioseph fili Dauid, ne metuas adiungere

4. Re. 25.
2. Esd. 2.
Luc. 1.

iungere tibi Mariam uxorem tuam: nam quod in illa conceptum est, à spiritu sancto profectum est. Pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum: is enim saluũ faciet populum suum à peccatis suis. Porrò totum hoc factum est, ut perficeretur id quod dictum fuerat à domino per prophetam ita loquentem: † Ecce uirgo erit prægnans, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emmanuel: quod si quis interpretetur, sonat, nobiscum deus. Excitatus autẽ Ioseph à somno, fecit ut iniũxerat sibi angelus domini, & adiũxit sibi uxorem suam, & non cognouit eam, † donec peperisset filium suum primogenitum, & appellauit nomen eius Iesum. Esa. 7. Luc. 2.

CAPVT II.

CVm autẽ natus esset Iesus in Bethleem ciuitate Iudææ, temporibus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente accesserunt Hierosolyma, dicentes: Vbi est ille qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim illius stellam in Oriente, & accessimus ut adoremus eum. Auditis autem his Herodes rex, turbatus est, & tota Hierosolymorum urbs cum illo: & conuocatis omnibus pontificibus, & scribis populi, percontatus est eos, ubi Christus nasceretur. At illi dixerũt ei: † In Bethleem Iudææ. Sic enim scriptũ est per Ibidem. Num. 24 Ioel. 7.

Mich. 5. prophetam: † Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquã minima es inter principes Iuda, Ex te enim mihi proditurus est dux, qui gubernaturus est populũ meum Israël. Tum Herodes clam accersitis Magis, accurate perquisiuit ab illis, quo tempore stella apparuisset. Et iussis ire in Bethleem, dixit: Profecti illuc, accurate inquirite de puero: ubi uero inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniam, & adorem illum. At illi audito rege, profecti sunt. Et ecce stella quam uiderant in Oriente, præcedebat illos, donec progressa, staret supra locum in quo erat puer. Cum autẽ uidissent stellam, gauisi sunt gaudio magno ualde. Et ingressi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & prostrati adorauerũt illum: & apertis thesauris suis, obtulerunt illi munera, aurum, & thus, & myrrham: & oraculo admoniti in somnis, ne reuerterentur ad Herodem, per aliam uiam reuersi sunt in regionem suam. Digressis autem illis, ecce angelus domini apparet in somnis Ioseph, dicens: Surge, & assume puerum ac matrem illius, & fuge in Aegyptũ, & esto illic donec dixero tibi. Futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Ille uero excitatus, assumpsit puerum & matrem eius noctu, & secessit in Aegyptum, & fuit illic usque ad

obitum

obitum Herodis, ut perficeretur quod dictum fuerat à domino per prophetam, dicentem: †Ex Aegypto uocaui filiũ meum. Osee 11.
Tum Herodes, ubi uidit sibi illusum fuisse à Magis, indignatus est uehementer: ac missis satellitibus, interfecit omnes pueros qui erant Bethleem, & in omnibus finibus Bethleemiticis, quotquot essent bimuli aut minores, iuxta tempus quod exacte cognouerat ex Magis. Tunc perfectum est quod dictum fuerat ab Hieremia propheta, cum ait: † Vox in Rama audita est, lamentatio, Hiere. 31.
[illegible]oratus & fletus multus: Rachel plorans [illegible]os suos, & noluit consolationem admittere, propterea quod non sint. Cæterum defuncto Herode, ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & assume puerum & matrem eius, & uade in terram Israël: defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. At ille surgens, assumpsit puerum & matrem illius, & uenit in terram Israël. Verum cum audisset Archelaum regnare in Iudæa loco Herodis patris sui, timuit illuc abire: sed oraculo admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ, ac profectus habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth, ut implerẽtur quod dictũ fuerat per prophetas: † Nazaræus uocabitur. Iudic. 13.

CAPVT III.

Mar.1. Luc.3. †In diebus illis accedit Ioannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ, dicens q̃: Pœnitentiam agite uitæ prioris, In propinquo est enim regnum cœlorum. Nam hic est ille, de quo dixit Esa-
Esa.40. Marci 1 Luc.3. ias propheta, qui ait: † Vox clamantis in deserto, Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. * Ipse uero Ioannes habebat
Ioan.1. *Mar.1. indumentum suum è pilis camelorum, & zonam pelliceam circũ lumbos suos. Porrò cibus illius erant locustæ, & mel syluestre. Tunc egressa est ad illum Hierosolyma, & tota Iudęa, totaq̃ regio undiq̃ finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane
Luc.3. ab illo, confitentes peccata sua. † Cum uidisset autem multos ex pharisæis & Sadducæis uenientes ad baptismum suum, dixit illis: Progenies uiperarum, quis uobis submonstrauit, ut fugeretis à uentura ira? Facite igitur fructus, qui deceant pœnitentiam, & ne sitis hac mente, ut dicatis intra uosipsos: patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quod possit deus facere, ut ex lapidibus his, filij surgant ipsi Abrahę.
7. 3. Mar. Lu. 1. 3. 1. M. L. Io. Iam uero & securis ad radicem arborum posita est. † Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum bonũ, exciditur, & in ignem mittitur. † Ego quidem baptizo uos aqua ad pœnitentiam: at ille qui post me uenturus est, fortior me est, cuius non sum idoneus,

neus, ut calceamenta portem: ipse uos baptizabit spiritu sancto & igni: † cuius uen Luc.3.
tilabrum in manu ipsius, & repurgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili. † Tunc accedit Iesus à Gali- Mar.1.
læa ad Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab illo. At Ioānes prohibebat illum, dicens: Mihi opus est, ut abs te baptizer, & tu uenis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ad illum: Omitte nunc, sic enim decet nos, ut compleamus omnem iustitiā. 1. 3. 1. M. L. Io.
Tunc omittit illum. † Et baptizatus Iesus ascendit protinus ab aqua: & ecce aperti sunt illi cœli, & uidit spiritum dei descendentem tanquam columbam, & uenientem super ipsum. *Et ecce uox de cœlis, dicens:* 17. 1. 9. Mat. mar Luc. 3. 9.
† *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est.*

CAPVT IIII. 1. 4.

† Vnc Iesus subductus fuit in desertum Mar. Lu.
à spiritu, ut tentaretur à diabolo. * Et *Luc. 4.
cum ieiunasset dies quadraginta, ac noctes quadraginta, tandem esurijt. Et cum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit: Si filius es dei, iube ut lapides hi panes fiāt. At ille respondens, dixit: Scriptum est: † Non solo pane uicturus est homo, sed omni uerbo Deute. 8.
q̄d egreditur per os dei. Tūc assumit illum

TENTATIO PORRIS

cordiabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, dicitq; illi: Si filius es dei, præcipita te deorsum: nam
Psal. 90. scriptum est: † Angelis suis mandaturus est de te, ac manibus tollent te, ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Dixit il
Deute. 6. li Iesus: Rursum scriptum est: † Non tenta bis dominum deum tuum. Rursum assumit illũ diabolus in montem excelsum ualde, & commonstrat ei omnia regna mundi, & gloriam illorum, & dicit illi: Hæc omnia ti
Ibidem. bi dabo, si prostratus adoraueris me. Tunc dicit illi Iesus: Abi satana, scriptum est enim: † Dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles. Tunc omittit illum dia-
Mar. 1. bolus: † Et ecce angeli accedebant, ac mi-
7. 4. 2. nistrabant ei. *Cum audisset autem Iesus, q*
M. L. 1. *Ioannes traditus esset, *secessit in Galilæ* am: & relicta Nazareth, profectus habita uit in Capernaum, quæ est ciuitas maritima, in finibus Zabulon & Neptalim, ut impleretur quod dictum fuerat per Esaiam
Esa. 9. prophetam dicentem: † Terra Zabulon & Neptalim iuxta uiam maris ultra Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui sedebat in tenebris & umbra mortis, uidit lucem magnam: & qui sedebant in regio-
Mar. 1. ne & umbra mortis, lux orta est eis. † Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare & dicere: Resipiscite, instat enim regnum cœlorum.

rum. Ambulãs autem Iesus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem, qui uocabatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare (nam erant piscatores) & dicit illis: Sequimini me, & faciã uos piscatores hominum. At illi relictis illico retibus, secuti sunt illum. Et progressus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobũ filiũ Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui, cum Zebedæo patre suo, sarcientes retia sua, & uocauit eos. At illi protinus relicta naui & patre suo, secuti sunt eum. Et circumibat totam Galilæam Iesus, docens in synagogis illorum, ac prædicans euangelium regni, & curans omnem morbum, & omnem languorem in populo. Et *dimanauit fama illius in totam Syriam.* Et adduxerunt ad illum *omnes male affectos* uarijs morbis ac torminibus contractos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos, sanauitq; illos. †Et secutæ sunt eum turbæ multæ à Galilæa ac Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis. 2. 6. Mar. Lu.

CAPVT V.

CVm uidisset autem turbas, ascendit in montem, & cum cõsedisset, accesserunt ad illũ discipuli eius: & postquam aperuisset os suum, docebat illos, dicens: †Beati pauperes Luc. 6.

spiritu, quoniam illorum est regnum cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient. Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem accipient terrę. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Beati pacifici, quoniam hi filij dei uocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam illorum est regnum cœlorum. Beati estis, cum probra iecerint in uos, & insectati fuerint, & dixerint omne malum uerbum aduersus uos, mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra multa est in cœlis. Sic enim persequuti sunt prophetas qui fuerunt ante uos. Vos estis sal terræ: † Quod si sal infatuatus fuerit, quo salietur? Ad nihil ualet ultra, nisi ut proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest oppidum abscondi supra montem situm: * neque accendunt lucernam, & ponunt illam subter modium, sed super candelabrum, & lucet omnibus qui sunt in domo. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, glorificentq; patrem uestrū qui est in cœlis. Ne existimetis quod uenerim ad destruendam legem, aut prophetas

9. 14. Mar. Lu.

Mar. 4. Lu. 8. 11.

phetas: imò non ueni ut destruam, sed ut compleam. †Amen quippe dico uobis: do Luc.16.
nec prætereat cœlum & terra, iota unum, aut unus apex nõ præterierit ex lege, quo ad omnia facta fuerint. Quisquis igitur solueritunum ex mandatis hisce minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum. Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorũ. Dico enim uobis: Nisi abundauerit uestra iustitia plus quam scribarũ & pharisæorum, non possitis ingredi in regnum cœlorum. Audistis quod dictum sit ueteribus: †Non occides: quisquis autem Exo. 20.
occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego di Deut.5.
co uobis, quod qsquis irascitur fratri suo Leui. 29.
temere, *obnoxius erit iudicio*. Quicunque uero dixerit fratri suo Racha, obnoxius erit concilio. Quisquis autem dixerit, Fatue, obnoxius erit gehennę incendio. Itaq; si obtuleris munus tuum ad aram, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque illic munus tuum coram altari, & abi, prius reconciliaris fratri tuo, & tum ueniens offer munus tuum. †Habeto beneuolentiam cum aduer Luc.12.
sario tuo cito, dum es in uia cum illo: nequando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem conijciaris. Amen dico tibi, non exibis illinc,

donec persolueris extremum quadrãtem.
Exo. 20. †Audistis quod dictũ fuerit antiquis: Non committes adulterium. At ego dico uobis, quod quicunq; aspexerit uxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium
Matt. 18. cum ea cõmisit in corde suo. † Quod si ocu
Mar. 9. lus tuus dexter obstaculo tibi fuerit, erue il lum, & abijce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum conijciatur in gehennam. Et si dextera tua manus obstiterit tibi, amputa eam, & proijce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuo
Deut. 24. rum, ac non totum corpus tuum conijcia-
Matt. 19. tur in gehennam. Dictum est autem: † Qui
Mar. 10. cunque repudiauerit uxorem suam, det illi libellum diuortij. ★ At ego dico uobis,
★Mat. 19 quod quisquis repudiauerit uxorem suã,
Mar. 10. nisi causa stupri, efficit ut illa sit adultera:
Luc. 16. & quicunq; repudiatam duxerit, adulterium committit. Rursum audistis quod di-
Leui. 19. ctum fuerit antiquis: †Non peierabis, sed persolues domino ea quæ iuraueris. At ego dico uobis, ne iuretis omnino, neque per cœlum, quia thronus dei est: neque per terram, quia subsellium est pedum illius: neque per Hierosolyma, quoniam ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iurabis, propterea quod non potes unum pilum album aut nigrum facere: Sed

erit

erit sermo uester, est est, non non. Porrò
quod ultra hæc adiungitur, ex malo pro- Exod. 21.
ficiscitur. † Audistis quod dictum fuerit: Deut. 19.
Oculum pro oculo, & dentem pro dente.
At ego dico uobis, ne resistatis malo: †
sed quisquis impegerit alapam in dexte- Luc. 6.
ram tuam maxillam, obuerte illi & alterã:
& ei qui te uelit in ius trahere, ac tunicam
tuam tollere, permitte illi & pallium: &
qui te adegerit ad miliarium unum, abito
cum illo duo. Petenti abs te, dato: & cupi-
enti mutuum accipere, ne auerseris. †
Audistis quod dictum sit: Diliges proxi- Leuit. 19
mum tuum, & odio habebis inimicum tu-
um. At ego dico uobis: †Diligite inimicos Luc. 6.
uestros, bene precemini deuouẽtibus uos,
benefacite ijs qui uos odio prosequuntur:
orate pro ijs qui lædunt & infectãtur uos,
ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis:
quia solem suum exoriri sinit super malos
ac bonos, & pluuiam mittit super iustos
& iniustos. Nam si dilexeritis eos qui dili-
gunt uos, quod præmium habetis? nónne
& publicani idem faciunt? Et si com-
plexi fueritis fratres uestros tantum, quid
eximium facitis? nónne & publicani sic fa
ciunt? Eritis igitur uos perfecti, quemad-
modum pater uester qui est in cœlis, perfe
ctus est.

CAPVT VI.

Matt. 23. ATtendite ne eleemosynã uestram præstetis coram hominibus, quo spectemini ab illis, alioqui præmium non habetis apud patrem uestrum qui est in cœlis. Itaq; cum præstas eleemosynam, ne tubis canatur ante te, quemadmodum hypocritæ faciunt in conciliabulis, & in uicis, ut glorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, habent mercedem suam. Cæterum tu cum præstabis eleemosynam, nesciat siniſtra tua quod facit dextera tua, ut sit tua eleemosyna in occulto: & pater tuus qui uidet in occulto, ipse reddet tibi in propatulo. Et cum oraueris, nõ eris quemadmodum hypocritæ: Nam illi solent in conciliabulis, & in angulis platearum stantes orare, quo conspicui sint hominibus. Amẽ dico uobis, quod habent mercedem suam. Tu uero cum oras introito in cõclaue tuum, & occluso ostio tuo, ora patrem tuum qui est in occulto: & pater tuus qui uidet in occulto, persoluet tibi in propatulo. Verum orantes, ne sitis multiloqui sicut ethnici: putant enim fore, ut ob multiloquium suum exaudiãtur. Ne igitur efficiamini similes istorum. Nouit enim pater uester quibus rebus opus sit uobis, priusquam petatis ab illo. Ad hunc ergo modum orate uos: † Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat

Luc. 11.

regnum

regnum tuum: fiat uoluntas tua, quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo: quia tuum est regnũ, & potentia, & gloria, in sæcula sæculorum, Amen. † Proinde si remiseritis hominibus errata sua, remittet & uobis pater uester cœlestis: quod si nõ remiseritis hominibus errata sua: nec pater uester remittet errata uestra. Porrò cum ieiunaueritis, ne sitis ueluti hypocritæ tetrici. Obscurãt enim facies suas, quo perspicuum sit hominibus ipsos ieiunare: Amen dico uobis, habẽt mercedem suam. Tu uero cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, *ne conspicuum sit hominibus te ieiunare*, sed patri tuo qui est in occulto: & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. Ne reponatis uobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur. † Sed recondite uobis thesauros in cœlo, ubi neq; erugo, neq; tinea corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neq; furantur: Nam ubi fuerit thesaurus uester, illic erit & cor uestrum. † Lucerna corporis est oculus. Si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.

Matt. 18. Marc. 11.

Luc. 12.

Luc. 11.

Quod si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? † Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim hunc habebit odio, & alterũ diliget: aut huic adhærebit, & alterum negliget. Non potestis deo seruire, & mammonæ. † Propterea dico uobis, ne sitis soliciti uitæ uestræ, quid esuri sitis, aut bibituri: neq; corpori uestro, quibus indumẽtis usuri. Nónne anima pluris est q̃ cibus, & corpus pluris quàm indumẽtum? Vertite oculos ad uolatilia cœli, quia non serunt, neq; metunt, neq; conuehunt in horrea, & pater uester cœlestis alit illa. Nónne uos longe præcellitis illa? Quis autem ex uobis solicite cogitando, potest addere ad staturam suam cubitum unum? Ac de indumento quid soliciti estis? Cognoscite lilia agri quomodo crescant: non laborant, neq; nent. Attamen dico uobis, ne Solomonem quidem in uniuersa gloria sua sic amictum fuisse, ut unum ex his. Quod si gramen agri, quod hodie cum sit, cras in clibanum mittitur, deus sic uestit, an non multo magis uobis id faciet, ò parum fidentes? Ne sitis igitur soliciti, dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Nam omnia ista Gentes exquirunt. Nouit enim pater uester cœlestis, quod

Luc. 16.

Luc. 12.

opus

opus habeatis his omnibus. Quin potius quærite primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Ne sitis igitur soliciti in crastinum, nam crastinus dies curam habebit suijpsius. Sufficit suæ diei afflictio.

CAPVT VII.

NOlite condemnare, ne condemnemini: Quo enim iudicio iudicatis, eo iudicabitur de uobis: & qua mensura metimini, ea metientur uobis alij. * Cur autem uides festucam, quę est in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo tuo non animaduertis? Aut quomodo dicis fratri tuo, Sine, eximam festucam ex oculo tuo, & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eijce prius trabem ex oculo tuo, & tum perspicies, ut eximas festucam ex oculo fratris tui. Ne detis quod sanctum est canibus: ne proieceritis margaritas uestras ante porcos, ne quando hi conculcent eas pedibus suis, & illi uersi in uos, lacerēt uos. *Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Quisquis enim petit, accipit: & quicunq; quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. * An quisquam est uestrum homo, qui si filius eius petierit panem, lapidem daturus sit illi? Aut si piscem petierit, num serpentem porriget illi? Si uos igitur cum sitis mali,

Mar. 4. Luc. 6. Ibidem. Luc. 10. Ioan. 16. Luc. 11.

noſtis dona bona dare filiſs ueſtris, quanto magis pater ueſter qui eſt in cœlis, dabit
Luc. 6. bona, ſi poſtuletis ab ipſo? * Omnia igitur quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis. Hæc enim eſt
Luc. 13. lex & prophetæ. *Introite per arctam portam, quoniam lata eſt porta, & ſpatioſa uia quæ abducit in exitiũ, multiq; ſunt qui ingrediuntur per illam: Quoniam anguſta eſt porta, & ſtricta uia quæ abducit ad uitam, & pauci ſunt qui inueniunt illam. Cauete uero uobis à pſeudoprophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtitu ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. A fructibus ipſorum
Luc. 6. agnoſcetis eos. * Nunquid colligũt de ſpinis uuam? aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: putris autem arbor fructus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus malos facere: neq; ar-
Matt. 3. bor putris fructus bonos facere. * Omnis
Luc. 3. arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Igitur ex fru-
Luc. 6. ctibus ipſorũ agnoſcetis eos. * Non quiſquis dicit mihi: Domine, domine, introibit in regnum cœlorum, ſed qui fecerit uolun-
Luc. 13. tatem patris mei qui in cœlis eſt. * Multi dicent mihi in illo die, Domine domine, nónne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas uirtutes præſtiti-

proposicio Cauendum est a falsis prophetis

mus? Ac tum confitebor illis: Nunquam noui uos. * Discedite à me qui operamini iniquitatem. † Omnis igitur qui audit ex me sermones hos, & facit eos, adsimilabo illum uiro prudẽti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit imber, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non est prostrata, fundata enim fuerat super petram. Et omnis qui audit à me sermones hos, & non facit eos, adsimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit imber, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & impegerunt in domum illam, & deiecta est, & fuit ruina illius magna. Et factum est ut cum finisset Iesus sermones hos, * obstupuerint turbæ super doctrina illius. Docebat enim eos uelut habens authoritatem, & non sicuti scribæ.

Psal. 6.
† Luc. 6.
7. 4. Mar. Lu.

CAPVT VIII.

CVm descendisset autem de monte, sequutæ sunt eum turbæ multæ, * & ecce leprosus accedens, adorauit eum, dicens: Domine, si uelis, potes me mundare. Protensaq; manu tetigit illum Iesus, dicens: Volo, mundus esto. Ac protinus mundata fuit illius lepra. Et dicit illi Iesus: Vide ne cui dixeris,

7. 9. Mar. Lu.

sed abi ostende teipsum sacerdoti, & offer munus quod iussit offerri Moses in testimo
Leui. 14. nium ipsis. * Porrò, cum ingressus fuisset
Luc. 7. Iesus Capernaum, adijt eum Centurio, ob
Ioan. 4. secrans eum, & dicens: Domine, famulus meus decumbit domi paralyticus, ac grauiter discruciatur. Et dicit illi Iesus: Ego cum uenero, medebor illi. Et respondens Centurio, dixit: Domine non sum idoneus ut tectum meum subeas: imò tantũ dic uerbum, & sanabitur famulus meus. Nam & ego sum homo alterius potestati subditus, & habeo sub me milites, & dico huic, uade, & uadit: & alteri, ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Hæc autem cum audisset Iesus, admiratus est, & ait sequentibus se: Amen dico uobis, ne in Israël quidem tantum fidei reperi. * Dico autem uo-
Luc. 13. bis, quod multi ab Oriente & Occidente uenturi sunt, & accumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum, filij uero regni eijcientur in tenebras extremas, illic erit ploratus, & stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni: Abi, & quem-
1. 4. admodum credis, ita fiat tibi. Et sanatus
Mar. Lu. est famulus eius in hora illa. * Et cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum illius in lecto decumbentem & febricitantem, tetigitq; manum illius, & reliquit illam febris, & surrexit, ac ministrauit illis.

Cum

Cum autem appetisset uespera, adduxerunt illi dæmoniacos multos, & eiecit spiritus uerbo, omnesq; male habentes sanauit: ut impleretur quod dictum erat per Esaiam prophetam, cum ait: * Hic infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit. Esa. 53.

Cum uidisset autē Iesus turbas multas circum sese, iussit ut abirent in ulteriorem ripam: *Et cum adisset unus scriba, dixit ei: Luc. 9.
Præceptor, sequar te quocunq; abieris. Et dicit illi Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, at filius hominis non habet ubi caput reclinet. Alius de numero discipulorum suorum dixit ei: Domine, permitte mihi prius ut abeam, & sepeliam patrem meum. At Iesus dixit illi: Sequere me, & sine ut mortui sepeliant mortuos suos. *Et cum esset ingressus nauim, sequuti sunt eum discipuli sui: & ecce motus magnus factus est in mari, adeo ut nauis operiretur à fluctibus, ipse uero dormiebat. Et accedentes discipuli excitauerunt illum, dicentes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit illis: Quid timidi estis exigua prædi- 4. 8. Mar. Lu.
ti fiducia? Tunc excitatus increpauit uentos & mare, & facta est tranquillitas magna. Homines uero admirabantur, dicentes: Qualis est hic, quia uenti quoq; & mare obediunt illi? Et cum uenisset ad ulterio- 5 8.
rem ripam in regionem Gergesenorum, oc- Mar. Lu.

currerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis egressi: erant autem sæui supra modum, adeo ut nemo posset transire per uiam illã. Et ecce uociferabantur, dicentes: Quid rei nobis tecum est Iesu fili dei? Veniſti huc ad cruciandum nos ante tempus? Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens. Dæmones uero rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos, permitte nobis ut demigremus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi uero egressi, abierunt in gregem porcorũ. Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porrò qui pascebant, aufugerunt, & digressi in ciuitatem, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu. Et cum uidissent illum, rogabant ut decederet è finibus ipsorum.

CAPVT IX.

Mar. 2. Luc. 5. *Et ingressus nauem, traiecit, & uenit in suam ciuitatem. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. Cumq; uidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce, quidam è scribis dicebant intra se se: Hic blasphemat. Et cũ uidisset Iesus cogitationes illorum, dixit: Quare uos cogitatis

tatis mala in cordibus uestris? Vtrum enim est facilius dicere, Remittuntur tibi peccata, an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quod potestatem habeat filius hominis in terra remittendi peccata, tunc dicit paralytico: Surge, tolle tuum lectum, & abi in domum tuam. Et ille surrexit, abijtq; domum suam. Turbæ uero quæ uiderant, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedisset potestatem talem hominibus. Et præteriens Iesus illinc, uidit hominem desidentem ad telonium, Matthæum nomine, dicitq; ei: * Sequere me. Atque is Mar. 2.
surgens, sequutus est eum. * Et factum est, Luc. 5.
ut Iesus accumberet in illius ædibus, & ce multi publicani & peccatores qui uenerant, simul *accubuerunt cum Iesu & discipulis illius*. Cumq; id *uidissent pharisæi*, dixerunt discipulis eius: * Cur cum 2. 5.
publicanis & peccatoribus sumit cibum Mar. Lu.
præceptor uester? At Iesus ubi audiuit, dixit iliis: * Non opus habent ij qui ualidi Matt. 12.
sunt medico, sed qui male habent. Quin potius ite & discite quid sit illud: Misericor Osee 5.
diam uolo, & non sacrificium. Non enim ueni ad uocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Tunc adeunt eum discipuli Ioannis, dicentes: Quam ob causam nos & pharisæi ieiunamus plerunque, discipuli uero tui non ieiunant? Et dixit

illis Iesus: Num possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum tolletur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nullus immittit assumentum panni rudis in uestē ueteri: aufert enim supplementum illius à uestimento, & peior ruptura fit. Neq; mittūt uinum nouum in utres ueteres, alioquí rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt. Sed mittūt uinum nouum in utres nouos, & utraq; simul seruantur. Hæc cum illis loquetur, ecce primas quidam uenit, & adora
Mar. 5. uit eum, dicens: *Filia mea modo defuncta est, sed ueni & impone manum tuam super illam, ac uiuet. Et surgens Iesus sequu-
Luc. 8. tus est eum, ac discipuli illius. *Et ecce mulier, quæ sanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens à tergo, tetigit fimbriam uestimenti illius: dixerat enim intra sese: Si tantum tetigero uestimentum illius, ero salua. At Iesus conuersus, ut uidit illam, dixit: Confide filia, fides tua saluam te fecit. Et salua facta fuit mulier à tempore illo. Et cum uenisset Iesus in ædes primatis, uidisset q; tibicines, & turbam tumultu
Mar. 5. antem, dicit illis: *Secedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit. Et deridebāt illum. Cum autem fuisset eiecta turba, introgressus tenuit manum illius, & surrexit adolescentula. Et emanauit rumor hic

in

in totam terram illam. Et cum discederet illinc Iesus, sequuti sunt illum duo cæci, clamantes ac dicentes: Miserere nostri fili Dauid. At cum uenisset in ædes, adierũt illum cæci, & dicit illis Iesus: Creditis me hoc posse facere? Dicunt illi: Credimus domine. Tunc tetigit oculos illorum, dicens: Iuxta fidem uestram fiat uobis. Et aperti sunt illorum oculi. Et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. At illi cum abissent, diuulgarunt famam illius in tota terra illa. * Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mutum dæmoniacum, & eiecto dæmonio, loquutus est mutus. Et admiratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israël. At Pharisæi *dicebant: Per principem dæmoniorum* eijcit dæmonia. * Et circumibat Iesus ciuitates omnes ac uicos, docens in synagogis illorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans omnem morbum, & omnem languorem in populo. * Cum uidisset autem turbas, affectu misericordiæ tactus est erga illos, quod essent destituti ac dispersi, uelut oues non habẽtes pastorem. * Tunc dicit discipulis suis: Ipsa quidem messis copiosa, cæterum operarij pauci. Rogate igitur dominũ messis, ut extrudat operarios in messem suam.

7. 11. Mar. Lu.

6. 13. Mar. Lu.

Mar. 6.

Luc. 0.

CAPVT X.

Mar. 3. 6 Luc. 9. ET accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus immundos, ut eijcerent eos, & sanarent quemuis morbũ, & quemMar. 3. nis languorem. * Porrò, duodecim apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon, q uocatur Petrus: & Andreas frater eius: Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater eius: Philippus & Bartholomæus: Thomas & Matthæus, qui fuerat publicanus: Iacobus filius Alphæi, & Lebbæus, cognomento Thaddæus: Simon Cananæus, & Iudas Iscariotes, qui & prodidit illum. Hos numero duodecim emisit Iesus, quibus præceperat, dicens: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitatẽ Samaritanorum ne ingrediamini, sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Profecti autem prædicate, dicentes: Appropinquauit regnũ cœlorum. Infirmos sanate, leprosos mundate, mortuos suscitate, dæmonia eijcite: gratuiMarc. 6. to accepistis, gratuito date. * Ne possideaLu. 9. 10. tis aurum, neq; argentum, neq; æs in crumenis uestris, neq; peram ad iter, neq; binas tunicas, neq; calceamenta, neq; uirgam. Nam dignus est operarius cibo suo. Sed in quamcunq; ciuitatem aut uicum Ibidem. ueritis ingressi, exquirite quis in ea sit dignus, atq; illic manete donec exeatis. Cũ autem intrabitis domum, salutate illam: &

siqui-

siquidem fuerit domus digna, ueniat pax
ueſtra ſuper illam: ſin minus fuerit digna,
pax ueſtra ad uos reuertatur. Et quicunq; Ibidem.
non exceperit uos, neq; audierit ſermones
ueſtros, exeuntes ex ædibus aut ciuitate il
la, excutite puluerem pedum ueſtrorum.
* Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Ibidem.
Sodomorum, & Gomorrhorum in die iu- Matt. 11.
dicij, quàm ciuitati illi. Ecce ego emitto
uos, uelut oues in medio luporum. Eſtote
igitur prudentes ueluti ſerpentes, & ſim- 13. 21.
plices ſicut columbæ. * Cauete autem ab Mar. Lu.
illis hominibus, tradent enim uos in con- Io. 15. 16.
cilia, & in conciliabulis ſuis flagris cæ-
dent uos: quin & ad principes ac reges
ducemini propter me in teſtimonium ipſis 13. 12. 21.
ac gentibus. *At cum tradiderint uos, ne Mar. Lu.
ſitis ſolicit, quomodo aut quid loquami-
ni, dabitur enim uobis in illa hora quid
loquamini. Non enim uos eſtis illi loquen
tes, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur
in uobis. * Tradet autem frater fratrem Mich. 7.
in mortem, & pater filium, & inſurgent
filij aduerſus parentes, & morte afficient
eos, & eritis odio habiti ab omnibus pro-
pter nomen meum. * Verũ qui ſuſtinuerit Mat. 24.
uſq; ad finem, hic ſaluus fiet. Cum autem
perſequuti uos fuerint in ciuitate hac, fu-
gite in aliam. Amen enim dico uobis, non
perambulaueritis omnes ciuitates Iſraeliti

6. 13.15. cas, quin iam uenerit filius hominis. * Nõ
Luc. 10. est discipulus supra præceptorem, necꝫ ser
uus supra dominum suum. Sufficit discipu
lo, ut sit sicut pręceptor ipsius, & ut seruus
sit sicut dominus ipsius. Si ipsum patremfa
milias uocauerunt Beelzebul, quanto ma-
4. 8.12. gis domesticos illius? Ne igitur metuatis
Mar.Lu. eos. *Nihil enim est tectũ, quod non sit re-
tegẽdum: & nihil occultum, quin futurum
sit ut sciatur. Quod dico uobis in tenebris,
dicite in luce: & quod in aurem auditis,
Luc.12. prædicate in tectis. * Et ne metuatis uobis
ab his qui occidũt corpus, animam autem
non possunt occidere: sed metuite magis il
lum, qui potest & animam & corpus per-
dere in gehenna. Nonne duo passerculi mi
nuto asse ueneunt? & unus ex illis non ca-
det in terram sine patre uestro? Vestri uero
etiam pili capitis omnes numerati sunt. Ne
8. 12. igitur metuatis, uos pluris estis quàm mul
Mar.Lu. ti passerculi. *Omnis igitur qui confitebi-
tur me coram hominibus, confitebor & e-
go illum coram patre meo qui est in cœlis.
Porrò quisquis negauerit me coram homi
nibus, negabo eum & ego coram patre
Luc.12. meo qui est in cœlis. * Ne arbitremini ꝙ
uenerim ad mittendum pacem in terram.
Non ueni ut mitterẽ pacem, sed gladium.
Mich.7. * Nam ueni ut diffidere faciam hominẽ ad
uersus patrem suum, & filiam aduersus ma
trem

trem suã, & sponsam aduersus socrũ suam:
& inimici hominis erunt ij, qui sunt domestici ipsius. * Qui amauerit patrem aut ma Luc.14.
trem supra me, non est me dignus: & qui amauerit filium aut filiam supra me, non est me dignus. Et qui non accipit crucẽ suam,
ac sequitur me, non est me dignus. * Qui in Matt.16.
uenerit animam suam, perditurus est eam: Luc.9.
& qui perdiderit animam suam mea causa, & 17.
i ueniet eam. Qui recipit uos, me recipit:
& qui me recipit, recipit eum qui misit me.
* Qui recipit prophetã in nomine prophe- Luc.10.
tæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui re Ioan.13.
cipit iustum in nomine iusti, mercedem iu- & 14.
sti accipiet. Et quicunq; autẽ bibendum de Mar.9.
derit uni ex pusillis his poculum aquæ frigidæ tantum *nomine discipuli*, amen dico uobis, non perditurus est mercedem suam.

CAPVT XI.

ET factum est, cum finem fecisset Iesus mandãdi duodecim discipulis suis progressus est illinc, ut doceret & prædicaret in ciuitatibus illorum. * Ioannes autẽ cum Luc.7.
audisset in carcere facta Christi, missis duobus discipulis suis, dixit illi: Tu es ille qui uenturus est, an alterum expectamus? Et respondens Iesus, dixit illis: Ite & renunciate Ioanni ea quæ auditis & uideris: Cæci uisum recipiunt, & claudi ambulant, lepro si mundantur, & surdi audiunt, mortui ex-

citantur, & pauperes lætum accipiunt Euangelij nuncium. Et beatus est quisquis non fuerit offensus per me. Euntibus autem illis, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne: Quid existis in desertum ut uideretis? num arundinem, quæ agitatur à uento? Age, quid existis ut uideretis? num hominẽ * mollibus uestibus amictum? Ecce qui mollia gestãt, in domibus regum sunt. At quid
Luc. 7. existis uidere? num prophetam? Certe dí-
Mar. Lu. co uobis & excellẽtiorem propheta. ✶ Hic
Malac. 3. est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui
Luc. 7. præparaturus est uiã tuam ante te. * Amen dico uobis, non exortus fuit inter eos qui nascuntur è mulieribus, maior Ioanne Baptista. Attamen is qui minor est in regno
Luc. 16. cœlorum, maior illo est. ✶ Porrò à diebus Ioannis Baptistæ usque ad hunc diem regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Nam omnes prophetæ & ipsa lex usq; ad Ioannem prophetauerunt. Et si uultis recipere, ipse est Helias ille, qui uenturus erat. Qui habet aures ad audiendum
Luc. 7. audiat. ✶ Sed cui assimilabo generationem hanc? Similis est pueris qui sedent in foris & acclamant sodalibus suis, ac dicunt: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lugubria cecinimus uobis, & non planxistis. Venit enim Ioãnes, nec edens, nec bibens,

& aiunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicunt: En hominem comedonem, & uini potorem, publicanis amicum ac peccatoribus. Et iustificata est sapientia à filijs suis. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus æditæ fuerant plurimæ uirtutes ipsius, ꝙ scelerum eas non pœnituissent. * Væ tibi Chorazin, uæ tibi Bethsaidan, quoniam si in urbe Tyri aut Sidonis factæ fuissent uirtutes quæ factæ sunt in uobis, olim in sacco & cinere scelerum suorum pœnitentiam egissent. Attamen dico uobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij q̃ uobis. Et tu Capernaum, quæ es usq; ad cœlum exaltata, usq; ad inferos detraheris, quoniam si in Sodomis æditæ fuissent uirtutes quæ æditæ sunt in te, mansissent usq; ad hodiernum diem. Veruntamen dico uobis ꝙ Sodomis tolerabilius erit in die iudicij, q̃ tibi. *In illo tempore respondens Iesus, dixit: Gratias ago tibi pater domine cœli & terræ, ꝙ absconderis hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelaris ea paruulis. Certe pater, sic fuit bona uoluntas apud te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrẽ quis q̃ nouit nisi filius, & cuicunq; uoluerit filius reuelare. Venite ad me oẽs qui laboratis et onerati estis, et ego refocillabo uos. Tollite iugum meum super uos, & discite à me

Luc. 10.

Ibidem.

10. 8.

Luc. 10.

ꝙ mitis sim & humilis corde, & inuenietis
Iere. 6. requiem animabus uestris. Iugū enim meū
commodum est, & onus meum leue est.

2. 6. CAPVT XII.

Mar. Lu. I*N illo tempore ibat Iesus sabbatis per
segetes, discipuli uero illius esuriebant,
& cœperunt uellere spicas, & comedere.
At pharisæi cum uidissent, dixerunt illi:
Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet
facere in sabbato. Ille uero dixit eis: Non
1. Re. 21. legistis quid fecerit Dauid, cum esuriret
ipse & ij qui erant cum illo, quomodo in-
gressus sit in domum dei, & panes propo-
sitionis ederit, quos ipsi non licebat edere,
neqꝫ ijs qui cum illo erant, nisi sacerdoti-
bus solis? Aut non legistis in lege, quod
sabbatis sacerdotes in templo sabbatum
prophanant, & crimine uacant? Dico au-
tem uobis, quod templo maior est hoc in lo
Osee 6. co. Quod si sciretis quid sit: Misericordi-
Matt. 9. am uolo, & non sacrificium, nequaquam
3. 6. condemnassetis insontes. Nam dominus
Mar. Lu. est & sabbati filius hominis. *At progres-
sus illinc, uenit in synagogam illorum, &
ecce homo erat manum habens aridam, &
interrogabant illum, dicentes: Licet ne sab
batis curare? ut accusarent eum. At ille di-
xit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habe
bit ouem unam, & si ea inciderit sabbatis
in foueam, nónne apprehendet illam & eri
get?

get? Quanto igitur præstantior est homo oue? Licet igitur sabbatis beneficio affice-re. Tunc dicit homini: Extende manum tuam, & is extendit, ac restituta est sanitati, sicut altera. * Porrò pharisæi egressi, cœ Mar.3.
perunt consilium aduersus eum, quomodo Ioan.10.
illum perderent. At Iesus, ubi nouisset, se-cessit illinc, sequutæq; sunt eum turbæ mul tæ, & sanauit eos omnes: & interminatus est illis, ne se facerent manifestum, ut com-pleretur quod dictum erat per Esaiam pro phetam, qui ait: * Ecce filius meus, quem Esa.42.
elegi: dilectus meus, in quo sibi bene com-placuit anima mea. Ponam spiritum meum super illum, & iudicium gentibus annun-ciabit. Non contendet, neq; clamabit, neq; audiet quisquam *in plateis uocem eius*: a-rundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eij-ciat ad uictoriam iudicium, & in nomine il lius gentes sperabunt. * Tunc adductus est Luc.11.
ad eum qui dæmonio agitabatur, cæcus ac mutus, & sanauit illum, ita ut cæcus ac mu tus & loqueretur & cerneret. Et obstupue runt omnes turbæ, dicebantq;: Num hic est ille filius Dauid? At pharisæi cum audis-sent, dicebant: * Hic non eijcit dæmonia, Mar.9.
nisi præsidio Beelzebul principis dæmo- Mar.3.
niorum. † Iesus autem cum sciret cogitatio Luc.11.
nes illorum, dixit illis: Omne regnum di- Ibidem.

uisum aduersus sese, desolatur: & omnis ci
uitas aut domus diuisa aduersus seipsam,
non stabit: Et si satanas satanam eijcit, ad-
uersus seipsum diuisus est: Quomodo igi-
tur stabit regnum illius? Et si ego præsidio
Beelzebul eijcio dæmonia, filij uestri cu-
ius præsidio eijciunt? Propterea ipsi iudi-
cabunt de uobis. Quod si *spiritu dei* ego
eijcio dæmonia, ergo *peruenit ad uos re-*
Mar.3. gnum dei. * Alioqui quomodo potest ali-
quis *intrare domum* potẽtis, & uasa illius
diripere, nisi prius uinxerit potentem, &
tunc domũ illius diripiet? Qui non est me-
cum, aduersum me est: & qui non congre-
gat mecum, spargit. Propterea dico uobis:
Mar.3. * Omne peccatum & conuiciũ remittetur
Luc.12. *hominibus*, at *conuicium in spiritum non*
remittetur hominibus. Et quicũq; dixerit
uerbũ aduersus filium hominis, *remittetur*
illi: Qui autem dixerit aduersus spiritũ san
ctum, non remittetur ei, neq; in præsenti sæ
culo, neq; in futuro. Aut facite arborẽ bo-
nam, & fructum eius bonum: aut facite ar-
borem *uitiosam*, & fructũ illius uitiosum.
Matth.3. Nã è fructu arbor agnoscitur. * Progenies
uiperarum, quomodo potestis bona loqui,
Luc.6. cum sitis mali? * Siquidem ex abundantia
cordis os loqtur. Bonus *homo* è bono the
sauro *cordis* expromit bona, & malus ho
mo ex malo *thesauro* depromit mala. Sed

dico

dico uobis, ꝙ de quocunꝙ uerbo otioso, q̃d loquuti fuerint homines, reddituri sunt rationẽ in die iudicij. Nam ex dictis tuis iustificaberis, & ex dictis tuis condemnaberis. * Tunc interrogauerunt eum quidã è scribis ac pharisæis, dicentes: Præceptor, uolumus ex te signũ uidere. At ille respondens, dixit illis: Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ. * Quemadmodũ enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. * Viri Niniuitæ surgẽt in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, quod ipsi resipuerint ad prędicationẽ Ionæ. *Et ecce plus q̃ Ionas est in hoc loco.* * Regina Austri surget in iudicio cũ generatione hac, & cõdemnabit eam, ꝙ uenerit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Solomonis. Et ecce plus q̃ Solomon est in hoc loco. * Cum autem immũdus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cum uenerit, reperit eam uacantem, & scopis purgatam atꝙ ornatam. Tunc abit & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratiores se: & ingressus inhabitat illic, & fiũt postrema hominis illius pe-

16. 8. Mat. mar Luc. 11. Deut. 32. Deut. 13. Ion. 2. 3. Ibidem. 3. Re. 10. 2. Par. 9. Luc. 11.

iora primis. Sic erit & generatiõi huic pes-
Mar.3. uersę. ✶Cum aũt adhuc loqueretur turbis,
Luc.8. ecce mater & fratres eius stabãt foris, quæ-
rentes ei loqui. Dixit autem illi quidã: Ec-
ce mater tua & fratres tui foris stant, quæ-
rentes tibi loqui. At ille respondens, dixit
ei qui sibi renunciauerat: Quæ est mater
mea? aut qui sunt fratres mei? Et protensa
manu sua in discipulos suos, dixit: Ecce
mater mea, & fratres mei. Quisquis ẽm fe-
cerit uoluntatẽ patris mei qui est in cœlis,
ipse meus frater, & soror, & mater est.

CAPVT XIII.

Mar.4. I✶N die uero illo egressus Iesus è domo,
Luc.8. sedit iuxta mare: & congregatæ sunt ad
illum turbæ multæ: adeo, ut ipse nauim in-
gressus sederet, & uniuersa turba in litto-
re stabat: ac dicebat illis multa per simili-
Ibidem. tudines, dicens: Ecce, exijt qui seminabat
ad seminandum, et cum seminaret, alia qui-
dem ceciderũt iuxta uiam, & uenerunt uo-
lucres, ac deuorauerunt ea. Alia uero ceci-
derunt in loca saxosa, ubi non habebant
multũ terræ, & protinus exorta sunt, pro-
pterea quod non haberent profunditatem
terræ. Cum autem exortus esset sol, exusta
sunt: & quia non habebant radicem, exa-
ruerunt. Alia rursus ceciderunt in spinas,
& insurrexerunt spinæ, & suffocauerunt
ea. Alia uero ceciderunt in terram bonam,

&

& dederunt fructum, aliud quidem centuplum, aliud uero sexagecuplum, aliud uero trigecuplum. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Et adeuntes discipuli, dixerunt illi: Quare per parabolas loqueris illis? At ille respondens, dixit eis: Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Quisquis enim habet, dabitur illi, & reddetur abundantior: Quisquis autem non habet, etiam illud q̃d habet, tolletur ab eo. Propterea per parabolas loquor illis, quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, nec intelligunt: & cõpletur in illis prophetia Esaiæ, quæ dicit: *Auribus audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos occluserunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem illos. *Vestri uero beati sunt oculi, quia uidẽt, & aures uestræ, quia audiunt. Amen enim dico uobis, quod multi prophetæ & iusti desiderauerunt uidere quæ uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierũt. *Vos igitur audite parabolam seminantis. Cum quiuis audit sermonem regni, & non intelligit, uenit ille malus & rapit id quod seminatum est in corde illius:

Ibidem.
Esa. 6.
Mar. 4.
Luc. 8.
Rom. 11.
Acto. 28.
Ioan. 12.
Luc. 10.
Mar. 4.
Luc. 8.

hic est, qui iuxta uiam seminatus fuit. At qui in petricosa semen iactum exceperat, hic est, qui uerbum audit, ac protinus cum gaudio accipit illud, uerum non habet radicem in semetipso, sed temporarius est. Porrò cum inciderit afflictio aut persequutio propter sermonem, cõtinuo offenditur. At qui in spinas semen exceperat, *hic est qui* uerbum audit, & cura sæculi *huius* deceptioq; diuitiarũ suffocat sermonem, & infrugifer redditur. Cæterum qui in terrã bonam excepit semen, hic est, qui sermonẽ audit & *intelligit, qui* deniq; *fructum* quoq; reddit ac facit, *alius quidem* centuplum, alius uero sexagecuplum, alius uero trigecuplum. * Aliam parabolã proposuit eis, *dicens: Assimilatum est regnum cœlorum* homini *seminãti bonum semen in agro suo*, sed dormientibus hominibus, uenit *illius* inimicus & seminauit zizania inter triticum, abijtq;. Cum autẽ germinasset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt illi: Domine, nónne bonũ semen seminaras in tuo agro? Vnde igitur habet zizania? Ille uero dixit illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt illi: Vis igitur abeamus & colligamus ea? At ille dixit: Non, ne dum colligitis zizania, eradicetis simul cum illis & triticũ: sinite

Mar.4.

pariter

pariter creſcere utraq; uſq; ad meſſem, & in tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania, & colligate ea in faſciculos ad comburendum ea: triticum uero congregate in horreum meum. * Aliam Mar.4.
parabolam propoſuit eis, dicēs: Simile eſt Luc.13.
regnum cœlorum grano ſinapis, quod acceptum homo ſeminauit in agro ſuo, quod minimum eſt omnium ſeminum. Cæterum ubi excreuerit, maximum eſt inter holera, & fit arbor, adeo, ut ueniant uolucres cœ
& nidulētur in ramis illius. * Aliam pa Luc.13.
rabolam dixit illis: Simile eſt regnum cœlorum fermento, quod acceptū mulier abſcondidit in farinæ ſatis tribus donec fermentaretur totum. *Hæc omnia loquutus Mar.4.
eſt Ieſus *per parabolas ad turbas*, & ſine parabola nihil loquutus eſt *illis*, ut cōpleretur quod dictum fuerat per prophetam, qui ait: Aperiā in parabolis os meum, eru Pſal.77.
ctabo abſcondita à conſtitutione mundi.
*Tunc dimiſſis turbis uenit in domum Ie- Mar.4.
ſus, & acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, dicentes: Explica nobis parabolam zizaniorum agri. At ille reſpondēs, dixit illis: Qui ſeminat bonum ſemen, eſt filius hominis, ager aūt eſt mūdus. Porrō bonū ſemen ij ſunt filij regni: zizania uero ſunt filij illius mali: inimicus autem qui ſeminat ea, eſt diabolus; meſſis uero cōſumatio ſęculi eſt:

Apo.14. messores autem angeli sunt. * Sicut igitur colliguntur zizania, & igni comburũtur, sic erit in cõsummatione sæculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligẽt ẽ regno illius oñia offendicula, & eos qui patrant iniquitatem, ac mittent illos in caminũ ignis, ibi erit ploratus, stridorq; dentium. Tunc iusti fulgebunt ut sol in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Rursum, Simile est regnũ cœlorum thesauro absconso in agro, quẽ repertum homo abscondidit, & præ gaudio, quod habet super eo, abit, & omnia quæcunq; habet uendit, ac mercatur agrum illum. Rursum, Simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti pulchras margaritas: qui cum inuenisset unã pretiosam margaritam, abiens, uendidit omnia quæ possidebat, & mercatus est illam. Rursum, Simile est regnum cœlorũ uerriculo iacto in mare, & ex omni genere contrahenti, q̃d cum impletum fuisset, subduxerunt in littus, & sedentes collegerũt quæ bona sunt in uasa: quæ uero mala, foras abiecerunt.

Matt.22. & 25. * Sic futurum est in consummatione sæculi: uenient angeli, & segregabunt malos de medio iustorum, & mittẽt eos in caminum ignis, illic erit ploratus & stridor dẽtium. Dicit illis Iesus: Intellexistis hæc omnia? Dicunt illi: Etiam domine. At ille dixit illis

lis. Propterea omnis scriba doctus ad regnum cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui depromit è thesauro suo noua & uetera. Et factum est, ut cum finisset Iesus sermones hos, digrederetur illinc: * Et cum uenisset in patriam suam, docuit in synagoga illorũ, ita ut stuperent, ac dicerẽt: * Vnde huic sapientia hæc & uirtutes? Nõne hic est ille fabri filius? Nónne mater eius uocatur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioses, & Simon & Iudas? & sorores illius, nônne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? Et offendebantur super eo. Iesus autem dixit illis: * Non est propheta expers honoris, nisi in patria sua, & domo sua. Et non ædidit illic uirtutes multas *propter incredulitatẽ illorum.*

4. 4. Mar. Lu. Ioan. 6. 6. 4. 4. Mar. L. I

CAPVT XIIII.

I * N illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famã Iesu, & dixit famulis suis: Hic est Ioannes Baptista, is surrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. * Nam Herodes ceperat Ioannem & uinxerat, ac posuerat in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eum occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illum ceu prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, saltabat filia Herodia

Mar. 6. Luc. 9. 6. 3. Mar. Lu.

dis in medio, et placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus est, se daturum illi quicquid peteret. At illa, prius instructa à matre sua: Da mihi, inquit, hic in patina caput Ioannis Baptistæ. Et indoluit rex, attamen propter iusiurandum, & eos qui simul accumbebant, iussit ei dari: & missis carnifícibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum est caput eius in patina, datumq; est puellę, atq; illa obtulit matri suę. Et accesserunt discipuli eius, & sustulerũt
6. 9. 6. corpus, ac sepelierunt illud, abieruntq; &
Mar. L. I renunciauerunt Iesu. * Id cum audisset Iesus, secessit illinc in naui ad desertũ locum seorsum. Et cum audissent turbæ sequutæ sunt illũ itinere pedestri, relictis urbibus. *Et egressus Iesus uidit multam turbam, & tactus est affectu misericordiæ erga illos,* sanauitq; ex illis qui male ualebant. Porrò cum appetisset uespera, adierunt eum discí
Ibidem. puli ipsius, dicentes: Desertus est locus, & hora iam præterijt, dimitte turbas, ut abeant in uicos & emant sibi cibaria. At Iesus dixit illis: Non est illis necesse ut abeant, date illis uos quod edant. At illi di-
Ibidem. cunt ei: Non habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille uero dixit: Afferte mihi illos huc. Et iussis turbis discumbere super gramina, sumptisq; quinq; panibus & duobus piscibus, sublatis in cœlũ ocu-

lis,

lis, benedixit, & cum fregiſſet, dedit diſcipulis panes, diſcipuli uero turbis. Et comederunt omnes & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt quod ſuperfuerat de fragmẽtis duodecim cophinos plenos. Porrò qui comederant fuere uiri fermè quinquies mille, præter mulieres ac pueros. Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos ſuos, ut conſcenderent nauim, & præcederent ſe in ripam ulteriorẽ, donec dimiſiſſet turbas. Ac dimiſſis turbis aſcẽdit in montem ſolus ad orandum. Cum autem aduenieſſet ueſpera, ſolus erat illic. Cæterum nauis iam in medio mari erat, & afflictabatur ab undis, nam uentus erat aduerſus. * Quarta autem noctis Luc. 5. 6.
uigilia abijt ad illos Ieſus, ambulans ſuper mare, & *ubi uidiſſent eum diſcipuli* ſuper mare ambulantem, turbati ſunt, dicentes: Spectrum eſt, ac præ metu exclamauerunt, ſed ſtatim loquutus eſt illis Ieſus, dicens: Bono animo eſte, ego ſum, ne terreamini. Reſpondens autem illi Petrus, dixit: Dñe, ſi tu es iubeto me ad te uenire ſuper aquas. At ille dixit: Veni. Et cũ deſcendiſſet è naui Petrus, ambulabat ſuper aquas, ut iret ad Ieſum. Cæterũ cum uideret uentũ ualidum, territus eſt: & cũ cœpiſſet demergi, clamauit, dicens: Dñe ſerua me. Continuo aũt Ieſus extenta manu apprehẽdit eum, & dixit illi; Exigua fiducia p̃dite, cur hęſita-

Mar.6. bas? *Et cũ essent ingressi nauim, conquie uit uentus. Porrò qui erant in naui, accesse runt & adorauerunt eũ, dicentes: Vere dei filius es. Et cum traiecissent, uenerũt in ter ram Genesareth. Et cum agnouissent illum uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam undiq; finitimã regionem illam, & obtule runt illi omnes male habentes. Et obsecra bant eum, ut tantũ tangerent fimbriã uesti menti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt.

CAPVT XV.

Mar.7. T*Vnc accedunt ad Iesum qui ab Hiero solymis uenerant scribæ & pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediun tur traditionem seniorum? Non enim ab luunt manus suas cum edunt panem. At il le respondẽs, dixit eis: Quare & uos trans gredimini præceptum dei propter traditio nem uestram? Nam deus præcepit dicens:

Exo. 20. Deut.5. *Honora patrem & matrem: & qui male dixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunq; dixerit patri & matri: Quicquid doni à me profecturum erat, id in tuum uertitur commodũ, & non honorabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum feci[illegible] præceptum dei propter traditionem uestram. Hypocritæ, recte de

Esa.29. uobis prædixit Esaias, dicens: * Appro pinquat mihi populus hic ore suo, & la bijs me honorat, cæterum cor eorum pro-

cul

cul abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et adpuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite: Non quod ingreditur in os, inquirat hominē, sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem. Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt illi: Nosti phariſæos audito sermone isto offensos fuisse? At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. * Omittite illos, duces sunt cæci cæcorum. Porrò si cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadent. * Respondens autem Petrus, *dixit ei*: Dissere nobis parabolam istam. Iesus autem dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, *quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eijcitur?* At ea quæ proficiscuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuicia. Hæc sunt quæ impurum reddunt hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Et digressus illinc Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Cananæa, quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illum, dicens: Miserere mei domine fili Dauid; Filia mea misere à

Luc. 6.

Mar. 7.

Ibidem.

dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei quicquam. Et accedentes discipuli eius, rogabant illum dicentes: Amitte illam, nam clamat post nos. At ille respondens, dixit: Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israëliticæ. Illa uero uenit & adorauit eum, dicens: Domine succurre mihi. At ille respondens, dixit: *Non est honestum sumere panem filiorum, & obijcere catellis. Hæc autem respondit: Certe domine, etenim catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus, dixit illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Et sanata fuit filia eius ex eo tempore. Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galilææ, & conscenso monte, sedebat illic. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, ducentes secum claudos, cæcos, mutos, mutilos, & alios multos, & abiecerunt eos ad pedes Iesu: & sanauit eos, adeò, ut turbæ miratæ sint, cum uiderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos uidere: & glorificabant deum Israël. * Iesus autem uocatis ad se discipulis suis, dixit: Miseret me turbę, propterea quod iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli eius: Vnde nobis in solitudine panes tam

Mar. 7.

Mar. 8.

tam multi, ut saturemus turbam tantam? Et dicit illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dicunt: Septem, & paucos piscículos. Et iussit turbas discũbere in terra. Et sumpsit septem panes ac pisces, & postquam gratias egisset fregit, deditq; discipulis suis, discipuli uero turbæ: comederuntq; omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt quod supererat, fragmentorum septem sportulas plenas. At ij qui comederant, erant quater mille uiri, præter mulieres & pueros. Et dimissis turbis conscendit nauim, uenitq; in fines Magdalæ.

CAPVT XVI.

ET aggressi pharisæi unà cum Sadducæis *tentantes rogabãt eum, ut* signum è cœlo ostenderet sibi. At ille respondens, dixit eis: *Cum cœperit esse uespera, dicitis: Serenitas erit, nam rubet cœlũ: & mane, Hodie tempestas, rubet enim cœlum triste. Hypocritæ faciem cœli scitis dijudicare, signa uero temporũ non potestis? *Natio praua & adultera signum requirit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cũ uenissent discipuli eius in ulteriorem ripam, per obliuionem non sumpserant panes. Iesus autem dixit illis: *Videte & cauete à fermento Pharisæorum ac Sadducæorum. Marc. 8. Ioan. 6. Luc. 11. Ionæ 2. Mar. 8. 8. 12. Mar. Lu.

Mar.8. *At illi reputabant intra sese, dicentes: Panes non sumpsimus. Quod ubi cognouit Iesus, dixit illis: Quid cogitatis intra uos ipsos, ô parum fidentes, quod panes non sumpseritis? Nondum intelligitis, neq; memoria tenetis quinq; illos panes, cum homines essent quinquies mille, & quot cophinos sustuleritis? Neq; septem illos panes, cum homines essent quater mille, & quot sportas acceperitis? Qui fit ut non intelligatis, me non de pane dixisse uobis illud, ut caueretis à fermento pharisæorum & * Sadducæorum? Tunc intellexerunt quod non iussisset cauere à fermento panis, sed à doctrina pharisæorum & Sadducæorum. Cum uenisset autem Iesus in partes Cæsa-

8. 9. reæ eius, quæ cognominatur Philippi, in-

Mar.Lu. terrogauit discipulos suos, dicēs: * Quem me dicunt homines esse, filium illum hominis? Illi uero dicebant: Alij quidem Ioannem Baptistam, alij uero Heliam, alij uero Hieremiam, aut unum de numero prophe-

8. 9.6. tarum. Dicit illis: At uos quem me dicitis

Mar.L.I esse? * Respondens autem Simon Petrus, dixit: Tu es Christus ille filius dei uiuentis. Et respondens Iesus, dixit illi: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in

Matt.18. cœlis. * At ego uicissim tibi dico, quod tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo

meam

meam ecclesiam, & portæ inferorum non
ualebunt aduersus illam. Et dabo tibi cla-
ues regni cœlorum, & quicquid alligaue-
ris in terra, erit alligatum in cœlis: & quic
quid solueris in terra, erit solutum in cœ-
lis. Tunc edixit discipulis suis, ne cui dice
rent quod ipse esset Iesus Christus. †Ex eo Mar. 8.
tẽpore cœpit Iesus indicare discipulis suis
quod oporteret ipsum abire Hierosolymã,
ac multa pati à senioribus & principibus
sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertio
die resuscitari. Et cum abduxisset eum Pe-
trus, cœpit illum increpare, dicens: Propi
tius tibi sis domine, nequaquam erit tibi
hoc. At ille cõuersus dixit Petro: Abi post
me satana, obstaculo es mihi, quia non sa-
pis ea quæ sunt dei, sed ea quæ sunt homi- 8. 9.17.
num. Tunc Iesus dixit discipulis suis: * Si Mar. Lu.
quis uult post me uenire, abneget semeti-
psum, & tollat crucem suam, ac sequatur
me. Qui enim uoluerit animam suam seru a
re, perdet eam: rursus, qui perdiderit ani-
mam suam mea causa, inueniet eam. Quid
enim prodest homini, si totum mundum lu
cratus fuerit, animæ uerò suæ iacturam fe-
cerit? Aut quid dabit homo, cuius permu-
tatione redimat animam suam? * Futurum Mar. 9.
est enim, ut filius hominis ueniat in gloria Luc. 9.
patris sui, cum angelis suis, & tunc reddet Rom. 2.
unicuiq; iuxta facta ipsius. * Amen dico

uobis, sunt quidam hic stantes, qui non gu-
stabunt mortem, donec uiderint filium ho-
minis uenientem in regno suo.

CAPVT XVII.

Marc. 9. ET post dies sex assumit Iesus Petrum
ac Iacobum, & Ioannem fratrem eius,
& subducit illos in montem excelsum se-
orsum, transformatus ẽ est coram illis, &
splenduit facies eius sicut Sol. Vestimenta
autem illius facta sunt cãdida sicut lumen.
Et ecce conspecti sunt illis Moses & He-
lias, cum illo colloquentes. Respondens
Ibidem. autem Petrus, dixit Iesu: Domine, bonum
est nos hic esse, si uis, faciamus hic tria ta-
bernacula, tibi unum, & Mosi unum, &
Heliæ unum. Adhuc eo loquente, ecce nu-
bes lucida obumbrauit illos, & ecce uox
Mar.3. è nube quæ diceret: ✱ Hic est filius meus
dilectus, in quo mihi bene complacitum
est, ipsum audite. Et cum hæc audissent dis-
cipuli, procidẽrũt in faciem suam, & ter-
riti sunt uehementer. Et accedens Iesus: te-
tigit illos, dixitq́: Surgite, & ne timeatis.
Vbi uero sustulissent oculos suos, neminẽ
uidebant, nisi Iesum solum. Et cum descen-
derent de monte, præcepit illis Iesus, di-
cens: Ne cui dixeritis uisionem, donec fi-
lius hominis à mortuis resurgat. Et inter-
rogauerũt eum discipuli sui, dicentes: Cur
igitur scribæ dicunt, quod Heliam opor-
teat

teat uenire prius? Iesus autem respondens, dixit illis: Helias quidem ueniet prius, & restituet omnia. Cæterum dico uobis, Heliam iam uenisse, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo quęcunq; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab illis. Tũc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne Baptista dixisset ipsis. * Et cum uenissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens genua illi, dicens ęq; Domine miserere filij mei, quoniam lunaticus est, & misere affligitur, nam sæpe cadit in ignem, & sæpe in aquam, & obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus, dixit: O natio incredula & distorta, quousq; tandem ero uobiscum? usq; quo patiar uos? *Adducite illum huc.* Et increpauit illud Iesus. Et exijt ab eo dæmonium, & sanatus est puer à tempore illo. Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illud? Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem uestram, * Amen quippe dico uobis, si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Demigra hinc illuc, & demigrabit: nec; quicquam impossibile erit uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationem & ieiunium. * Cum autẽ uersarentur in Galilæa, dixit illis Iesus: † Futurum est, ut filius ho-

Mar. 9. Luc. 9. Ibidem. Luc. 17. * Mar. 9. † Mat. 10. 16. 20. Mar. 8. 9.

minis tradatur in manus hominum, & occident eum, ac tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehemẽter. Cum autem uenissent in oppidũ Capernaum, accesserunt qui didrachma solent accipere ad Petrum, dixeruntq; Præceptor uester num soluit didrachma? Dicit, etiam. Et cum ingressus fuisset in domum, præuenit illum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum, à filijs suis, an ab alienis? Dicit illi Petrus: Ab alienis. Ait illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Verum ne simus illis offendiculo, profectus ad mare, mitte hamũ, & eum piscem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore illius, inuenies staterem, acceptum eum, da illis pro me & te.

CAPVT XVIII.

Mar.9. & 10. Lu.9.22. 40 S. Mar.Lu. 9. 9.13. M. L. I. 9. 17. Mar.Lu.

IN illo tempore accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quis maximus est in regno cœlorum? Et accersitum ad se puerum Iesus, statuit in medio illorum, & dixit: * Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Quisquis igitur demiserit semetipsum, sicut est puer iste, hic est ille maximus in regno cœlorum. * Et qui recerperit unum puellum talem in nomine meo, me recipit. * Qui autem offenderit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit

ei,

ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris. Væ mundo ab offendiculis. Necesse est enim ut ueniant offendicula: ueruntamen uæ homini per quem offendiculum uenit. * Quod si manus tua uel pes tuus obstaculo est tibi, abscide eum, & proijce abs te. Bonum est tibi ad uitam ingredi claudum, aut mutilum, potius quàm duas manus, uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. * Et si oculus tuus offendit te, erue eum, & proijce abs te. Bonum est tibi, ut luscus intres in uitam, potius quàm ut duos oculos habens, mittaris in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. * Venit enim filius hominis seruare quod perierat. † Quid uobis uidetur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit una ex eis, nônne relictis nonagintanouẽ in montibus, uadit & quærit eam quæ errauerat? Et si contigerit ut inueniat eam, amen dico uobis, gaudet super ea magis quàm super nonagintanouem quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas coram patre uestro qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. * Porrò, si pecca uerit in te frater tuus, uade & argue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lu-

Mar. 9.

Matth. 5.
Mar. 9.

Luc. 19.
† Lu. 15.

Eccls 19.
Luc. 17.

cratus es fratrem tuum. Sin uero te non au-
dierit, adhibe tecũ adhuc unum aut duos,
ut in ore duorum aut trium testium consi-
2. Cor. 13 stat omne uerbũ. Quod si non audierit eos,
Deut. 17. dic ecclesiæ. Quod si ecclesiam non audie-
rit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus. *
Ioan. 20. Amen dico uobis, quęcũq; alligaueritis su-
per terrã, erunt ligata in cœlo: & quæcũq;
solueritis super terram, erunt soluta in cœ-
lo. Rursum dico uobis, quod si duo ex uo
bis consenserint super terram de omni re,
quamcunq; petierint, fiet illis á patre meo
qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo uel tres
congregati in nomine meo, ibi sum in me-
Matt. 6. dio eorum. * Tunc accedens Petrus ad e-
Marc. 11. um, dixit: Domine, quoties peccabit in me
Luc. 17. frater meus, & remittam ei? Num usq; se-
pties? Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque
septies, sed usq; septuagies septies. Ideo as-
similatum est regnum cœlorum homini re-
gi, qui uoluit conferre rationem cum seruis
suis, & cum cœpisset conferre, oblatus est
ei unus, qui debebat ei decem millia talen-
torum. Cæterum cum his non esset soluen-
do, iussit eum dominus uenundari, & uxo
rem eius, & liberos, & omnia quæ habe-
bat, ac fieri solutionem. Procidens autem
seruus ille, adorabat eum, dicens: Domine
esto patiens erga me, & omnia tibi reddã.
Misertus autem dominus serui illius, ab-

soluit

soluit eum, et æs alienum remisit ei. Egressus uero seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicēs: Solue quod debes. Et procidens cōseruus eius, rogabat eum, dicēs: Esto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, sed abijt, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Porrō cum uidissent conserui eius quæ fiebant, indoluerunt ualde, & uenerunt, aperueruntq; domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc accersiuit illum dominus suus, & ait illi: Serue sceleste, totum debitum illud remisi tibi, cum obsecrasses me, nónne
rtuit & te misereri conserui tui, sicut et
ego tui *misertus eram? Et iratus dominus*
eius, tradidit eum tortoribus, quoadusq; 6. 11.
redderet totum quod debebatur sibi. * Sic Mat. mar
& pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis suo quisq; fratri ex cordibus uestris delicta illorum.

CAPVT XIX.

ET factum est, cum cōsummasset Iesus sermones hos, demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem, & secutæ sunt eum turbæ multæ, & sanauit eos ibi. Et accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum, & dicentes ei: Licet ne homini diuortiū facere

Mar. 10.

cum uxore sua, qualibet ex causa? Qui re-
Gen.1.2. spondens, ait eis: *An non legistis, quod is
qui fecit ab initio, masculum & fœminam
Ephe.5. fecit eos? Et dixit: Propterea deseret ho-
2.Cor.6. mo patrem & matrem, & adglutinabitur
uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.
Itaq; iam nõ sunt duo, sed una caro. Quod
ergo deus copulauit, homo ne separet. Di-
Deut.24. cunt illi: *Cur ergo Moses iussit dare libel
Matt.5. lum repudij, ac dimittere eã? Ait illis: Mo-
ses ad duritiam cordis uestri permisit uo-
bis repudiare uxores uestras, cæterum ab
Ibidem. initio non fuit sic. *Dico autem uobis, q;
Mar.10. quicunq; repudiauerit uxorem suam, nisi
Luc.16. ob stuprum, & aliam duxerit, is committit
adulterium. Et qui repudiatam duxerit, is
adulterium committit. Dicunt ei discipuli
eius: Si ad istum modum habet causa homi
nis cum uxore, non expedit contrahere ma
trimonium. Qui dixit illis: Non omnes ca
paces sunt huius dicti, sed ij quibus datum
est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero
sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt
eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi,
qui seipsos castrauerunt propter regnum
Mar.10. cœlorũ. Qui potest capere, capiat. *Tunc
Luc.18. oblati sunt ei pueri, ut manus eis impone-
ret, & oraret: discipuli autem increpabant
eos. Iesus uero ait eis: Sinite pueros, & ne
prohibeatis eos ad me uenire, talium enim

est

est regnum cœlorum: & cum imposuisset eis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei: Cur me uocas bonum? Nullus est bonus, nisi unus, nempe deus. Quod si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non facies homicidium. Non committes adulterium. Non facies furtum, Non falsum dices testimonium. *Honora patrem & matrem, & dili ges proximum tuum ut teipsum. Dicit illi adolescens: Omnia hæc seruaui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: *Si uis perfectus esse, uade, uende quę habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum *in cœlo, & ueni sequere me.* Cum audisset autem adolescens eum sermonem, abijt tristis. Erat enim habens possessiones multas. *Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico uobis, diues difficile intrabit in regnum cœlorũ. Et iterum dico uobis: Facilius est camelũ per foramen acus trãsire, quàm diuitem in regnũ dei ingredi. Auditis autem his discipuli expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo potest saluus fieri? Intuitus autẽ illos Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud deũ autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus

Exo. 20. Mar. 10. Luc. 12. Mar. 10. Luc. 18. Ibidem.

omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit
Luc. 22. nobis? Iesus autem dixit illis: * Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim
Luc. 18. tribus Israël. * Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrem, aut uxorē, aut filios, aut agros propter nomen meū, centuplū accipiet, & uitę
Mar. 10. æternæ sortietur hæreditatē. * Multi autem
Luc. 13. primi erunt nouissimi, & nouissimi primi.

CAPVT XX.

NAm simile est regnum cœlorum homini patrisfamilias, qui exijt primo statim diluculo, ad conducendos operarios in uineam suam. Conuentione autem facta cum operarijs in singulos dies denario, misit eos in uineam suam. Et egressus circiter horam tertiam, uidit alios stantes in foro otiosos, & illis dixit: Ite & uos in uineam, & quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis. Illi autem abierunt. Rursum autem exijt circiter sextam & nonam horam, & fecit similiter. Circa undecimam uero exijt, & inuenit alios stantes otiosos, ac dicit illis: Cur hic statis totum diem otiosi? Dicūt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Abite & uos in uineam, & quicquid fuerit iustum, accipietis. Cum autem uespera facta esset,

esset, dicit dominus uineę procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à postremis usq; ad primos. Et cum uenissent qui circa undecimam horam uenerant, acceperũt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoq; singuli denarium. Et cum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes: Hi nouissimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstum. At ille respondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nônne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum est & abi. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi. *An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis?* An oculus tuus malus 10. 13.
est, quod ego bonus sim? ✶Sic nouissimi e- Mar. Lu.
runt primi, & primi nouissimi. † Multi e- Matt. 22.
nim sunt uocati, pauci uero electi. ✶ Et a- Mar. 10.
scendens Iesus Hierosolyma, assumpsit Luc. 18.
duodecim discipulos suos solus in uia, & M. 16. 17
ait illis: Ecce conscendimus Hierosoly- 8. 9. 10.
ma, & filius hominis tradetur principi- Marci
bus sacerdotum ac scribis, & condemna- L. 17. 8.
bunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. ✶ Tunc ac Mar. 10.
cessit ad eum mater filiorũ Zebedæi cum

filijs suis adorãs, & petens aliquid ab eo. At ille dicit ei: Quid uis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculum quod ego bibiturus sum? & baptismate, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei: Possumus. Ait illis: Poculum quidem meum bibetis, & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini, sedere autem ad dexteram meam & sinistram meam, non est meum dare, sed his continget quibus paratum est à patre meo. Et cum audissent decem, indignati sunt de
10. 22. duobus fratribus. Iesus autem uocauit eos
Mar. Lu. ad se, & ait: * Scitis q̃ principes gentium
6. 10. dominentur illis, & qui magni sunt, potestatem
Marci. exerceant in eas. * Non ita erit in-
Lu. 9. 22. ter uos, sed quicunq; uoluerit inter uos magnus fieri, sit uester minister: & qui uoluerit inter uos primus esse, sit uester seruus. *
Mar. 10. Sicut filius hominis non uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, ut q̃ daret animã suam redemptionem pro multis. Et egredientibus illis ab Hiericho, secuta est
Ibidem. eum turba multa. * Et ecce duo cæci sedentes iuxta uiã, cum audissent q̃ Iesus transi-
Luc. 18. ret, clamauerunt, dicentes: * Domine miserere nostri fili Dauid. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant,
Matth. 9.

bant, dicentes: Miserere nostri domine fili Dauid. Et stetit Iesus & uocauit eos, et ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & confestim uisum receperunt oculi illorum, & secuti sunt eum.

CAPVT XXI.

11. 19.

ET cum appropinquassent Hierosolymis, & uenissent Bethphage ad montem oliuarum, tũc Iesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod contra uos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea, soluite & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet, & confestim emittet eos. *Hoc autem totũ factum est, ut adimpleretur quod dictũ est per prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: *Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præceperat illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos uestimenta sua, & eum super illa collocauerũt. *Plurima autem turba strauerũt uestimenta sua in uia. Alij uero cædebant ramos de arboribus, & sternebant in uia. Porrò turbæ quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabãt, dicentes: Hos anna filio Da

Mar. Lu. Zach. 9. Esa. 62. Matt. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

uid, benedictus qui uenit in nomine domi-
ni, hos anna in altissimis. Et cum intrasset
Hierosolyma, commota est uniuersa ciui-
tas, dicens: Quis est hic? Turbæ autem di-
cebant: Hic est Iesus ille propheta á Naza
Marc.11. reth Galilææ: *Et intrauit Iesus in tẽplum
Luc.19. dei, & eijciebat omnes uendentes & emen
Ioan.2. tes in templo, mensas q̃ numulariorum &
cathedras uendentium columbas euertit.
Esa.56. Et dixit eis: *Scriptũ est: Domus mea do
Hiere.7. mus deprecationis uocabitur. At uos feci
Luc.19. stis illam speluncam latronum. Et accesse-
runt ad eum cæci & claudi in templo, &
Luc.10. sanauit eos. * Cum uidissent principes sa-
cerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat
& pueros clamantes in templo, & dicen-
tes: Hosanna filio Dauid: indignati sunt,
& dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Ie-
sus autem dicit eis: Quid ni? Nunquam le-
Psal.8. gistis: Ex ore infantium & lactentiũ perfe
cisti laudem? Et relictis illis, exijt è ciuita-
Marc.11. te in Bethaniã, & diuersatus est illic. *Ma
ne autem reuertens in ciuitatem, esurijt. Et
cum uidisset fici arborem unam in uia, ue-
nit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia
tantum. Et ait illi: Ne posthac ex te fructus
nascatur in æternũ. Et arefacta est cõtinuo
ficus. Et eo uiso, discipuli mirati sunt, di-
11. 17. centes: Quomodo continuo exaruit ficus?
Mar.Lu. Respondens autẽ Iesus, ait eis: *Amen di-

co

co uobis, si habueritis fidem, & non hæsita
ueritis, non solum hoc quod accidit ficui,
facietis: uerumetiã si monti huic dixeritis,
Tollere, & proijce te in mare, fiet. * Et om Marc. 11.
nia quæcũq; petieritis in deprecatione cre lo. 14. 16
dentes, accipietis. * Et cum ueniſſet in tem Marc. 11.
plum, accesserunt ad eum docentem, princi Luc. 20.
pes sacerdotum & seniores populi, dicen-
tes: Qua autoritate hæc facis, & quis tibi
dedit istam autoritatẽ? Respondens autẽ Ie
sus, dixit eis: Interrogabo uos & ego quid
dam: q; si dixeritis mihi, & ego uobis dicã
qua autoritate hæc faciam. Baptismus Io-
annis unde erat, è cœlo, an ex hominibus?
At illi cogitabant apud se, dicentes: Si di-
xerimus, è cœlo, dicet nobis: Quare ergo
non credidistis illi? *Sin autem dixerimus*,
ex hominibus, timemus turbã. * Omnes e- Matt. 14.
nim habent Ioannẽ ut prophetã. Et respon
dentes Iesu dixerunt, Nescimus. Ait illis
& ipse: Nec ego dico uobis qua autoritate
hæc faciam. Quid autẽ uobis uidetur? Ho-
mo habebat duos filios, & accedẽs ad prio
rem dixit: Fili, uade hodie operare in uinea
mea. Ille aũt respondens, ait: Nolo. Postea
uero pœnitentia motus, abijt. Accedẽs au-
tem ad alterũ, dixit similiter. At ille respon
dens, ait: Ego domine: & non abijt. Vter è
duobus fecit q̃d uoluit pater? Et dicunt ei:
Prior. Dicit illis Iesus: Amẽ dico uobis, q;

publicani & meretrices præcedunt uos in regnum dei. Venit enim ad uos Ioãnes per uiam iustitiæ, & non credidistis ei, publicani autem & meretrices crediderũt ei. Vos
12. 20. autem cum uidissetis, non fuistis commoti
Mar.Lu. pœnitentia postea, ut crederetis ei. ✱Aliam parabolam audite: Homo quidam erat paterfamilias, qui plantauit uineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eã agricolis, ac peregre profectus est. Cum autem tempus fructuũ appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehẽsis seruis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, alium uero lapidauerũt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum dicens: Reuerebuntur filium meum. Agricolæ autem uiso filio, dixerũt intra se: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & occupemus hæreditatem eius. Et apprehensum eum, eiecerunt ex uinea, & occiderunt. Cum ergo uenerit dominus uineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Mali cum sint, male perdet illos, & uineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquã
Psal.117. legistis in scripturis: Lapidem quẽ reprobauerunt ædificãtes, hic factus est in caput anguli.

anguli. A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico uobis, auferetur à uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem illum, confringetur: super quē uero ceciderit, conteret eum. *Et cum audissent principes sacerdotum ac pharisęi parabolas eius, cognouerunt quod de se diceret. *Et quærentes illi manus inijcere, timuerunt turbas, quoniam tanquam prophetam eum habebāt. Et respondens Iesus iterum dixit eis per parabolas, & ait. Luc. 19. 20. 22. Luc. 19. 20. & 22. Ioan. 7. &

CAPVT XXII.

*Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et emisit seruos suos, ut uocarēt inuitatos ad nuptias, & *nolebant uenire. Rursum emisit alios seruos, dicēs: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui: tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autem neglexerunt & abierunt, alius in uillam suam, alius uero ad negotiationem suam. Reliqui uero tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. *Rex autem cum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quos- Luc. 14. Apo. 19. Mat. 22.

cunq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egressi serui eius in uias, congregauerũt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Ingressus autẽ rex ut uideret discumbentes, ubi uidit illic hominem non uestitũ ueste nuptiali, ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptia-
Matt. 25. lem? At ille obmutuit. ✶ Tunc dixit rex ministris: Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ubi erit
Mat. 20. fletus & stridor dentium. ✶ Multi enim
12. 20. sunt uocati, pauci uero electi. † Tunc abe-
Mar. Lu. untes pharisæi, consilium ceperunt, ut illaquearent eum in sermone. Et ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quod uerax sis, & uiam dei in ueritate doceas, neq; cures quenquam: non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet censum dari Cæsari an non? Cognita autem Iesus malitia eorum ait: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denari-
12. 17. um. Et ait illis: Cuius est imago hæc & in-
Mar. Ro. scriptio? Dicunt ei: Cæsaris. ✶ Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsa-
12. 20. ri: & quæ sunt dei, deo. Et his auditis, mi-
Mar. Lu. rati sunt: & omisso eo, abierunt. ✶ In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt

cunt non esse resurrectionem, & interroga Act. 23.
uerunt eum, dicentes: Magister, Moses di
xit: * Si quis mortuus fuerit, non habens Deut. 25.
filiũ, ut ducat frater eius uxorem illius, &
suscitet semen fratri suo. Erãt autem apud
nos septem fratres, & primus uxore ducta
defunctus est: ac non habẽs semen, reliquit
uxorem suam fratri suo: similiter secũdus,
& tertius, usq; ad septimum. Nouissime au
tem omniũ defuncta est & mulier. In resur-
rectione ergo cuius è septẽ illis erit uxor?
omnes enim habuerũt eam. Respondens au
tem Iesus, ait illis: Erratis, nescientes scri-
pturas, neq; uirtutem dei. In resurrectione
enim neq; matrimonium contrahunt, neq;
elocãtur, sed sunt sicut angeli dei in cœlo.
De resurrectione uero mortuorum non le-
gistis quod uobis dictum est à deo, qui ait:
*Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, Exo. 3.
& deus Iacob. Deus non est deus mortuo-
rum, sed uiuentiũ. Et cum audissent turbæ,
stupuerunt de doctrina eius. * Pharisæi au Marc. 12.
tem cum audissent q̃ obturasset os Saddu-
cæis, conuenerũt in unum, & interrogauit
eum unus ex eis, legis doctor quispiã, ten-
tans eũ, & dicens: Magister, quod est man
datum magnum in lege? Ait illi Iesus: * Di Deute. 6.
liges dñm deum tuũ ex toto corde tuo, &
in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc
est primum & magnũ mandatũ. Secundum

uera prepositio dilectio dei f 2
et proximum primum preceptum est

Leui. 19. autem simile est huic: Díliges proximũ tu-
Rom.13. um perinde atq; teipsum. In his duobus mã
Mar.12. datis tota lex & prophetæ pendent. * Con
Luc.20. gregatis autem pharisæis, interrogauit eos
Iesus dicens: Quid uobis uidetur de Chri-
sto, cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait il
lis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat
Psal. 109 eum dominum, dicens: Dixit dominus do
mino meo, Sede à dextris meis, donec po-
nam inimicos tuos subsellium pedum tuo-
rum? Si ergo Dauid uocat eum dominum,
quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei
respondere quicquã, neq; ausus fuit quis-
quam ex eo die eum amplius interrogare.

CAPVT XXIII.

TVnc Iesus loquutus est ad turbas, &
ad discipulos suos, dicens: In cathedra
Mosi sedent scribæ & pharisæi: omnia er-
go quæcunq; iusserint uos seruare, seruate,
& facite: secundum opera uero eorum no-
lite facere: dicunt enim & non faciunt. *
Luc.11. Colligant enim onera grauia, difficiliaq;
portatu, & imponunt in humeros hominũ,
12. 20. cæterum digito suo nolunt ea mouere: *
Mar.Lu. Omnia uero opera sua faciũt in hoc, ut spe
ctentur ab hominibus. Dilatant autem phy
lacteria sua, & magnificant fimbrias pallio
rum suorum, amantq; primos accubitus in
cœnis, & primo sedere loco in concilijs,
& salutationes in foro, & uocari ab homi-
nibus

nibus rabbi. Vos autem nolite uocari rabbi, unus est enim magister uester, nempe Christus, omnes autem uos fratres estis. Et patrem nolite uocare uobis in terra, unus est enim pater uester qui in cœlis est. * Nec uocemini magistri, unus enim uester est magister, nempe Christus. Qui maximus est uestrum, erit minister uester. * Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. † Væ autem uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia claditis regnum cœlorum ante homines, uos enim non intratis, nec aduenientes sinitis intrare. * Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarum, idq; prætextu prolixæ precationis, propter hoc grauius puniemini. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo magis quàm uos estis. Væ uobis duces cæci, quia dicitis: Quicunq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit per aurum templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicunq; iurauerit per altare, nihil est: quicunque autem iurauerit per donum quod est sup per illud, reus est. Stulti ac cæci, utrum enim maius est, donum an altare, quod sanIacob. 3. Luc. 11. Ibidem. Lu. 20.

ctificat donum? Qui ergo iurauerit per altare, iurat per ipsum, & per omnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per templum, iurat per illud, & per eũ qui habitat in ipso. Et qui iurauerit per cœlum, iurat per thronum dei, & per eum qui sedet super illum.

Luc. 11. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia decimatis menthã & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cęci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia purgatis exteriorem poculi patinæq; partem, cæterum intus plena sunt rapina & intemperantia. Pharisæe cæce, purga prius quod est intra poculum & patinam, ut & exteriores horum partes puræ reddantur. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qa similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum, omniq; spurcitia. Sic & uos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autẽ pleni estis fictione & iniquitate. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarũ, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, nõ fuissemus socij eorũ in sanguine prophetarũ. * Itaq; testimonio

testimonio estis uobismetipsis, q̃ filij sitis 1. Thes. 2.
eorũ qui prophetas occiderũt. Vos quoq̃
implete mensuram patrum uestrorum. Ser-
pentes, progenies uiperarũ, quomodo effu
gietis iudiciũ gehennæ? Ideo ecce ego mit-
to ad uos prophetas, & sapientes, & scri-
bas: & illorum aliquot occidetis, crucifi-
getis q̃: & illorum nonnullos flagellabitis
in synagogis uestris, & persequemini de ci
uitate in ciuitatem, ut ueniat super uos om
nis sanguis iustus, qui effusus est super ter
ram à sanguine Abel iusti usq̃ ad sangui- Hebr. 11.
nem Zachariæ filij Barachiæ, quem occi- 2. Par. 24
distis inter templum & altare. Amen dico
uobis, uenient hæc omnia super generatio
nem istã. *Hierusalem Hierusalem, quæ oc Luc. 13.
cidis prophetas, & lapidas eos qui ad te 4. Esd. 1.
missi sunt: quoties uolui congregare filios
tuos, quemadmodũ gallina congregat pul
los suos sub alas, & noluistis? Ecce relin-
quitur uobis domus uestra deserta. Dico e-
nim uobis, haudquaq̃ me uidebitis posthac
donec dicatis: Benedictus qui uenit in no-
mine dñi.

CAP. XXIIII.

ET* egressus Iesus, discedebat à tẽplo, Mar. 13.
& accesserunt discipuli eius, ut ostende Luc. 21.
rent ei structuras templi. Iesus autem dixit
illis: * Nónne uidetis hæc omnia? Amen Luc. 19.
dico uobis, non relinquetur hic lapis super
lapidem, qui non destruetur. Sedẽte autem

eo in monte oliuarum, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicētes: Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signū aduentus tui, & consummationis sæculi? Et respondens Iesus, dixit eis: Videte ne qs uos seducat.
Ibidem. *Multi enim uenient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: multos & seducent.
Ephe. 5. 1. Cor. 3. Col. 2. Audituri autem estis bella, & rumores bellorum, uidete ne turbemini. Oportet enim omnia fieri, sed nōdum est finis. Consurget enim gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus singulis locis. Hæc autem
10. 21. omnia initia sunt dolorum. *Tunc tradent
Mat. Lu. uos in afflictionem, & occident uos, & eri
Io. 15. 16. tis inuisi cunctis gentibus propter nomen meum. Et tunc offendiculū patientur multi, & alius alium inuicem tradent, & se odio habebunt inuicem: & multi pseudoprophetæ surgent ac seducēt multos. Et quoniam
10. 2. abundabit iniquitas, refrigescet charitas
Mat. Act multorum. * Qui autē perseuerauerit usq;
Marcia3 in finem, hic saluus erit. † Et prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tūc ue
Dan. 9. niet consummatio. * Cū ergo uideritis abominationē desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto: qui
13. 21. legit, intelligat. * Tunc qui in Iudæa sunt,
Mar. Lu. fugiant ad montes: qui in tecto, non descendat

dat ut tollat quicquam de domo sua: et qui
in agro, nõ reuertatur ut tollat uestes suas.
Væ autem prægnãtibus & lactantibus in Ibidem.
illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga
uestra hyeme neq; sabbato. Erit enim tunc
afflictio magna, qualis nõ fuit ab initio mũ
di ad hoc usq; tempus, neq; fiet. Et nisi de-
curtati fuissent dies illi, non fieret salua om
nis caro, sed propter electos decurtabũtur
dies illi. * Tũc si quis uobis dixerit: Ecce Marc. 13.
hic Christus, aut illic: nolite credere. † Sur † Lu. 17.
gent enim pseudochristi, & pseudoprophe
tæ, & dabunt signa magna, & prodigia, ita
ut in errorem inducantur (si fieri possit) e-
tiam electi. Ecce prædixi uobis. Si ergo di
xerint uobis: Ecce in deserto est, nolite exi
re: ecce in penetralibus, nolite credere. *
Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & appa Ibidem.
ret usq; in Occidentem, ita erit aduentus fi
lij hominis. Vbicunq; enim fuerit cadauer,
illic congregabuntur & aquilæ. * Statim Marc. 13
autem post afflictionem dierum illorũ Sol Luc. 21.
obscurabitur, & Luna nõ dabit lumen suũ, Iohel. 2.
& stellæ cadent de cœlo, & uirtutes cœlo
rum commouebuntur. Et tunc apparebit si
gnũ filij hominis in cœlo, & tunc plangent
omnes tribus terræ, & uidebunt filium ho
minis uenientem in nubibus cœli cum uir
tute et gloria multa. Et mittet angelos suos Dan. 2.
cum tubæ uoce magna, & congregabũt ele

ctos eius à quatuor uentis, à summis cœlo
Marc.13. rum usq; ad terminos eorum. ✶ Ab arbore
Luc.21. autem fici discite similitudinẽ, cum iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint enata, scitis quod prope sit æstas. Ita & uos, cum uideritis hæc omnia, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc, donec omnia ista fiant. Cœlum & terra prẽteribunt, uerba autem mea
Marc.13. non præteribunt. ✶ Cæterum de die illo & hora nemo scit, ne angeli quidem cœlorũ,
Luc.17. nisi pater meus solus. ✶Sed sicut erant dies
Ge.6.7. Noẽ, ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus qui præcesserunt diluuium, edentes & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptum dantes, usq; ad eum diem quo intrauit Noẽ in arcam, et non cognouerũt, donec ueniret diluuium, & sustulisset uniuersos: ita erit & aduẽtus filij hominis. Tunc duo erũt in agro, unus assumitur, & alter relinquitur. Duæ molentes in mola, una assumitur, & altera relin-
Marc.13. quitur. ✶ Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus sit. Illud autem scitote, si sciret paterfamilias qua hora
13. 12. fur uenturus esset, uigilasset utiq;, & non
Mar.Lu. sinisset perfodi domum suam. ✶Ideo & uos estote parati, quia qua hora non putatis, ea
Luc.12. filius hominis uenturus est. ✶Quis nam est fidelis seruus & prudens, quem præfecit

domi-

dominus famulitio suo, ut det illis cibum in tempore? * Beatus seruus ille, quẽ cum uenerit dominus eius inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, super omnia bona sua constituet eum. Quod si dixerit seruus ille malus in corde suo, Cũctatur dominus meus uenire, cœperitq; percutere conseruos, imò edere & bibere cum ebrijs, ueniet dominus serui illius in die quo non expectat, & hora qua ignorat, & dissecabit eũ, partemq; eius ponet cum hypocritis, illic ploratus & stridor dentium,

1. Cor. 5. Apo. 16.

CAPVT XXV.

TVnc simile fiet regnum cœlorum decẽ uirginibus, quæ sumptis lampadibus suis, exierũt in occursum sponso. *Quinq; autem ex eis erant fatuæ, & quinq; prudentes.* Quæ *erant* fatuæ, acceptis lampadibus suis, nõ sumpserant oleum secum. Prudentes uero sumpserant oleum in uasis suis unà cum lampadibus. Tardante uero sponso, dormitauerunt omnes, ac dormierunt. Porrò medio noctis clamor factus est: Ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & apparauerunt lampades suas. Fatuæ autem prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur. At responderunt prudentes, dicentes: Nequaquam, ne

non sufficiat nobis & uobis: sed ite potius ad eos qui uendunt, & emite uobisipsis. Porrò dum irent emptum, uenit sponsus, et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, clausaq; est ianua. Postea uero ue
24. 12. niunt & reliquæ uirgines, dicentes: Domi
Mat.Lu. ne, domine, aperi nobis. At ille respondẽs,
13. 19. ait: Amen dico uobis, non noui uos. * Vi-
Mat.Lu. gilate itaq;, quia nescitis diem neq; horam in qua filius hominis ueniet. † Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua.
Luc.19. *Et huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uero unum, unicuiq; secundum propriam facultatem, & profectus est statim. Abijt autem qui quinq; talenta acceperat, & negotiatus est per ea, & confecit altera quinq; talenta. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est & ipse altera duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam do-
Luc.16. mini sui. * Post multum uero temporis uenit dominus seruorum illorum, & ponit rationem cum eis. Et accedens is qui quinq; talenta acceperat, attulit altera quinq; talenta, dicens: Domine, quinq; talenta tradidisti mihi, ecce altera quinq; talenta lucratus sum per ea. Ait illi dñs eius: Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium

dium domini tui. Accedens autem & qui duo talenta acceperat, ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge serue bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, nouerã te quod homo durus sis, metens ubi non seminasti, et inde congregans ubi non sparsisti: ac territus abij, absconditq; talentum tuum in terra: Ecce habes quod tuũ est. Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serue male & piger, sciebas quod metã ubi non seminaui, & cõgregem illinc ubi non sparsi. Oportuit ergo te committere pecuniam meam mensarijs, et ueniens ego recepissem utiq; quod meum est cum usura. Tollite itaq; ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. *Omni enim habenti dabitur, & abundabit: Qui uero non habet, etiam id quod habet, auferetur ab eo. †Et inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium. Cum autem uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos, alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hœdis: et statuet oues quidem à dextris

Matt. 13. Mar. 4. Lu. 8. 19. †Mat. 22. 13. 21. Mar. Lu.

suis, hœdos autẽ à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris sibi erunt: Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratũ uobis ab exordio mundi. * Esurii enim, & dedistis mihi edere: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes erã, & collegistis me: Nudus, & operuistis me: * Infirmus, & uisitastis me: In carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem, & pauimus: aut sitientem, et dedimus tibi potũ? Quando autem te uidimus hospitẽ, & collegimus te: aut nudum, et cooperuimus te: aut quando te uidimus infirmũ, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respondens rex, dicet illis: Amen dico uobis, quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à sinistris erunt: * Discedite à me maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esurii enim, & non dedistis mihi cibum: Sitiui, & non dedistis mihi potũ: Hospes eram, & non collegistis me: Nudus, & non operuistis me: Infirmus, & in carcere eram, & non uisitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quãdo te uidimus esurientẽ, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & nõ ministrauimus tibi? Tũc respondebit illis, dicens: Amen dico uobis, quatenus

Esa.58. Ezec.18. Eccls 7. Mat.7. Luc.13. Psal.6.

tenus non feciſtis uni de minimis his, nec mihi feciſtis. *Et ibunt hi in ſuppliciũ æter num; iuſti uero in uitam æternam. Ioan. 9.

CAPVT XXVI.

ET factum eſt cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis: Scitis quod poſt biduum paſcha fit, & filius hominis traditur, ut crucifigatur. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 11. 22. 11.

*Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum, & ſcribæ, & ſeniores populi in atriũ principis ſacerdotum, qui dicebatur Caipha, & conſilium inierunt, ut Ieſum dolo caperent, & occiderent. Dicebant autem: Luc. 10.

*Non in die feſto, ne tumultus fiat in populo. Cum autem Ieſus eſſet in Bethania, in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier, habens alabaſtrum unguenti pretioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. *Videntes autẽ diſcipuli, indignati ſunt, dicẽtes: Ad quid perditio hæc? Potuit enim iſtud unguentum uenundari magno, & dari pauperibus. Eo autem cognito, Ieſus ait illis: Quid moleſti eſtis mulieri? Opus enim bonum operata eſt erga me. Nam ſemper pauperes habetis uobiſcum, me uero non ſemper habetis. Quod enim hæc unguentũ hoc miſit ſuper corpus meum, ad ſepeliendum me fecit. * Amen dico uobis, ubicunq; prædicatũ fuerit hoc euangeliũ in toto mũdo, hoc quoq; q̃ hæc fecit, Mar. 14. Ibidem. Ioan. 12. Luc. 7. 14. 12. Mar. 10. Mar. 14.

14. 22. narrabitur in memoriam ipsius. *Tunc ab
Mar.Lu. ijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas
Iscariotes, ad principes sacerdotum, & ait
illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis
tradam illum? At illi constituerunt ei trigin
ta argēteos. Et ex eo tempore quærebat op
portunitatem ut eum traderet. Cæterū pri-
mo die azymorum accesserunt discipuli ad
Iesum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi ad
edendum pascha? At ille dixit: Ite in ciuita
tem ad quendam, & dicite ei: Magister di-
cit, Tempus meum prope est, apud te facio
pascha cum discipulis meis. Et fecerunt di
scipuli sicut constituit illis Iesus, et paraue
runt pascha. Vespere autem facto, discum-
bebat cum duodecim, & edentibus illis, di
Mar. 14. xit: *Amē dico uobis, quod unus uestrum
Ioan. 13. me prodituru s est. Et mœsti redditi uehe-
menter, cœperunt singuli dicere ei: Nū ego
Ibidem. sum domine? At ipse respondens, ait: Qui
intinxit mecum manum in catino, hic me
prodituru s est. Filius quidem hominis ua-
dit, sicut scriptum est de illo. Væ autem ho
mini illi, per quem filius hominis proditur:
Mar. 14. *bonum erat ei, si natus non fuisset homo
†Lu. 22. ille. †Respondens autem Iudas, qui tradi-
dit eum, dixit: Num ego sum rabbi? Ait il-
li: Tu dixisti. Vescentibus autem eis, acce
Ibidem. pit Iesus panem, * & cum egisset gratias,
Ioan. 6. fregit, deditq; discipulis & ait: Accipite,
comedite,

104 Vindicat oppressos deus et non digna ferre
Adserit et saluis uiribus esse facit.
Der gar schaft gerechtkait vnd gericht alle die
vnsericht leide.

comedite, hoc est corpus meum. *Et acce Mar. 14.
pto poculo gratijs actis, dedit illis, dicēs: Luc. 22.
Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis 1. Cor. 11.
meus qui est noui testamenti, qui pro mul-
tis effunditur in remissionem peccatorum,
*Dico autem uobis: Non bibam posthac Mar. 14.
ex hoc fructu uitis, usq; in diem illum, cum
illud bibam uobiscum nouum in regno pa
tris mei. *Et cum hymnū ceciniſſent, exie- Ioan. 18.
runt in montem oliuarum. † Tunc dicit il- 14. 21.
lis Iesus: Omnes uos offendiculū patiemi- Mar. Lu.
ni mea causa in nocte hac. *Scriptū est em: Zach. 3.
Percutiam pastorem, & dispergentur oues
gregis. Postquam autem resurrexero, præ 4. 22. 13.
cedam uos in Galilæam. *Respondens au R. Lu. 1.
tem Petrus, ait illi: Et si omnes offendiculū
passi fuerint tua causa, ego tamen nūquam
offendiculū patiar. Ait illi Iesus: Amen di-
co tibi, q̄ in hac nocte antequā gallus can 14. 22.
tet, ter me negabis. Ait illi Petrus: *Etiam Mar. Lu.
si oportuerit me mori tecum, nō te negabo.
Similiter & omnes discipuli dixerūt. Tūc Ibidem.
uenit Iesus cum illis in uillam, quæ dicitur
Gethsemane, et dixit discipulis: Sedete hic
donec uadā & orem illic. Et assumpto Pe-
tro, & duobus filijs Zebedæi, cœpit affici
dolore ac mœstitudine. Tūc ait illis Iesus: 14. 12.
*Mœsta est anima mea usq; ad mortē: ma- Mar. Io.
nete hic, & uigilate mecum. * Et progres- 14. 22.
sus pusillū, procidit in faciem suam orans Mar. Lu.

ac dicens: Pater mi, si possibile est, transeat
Ioan. 6. à me calix iste. * Veruntamen nõ sicut ego
14. 22. uolo, sed sicut tu. † Et uenit ad discipulos,
Mar. Lu. & reperit eos dormientes, & dicit Petro:
Adeo non potuistis una hora uigilare me-
14. 6. cum? Vigilate & orate, ut ne intretis in ten
Mar. 14. tationẽ. * Spiritus quidem promptus est,
Mar. 14. at caro infirma. * Rursus altera uice abijt,
& orauit dicẽs: Pater mi, si non potest hoc
poculum transire à me, nisi bibam illud, fiat
uolũtas tua. Et uenit & reperit eos iterum
dormiẽtes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt, & orauit ter
tio, eundem sermonem dicens. Tunc uenit
Ibidem. ad discipulos suos, & dicit illis: * Dormite iam & requiescite. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in ma-
Ioan. 14. nus peccatorum. * Surgite, eamus, ecce ap
Mar. 14. propinquauit qui me tradit. * Adhuc eo lo
Luc. 22. quente, ecce Iudas unus de numero duode
Ioan. 18. cim uenit, & cum eo turba multa cum gla-
14. 22. dijs et fustibus, missi à principibus sacerdo
Mar. Lu. tum & senioribus populi. * Is uero qui pro debat eum, dedit illis signũ, dicens: Quem cunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum: & confestim accedẽs ad Iesum, dixit: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixit q; illi Iesus: Amice ad quid ades? Tunc accesserũt & manus iniecerunt in Iesum, & ceperunt
Mar. 14. eum. * Et ecce unus ex his qui erant cum

Iesu,

Iesu, extendens manum, exemit gladium Lu. 22.
suum, & percutiens seruum principis sacer loan. 18.
dotum, amputaunt auriculã eius. Tunc ait
illi Iesus: Cõuerte gladium tuum in locum
suum. Omnes enim qui acceperint gladiũ, Gen. 9.
gladio peribunt. An putas q̃ non possum Apo. 13.
nunc rogare patrem meũ, & exhibebit mihi
plus q̃ duodecim legiones angelorum?
Quomodo ergo implebuntur scripturę, q̃d
sic oportet fieri. In illa hora dixit Iesus tur 14. 22.
bis: * Tanq̃ ad latronem existis cum gla- Mar. Lu.
dijs & fustibus ad comprehendendum me: Ibidem.
†quotidie apud uos sedebã docens in tem & Ioã. 18
plo, & non me cepistis? * Hoc autem totum Mar. 14.
factum est, ut complerentur scripturæ pro-
phetarum. Tunc discipuli omnes relicto 14. 22. 18
eo fugerunt. * *At illi comprehensum Iesum* R. Lu. Io.
duxerunt ad Caipham principem sacerdo
tum, ubi scribæ & seniores conuenerant.
* Petrus autẽ sequebatur eum procul usq̃ Mar. L. I
ad atrium principis sacerdotum. Et ingres Ibidem.
sus intro, sedebat cum ministris, ut uideret
finem. * Principes autem sacerdotum & Mar. 14.
seniores, & totum concilium quærebant
falsum testimonium contra Iesum, ut morti
eum traderent: & non inueniebant: etiam
cum multi falsi testes accessissent, non inue
niebãt. * Nouissime aũt uenerunt duo falsi Mar. 14.
testes, & dixerũt: †Hic dixit: Possum de- Ibidem.
struere templum dei, & in triduo ædificare. & Ioã. 2.

illud. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes? Cur isti aduersum te
14. 22. testimonium dicunt? Iesus autem tacebat.
Mar. Lu. * Et respondens princeps sacerdotum, ait illi: Adiuro te per deum uiuētem, ut dicas nobis, an tu sis Christus filius dei. Dicit il
Ibidem. li Iesus: Tu dixisti. * Veruntamen dico uo
& Io. 6. bis, amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nu
Mar. 14. bibus cœli. * Tunc princeps sacerdotū di scidit uestimenta sua, dicens: Proloquutus
Luc. 22. est blasphemiā: * quid insuper egemus testibus? Ecce nūc audistis blasphemiā eius,
14. 22. 18 quid uobis uidetur? At illi respondentes,
Mar. L. 1 dixerunt: Reus est mortis. * Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cæciderunt. Alij autē palmas in faciem eius dederunt, dicētes: Vaticinare nobis Christe:
Ibidem. Quis est qui te percussit? * Petrus uero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancillula dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras: At ille negauit coram omnibus, di-
Mar. 14. cens: Nescio quid dicas. * Cum autē exisset in uestibulum, uidit eum altera ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Ie-
14. 22. 18 su Nazareno. Et iterum negauit cum iure-
M. L. Io. iurando: Non noui hominem. * Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit exe-

crari

crari & iurare, q̄ non nosset hominem, & continuo gallus cantauit. *Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, qui dixerat ei: Prius q̄ gallus cãtet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare. 14. 22. Mar. Lu.

CAP. XXVII.

M*Ane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & senio res populi aduersus Iesum, ut eũ morti tra- derent. * Et uinctum eum adduxerunt & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. †Tunc uidens Iudas, qui eum prodiderat quod da mnatus esset, pœnitentia ductus, retulit tri ginta argenteos principibus sacerdotũ & senioribus, dicens: Peccaui tradens sangui nem innoxium. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspen dit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito. emerunt ex illis a- grum figuli in sepulturam peregrinorum: quapropter uocatus est ager ille, ager san- guinis usq; in hodiernum diem. *Tunc im pletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentẽ: Et acceperunt trigin- ta argenteos pretium æstimati, quem æsti- matum emerunt à filijs Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut cõstituit mihi do minus. Iesus autem stetit ante præsidem, & Marc. 15. 15. 23. 18. Mar. L. I †Act. 1. *Locus manifesti- or ẽ apud Zach. 11. alluditur aũt ad 22 Ieremiæ.

interrogauit eum præſes, dicẽs: Tu es rex
Marc.15. Iudæorum? Dicit illi Ieſus: Tu dicis. * Et cum accuſaretur à principibus ſacerdotũ & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis q̃ multa aduerſum te dicũt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad ullum uerbũ, ita ut miraretur præſes uehe-
15.23.18. menter. * In feſto autem conſueuerat præ-
R.Lu.10. ſes turbæ dimittere unum uinctũ quem uo-
15. 13. luiſſent. † Habebat autem tunc uinctum in-
Mar.Lu. ſignem, qui dicebatur Barrabbas: congre-
15. 18. gatis ergo illis, dixit Pilatus: * Vtrum uul
Mar. 10. tis dimittam uobis, Barrabbam, an Ieſum,
†Mat. 15 qui dicitur Chriſtus? † Sciebat enim q̃ pro pter inuidiam tradidiſſent eum. Sedente au tem ipſo pro tribunali, miſit ad eum uxor eius, dicẽs: Nihil tibi cum iuſto illo, multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eũ.
Marc.15. * Principes autem ſacerdotum & ſeniores
15.23.18. perſuaſerunt turbis ut peterent Barrabbã,
Mar. L.I Ieſum uero perderẽt. * Reſpondens autem præſes, ait illis: Vtrum uultis uobis è duo-bus dimittam? At illi dixerunt: Barrabbã.
Act.3. Dixit illis Pilatus: * Quid igitur faciã Ie-
Marc.15. ſu, qui dicitur Chriſtus? Dicunt ei omnes:
†Lu. 23. Crucifigatur. Præſes autem ait: † Quid enĩ mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns aũt Pilatus q̃ ni hil proficeret, ſed magis tumultus fieret, ac cepta aqua abluit manus corã populo, di-

cens:

cens: Innocẽs ego sum à sanguine huius iu
sti, uos uideritis. Et respondens uniuersus
populus, dixit: Sanguis eius super nos & 13. 23.
super filios nostros. * Tũc dimisit illis Bar Mar. Lu.
rabbam, Iesum autem flagellatum tradidit Ioan. 19.
ut crucifigeretur. * Tunc milites præsidis Marc. 15.
suscipientes Iesum in prætorio, cõgregaue
runt ad eum uniuersam cohortẽ: * & cum Ioan. 19.
exuissent eum, circumdederunt ei chlamy-
dem coccinam, & coronam de spinis con-
textam imposuerũt super caput eius, & ha
rundinem in dexteram eius, & genu flexo
ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue rex
Iudæorum. * Et cum expuissent in eum, ac Marc. 15.
ceperunt harundinem, & percutiebant ca-
put eius. Et postq̃ illusissent ei, exuerunt
eum chlamyde, & induerunt eum uestimen
tis suis, & abduxerunt eum ut crucifige- 15. 23.
rent. * Exeuntes autẽ inuenerũt hominem Mar. Lu.
Cyrenæum, nomine Simonem, hunc adege
runt ut tolleret crucem eius. * Et uenerunt Ibidem.
in locum qui dicitur Golgatha, quod est, & Io. 19.
Caluariæ locus. * Et dederunt ei acetum Marc. 15.
bibere cum felle mixtum: & cum gustasset 5. 19.
noluit bibere. * Postquam autem crucifixe Mar. 10.
runt eum, diuiserunt uestimenta eius, sor-
tem mittentes, ut impleretur quod dictum
est per prophetam. * Diuiserunt sibi uesti- Psal. 21.
menta mea, et super uestimentũ meum mise
runt sortem. Et sedentes seruabãt eum ibi,

15. 23. *Et imposuerunt super caput eius causam
Mar.Lu. ipsius scriptam: Hic est Iesus rex Iudæorũ.
Ioan. 19. *Tunc crucifigũtur cum eo duo latrones,
Ibidem. unus à dextris, & alter à sinistris. *Præter
Marc. 15. euntes autẽ conuicia iaciebant in eum, mo
Luc. 13. uentes capita sua, & dicentes: Tu ille qui
destruebas templum, & in triduo ædifica-
bas, serua temetipsum: si filius dei es, descẽ
Ibidem. de de cruce. *Similiter et principes sacer-
dotum illudentes cum scribis & seniori-
bus, dicebant: Alios seruauit, seipsum non
potest seruare. Si rex Israel est, descendat
nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in
deo, liberet eum nunc, si uult eum. Dixit e-
Ibidem. nim: Filius dei sum. *Idipsum autem & la
trones qui crucifixi erant cum eo, expro-
Ibidem. brabant ei. *A sexta autem hora tenebræ
facta sunt super uniuersam terram usq; ad
Marci 15 horam nonam. *Et circa horã nonam cla-
mauit Iesus uoce magna, dicens: Eli, eli, la
masabachthani: hoc est: Deus meus, deus
meus cur deseruisti me? Quidã autem illic
15.23.19. stantiũ cum audissent, dicebant: Heliam uo
R. L. 10. cat iste. Et continuo currens unus ex eis,
cum acceptam spongiã implesset aceto im
Mar. 15. posuit harũdini, dabatq; ei ut biberet. *Cę
R. L. 10. teri uero dicebãt: Sine, uideamus an ueniat
Ibidem. Helias liberaturus eum. *Iesus autem cum
Marc. 15. iterũ clamasset uoce magna, emisit spiritũ.
Luc. 23. *Et ecce uelum templi scissum est in duas

partes

partes à ſummo uſq; ad imum, & terra mo
ta eſt, & petræ ſciſſæ ſunt & monumenta
aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum,
qui dormierant ſurrexerũt, & egreſſi è mo
numentis poſt reſurrectionẽ eius, uenerunt
in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt mul
tis. * Centurio uero, & qui cum eo erant, Mar. 15.
cuſtodientes Ieſum, uiſo terræmotu, & his Luc. 23.
quæ facta fuerant timuerunt ualde, dicen-
tes: Vere filius dei erat iſte. * Erant autem Ibidem.
ibi mulieres multæ è longinquo ſpectãtes,
quæ ſequutæ fuerant Ieſum à Galilæa, mi-
niſtrantes ei, inter quas erant Maria Ma-
gdalene, & Maria Iacobi, & Ioſe mater, et
mater filiorum Zebedæi. * Cum autem ue Marc. 15.
ſpera facta eſſet, uenit homo diues ab Ari- Luc. 23.
mathæa, nomine Ioſeph, qui & ipſe diſci- Ioan. 19.
pulus fuerat Ieſu: hic acceſſit ad Pilatum,
ac poſtulauit corpus Ieſu. Tunc Pilatus
iuſſit reddi corpus. * Et cũ accepiſſet cor- Ibidem.
pus Ioſeph, inuoluit illud ſindone munda,
poſuitq; illud in monumento ſuo nouo, q̃d
exciderat in petra, & aduoluto ſaxo ingen
ti ad oſtium monumẽti, abijt. * Erat autem Mar. 15.
ibi Maria Magdalene, et altera Maria, ſe-
dentes contra ſepulchrum. Poſtero autem
die quæ ſequitur paraſceuen, conuenerunt
principes ſacerdotum, & phariſæi ad Pila
tum, dicentes: Domine recordati ſumus, q̃
impoſtor ille dixit adhuc uiuens: Poſt tres

dies resurgo, iube ergo muniri sepulchrum usq; in diem tertium, ne quando ueniant discipuli eius & furentur eum, dicantq; plebi, Surrexit à mortuis, et erit nouissimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam. Ite munite sicut scitis. Illi autem abeuntes, *munierunt* sepulchrum obsignato lapide, adhibitis *custodibus*.

CAPVT XXVIII.

Mar. 16. Luc. 24. Ioan. 20. V*Espera autem sabbatorum, quæ lucescit in unam sabbatorum, uenit Maria Magdalene, & *altera Maria*, ut uiderẽt sepulchrum. Et *ecce terræmotus factus* est magnus. Angelus enim domini descẽdit de cœlo, & accedens, deuoluit lapidem ab ostio, sedebatq; super eum. Erat autem aspectus *eius sicut fulgur*, & uestimentum eius *candidum sicut nix*. Prę timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt uelut

Mar. 16. mortui. *Respondens autem angelus dixit mulieribus: Nolite *timere* uos, scio enim q̃ Iesum qui crucifixus est quæritis, nõ est hic, *surrexit enim* sicut dixit. Venite, uidete locum *ubi positus* erat dominus. Et cito euntes, dicite *discipulis eius* q̃ surrexit à mortuis: & ecce præcedit uos in Galilæã,

Ibidem. *ibi eum* uidebitis, ecce dixi uobis. Et di-

Luc. 24. gressæ celeriter à monumento cum timore & gaudio magno, currebant, ut renunciarent *discipulis eius*. Cum autem issent ad

renun-

renunciandum discipulis eius, & ecce Iesus occurrit illis, dicēs: Auete. Illæ autem accesserunt & tenuerūt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere, ite renūciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, & ibi me uidebūt. Quæ cum abissent, ecce quidā é custodibus uenerunt in ciuitatem, ac renunciauerūt principibus sacerdotum omnia quæ acciderant: & congregati cum senioribus, consilio habito, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, q̄ discipuli eius nocte uenerint, & furati sint eum nobis dormiētibus. Et si hoc auditū fuerit sub præside, nos persuadebimus ei, & securos uos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerūt sicut erant edocti, & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos usq; in hodiernū diem. Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæā, in montem ubi constituerat illis Iesus. Et cum uidissent illum, adorauerunt eum: quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus, loquutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. * Euntes ergo docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; præcepi uobis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationē sęculi. Mar. 16.

FINIS.

VITA SANCTI MARCI
per D. Hieronymum.

MArcus discipulus & interpres Petri, iuxtà q̃ Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus audisset, probauit, & *ecclesiæ legendum* sua autori*tate ædidit, sicut Clemens in sexto* Hypotypoſeon *libro* scribit. Et Papias Hierapolitanus episcopus meminit huius Marci, et Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter *Romam* significãs: Salutat uos quæ *in* Babylone *cum electa*, & Marcus filius meus. Assumpto itaq̃ euangelio quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandriæ Christum an*nuncians, constituit* ecclesiam tantæ doctri*næ & uitæ continẽtia, ut* omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denicq̃ Philo disertissimus Iudæorum, *uidens* Ale*xãdriæ* primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, *quasi in* laudem gentis suæ, librum super eorum conuersatione scripsit: & quomodo Lucas *narrat*, Hierosolymæ credentes omnia habuisse cõmunia, sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem *S.* Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.

dum Marcum.

CAPVT I.

Nitiũ Euangelij Iesu Chri
sti filij dei, sicut scriptũ est
in prophetis: ✶ Ecce ego Mal.3.
mitto nunciũ meum ante fa Marc.11.
ciem tuam, qui præparabit Luc.7.
uiam tuam ante te. † Vox †Esa. 40
clamantis in deserto: Parate uiam domini, Mat.3.
rectas facite semitas eius. Baptizabat Ioan Luc.3.
nes in deserto prædicans baptismum pœni Ioan.1.
tentiæ in remissionem peccatorum. ✶ Et e- ✶Matt.3.
grediebantur ad eum tota Iudæa regio ac
Hierosolymitæ, & baptizabantur omnes
ab illo in Iordane *flumine*, confitentes pec
cata sua. Erat autem Ioannes uestitus pilis
cameli, & *zona pellicea circa lũbos suos*,
uescebaturq; locustis ac melle syluestri, & 3. 3. 11.
prædicabat, dicens: ✶ Venit is qui fortior M. L. Io.
est me, post me, cuius non sum idoneus, ut 3. 3.
procumbens soluam corrigiam calceamen Mat. Lu.
torum. ✶ Ego quidem baptizaui uos aqua, 3. 3. 1.
ille uero baptizabit uos spiritu sancto. ✶ Et Ma. L. I.
factum est in diebus illis, uenit Iesus à Na-
zareth Galilææ, & baptizatus est à Ioan-
ne in Iordane. Et statim cum ascenderet ex
aqua, uidit diffindi cœlos, & spiritum qua
si columbam descendentem super illum. Et
uox facta est de cœlis: ✶ Tu es ille filius Luc.3.
meus dilectus, in quo mihi bene complaci

Matth.4. tum est. * Et continuo spiritus illum expel
Luc.4. lit in desertum, & erat illic in deserto dies
quadraginta, & tentabatur à satana, eratq;
Ibidem. cum feris, * & angeli ministrabant illi. Post
quam autem comprehensus esset Ioannes,
Mat.3.4. uenit Iesus in Galilæam, *prædicans euan
Acto.3. gelium regni dei, & dicens: Impletum est
tempus, instatq; regnum dei, resipiscite &
credite euangelio. Cum ambularet autem
iuxta mare Galilææ, uidit Simonem & An
dream fratrem eius, iacientes retia in mare,
4. 5. erant enim piscatores, & dixit eis Iesus:
Mat. Lu. *Sequamini me, & faciã ut efficiamini pi-
scatores hominum. Ac protinus relictis re
Mar.4. tibus suis, sequuti sunt eum. * Et progres-
sus illinc pusillum, uidit Iacobum filiũ Ze
bedæi, & Ioannem fratrem eius, qui & ipsi
in naui reconcinnabant retia, statimq; uo-
cauit illos. Et illi relicto patre suo Zebe-
dæo in naui cum mercenarijs, sequuti sunt
4. 2. eum. *Et ingrediuntur Capernaum, & sta
Mat.10. tim sabbatis ingressus in synagogam doce
Mat.7. bat. *Et stupebãt super doctrina eius. Erat
Luc.2.4. enim docens eos tanquã autoritate prædi-
Luc.4. tus, & non sicut scribæ. * Et erat in syna-
goga eorum homo obnoxius spiritui im-
mundo, & exclamauit, dicẽs: Ah, quid rei
nobis tecum est Iesu Nazarene? Venisti ad
perdendum nos? Noui te qui sis, nimirum
ille sanctus dei. Et increpauit illum Iesus,
dicens:

dicens: Obmutesce, & exi ab homine. Et cum discerpsisset eum spiritus immundus, exclamasset q̃ uoce magna, exijt ab eo. Et obstupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes: Quid est hoc? Quæ doctrina noua hæc? quia cum autoritate etiã spiritibus immundis imperat. & obediunt ei? Emanauit autem fama eius statim in totam undiq; regionem Galilææ finitimam. * Et protinus è synagoga egressi, uenerũt in domum Simonis & Andreæ, cum Iacobo & Ioanne. Socrus autem Simonis decumbebat febricitans, & continuo dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam apprehensa manu eius, & reliquit eam febris ilico, ac ministrabat eis. * V esperi uero cum occidisset Sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & qui á dæmonijs agitabantur. Et ciuitas tota congregata erat ad ostium, & sanauit multos, qui ægrotabant uarijs morbis, * & dæmonia multa eijciebat, & nõ sinebat loqui dęmonia q̃ ipsum nossent. † Et mane multa adhuc nocte cũ surrexisset, egressus est, & abijt Iesus in desertũ locum, ibiq; orabat, & prosequutus est eũ Simon, & qui cũ illo erant: & cũ inuenissent eũ, dicũt ei: Oms te quærũt. Et ait illis: Eamus in proximos uicos, ut & ibi p̃dicẽ, in hoc em egressus sum: et p̃dicabat in synagogis eorũ in tota Galilęa, & dęmonia eijciebat.

Mat. 8. Luc. 4.

Ibidem.

Mar. 3. † Luc. 5.

Matt. 8. Luc. 5. *Et uenit ad eum leprosus, deprecans eū, eiq; ad genua accidens, ac dicens illi: Si uis potes me mundare. Iesus autē misertus, protensa manu tetigit illum, & dicit ei: Volo, mundus esto. Et cum dixisset statim discessit ab eo lepra, & mundatus est: & comminatus ei, statim emisit illum, dicitq; ei: *

Ibidem. Vide ne cui quicq; dicas, sed abi, teipsum ostēde sacerdoti, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moses in testimonium illis. * At ille egressus cœpit prædicare multa, & diuulgare sermonem, ita ut iam non posset Iesus manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat, & ueniebāt ad eum undiq;.

Leui. 14. Luc. 5.

CAPVT II.

Mat. 9. Luc. 5. Ioan. 5. E*T iterum intrauit Capernaū post dies aliquot, & auditum est quod in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeo, ut iam non caperent eos, nec illa loca quæ erant circa ianuam, & loquebatur eis sermonem. Et ueniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur: *

Luc. 5. & cum nō possent appropinquare illi præturba, nudauerunt tectum ædium in quibus erat, perfossoq; tecto, funibus demittunt grabbatū, in quo paralyticus decumbebat. * Cum autem uidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, remittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de

Matt. 9.

scribis

scribis sedentes, & cogitantes in cordibus
suis: Quid hic sic loquitur blasphemias? *
Quis potest remittere peccata, nisi solus Luc. 5.
deus? Et protinus ubi cognouisset Iesus spi
ritu suo, quod sic cogitarent intra sese, di-
cit illis: Quid ista cogitatis in cordibus ue
stris? Vtrum est facilius dicere paralytico,
Remittantur tibi peccata: an dicere, * Sur Ioan. 5.
ge & tolle grabbatũ tuum, & ambula? Vt
autẽ sciatis quod filius hominis habet po-
testatem in terra remittendi peccata, ait pa
ralytico: Tibi dico, surge, ac tolle grabba-
tum tuum, & abi in domũ tuam. Et statim
surrexit, subiatoq; grabbato, egressus est in
cõspectu omnium, adeo ut stupescerent o-
mnes, & glorificarẽt deum, dicentes: Nun
quam sic uidimus. Et egressus est rursum
ad mare, *omnisq; turba ueniebat ad eum,* 9. 5.
ac docebat eos. * Et cum præteriret Iesus, Mar. Lu.
uidit Leui Alphæi filium, sedentem ad te-
loneum, & ait illi: Sequere me. Isq; surgẽs,
sequutus est eum. * Et factum est, cum ac- Mat. 9.
cumberet in domo illius, multi etiam publi Lu. 5. 19.
cani & peccatores simul discũbebant cum
Iesu & discipulis eius: erãt enim multi qui
sequuti fuerant eum. Et scribæ ac pharisæi
cum uidissent eum capientem cibum cum
publicanis & peccatoribus, dicebant di-
scipulis eius: Quid est quod cum publica-
nis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc au-

9. 5. dito, Iesus ait illis: * Non opus habẽt qui
Mat. Lu. ualent medico, sed qui male habent. * Non
Ibidem. ueni ad uocãdum iustos, sed peccatores ad
1. Tim. 1. pœnitentiam. Et discipuli Ioannis ac pha-
9. 5. risæorum ieiunabant, ueniuntq; & dicunt
Mat. Lu. illi: * Quare discipuli Ioannis & pharisæo
rum ieiunant, tui autem discipuli non ieiu-
nant? Et ait illis Iesus: Num possunt filij
thalami nuptialis, in quo cum illis sponsus
est ieiunare? Quandiu habent secum spon-
sum, non possunt ieiunare. Venient autem
dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc
ieiunabũt in illis diebus. Et nemo assumen
tum panni rudis assuit uestimento ueteri,
alioquin aufert supplementum eius nouũ à
ueteri, & peior scissura fit. Et nemo mittit
uinum mustum in utres ueteres, alioqui dis
rumpit uinum mustum utres, & uinũ effun
12. 6. ditur, & utres pereunt, sed uinũ mustum in
Mar. Lu. utres nouos mitti debet. * Et accidit ut trã
siret sabbatis per segetes, & cœperunt di-
scipuli eius inter uiã uellere spicas, & pha
risæi dicebãt ei: Ecce cur faciunt sabbatis
1. Reg. 21 quod non licet? Et ipse ait illis: * Nunq; le
gistis quid fecerit Dauid cum opus habe-
ret, & esuriret ipse, & qui cũ eo erant? quo
modo ingressus sit in domum dei sub Abia
thar principe sacerdotũ, & panes proposi
tionis comederit, quos non licet edere nisi
sacerdotibus: & dederit etiã ijs qui secum
erant?

erant? Et dicebat illis: Sabbatũ propter ho
minem factum est, non homo propter sabba 12. 6.
tum. ✱Itaq; dñs est filius hominis etiã sab- Mat. Lu.
bati.

CAPVT III.

ET introiuit iterum in synagogam, & e-
rat ibi homo arefactam habens manum:
& obseruabant eum, an sabbatis sanaturus
esset eum, ut accusarent illum. Et ait homi-
ni habenti manum arefactam: Surge in me- 12. 6.
dium, & dicit illis: ✱ Vtrum licet sabbatis Mat. Lu.
benefacere, an malefacere? animam seruа-
re, an occidere? At illi tacebant. Et cum cir
cumspexisset eos cum iracundia, condole-
scens super cæcitate cordis eorũ, dicit ho-
mini: Extende manum tuam, & extendit,
& restituta est manus illius sana, ut altera.
✱Egressi uero pharisæi, statim unà cum He Mat. 12.
rodianis *consilium inibant* aduersus eum, Ioan. 10.
ut illum perderẽt. Iesus autem cum discipu 4. 4. 6.
lis suis secessit ad mare, ✱ & ingẽs multitu Mat. L. I.
do à Galilęa sequuta est eum, & ab Iudęa,
& ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trãs
Iordanem, & qui circa Tyrum habitabãt
ac Sidonem, hominum multitudo magna,
qui cum audissent quæ faciebat, uenerunt
ad eum. Et iussit Iesus discipulis suis, ut na
uicula sibi deseruiret propter turbam, ne i-
psum premerent. Multos enim sanauerat,
ita ut irruerent in eum, quo illum tangerẽt,
quotquot affligebantur. ✱ Et spiritus im-

mundi cum illum uidissent, procidebant eĩ, & clamabant, dicentes: Tu es filius dei, et
20. 9. uehementer interminabatur eis, ne se mani
Mar.Lu. festum facerẽt. * Et ascendit in montem, ac uocat ad se quos uoluit ipse, & uenerunt ad eum. Et fecit duodecim ut essent secum, & ut emitteret eos ad prædicandum, utq́ haberent potestatem sanandi morbos, eij-
Mar. 10. ciendiq́ dæmonia. * Et imposuit Simoni
Luc.6. nomen Petrus: & Iacobum filium Zebe-
Act.1. dæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filij tonitrui: & Andream, & Philippũ, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi filiũ, & Thaddæum, & Simonem Cananæum, & Iudã Iscariotem, qui & prodidit illũ. Et ueniunt in domum, & conuenit iterũ turba, sic ut non liceret illis uel panes edere: et cum audissent qui ad illum attinebant, exierunt ut manus
12. 11. iniscerent in eum. Dicebant enim: In furorẽ
Mar.Lu. uersus est. * Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Beelzebul habet, & per principem dęmoniorũ eijcit dæ-
Ibidem. monia. * Et ad se uocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam eijcere? Et si regnum aduersus sese diuisum fuerit, non potest stare regnum illud: & si domus contra semetipsam diuisa fuerit, nõ potest stare domus illa: & si satanas

insur

insurrexerit aduersus semetipsum ac diui-
sus est, nõ potest stare, sed finem habet. Nõ
potest quisquã uasa fortis, ingressus in do-
mum illius, diripere, nisi prius fortem alli- 12. 12.
garit, & tũc domum eius diripiet. * Amen Mat. Lu.
dico uobis: Omnia remittentur filijs homi
num peccata & cõuicia, quibuscunq; con
uiciati fuerint: At qui conuicium dixerit
in spiritum sanctum, nõ habet remissionem
in æternũ, sed obnoxius est ęterno iudicio.
Dicebant enim: Spiritum immundũ habet. 12. 8.
* Et ueniunt mater eius & fratres, & foris Mat. Lu.
stantes, miserũt ad eum qui euocarẽt eum,
& sedebat turba circa eum, dicunt́q; ei: Ec
ce mater tua & fratres tui foris quęrunt te.
Et respondit eis, dicẽs: Quæ est mater mea
& fratres mei? Et cum circumspexisset in
circuitu circum sc discipulos sedentes ait:
Ecce mater mea & fratres mei: Qui enim
fecerit uoluntatem dei, hic frater meus, &
soror mea, & mater est.

CAPVT IIII.

E * T iterum cœpit docere iuxta mare, et Luc. 5.
congregata est ad eum turba multa, ita
ut nauim ingressus sederet in mari, & tota
turba iuxta mare in terra erat, & docebat
eos per parabolas multa, & dicebat illis 13. 8.
in doctrina sua: Audite: * Ecce exibat se- Mar. Lu.
minator ad seminandum, & accidit inter
seminandum; aliud quidem cecidit secus

uiam, uenerunt̃q; uolucres cœli, & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, & statim exortum est, quod non haberet altitudinem terræ, Sole autẽ exorto, æstu affectum est, & eo quod non haberet radicem, exaruit. Et aliud cæcidit in spinas, & succreuerunt spinæ, ac suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum emergentem atq; crescentem, & afferebat unum triginta, & unum sexaginta, & unum centum, ac dicebat illis: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Cum autem cœpisset esse solus, interrogauerunt eum hi, qui circum illum erant cum duodecim, de parabola, & dicebat eis: Vobis datum est nosse mysteriũ regni dei: *illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia fiunt, ut uidentes uideant, & non cernant, & audientes audiant, & non intelligant, ne quando conuertãtur, & remittantur eis peccata. * Et ait illis, nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Seminator ille sermonem seminat. Isti uero sunt, quorum alij iuxta uiam dicuntur, ubi seminatur sermo, & cum audierint confestim uenit satanas, & aufert sermonẽ, qui seminatus est in cordibus eorum. Et alij sunt similiter, qui in petrosa semen excipiunt, qui cum audie-

13. 8. 12. M. L. Io. Act. 28. Esa. 6. 13. 8. Mat. Lu.

rint

rint sermonem, statim cum gaudio accipiũt illum, & non habent radicem in se, sed tem porarij sunt, deinde coorta afflictione aut persequutione propter sermonẽ, confestim offenduntur. Et alij sunt qui in spinas semen excipiunt. Hi sunt qui sermonem audiunt, & solicitudines sæculi huius, ac deceptio diuitiarum, cæterarumq; rerum cupiditates introëuntes, suffocãt sermonem, ac redditur infructifer. Et alij sunt qui in terram bonã semen exceperunt, qui audiũt sermonem & suscipiunt, & fructificant, ita ut aliud granũ adferat triginta, aliud sexaginta, aliud centũ. ✶Et dicebat illis: Nũ lucerna incenditur ut subter modiũ ponatur, aut subter lectũ? Nonne ut super cãdelabrũ ponatur? ✶Nõ *est enim quicq; occultũ*, quod *non manifestetur*: neq; fuit secretũ, sed ut in propatulũ ueniat. Si qs habet aures ad audiendum, audiat. Et dicebat illis: Videte quid audiatis. ✶Qua mensura metimini, alij metientur uobis, & adijcietur uobis q̃ auditis: ✶Qui eñ habet, dabitur illi, & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et dicebat: Sic est regnum dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram ac dormiat, atq; illud exurgat nocte ac die: seges q̃ germinet, ac surgat in altũ, dum ne scit. Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum fru

Mat. 5. Lu. 8. 11. 10. 8. Mat. Lu. 7. 6. Mat. Lu. Matt. 13. 25. Lu. 8. & 19.

mentum in spica: cum autē productus fue-
13. 13. rit fructus statim mittit falcem, quoniam ad
Mat. Lu. est messis. Et dicebat: * Cui assimilabimus regnum dei? aut qua collatione cōferemus illud? Est sicut granum sinapis, quod cum seminatū fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra, & cum seminatum fuerit, exurgit, et fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues cœli nidificare. *
Matt. 13. Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire, sine parabola uero non loquebatur eis: seorsim au-
Luc. 8. tem discipulis suis exponebat omnia. * Et ait illis in die illo cum facta esset uespera: Transeamus in ulteriorem ripam. Et dimissa turba assumunt eum, ita ut erat in naui, sed & aliæ nauiculæ erant cum illo. Et oritur procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, dicuntq; illi: Præceptor, nō est tibi curæ quod perimus? Et excitatus increpauit uentū, dixitq; mari: Tace, obmutesce. Et cōquieuit uētus, factaq; est tranquillitas magna. Et ait illis: Quid
Matt. 8. timidi estis adeo? * Qui fit ut non habeatis fiduciam? Et timuerunt timore magno, di-
Luc. 8. cebātq; inter sese: * Quis nam hic est, quia & uentus & mare obediunt ei?

CAP.

CAPVT V.

ET uenerunt traiecto mari in regionem Luc. 8.
Gadarenorum, egressoq; ei de naui, statim occurrit è monumentis homo spiritui obnoxius immundo, qui domicilium habebat in monumentis. Et neq; catenis quisquam poterat eum ligare, propterea quod cum sæpe compedibus & catenis uinctus fuisset, discerptæ essent ab illo catenæ, & compedes essent comminutæ, neque quisquam ualuisset eum domare. Et semper die ac nocte in montibus & in monumẽtis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus. Cum uidisset autem Iesum eminus, cucurrit & adorauit eum, & clamans uoce magna, dixit: Quid mihi tecum est Iesu fili dei altissimi? *adiuro te per deum ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine.* Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et respondit dicens ei: Legio mihi nomẽ est, quia multi sumus.
Et deprecabatur eum multum, ne se emit- Ibidem.
teret extra regionem. Erat autem ibi iuxta montes grex porcorum magnus pascens: & deprecabantur eum omnes dæmones, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et permisit eis statim Iesus, & egressi spiritus immũdi, ingressi sunt in porcos. Et ferebatur grex per præceps in mare. Erant autẽ fermè bis mille, & suffocati

Ibidem. sunt in mari. * Porrò qui pascebāt porcos fugerunt, & renunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt ad uidendum quid esset quod acciderat, & ueniunt ad Iesum, & uident illum qui à dæmonio uexabatur, sedentem ac uestitum, & sanæ mentis qui habuerat legionem, & timuerunt. Et narrauerunt illis qui uiderant, qualiter accidisset ei qui dæmonium habuerat: & de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut discederet de finibus ipsorum. Et cum ingressus est nauim, rogabat illum qui fuerat à

Luc. 8. dæmonio correptus, ut esset cum illo. * Iesus autem non permisit eum, sed ait illi: Abi in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abijt, & cœpit prædicare in decapoli, quanta sibi fecisset Iesus, & om-

Matth. 9. nes mirabantur. * Et cum traiecisset Iesus naui rursus in ulteriorem ripam, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et ecce uenit quidam principum synagogæ, nomine Iairus, & cum uidisset eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eũ multum, dicẽs: Filiola mea in extremis est, oro ut uenias, & imponas illi manus, ut salua sit, & uiuet. Et abijt cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quædam, quæ fuerat obnoxia profluuio sanguinis annos duodecim,

fuerat

fueratq; multa perpessa à cõpluribus medicis, & insumpserat omnia sua, neq; quicquam adiumenti senserat, sed magis in deterius uenerat: cum audisset de Iesu, uenit in turba à tergo, & tetigit uestimentũ eius, dicebat enim: Si uel uestimenta eius tetigero salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, & sensit corpore quod sanata esset ab eo flagello. Et statim Iesus in semetipso cognoscens uirtutem ex se prodisse, conuersus in turba aiebat: Quis tetigit uestimenta mea? Et dicebant ei discipuli ipsius: Vides turbam undiq; prementem te, & dicis: Quis me tetigit? Et circumspiciebat, *ut* uideret eam quæ hoc fecerat. Mulier uero timens & tremens, sciens quod factum esset *in se, uenit & accidit ei, dixitq; ei omnem* ueritatem. Ille autem *dixit ei*: *Filia, fides tua te seruauit, uade cum pace, & esto sana à flagello tuo. Adhuc eo loquente ueniunt à principe synagogæ qui dicerent: Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrum? Iesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait principi synagogæ: Ne metuas, tantummodo crede. Et non permisit ut quisquam se sequeretur, præter Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi. *Et uenit in domum principis synagogæ, uidetq; tumultum ac flentes & eiulantes multum, & in-

Luc. 7. 9. 8. Mat. Lu.

greſſus, ait illis: Quid tumultuamini et plo
Ibidem. ratis? ✱ Puella non eſt mortua, ſed dormit.
Et irridebant eum. Ipſe uero eiectis omnibus, aſſumit patrem & matrem puellæ, &
eos qui cum ipſo erant: & ingreditur eò,
ubi puella erat iacens, & apprehenſa manu puellæ, ait illi: Talitha, cumi: quod eſt,
ſi quis interpretetur: Puella, tibi dico, ſurge. Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulabat. Erat enim annorum duodecim. Et obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis uehementer ne quiſquã id ſciret: & iuſſit ut daretur illi quod ederet.

CAPVT VI.

13. 4. Mat. Lu. ✱ Et egreſſus eſt illinc, uenitq; in patriã ſuam, & ſequuntur eum diſcipuli ſui.
Cumq; adeſſet ſabbatum, cœpit in ſynagoga docere: multiq; audientes obſtupuerũt,
dicentes: Vnde huic hæc? & quæ eſt ſapien
23. 4. 6. tia quæ data eſt illi? & uirtutes tales per
M. L. I. manus eius efficiuntur? ✱ Nónne hic eſt faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioſe, & Iuda, & Simonis? Nónne & ſorores
eius hic nobiſcum ſunt? Et offendebantur
Mat. Lu. per eum. ✱ Dicebat autem illis Ieſus: Non
Ibidẽ, & eſt propheta contemptus, niſi in patria ſua,
Ioan. 4. & inter cognatos, & in familia ſua. Et non poterat ibi uirtutem ullam ædere, niſi quod paucos infirmos, impoſitis manibus, ſanauit, ac mirabatur propter incredulitatem

eorum:

eorum: * & obambulabat per uicos undi- 9. 13.
que circumiacẽtes docens. Et accersit duo Mat. Lu.
decim, cœpitq; eos emittere binos, ac da-
bat illis potestatem aduersus spiritus im-
mundos. * Et præcepit illis, ne quid tolle- Mat. 10.
rent in uiam nisi uirgam tantum: nõ peram, Lu. 9. 10.
non panem, non in zona æs, sed calcearen
tur sandalijs, & ne induerentur binis tuni-
cis. * Et dicebat eis: Vbicunq; introieritis 10 10.
in domum, illic manete donec exeatis il- Mat. Lu.
linc. * Et quicunq; nõ receperint uos, neq; 10. 9.
audierint uos, exeuntes illinc, excutite pul Mat. Lu.
uerem qui est sub pedibus uestris, in testi-
monium illis. * Amen dico uobis, tolerabi 10. 10.
lius erit Sodomis aut Gomorrhis in die iu Mat Lu.
dicij, quàm ciuitati illi. * Et egressi prædi- 10. 9.
cabant ut resipiscerent: & dæmonia multa Mat. Lu.
eijciebant, & ungebãt oleo multos ægros 14. 9.
& sanabant. * Et audiuit rex Herodes (in- Mat. Lu.
notuerat enim nomen eius) dicebatq; : Io-
annes ille qui baptizabat resurrexit à mor
tuis, & propterea uirtutes agũt in illo. Alij
dicebant, Helias est: alij uero dicebãt, Pro
pheta est, uel tanquam unus ex prophetis.
Cum audisset autem Herodes, ait: Cui ego
præcidi caput, Ioannes iste est, ipse surre- 14. 3.
xit à mortuis. * Nam ipse Herodes missis Mat. Lu
satellitibus manus iniecerat in Ioannem,
& uinxerat eum in carcere propter Hero-
diadem uxorem Philippi fratris sui, quia

duxerat eam uxorẽ. Dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autẽ insidiabatur illi, uolebatq; occidere eũ, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum uirum iustum ac sanctũ, & obseruabat eum, audito eo multa faciebat, & libenter eum au-
Matt. 14. diebat. *Et cum dies opportunus accidisset, cum Herodes in natalitijs suis cœnam faceret primatibus ac tribunis & primoribus Galilææ: cumq; introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetq; Herodi ac simul accumbentibus, rex ait puellę: Pete à me quod uis, & dabo tibi. Et iurauit illi: Quicquid à me petieris dabo tibi, usq; ad dimidium regni mei. At illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa uero dixit: Caput Ioānis Baptistæ. Et ingressa statim cum festinatione ad regem, petiuit, dicens: Volo ut protinus des mihi in lance caput Ioannis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter iusiurandũ, eosq; qui simul accũbebant, noluit eam reijcere. Et cõfestim rex misso spiculatore, iussit inferri caput eius. At ille abijt, ac decollauit eũ in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suę. Quo audito, discipuli eius uenerũt & sustulerũt cadauer eius, posuerũtq; illud in mo-
Luc. 9. numento. *Et congregantur apostoli ad Iesum,

sum, ac renunciauerunt ei omnia, & quæ 14.9.6.
egissent, quæq; docuissent. * Et ait illis: Ve Mat.L.I.
nite uos soli seorsim in desertũ locũ, & re-
quiescite pusillũ. Erant eñ qui uenirent &
abirẽt multi, ac ne cibũ quidẽ capere uaca
bat. Et abijt in desertũ locũ nauigio seor-
sim. Et uiderũt eos abeũtes turbæ, & agno
uerunt eũ multi, & itinere pedestri ex oñi
bus ciuitatibus concurrerũt illuc, & prę ue
nerũt eos, conuenerũtq; ad illũ. * Et egres Mat.9.
sus uidit turbã multã Iesus, & affectu mise
ricordiæ tactus est erga eos, quia erant ue-
lut oues nõ habẽtes pastorẽ. Et cœpit illos 14.9.6.
docere multa. * Et cũ iam multũ diei præ- Mat.L.I.
teriisset, accesserũt ad illũ discipuli eius, di
cẽtes: *Desertus est locus, & iam multũ tem*
poris effluxit, dimittite illos ut abeãt in cir
cũiacentes *uillas ac uicos, emantq; sibi pa*
nes: *nã* q̃d edant non habẽt. At ille respon
dens, ait illis: Date illis uos q̃d edãt. Et di
xerunt ei: Euntes emamus ducentis dena-
rijs panes, & demus illis q̃d edant? At ille
dicit eis: Quot panes habetis? Ite et uidete.
Et cum cognouissent, dicũt: Quinq; & du
os pisces. Et præcepit illis ut accumbere fa
cerent omnes, distributis conuiuijs in uiri
di gramine. Et discubuerunt diuisi in uiri-
daria cẽteni & quinquageni. Et cum acce
pisset quinq; panes ac duos pisces, sublatis
in cœlũ oculis, benedixit, ac fregit panes,

dedit̃q; discipulis suis, ut apponerent illis, & duos pisces diuisit omnibus. Et comederunt omnes, & saturati sunt, & sustulerunt fragmẽtorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autẽ qui comederant
Matt. 14. circiter quinq; millia uirorum. * Et statim coẽgit discipulos suos conscẽdere nauim,
14. 5. 6. ut præcederent transmisso mari Bethsaidã,
Mat. Lu. dum ipse dimitteret turbã. * Et cum dimi-
Ioan. 6. sisset eos, abijt in montem ad orãdum. * Et cũ uespera aduenisset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra, uiditq; eos laborantes in remigãdo. Erat enim uentus contrarius eis. Ac circa quartam uigiliam noctis uenit ad eos ambulans super mare, & uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum ambulantẽ super mare, putauerunt spectrum esse, & exclamauerũt. Omnes enim uidebant eum, & cõturbati sunt. Et statim loquutus est cum eis, dixitq; eis: Cõfidite,
Matt. 14. ego sum, ne terreamini. * Et ascendit ad illos in nauim, & cõquieuit uentus, & uehementer supra modũ intra sese stupebant, & admirabantur. Non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. Et cum traiecissent uenerunt in terrã Genezareth, & applicuerunt in portum. Cumq; egressi essent de naui, continuo agnouerunt eum, ac percurrẽtes totã undiq; regionem illam, cœperunt in grabbatis eos, qui male

habebant

habebant circũferre, cũ audiſſent eum illic eſſe: & quocunq; introiſſet in uicos, aut in ciuitates, aut in uillas, in plateis ponebant infirmos, * & deprecabantur eũ, ut uel fim briã ueſtimenti eius tangerẽt, & quotquot tangebant eũ ſalui fiebãt. Ibidem.

CAP. VII.

ET conueniũt ad eum phariſæi, & qui dam de ſcribis qui uenerant Hieroſolymis, & cum uidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, id eſt illotis edere panes, incuſabant. Nam phariſæi & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus, non capiunt cibum, tenentes inſtituta maiorum, & à foro uenientes niſi loti fuerint, non comedunt. Et alia multa ſunt quæ ſuſceperunt *ſeruanda: nempe* lotiones poculorum, & urceorum, & *æramentorum*, & lectorum. * *Deinde* interrogant eum phariſæi & ſcribæ: Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta ritum traditum à maioribus, ſed illotis manibus edunt panem? At ille reſpondẽs, dixit eis: Bene uaticinatus eſt Eſaias de uobis hypocritis, ſicut ſcriptũ eſt: * Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. Inuanum autem me colunt, docẽtes doctrinas, præcepta hominum. Nam omiſſo præcepto dei, tenetis conſtitutionem hominum, ablutiones urceorum & poculorum, aliaq; ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene reijcitis Matt. 15. Ibidem. Eſa. 29.

præceptum dei, ut constitutionem uestram
Exo. 20. seruetis. Moses enim dixit: ✱ Honora pa-
Deut. 5. trem tuum & matrē tuam: † & qui maledi-
†Leui. 20 xerit patri uel matri, morte moriatur. Vos
autem dicitis: Si dixerit homo patri uel ma
tri, Corban, quod est, donum quodcūq; ex
me, in tuum cedet commodum. Et prętera
non sinitis eum quicquam facere patri suo
aut matri suæ, & irritū facitis uerbum dei
per constitutionem uestram quam tradidi-
stis. Et similia huiusmodi multa facitis. Et
cum aduocasset ad se totam turbā, dicebat
illis: Audite me omnes & intelligite: Nihil
est extra hominem introiens in eum, quod
possit eū inquinare, sed quæ de homine pro
cedunt, illa sunt quæ inquinant hominem.
Si quis habet aures ad audiendum, audiat.
Mat. 15. ✱Et cum introisset in domū semotus à tur-
ba, interrogabāt eum discipuli eius de simi
litudine. Et ait illis: Adeo et uos intelligen
tia caretis? Nondū intelligitis, ꝙ omne fo-
ris introiens in hominē, non potest eum in-
quinare, quia non intrat in eius cor, sed in
uentrem & in secessum exit, repurgans om
nes escas? Dicebat autē: Quod ab homine
exit, illud inquinat hominem. Ab interiori
bus enim de corde hominum malæ cogita-
tiones procedunt, adulteria, stupra, homici
dia, furta, auaritiæ, fraudes, dolus, impudi
citia, malus oculus, conuicia, superbia, stul
titia,

titia. Omnia hæc mala ab internis procedunt, & inquinant hominem. Et inde surgens, abijt in confinia Tyri ac Sidonis, & ingressus domũ, neminem uoluit scire, nec potuit latere. ✶ Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat spiritum immundum, uenit & accidit ad pedes eius. Erat enim mulier Græca Syrophœnissa genere, & rogabat eum ut dæmoniũ eijceret de filia sua. Iesus autẽ dixit illi: Sine prius saturari filios. Non est enim honestum sumere panem filiorum, & proijcere catellis. At illa respondit, & dicit illi: Etiam domine, nam catelli quoq; comedunt sub mensa de micis filiorum. Et ait illi: Propter istum sermonem uade, *exijt dæmoniũ à filia tua.* Et cum abisset domum suam, reperit dæmonium exisse, *& filiam iacentem super lectũ.* Ibidem.

✶ Et rursum egressus de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis, & adducunt ei surdum, impeditæq; linguæ, & deprecantur eum, ut imponat illi manum. Et cum apprehendisset eum de turba seorsim, misit digitos suos in auriculas eius, & sputo emisso, tetigit linguam eius, ac suspiciens in cœlum, ingemuit, & ait illi: Ephphata, quod est aperire. Et statim apertæ sunt eius aures, & solutum est uinculũ linguæ eius, ac loquebatur recte. ✶ Ac præcepit illis ne cui dicerẽt. Mar. Ibidem.

Sed quo magis ille eis præceperat, hoc po
tius amplius prædicabãt, & supra modum
Gen.1. stupebant, dicẽtes: Bene omnia fecit, & sur
Eccle. 39 dos facit audire, & mutos loqui.

CAPVT VIII.

Matt. 15. IN diebus illis cum turba admodum mul
ta esset, nec haberent quod manducarent,
accersitis ad se Iesus discipulis suis, ait il-
lis: Misericordia tangor erga turbam, quia
iam triduo manent apud me, nec habent q̃d
edant: & si dimisero eos ieiunos in domum
Tob.13. suam, deficient in uia. * Quidam enim ex
Isa. 60. eis é longinquo uenerunt. Et respondérunt
ei discipuli sui: Vnde istos quis poterit hic
satiare panibus in solitudine? Et interro-
gauit eos: Quot panes habetis? Illi uero di
xerunt: Septem. Et præcepit turbæ discum
bere super terram. Et acceptis septem pa-
nibus, cum gratias egisset, fregit, deditq; di
scipulis suis ut apponerent: & apposuerũt
turbæ. Et habebant pisciculos paucos, &
cum benedixisset, iussit apponi & hos. Co
mederunt autem, & saturati sunt, ac sustule
runt quæ superfuerãt, fragmentorũ septem
sportas. Erant autẽ qui comederant fermè
quater mille. Et dimisit illos, et mox ingres
16.2.6. sus in nauim cum discipulis suis, uenit in
Matt. 16. partes Dalmanutha. * Et egressi sunt phari
sæi, cœperũtq; disputare cum illo, quæren
tes ab eo signum è cœlo, tentantes eum.

Et

* Et cũ ingemuisset spiritu suo, dicit: Cur 12. 16. 11.
generatio hæc signum quærit? Amen dico Mat. Lu.
uobis, si dabitur generationi huic signũ. Et
relictis illis, ingressus rursus nauim, abijt
traiecto lacu. Et obliti fuerant sumere pa-
nes, nec præter unũ panem habebãt secum 16. 12.
in naui. * Ac prçcepit illis, dicens: Videte, Mat. Lu.
cauete à fermento pharisæorũ & à fermen
to Herodis. * Et disputabant inter sese, di- Matt. 16.
centes: Panes non habemus. Et eo cognito
Iesus dicit illis: Quid disputatis q̃ panes
non habetis? Nondum animaduertitis nec
intelligitis? * Adhuc obcæcatum habetis Psal. 113.
cor uestrũ? Oculos habentes, nõ cernitis:
& aures habentes, non auditis, & non me-
ministis? Cũ quinq̃ panes fregissem in ho- Mat. 14.
minum quinq̃ millia, quot cophinos fra- Luc. 9.
gmentis plenos sustulistis? Dicunt ei: Duo
decim. Cum aũt septem in quatuor millia,
quot sportas ex reliquijs fragmentorum tu
listis? Illi uero dixerunt: Septem. Et dixit Mar. 6.
illis: Qui fit ut non intelligatis? * Et uenit Ioan. 6.
Bethsaidam, & adducunt illi cæcũ, & ob-
secrant eum, ut illũ tangeret. Et apprehen-
sa manu cæci, eduxit illum extra uicum, &
cum expuisset in oculos illius, imposuis-
setq̃ illi manus, interrogauit eũ, si quid ui-
deret. Et recepto uisu, dicebat: Video ho-
mines, q̃m uelut arbores cerno ambulan-
tes. Deinde rursum imposuit manus supq̃

oculos illius, & fecit ut uisum reciperet. Et restitutus est, ac denuo uidebat dilucide omnes. Et dimisit illum in domum suam, di
16. 9. cens: Neq; in uicũ ingrediaris, neq; dixe-
Mat. Lu. ris cuiquam in uico. * Et egressus est Iesus & discipuli illius in uicos Cæsareæ, quæ cognominatur Philippi, et in uia interroga uit discipulos suos, dicens illis: Quẽ me dicunt homines esse? Illi uero responderunt: Ioannem Baptistã, & alij Heliã, alij rursus
16. 6. unum de numero prophetarũ. Et ipse dicit
Matt. 16. illis. At uos quem me dicitis esse? Respondens autẽ Petrus, dicit illi: Tu es ille Christus. Et interminatus est eis ne cui dicerent
Matt. 16. de se. * Et cœpit docere eos, q; oporteret fi
& 17. 20. lium hominis multa pati, & reprobari à se
Luc. 9. nioribus, sumis q; sacerdotibus ac scribis,
Mar. 8. & occidi, & post tres dies resurgere: & a-
Matt. 16. perte sermonẽ loquebatur. * Et apprehendit illũ Petrus, cœpit q; increpare eum. At ille conuersus, & intuitus discipulos suos, increpauit Petrũ, dicens: Abi post me satana, quoniã non sapis quæ dei sunt, sed quę sunt hominũ. Et cum ad se uocasset turbam
Ibidem. unà cum discipulis suis, dixit illis: * Qui-
Lu. 9. 14. cunq; uult sequi me, abneget semetipsum,
Luc. 9. & tollat crucẽ suam, ac sequatur me. * Nã
Ioan. 12. quisquis uoluerit animã suam seruare, perdet eam. Quisquis aũt perdiderit animã suã causa mea et euãgelij, hic seruabit eã. Quid enim

ẽm profuerit homini, si lucratus fuerit mundum totũ, & animæ suæ iacturam fecerit? Aut quid daturus est homo, quo repenset animã suam? * Quẽcunq; ẽm puduerit mei ac meorũ sermonũ in generatione hac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis ubi uenerit in gloria patris sui cũ angelis sanctis. Luc. 9.

CAP. IX.

ET dicebat illis: Amen dico uobis: Sunt quidam inter eos qui hic stant, qui non gustabunt mortem, donec uiderint regnum dei uenisse cum uirtute. * Ac post dies sex assumit Iesus Petrũ & Iacobũ, et Ioannem, & subducit eos in montem excelsum seorsum solos, & transformatus fuit corã illis, & uestimenta illius facta sunt splendida, candida ualde ueluti nix, quàm candida facere non potest fullo super terram. Et conspectus est illis Helias cũ Mose, colloquebanturq; cum Iesu. Et respondens Petrus, dicit Iesu: Rabbi, bonũ est nos hic esse, & faciamus tabernacula tria, tibi unũ, & Mosi unũ, & Heliæ unũ. Non enim nouerat quid loqueretur: erant enim expauefacti. Et facta est nubes, quæ obumbrauit illos. Et uenit uox é nube, dicens: * Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repente cum circumspexissent, non amplius uiderunt quenquam, sed solum Iesum esse secum. Porrò cum descenderent de monte,

17. 9. Mat. Lu.

Mat. 3. 17. Mar. 1. Luc. 3. 9.

præcepit illis ne cui dicerent ea quæ uiderant, nisi cum filius hominis à mortuis re-
Luc. 9. surrexisset. * Ac uerbum hoc tenuerunt apud sese, inter se disputantes, quid esset hoc quod dixerat, è mortuis resurgere: & inter
Matt. 17. rogabant illum, dicentes: * Quid est quod scribæ dicũt, Heliã oportere uenire prius?
16. 17. 20 Matthæi Ille uero respondens dixit illis: Helias quidem ubi uenerit prius, restituit omnia: * &
Marc. 8. quemadmodum scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Ve-
Luc. 18. rum dico uobis Heliam uenisse, & fecerunt illi quæcunq; uoluerũt sicut scriptum erat
Matt. 17. de illo. * Et cũ uenisset ad discipulos suos, uidit turbam multam circum illos, & scribas disputantes cum eis. Et protinus uniuersa turba cum uidisset eum, obstupuit, et accurrentes salutauerunt eum. Et interro-
17. 9. gauit scribas: Quid disputatis inter uos?
Mat. Lu. Et respondens unus è turba, dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum, & quandocunq; eum corripuerit, lacerat eum: atq; ille spumat, ac stridet dentibus suis, & arescit. Et dixi discipulis tuis ut eijcerent, & non potuerũt.
Ibidem. At ille respondens ei, dicit: O natio incredula quousq; apud uos ero? quousq; patiar uos? Adducite illum ad me. Et adduxerunt illum ad eum. At uiso illo, cõtinuo spiritus discerpebat eum. At prolapsus in ter-

ra uoluebatur ſpumans, & interrogauit pa
trem illius, quantũ temporis eſt, ꝙ hoc ac-
cidit ei? At ille dixit: A puero, & frequen-
ter illum & in ignem abiecit, & in aquas,
quo perderet eum. Age ſi quid potes, ſubue
ni nobis miſertus noſtri. Ieſus autem dixit
ei: Illud ſi potes credere. Omnia poſſibilia
credenti. Et confeſtim exclamãs pater pue
ri cum lachrymis, dtxit: Credo domine,
ſuccurre incredulitati meæ. Cum uidiſſet
autem Ieſus, ꝙ turba ſimul accurreret, in-
crepauit ſpiritum immundum, dicens illi:
Spiritus mute et ſurde, ego tibi impero, exi
ab eo, & ne poſthac ingrediaris in illũ. Et
cum clamaſſet ſpiritus, multumꝙ diſcer-
pſiſſet eum, *exiuit. Et factus eſt tanquam*
mortuus, adeo ut multi dicerent, mortuus
eſt. At Ieſus *correpta manu illius, erexit* e-
um, & ille ſurrexit. Et cum eſſet ingreſſus
domum, diſcipuli illius interrogabant eum
ſeorſim: Cur nos non quiuimus eijcere il-
lum? Et dixit illis: ✱Hoc genus nulla re po Matt. 17.
teſt exire, niſi per deprecationem & ieiu-
nium. ✱ Et illinc digreſſi, iter fecerunt per Ibidem.
Galilæam, nec uolebat ut quiſquam ſciret:
docebat enim diſcipulos ſuos, & dicebat 16. 17. 20
illis: Filius hominis traditur in manus ho Matthæi.
minum, & occident eum, & occiſus tertio R. S. 10.
die reſurget. ✱ At illi ignorabant quod di- Lu. 17. 18
xerat, & timebant eum interrogare. Et ue- ✱ Luc. 9.

nit Capernaũ, & cũ uenisset in domũ, inter
rogauit illos: Quid in itinere ĩter uos dispu
Matt. 18. tabatis? At illi siluerũt. ✶Nã inter se dispu
& 20. tauerant inter uiam quis esset maior. Et cũ
Lu. 9. 22. consedisset, accersiuit duodecim, & dicit il
Mar. 10. lis: Si quis uult primus esse, is erit omniũ
postremus & omnium minister. Atq; arre-
ptum puerũ statuit in medio illorũ, & cum
Matt. 18. cepisset illũ in ulnas suas, dixit illis: ✶Quis
Lu. 9. 10. quis unum ex talibus pueris receperit no-
Ioan. 13. mine meo, me recipit: & quicunq; me reci
Luc. 9. pit, non me recipit, sed eum qui misit me. ✶
Respondit autẽ ei Ioannes, dicens: Præce-
ptor, uidimus quendã nomine tuo eijcere
dæmonia, nec sequitur nos, & prohibuimus
illum, propterea q̃ non sequitur nos. At Ie
2. Cor. 12 sus ait: Ne prohibeatis illum. ✶Nullus ẽm
est, qui si fecerit uirtutẽ per nomen meum,
possit cito male loqui de me. Qui enim non
Matt. 10. est aduersus nos, pro nobis est. ✶Quisquis
enim ad bibendũ dederit uobis calicem a-
quæ nomine meo, q̃ Christi, amen di-
18. 17. co uobis, nequaq; perditurus est mercedẽ
Mat. Lu. suam. ✶Et quisquis offenderit unũ ex pusil
lis qui confidunt in me, melius foret illi, si
5. 18. circundaretur saxũ molare circa ceruicem
Matthæi. eius, & abijceretur in mare. ✶ Et si tibi fue
rit obstaculo manus tua, amputa illam. Bo
num est tibi mutilum ad uitam ingredi, po-
tius quàm duas manus habentem abire in
gehen-

gehennã, in ignẽ inextinguibilem, ubi uermis illorũ non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illum. Bonũ est ut ingrediaris ad uitam claudus, potius ℭ duos pedes habens mittaris in gehennam, in ignem inextinguibilem, * ubi uermis illorũ non moritur, & ignis nõ extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum. Bonũ est tibi ut luscus introẽas in regnum dei, potius ℭ ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis, ubi uermis eorũ nõ moritur, & ignis non extinguitur. Nam omnis homo igne salietur, & omnis uictima sale salietur. Bonus est sal, * cæterũ si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in uobisipsis salem, & pacem habete inter uos inuicem. Esa. 66. Ezec. 20. Matth. 5. Luc. 14.

CAPVT X.

ET cum inde surrexisset, uenit in fines Iudææ per regionem quæ est ultra Iordanem, & conueniunt rursum turbæ ad illum, & sicut consueuerat, rursum docebat eas. Et adeuntes pharisæi interrogabant illum: Licet ne uiro uxorem repudiare? tentantes illum. At ille respondens dixit illis: Quid uobis præcepit Moses? At illi dixerunt: * Moses permisit libellũ repudij scribere, ac dimittere. Et respondens Iesus, dixit illis: Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis præceptum istud: cæterum ab Matt. 19. Deut. 24. Mat. 3. & 19.

initio creationis masculum & fœminam fe
Gen.1. cit illos deus. * Propter hoc relinquet ho-
Ephe.5. mo patrem suum & matrem, & adhærebit
1. Cor.6. uxori suæ, & sient duo caro una. Itaq; non
iã sunt duo, sed una caro. Quod igitur de-
us copulauit, homo non separet. * Et in do
mo rursum discipuli illius eadem de re in-
Mat.5.& terrogauerunt illum. Et dicit illis: * Qui-
19. cunq; repudiauerit uxorem suam, & duxe
Luc.16. rit aliam, adulterium committit aduersus
illam. Et si mulier repudiauerit uirũ suum,
& nupserit alteri, adulterium committit.
Matt.19. * Et attulerunt ad illum pueros ut tangeret
Luc.18. illos: discipuli uero increpabãt eos qui ad
ducebant. Cum uidisset autem Iesus, indi-
Ibidem. gnatus est, & dixit illis: * Sinite pueros ue
nire ad me, ne prohibete illos: talium est e-
nim regnum dei. Amen dico uobis: Qui-
cunq; non acceperit regnum dei tanquam
puer, haudquaquã ingredietur in illud. Et
cum cepisset illos in ulnas, impositis mani
Ibidem. bus super illos, benedixit eis. * Et cum exi
ret in uiam, accurrit quidam, ac genua fle-
xit illi, & interrogabat eum: Præceptor bo
ne quid faciam, ut uitam æternam possidea-
am? Iesus autem dixit illi: Cur me dicis bo
num? Nemo bonus, nisi unus, nempe deus.
Exo. 20. Præcepta nosti: * Ne cõmittas adulterium:
ne occidas: ne fureris: ne falsum testimoni-
um dicas: ne fraudes: honora patrem tuum

&

& matrẽ. At ille respondens, dixit illi: Præ
ceptor, hæc omnia seruaui ab adolescentia 19. 18.
mea. * Iesus autẽ intuitus illũ, dilexit eum Mat. Lu.
& dixit illi: Vnũ tibi deest: abi, quæcunq; habes uende, & da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me, sub lata in humeros cruce. At ille molestia affe Ibidem.
ctus propter sermonẽ discedebat mœrens, habebat enim possessiones multas. Et cum circumspexisset Iesus, dicit discipulis suis: Quàm difficulter hi qui pecunias habẽt in regnum dei intrabunt. Discipuli uero obstupuerunt super uerbis illius. At Iesus rursum respondẽs, dicit illis: Filij, quàm difficile est eos qui fiduciã habent in pecunijs, regnum dei ingredi. *Facilius est camelum per foramen acus ingredi, q̃ diuitem in regnum dei ingredi.* Illi uero supra modũ admirati sunt, dicentes intra sese: Et quis potest esse saluus? Intuitus autem Iesus illos, dicit: Apud homines impossibile, sed non apud deũ: nam omnia possibilia sunt apud deum. * Et cœpit Petrus dicere illi: Ecce Ibidem.
nos reliquimus oẽia & secuuti sumus te. Respondens autem Iesus dixit: Amen dico uobis: * Nullus est qui reliquit domũ aut Ibidem.
fratres, aut sorores, aut patrẽ, aut matrem, aut uxorẽ, aut liberos, aut agros mea causa & euangelij, quin recipiat centupla, nũc in tempore hoc, domus, & fratres, & soro-

res,

res, & matres, & liberos, & agros cũ per-
29. 13. sequutionibus, ac in sæculo uenturo uitam
Mat. Lu. æternam. * Multi autẽ primi, erunt postre
Matt. 16. mi: & postremi, primi. * Erãt autem in uia
17. & 20. ascendentes Hierosolymã: & præcedebat
Mar. 8. 9 illos Iesus, erantq; pauefacti, & sequentes
Luc. 17. timebant. Et assumptis Iesus rursum duode
& 18. cim, cœpit illis dicere quæ sibi euẽtura es-
sent: Ecce ascendimus Hierosolymam, &
filius hominis tradetur principibus sacer-
dotum & scribis, & condemnabũt eum ad
mortem, & tradent illum gentibus, & illu
dent illi, & flagellabũt eum, & inspuent in
illum, & occident eum, & tertia die resur-
Matt. 20. get. * Et accedunt ad eum Iacobus & Ioan
nes filij Zebedæi, dicentes: Præceptor, uo
lumus, ut quicquid petierimus, facias no-
bis. Ille uero dixit eis: Quid me uultis face
re uobis? Illi uero dixerunt ei: Da nobis, ut
unus tibi à dextris, & alter tibi à sinistris
sedeamus in gloria tua. Iesus autem dixit il
lis: Nescitis quid petatis, potestis bibere
poculũ quod ego bibo? & baptismate quo
ego baptizor, baptizari? At illi dixerũt ei:
Possumus. Iesus aũt dixit illis: Poculũ qui
dem quod ego bibo, bibetis: & baptismate
quo ego baptizor, baptizabimini: cęterum
sedere mihi à dextris ac sinistris, nõ est me-
um dare, sed ijs continget quibus paratum
Ibidem. est. * Et cum audissent decem, cœperũt in-

digna-

dignari de Iacobo et Ioanne. Iesus aũt cum
uocasset eos ad se, dicit illis: *Scitis q̃ qui Luc.22.
uidentur imperare gentibus, dominiũ exer Matt.20.
cent aduersus illas. Et qui magnates sunt
inter eas, potestatem exercent in illas. Ve-
rum non sic erit inter uos, sed quicunq; uo
luerit ex uobis fieri magnus inter uos, erit
minister uester. Et quicunq; uoluerit ex uo
bis esse primus, erit omniũ seruus. Nam & Ibidem.
filius hominis non uenit ut sibi ministrare- Ioan.10.
tur, sed ut ipse ministraret, ac daret animã & 15.
suam redemptionem pro multis. Et ueniũt
Hiericho: *cumq; egrederetur ab urbe Hie Matt.20.
richo, ac discipuli illius, & turba copiosa, Luc.18.
filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iu
xta *uiam mendicans*, et cum audisset quod
Iesus Nazarenus *esset, cœpit clamare* & di
cere: Fili Dauid Iesu, miserere *mei, & increpabãt illum multi* ut taceret. At ille multo
magis clamabat: Fili Dauid miserere mei.
Et stetit Iesus ac iussit illum uocari. Et uo-
cant cæcum, dicẽtes illi: Bono animo esto,
surge, uocat te. Ille uero abiecto pallio suo
surrexit, & uenit ad Iesum. Et respondens
dicit illi Iesus: Quid uis faciã tibi? Cæcus
autẽ dixit ei: Rabboni, ut uisum recipiam.
Iesus autem dixit illi: *Abi, fides tua sal- Matt.20.
uũ te reddidit. Ac protinus recepit uisum,
& sequebatur Iesum in uia.

CAPVT XI.

21. 19. Mat. Lu. ET cum appropinquant Hierosolymis ad Bethphage & Bethaniam iuxta mon tem oliuarũ, emittit duos è discipulis suis, & dicit illis: Abite in uicũ qui contra uos est, & statim ingredientes in illum inuenie tis pullum alligatum, supra quem nullus hominum sedit, soluite eum et adducite. Et si quis uobis dixerit: Cur facitis hoc? dici- te quod dominus eo opus habet, & conti- Ibidem. nuo illum mittet huc. ✶Abierunt autem, & inuenerũt pullum alligatum iuxta i. uam foris in biuio, & soluunt illum. Et nonnul- li eorũ qui illic stabant, dicebãt illis: Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt eis quemadmodum præceperat Iesu, & si nebant illos. Et adduxerunt pullum ad Ie- sum, & iniecerunt illi uestimẽta sua, seditq; Ibidem. super illũ. ✶ Multi uero uestimenta sua ster nebant in uiam. Alij uero frondes incide- bant ex arboribus, & sternebant in uiam. Et qui præcedebant, quiq; sequebãtur cla Ioan. 12. mabant, dicẽtes: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini: Benedictum quod uenit regnum in nomine domini patris no- stri Dauid, hos anna in altissimis. Et ingres sus est Hierosolymam dominus & in tem- plum. Et cum circũspexisset omnia, iamq; tempus esset uespertinum, egressus est Be- thaniã cum duodecim. Et postero die cum Matt. 21. Luc. 13. exissent Bethania, esurijt. ✶Cumq; uidisset

arborem

arborem fici procul habentem folia, uenie
bat si uidelicet inuenturus esset aliquid in
illa. Et cum uenisset ad illam, nihil inuenit
nisi folia. Non enim erat tempus ficorum.
Et respondēs Iesus, dixit ficui: Ne posthac
ex te in æternum quisquam fructum edat.
Et audiebāt discipuli illius, ueniuntq; Hie 21. 19. 2.
rosolymam. ✱Et ingressus Iesus in templū, M. L. I.
cœpit eijcere eos qui uendebant & eme-
bant in templo, & mensas argentariorum,
& sellas uendentium columbas subuertit:
& non permisit ut quisquā deportaret uas
per templum, & docebat, dicēs illis: Nón-
ne scriptum est: ✱Domus mea domus pre Esa. 56.
cationis uocabitur omnibus gētibus: uos Hiere. 7.
autem *fecistis* eam speluncam latronum. Matt. 21.
✱Et audierunt scribæ principesq; sacerdo Lu. 19. &
tum, & *quærebant quomodo illum essent* 20. & 22.
perdituri. Timebant enim eum, q; tota tur Ioan. 7. 8.
ba admirabatur doctrinam illius. ✱Et cum ✱Mat. 21
uespera iam esset, egressus est Iesus è ciuita
te, & mane prætereuntes, uiderunt ficum
exaruisse radicitus: & recordatus Petrus,
dicit illi: Rabbi, ecce ficus illa quam exe-
cratus es exaruit. Et respondens Iesus, di-
cit illis: Confidite deo. ✱Amen dico uo- Matt. 17.
bis, quod quicūq; dixerit monti huic: Tol & 21.
laris ac mittaris in mare: & non hæsitaue- Luc. 17.
rit in corde suo, sed crediderit fore quæ di
xerit, erit illi quicqd dixerit. ✱Propterea

Matt. 21. dico uobis, quæcunq; orantes petitis, cre-
Io. 14. 16. dite quod accipitis, & erunt uobis. * Et
Mat. 6. cum steteritis orantes, remittite si quid ha-
& 18. betis aduersus aliquem, ut & pater uester
Luc. 17. qui in cœlis est remittat uobis delicta ue-
stra. Et ueniunt rursum Hierosolymam, &
cum ambularet in templo, ueniunt ad illum
21. 20. principes sacerdotum & scribæ & senio-
Mat. Lu. res, & dicunt illi: * Qua autoritate hæc fa
cis? & quis tibi dedit autoritatem istam, ut
ista facias? Iesus autem respondens, dixit
illis: Quæram à uobis & ipse quiddã, &
respondete mihi: & dicam uobis qua auto
ritate hæc faciam. Baptismus Ioannis utrũ
è cœlo erat, an ex hominibus? Respondete
mihi. Et cogitabant apud se, dicentes: Si di
xerimus è cœlo, dicet: Cur igitur non cre-
didistis illi? At si dixissent, ex hominibus,
timebant populum. Omnes enim habebãt
Ioannem, quod uere propheta fuisset. Et re
spondentes, dicunt Iesu: Nescimus. Et Ie-
sus respondens, dicit illis: Nec ego dicam
uobis qua autoritate hæc faciam.

CAPVT XII.

Matt. 21. ET * cœpit illis per parabolas loqui. Vi
Luc. 20. neam plantauit homo, & circũdederat
Esa. 5. sepem, & foderat lacum, & ædificauerat
turrim, & elocauerat eam agricolis, & pe
regre profectus est: & misit ad agricolas,
cum

cum opportunum esset, seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptum illum cæciderunt, ac remiserunt uacuum. Et rursum misit ad illos aliũ seruũ, & illi coniectis in eum saxis comminuerũt illi caput, & remiserunt contumelijs affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt multos q̃ alios: hos quidem cædentes, illos uero occidentes. Itaq̃ cum unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum ad illos postremum, dicens: Reuerebuntur filium meum. Illi uero agricolę dicebant inter sese: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et arreptum illum occiderunt, & eiecerunt è uinea. *Quid igitur facturus est dominus uineæ? uenìet & perdet agricolas, & dabit uineam alijs.* An ne hanc quidem scripturam legistis? *Lapidẽ quẽ reprobauerũt hi qui ædificabãt, hic factus est caput anguli: à dño factũ est hoc, et est admirabile in oculis nostris. *Et quærebãt eum comprehendere, & metuebant turbã, sciebant enim q̃ aduersus ipsos parabolam dixisset. Et relicto illo, abierunt, * ac mittũt ad illũ quosdam è pharisæis & Herodianis, ut eum captarent sermone. Illi uero cum uenissent, dicunt ei: Præceptor, scimus quod uerax es, & non curas quenquã: non enim respicis personam hominum, sed cum ueritate uiam

Psal. 117. Act. 4. 12. 20. Mat. Lu. 22. 20. Mat. Lu.

dei doces. Licet censum Cæsari dare, an
non? demus, an non demus? Ille uero sciens
illorum simulationem, dixit illis: Quid me
tentatis? Afferte mihi denariũ, ut uideam.
Illi uero attulerunt. Et dicit eis: Cuius est
imago hæc & inscriptio? Illi uero dixerũt
22. 20. ei: Cæsaris. Et respondẽs Iesus, dixit illis:
Mat. Lu. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: &
Rom. 13. quæ dei sunt, deo. Et admirati sunt de eo.
Mat. Lu. Et ueniunt Sadducæi ad illum, * qui dicũt
Ibidem. non esse resurrectionem, interrogauerunt q̃
Act. 23. eum, dicentes: Præceptor, Moses scripsit
Deut. 25. nobis, si cuius frater moriatur, ac relinquat
uxorem, & liberos non relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Septẽ fratres fuerunt, ac primus accepit uxorem, is q̃ moriens, non reliquit semen: & secundus accepit illam, ac mortuus est, & nec ipse reliquit semen, & tertius similiter: & acceperũt eam septem, nec reliquerunt semen. Postremo uero omniũ mortua est & uxor. In resurrectione igitur, cũ resurrexerint cuius illorũ erit uxor? Nam septem habuerunt eam uxorem. Et respondens Iesus, dixit eis: An nõ propterea erratis, quod non sciatis scripturas, neque uirtutem dei? Cum enim à mortuis resurrexerint, nec̃ contrahũt matrimonium, nec̃ nuptum dantur, sed sunt uelut angeli qui in cœlis sunt. Cæterum de mortuis q̃ resuscitantur,

tantur, nõ legistis in libro Mosi, quomodo
in rubo loquutus sit illi deus, dicẽs: * Ego Exod. 3.
ille deus Abraham, & deus Isaac, & deus Act. 7.
Iacob. Non est deus mortuorũ, sed deus ui
uentiũ. Vos igitur multũ erratis. * Et cum Matt. 22.
accessisset quidã è scribis, & audisset eos si
mul disputantes, uideretq; quod bene re-
spõdisset eis, interrogauit illũ: Quod est pri
mum omniũ præceptorũ? Iesus aũt respon-
dit illi: Primũ omniũ præceptũ est: * Audi Deute. 6.
Israel, dñs deus noster dñs unus est. † Et di † Lu. 10.
liges dñm deum tuum ex toto corde tuo, et
ex tota anima tua, & ex tota mente tua, &
ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præ-
ceptum. Et secundum simile hoc est: * Dili Leuit. 19.
ges proximũ tuum ut teipsum. Maius his
aliud præceptum non est. * Et dixit illi scri Matt. 22.
ba: Bene præceptor cum ueritate dixisti,
quod unus sit deus, & non sit alius præter
illum: quodq; diligere eum ex toto corde,
& ex tota intelligentia, & ex tota anima,
& ex totis uiribus: ac diligere proximum
ut seipsum: plus sit quàm uniuersa holo-
cautomata & uictimæ. At Iesus cum uide-
ret q cordate respondisset, dixit illi: Haud 22. 20.
longe abes à regno dei. * Et nemo post illa Mat. Lu.
audebat illum interrogare. Et respondens
Iesus dicebat, docens in templo. * Quomo Ibidem.
do dicunt scribæ, Christum esse filium Da
uid? nam ipse Dauid dixit afflatus spiritu

Psal. 109. sancto: *Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Ipse ergo Dauid uocat eum dominū, & unde filius eius est? Et pleraq; turba audiebat illū libēter.

Matt. 23. Et dicebat illis in doctrina sua: * Cauete à
Lu. 11. 20 scribis qui amant stolati obambulare, & amant salutationes in foris, primas q; sellas in congregationibus, & primos accubitus in cœnis, qui deuorant domos uiduarum, & sub prætextu longas faciunt preces, isti
Luc. 21. accipient grauiorem damnationem. * Et cū sederet Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacium. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, misitq; minuta duo, quod est quadrans. Vocatis q; ad se discipulis suis, dicit illis: Amen dico uobis, quod uidua hæc pauper plus misit quàm omnes qui miserūt in gazophylaciū. Nam omnes ex eo quod ipsis supererat, miserunt: at hæc è penuria sua omnia quæcunq; habebat misit, totam substantiam suam.

CAPVT XIII.

Matt. 24. ET * cum exiret è templo, dicit illi quidā
Lu. 19. 21 è discipulis illius: Præceptor, uide quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respondens, ait illi: Vides has magnas substructiones? Nō relinquetur lapis super lapi-

lapidem, qui non diruatur. * Et cum sede- Ibidem.
ret in monte oliuarum è regione templi, in-
terrogabant illum secreto Petrus, & Iaco-
bus, & Ioannes, & Andreas: Dic nobis,
quando hæc erunt? & quod signũ est, quan
do hæc omnia sint consummanda? At Iesus
respondens illis, cœpit dicere: * Videte ne Matt. 24.
quis uos fallat. Multi enim uenient in no- Luc. 21.
mine meo, dicẽtes: Ego sum Christus: mul 1. Cor. 3.
tosq; decipient. Cum autem audieritis bel Ephe. 5.
la & rumores bellorũ, ne turbemini, opor-
tet enim fieri, at nondũ finis. Insurget enim
gens aduersus gentem, & regnũ aduersus
regnum. Et erunt terræmotus in singulis lo
cis, & erũt fames ac turbationes. Initia do
lorum hæc. * Sed cauete uos uobis. Tra- Matt. 10.
dent enim uos *in cõcilia & synagogas*, cæ Lu. 12. 21
demini, & sub præsidibus ac regibus duce Io. 15. 16.
mini propter me in testimonium illis. * Et Matt. 24.
apud omnes gentes oportet prius prædica
ri euangeliũ. * Cum aũt duxerint uos tra- Matt. 10.
dentes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, Luc. 11.
neq; meditemini: sed quicquid datum fue-
rit uobis in illa hora, hoc loquamini. Non
enim estis uos qui loquimini, sed spiritus
sanctus. Traditurus est autẽ frater fratrem
in mortem, & pater filium, & insurgẽt filij
aduersus parentes, ac morte afficient eos.
Et eritis odio habiti ab omnibus propter
nomen meum. Sed qui perseuerauerit usq;

Matt.24. ad finem, hic saluus erit. * Porrò cum uide
Luc.21. ritis abominationẽ desolationis, de qua di
Dan.9. ctum est à Daniele propheta, stantem ubi
Mat. 24. non oportet, qui legerit intelligat: *tunc q̃
Luc.21. fuerint in Iudæa, fugiãt ad montes. Qui ue
ro fuerit in tecto, ne descendat in domũ, nec
ingrediatur ut quicquã tollat è domo sua.
Et qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea
quæ reliquit à tergo, ad tollẽdum pallium
Ibidem. suum. * Væ autem prægnãtibus & lactan
Matt.24. tibus in illis diebus. †Sed orate, ne fiat fu-
ga uestra hyeme. Erunt enim dies illi talis
afflictio, qualis non fuit à primordio rerũ
conditarum, quas condidit deus usq̃ ad
Ibidem. hoc tempus, nec futura est. * Et nisi domi-
nus abbreuiasset dies, haudquaquam salua
24. 17. fuisset uniuersa caro. Sed propter electos,
Mat. Lu. quos elegit, abbreuiauit dies. * Ac tum si
quis uobis dixerit: Ecce hic Christus, ec-
Matt.24. ce illic: ne credatis. * Exorientur pseudo-
christi, & pseudoprophetæ, & ædent signa
ac prodigia ad decipiendum, si fieri possit,
etiam electos. Vos autẽ cauete, ecce prædi
Ibidem. xi uobis omnia. * Cæterum in illis diebus
post afflictionẽ illam Sol obtenebrabitur,
& Luna non dabit splendorẽ suum, & stel
24. 21. læ cœli decident, & uirtutes quæ in cœlis
Mat. Lu. sunt concutiẽtur. * Et tunc uidebunt filium
loẽl.2. hominis uenientẽ in nubibus cum potesta-
te multa & gloria: & tunc mittet angelos
suos,

suos, & aggregabit electos suos à quatuor
uentis, à summo terræ usq; ad summum cœ
li. * A ficu uero discite similitudinem, cum Ibidem.
ramus eius iam tener fuerit, produxeritq;
folia, scitis quod prope sit æstas. Sic et uos
cum hæc uideritis fieri: scitote quod pro-
pe sit in foribus. Amen dico uobis, quod
non præteribit generatio hęc, donec omnia
hæc facta fuerint. * Cœlũ & terra præteri- Ibidem.
bunt, sed uerba mea non præteribũt. * Cæ Matt. 24.
terũ de die illo ac tempore nemo nouit, ne
angeli quidem qui in cœlo sunt, nec ipse fi 24. 12. 21
lius, sed solus pater. * Cauete, uigilate, & Mat. Lu.
orate, nescitis enim quando tempus sit. *
Sicut homo qui peregre agit, relicta domo Luc. 19.
sua, deditq; seruis suis potestatem, ac suum
cuiq; opus, & ianitori mandauit ut uigila
ret. * Vigilate igitur, nescitis enim quando Matt. 24.
dominus domus uenturus sit, sero an me- & 25. &
dio noctis, an in gallicinio, an diluculo: ne Luc. 21.
si uenerit repente, offendat uos dormien-
tes. Cæterum quæ dico uobis, omnibus di
co, uigilate.

CAPVT XIIII. 26. 22.

E * Rat autem pascha, & azymorum dies Mat. Lu.
futuri post biduum. * Et quærebãt sum Ibidẽ, &
mi sacerdotes & scribę, quomodo eum per Ioan. 11.
dolum comprehensum occiderent. Dice-
bant autem: Non in die festo, ne tumultus
fiat populi. * Et cum esset Bethaniæ in do-

Mat. 26. mo Simonis leprosi, accumbente eo, uenit
Luc. 7. mulier habens alabastrum unguenti nardi
Ioan. 11. pisticæ pretiosæ: & comminuto alabastro,
26. 12. effudit illi in caput. * Erant autem quidam
Mat. 10. qui indignarẽtur apud sese, ac dicerẽt: Ad quid perditio hæc unguenti? nam poterat hoc uendi pluris q̃ trecẽtis denarijs, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduersus illam. At Iesus dixit: Sinite illam, cur illi molesti estis? bonũ opus operata est erga me. Semper enim pauperes habetis uobiscum, & quãdocunq; uolueritis, potestis illis benefacere, me uero nõ semper habetis: quod potuit, hæc fecit: præuenit ut ungeret meum corpus ad sepulturam. Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit euange-
26. 22. lium hoc in totum mundũ, etiam hoc quod
Mat. Lu. fecit hæc, dicetur in memoriam ipsius. * Et Iudas Iscariotes, unus è duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. Quo audito illi gauisi sunt, et polliciti sunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo opportune illum traderet. Ac primo die azymorũ, cum pascha immolarent, dicũt illi discipuli sui: Vbi uis ut abeamus et paremus ut edas pascha? Et emittit duos
Ibidem. è discipulis suis, & dicit illis: * Ite in ciuitatem, & occurret uobis homo hydriam fictilem aquæ plenam baiulans, sequimini illum, & quocunq; ingressus fuerit dicite patri

trifa

trifamilias: Magister dicit, Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis edã? Et ille uobis ostendet triclinium magnum, stratum, paratũ, illic parate nobis. Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatẽ, & repererunt quemadmodũ dixerat illis, parauerunt q̃ pascha. Et cum uespera iam esset, uenit cum duodecim. Et cum accũberent, ederẽt q̃, dixit Iesus: * Amen dico uobis, unus ex uobis proditurus est me, qui edit mecum. * At illi cœperunt esse mœsti, ac dicere illi singulatim: Num ego? Et alius: Num ego? * Ille uero respondens, dixit illis: Vnus è duodecim qui intingit mecum in catinum. Filius quidem hominis uadit sicut scriptum est de illo, sed uæ homini illi per quem filius hominis proditur: * Bonũ erat illi si natus non fuisset homo ille. * Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, cũ bene dixisset, fregit & dedit illis, ac dixit: Sumite, comedite, hoc est corpus meũ. * Et accepto poculo, cum gratias egisset, dedit illis. Et biberũt ex eo omnes. Et dixit illis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur. * Amẽ dico uobis, posthac non bibã de fructu uitis usq; ad diem illum, cũ illud bibero nouũ in regno dei. Et cum hymnũ dixissent, exierũt in montẽ oliuarũ. Et dicit illis Iesus: * Oẽs offendiculũ patiemini propter me in nocte hac: ga scriptũ

26. 22. 23 Mat. L. I.
Mat. 26.
Luc. 22.
Mat. 26.
Mat. Lu.
Ibidem.
Ibidem.
1. Cor. 11.
Mat. 26.
26. 18.
Mat. 10.

Zach. 13. est: ✶Percutiam pastorem, & dispergentur oues. Sed postea q̃ resurrexero, præcedam
Matt. 26. uos in Galilæã. Petrus aũt dixit illi: ✶Et
Luc. 22. amsi omnes offendiculũ passi fuerint, at nõ
Ioan. 13. ego. Et dicit illi Iesus: Amen dico tibi, q̃ hodie in nocte hac prius q̃ bis gallus ceci-
Matt. 26. nerit, ter abnegabis me. ✶ At ille uehemẽti us dicebat: Imo si me oportuerit commorĩ tibi, non te abnegabo. Similiter aũt & om-
Matt. 26. nes dicebant. ✶Et ueniunt in locum, cuius nomẽ Gethsemani. Et dicit discipulis suis:
Ibidem. ✶ Sedete hic, donec digressus orauero. Et
26. 12. assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannẽ se-
Mat. Io. cum, cœpit q̃ expauescere & angi. ✶ Et di
26. 22. cit illis: Dolore afficitur anima mea usq̃ ad
Mat. Lu. mortem, manete hic, & uigilate. ✶ Et progressus paululũ, prostratus est in terrã, & orauit ut si possibile esset, trãsiret à se hora,
26. 6. & dicebat: Abba pater, omnia possibilia
Matt. Io. sunt tibi, auser poculũ à me hoc, ✶ uerunta
Matt. 26. men non quid ego uelim, sed quid tu. ✶ Et uenit, & offendit eos dormientes, dicit q̃ Petro: Simon dormis? non potuisti unã ho ram uigilare? Vigilate & orate, ne ueniaIoan. 6. tis in tentationẽ. ✶Spiritus quidem prom-
†Mat. 26 ptus, at caro infirma. † Et rursum digressus orabat, & eundem dixit sermonẽ. Et reuersus offendit illos rursum dormientes: erant enim oculi eorum grauati, nec q̃ sciebant quid illi responderent. Et uenit tertio,

dicit q̃

dicitq; illis: Dormite posthac et requiescite. Sufficit. * Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui prodit me appropinquat. Ibidem. 26. 22. 18
* Et continuo adhuc eo loquente, accedit Iudas, qui erat unus è duodecim, & cũ illo turba multa cũ gladijs & fustibus à summis sacerdotibus & scribis, & senioribus. Mat. L. I.
* Dederat autem is qui prodebat eum, cõmune signum illis, dicẽs: Quemcunq; osculatus fuero, is est, comprehendite illum, & abducite caute. Et cũ uenisset, protinus accedit ad illũ, dicitq; ei: Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum. Illi uero iniecerunt in illum manus suas, & comprehenderũt eum. Matt. 26. 26. 22. 18
* Vnus autem quispiam astantium educto gladio *percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit eius auriculã. Et respondens* Iesus, dixit illis: Tanq; ad latronem existis cum gladijs ac fustibus ad comprehendendum me, * quotidie eram apud uos in templo docẽs, & non cõprehendistis me: * sed ista fiunt ut impleãtur scripturæ. Et relicto illo, omnes fugerunt. Et unusquispiam adolescentulus sequebatur illũ circumamictus sindone super nudum, & comprehenderũt illum adolescẽtuli. Ille uero relicta sindone nudus effugit ab illis. * Et abduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conueniũt cum illo omnes summi sacerdotes, & senio Mat. L. I. Mat. L. Ib. Ioan. 18. Matt. 26. Luc. 22. 16. 22. 18 Mat. L. I.

Ibidem. res, & scribæ. Et Petrus eminus sequebatur illum, donec ueniſſet in atriũ ſummi ſacerdotis, & erat ſedens unà cum miniſtris,
Mat. 26. & caleſiebat, ad lumẽ. * Summi uero ſacerdotes & totum concilium quærebãt aduerſus Ieſum teſtimoniũ, ut morti traderẽt eũ: nec inueniebãt. Nã multi falſum teſtimoniũ dixerant aduerſus illum, nec erãt ſatis idonea teſtimonia. *Et quidam aſſurgebant et falſum teſtimoniũ ferebant aduerſus illum, dicentes: Nos audiuimus eum dicentem: Ego diruam templũ hoc quod eſt manibus factũ, & tribus diebus aliud ſine manibus factum extruam. Et ne ſic quidem ſatis idonea erant teſtimonia illorũ. Et ſurgens ſummus ſacerdos in medium, interrogabat Ieſum, dicẽs: Non reſpondes quicquã? Quid
26. 22. iſti aduerſum te dicũt teſtimonia? At ille tacebat, neq; quicquam reſpondebat. *Rurſum ſummus ſacerdos interrogauit, & di-
26. 22. 6. cit illi: Tu es ille Chriſtus filius benedicti?
Mat. L. 1. Ieſus autem dixit: Ego ſum: * & uidebitis filium hominis ſedẽtem à dextris uirtutis,
M. L. lb. & uenientem in nubibus cœli. * Summus autem ſacerdos dilaceratis ueſtibus ſuis di
Ibidem. xit: *Quid pterea opus habemus teſtibus? Audiſtis blaſphemiã. Quid uobis uidetur? Illi uero omnes condemnauerunt eum eſſe
M. L. Ib. reum mortis. * Et cœperũt quidã conſpue
Ioan. 18. re in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis

laphis eum cædere, & dicere illi: Diuina.
Ac ministri alapas illi impingebant. * Et Ibidem.
cum esset Petrus in atrio inferius, uenit una
ancillarum summi sacerdotis, cumq; uidis-
set Petrum calefacientem se, intuita illū di-
cit: Et tu cum Nazareno Iesu fuisti? At ille
negauit, dicens: Non noui, necq; scio quid
dicas. * Et exiuit foras in uestibulū, & gal Matt. 26.
lus cecinit. Et ancilla cum uidisset eum rur
sum, cœpit dicere his qui adstabāt: Hic ex 26. 22. 18
illis est. At ille rursum negabat. * Ac pau- Mat. L. I.
lō post iterum qui adstabāt dicebāt Petro:
Vere ex illis es, nam & Galilæus es, & lo
quela tua conuenit. At ille cœpit execrari
ac deierare: Non noui hominem istum, de
quo dicitis. Et iterum gallus cecinit. * Re M. L. Ib.
cordatusq; est Petrus uerbi quod dixerat
illi Iesus: *Priusquam gallus cecinerit bis,*
abnegabis me ter, cœpitq; flere.

CAPVT XV.

ET * confestim diluculo concilio inito, Mat. 27.
summi sacerdotes cū senioribus & scri 17. 23. 18.
bis ac toto consessu, * uinctum Iesum abdu Mat L. I.
xerunt, tradiderunt q; Pilato. * Et interro- 27. 18.
gauit eum Pilatus: Tu es ille rex Iudęorū? Matt. 10.
At ille respondens, dixit illi: Tu dicis. Et
accusabāt eū summi sacerdotes de multis.
Pilatus autem rursus interrogauit illum, di
cens: Non respondes quicq;? ecce q; multa
aduersus te testantur? Iesus autē deinde

nihil respondit, adeo ut admiraretur Pila-
27.23.18. tus. * Cæterũ in festo dimittebat illis unum
Mat. L. I uinctũ, quemcunq; postulassent. * Erat aũt
Matt. 27. qui dicebatur Barrabbas, qui cum seditio
27. 18 nis autoribus fuerat uinctus, qui per sedi-
Mat. Io. tionem cædem patrauerãt. * Et cum accla
masset turba, *cœpit flagitare ut faceret quẽ*
admodum semper fecerat ipsis. Pilatus au
tem respondit eis, dicens: *Vultis dimittam*
Matt. 27. uobis regem illum Iudæorum? * Sciebat e-
nim q; propter inuidiam tradidissent illum
Ibidem. summi sacerdotes. * *Summi uero* sacerdo-
tes *concitauerũt* turbam, ut potius Barrab
Mat. Lu. *bam dimitteret* ipsis. * Pilatus autẽ respon
Ibidem. dens rursum, ait illis: Quid igitur uultis fa
ciam ei, quem dicitis regem Iudæorum? At
illi rursum clamauerũt: Crucifige istum. Pi
latus autem dicebat illis: Quid enim mali
27. 23.19 fecit? At illi uehementius clamauerũt: Cru
M. L. Io. cifige eum. * Pilatus uero uolens turbæ fa
27. 19. cere satis, dimisit illis Barrabbã, & tradi-
M. Matt. Io. dit Iesum *flagellatũ, ut crucifigeretur.* * Mi
lites *autem abduxerunt* eum intro in atriũ,
quod est prætoriũ, & conuocant totam co
hortem: et induunt illũ purpura, & circum
ponunt ei contextam spinis coronã, & cœ
Ibidem. perũt salutare illum: * Aue rex Iudæorum.
Et uerberabant illius caput harundine, &
inspuebant in illum, & positis genibus ado
rabant illum. Et cum illusissent ei, exuerũt

eum

eum purpura, & induerunt illum uestibus
proprijs, & educunt eum ut crucifigèrent 27. 23.
eum. *Et coëgerunt prætereuntẽ quendam Mat. Lu.
Simonem Cyrenensem, qui ueniebat ex a-
gro, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret 27. 19.
crucem eius. * Et ducũt eum in Golgotha Mat. Io.
locum, quod est, si interpreteris, Caluariæ
locus. * Et dederũt illi bibere myrrhatum Mat. 27.
uinum, sed ille non sumpsit. * Cumq; cruci 27. 19.
fixissent eum, partiti sunt uestimenta eius, Mat. Io.
mittentes sortem super illa, quis quid tolle
ret. Erat autem hora tertia, & crucifixerũt 27. 23. 18
eum. * Et erat inscriptio causæ illius inscri M. L. Io.
pta: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigũt
duos latrones, unum à dextris, & alterũ à
sinistris eius. *Et impleta est scriptura, quę Esa. 53.
dicit: Et *cũ iniquis deputatus est.* †Et qui Luc. 22.
præteribant conuiciabantur illi, mouentes †Mat. 27
capita sua, ac dicentes: Væ qui demoliris
templum, & in tribus diebus extruis, serua 27. 23.
teipsum, & descende de cruce. * Similiter Mat. Lu.
& summi sacerdotes illudentes inter sese
cum scribis, dicebant: Alios seruauit, sei-
psum seruare non potest. Christus ille rex
Israel descẽdat nunc de cruce, ut uideamus
& credamus. * Et qui crucifixi fuerant cũ Ibidem.
illo, probra iaciebant in eum. Cum uero fa Ibidem.
cta esset hora sexta, tenebrę ortæ sunt super
totam terrã, usq; ad horam nonam. *Et ho Matt. 27.
ra nona clamauit Iesus uoce magna, dicẽs:

Eloi, eloi lamasabachthani: quod est, si qs interpretetur: Deus meus, deus meus cur me deseruisti? Et quidam adstantium cum
Matt. 27. audissent, dicebãt: Ecce Heliã uocat. * Ac
Luc. 23. currit autem quidam, & impleta spongia aceto, impositaq; harũdini, porrexit illi potum, dicens: * *Sinite, uideamus an uentu-*
Ioan. 19. 27. 23. *rus sit Helias ad deponendũ eum.* Iesus au-
Mat. Lu. tem emissa uoce magna, expirauit. * Et uelum templi scissum est in duas partes à summo usq; ad imum. † Cum uidisset autẽ Cen-
Ibidem. turio, *qui adstabat ex aduerso illi*, quod sic *emisso clamore* expirasset, dixit: Vere hõ-
Ibidem. mo hic filius erat dei. * Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui, & Iose mater, & Salome: quæ etiam *cum esset in Galilæa*, sequutæ fuerant illũ, & ministrauerãt ei: aliæq; complures, quæ
27. 22. 19 simul ascenderant cum eo *Hierosolymam.*
Mat. L. I. * Et cum iam ueniisset uespera, quoniã erat parasceue, *quæ præcedit* sabbatũ, uenit Ioseph *ortus ex ciuitate* Arimathæa, honestus senator, qui & ipse erat expectans regnum dei: & sumpta audacia, ingressus est ad Pilatum, & petijt ab eo corpus Iesu. Pi-
latus autem admiratus est si iam mortuus esset: & accersito ad se Centurione, interrogauit illum, an iamdudum mortuus fuisset. Et re cognita ex Centurione, donauit

corpus

corpus ipsi Ioseph. * Et is mercatus sindo Ibidem.
nem, depositũ eum inuoluit sindoni, depo-
suitq; in monumento, quod erat excisum è
petra. Et aduoluit lapidem ad ostium mo-
numenti. * At Maria Magdalene & Ma- Matt. 27.
ria Iose spectabant ubi poneretur.

CAPVT XVI.

ET * cum præteriisset sabbatum, Maria Matt. 28.
Magdalene, & Maria Iacobi, & Salo-
me emerunt aromata, ut uenirent & unge- 28. 24.
rent eum. * Et summo diluculo diei primi Mat. Lu.
sabbatorum ueniunt ad monumentum, ex- Ioan. 20.
orto sole, dicebantq; inter sese: Quis reuol
uet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et
cum respexissent, uident lapidem esse reuo.
lutum, nam erat magnus ualde. Et ingressæ
in monumentum, uiderunt adolescentem se
dentem à dextris, amictũ stola candida, & 28. 24.
expauerunt. * At ille dicit eis: Ne expaue- Mat. Lu.
scatis, Iesum quæritis Nazarenum, qui fuit
crucifixus, surrexit, non est hic: ecce locus
ubi posuerant illum. Sed abite, dicite disci
pulis eius, et Petro, quod ille præcedit uos
in Galilæam, illic eum uidebitis, sicut dixit
uobis. * Et abeuntes, cito fugerunt à mo- Ibidem.
numento. Habebat enim illas tremor &
stupor, neq; cuiquam quicquam dicebant,
timebant enim. Cum surrexisset autem Ie-
sus mane primo die sabbati, apparuit pri-
mum Mariæ Magdalene, de qua eiecerat

septem dæmonia. Illa profecta renunciauit his qui cum illo fuerant, lugentibus ac flentibus. Et illi cum audissent quod uiueret, ac uisus esset ab illa, nõ crediderunt. * Post hæc autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit in alia forma, euntibus rus. Et illi abierunt, ac renunciauerunt reliquis, nec his illi crediderunt. Postea discumbẽtibus illis undecim apparuit, & exprobrauit illorum incredulitatem suã & cordis duritiem, quia his qui ipsum uidissent resuscitatum, nõ credidissent. Et dicebat eis: * Ite in mundũ uniuersum, & prædicate euangelium omni creaturę: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Porrò signa eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomen meum dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si quid lætale biberint non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebũt. * Itaq; dominus quidem postquam loquutus fuisset eis, receptus est in cœlum, & consedit à dextris dei. Illi uero egressi, prædicauerunt ubiq; domino cooperãte, & sermonem cõfirmante per signa subsequentia.

Luc. 24.

Matt. 28.

Luc. Act. 1.

Euangelij secundum Marcum, finis.

per D. Hieronymum.

LVcas medicus Antiochẽsis, ut eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes, scripsit euangelium: de quo idem Paulus: Misimus, inquit, cum illo fratrẽ, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses: Salutat uos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum: Lucas est mecum solus. Aliud quoq; ædidit uolumen egregium, quod titulo (Praxeis apostolon) prænotatur, cuius historia usq; ad bienniũ Romæ commorãtis Pauli peruenit, id est, usq; ad 4. Neronis annũ. Ex quo intelligimus, in eadem *urbe librum esse compositum*. Igitur Periodus Pauli & Teclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, ut indiuiduus comes apostoli, inter cæteras eius res, hoc solũ ignorauerit? Sed & Tertullianus uicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia Spudastin apostoli Pauli, conuictum apud Ioannem, q̃ autor esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse. Quidam suspicantur, quotiescunq; in Epistolis suis Paulus dicit, iuxta euangelium meum, de Lucæ significare uolumine: & Lucã non

solum ab apostolo Paulo didicisse euangelium, qui cum domino in carne non fuerat, sed à cæteris apostolis, quod ipse quoq; in principio sui uoluminis declarat, dicens: Sicut tradiderũt nobis qui à principio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euãgelium sicut audierat scripsit. Acta uero apostolorum sicut uiderat composuit. Vixit octoginta et quatuor annos, uxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam urbem uicesimo Constantij anno ossa eius cum reliquijs Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

EVANGELIVM SECVNDum Lucam.

QVONIAM complures aggressi sunt contexere narrationem earum quæ inter nos certissimæ fidei sunt, rerum: sicuti tradiderunt nobis qui ab initio suis oculis uiderant, ac pars aliqua fuerant eorum quæ narrabant: uisum est mihi, ut cunctis ab initio exacta diligentia perquisitis, de inceps tibi scriberem optime Theophile, quo agnoscas eorum, de quibus edoctus fueras, certitudinem.

Caput

CAPVT I.

E*Rat in diebus Herodis regis Iudææ sa 1.Par. 24
cerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabet. Erant autem iusti ambo coram deo, uersantes in omnibus præceptis & iustificationibus domini irreprehensibiles: nec erat illis proles, eo quod esset Elizabet sterilis, & ambo prouectæ iam essent ætatis. Factum est autem, cum is sacerdotio fungeretur in ordine uicis suæ coram deo, secundum consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obuenit, ut odores incenderet, ingressus in templum domini: & omnis multitudo populi precabatur foris tẽpore *thymiamatis*. Apparuit autem *illi* angelus domini, stans à dextris altaris, in quo thymiamata solẽt adoleri. Et Zacharias turbatus est eo uiso, ac timor irruit super eum. Ait autem ad illum angelus: Ne timeas Zacharia, quoniã exaudita est deprecatio tua. Vxorq; tua Elizabet pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Ioannem: & erit gaudium tibi & exultatio, & multi super eius natiuitate gaudebunt. Erit enim magnus coram domino, et uinum siceramq; non bibet. Et spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suæ, multósque filiorum Israel conuertet ad dominum deum ipsorum. Et ipse præ-

cedet ante illum cum spiritu & uirtute Heliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & inobedientes ad prudentiam iustorum, ut paret domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad angelum: Quo argumento istud cognoscam? Ego enim sum senex, & uxor mea prouectæ ætatis est. Ac respon-
Gen. 18. dens angelus, dixit ei: *Ego sum Gabriel,
Iudic. 13. qui adstiti in cõspectu dei, missusq; sum ut loquar ad te, & hæc tibi læta nunciem. Et ecce futurum est, ut sis tacitus, nec fari possis ad eum usq; diem, quo hæc fiant, eo q̃ non credidisti uerbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat populus expectans Zachariam, & mirabantur q̃ moraretur in templo. Egressus autem non poterat loqui illis. Et cognouerunt q̃ uisionem uidisset in tẽplo. Et ipse innuebat illis, permansitq; mutus. Et accidit ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam. Post hos aũt dies concepit Elizabet uxor eius, & occultabat se mensibus quinq;, dicens: Sic fecit mihi dominus in diebus quibus me respexit, ut auferret probrum meum in-
Matt. 1. ter homines. * In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginẽ desponsam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, ac nomen uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Aue gratio-

sa,

a, dominus tecum, * benedicta tu inter mu Iudic. 13.
lieres. Illa uero cum uidisset, turbata est su-
per oratione eius, & cogitabat qualis esset
ista salutatio, & ait angelus ei: Ne timeas
Maria, nacta es enim gratiam apud deum.
*Ecce cõcipies in utero, & paries filium, Esa. 7,
& uocabis nomen eius Iesum. Is erit ma- Matt. 1.
gnus, & filius altissimi uocabitur: & dabit
illi dñs deus sedem Dauid patris ipsius, *
regnabitq; super domum Iacob in æternũ, Mich. 4.
& regni eius non erit finis. Dixit autẽ Ma Dan. 7.
ria ad angelum: Quomodo erit istud, quan
doquidẽ uirum non cognosco? Et respon-
dens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus su-
peruenit in te, & uirtus altissimi obumbra
bit tibi. *Quapropter et quod nascetur san Esa. 6.
ctum, uocabitur filius dei. Atq; ecce Eliza
bet cognata tua, & ipsa concepit filium in
senectute sua: & hic mensis est sextus illi,
quæ dicebatur sterilis: quia nõ erit impos-
sibile apud deum omne uerbum. Dixit au-
tem Maria: Ecce ancilla domini, fiat mihi
secundũ uerbum tuum. Ac discessit ab illa
angelus. Exurgẽs autem Maria in diebus
his, abijt in montana cum festinatione in ci
uitatem Iuda, & intrauit in domum Zacha
riæ, ac salutauit Elizabet. Et factum est, ut
audiuit salutationem Mariæ Elizabet, sa-
lijt infans in utero eius. Et repleta est spi-
ritu sancto Elizabet, exclamauitq; uoce

magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uẽtris tui. Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce enim ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quę credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à domino. *Et ait Maria: Magnificat anima mea* dominũ. Et exultauit spiritus meus in deo seruatore meo, Quia respexit ad humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatã me *dicẽt omnes generationes*: Quia fecit mihi *magnifica qui potens est*, & sanctum nomen eius: Et misericordia eius in progeniẽ & progeniem, timentibus ipsum. Præstitit robur per brachiũ suum, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorũ. Detraxit *potentes de sedibus*, & *euexit humiles*. *Esurientes impleuit bonis*, & *diuites* dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, ut
Gene. 22. memor esset misericordiæ: * Sicut locutus est ad patres nostros, nimirũ Abrahamo & semini eius in æuum. Mansit autem Maria cum illa *circiter* mensibus tribus, & reuersa est in domũ suam. Elizabetæ uero impletum est tempus pariendi, & peperit filium. *Et audierunt* uicini & cognati eius, ꝙ magnifice dominus misericordia sua usus esset erga illam, & gratulabantur ei. Et factũ est in die octauo, uenerunt ad circũcidendum puerum,

puerũ, & uocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius, dixit: Nequaq̃, sed uocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illã: Nemo est in cognatione tua qui uocetur isto nomine. Innuebant autem patri eius, quid uellet uocari eum. Isq̃ postulatis tabellis scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et admirati sunt uniuersi. Apertũ est aũt os eius ilico, & lingua eius, & loquebatur laudans deum. Et peruasit timor omnes uicinos eorum, & per omnem montanam regionem Iudææ diuulgabantur omnia uerba hæc, & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: *Quid nam puer hic erit?* Et manus dñi erat cum illo: *& Zacharias pater eius repletus* est spiritu sancto, ꝓphetauitq̃, dicens: *Laudandus dñs deus Israel, quia uisitauit & fecit* redemptionẽ populo suo. *Et erexit cornu* salutis nobis in domo Dauid pueri sui: Sicut locutus est per os sanctorũ, qui à sæculo fuerunt, prophetarum suorũ: Fore ut seruaremur ab inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos: Vt uteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset testamenti sui sancti. * Præstaretq̃ iusiu Gene. 22.
randum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum: ac daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi, Cum sanctitate & iustitia

coram ipso, cunctis diebus uitæ nostræ. Et tu puer propheta altissimi uocaberis, præibis enim ante faciem dñi, ad parandũ uias eius: Ad dandam scientiam salutis populo ipsius, per remissionem peccatorum eius: Per uiscera misericordię dei nostri, quibus uisitauit nos oriens ex alto: Vt illucescere his *qui in tenebris & in umbra mortis sedebant*, ad dirigendos pedes nostros in uiã pacis. * Puer autem crescebat & corroborabatur spiritu, & erat in desertis donec ueniret dies, *quo ostendendus* erat apud Israẽlitas. 2. Reg. 2.

CAPVT II.

FActum est autẽ in diebus illis: Exijt decretum à Cęsare Augusto, ut censeretur totus orbis. Hæc descriptio prima facta est præside Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes ut profiterentur, in suam quisq; ciuitatem. Ascendit autem & *Ioseph à Galilæa*, de ciuitate Nazareth *in Iudæam*, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethleem, eo quod esset de domo & familia Dauid, ut profiteretur cum Maria desponsa sibi uxore, quæ erat prægnans: * Accidit autem cum essent ibi, completi sunt dies pariendi. Et peperit filium suum primogenitum, ac fascijs eum inuoluit, reclinauitq; eum in præsepi, quod non esset eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & excubantes excubias nocte super gregem suum. Matt. 1. Ioan. 1.

suũ. Et ecce angelus domini adstitit illis, & claritas domini circumfulsit illos & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Ne timeatis. Ecce enim annuncio uobis gaudiũ magnũ, quod futurũ est toti populo, qa natus est uobis hodie seruator, q̃ est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signum. Inuenietis infantem fascijs inuolutum, positum in præsepi. Et subito facta est cum angelo multitudo militię cœlestis laudantium deum, & dicentium: Gloria in altissimis deo, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, & homines pastores loquebãtur inter sese: Trãseamus iam *Bethleem usq̃, et uideamus* hoc quod audiuimus accidisse, quod dominus aperuit nobis. *Et uenerunt festinantes*, & inuenerũt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepi. Cum uidissent autem, diuulgauerunt de uerbo quod dictum erat ipsis de puero hoc. Et omnes qui audierũt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Porrò Maria conseruabat omnia uerba hæc, conferẽs in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes ac laudantes deum super omnibus quæ audierãt & uiderant, ita ut dictũ fuerat ipsis. Et post quam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, uocatum est nomen eius Ie-

sus, quod uocatum erat ab angelo prius q̃
Leuit. 12. in utero conciperetur, * Et postea q̃ completi fuissent dies purgationis eorum secundum legem Mosi, adduxerunt eum Hierosolyma, ut sisterent eum domino: sicut scri-
Exod. 13. & 34. ptum est in lege domini: * Omne masculinum adaperiens uuluam, sanctum domino
Nume. 8. uocabitur: & ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomen Symeon, et homo iste iustus ac pius, expectãs consolationem Israël, & spiritus sanctus erat super eum. Et responsum acceperat à spiritu sancto, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christũ domini. Et uenit per spiritũ in templum. Et cum inducerent pueru̇m Iesum parentes, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, ipse quoq; accepit eum in ulnas suas, & laudauit deum, ac dixit: Nunc dimittis seruum tuum domine secundũ uerbum tuum in pace: Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuę Israel. Et erat pater et mater eius mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit ad Ma
Zach. 14 riam matrem eius: * Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorũ in Israël,

raël, & in signum cui contradicitur. Quin & tuam ipsius animã penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna ꝓphetissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in multam ætatem, et uixerat cum uiro annis septem à uirginitate sua. Et hæc uidua annorum fermè octogintaquatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs ac deprecationibus seruiens nocte ac die. Et hæc eadẽ hora superueniens, uicissim confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabãt redemptionem Hierosolymis. Et ut perfecerunt omnia secundũ legem domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. *Puer autem* succrescebat, corroborabatur'q; spiritu, *& implebatur sapientia*, & gratia dei erat super illum. *Et ibant parentes eius* quotannis Hierosolymã, in die festo paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam, secundũ consuetudinẽ diei festi, consummatis'q; diebus cum redirẽt illi, remansit puer Iesus Hierosolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterũ rati illũ esse in comitatu, uenerũt itinere diei, et requirebant eũ inter cognatos et inter notos. Et cũ nõ inuenissent eũ, reuersi sunt Hierosolymã quærentes eũ. Et accidit post triduũ, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogan-

Marth.7. tem eos. * Stupebãt autem omnes qui eum
Mar. 1. audiebant, super intelligentia & responsis
eius: & uiso eo, admirati sunt. Et dixit ma
ter eius ad illum: Fili, cur feciſti nobis ſic?
Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod quærebatis me? an neſciebatis, quod in his quę
Luc.18. patris mei sunt, oportet me esse? * Et illi nõ
intellexerunt sermonem quem loquutus est
ipsis. Et descendit cum eis, uenitq; Naza-
2. Reg. 2. reth, eratq; subditus illis. * Mater autem
eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud deum atq; homines.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperij Tiberij Cæsaris, Pontio Pilato præside Iudææ, tetrarcha uero Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Iturææ et Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha, sub põtificibus Anna & Caipha, factum est uerbum domini super Ioannem
Mat. 3. Zachariæ filium in deserto. * Et ue-
Ioan. 3. nit in omnem regionem finitimam Iordani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorũ, sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ, dicentis:
Esa.40. * Vox clamãtis in deserto, parate uiam do
3. 1. 1. mini, rectas facite semitas eius. Omnis ual
Mat.R.I. lis implebitur, & oñis mons & collis red

detur

detur humilis. Et fient quæ obliqua sunt, directa: & asperæ uertẽtur in uias planas: & uidebit omnis caro salutare dei. * Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Progenies uiperarum, quis submõstrauit uobis ut fugeretis à uentura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere intra uosipsos: Patrem habemus Abrahamum. Dico enim uobis, potẽs est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. Iam uero & securis ad radicem arborum posita est. * Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Et interrogabant eum turbæ, dicẽtes: Quid ergo faciemus? Respondens autem, dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: & qui habet escas similiter faciat. Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerũt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Ne quid amplius quàm quod cõstitutum est uobis exigatis. Interrogabant autem eum & milites, dicẽtes: Et nos quid faciemus? Et ait illis: Ne quem concutiatis, ne quem calumniemini: & contenti estote stipendijs uestris. Expectãte autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, num ipse esset ille Christus: Respondit Ioannes, dicens uniuersis: * Ego quidem aqua ba-

Matth. 3. Mat. 3. 7. 3. 1. 7. Mat. R. I.

ptizo uos, sed ueniet fortior me, cuius non
sum dignus soluere corrigiam calceamen-
torum, ipse uos baptizabit spiritu sancto et
Matth. 3. igni: * cuius uentilabrum in manu ipsius,
& purgabit aream suã, & congregabit tri
ticum in horreum suum, paleas autem com
buret igni inextinguibili. Multa quidem
14. 6. & alia exhortans, euangelizabat populo.
Matt. R. *Herodes autẽ Tetrarcha, cum corripere
tur ab illo de Herodiade uxore fratris sui,
deq; omnibus malis quæ faciebat Herodes,
3. 1. adiecit & hoc super omnia, & inclusit Io-
Mat. Io. annem in carcerem. * Factum est autẽ cum
Mat. 1. 9. baptizaretur omnis populus, ut & Iesu ba
ptizato & orante, apertum sit cœlum, ac
descendit spiritus sanctus corporali specie
3. 7. 1. 9. quasi columba in ipsum, & uox de cœlo fa
Matt. R. cta est, quæ diceret: * Tu es filius ille meus
Luc. 9. dilectus, in te complacitũ est mihi. Et ipse
Iesus incipiebat esse fermè annorum trigin
Matt. 1. ta, ut putabatur filius Ioseph, * qui fuit fi-
lius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui,
qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Io-
seph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos,
qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nag
ge, qui fuit Maath, qui fuit Matathiæ, qui
fuit Semei, qui fuit Iosech, qui fuit Iuda, qui
fuit Ioanna, qui fuit Rhesa, qui fuit Zoro-
babel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui
fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam,
qui

qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Ieso, qui fuit Heliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Mcleam, qui fuit Menã, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, q̃ fuit Tharæ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſala, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, q̃ fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit dei.

CAPVT IIII.

4. 1.

I*Eſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſ Mat.R.
ſus eſt à Iordane, & actus eſt per ſpiritum
in deſertum, ac diebus quadraginta tenta-
batur à diabolo, * nihilq̃ comedit in die- Mat.4.
bus illis: & conſummatis illis, deinde eſu-
rijt. Dixit autem illi diabolus: Si filius es
dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et reſpon
dit ad illum Ieſus, dicens: Scriptum eſt:

Deut. 8. *Non pane solo uiuet homo, sed omni uerbo dei. Et subduxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis, & ait illi diabolus: Tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cuicunq; uolo do illam: tu ergo si adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus, dixit illi: Abi post me satana. Scriptum est enim:

Deute. 6. *Adorabis dominum deum tuum, et illum solum coles. Et duxit illū Hierosolymam, statuitq; eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte teipsum hinc deor-

Psal. 90. sum: * Scriptū est enim, quod angelis suis mandauit de te, ut seruent te, et in manibus tollent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Iesus, ait illi: Dictum

Deute. 6. est: *Non tentabis dominum deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus

4. 1. recessit ab illo usq; ad tempus. Et reuersus

Mat. mar est Iesus uirtute spiritus in Galilæam: * & fama exijt per uniuersam regionem de illo.

13. 6. Et ipse docebat in synagogis eorū, & glo-

Matt. R. rificabatur ab omnibus. * Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundū consuetudinem suam die sabbatorum in synagogam, & surrexit ut legeret. Et traditus est illi liber Esaiæ prophetæ, & ut explicuit librum, inuenit locum ubi scriptum

erat:

erat: *Spiritus domini super me, propterea quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut prædicem captiuis remissionem, & cæcis uisum: ut emittam confractos per remissionem, ut prædicem annum domini acceptum. Et complicato libro reddidit ministro, ac resedit. Et omnium in synagoga oculi erant defixi in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris. Et omnes testimoniũ illi dabant, & mirabantur super gratia sermonum, qui procedebant ex ore ipsius, dicebantq; *Nónne hic est filius Ioseph? Et ait illis: Omnino dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura teipsum. Quæcũq; audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua. Ait autẽ: Amen dico uobis: *Nemo ppheta acceptus est in patria sua. †Sed in ueritate dico uobis, multæ uiduæ erant in diebus Heliæ in Israël, quãdo clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, cũ facta esset fames magna per omnem terram, & ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sarephtha Sidonis ad mulierẽ uiduam. * Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorũ mundatus est, nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. Et insurrexerunt, eiecerunt q; illum è

Esa. 61.
13. 6. 6.
Mat. R. I.
13. 6. 4.
Mat. R. I.
3. Reg. 17
4. Reg. 5.

ciuitate, & duxerunt illum usq; ad supercilium montis, super quem ciuitas illorũ erat
1. 2. ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem
Mar. lo. transiens, per medium illorum ibat. ✶Et de
7. 2. 1. scẽdit Capernaũ ciuitatem Galilææ, ibiq;
M. L. R. docebat illos sabbatis. ✶Et stupebãt super
doctrina eius, quia cum potestate coniun-
Mar. 1. ctus erat sermo ipsius. ✶ *Et in synagoga erat homo habens spiritũ dæmonis immũdi, & exclamauit uoce magna, dicẽs: Eia quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? Veniſti ad perdendum nos? Scio te qui sis, sanctus ille dei.* Et increpauit illum Iesus dicens: Obmutesce & exi ab eo. Et cum proiecisset illum dæmonium in medium, exijt ab illo, nihilq; illi nocuit. Et factus est pauor super omnes, & colloquebantur inter sese, dicentes: *Quis sermo hic est? quia cum authoritate ac potestate imperat immundis* spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de
8. 1. illo in omnem locum undiq; finitimæ regio
Mat. R. nis. ✶ Cum surrexisset autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis: Socrus autem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illum pro ea: & adstans supra illam, increpauit febrem, & febris dimisit illam: statimq; surgens, ministrabat illis.
Mar. 1. ✶ *Cum autem sol occideret, omnes qui habebant infirmos morbis uarijs, ducebant illos ad eũ, at ille singulis manus imponẽs,*

sanabat

sanabat eos. *Exibant autem & dæmonia Mar.3.
à mutis, clamantia ac dicentia: Tu es Chri
stus ille filius dei. Et increpans non sinebat
ea loqui, quod sciebãt ipsum esse Christũ.
*Facto autem die egressus ibat in desertum Mar.1.
locum, & turbæ quærebant eum, & uene-
runt usq; ad ipsum, & detinebant illum, ne
discederet ab eis. Quibus ille ait: & alijs ci
uitatibus oportet me euangelizare regnum
dei: nam in hoc missus sum. Et prædicabat
in synagogis Galilææ.

CAPVT V.

F*Actum est autẽ, cum turba immineret Marc. 4.
ei, ut audiret uerbum dei, & ipse stabat
iuxta stagnum Genezareth, & uidit duas
naues stãtes ad stagnum, piscatores autem
descenderãt ex illis & abluebant retia. In-
gressus autem in unam nauim, quæ erat Sĩ
monis, rogauit eũ, ut à terra abduceret pu-
sillum: & sedens docebat de naui turbas. *
Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonẽ: Ibidem.
Duc in altũ, & laxate retia uestra in captu
ram. Et respondens Simon, dixit illi: Præce-
ptor, per totã noctẽ laborantes, nihil cepi-
mus, tamẽ tuo iussu laxabo rete. Et cũ hoc
fecissent, concluserũt piscium, multitudinem
copiosam. Rũpebatur aũt rete eorũ. Et an-
nuerãt socijs, qui erant in altera naui, ut ue-
nirent et adiuuarent ipsos: & uenerũt, atq;
impleuerunt ambas naues, ita ut mergerẽ

tur. Quod cum uideret Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicens: Discede à me domine, quia homo peccator sum. Stupor em̃ circumdederat eum, & omnes qui cum illo fuerant, super captu piscium quem ceperant: similiter autem Iacobum & Ioannem
4. 5. filios Zebedæi, qui erant socij Simoni. Et
Mat.R. ait ad Simonem Iesus: ✶ *Ne metuas, posthac homines capies.* Et subductis *in terrã*
8. 1. *nauibus, relictis omnibus* sequuti sunt eũ.
Mat.R. ✶*Et accidit, cum esset in quadam* ciuitate, *& ecce uir plenus lepra, cumq; uidisset* Iesum, prostratus in faciem, rogauit eum, dicens: Domine, si uis, potes me mundare. Et protensa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto. Et cõfestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi, ne cuiquam dice
Leuit. 13. ret: *sed uade, inquit,* ✶ ostẽde teipsum sacerdoti, *& offer pro emũdatione tui, quem*ad
4. 3. 6. modum præcepit Moses in testimonium il
Mat.R.I. lis. ✶Peruagabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ, ut audi
14. 6. rent & sanarẽtur ab ipso ab infirmitatibus
Matt. R. suis. ✶Ipse aũt agebat in secessu in desertis, & orabat. Et factũ est quodam die, & ipse docebat, erantq; pharisæi sedentes, ac legis doctores, qui uenerãt ex omni castello Ga
9. 2. 5. lilææ & Iudææ & Hierusalem, & uirtus
Mat.R.I. domini aderat ad sanandum eos. ✶ Et ecce uiri portantes in lecto hominẽ, qui erat paralyticus,

ralyticus, & quærebant eum inferre, & po
nere ante illum. * Et non inuenientes qua Mar. 2.
parte illum inferrent præ turba, aſcenderũt
ſuper tectũ, ac per tegulas demiſerunt eum 9. 2.
cum lectulo in medium ante leſum. * Quo- Mat. R.
rum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, remit-
tantur tibi peccata tua. Et cœperunt cogi-
tare ſcribæ & phariſæi, dicentes: Quis eſt
is qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt
remittere peccata, niſi ſolus deus? Vt co-
gnouit autem leſus cogitationes eorum, re
ſpondens dixit ad illos: Quid cogitatis in
cordibus ueſtris? Vtrũ eſt facilius dicere,
Remittantur tibi peccata: an dicere, Surge
& ambula? Vt autẽ ſciatis quod filius ho-
minis habet poteſtatem in terra remittendi 9. 2. 5.
peccata, ait paralytico: * Tibi dico, ſurge, Mat. R. I.
tolle lectulum tuum, & uade in domum tu-
am. Isq; confeſtim ſurgens coram illis, tol-
lebat in quo iacuerat, abijtq; in domũ ſuã,
glorificans deũ, & ſtupor corripuit oẽs,
& glorificabant deum, & repleti ſunt timo
re, dicentes: Vidimus incredibilia hodie. * 9. 2.
Et poſt hæc exijt ac uidit publicanum, no- Matt. R.
mine Leui, ſedentem ad teloniũ, & ait illi:
Sequere me. Atq; is relictis omnibus, ſur-
gens, ſequutus eſt eum. * Et fecit ei conui- Ibidem.
uium magnũ Leui in domo ſua, & erat tur
ba multa publicanorũ & aliorũ, qui cum il
lis accũbebant. Et murmurabant ſcribę &

pharisæi aduersos discipulos eius, dicentes: Quare cũ publicanis & peccatoribus editis et bibitis? Et respondens Iesus, dixit
Ibidem. ad illos: * Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. At
Ibidem. illi dixerunt ad eum: * Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorũ, tui uero edunt & bibunt? Quibus ipse ait: Num potestis facere ut filij thalami, dum cum illis est sponsus, ieiunent? Venient autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebãt au
Mar. 2. tem & similitudinem ad illos: * Nemo immissuram noui uestimenti immittit in uestimẽtum ueteris, alioquin & nouum rumpit, & ueteri non conuenit immissura ex nouo. Et nemo mittit uinum nouum in utres ueteres, alioqui rumpet uinum nouum utres, et ipsum effundetur, & utres peribunt: Sed uinum mustum in utres nouos mittẽdum est, & utraq; conseruantur. Et nemo qui biberit uetus, statim uult nouum, dicit enim: Vetus melius est.

CAPVT VI.

12. 2. Mat. mar. A * Ccidit autem, ut in sabbato secundo primo transiret per sata, ac uellebant discipuli eius spicas, edebantq;, cõfricantes manibus. Quidam autem pharisæorum dicebant

cebant illis: Quid facitis, quod non licet facere in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos, dixit: * Ne hoc quidem legistis, quod 1. Reg. 21.
fecit Dauid, cum esuriisset ipse & qui cum illo erant, quomodo intrauit in domũ dei, & panes propositionis sumpsit, editq́, ac dedit etiam his qui secum erant, quos non licet edere, nisi tantum sacerdotibus? Et di 12. 3.
cebat illis. * Dominus est filius hominis e- Mat. R.
tiam sabbati. Factum est aũt & in alio sabbato, ut intraret in synagogam ac doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem cum scribę ac pharisæi, an in sabbato sanaturus esset, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uero sciebat cogitationes corũ, & ait homini qui habebat *manum aridam*: Surge & sta in medio. Ille uero surgens stetit. *Ait igitur* ad illos Iesus: * Interrogabo uos: utrum li Matt. 12.
cet sabbatis benefacere, an malefacere: animam seruare, an perdere? Et circumspectis omnibus illis, dixit homini: Extende manum tuam. Ille autem fecit, & restituta est manus eius sana sicut altera. Ipsi autem repleti sunt amentia, & colloquebantur in- 14. 6.
ter sese, quid nam facerent Iesu. * Factum Matt. R.
est autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, eratq́ pernoctans in deprecatio 10. 3.
ne dei. Et cum dies factus esset, * uocauit Mat. R.
discipulos suos, & elegit duodecim ex Act. 1.

ipsis, quos & Apostolos nominauit, Simonem, quem & nominauit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomęum: Matthæum & Thomam: Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui uocatur Zelotes: & Iudam Iacobi, & Iudã Iscariothem, qui idem fuit proditor. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri turbaq; discipulorum eius,
Mar. 3. * & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa & Hierusalem, & à maritima Tyro et Sidone, qui uenerãt ut audirent eum, & sanarentur à morbis suis, & qui uexabantur à spiritibus immundis, & sanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia uirtus ab illo exibat, & sanabat omnes. *
Mat. 5. Et ipse attollẽs oculos suos in discipulos,
Ibidem. dicebat: *Beati pauperes, quia uestrum est
Eccle. 31. regnum dei. †Beati qui esuritis nunc, quia
Ibidem. saturabimini. Beati qui fletis nunc, quia ri-
Ibidem. debitis. * Beati eritis, cum uos oderint homines, & separauerint uos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen uestrum tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illo die et exultate, ecce enim merces uestra multa est in cœlis. Secundum hæc enim fa-
Amos 6. ciebant prophetis patres eorum. * Verumtamen uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis

nunc

nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ uobis cum laudauerint uos omnes homines. Secundũ hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. Sed uobis dico qui auditis: *Diligite inimicos uestros, benefacite Mat. 5.
ijs qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus uos. *Percutienti te in maxillam, præbe et Ibidem.
alteram: & ab eo qui aufert tibi pallium, etiam tunicã noli prohibere. Omni autem exigenti abs te, tribue, & ab eo qui aufert quæ tua sunt ne reposcas. * Et prout uultis ut faciant uobis homines, uos quoq; facite illis similiter. * Et si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia? Nam et peccatores *eos à quibus* diliguntur, diligunt. Et si beneseceritis his *qui uobis* bene faciunt, *quæ uobis est gratia? Siquidem &* peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis uos recepturos, quæ gratia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiãt paria. Quinimò diligite inimicos uestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est erga ingratos ac malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. * Nolite iudicare, & non iudicabimini. Mat. 7.
Nolite condemnare, & non condemnabi-

Tob. 4. Mat. 7. Matth. 5.

mini. Remittite, & remittetur uobis. Date & dabitur uobis. Mensuram bonã & con
7. 4. fertam, & conculsam atq; exundantem da
Matt. R. bũt in sinum uestrum. * Eadẽ quippe men-
sura qua metimini, metientur alij uobis. Di
Matt. 15. cebat autem illis similitudinem: * Nũquid
potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo
Matt. 10. in foueam cadunt? * Non est discipulus su
R. 13. 15. pra magistrum suum: perfectus autem om-
Matth. 7. nis erit, sicut magister ipsius. † Quid autem
uides festucam in oculo fratris tui, trabem
aũt quæ in oculo proprio est, non animad-
uertis? Aut quomodo potes dicere fratri
tuo: Frater, sine, eijciam festucam quę in o-
culo tuo est, ipse in oculo tuo trabem nõ ui
dens? Hypocrita, eijce primum trabem ex
oculo tuo, & tunc perspicies, ut eijcias fe-
Mat. 7. stucam, quæ est in oculo fratris tui. * Non
est enim arbor bona, quæ facit fructum ma
lum, neq; arbor mala faciens fructum bo-
num. Vnaquæq; enim arbor ex fructu suo
Ibidem. cognoscitur. * Neq; eñ è spinis colligunt
Matt. 12. ficus, neq; è rubo uindemiãt uuã. † Bonus
homo ex bono thesauro cordis sui profert
bonum, & malus homo ex malo thesauro
cordis sui profert malũ. Ex abũdantia eñ
Matth. 7. cordis loquitur os eius. * Quid aũt uoca-
tis me dñe, dñe, & non facitis quæ dico?
Ibidem. Quisquis uenit ad me, & audit sermones
meos, & facit eos, ostendã uobis cui simi-

lis

lis sit. Similis est homini ædificanti domũ, qui fodit in altum, & posuit fundamentũ super petram: inundatione autẽ facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat super petram. Qui autẽ audiuit & non fecit, similis est homini qui ædificauit domũ suã super terrã absq; fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

CAP. VII.

CVM autem cõsummasset omnia uerba sua, audiente populo, *intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiusdã seruus male habens, agebat animam, qui illi erat charus. Cum audisset autem de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret & seruaret seruũ suum. At illi cum ueniissent ad Iesum, rogabant eum studiose, dicentes: Dignus est ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam nõ longe abesset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens ei: * Domine, noli uexari. Non enim sum dignus ut sub tectũ meum intres: Quapropter nec meipsum sum dignũ arbitratus ut uenirem ad te, sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, uade, ac uadit: et alteri, ueni, ac uenit:

S. 4. Matt. 10.

Matth. 8.

& seruo meo, fac hoc, ac facit. Auditis autem his, Iesus miratus est eum, & conuersus, sequenti se turbæ dixit: Dico uobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni.

Ibidem. * Et reuersi qui missi fuerant in domum, repererunt seruum qui languerat sanum. Et factum est deinceps, ibat in ciuitatem, quæ uocatur Nain, & *ibant* cum eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Cum autẽ appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius unicus matri suę, & hæc uidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit, tetigitq; loculum. Porrò qui portabant substiterunt, & ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & glorificabant deum, dicentes: Propheta magnus surrexit inter nos, & deus uisitauit plebem suam. Et exiit hic rumor in uniuersam Iudæam de eo, & omnem finitimam regionem. Et nunciauerunt Ioanni discipuli

Matt. 11. ipsius de his oĩbus. * Et cõuocauit duos de discipulis suis Ioãnes, misitq; ad Iesum, dicens: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Cum autem uenissent ad eum uiri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es ille qui uenturus erat, an alium

alium expectamus? In eadem aũt hora multos sanauit à morbis, ac plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit uisum. Et respondens, dixit illis: *Euntes renunciate Ioanni quæ uidistis & audistis, q̃ cæci uident, claudi ambulãt, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, *pauperibus annunciatur euangelium: & beatus est quicunq; nõ fuerit offensus per me. Et cum discessissent nuncij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum ut uideretis? harundinem uento agitari? Sed quid existis uisuri? hominem mollibus uestimentis indutum? Ecce qui uestitu splendido uestiuntur, & in delicijs agunt, *in aulis regum sunt*. Sed quid existis ad uidendũ? Prophetam? *Vtiq; dico uobis*, & plus q̃ prophetam. *Hic est de *quo scriptum est: Ecce mitto* angelũ meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. *Dico enim uobis: Maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est: attamen qui minor est in regno dei, maior est illo. *Et omnis populus audiens, et publicani iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi aũt & legisperiti consilium dei spreuerunt aduersus semetipsos, non baptizati ab eo. Ait aũt dñs: *Cui ergo similes dicam homines generatiõis huius, et cui similes sunt?

Ibidem.
Esa. 61.
11. 3.
Mat. ma.
11. 1.
Mat. mar
Mar. 1.
Matt. 11.

pueris sedẽtibus in foro, & acclamãtibus inter se, ac dicentibus: Cantauimus uobis tibijs, & non saltastis: cecinimus uobis lugubria, & non ploraſtis. Venit enim Ioannes Baptista, neq; edens panẽ, neq; bibens
Ibidem. uinum, et dicitis: Dæmoniũ habet. *Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis: Ecce homo edax & uinipotor, amicus pu-
26.14.12 blicanorum ac peccatorũ. Et iustificata est
Mat.R.I. sapientia à filijs suis omnibus. *Rogabat aũt illum quidã é phariseis, ut caperet cibũ cum ipso. Et ingressus domum phariſæi, ac
Ibidem. cubuit. *Et ecce mulier quæ fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit q̃ accubuisset in domo phariſæi, attulit alabastrũ unguenti, stãsq; ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & unguẽto ungebat. Videns aũt phariſæus qui uocauerat eum, ait intra se, dicẽs: Hic si esset propheta, sciret utiq; quę & qualis est mulier quæ tangit ipsum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait: Magister dic: Duo debitores erant cuidam creditori, unus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta. Cum autem illi non essent soluendo, condonauit utriq;: horum igitur dic uter eum plus diliget? Respondẽs Simon, dixit: Existi-

mo

ſtimo & is cui plus condonauit. At ille dixit ei: Recte iudicaſti. Et conuerſus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hãc mulierem? Intraui in domũ tuam, aquã pedibus meis non dediſti: hæc aũt lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis ſui exterſit. Oſculũ mihi nõ dediſti: hæc aũt ex quo intraui, non ceſſauit deoſculari pedes meos. Oleo caput meũ non unxiſti, hæc autẽ unguento unxit pedes meos: propter quod dico tibi: Remittantur peccata eius multa, quoniã dilexit multũ. Cui aũt minus remittitur, is minus diligit. Dixit aũt ad illã: Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui ſimul accumbebant, dicere intra ſe: Quis eſt hic, *qui etiã peccata* remittit? Dixit autem ad mulierem: *Fides tua te ſaluã fecit, uade* cum pace.

CAPVT VIII.

ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per ſingulas ciuitates et caſtella, prædicans & annuncians regnum dei, & duodecim cum illo, ſimulq; mulieres aliquæ, quæ erant ſanatæ à ſpiritibus malis, & infirmitatibus: ✶Maria quę uocatur Magdalene, de qua ſeptem dæmonia exierant, & Luc. 24.
Ioãna uxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ, quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis. Cum autẽ turba plurima conueniret, & è ſingulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimi-

13. 4. ilitudinem: * Exijt qui sementem facie-
Matt. R. bat, ad seminandum semen suum: & inter
seminandum, aliud cecidit circa uiam, &
conculcatum est, & uolucres cœli comede
runt illud. Et aliud cecidit super petrã, &
enatum aruit, quia non habebat humorem.
Et aliud cecidit inter spinas, & simul ena-
tæ spinæ, suffocauerunt illud. Et aliud ceci
dit in terram bonam, & enatũ fecit fructum
centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui ha
bet aures ad audiendum, audiat. Interroga
13. 4. 12. bant autem eum discipuli eius, dicentes,
Ma. R. I. quæ esset ista parabola. At ille dixit: * Vo
Esa. 6. bis datum est nosse mysteria regni dei, cæte
Act. 28. ris autem per parabolas, * ut uidentes non
Matt. 13. uideant, & audientes non intelligant. * Est
Mar. 4. autem hæc parabola: Semen est sermo dei:
qui autem iuxta uiam, hi sunt qui audiunt,
deinde uenit diabolus, & tollit sermonem
de corde eorũ, ne credentes seruẽtur. Nam
qui super petrã, ij sunt qui cum audierint,
cum gaudio suscipiunt sermonem: & hi ra
dices non habent, qui ad tempus credunt,
& in tempore tentationis recedunt. Quod
autem in spinas cecidit, hi sunt qui audie-
runt, & à solicitudinibus & diuitijs ac uo
luptatibus uitæ euntes suffocantur, nec re-
ferunt fructum. Quod autem in bonam ter-
ram, hi sunt qui in corde honesto ac bono
audientes sermonem, retinent, & fructum
afferunt

afferunt per patientiam. * Nemo uero cum lucernam accenderit, operit eam uaſe, aut ſubter lectum ponit, ſed ſuper cãdelabrum ponit, ut intrantes uideant lumen. * Non eſt enim occultum, quod nõ manifeſtum ſit futurum: nec abſconditum, quod non ſit cognoſcendum, & in propatulum uenturum. * Videte ergo quomodo audiatis: Quiſqs enim habet, dabitur illi: & quicunqꝫ non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo. * Venerunt autem ad illum mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba, & nunciatum eſt illi, dictumqꝫ: Mater tua & fratres tui ſtant foris, uolentes te uidere. Qui reſpondens, dixit ad eos: *Mater mea & fratres mei hi ſunt, qui ſermonem dei audiunt, ac faciũt illum.* * Factum eſt autem quodam die, & ipſe aſcendit in nauim ac diſcipuli eius, & ait ad illos: Traijciamus in ulteriorem ripam ſtagni, ac ſoluerunt. Cæterum nauigãtibus illis, obdormiuit: & ingruit procella uentꝰ in ſtagnum, & complebantur, ac periclitabantur. Accedentes autẽ ſuſcitauerunt eũ, dicentes: Præceptor, præceptor, perimus. At ille experrectus, increpauit uentum ac tempeſtatem aquæ, & ceſſauerunt, factaqꝫ eſt tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi eſt fides ueſtra? Timentes autẽ mirati ſunt inter ſeſe, dicentes: Quiſputas hic eſt? quia

5. 4. 11. Ma. R. L. Matt. 10. Marc. 4. Matt. 13. & 25. R. 4. L. 19. Marc. 12. Mar. 3. 8. 4. Mat. R. Ibidem.

uentis quoq; & aquæ imperat, & obediũt ei? Et nauigauerunt ad regionem Gadarenorũ, quæ est contra Galilæam. Et cum de naui egressus esset ad terrã, occurrit illi uir quidã è ciuitate, qui habebat dęmoniũ iam temporibus multis: & uestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis. Is ut uidit Iesum, et exclamasset, procidit ante illum, ac uoce magna dixit: Quid mihi rei tecum est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Frequenter enim corripuerat illũ, & uinciebatur catenis, & compedibus custodiebatur, & ruptis uinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum Iesus, dicens: * Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio, quia intrauerunt dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret ipsis, ut in abyssum irent. * Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum ut permitteret ipsis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos, & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. Porrò ut uiderũt quod acciderat ij qui pascebant, fugerunt, rumoremq; nunciauerũt in ciuitatẽ ac uillas. Exierunt autẽ ut uiderent quod factũ erat, & uenerunt ad Iesum,

Mat. 8. Mar. 5. Ibidem. 8. 5. Matt. R.

&

& inuenerunt hominem sedentẽ à quo dæmonia exierant, uestitũ ac sana mente ad pedes Iesu, & timuerunt. Nunciauerunt autẽ illis etiam qui uiderant, quomodo sanus factus esset is qui agitabatur à dæmonio. Et rogauerunt illum omnis multitudo Gadarenorũ, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. * Ipse autem conscensa Mar. 5.
naui reuersus est. Rogauerat enim illum uir à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset, sed ablegauit eum Iesus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quæcunq; tibi fecerit deus. Et abijt per totã ciuitatem, prædicãs quæcunq; sibi fecisset Iesus. Factum est autem cum rediret Iesus, excepit illum turba: 9. 5.
nam *omnes expectabant* eum. * Et ecce ue Matt. R.
nit uir, cui nomen Iaírus, *& ipse princeps* synagogæ erat, accidit'q; ad pedes Iesu, rogans eum ut *intraret in* domũ suã: quoniam unica filia erat ei ferè annorũ *duodecim*, & hæc moriebatur. Verũ inter eundũ turbæ coartabant eum. Et mulier quæ erat obnoxia profluuio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem substantiam, nec ab ullo potuerat curari, accessit retro, & tetigit fimbriam uestimenti eius, & confestim sistebatur fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negãtibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor,

turbæ te constringũt & afflictant, & dicis: Quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nam ego noui uirtutẽ à me exisse. Videns autem mulier ꝙ non latuisset, tremens uenit ac procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigisset eum indicauit ei
9. 5. Mat. R. coram toto populo, & quemadmodũ confestim sanata fuisset. At ipse dixit ei: * Confide filia, fides tua te seruauit, uade cum pace. Adhuc illo loquẽte, uenit quidam à domo principis synagogę, dicens ei: Mortua est filia tua, noli uexare magistrũ. Iesus autem audito hoc uerbo, respondit patri puellæ: Noli timere, crede tãtum, & salua erit.
Ibidem. *Et cum uenisset in domum, non permisit intrare secum quenquã, nisi Petrum & Iacobum, & Ioannẽ, & patrem ac matrẽ puellæ. Flebant aũt omnes & plangebant illã. At ille dixit: Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit. Et deridebãt eum, scientes ꝙ mortua esset. Ipse aũt eiectis foras omnibus, apprehensa manu eius clamauit, dicens: Puella surge. Et reuersus est spiritus eius, & surrexit continuo. Ac iussit illi dari cibum. Et stupuerũt parentes eius. At ille præcepit eis ne cui dicerent quod factũ
10. 3. 6. erat.

CAPVT IX.

Matt. R. C*Onuocatis autem Iesus duodecim, dedit illis potestatem & autoritatẽ super omnia dæmonia, & ut morbos sanarẽt.

Et

Et misit illos ut prædicarent regnum dei, et
sanarẽt infirmos. Et ait ad illos: * Ne quid Matt. 10.
tuleritis in uiam, neq; uirgam, neq; peram, Marc. 6.
neq; panem, neq; pecuniam, neq; binas tu- Luc. 10.
nicas habeatis. Et in quamcunq; domũ in-
traueritis, illic manete, atq; illinc exeatis.
*Et quicunq; nõ receperint uos exeuntes Ibidem.
de ciuitate illa, etiam puluerem è pedibus
uestris excutite, in testimonium aduersus 6. 13.
illos. * Egressi autem circumibant per ca- R. Acto.
stella, euangelizantes & curantes ubiq;. † 14. 6.
Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia Matt. R.
quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, * eo quod *Mar. 6.
diceretur à quibusdam, quod Ioannes sur-
rexisset à mortuis: à quibusdã uero, quod
Helias apparuisset: ab alijs autẽ, quod pro
pheta quispiam ex antiquis surrexisset. Et
ait Herodes: Ioannem ego decollaui: quis
est autem iste, de quo ego talia audio? Et
quærebat uidere eum. *Et reuersi apostoli, Ibidem.
narrauerunt illi quæcunq; fecerant. † Et Mat. 14.
assumptis illis, secessit seorsum in locum de Marc. 6.
sertum ciuitatis, quæ uocatur Bethsaida. Ioan. 6.
Quod cũ cognouissent turbæ, secutæ sunt
illum: & excepit eos, & loquebatur illis
de regno dei: & eos qui curatione indige-
bant, sanabat. * Dies autem cœperat decli Ibidem.
nare, & accedentes duodecim, dixerunt il
li: Dimitte turbas, ut euntes in castella uil-
las q; uicinas diuertãt, & inueniant escas,

quia hic in loco deserto sumus. Ait autẽ ad illos: Vos date illis quod edant. At illi dixerũt: Non sunt nobis plures quàm quinq; panes, & duo pisces, nisi nos eamus & emamus in omnem hunc populum escas. Erant autẽ ferè uiri quinquies mille. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere, in singulo quoq; discubitu quinquagenos: atq; ita fecerunt, & fecerunt omnes discumbere. Acceptis autem quinq; panibus & duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis, benedixit illis & fregit, distribuitq; discipulis ut apponerent turbæ. Et comederũt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum co-
Mat. 16. phini duodecim. *Et factum est, cum solus
Mar. 8. esset orans, erant cum illo & discipuli, interrogauitq; illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi respondẽrũt, & dixerũt: Ioannem Baptistam, alij autem Heliam, alij uero quod propheta quispiam de antiquis
Ibidẽ, & surrexit. Dixit autem illis: *Vos autem
Ioan. 6. quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum dei. At ille comina-
Matt. 16. tus illis, præcepit, ne cui dicerent hoc, di-
19. & 20. cens: *Oportet filium hominis multa pati,
Mar. 8. 9 & reprobari à senioribus, & principibus
& 10. sacerdotum & scribis, & occidi, & tertia
L. 17. 18. die resurgere. Dicebat autem ad omnes: †
†Ma. 16. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum,

ipsum, & tollat crucem suam quotidie & se Mat. 8.
quatur me. Qui enim uoluerit animã suam
saluam facere, perdet illam. Qui uero per-
diderit animam suam propter me, is saluam
faciet illam. Quid enim proficit homo, si lu
cretur uniuersum mundum, se autem ipsum 10. 8. 12.
perdat, aut iacturã sui ipsius faciat? * Nam M. R. L.
quem mei meorumq; sermonũ puduerit, hu
ius & filium hominis pudebit, cum uenerit
in maiestate sua et patris sanctorumq; ange
lorum. *Dico autem uobis uere: sunt qui- Matt. 16.
dam hic stantes, qui non gustabunt mortẽ, Mar. 9.
donec uideant regnum dei. Factũ est autem
post hæc uerba ferè diebus octo, & assum-
psit Petrũ & Ioannem, & Iacobũ, & ascen
dit in montem *ut oraret. Et facta est dum o-*
raret species uultus eius alia, & uestitus
eius *candidus ac refulgens. Et ecce duo ui*
ri loquebantur cum illo, qui erant Moses
& Helias: qui uisi in maiestate dicebant ex
cessum eius, quem completurus erat Hiero
solymis. Petrus uero & qui cum illo erant
grauati erant somno. Experrecti autem ui-
derunt maiestatem eius, & duos uiros qui
stabant cum illo. Et factum est cum discede
rent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præce-
ptor, bonum est nos hic esse, & faciamus
tria tabernacula, unum tibi, & unum Mo-
si, & unum Heliæ: nescions quid diceret.
Hæc autem illo loquẽte, facta est nubes, &

obumbrauit eos, timuerunt autem intrantibus illis in nubem. Et uox facta est de nube
Matth. 3. dicēs: * Hic est filius meus dilectus, ipsum
17. audite. Et dum fieret uox, inuctus est Iesus
Mar. 1. 9. solus: & ipsi tacuerunt, & nemini dixerūt
Luc. 3. in illis diebus quicquam ex his quæ uiderant.
2. Pet. 1. * Factum est autem in sequenti die de
Matt. 17. scendētibus illis de monte, occurrit illi tur
Marc. 9. ba multa. Et ecce uir de turba exclamauit, dicēs: Magister, obsecro te, respice ad filiū meū, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & discerpit eum cum spuma, & uix discedit ab eo dilanians eū, & rogaui discipulos tuos, ut eiicerent illū, & non potuerunt. Respondens autem Iesus, dixit: O natio infidelis & peruersa, usquequo ero apud uos, ac patiar uos? Adduc huc filium tuum. Cum adhuc autem accederet, laniauit illum dæmonium, & dissipauit. Increpauit autem Iesus
1. 2. 4. spiritum immundum, & sanauit puerū, &
Marc. L. reddidit illum patri suo. * Stupebāt autem
Matt. 16. omnes super magnificentia dei. † Sed omni
29. & 20. bus mirantibus super omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite uos in
R. 8. 9. 10 auribus uestris sermones istos. * Filius ēm hominis, futurum est ut tradatur in manus
Mar. 8. hominum. * At illi ignorabāt uerbū istud, & erat absconditum ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de

de hoc uerbo. *Intrauit autem cogitatio in 18. 9. 22.
ter eos, quis eorum maior esset. At Iesus ui Ma. R.L.
dens cogitationem cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum iuxta se, & 10. 18. 9.
ait illis: * Quicunq; receperit puerum hūc Matt. R.
nomine meo, me recipit. Et quicunq; me re L. 10. I. 13
ceperit, recipit eū qui me misit. * Nam qui 20. 9. 22.
minor est inter oēs uos, hic erit magnus. M. R. L.
*Respondens autem Ioannes, dixit: Præ- Mar. 9.
ceptor, uidimus quendam sub nomine tuo
eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum
quia nō sequitur nobiscum. Et ait ad illum
Iesus: Nolite prohibere. Qui enim non est
aduersum nos, pro nobis est. * Factū est au
tem dum complerentur dies assumptionis
eius, & ipse faciem suam obfirmauerat, ut
iret Hierosolymam, & misit nuncios ante
conspectum suum: & euntes intrauerūt in
ciuitatem Samaritanorum, ut pararent *illi.*
Et non receperunt eū, quia facies eius erat
euntis Hierosolymā. Cum uidissent autem *
discipuli eius, Iacobus & Ioānes, dixerūt:
*Domine, uis dicamus ut ignis descendat 4. Reg. 1.
de cœlo, & consumat illos, quemadmodū
& Helias fecit? Conuersus aūt Iesus, increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus
estis uos. * Filius enim hominis non uenit Matt. 18.
ad perdendum animas hominum, sed ad ser
uandum. Et abierunt in aliud castellum. *
Factum est autem, ambulātibus illis in uia, Mar. 8.

dixit quidam ad illum: Sequar te quocũq; ieris. Dixit illi Iesus: Vulpes cauernas habent, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis nõ habet ubi caput suum reclinet. Ait aũt ad alterum: Sequere me. Ille aũt dixit: Dñe, permitte mihi ut prius abeam, ac sepeliã patrem meũ. Dixit aũt ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu uero
Mat. 8. uade & annuncia regnũ dei. * Et ait alius: Sequar te dñe, sed permitte mihi prius ut dicã uale his qui sunt domi meæ. Ait ad illum Iesus: Nemo q manu sua admota aratro, respexerit à tergo, aptus est regno dei.

CAPVT X.

POst hæc autẽ designauit dominus & alios septuaginta, misitq; illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem et locum, quò erat ipse uenturus: dicebat ergo illis:
Matt. 9. * Messis quidẽ multa, sed operarij pauci. Rogate ergo dominum messis, ut extrudat
Mat. 10. operarios in messem suã. * Ite, ecce ego mit
10. 6. 9. to uos sicut agnos inter lupos. * Nolite
M. R. L. portare sacculum, neq; peram, neq; calceamenta: & neminem per uiam salutaueritis.
Mat. 10. * In quamcunq; domum intraueritis, pri-
Mar. 6. mum dicite: Pax huic domui: & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax
Ibidem. uestra: sin minus, ad uos reuertetur. * In eadem autẽ domo manete, edentes & bibentes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius

perarius mercede sua. Nolite trãsire de do mo in domum. Et in quamcunq; ciuitatem intraueritis & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis, & sanate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in uos regnum dei. * In quamcunq; autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint uos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate ue stra, extergimus in uos: tamen hoc scitote, q̃ appropinquauit in uos regnum dei. Dico uobis, q̃ Sodomis in die illo remissius erit q̃ illi ciuitati. * Væ tibi Chorozain, uæ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, *olim in cilicio & cinere sedẽtes*, sceIerum suorum egissent pœnitentiam, uerum tamen *Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio* q̃ uobis. Et tu Capernaum, quę usq; ad cœlũ elata es, usq; ad infernũ deprimeris. * Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. * Reuersi sunt autem septuaginta cũ gaudio, dicentes: Dñe, etiam dæmonia subijciuntur nobis per nomen tuũ. Ait aũt illis: Videbã satanã sicut fulgur de cœlo cadentẽ. Ecce do uobis potestatẽ calcandi super serpentes & scorpiones, et sup omnẽ uirtutẽ inimici, & nihil uobis nocebit. Verũtñ in hoc nolite gaudere,

Matt. 10.
Ibidem.
Mar. 6.
Luc. 9.
Matt. 11.
Matt. 10.
Io. 13. 14.
Mar. 6.

ꝙ spiritus uobis subijciuntur, sed gaudete ꝙ nomina uestra scripta sunt in cœlis. In eadem hora exultauit spiritu Iesus, & dixit:
Matt. 11. *Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, ꝙ abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiam pater quoniam sic complacitum est coram te.
11. 8.
Matt. 10. *Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo scit quis sit filius, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, et cui uoluerit filius aperire.
Matt. 13. *Et conuersus ad discipulos seorsim, dixit: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quod multi prophetę & reges uoluerunt uidere quę uos uidetis,
22. 12. & non uiderunt: & audire quæ auditis, &
Mat. mar non audierunt. * Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens: Magister quid faciendo uitam æternam possidebo? At ille dixit ad eū: In lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens,
Deute. 6. dixit: *Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mente tua: *
Leui. 19. & proximum tuum sicut teipsum. Dixitq;
Roma. 13. illi: Recte respondisti: hoc fac, & uiues. Il-
Iaco. 2. le autem uolens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Respondens autē Iesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Hiericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt

runt eum ueſtibus: ac uulneribus inflictis, abierunt, ſemimortuo relicto. Accidit autē, ut ſacerdos quidam deſcēderet eadem uia, uiſoq; illo præterijt. Similiter & Leuita, cum iret iuxta locum, cum acceſſiſſet, ac uidiſſet eum, præterijt. Samaritanus autē quidam iter faciens, uenit ad eum: & uiſo eo, miſericordia motus eſt, & accedēs obligauit uulnera eius, infundens oleum ac uinū: & imponens illum in ſuum iumentum, duxit in diuerſorium, & curam eius egit. Et poſtero die egrediens, depromptos duos denarios dedit hoſpiti, & ait ei: Curam illius habe, & quotcunq; præterea inſumpſeris, ego cum rediero reddam tibi. Quis ergo horum trium uidetur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exercuit miſericordiam in illum. Ait igitur illi Ieſus: Vade, & tu fac ſimiliter. Factum eſt autē dum irent, ut ipſe intraret in quoddam oppidulum, ac mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum ſuam: & huic erat ſoror, nomine Maria, quæ etiam aſſidens ad pedes Ieſu, audiebat ſermonem illius. Martha autē diſtrahebatur circa frequens miniſterium, quæ aſſiſtens, ait: Domine non eſt tibi curæ, quod ſoror mea reliquit me ut ſola miniſtrem? dic ergo illi ut me adiuuet. Et reſpondens dixit illi Ieſus: Martha, Martha ſolicita es, & tu-

multuaris circa multa. Atqui unum est necessarium. Maria bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea.

CAPVT XI.

Matth. 6. ET *factum est cum oraret quodam in loco, ut cessauit, dixit quidam ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Et ait illis: Cũ oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnũ tuum: fiat uoluntas tua quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrũ quotidianũ da nobis quotidie: & remitte nobis peccata nostra, siquidem & nos remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Et ait ad illos: Quis uestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, et non habeo quod apponam illi. Et ille intus respondens, dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi. Dico uobis, etiam si non daturus sit illi surgẽs eo quod amicus eius
7. 16. sit, propter improbitatem tamen eius sur-
Matt. 10. get, ac dabit illi quotquot habet opus. *Et ego dico uobis: Petite, & dabitur uobis: quærite,

quærite, et inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. * Quis autem ex uobis pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? Aut si piscem, num pro pisce serpentẽ dabit illi? Aut si petierit ouum, num porriget illi scorpium? Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona dona dare filijs uestris: quanto magis pater uester cœlestis dabit spiritum sanctum poscentibus se. * Et erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum, cumq; eiecisset dæmonium, loquutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. * Quidam autem ex *eis dixerunt: Per* Beelzebul principem dæmoniorum eijcit dæmonia. * Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. *Ipse autem cum sciret cogitationes* eorum, dixit eis: * Omne regnum aduersus seipsum diuisum, desolatur, & domus super domum cadit. Quod si satanas quoq; aduersus seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis, per Beelzebul eijcere me dæmonia. Quod si ego Beelzebul præsidio eijcio dæmonia, filij uestri cuius præsidio eijciunt? Ideo ipsi iudices uestri erunt. Porrò si digito dei eijcio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnum dei. Cum fortis armatus custodit atriũ suũ, in pace sunt ea quæ possidet: Vbi

Mat. 7.

Ma. 9. 12

12. 13.

Mat. mar

Matt. 12.

12. 3.

Ma. mar.

uero fortior eo superueniens uicerit eũ uni uersa arma eius aufert in quibus confidebat, & spolia eius distribuit. Qui nõ est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. * Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam scopis mundatam atq; ornatam: tunc uadit & assumit septem alios spiritus secum nocẽtiores ipso, & ingressi habitãt ibi: & fiunt extrema hominis illius peiora primis. Factũ est autem cum hæc diceret, extollẽs uocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus uẽter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimò, beati qui audiunt sermonem dei, & custodiunt illũ. Turbis autem condensantibus se, cœpit dicere: * Natio hæc mala est, signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita erit et filius hominis nationi isti. Regina austri surget in iudicio cum uiris nationis huius, & condemnabit illos: quia uenit à finibus terræ, ut audiret sapientiam Solomonis, & ecce plus quàm Solomon hoc in loco: * Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum natione hac, & condemnabunt illam: quia ad pœnitentiam adducti sunt prædicatione Ionæ:

Matt. 12.

12. S. Mat. mar

Ionæ 3.

3. Reg. 10

2. Par. 9.

Ionæ 3.

& ecce plus quàm Iona hoc in loco. *Ne- 5. 4. 8
mo lucernã accendit, & in abscondito po M. R.L
nit, neq; subter modium, sed super candela
brum, ut qui ingrediuntur lumen uideant.
*Lucerna corporis est oculus. Cum igitur Matth. 6.
oculus tuus fuerit simplex, totum quoque
corpus tuum lucidum erit. Quod si malus
fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.
Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ
sint. Si ergo corpus tuum totum lucidũ fue
rit, non habens aliquã partem tenebrosam,
sic erit lucidum totum, ut cum lucerna ful-
gore illuminat te. Et cum loqueretur, roga
uit illum quidam pharisæus ut pranderet
apud se. Iesus autem ingressus accubuit.
Pharisæus *autem cum uidisset admiratus*
est, quod non prius lauisset ante prandium.
Et ait dominus ad illum: *Nunc uos pha- Matt. 23.
risæi exteriora poculi catiniq; mundatis: et
quod intus est uestri, plenum est rapina &
malitia. Stulti, nónne qui fecit quod foris
est, etiam id quod intus est fecit? Veruntа-
men quod supereſt, date eleemosynam, &
ecce omnia munda sunt uobis. *Sed uæ uo Ibidem.
bis pharisæis, quia decimatis mentham &
rutam, & quoduis olus, & præteritis iudi
cium & charitatem dei. Imò hæc oportuit 23. 12. 20
facere, & illa nõ omittere. * Væ uobis pha M. R. L.
risæis, quia diligitis primas cathedras in
synagogis, & salutationes in foro. * Væ Matt. 23.

uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia estis ut monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes super ea nesciunt. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens, etiã nos affi-
Ibidem. cis cõtumelia. At ille ait: * Et uobis legisperitis uæ, qa oneratis homines oneribus
quæ portare non possunt: & ipsi uno digi-
Ibidem. to uestro non attingitis sarcinas. * Væ uobis, quia ædificatis monumenta prophetarum, patres autem uestri occiderunt illos: profectò testamini, quod comprobatis facta patrum uestrorũ: quoniam illi quidem eos occiderũt, uos autem ædificatis eorum
Ibidem. sepulchra. * Propterea & sapientia dei dixit: Mittam ad illos prophetas & Apostolos, & ex illis occident, & persequentur, ut requiratur sanguis omnium prophetarum, qui effunditur à constitutione mundi,
Gen.4. à natione ista, * à sanguine Abel usq; ad
2.Pa.24. sanguinem Zachariæ, qui perijt inter altare & ædem: profecto dico uobis, require-
Matt.23. tur ab hac natione. * Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis: & eos qui introibant, uetuistis. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt legisperiti & pharisæi grauiter insistere, & captiose interrogare eum de multis, insidiantes ei: & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo accusarent eum.

Cum

CAPVT XII.

CVm autem conueniſſet innumera turbę multitudo, adeò, ut ſe inuicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos: 16. 8.
Primũ * cauete uobiſipſis à fermento pha- Ma. mar.
riſæorum, quod eſt hypocriſis. † Nihil e- 10. 4. 7.
nim opertum eſt, quod non reuelabitur: M. R. L.
neq; abſconditũ, quod non ſcietur. * Quo Matt. 10.
niam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine audientur: & quod in aurem loquuti eſtis in conclauibus, prædicabitur in tectis. Dico autem uobis amicis meis: * Ne terreamini Ibidem.
ab his qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent quod amplius faciant. Oſtendam autem uobis quem timeatis. Timete eum, *qui poſtquam occiderit*, habet poteſtatem coniiciendi in gehennam: certe dico uobis, *hunc timete*. Nónne quinq; paſſerculi ueneunt minutis aſſibus *duobus*? & unus ex illis non eſt in obliuione corã deo: quin & pili capitis ueſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Dico autem uobis: omnis quicunq; confeſſus fuerit me corã hominibus, & filius hominis confitebitur illũ corã an- 10. 9. 32.
gelis dei. * Qui autem negauerit me coram M. R. L.
hominibus, negabitur coram angelis dei. 12. 3.
* Et quiſquis loquitur dictum in filium ho- Ma. mar.
minis remittetur illi: ei uero qui in ſpiritum

10. 13. 21. ſanctū conuicium dixerit, non remittetur.
Ma. R. L ✱Cum autem adduxerint uos ad ſynagogas & ad magiſtratus ac poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter aut quid reſpondeatis, aut quid dicatis: ſpiritus enim ſanctus docebit uos in eadem hora quid oporteat uos dicere. *Ait autem ei quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem.* At ille dixit ei: *Homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorē ſuper uos?* Dixitq; ad illos: *Videte & cauete ab auaritia, quia non in abundantia cuiuſquā uita eius eſt ex his quę poſſider. Dixit autem* ſimilitudinē ad illos, dicens: *Hominis cuiuſdam diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra ſe, dicens: Quid faciam, quod non habeam quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Deſtruam horrea mea, & maiora extruam, & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona repoſita in annos multos, requieſce, comede, bibe, gaude.* Dixit autem illi deus: *Stulte, hac nocte animā tuam repetūt abs te. Quæ uero paraſti, cui cedent? Sic qui recondit ſibi, nec eſt erga deum di-*
Mat. 6. *ues.* Dixitq; ad diſcipulos ſuos: ✱ *Ideo dico uobis, nolite ſoliciti eſſe animæ ueſtræ quid edatis, neq; corpori quid induamini. Anima plus eſt q̄ eſca, & corpus plus eſt*

quàm

quàm indumentum: Considerate coruos, quia non seminant neq; metũt, quibus non est penuarium, neq; horreũ, & deus pascit illos. Quanto magis uos præstatis uolucribus? Quis autem uestrum solicitudine sua potest adijcere ad staturam suam cubitum unũ? Si ergo ne id quidem quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis? * Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant neq; nent: dico autem uobis, nec Solomon in omni gloria sua uestiebatur sicut unum ex istis. Si autem gramen quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, deus sic uestit, quanto magis uos uestiet, ò parum fidentes? Et uos nolite quærere *quid esuri sitis, aut quid bibituri, &* nolite in sublime tolli. Hæc enim oẽmia gentes mundi *quærunt: pater autem uester scit quod istis* indigeatis. Quin potius quærite regnum dei, & hæc omnia adijcientur uobis. * Noli timere pusille grex, quia complacitum est patri uestro dare uobis regnũ. * Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. † Parate uobis sacculos qui non ueterascunt, thesaurũ non deficientem in cœlis, quò fur non accedit, neq; tinea corrumpit. * Vbi enim thesaurus uester est, ibi & cor uestrum erit. † Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ accensæ, & uos similes hominibus expectãtibus dominũ suum, quan

Mat. 6.

Luc. 12.

Ibidem.

Matth. 6.

Ibidem.

Ephe. 6.

1. Pet. 1.

do reuertatur à nuptijs: ut cum uenerit ac
Matt.24. pulsauerit, confestim aperiant ei. ✶ Beati
serui illi, quos cum uenerit dominus, inue-
nerit uigilãtes: amen dico uobis, quod prę
cinget se, & faciet illos discũbere: & trans-
iens ministrabit illis. Et si uenerit in secun-
da uigilia, & si in tertia uigilia uenerit, atq;
ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autẽ
scitote, quod si sciret paterfamilias qua ho
14. 13. ra fur uenturus fuisset, uigilasset utiq;, nec
Ma. mar. passus fuisset perfodi domũ suam. ✶Et uos
igitur estote parati, quia qua hora non pu-
tatis, filius hominis ueniet. Ait autem ei Pe
trus: Domine, ad nos dicis istam parabolã,
an etiam ad oẽs? Dixit autem dominus:
Matt.24. ✶Quisnam est fidelis dispensator ac pru-
dens, quem constituet dominus super famu
litium suum, ut det illis in tempore demen-
sum cibum? Beatus ille seruus, quem cum
uenerit dominus, inuenerit ita facientem:
uere dico uobis, quod omnibus quæ possi-
det, præficiet illum. Quod si dixerit seruus
ille in corde suo, differt dominus meus re-
ditum, cœperitq; percutere seruos & ancil
las, & edere bibereq; & inebriari, ueniet
dominus serui illius in die quo nõ sperat,
& hora qua nescit, & dissecabit eum, par-
temq; eius cum infidis ponet. Ille autem ser
uus qui cognouit uoluntatem domini sui,
& non se præparauit, nec fecit secundũ uo

luntatem

luntatem eius, plagis uapulabit multis: qui autem non cognouit & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Porrò cuicunq; multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui commendauerũt multũ, plus petent ab eo. Ignem ueni missurus in terrã, & quid uolo si iam accensus est? Sed baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor donec perficiatur? * Putatis quod pacẽ uenerim missurus in terram? Non, dico uobis, imò sepa- Matt. 10. Mich. 7.
rationem. Erunt enim ex hoc quinq; in domo una diuisi, tres aduersus duos, & duo contra tres: diuidetur pater aduersus filiũ, & filius aduersus patrem: mater aduersus filiam, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurum suam, & nurus aducrsus socrum suam. * Dicebat autem & ad turbas: Matt. 16.
Cum uideritis nubem orientem ab Occasu, statim dicitis, imber uenit, & ita fit: & cum Austrum flantem, dicitis q̃ æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc aũt tempus qui fit ut non probetis? Cur autem & ex uobisipsis non iudicatis quod iustum est? * Cum enim ua- Matth. 5.
dis cum aduersario tuo ad magistratum in uia, da operam ut libereris ab illo, ne fortè pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, et exactor conijciat te in carcerẽ. * Dico tibi, non exibis inde, donec ultimũ Ibidem.
etiam minutum reddas.

CAPVT XIII.

ADerant autẽ quidam eodem in tempore
nunciantes illi de Galilæis, quorũ san-
guinẽ Pilatus miſcuerat cũ ſacrificijs ipſo-
Acto.5. rum. Et reſpondens Ieſus, dixit illis: *Pu-
tatis q̃ hi Galilæi præ cũctis Galilæis pec
catores fuerint, *quia talia paſſi ſunt?* Non,
Ezech.18 *dico uobis, *imò niſi reſipueritis*, omnes
Eccli 17. ſimiliter peribitis. Aut illi decem & octo,
ſupra quos cecidit turris in Siloa, & occi-
dit eos, putatis q̃ debitores fuerint ultra
cunctos homines habitãtes Hieroſolymis?
Non, dico uobis, imò niſi reſipueritis, om-
nes ſimiliter peribitis. Dicebat & hanc ſi-
Matt. 21. militudinẽ: * Arborem fici habebat quidã
plantatã in uinea ſua, & uenit quærens fru
ctum in illa, & non inuenit: dixit autem ad
cultorẽ uineæ: Ecce anni tres ſunt, ex quo
uenio quærens fructum in ficu hac, & non
inuenio: ſuccide illam, ad quid uel terrã oc
cupat? At ille reſpondens, dixit illi: Domi
ne, ſine illam & hoc anno, donec fodero cir
cum illam, & miſero ſtercus, & ſiquidẽ fe-
cerit fructum: ſin minus, in poſterum ſucci
des eam. Docebat aũt in una ſynagogarum
ſabbatis: & ecce mulier quæ habebat ſpiri
tum infirmitatis annis decẽ & octo, eratq̃
contracta, nec omnino poterat erigere ca-
put: quam cum uideret Ieſus, uocauit eam
ad ſe, & ait illi: Mulier, liberata es ab infir
mitate

mitate tua. Et imposuit illi manus, & con
festim erecta est, & glorificabat deum. Re-
spondens autem princeps synagogæ, indi-
gnans q̃ sabbato sanasset Iesus, dicebat tur
bæ: Sex dies sunt in quibus oportet opera
ri, in his ergo uenite, ut sanemini, & non in
die sabbati. Respondẽs autem ad illũ dñs,
dixit: Hypocrita, unusquisq; uestrũ sabba- Luc. 14.
to nónne soluit bouem suum, aut asinum à
præsepi, & ducit aquatum? Hanc autem fi
liam Abrahæ, quam alligauit satanas ecce
decem & octo annis, non oportuit solui à
uinculo isto die sabbati? Et cum hæc dice-
ret, erubescebant omnes aduersarij eius: &
omnis populus gaudebat super uniuersis, 13. 4.
quæ cũ gloria fiebant ab eo. ✶*Dicebat er-* Matt. R.
go: Cui simile est regnum dei, & cui simile
faciã illud? Simile est grano sinapis, quod
acceptum homo misit in hortum suum, &
creuit, & euasit in arborem magnam, & uo
lucres cœli nidulabantur in ramis eius. ✶
Et iterum dixit: Cui simile faciam regnum Mat. 13.
dei? Simile est fermento, quod acceptũ mu-
lier, abscondit in farinæ sata tria, donec fer 9. 6.
mentetur totum. ✶Et ibat per ciuitates & Mat. R.
castella docens, & iter faciens Hierosoly-
mam. Ait autem illi quidam: Domine, an
pauci sunt qui salutem consequuntur? Ille
uero dixit ad illos: ✶ Contendite intrare Mat. 7.
per angustam portam, quia multi, dico uo-

Matt. 25. bis, quærẽt intrare, & non poterunt. * Cũ autem surrexerit paterfamilias & clauserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. Et respondens, dicet uobis: Ne scio uos unde sitis. Tunc incipietis dicere: *Edimus corã te et bibimus*, et in plateis
6. 6. *nostris docuisti. Et dicet, dico* uobis: Ne-
Psal. ma. *scio* uos unde sitis. *Discedite à me omnes* qui patratis iniquitatem. Ibi erit fletus &
Matth. 8. stridor dentium, * *cum uideritis* Abraham & Isaac *& Iacob, & omnes* prophetas in regno *dei*, uos autem expelli foras. Et uenient ab Oriente & Occidente, & Aqui-
19. 10. lone & Austro, & accumbẽt in regno dei.
Mat. mar * Et ecce sunt postremi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt postremi. Eodem die accesserunt quidam pharisæorum, dicentes illi: *Exi, & uade hinc, quia* Herodes uult te occidere. *Et ait illis*: Ite et dicite uulpi illi: Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. Verũtamen oportet me hodie & cras & perinde ambulare: quia fieri non potest, ut propheta pereat alibi quàm Hiero-
Matt. 23. solymis. * Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te: quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pœnnis, & noluistis? Ecce relinquitur uobis

bis domus uestra deserta. Dico aũt uobis, ꝙ non uidebitis me, donec uenerit tempus cũ dicetis: Benedictus qui uenit in nomine domini.

CAP. XIIII.

ET accidit ut introiret in domum cuiusdam principis pharisæorũ sabbato, ad capiendũ cibum, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos & pharisæos, dicens: ✶Num licet sabbato sanare? At illi tacuerunt. Ipse uero apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos, dixit: ✶ Cuius uestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? *Et non poterant ad hæc respondere* illi, dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens *ad illos: Cum inuitatus fueris* ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo loco, ne quando honoratior te sit inuitatus ab illo, & ueniens is qui te & illum uocauit, dicat tibi: Da huic locum: & tunc incipias cum rubore extremum locum tenere. Quin potius cum uocatus fueris, uade accũbe in nouissimo loco, ut cum uenerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius: tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. ✶ Quia omnis qui se extollit deijcietur & qui se deijcit,

13. 3. 6. M. R. L.

Luc. 13.

23. 18. Mat. Lu.

extolletur. Dicebat autem & ei qui se inui
tauerat: Cum facis prandium aut cœnam,
noli uocare amicos tuos neq; fratres tuos,
neq; cognatos tuos, neq; uicinos diuites,
ne quando & ipsi te uicissim inuitent, ac re
Tob. 4. pendatur tibi beneficium. * Imò cum facis
conuiuium, uoca pauperes, debiles, clau-
dos, cæcos, & beatus eris, quia non pos-
sunt rependere tibi: rependetur enim tibi in
resurrectione iustorum. Hæc cum audisset
quidam de simul accumbẽtibus, dixit illi:
Beatus qui comedit panem in regno dei.
Matt. 22. At ipse dixit ei: Homo quidam apparaue-
rat cœnam magnam, & uocauit multos, mi
sitq; seruum suum hora cœnæ, ut diceret in
uitatis: Venite, quia iam parata sunt oẽia.
Et cœperũt simul omnes excusare. Primus
dixit ei: Villam emi, & necesse mihi est exi
re & uidere illam: rogo te, habe me excu-
satũ. Et alter dixit: Iuga boum emi quinq;,
& eo ad probandum illa: rogo te, habe me
excusatum. Et alius dixit: Vxorem duxi,
& ideo non possum uenire. Ac reuersus ser
uus, renũciauit hæc domino suo. Tunc ira-
tus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi cito
in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes
ac debiles, claudosq; & cæcos introduc
huc. Et ait seruus: Domine, factum est ut im
perasti, & adhuc locus est. Et ait dominus
seruo: Exi in uias et sepes, & compelle in-
trare,

trare, ut impleatur domus mea. Dico enim uobis, quod nemo uirorum illorum qui uocati sunt, gustabit cœnam meam. Ibant autem turbæ multæ cum eo, & conuersus dixit ad illos: *Si quis uenit ad me, nec odit Matt. 10.
patrem suum ac matrem, & uxorem & filios, & fratres, & sorores, præterea autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. * Et quisquis non baiulat crucem Matt. 10.
suam, & uenit post me, nõ potest meus esse & 16.
discipulus. Quis enim est ex uobis, qui uelit turrim ædificare, quin prius sedens computet sumptus, an habeat quibus opus est ad perficiendum, ne postquam posuerit fundamentum, nec potuerit perficere: omnes qui uiderint incipiant illudere ei, dicentes: Hic homo cœpit ædificare, nec potuit consummare? Aut quis rex proficiscẽs, ut committat prælium aduersus alterum regem, nónne sedens prius cogitat an possit cum decẽ millibus occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit contra se? alioqui adhuc illo longe agẽte legatione missa, petit ea quę pacis sunt. *Sic ergo omnis ex uobis, qui Mar. 10.
non renunciat omnibus quæ possidet, non 5. 9.
potest meus esse discipulus. † Bonus est Mat. R.
sal, si uero sal infatuatus fuerit, per quod condietur? Neq; in terram, neq; in sterquilinium utilis est, foras proijciunt illum. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

9. 2. 3. CAPVT XV.

M. R. L. ✱Accedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores, ut audirent illũ, & murmurabant pharisæi ac scribæ, dicentes: Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc, dicens: Matt. 18. ✱ *Quis ex uobis est homo qui habet centum oues, & si perdiderit* unam ex illis, nónne relinquit nonaginta nouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenerit eam, *imponit in humeros suos* gaudens, ueniens q̃ domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecum, quia inueni ouẽ meã quæ perierat. Dico uobis, q̃ ita gaudiũ erit in cœlo super uno peccatore resipiscente, magis quàm super nonagintanouem iustis, qui non indigent pœnitentia. *Aut quæ mulier habens drachmas* decem, si perdiderit drachmam unam, non accendit lucernam, & uerrit domum, quæritq̃ diligenter, donec inueniat? Et cum inuenerit, conuocat amicas ac uicinas, dicens: *Gaudete* mecum, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico uobis, gaudium erit *coram angelis dei* super uno peccatore resipiscente. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior illorum patri: Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ ad me redit. Et diuisit

misit illis substantiã, Ac post dies non multos, cum omnia contraxisset adolescentior filius, peregre profectus est in regionẽ longinquam, & ibi dissipauit substantiã suam, uiuendo luxuriose. Et postquã omnia consumpsisset, facta est fames ualida in regione illa. Et ipse cœpit egere: & abijt, & adhæsit uni ciuium regionis illius: atq; is misit illum in uillam suam, ut pasceret porcos, & cupiebat implere uentrem suum de siliquis quibus porci uescebantur, neq; quisquam illi dabat. In se autẽ reuersus, dixit: Quàm multi mercenarij patris mei abundant panibus, ego uero fame pereo, Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in *cœlum & coram te: iam non sum dignus* uocari filius tuus, fac me sicut unũ de *mercenarijs tuis. Et surgẽs*, uenit ad patrẽ suum. Cum autem adhuc *longe abesset*, uidit illũ pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens ruit in collũ eius, & osculatus est eum. Dixitq; ei filius: Pater, peccaui in cœlum & corã te, neq; posthac sum dignus uocari filius tuus. Dixit aũt pater ad seruos suos: Proferte stolã primã, & induite illum, & date annulũ in manũ eius, et calceamenta in pedes, & adducite uitulum illũ saginatũ, atq; mactate, sumptisq; epulis lætemur: qa hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Et cœ-

perunt lætari. Erat autem filius eius senior in agro: & cum ueniret, & appropinquasset domui, audiuit concentum & choros, & uocauit unum de seruis suis, & interrogauit quid essent illa. At is dixit illi: Frater tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum illum saginatum, q̃ incolumem illum recepe rit. Indignatus est autẽ, nec uolebat introire. Pater ergo illius egressus rogabat illũ. At ille respondens, dixit patri: Ecce tot annis seruio tibi, nec unquam præceptũ tuum transgressus sum, nec unquam dedisti mihi hœdũ, ut cum amicis meis lætarer, sed post quã filius tuus hic, qui deuorauit substantiam tuam cum meretricibus, uenit, occidisti illi uitulum illum saginatũ. At ille dixit ei: Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Lætari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perieratq̃, & inuentus est.

CAPVT XVI.

DIcebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat dispensatorem, & hic defamatus est apud illũ, ut qui dissiparet bona ipsius. Et uocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se: Quid faciam, quia dñs meus

meus aufert à me dispensationem? Fodere non ualeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à dispensatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantū debes domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, & scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionē tuā et scribe octoginta. Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset. Quia filij huius sæculi prudentiores sunt filijs lucis in natione sua. Et ego uobis dico: *Facite uobis amicos ex mammona* iniquo, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna *tabernacula*. *Qui fidelis* est in minimo, & in multo fidelis est; et *qui in minimo* iniquus est, is & in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uestrum est quis dabit uobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ. Audiebant autem hæc omnia & pharisæi, qui erant auari, & deridebāt illum. Et ait illis: Vos estis Mat. 6.

qui iustificatis uosipsos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus excelsum est, abominandum est
Mat.11. coram deo. *Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, ab eo tempore regnum dei annun-
Matth. 5. ciatur, & quiuis in illud uim facit. * Faci-
5. 19. 10. lius est autem cœlum & terrã præterire, q̃
Matt. R. legis unum apicem cadere. * Quisquis dimittit uxorem suam, & alteram ducit, adulterium cõmittit: & qui dimissam á uiro ducit, adulterium cõmittit. Homo quidã erat diues, qui induebatur purpura & byssо, et epulabatur quotidie splendide. Erat autem quidã mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebãt de mensa diuitis. Sed & canes ueniebant, ac lingebant hulcera eius. Accidit autem ut moreretur mendicus, & deportaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est aũt & diues, ac sepultus est, atq; in tartaro sublatis oculis suis, cum esset in tormẽtis, uidet Abraham eminus, & Lazarũ in sinu eius: & ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremũ digiti sui in aquã, ac refrigeret linguã meam, quia crucior in flãma hac. Dixit aũt Abraham: Fili recordare q̃ receperis bona tua in uita tua, et Lazarus similiter mala, nunc autem hic solatio fruitur, tu uero cruciaris.

Et

Et ſuper hæc omnia inter nos & uos hiatus ingẽs firmatus eſt, ut ij qui uolunt hinc tranſire ad uos, non poſſint, neq; iſtinc huc tranſcendere. Ait autem: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinq; fratres, ut teſtificetur illis, ne & ipſi ueniãt in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Moſen & prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abrahã, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, reſipiſcent. Ait autem illi: Si Moſen et prophetas non audiũt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.

CAPVT XVII. 18. 9.

AIt autem ad diſcipulos: * Fieri non poteſt, *quin ueniãt offendicula: uæ tamen* illi per quem ueniunt: expedit illi, ſi mola aſinaria *ponatur circa collum eius*, & proiectus fuerit in mare, potius quàm ut offendiculo ſit uni de puſillis iſtis. * Cauete uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & ſi pœnituerit, remitte illi. * Et ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, remittes illi. Et dixerunt apoſtoli domino: Adauge nobis fidem. * Dixit autem dominus: Si haberetis fidem ſicut granum ſinapis, dixiſſetis huic arbori ſycamino: Eradicare, & tranſplantare in mare, & obediſſet uobis. Quis autem ueſtrum ha-

Matt. R. 6. 18. 11. Matt. R. Matt. 18. M. 17. 21

bens seruum arantem aut pascentem, qui regresso ab agro dicat: Statim transi & accumbe: ac non potius dicit illi: Para quod cœnem, et præcinge te, ac ministra mihi donec edero & bibero, & post hæc edito & bibito tu? Num gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerãt? Non puto. Sic & uos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Et factum est dum iret Hierosolymam, & ipse transibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur quendã uicum, occurrerunt ei decem uiri leprosi, qui stetерunt procul, intentaq; uoce dixerunt: Iesu præceptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite, ostendite uos sacerdotibus. Et factum est, ut inter eundum mũdati sint. Vnus autem ex illis, ut uidit quod mundatus esset, regressus est, cum uoce magna glorificans deum, & procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei: & hic erat Samaritanus. Respondẽs autem Iesus, dixit: Nônne decem mũdati sunt? Nouem autem illi ubi? Non sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te seruauit. Interrogatus autem à pharisæis, quando uenturum esset regnum dei: respondit eis, & dixit; *Non ueniet regnum dei cum obserua-

24. 13. Matt. R.

tione,

tione, neq; dicent: Ecce hic, aut ecce illic.
Ecce enim regnum dei intra uos est. Et ait
ad discipulos: Venient dies, quando desi-
derabitis uidere unum dierũ filij hominis,
nec uidebitis. * Et dicent uobis: Ecce hic, Ibidem.
ecce illic. Nolite ire, neq; sectemini. † Nam Matt. 24.
sicut fulgur coruscans è regione quæ sub
cœlo est, in alteram quæ sub cœlo est ful-
get, ita erit filius hominis in die suo. * Sed Matt. 16.
prius oportet illum multa pati, & reproba 17. & 20.
ri à natione hac. † Et sicut accidit in diebus Mar. 8.
Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Ede 9. & 10.
bant, bibebant, uxores ducebãt, & daban Luc. 18.
tur nuptum ad eum usq; diem, quo intrauit
Noë in arcam, & uenit diluuium, & perdi 24. 7.
dit omnes. * *Consimiliter etiam sicut acci-* Mat. Ge.
dit in diebus Lot: Edebant, bibebant, eme Gene. 19.
bant, *uendebant, plantabant, ædificabant:*
cæterũ quo die exijt Lot è *Sodomis, pluit*
igni & sulphure de cœlo, & omnes perdi-
dit. Secundum hæc erit dies, quo filius ho-
minis reuelatur. In illo die qui fuerit in te-
cto, & uasa eius in domo, ne descendat ad
tollendum illa: & qui in agro, similiter non
redeat ad relicta. * Memores autem estote Ibidem.
uxoris Lot. * Quicunq; quæsierit animam Matt. 10.
suam seruare, perdet illã: & quicunq; per- & 16.
diderit illã, uitam illi parabit. Dico uobis: Marci 8.
* In illa nocte erunt duo in lecto uno, unus Luc. 9.
assumetur, & alter relinquetur. Duæ erunt

molentes simul, una assumetur, & altera relinquetur. Et respondẽtes, dicunt illi: Vbi
Mat. 24. domine? Qui dixit illis: * Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

CAPVT XVIII.

Eccli 18. 1. Thess. 5 Dicebat autem & parabolam ad illos, huc spectantem, q̃ oporteret semper orare, nec defatigari, dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui deum nõ timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat aliquandiu. Post hæc autem dixit intra se: Quanquã deum non timeo, nec hominẽ reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne tandem ueniens sugillet me. Ait autem dominus: Audite quid iudex iniquus dicat: Deus autem non faciet uindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, etiam cum patiens fuerit super illis? Dico uobis, q̃ faciet uindictam illorum cito. Veruntamen filius hominis cum uenerit, an reperturus est fidem in terra? Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, quod essent iusti, & aspernabãtur cæteros, parabolam istam: Duo homines ascendebant in templũ, ut precarentur: unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stãs, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi,

* ℣ non sim sicut cæteri homines, rapto- Eccli 7.
res, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publi-
canus: *ieiuno bis in sabbato, decimas do*
omnium quæ possideo. Et publicanus pro
cul stans, nec oculos uolebat ad cœlum at
tollere, sed percutiebat pectus suum, di-
cens: Deus propitius esto mihi peccatori.
Dico uobis, descēdit hic iustificatus in do- 23. 14.
mum suam magis quàm ille. * Quia omnis Mat. Lu.
qui se extollit, humiliabitur: & qui se hu- 19. 10.
miliat, extolletur. * Afferebant autem ad Mat. R.
eum & infantes, ut eos tãgeret. Quod cum
uiderent discipuli, increpabant illos. Iesus
autem cum illos ad se uocasset, dixit: Sini-
te pueros uenire ad me, & nolite uetare e-
os: *talium est enim regnum dei.* * *Amen* Ibidem.
dico uobis, quicũcq; non acceperit regnum
dei ueluti *puer, non intrabit* in illud. * Et Ibidem.
interrogauit eum quidam *princeps*, dicēs:
Magister bone, quid faciendum *mihi*, ut
consequar uitam æternam? Dixit autem ei
Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bo-
nus, nisi solus deus. Præcepta nosti: *
Non committes adulterium: non occides: Exo. 20.
non facies furtum: non falsum testimoni-
um dices: honora patrem tuum, & matrem
tuam. At ille ait: Hæc omnia seruaui à iu- 19. 10.
uentute mea. * Quo audito Iesus, ait ei: Ad Matt. R.
huc unum tibi deest: Omnia quæcunque
habes uende, & distribue pauperibus, &

habebis thesaurum in cœlo, & ueni seque-
Ibidem. re me. ⋆ His ille auditis, mœrore affectus
est, quia diues erat ualde. Videns aũt Iesus
illũ mœrore affectũ, dixit: Quàm difficile
qui pecunias habent, in regnum dei intra-
bunt. Facilius est enim camelum per fora-
men acus transire, quàm diuitem intrare in
regnum dei. Et dixerunt qui audierant: Et
quis potest saluus fieri? At ille ait: Quæ im
possibilia sunt apud homĩes, possibilia sunt
apud deum. Ait autem Petrus: Ecce nos re
liquimus omnia, & sequuti sumus te. Qui
Matt. 19. dixit eis: ⋆ Amen dico uobis, nemo est qui
Mar. 10. reliquit domum aut parentes, aut fratres,
aut uxorem, aut liberos propter regnum
dei, qui non recepturus sit multo plura in
hoc tempore, & in sæculo uenturo uitam
Matt. 16. æternam. ⋆ Assumpsit autem Iesus duode-
& 20. cim, & ait illis: Ecce ascendimus Hieroso-
Mar. 10. lymam, & consummabuntur omnia quæ
scripta sunt per ꝓphetas de filio hominis.
Tradetur enim gentibus, & illudetur, &
contumelijs afficietur, & conspuetur, &
postquam flagellauerint, occident eum, ac
die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intel
lexerunt. Et erat uerbũ istud absconditum
ab eis, neç intelligebant quæ dicebantur. ⋆
Matt. 20. Accidit autem cum appropinquaret Hieri
Mar. 10. cho, cæcus quidã sedebat iuxta uiam, men
dicans: & cum audiret turbam prætereun
tem,

Hæc est proposicio huius euangelij
Christus qui patitur atque moritur est
[illegible] Deus ergo messias ĩ ꝑ consequẽs
[illegible]

tem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei q̄ Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit, dicens: Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse uero multo magis clamabat: Fili Dauid, miserere mei. Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogauit illum, dicēs: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine, ut uisum recipiam. Et Iesus dixit ei: Recipito uisum. Fides tua te saluum reddidit. Et confestim uisum recepit, ac sequebatur illū, glorificans deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem deo.

CAPVT XIX.

ET ingressus, perambulabat Hiericho. Et ecce uir nomine Zachæus, atq̄ is princeps erat *publicanorum*, & idem erat diues, & quęrebat uidere *Iesum quis esset*, nec poterat præ turba, quod statura pusillus esset. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum, ut uideret eum: nam illac erat transiturus. Et cum uenisset ad locum, suspicięs Iesus uidit illum, dixitq̄ ad eum: Zachæe festinans descende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Cumq̄ uiderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ingressus esset apud hominem peccatorem diuersaturus. Stans autē Zachæus,

dixit ad dominum: Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum: Hodie salus domui huic cõtigit, eo quod & ipsa filia sit Abra
Matt. 15. hæ: ✱Venit enim filius hominis quærere et seruare quod perierat. Hæc illis audientibus, adijciens dixit parabolam, eo ꝙ esset prope Hierosolymam, quodq́ existimarẽt fore, *ut confestim regnum dei manifestare-*
Matt. 25. *tur. Dixit ergo: ✱Homo quidam* genere cla
Marc. 13. rus profectus est in regionem *longinquam*, ut acciperet sibi regnũ, ac reuerteretur. Vo-
Matt. 25. catis autem decẽ seruis suis, ✱dedit eis decem minas, & ait ad illos: Negotiemini donec ueniam. Ciues autem eius oderãt eum, miseruntq́ legationem post illum, dicẽtes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factũ *est ut rediret accepto regno, iussitq́* uocari illos seruos *ad se*, quibus dederat pecuniã, ut sciret quantum quisq́ negotiatus esset. Venit autẽ primus, dicens: Domine, mina *tua decẽ* minas acquisiuit. Et ait illi: Euge bone *serue*, quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem *super* decem ciuitates. Et alter uenit dicens: Domine, mina tua confecit quinq́ minas. Et huic ait: Et tu præfe-*ctus* esto quinq́ ciuitatibus. Et alius uenit, dicẽs: Domine, ecce mina tua quam habui repositã in sudario; timui enim te, ꝙ homo

austerus

austerus sis, tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo te iudicabo serue male: sciebas q̃ ego homo austerus sim, tollens quod non posui, et metens quod non seminaui: & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego ueniens cum usuris utiq̃ exegissem illã? Et adstantibus dixit: Auferte ab illo minã, & date illi qui decẽ minas habet. Et dixerunt ei: Dñe, habet decem minas. * Dico enim uobis, q̃ omni habenti dabitur: ab eo autẽ qui non habet, etiã quod habet, auferetur. M. 13. 25. Marc. 4. Luc. 8. Quin inimicos meos illos, qui noluerũt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. * Et his dictis, ibat pergẽs ascendere Hierosolymã. Et factũ est cum appropinquasset ad Betphage & Bethaniã iuxta montem qui uocatur oliuarũ, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellũ quod è regione est: in quod introeũntes, inuenietis pullum alligatũ, in quo nemo unquam hominũ sedit, soluite illum & adducite. Et si quis uos interrogauerit: Quare soluitis? Sic dicetis ei: Quia dominus eo opus habet. Abierunt autem qui missi erant, & inuenerũt sicut dixerat illis. Soluentibus autem illis pullũ, dixerunt domini eius ad illos: Quare soluitis pullũ? At illi dixerunt: Quia dominus eo habet opus. Et duxerũt illum ad Iesum. Et iectis uestimentis suis Matt. 21. Marc. 11.

21. 11.12. super pullũ imposuerunt Iesum. *Eunte au
Mat.R.I. tem illo, substernebant uestimẽta sua in uia.
Et cum appropinquaret iam ad descensum
montis oliuarum, cœperunt omnis multitu
do discipulorum gaudentes laudare deum
uoce magna super omnibus quas uiderant
uirtutibus, dicentes: *Benedictus qui uenit*
rex in nomine dñi: pax *in cœlo*, & gloria
in altissimis. Et quidam pharisæorum *è tur*
ba dixerunt ad illum: Magister, increpa di
scipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico uo-
bis, ꝙ si hi tacuerint, *mox lapides* clama-
Abac.2. bunt. *Et ut appropinquauit, uidens ciui-
tatem fleuit super illa, dicens: Si cognouis-
ses & tu, & quidem in isto die tuo, quę ad
pacem tuam pertinent, curares. Nunc aũt
abscõdita sunt ab oculis tuis. Quia ueniẽt
dies in te, & circũdabunt te inimici tui ual
lo, & *cingẽt te, & coangustabũt te* undiq;,
24.13.21. & solo æquabunt te, & filios tuos qui in
M. R. L. te sunt. *Et non relinquent in te lapidem su
21.22. 2. per lapidem, eo ꝙ non cognoueris tempus
Mat.R.I. uisitationis tuæ. †Et ingressus in templum
cœpit eijcere uendentes in illo & ementes,
Esa.56. dicens illis: *Scriptũ est: Domus mea do-
Hier.7. mus precationis est: uos autẽ fecistis illam
21. 11. speluncam latronũ. Et docebat quotidie in
Matt. R. templo. *Principes autem sacerdotum, &
L.20.22. scribæ quærebant illum perdere, & primo
Io.7.8. res plebis, nec inueniebant quid facerent:

totus

totus enim populus pendebat ab ore eius, cum audiret illum.

CAPVT XX.

21. 11.

ET* factum est in uno dierum illorũ, do Mat. mar
cente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & scribę cum senioribus, & aiunt illi, dicentes: Dic nobis, Qua autoritate ista facis? Aut quis est qui dedit tibi istam autoritatem? Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo uos & ego unum quiddã, & respondete mihi: Baptismus Ioannis è cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus è cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Sin dixerimus *ex hominibus, plebs uniuersa* lapidabit nos. Persuasum enim habet, Ioannem *prophetam esse. Et* responderunt se nescire unde esset. Et Iesus *ait illis:* Neque ego dico uobis, qua autoritate hęc faciam. 21. 12.

*Cœpit autem dicere ad plebem parabo- Mat. ma.
lam hanc: Homo quidã plantauit uineam, & locauit eam colonis, et ipse peregre egit multo tempore. Cumq; esset opportunum, misit ad colonos seruum, ut de fructu uineæ darent ipsi. Qui cæsum emiserunt eum inanem. Et rursus adhuc alterum seruum misit: Illi uero hunc quoq; cæsum, & contumelijs affectum emiserunt inanem. Rursus misit & tertium. At illi hunc quoq; uulne-

ribus inflictis, eiecerunt. Dixit autem dominus uineæ: Quid faciam? Mittã filium meum dilectum, forsitan cum hunc uiderint, reuerebuntur. Quem cum uidissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes: Hic est hæres, *uenite occidamus illum*, ut nostra fiat hæreditas. Et *eiectum illum* extra uineam, occiderunt. Quid ergo *faciet illis* dominus uineæ? Veniet & perdet colonos istos, & *dabit uineam* alijs. Quod cum audissent, dixerunt: *Absit. Ille uero* intuitus eos ait:
Psal. 117. Quid est ergo hoc quod *scriptum* est: * La
Matt. 21. pidem quem reprobauerunt ædificantes,
Matt. 12. is factus est caput anguli? omnis qui ceci-
Acto. 4. derit super illum lapidem, conquassabitur:
1, Pet. 2. super quem autem ceciderit, comminuet il
†Mat. 21 lum. † Et quærebãt principes sacerdotum
Marc. 12. & scribæ injcere *in illum* manus eadẽ hora, & timuerunt populum. Cognouerũt enim q̃ in ipsos dixisset *similitudinem* hãc.
Ubidem. * Et obseruantes, *emiserunt* insidiatores, *qui se iustos simularent*, ut caperẽt eum ex sermone, traderent q̃ illũ principatui & potestati præsidis. Et interrogauerunt eum, dicentes: Magister, scimus quod recte dicis, ac doces, nec respicis personam, sed uiam *dei* cum ueritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Intellecta autem illorum uersutia, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium cuius habet

bet imaginem & inscriptionem? Respondentes, dixerunt: Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quę sunt Cæsaris, Cæsari: & quę sunt Dei, Deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehendere coram populo: & mirati super responso eius, tacuerunt. *Accesse runt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionē, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, * Moses scripsit nobis: si cuius frater mortuus fuerit, habēs uxorem, isq; sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis. Et accepit secundus illam, & ipse mortuus est sine liberis. Et tertius accepit illam, similiter & cæteri septem: nec reliquerunt liberos, & mortui sunt. Nouissime omnium mortua est & mulier: in resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Si quidem septem habuerunt eam uxorem. Et respondens, ait illis Iesus: Filij huius sæculi ducunt uxores, & nuptum dant: Illi uero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; ducūt uxores, neq; nuptū dant: neq; enim ultra mori possunt: æquales enim angelis sunt, et filij sunt dei, cum sint filij resurrectionis. * Quod uero resurgant mortui, & Moses ostendit iuxta rubū, cum dicit dñm deum Abraham,

22. 12. Mat. mar
Acto. 23.
Deut. 25.
Exo. 3.
Marc. 12.

& deum Isaac, & deũ Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed uiuorum: omnes enim illi uiuunt. Respondentes autem quidam scribarũ, dixerunt: Magister, bene di
Matt.22. xisti. * Et amplius non audebant eum quic
22. 12. quam interrogare. Dixit autem ad illos: *
Mat. mar Quomodo dicunt Christum filium esse Da uid, & ipse Dauid dicit in libro Psalmorũ:
Psal. 109 * Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Dauid ergo domi-
23. 12. 11. num illum uocat, & quomodo filius eius
Ma. R. L est? * Audiente uero cuncto populo, dixit discipulis suis: Cauete à scribis, qui uolũt ambulare in stolis, & amant salutationes
23. 12. in foris, ac primas cathedras in synagogis,
Mat. mar & primos discubitus in cõuiuijs. * Qui deuorant domos uiduarum, simulantes longas preces, hii accipient damnationem maiorem.

CAPVT XXI.

Marc.12 SVblatis autem oculis uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium, diuites. Vidit autem & quandam uiduã pauperculam, mittẽtem illuc æra minuta duo, et dixit: Vere dico uobis, quod uidua hæc pauper plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat miserũt in munera dei: hæc autem ex penuria sua uniuersam substantiam quam habebat, misit.

Et

*Et quibusdã dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac donis ornatũ esset, dixit: *Ex his quæ uidetis, uenient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidẽ, qui non diruatur. *Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum, quando ista futura sint? At ille dixit: * Videte, ne seducamini. Multi enim uenient sub nomine meo, dicentes se esse Christum, & tempus instat, ne igitur sequamini illos. Cæterum, cum audieritis bella et seditiones, nolite terreri: oportet enim prius hæc fieri, sed nõ statim finis. *Tunc dicebat illis: Insurget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni erunt in singulis locis, & fames, ac pestilentiæ, terriculamentaq́, & signa de cœlo magna erunt. * Sed ante hæc omnia inijcient uobis manus suas: & persequentur, tradentes in conciliabula & carceres: trahentes ad reges ac præsides propter nomen meum. Cõtinget autem uobis in testimonium. * Habete igitur fixum in cordibus uestris, non esse præmeditandam defensionem: nam ipse dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere, neq; resistere omnes qui aduersabuntur uobis. * Trademini autem etiam à parentibus & fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient quosdam ex uobis.

Matt. 24.
Marc. 13.
Luc. 19.
24. 13.
Mat. R.
Ibidem.
Ibidem.
10. 24. 13
Matt. R.
Io. 15. 16.
10. 13.
Mat. R.
Mich. 7.

M.10.24 * Et eritis inuisi omnibus propter nomen
Marc.13. meum, & pilus de capite uestro non perit.
Ioan. 16. *Per patientiam uestram possidete animas
Rom.8. uestras. * Cum autem uideritis circumdari
Matt.24. ab exercitibus Hierosolymam, tunc scito-
Mar. 14. te quod immineat desolatio eius. Tunc qui
in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in
medio eius, discedãt: & qui in regionibus,
Ibidem. non intrẽt in eam: quia dies ultionis hi sunt,
ut impleãtur omnia quæ scripta sunt. * Væ
autem prægnantibus & mamma nutrienti-
bus in illis diebus. Erit enim afflictio ma-
gna super terram, & ira in populo hoc. *
Esa.3.13. Et cadent acie gladij, & captiui ducentur
in omnes gentes. Et Hierusalem calcabitur
24. 13. à gentibus, donec impleantur tempora gen
Matt. R. tium. * Et erunt signa in Sole & Luna &
Iohel.2. stellis, & in terris anxietas gentium per de
Ezec. 38. sperationem, resonante mari & fluctu, exta
Osee 10. bescentibus hominibus præ timore, & ex-
Apo.6. pectatione eorum, quæ superuenient orbi
terrarum. Nam uirtutes cœlorum moue-
Matt.24. buntur, * & tunc uidebunt filium hominis
Marc.13. uenientem in nube cum potestate & gloria
Esa.2.3. magna. His autem fieri incipientibus, suspi
cite & attollite capita uestra, quoniam ap-
propinquat redemptio uestra. Et dixit illis
similitudinem: Videte ficum & omnes ar-
bores, cum protrudunt iam gemmas, cer-
nentes ex uobisipsis scitis, quod iam instet
æstas.

ætas. Ita & uos cum uideritis hæc fieri, ſcite quod inſtet regnum dei. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc antequam omnia facta fuerint. * Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. * Cauete autem uobis, ne quando grauentur corda ueſtra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, ſubitus q; uobis ingruat dies ille: tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem totius terræ. * Vigilate itaq; omni tempore, deprecantes, ut liceat uobis effugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. * Docebat autem interdiu in templo: noctu uero exiens diuerſabatur in monte, qui uocatur *oliuarum. Et omnis populus* diluculo uentitabat ad eum, ut in tẽplo audiret eum.

24. 13. Matt. R. Roma. 13. Eccle. 37 Eſa. 5. 24. 13. Mat. mar 1. Pet. 4. Ioan. 8.

CAPVT XXII.

26. 14. Matt. R. Exod. 12. Ioã. 7. 11. Ioan. 13. 26. 14. 13 M. R. Io.

I * Nſtabat autem dies feſtus azymorum, qui dicitur paſcha: † & quærebant principes ſacerdotũ & ſcribæ, quomodo eum interficerent: timebant enim plebem. * Intrauit autem ſatanas in Iudam, cui cognomen erat Iſcariotes, qui erat è numero duo decim: abijt q; et loquutus eſt cum principibus ſacerdotum ac magiſtratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauiſi ſunt, ac pacti ſunt pecuniam illi ſe daturos. Et ille ſpopondit; * quærebat q; opportunitatem,

Ioan. 18.

26. 14. ut traderet illum illis sine turba. *Venit au
Matt. R. tem dies azymorum, in qua necesse erat im
Exo.12. molari pascha. Et misit Petrũ ac Ioannem,
dicens: Euntes parate nobis pascha, ut eda
26. 14. mus. At illi dixerunt ei: Vbi uis paremus?
Matt. R. Et dixit ad eos: *Ecce, introeuntibus uo-
bis in ciuitatem, occurret homo, uas aquæ
testaceũ portans, sequimini eum in domum
in quam intrat, & dicetis patrifamilias æ-
dium: Dicit tibi magister: Vbi est diuerso-
rium, ubi pascha cum discipulis meis edã?
Mar. 14. *Et ipse ostendet uobis cœnaculum ma-
gnum stratum, ibi parate. Euntes autem in-
ueuerunt sicut dixerat illis, & parauerunt
pascha. Et cum iam esset tempestiuum, ac-
26.14. 13 cubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et
Ma. R.I. ait illis: *Desiderio desideraui hoc pascha
comedere uobiscum antequam patiar. Di-
co enim uobis, posthac non edam ultra ex
eo, donec compleatur in regno dei. Et acce
26. 14. pto poculo, gratias egit, ac dixit: Accipite
Ma. mar. hoc, & diuidite inter uos. *Dico enim uo-
bis, quod non bibam de fructu uitis, donec
Ibidem. regnũ dei ueniat. *Et accepto pane, cũ gra
tias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens: Hoc
est corpus meum, quod pro uobis datur:
1. Cor. 11. hoc facite in mei recordationem. * Simili-
ter & poculum postquam cœnauit, dicẽs:
Ibidem. *Hoc poculum, nouum testamentum per
sanguinem meum, qui pro uobis effundi-
tur.

tur. * Veruntamen ecce manus prodentis Mat. 26.
me mecum est in mensa. Et filius quidem Mar. 14.
hominis secundum quod definitum est ua- Ioan.13.
dit: ueruntamen uæ homini illi per quem
proditur. * Et ipsi cœperunt quærere inter Ibidem.
sese, quis nam esset ex ipsis qui hoc factu- 18.20.10
rus esset. † Facta est autem & contentio in Mat.R.
ter eos, quis eorum uideretur esse maior. * Luc.9.
Dixit autem eis: Reges gentium dominan- Matt.20.
tur eis: et qui potestatem habent super eas, Mar. 10.
benefici uocantur. Vos autem non sic: sed
qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: &
qui princeps est, sicut qui ministrat. * Nam Ioan.13.
uter maior est, qui accumbit, an qui mini-
strat? nónne qui accumbit? At ego in me-
dio uestrum sum, *ut qui ministrat*. Vos au-
tem estis qui permansistis mecum in tenta-
tionibus meis. * Et ego *dispono* uobis, si- Luc.12.
cut dispositit mihi pater meus regnum: ut
edatis & bibatis super mensam meam in re
gno meo: * & sedeatis super thronos, iudi Apo.3.
cantes duodecim tribus Israel. Ait autem Mat.19.
dominus: Simon Simon, ecce satanas expe
tiuit uos, ut cribraret sicut triticū: sed ego
rogaui pro te ne deficiat fides tua: & tu ali
quando conuersus confirma fratres tuos.
At ille dixit ei: * Domine, tecum paratus 26.14.13
sum & in carcerem & in mortem ire. At il- Mat.R.I.
le dixit: Dico tibi Petre, non canet hodie
gallus, prius q̄ ter abneges te nosse me.

Matt. 10. *Et dixit eis: Quando misi uos sine sacculo
Mar. 6. & pera, & calceamentis, num quid defuit
Luc. 9. uobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram: & qui non habet,
27. 14. 18 uendat tunicam suam, & emat gladium. *
M. R. Io. Dico enim uobis: quoniã adhuc hoc quod
†Esa. 53. scriptũ est oportet perfici in me: † Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis:
Ioan. 18. Satis est. * Et egressus ibat, ut erat solitus, in montem oliuarum: secuti sunt autem illum & discipuli. Et cum peruenisset ad lo-
26. 14. Ma. mar. cum, dixit illis: * Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis fermè ad iactũ lapidis, positis q; genibus orabat, dicens: Pater, si uis, transfer poculum hoc
Ibidem. à me. * Veruntamen non mea uoluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cœlo corroborans eum. Et correptus angore prolixius orabat. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis, decurrentes in terram. Et
Ibidem. cum surrexisset à deprecatione, * uenisset q; ad discipulos suos, reperit eos dormientes præ mœstitudine. Et ait illis: Quid dormi-
26. 14. tis? Surgite & orate, ne intretis in tentatio-
Matt. R. nem. Adhuc autem eo loquente, * ecce tur
Ioan. 18. ba, & qui uocabatur Iudas, unus è duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit

Iesu,

Iesu, *ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filiũ hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, percutiemus ne gladio? *Et percussit unus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram. Respondens autem Iesus, ait: Sinite hucusq;. Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. *Dixit autem Iesus ad eos qui uenerant ad se, principes sacerdotum ac magistratus templi & seniores: Quasi ad latronem existis cum gladijs ac fustibus, *cum quotidie uobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora illa *uestra, & potestas tenebrarum.* † Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerunt *in domum principis sacerdotum.* * Petrus uero sequebatur *eminus.* Cum autem accendissent ignem in medio aulæ, atq; unà consedissent, sedit & Petrus inter illos. Quem cum uidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, defixis in illũ oculis, dixit: Et hic cum illo erat. At ille abnegauit eum, dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius uidens eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus uero ait: Homo, nõ sum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cũ illo erat, nam & Galilæus est. Et

Act. 1.
26. 14. Matt. R. Ioan. 18.
26. 14. Ma. mar.
26. 14. Matt. R. Ioan. 18.
26. 14. Matt. R. Ioan. 18.
Ibidem.

ait Petrus: Homo, nescio quid dicas. Et cõ
tinuo adhuc illo loquente cecinit gallus.
26. 14. Et conuersus dominus, intuitus est Petrũ.
Matt. R. ✶Et recordatus est Petrus sermonis domi-
ni, quomodo dixerat ipsi: Prius quàm gal
lus cecinerit, ter me *negabis*. Et egressus fo
Matt.16. ras Petrus fleuit amare. ✶ *Et uiri qui tene-*
17.& 20. bant Iesum illudebant ei, cædentes: † & cũ
Marc. 8. *circumtexissent eum*, percutiebant faciem
& 10. *eius, & interrogauerũt eum*, dicentes: Va-
†Esa.50. ticinare: *quis est ille qui te percussit?* Et a-
26. 14. lia multa conuiciantes dicebant *in eum*. ✶
Ma. mar. Atq; ut illuxit, conuenerunt seniores ple-
bis, & principes sacerdotum & scribæ, &
duxerunt illum in concilium suum, dicen-
Ibidem. tes: ✶Num tu es ille Christus? dic nobis.
Et ait illis: Si uobis dixero, non credetis:
quod si etiam interrogauero, non respon de
Ibidem. bitis mihi, neq; dimittetis. ✶ *Ex hoc tempo*
Col.3. re erit filius *hominis* sedens à dextris uir-
Heb. 1.10 *tutis dei. Dixerunt* autem omnes: Tu ergo
Mat. 26. es filius dei? Qui ait: Vos dicitis me esse. †
Matt.14. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus
testimonium? ipsi enim audiuimus ex ore
ipsius.

CAPVT XXIII.

27.15.18 E✶T surgens uniuersa multitudo eorum,
Mat.R.I. *duxit* illum ad Pilatum. Cœperunt au-
Ioan. 19. tem illum accusare, dicẽtes: ✶Hunc depre
hendimus euertentem gentem, ac uetantem
tributa

tributa dare Cæsari, dicentem se Christum
regem esse. * Pilatus autẽ interrogauit eũ, Ioan. 18.
dicens: Tu es ille rex Iudæorum? At ille re
spondens illi, ait: Tu dicis. Ait autem Pi-
latus ad principes sacerdotum & turbas: 27. 15. 19
* Nihil inuenio noxiæ in hoc homine. At Ma. R. I.
illi inualescebant, dicentes: Commouet po
pulum, docens per uniuersam Iudæã, exor
sus à Galilæa usq; ad hunc locum. Pilatus
autem audita mentione Galilææ, interro-
gauit num homo Galilæus esset. Et ut co-
gnouit quod ad Herodis ditionem pertine-
ret, remisit eum ad Herodẽ, qui & ipse Hie-
rosolymis erat per id tempus. Herodes au-
tem uiso Iesu gauisus est ualde. * Teneba- Luc. 9.
tur enim multo iam tempore cupiditate ui-
dendi illum, * eo quod audiret multa de eo, Matt. 14.
& sperabat se signum aliq̃d uisurum ab eo Marc. 6.
fieri. Interrogabat autem eum multis sermo
nibus. At ipse nihil illi respondebat. Sta-
bant autem principes sacerdotum & scri-
bæ acriter accusantes eum. Spreuit autem
illum Herodes cũ exercitibus suis: cumq;
illusisset indutum uestę splẽdida, remisit ad
Pilatum. Et facti sunt amici inter sese Pila-
tus & Herodes in eodem die: nam antea si-
multas inter eos intercesserat. Pilatus autẽ
conuocatis principibus sacerdotũ, & ma-
gistratibus, ac plebe, dixit ad illos: * Ob- Act. 4.
tulistis mihi hũc hominẽ quasi auertentem

populum: & ecce ego coram uobis interro
Ioan. 19. gans, * nullum crimen inuenio in homine
isto ex his de quibus accusatis eum, sed ne
Herodes quidem, nam remisi uos ad illum,
& ecce nihil dignũ morte actum est ei. Ca-
stigatum ergo illum dimittam. Necesse au-
tem habebat dimittere eis in festo unum. *
Matt. 27. Exclamauit autẽ simul uniuersa turba, di-
Marc. 15. cens: † Tolle hunc, & dimitte nobis Bar-
Mat. 27. rabam, qui erat propter seditionem quan-
Marc. 15. dam factam in ciuitate, & homicidium con
L. 8. Act. 3 iectus in carcerem. *Iterum autem Pilatus
Ioã. 16. loquutus est ad eos, uolẽs dimittere Iesum.
At illi clamabant, dicentes: Crucifige cru
cifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos:
Quid enim mali fecit hic? Nullum crimen
27. 15. 19 capitale comperio in eo, castigatũ ergo di-
Ma. R. I. mittam illũ. * At illi instabant uocibus ma
gnis, postulantes ut crucifigeretur: & inua
lescebant uoces eorum, ac summorum sa-
Ibidem. cerdotum. *Et Pilatus adiudicauit, ut fie-
27. 15. ret quod illi postulabant. Dimisit autem il-
Matt. R. lis eum, * qui propter seditionem & homi-
Act. 3. cidium coniectus fuerat in carcerem, quem
poposcerant: Iesum uero tradidit arbitrio
Mat. 27. eorum. *Et cum abducerent eum, appre-
Marc. 15. henderunt Simonem quendã Cyrenensem,
uenientem è rure, & imposuerunt illi cru-
cem ut portaret post Iesum. Sequebatur au
tem illum multa turba populi ac mulierũ,

quæ

quę et plangebāt & lamentabātur eū. Con
uersus autē ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hie- Esa. 3.
rusalem, nolite flere super me, sed super uo
bisipsis flete, & super filijs uestris: quoni- 3. 2. 54.
am, * & ecce uenient dies, in quibus dicēt: Sap. Esa.
Beatæ steriles, & uentres qui non genue- Galat. 4.
runt, & ubera quæ non lactauerunt. † Tūc Osee 10.
incipient dicere montibus, Cadite super Apo. 6.
nos: et collibus, Operite nos, Quia si in hu
mido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?
Ducebantur autem & alij duo facinorosi
cum eo, ut interficerentur. Et postquam ue
nerunt in locum, qui uocatur caluaria, ibi
crucifixerunt eum, & facinorosos: unum 27. 15. 19
à dextris, alterum à sinistris. * Iesus autem Ma. R. I.
dicebat: *Pater, remitte illis: nesciunt enim*
quid faciant. * Diuidentes uero uestimen- Ibidem.
ta eius, miserunt sortem. † Et stabat popu- Ibidem.
lus spectans, & deridebant eum principes
cum eis, dicentes: Alios seruauit, seruet sei
psum, si hic est ille Christus, ille dei electo.
Illudebāt autem ei, & milites accedentes, 27. 15.
& acetum offerentes ei, dicentesq; * Si tu Mat. R.
es ille rex Iudæorum, saluum te fac. † Erat Ibidē, &
autem & inscriptio scripta super eum lite- Ioan. 19.
ris Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic
est rex Iudæorum. * Vnus autem qui erant M. R. Ib.
suspensi facinorosorum, cōuicia dicebat in
eum, dicens: Si tu es Christus, serua tei-
psum & nos. Respondens autem alter, in-

crepabat eum, dicens: Ne tímes quidem tu deũ, quod ín eadem damnatione es? Et nos quídem iuſte, nam digna factís recipimus: hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus: Amen di-
Ibidem. co tibi, hodie mecum eris in paradiſo. *Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt ſuper totam terram uſq; ad horam nonam: & obſcuratus eſt Sol, & uelum templi ſciſſum eſt mediũ. Et cum clamaſſet uo-
Pſal.30. ce magna Ieſus, ait: * Pater, in manus tuas
Mat.R.I. cõmendabo ſpiritum meum. *Et hæc cum
Ibidem. dixiſſet, expirauit. Cum uidiſſet autẽ Centurio quod accidit, glorificauit deum, dicens: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnes turbæ eorum, qui ſimul acceſſerant ad ſpectaculum iſtud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora ſua, reuertebantur. Stabãt autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ ſequutæ eum erant à Gali-
M.R.Ib. læa, hæc uidentes. * Et ecce uir nomine Ioſeph, decurio, qui erat uir bonus ac iuſtus, hic non conſenſerat conſilio ac facto eorũ: oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipſe regnum dei: *
Ioan.19. hic acceſſit ad Pilatum, & poſtulauit corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit ſindone, & poſuit illud in monumento quod erat in lapide exciſum, in quo nondum quiſquã poſitus

situs fuerat. ✶Et dies erat parasceue, & sab batum illucescebat. † Subsequutæ autem mulieres quę cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumẽtum, & quemadmodum positũ erat corpus eius. Reuersæ uero, parauerunt aromata & unguenta, ac sabbato quidem quieuerunt secundum præceptum. Marc.15. Ibidẽ, & Matt.27.

CAPVT XXIIII.

28.16.20

VNo✶autem sabbatorum profundo dilu culo uenerũt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & nonnullæ cum illis. Repererunt autem lapidem reuolutum à monumento, & ingressæ, non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de hoc, ecce duo uiri steterunt iuxta illas in uestibus fulgurantibus. ✶ Cum expauissent autem, & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis uiuentẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Recordamini ut dixerit uobis cum adhuc in Galilæa esset, dicens, quod oporteret filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio resurgere. Et recordatæ sunt uerborũ eius, ✶ et regressę à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autẽ Maria Magdalene, & Ioãna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Mat. R. I. Matt. 16. Matt. R. Ibidem.

apostolos hæc. Et uisa sunt apud illos ceu deliramentum uerba illarum, neq; crediderunt illis. Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum: & prospiciens uidit lintea mina sola posita, & abijt, apud semetipsum mirãs quod acciderat. * Et ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum, quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierosolymis, nomine Emaus, & ipsi confabulabãtur inter se de his omnibus quę acciderant. Et factum est dum confabularentur ac disputarent, & ipse Iesus appropinquans ibat unà cum illis. Cæterum oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis inter uos ambulantes, & estis tristes? ac respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neq; cognouisti quę facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt ei: De Iesu Nazareno, * qui fuit uir propheta, potens opere & sermone coram deo & toto populo: & quomodo eum tradiderũt summi sacerdotes & principes nostri in condemnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illum qui redempturus esset Israël. Atqui super hæc omnia tertius dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quę

Mar. Ibi.

Matt. 21. Ioã. 4. 6. & 9.

diluculo

diſcuſo peruenerunt ad monumentum, &
non inuento corpore eius, uenerunt, dicen
tes * ſe etiam uiſionem angelorum uidiſſe, Ioan. 20.
qui dicerent eum uiuere. * Et abierunt qui Ibidem.
dam eorum qui erant nobiſcū ad monumen
tum, & ita repererunt ſicut mulieres dixe-
rant, ipſum uero non uiderūt. Et ipſe dixit
ad eos: O ſtulti et tardi corde ad credendū
in oīibus quæ locuti ſunt ꝓphetæ. * Nón M. 16. 17
ne hæc oportuit pati Chriſtū, & intrare in 20. R. 8.
gloriā ſuam? † Et exorſus à Moſe & omni & 10.
bus prophetis, interpretabatur illis in oīi Gen. 3.
bus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appro Eſa. 50.
pinquauerūt caſtello quo ibāt, & ipſe præ & 53.
ſe ferebat ſe longius ire. Et coëgerunt il-
lum, dicentes: Mane nobiſcum, quoniam
uergit ad ueſperā, & inclinatus eſt dies. Et
intrauit ut maneret cū illis. Et factū eſt dū
accūberet cum eis, accepit panē, & benedi
xit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti
ſunt oculi eorū, et agnouerūt eū, et ipſe ſub
duxit ſeſe à cōſpectu eorū. Et dixerūt inter
ſe: Nónne cor noſtrū ardebat in nobis, dū
loqueretur nobis in uia, et apiret nobis ſcri
pturas? Et ſurgētes eadē hora regreſſi ſunt
Hieroſolymā, & inuenerūt cōgregatos un
decim, & eos qui cū illis erāt, dicētes: Sur
rexit dñs uere, & apparuit Simoni. Et illi
narrabāt quæ geſta erant in uia: & quomo
do fuiſſet agnitus ipſis ex fractione panis.

Ioan. 20. ✱Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus
Hæc est pvr ipſe in medio eorum, & dicit eis: Pax uobis. Expauefacti uero & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritũ uidere, & dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in cordibus ueſtris? Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipſe ſum. Contrectate me & uidete, quia ſpiritus carnẽ & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et cum
28.16.20 hæc dixiſſet, oſtendit eis manus ac pedes.
M. R. Io. ✱Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio & mirantibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulij? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & aliquid de fauo apiario.
26. 14. Et accepit, & in conſpectu illorum come-
Matt. R. dit. ✱Et dixit ad eos: Hæc ſunt uerba quæ loquutus ſum ad uos, cum adhuc eſſem uobiſcum, quod neceſſe foret impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi, & prophetis, & Pſalmis de me. Tũc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, & di-
Act. 17. xit eis: Sic ſcriptum eſt, & ✱ ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertio die: & prædicari nomine eius pœnitentiam, ac remiſſionem peccatorum in omnes
Acto. 1. 3. gentes, initio facto ab Hieroſolymis. ✱Vos
Io. 14. 15. autem eſtis teſtes horum. ✱Et ecce ego mit-
26. & 20. to promiſſum patris mei ſuper uos. ✱ Vos
Act. 1. autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, quoad
Act. 1. uſq; induamini uirtute ex alto. ✱ Eduxit
Matt. 28. autem

autem eos foras usq; in Bethaniam, & sublatis in altum manibus suis, benedixit eis. Et factum est cum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in cœlum. Et ipsi adorato eo, regressi sunt Hierosolymam cum gaudio magno, & erant semper in templo, laudantes & benedicentes deum. Amen.

Euangelij secundum Lucam, finis.

VITA SANCTI IOANNIS per D. Hieronymum.

IOannes apostolus, quẽ Iesus amauit plurimum, *filius Zebedæi, frater Iacobi apostoli, †quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit Euangelium, rogatus ab Asiæ episcopis, aduersus Cerinthũ, alios q; hæreticos: & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens. qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt: q; cum legisset Matthæi, Marci & Lucę uolumina, probauerit quidem textum historiæ, & uera eos dixisse firmauerit, sed unius tantum anni, quo & passus est, post carcerem Ioannis historiam texuisse. Prætermisso itaq; anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, sus-

Matt. 4.
†Act. 12.

perioris temporis antequam Ioannes clau deretur in carcerẽ, gesta narrauit: sicut manifestum esse poterit his qui diligenter quatuor Euangeliorũ uolumina legerint. Quæres etiam Diaphonian, quæ uidetur Ioãnis esse cum cęteris, *tollit*. Scripsit autem & unam epistolam, *cuius exordium est*: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, & uidimus oculis nostris: quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ: quæ ab uniuersis *ecclesiasticis* & eruditis uiris probatur. Reliquæ autẽ *duæ*, quarum principiũ est: Senior electæ dominæ & natis eius: & *sequentis*, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate, Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostẽditur: & nõnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis euangelistæ esse: *super* qua re cum per ordinẽ *ad Papiam* auditorem eius uentum *fuerit, differemus*. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem, mouente Domitiano, in Patmos insulã relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus martyr & Hirenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à Senatu rescissis, sub Nerua principe redit Ephesum, ibiq; usq; ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit rexitq; ecclesias,

& confectus senio, sexagesimooctauo post passionẽ domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est.

EVANGELIVM SECVNdum Ioannem.

CAPVT I.

1. 8.

IN principio erat sermo, & sermo erat apud deum, * & deus erat ille sermo. † Hic erat in principio apud deum. * Omnia per ipsum *facta sunt, & sine* eo factum est nihil, quod factum est. * In ipso uita erat, & uita erat *lux hominum: & lux in tenebris lucet*, & tenebræ eam non apprehenderunt. * Erat homo missus à deo, cui nomen Ioannes. Hic uenit ad testificandum, ut testaretur de luce, ut omnes crederent per ipsum. Non erat ille lux illa, † sed missus erat, ut testaretur de luce. * Erat lux illa, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, † & mundus eum non cognouit. * In sua uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis ut liceret

Gen. Pro
M. 1. L. 1
Infr. 1. 14. & 17.
Ioã. 5. 11. & 14.
Mat. 3. 11
1. 3. 7.
Mar. Lu. 11. 7. 3.
m. L. mat
Io. 3. 8. 9.
1. Ioan. 1.
Ioã. 3. 15.
Epheſ. 6.
Col. 4.
Apo. 19.

filios dei fieri, uidelicet his qui credidissent in nomine ipsius. Qui non ex sanguinibus,
1. 1. 2. neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uolunta-
Mat. Lu. te uiri, sed ex deo nati sunt. * Et sermo ille caro factus est, & habitauit in nobis: & cõ speximus gloriam eius, gloriam uelut unigeniti à patre, plenus gratia & ueritate. Ioannes testificatur de ipso, & clamat dicẽs:
M.1.R. 1 *Hic erat de quo dicebam, qui cum me sequeretur, anteceſſit me, quia prior me erat.
L.3. Inf.1 *Et de plenitudine eius nos omnes accepi-
Psal. 44. mus, & gratiã pro gratia, quia lex per Mo-
Ro.1. 5.7 sen data est, † gratia & ueritas per Iesum
Act.20. Christum exorta est. * Deum nemo uidit
Matt. 11. unquã. Vnigenitus filius, qui est in sinu pa-
Luc. 10. tris, ipse enarrauit. * Et hoc est testimoniũ
Io. 5. 10. Ioannis, quando miserant Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas, ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, et
Infra 3. non negauit. * Et confessus est, inquiens, Non sum ego Christus. Et interrogauerũt eum: Quid ergo? Helias es tu? Et dicit: Nõ sum. Es tu ꝓpheta ille? Et respondit: Non. Dixerũt ergo ei: Quis es, ut responsum de-
3. 1. 3 mus his qui miserunt nos? Quid dicis de te
M. R. L. ipso? Ait: * Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiã domini: sicut dixit Esaias pro-
Esa.40. pheta. * Et qui missi fuerant, erant ex pha-
Matt. 11. risæis. Et interrogauerunt eum, ac dixerũt ei: Cur ergo baptizas, si tu nõ es Christus,

neq; Helias, neq; propheta ille? Respondit 3. 1. 3.
eis Ioannes, dicens: * Ego baptizo aqua, M. R. L.
sed in medio uestrum stat quem uos nesci- Act. 19.
tis: ipse est, qui cum me sequeretur, ante-
cessit me, cuius ego non sum dignus ut sol-
uam corrigiam calceamenti. * Hæc in Be- Infr. 3. 10
thabara facta sunt trans Iordanem, ubi Io-
annes baptizabat. Postero die uidet Ioan-
nes Iesum uenientem ad se, & ait: * Ecce Infra 5.
agnus ille dei, qui tollit peccatum mundi.
*Hic est de quo dicebã: Post me uenit uir, Infra 3.
qui me antecessit, quia prior me erat: & e-
go nesciebam eum, sed ut manifestus fiat Is-
raeli, propterea ueni ego aqua baptizans. 3. 1. 3.
* Et testificatus est Ioannes, dicens: Vidi M. R. L.
spiritum *descendentem specie columbæ* de
cœlo, & mansit super eum, & ego non no-
ueram eum: * *sed qui misit me, ut baptiza-* Luc. 1.
rem aqua, is mihi dixit: Super quem uide-
ris spiritum descendentem ac manentem su
per eum, hic est qui baptizat spiritu sancto.
Et ego uidi, & testificatus sum hunc esse fi-
lium dei. * Postero die iterum stabat Ioan- Infra 5.
nes, & ex discipulis eius duo, & intuitus
Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus ille Esa. 53.
dei. Et audierũt eum duo discipuli loquen-
tem, & secuuti sunt Iesum. Conuersus au-
tem Iesus, & conspicatus eos sequentes se,
dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei:
Rabbi, quod dicitur, si interpreteris, magi-

ſter, ubi habitas? Dicit eis: Venite & uidete. Venerunt uiderunt̃q; ubi maneret. Et apud eum manſerunt die illo: hora autem erat fermè decima. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierãt à Ioanne, & ſequuti fuerant eum. Reperit hic prior fratrem ſuum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Meſſiã, quod eſt, ſi interpreteris, unctus: & adduxit eum ad Ieſum. Intuitus eum Ieſus dixit: Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod ſonat, ſi interpreteris, lapis. Poſtero die uoluit Ie-
II. 10. ſus exire in Galilæam, & reperit Philip-
Mat. Lu. pum, & dicit ei: Sequere me. * Erat autem Philippus à Bethſaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanaël, & di
Gen. 1. 22 cit ei: * De quo ſcripſit Moſes in lege, &
28. 49. prophetæ, inuenimus Ieſum filium Ioſeph
Deut. 18. Nazarenum. Et dixit ei Nathanaël: A Na
Eſa. 7. 9. zareth poteſt aliqd boni eſſe? Dicit ei Philippus: Veni & uide. Vidit Ieſus Nathanaël uenientem ad ſe, & dicit de eo: Ecce uere Iſraelita, in quo dolus non eſt. Dicit ei Nathanael: Vnde me noſti? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Priuſquam te Philippus uocaret, cum eſſes ſub ficu, uidebam te. Reſpondit Nathanaël, & ait ei: Rabbi, tu es Ile filius dei, tu es ille rex Iſrael. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Videbam te ſub ficu, credis, maiora his uidebis. Et

dicit

dicit ei: Amen amen dico uobis: Posthac Gen. 28.
uidebitis cœlum apertum, & angelos dei
ascendentes ac descendentes super filium
hominis.

CAPVT II.

ET die tertia nuptiæ fiebant in Cana Infra 4.
Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus ac discipuli eius ad
nuptias. Et ubi defeciſſet uinum, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Dicit
ei Iesus: Quid mihi tecum est mulier? nondum uenit hora mea. Dicit mater eius ministris: Quodcunq; dixerit uobis, facite. Erant autem ibi *lapideæ hydriæ sex* positæ
secundum purificationem Iudæorum, capientes *singulæ metretas binas aut* ternas.
Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et
impleuerunt eas usq; ad summum. Et dicit
eis: Infundite nunc, & ferte architriclino:
& tulerunt. Postquam autem gustasset architriclinus aquam in uinum uersam, neq;
sciret unde esset, sed ministri sciebant qui
hauserant aquam, uocat sponsum, & dicit
ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc
id quod deterius est. Tu seruasti bonum uinum usq; ad hoc tempus. Hoc ædidit initium signorum Iesus in Cana Galilææ,

& manifestauit gloriam suam, & credide-
Matth.4. runt in eũ discipuli eius. ✶ Post hæc descen
Luc.4. dit Capernaum ipse & mater eius, & fra-
tres eius, & discipuli eius, & ibi manserũt
nõ multis diebus. Et in propinquo erat pa
21.11.19. scha Iudæorum, & ascendit Iesus Hieroso-
M.R.L. lymã, ✶ & reperit *in templo* eos qui uende
bant boues, & oues, & *columbas*, & nu-
mularios sedẽtes. Et cum feciſſet *flagellum*
è funiculis, *omnes* eiecit è templo, oues si-
mul ac *boues*, & *numulariorũ* effudit æs,
mensasq; subuertit. Et his qui columbas
uendebant dixit: Auferte ista hinc, nec fa-
cite domum patris mei domum mercatus.
Recordati uero sunt discipuli eius q; scri-
Psal. 86. ptum est: ✶ Zelus domus tuæ exedit me.
Respondentes ergo Iudæi, & dixerunt ei:
Matt.16. ✶ Quod signum ostendis nobis quod ista fa
Mar.8. cias? Respondit Iesus, & *dixit eis*: ✶ De-
Mat. 26. struite templũ *hoc*, & *in tribus* diebus eri-
Mar. 14. gam *illud*. *Dixerunt* ergo Iudæi: Quadra-
ginta & sex annis extructum est templum
16. 8. hoc, & tu in tribus diebus eriges illud? At
Matt. R. ille dicebat de templo corporis sui. Cum
ergo resurrexisset è mortuis, recordati sunt
discipuli eius q; hoc dixisset eis, et credide
runt scripturæ & sermoni quem dixerat Ie
sus. Cum autem esset Hierosolymis in pa-
2.Pa. 28. scha in die festo, multi crediderunt in no-
Sap.6. men eius uidentes signa eius quæ ædebat.

Ipse

Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, *eo q̃ ipse nosset omnes, nec opus haberet ut quisquã testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. Rom. 8. Hiere. 17. Apo. 2.

CAPVT III.

ERat autem homo ex pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudęorum, hic uenit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus q̃ à deo ueneris magister. Nemo enim potest hæc signa facere quę tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei: * Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ę supernis, non potest uidere regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Num potest in uentrem matris suæ iterum introire, ac nasci? Respondit Iesus: *Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum dei. † Quod natũ est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ne mireris quod dixit tibi, oportet uos nasci ę supernis. *Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat & quò uadat. † Sic est omnis qui natus est ę spiritu. Respõdit Nicodemus, & dixit ei: Quo modo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es ille magister Israëlis, & hæc ignoras? * Amen amen dico tibi: quod scimus loquimur: & quod uidimus testa-

Io. 7. et 19. 1. Ioan. 2. 3. & 5. Titum 3. Infr. 4. 6. & 7. †Infra 6. Eccli 8. Rom. 8. Sap. 12. 1. Cor. 2. Infra 5. 7.

mur, & testimonium nostrum non accipi-
tis. Si terrena dixi uobis, & non creditis,
quomodo si dixero uobis cœlestia creditu-
Ephes. 4. ri sitis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui
Ioã. 3. 12. descendit è cœlo, filius hominis qui est in
Num. 21. cœlo. *Et sicut Moses exaltauit serpentem*
in deserto, ita exaltari oportet filium homi-
5. 4. nis, ut omnis qui credit *in* eum non pereat,
Ro. 1. Io. sed habeat uitam æternam. * *Sic* enim deus
16. 24. dilexit *mundum*, ut filium suum unigeni-
R. Luc. *tum daret, * ut omnis* qui credit in eum nõ
Infra 12. *pereat, sed habeat uitam æternam.* * Non
enim misit deus filium suum *in mundum*, ut
condemnet mundum, sed ut seruetur mun-
Gal. 2. 3. dus per eum. * Qui credit in eum, non con
Luc. 8. demnatur. † Qui uero non credit, iam con-
demnatus est, quia non credidit in nomen
unigeniti filij dei. Hæc est autem cõdemna-
tio, quod lux uenit in *mundum*, & *dilexe-*
rũt homines magis tenebras quàm lucem.
1. Ioan. 2. Erãt enim *eorum mala* opera. Omnis enim
qui *mala agit* odit lucem, nec uenit ad lu-
cem, ne arguantur opera ipsius. Qui autem
operatur ueritatem uenit ad lucem, ut con-
spicua fiant facta ipsius, q̃ per deum sint fa-
Ioan. 4. cta. * Post hæc uenit Iesus & discipuli eius
3. 1. 3. in terram Iudæam, & *illic* morabatur cum
M. R. L. *eis*, ac baptizabat. † Baptizabat autem &
Ioannes in Aenon iuxta Salim, quia aquæ
multæ erant illic, & ueniebant ac baptiza-
bantur

bantur. Nondum enim coniectus fuerat Io
annes in carcerem. Orta est autem quæstio
ex discipulis Ioannis cum Iudæis de puri-
ficatione. *Et uenerunt ad Ioannem, & di- Luc. 7.
xerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Ior- 3. 1. 3.
danem, †cui tu testimonium perhibuisti, ec Ma. R. L
ce is baptizat, & omnes ueniunt ad eum. 1. 1. 5. 10.
Respondit Ioannes, & dixit: *Non potest 2. Cor. 3.
homo accipere quicquam, nisi fuerit ei da-
tum è cœlo. Ipsi uos testes estis q dixerim: 3. 1. 3.
*Nõ sum ego Christus, sed missus sum an M. R. L.
te illum. † Qui habet sponsam, sponsus est: Mar. 2.
amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, Matth. 9.
gaudio gaudet propter uocem sponsi: hoc Luc. 5.
ergo gaudiũ meum impletum est, illũ opor 4. 16. 17.
tet crescere, me uero minui. * Qui è super- Ephe. 1o.
nis uenit, supra omnes est. Qui è terra pro- Io. 1. 5. 7.
fectus est, terrenus est, & è terra loquitur. 8. 15. 16.
Qui è cœlo uenit, supra omnes est: * & q̃d 3. 8.
uidit & audiuit, hoc testatur, & testimoniũ Ro. 1o.
eius nemo accipit *. Qui accepit eius testi Io. 12. 14.
monium, is obsignauit q deus uerax sit. † M. 1. L. 1.
Nam is quem misit deus uerba dei loqui-
tur. * Non enim huic ad mensurã dat deus Esa. 61.
spiritum. a Pater diligit filium, & omnia 11. 10. 17.
dedit illi in manum. b Qui credit filio, ha- a M. L. I.
bet uitam æternam: c Qui uero non credit b Ioan. 6.
filio, nõ uidebit uitam, sed ira dei manet su c Mar. 6.
per eum. Ioan. 8.

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit dominus audisse pha
risæos, quod Iesus plures discipulos fa
ceret, & baptizaret quàm Ioannes: quan-
4. 4. quam Iesus ipse nõ baptizaret, sed discipu
Mat. Lu. li eius, * reliquit Iudæam, & abijt iterum
Ioã. 2. 4. in Galilæam. Oportebat autem eum transi
re per Samariam. *Venit* ergo in ciuitatem
Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta præ-
Gen. 48. dium * quod dedit Iacob Ioseph filio suo.
Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fati-
gatus *ex itinere, sedebat* sic super fontem.
Hora erat fermè sexta, *uenit mulier* Samari
tana, ut hauriret aquam. Dicit ei Iesus: Da
mihi quod bibam. Nam discipuli eius abie
rant in ciuitatem, ut cibos emerent. Dicit
ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo
tu Iudæus cum sis, potum à me poscis, quę
Ioan. 8. sum mulier Samaritana? * Non enim com-
mercium habent Iudæi *cum* Samaritanis.
Respondit Iesus, & *dixit* ei: Si scires donũ
dei, & quis sit qui dicit tibi: Da mihi quod
Ioan. 3. 7. bibam, tu petisses ab eo, * & dedisset tibi
aquam uiuam. Dicit ei mulier: Domine, ne
que quo haurias habes, & puteus profun
Infra 7. dus est, * unde ergo habes aquam illam ui-
uam? Num tu maior es patre nostro Iacob,
qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bi-
bit, & filij eius, & pecora eius? Respondit
Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua
hac, sitiet iterum; * quisquis autem biberit

ex

ex aqua quam ego dabo ei, non sitierit in Ioan.3.6.
æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet &7.
in eo fons aquę salientis in uitam æternam. Titum3.
Dicit illi mulier: ✶ Domine, da mihi istam Infra6.
aquam, ut non sitiam, neq; ueniam huc ad
hauriendum. Dicit ei Iesus: Vade uoca uirum tuum, & ueni huc. Respondit mulier, & dixit ei: Non habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, non habeo uirum: quinq; enim uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir: hoc uere dixisti. Dicit ei mulier: ✶Domine, uideo quod propheta es Luc.7.
tu. † Patres nostri in monte hoc adorauerunt, ✶ & uos dicitis, quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Dicit ei Iesus: *Mulier*, crede mihi, uenit hora, quando neq; in monte hoc, neq; Hierosolymis adorabitis patrem. ✶ *Vos adoratis quod* nescitis, nos adoramus quod scimus: ✶ qa salus ex Iudęis est. Sed uenit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem spiritu ac ueritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent ipsum. ✶ Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quod Messias uenturus est, qui dicitur Christus: cum ergo uenerit ille, nobis nũciabit omnia. Dicit eis Iesus: † Ego sum qui loquor tibi. Et continuo uenerunt discipuli eius, & mirabantur quod cum mu-

3.Reg.18
3.Reg.9.
95. 44.
Psal.Esa.
Gen.22.
Num.24
Hiere.3.
Ioan.1.3.
5.6.
2.Cor.3.
1.Ioan.4.
26.14.22
M.R.L.
I.1.9.10.

liere loqueretur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut cur loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciui
Io. 6. 16. tatem, & dicit illis hominibus: *Venite, uidete hominem, qui dixit mihi omnia quæcunq; feci: num hic est ille Christus? Exierunt ergo è ciuitate, & ueniebant ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, comede. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo comedendum, quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se: Num
26. 14. quis attulit ei quod ederet? Dicit eis Iesus:
Matt. R. †Meus cibus est, ut faciã quod uult is qui
Luc. 22. misit me, & perficiam opus eius. Nónne
Ioan. 5. uos dicitis: *Adhuc quatuor menses sunt,
*Mat. 9. & messis ueniet? Ecce dico uobis, * attol-
Luc. 10. lite oculos uestros, et uidete regiones, quo
*Esa. 40 niam albæ sunt iam ad messem. Et qui me-
& 51. tit, mercedem accipit, & cõgregat fructum in uitam æternam: ut & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est sermo uerus, quod alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi uos ad metendum, quod uos non laborastis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter sermonẽ mulieris testificãtis, q̃ dixisset sibi omnia quæcunq; fecisset. Cum uenissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum ut apud se maneret:

neret: & mãsit ibi duos dies. Ac multo plu
res crediderunt propter sermonem ipsius:
& mulieri dicebant: Iam nõ propter tuam
orationẽ credimus, *ipsi enim audiuimus, Ioan. 17.
& scimus ꝙ hic est uere seruator mundi 4. 2.
Christus. * Post duos autem dies exijt in- Matt. Io.
de, & abijt in Galilæã. *Ipse enim Iesus te Matt. 13.
status est, ꝙ propheta in sua patria honorẽ Mar. 6.
non haberet. * Cum ergo uenisset in Gali- Luc. 4.
lęam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia Ibidem.
uidissent quæ fecerat Hierosolymis in die
festo: & ipsi enim uenerant ad diem festum.
* Venit ergo Iesus iterũ in Cana Galilęæ, Supra 2.
ubi fecerat ex aqua uinum. † Et erat quidã 8. 7.
regulus, cuius filius infirmabatur Caper- Mat. Lu.
naum: *hic cũ* audisset ꝙ Iesus aduenisset à 9. 5. 8.
Iudæa in Galilęam, *abijt ad eum*, * & roga M. R. L.
bat *eum ut descenderet, ac sanaret ipsius* fi
lium: siquidem is agebat animã. Dixit ergo
Iesus ad eum: *Nisi signa & prodigia uide Exod. 4.
ritis nõ credetis. Dicit ad eũ regulus: Dñe,
descende prius ꝙ moriatur filius meus. Di 15. 4.
cit ei Iesus: Vade, filius tuus uiuit. * Credi Gen. Ro.
dit homo sermoni quem dixerat ei Iesus & Gal. 3.
ibat. Iam *autẽ* eo descendente, serui occur- Ionæ 3.
rerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: Filius
tuus uiuit. Scisciatus est ergo horã ab eis,
in qua melius habuisset. *Et dixerũt ei: He Prou. 34.
ri hora septima reliqt eũ febris. Cognouit 2. Re. 12.
ergo pater ꝙ illa hora erat, in qua dixisset

sibi Iesus: *Filius tuus uiuit*, & credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum ædidit Iesus, cum uenisset à Iudæa in Galilæam.

CAPVT V.

POst hæc erat dies festus Iudæorum, & ascēdit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis ad probaticam piscina, quæ nominatur Hebraice Bethesda, quinq; porticus habens: in his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. Angelus enim descendebat certo tempore in piscinam, & turbabat aquam. Itaq; qui primus descendisset post turbationem aquæ sanus fiebat, à quocunq; detinebatur morbo. Erat autem quidam homo illic, qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc cum uidisset Iesus decumbentem, & cognouisset quod iam multũ temporis morbo teneretur, dicit ei: *Vis sanus* fieri? Respondit ei *languidus*: *Domine*, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me
9. 2. 5. in piscinam. Sed interim dum ego uenio,
M. R. L. iam alius ante me descendit. * Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabbatum tuum, & am-
12. 2. 3. bula. Et statim sanus factus est homo ille,
Ma. mar. & sustulit grabbatũ suum, & ambulabat.
Luc. 6. *Erat autem sabbatum in die illo: dicebãt
13. & 14. ergo Iudæi ei qui sanatus fuerat; Sabbatum est,

est, non licet tibi tollere grabbatū. Respon= Io. 7. 9.
dit eis: Qui me sanum fecit, is mihi dixit:
Tolle grabbatum tuum, & ambula. * Inter Infra 9.
rogauerunt ergo eum: Quis est ille homo,
qui dixit tibi: Tolle grabbatum tuum, &
ambula? Is autē qui sanus fuerat effectus,
nesciebat quis esset. Iesus ēm subduxit se,
quod turba esset eo in loco. Postea reperit
eum Iesus in templo, & dixit illi: Ecce sa-
nus factus es, ne posthac pecces, ne quid
deterius tibi contingat. * Abijt ille homo, Ibidem.
& nūciauit Iudæis, quod Iesus esset à quo
sanatus fuisset. Ac propterea persequeban
tur Iudæi Iesum, & quærebant illum occi-
dere, * quod ista fecisset in sabbato. Iesus Ibidem.
autem respondit eis: * Pater meus ad hoc Ibidē, &
usque *temporis operatur, & ego operor:* 1. Cor. 12
propterea ergo magis quærebant eum Iu-
dæi interficere, quia non solū solui*sset* sab- 26. 14.
batum, † sed & patrem suū dixisset deum, Ma. mar.
æqualem se faciens deo. Respondit itaque Luc. 22.
Iesus, & dixit eis: Amen amen dico uobis, Ioā. 5. 19.
*non potest filius à se facere quicquam, ni *supra 1.
si quid uiderit patrem facientem. Quæcun
que enim ille fecerit, hæc itidem & filius fa
cit. *Pater enim diligit filium, & omnia de Io. 3. 7. 8.
monstrat ei quæ ipse facit: & maiora his 15. 16. 17.
demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Si
cut enim pater suscitat mortuos & uiuifi-
cat, sic & filius quos uult uiuificat. Neque

Luc.10. enim pater iudicat quenquam, * sed omne
Matt. 11. iudicium dedit filio: ut omnes honorent fi-
Ioan.12. lium, sicut honorant patrem. † Qui non ho
norat filium, non honorat patrem qui misit
Io.1.6.7. illum. * Amen amen dico uobis, qui sermo
8.& 11. nem meum audit, & credit ei qui misit me,
habet uitam æternam, & in condemnatio-
nem non ueniet, sed transiuit à morte in ui-
tam. Amen amē dico uobis, ꝙ ueniet hora,
& nunc est, quando mortui audient uocem
Supra 1. filij dei: & qui audierint, uiuent. * Sicut e-
nim pater habet uitam in semetipso, sic de-
dit & filio habere uitā in semetipso: & po-
testatem dedit ei iudicandi quoꝙ, quia fi-
Matt. 25. lius hominis est. Nolite mirari hoc: * quia
ueniet hora, in qua omnes qui in monumen
tis sunt, audient uocem eius: & prodibunt,
qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ:
qui uero mala egerunt, in resurrectionem
condemnationis. Non possum ego ex mei-
Ioan. 8. pso facere quicquam. * Sicut audio iudi-
Ioā. 4. 6. co, & iudiciū meum iustum est: † Quia non
quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem
Infra 8. eius qui misit me, patris. * Si ego testimoni
um perhiberem de meipso, testimoniū me-
Ioan. 8. um non esset uerum. * Alius est qui testimo
1. Ioan. 5. nium perhibet de me, & scio uerum esse te-
Supra 1. stimonium quod testificatur de me. † Vos
misistis ad Ioannem, & is testimonium red
didit ueritati. Ego autem non ab homine te
stimonium

stimonium accipio: sed hæc dico, ut uos sal
ui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens,
uos autem uoluistis ad tempus exultare in
luce eius. *At ego testimonium habeo ma- Matt. 3.
ius testimonio Ioãnis. Opera enim quæ de
dit mihi pater, ut perficiã ea, *ipsa inquam Infra 14.
opera quæ ego facio, testificantur de me,
quod pater miserit me. *Et qui misit me pa Ioan. 8.
ter, ipse testificatus est de me. † Neq; uocẽ Ioan. 1. 3.
eius unquam audistis, neq; speciem eius ui 4. 5. 6.
distis: *& sermonẽ eius non habetis in uo- *1. Ioã. 2.
bis manentẽ, quia quem misit ille, huic uos
nõ creditis. * Scrutamini scripturas, quia Act. 17.
uos uidemini uobis in ipsis uitam æternam
habere: * & illæ sunt quæ testificantur de Deut. 18.
me: nec uultis uenire ad me, ut uitã habea-
tis. Gloriam ab hominibus nõ accipio, sed
cognoui uos, quod dilectionem dei non ha
beatis in uobis. Ego ueni in nomine patris
mei, nec recipitis me. * Si alius uenerit in 1. Ioan. 2.
nomine suo, illũ recipietis. Quomodo uos 2. Thes. 2.
potestis credere, qui gloriam à uobis inui- Dan. 9.
cem accipitis: & gloriã quæ à solo deo pro
ficiscitur, non quæritis? Nolite putare q̃
ego accusaturus sim uos apud patrem: est
qui accusat uos Moses, in quo uos spera-
tis. Si enim credidissetis Mosi, credidissetis
utiq; mihi: *de me enim ille scripsit. Si au- Deut. 19.
tem illius scriptis non creditis, quomodo
uerbis meis credetis?

CAPVT VI.

4. 3. 4. M. R. L. POst hæc abijt Iesus trãs mare Galilææ, quod est Tiberiadis, * & sequebatur
eum turba multa, quia uidebant eius signa,
14. 9. quæ faciebat super his qui infirmabantur.
Mat. Lu. *Subijt autem in montem Iesus, & ibi sede
Exo. 12. bat cum discipulis suis. † Instabat autem
14. 6. pascha dies festus Iudæorum. *Cum sustu
Ma. R. lisset ergo oculos Iesus, & uidisset quod
Luc. 9. multa turba ueniret ad se, dicit ad Philip-
pum: Vnde ememus panes ut edant isti?
Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim
sciebat qd esset facturus. Respondit ei Phi-
lippus: Ducentorum denariorum panes nõ
sufficiunt eis, ut unusquisq; pusillum quip
piam accipiat. Dicit ei unus ex discipulis
ipsius, Andreas, frater Simonis Petri: Est
puer unus hic, qui habet quinque panes
hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid
sunt inter tam multos? Dixit autem Iesus:
14. 6. 8. Facite ut homines discumbant. Erat autem
Mat. mar gramen multum in eo loco. * Discubuerũt
ergo uiri numero fermè quinquies mille.
Luc. 9. Accepit aũt panes Iesus: *cũq; gratias egis
set, distribuit discipulis, discipuli uero di-
scũbentibus. Similiter et ex piscibus quan
tum uolebant. Vt autem impleti sunt, di-
cit discipulis suis: Colligite quæ superfue
runt fragmenta, ne quid pereat. Collegerũt
ergo, & impleuerunt duodecim cophinos

fragmen

fragmentorum ex quinq; panibus hordeaceis, quæ superfuerant his qui comederãt.
Illi ergo homines cum uidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: *Hic est uerè propheta ille, qui uenturus est in mundum. Iesus ergo cum cognouisset quod uenturi essent, ac rapturi ipsum, *ut* facerent ipsum regem, * secessit iterũ in montem ipse solus. †At ubi iam uespera esset, descenderunt discipuli eius ad mare, & conscensa naui, uenerunt traiecto mari ad oppidum Capernaum. Iamq; tenebræ erant, nec uenerat ad eos Iesus. Mare autem uento magno flante intumescebat. Cum remigassent ergo fermè stadia uigintiquinq; aut triginta, * uident *Iesum* ambulantem super mare, & appropinquantem *naui, ac timuerunt.* Ille autem *dicit* eis: Ego sum, *nolite timere.* Voluerunt ergo recipere eum in nauim, & illi eo nauis appulerat terræ ad quam ibant. Postero die turba quæ stabat trans mare, ut uidit quod nauicula alia non esset ibi, nisi una illa, in quam ingressi fuerant discipuli eius: & quod non introisset cum discipulis suis Iesus in nauiculam, sed soli discipuli eius abissent (aliæ uero superuenerũt nauiculæ à Tiberiade iuxta locum ubi comederant panem, posteaquã gratias egisset dominus) cum ergo uidisset turba, q̃ Iesus non esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderũt

4. 7. Sup. Lu.
14. 6. 9. M. R. L.
M. R. Ib.
14. 6. Mat. R. Io. 9.

& ipsi in nauiculas, & uenerũt Capernaũ, quærentes Iesum: & cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quãdo huc uenisti? Respõdit eis Iesus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia comedistis de panib.
Ioan. 17. & saturati estis. * Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam, quem filius hominis dabit uobis: hũc enim pater consignauit deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid facimus, ut operemur opera dei? Respondit Iesus, et dixit eis: Hoc est
Ioan. 1.3. opus dei, * ut credatis in eum quem misit il
7. 11. M. le. Dixerunt ergo ei: † Quod ergo tu facis
16. R. 8. signũ, ut uideamus & credamus tibi? quid
Exo. 16. operaris? Patres nostri manducauerũt man
Psal. 77. na in deserto, sicut scriptum est: * Panẽ de
Sap. 16. cœlo dedit eis ad edendum. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, non Moses dedit uobis illum panem de cœlo, sed pater meus dat uobis panem de cœlo uerum: panis ẽm dei est qui de cœlo descendit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Dñe semper da nobis panem istum. Dixit autem
Eccli 24. eis Iesus: Ego sum panis ille uitæ. * Qui ue
Ioan. 1.3. nit ad me non esuriet: † & qui credit in me,
7. & 11. non sitiet unquam. Sed dixi uobis, ꝙ etiam uidistis me, nec creditis. Omne quod dat
26. 14. mihi pater, ad me ueniet: & eum qui uene-
Ma. mar. nit ad me, non eijcio foras. * Quia descen-

di de

di de cœlo, ut faciam non quod ego uolo, I.4. L.22
sed quod uult is qui misit me. *Hæc est au- Ioan. 5.
tem uoluntas eius qui misit me patris, ne
quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi,
sed resuscitem illa in nouissimo die. Hæc
est autem uoluntas eius qui misit me, ut om
nis qui uidet filium, & credit in eum, habe
at uitam æternam, & ego suscitabo eum in
nouissimo die. * Murmurabant ergo Iudæi Infra 7.
de illo quod dixisset: Ego sum panis ille, 13. 6.
qui de cœlo descendi. Et dicebant: † Nón Matt. R.
ne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos no- Luc. 4.
uimus patrem & matrem? Quomodo ergo Infra 7.
dicit hic: De cœlo descendi? Respondit er-
go Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare in
ter uos. * Nemo potest uenire ad me, nisi Matt. 16.
pater qui *misit me, traxerit eum, & ego su-*
scitabo eum in nouissimo die. * *Est scriptũ* Esa. 54.
in prophetis: Et erunt omnes *docti à deo.* Hiere. 31.
Omnis ergo qui audiuit à patre & didi-
cit, uenit ad me: non quod patrem uiderit
quisquam, nisi is qui est à deo, hic uidit pa-
trem. * Amen amen dico uobis, qui confi- I. 1. 14. 15
dit mihi, habet uitam æternam. † Ego sum Infra 10.
panis ille uitæ. * Patres uestri comederunt Psal. 77.
manna in deserto, & mortui sunt. * Hic Infra 10.
est panis ille de cœlo descendens, ut ex
ipso edat aliquis, & non moriatur. * Ego Esa. 14.
sum panis uiuus, qui de cœlo descendi: si
quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum.

16. 14. Et panis quem ego dabo, caro mea est, ✶
Ma. mar. quam ego dabo pro mundi uita. Decerta-
Luc. 22. bant ergo Iudæi inter se, dicentes: Quomo
1. Cor. 11. do potest hic nobis carnem illam suam da-
Esa. 53. re ad edendũ? Dixit ergo eis Iesus: Amen
amen *dico uobis*, nisi ederitis carnem filij
hominis, & biberitis eius sanguinem, non
habetis uitam in uobis. *Qui* edit meam car
nem, & bibit meum sanguinẽ, *habet* uitam
æternam: & ego suscitabo eum in nouissi-
1. Ioan. 5. mo *die*. ✶ *Caro enim mea* uere est cibus, &
sanguis meus uere est potus. *Qui* edit me-
am carnẽ, & bibit meum sanguinem, *in* me
manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens
pater, & ego uiuo propter patrem: ita &
qui ederit me, uiuet ipse quoq; propter me.
1. Ioan. 3. ✶Hic est panis ille, qui de cœlo descendit:
non sicut *comederunt* patres uestri manna,
& mortui sunt: qui ederit *hunc* panem, ui-
uet in æternum. *Hæc dixit* in synagoga, do
cens *in Capernaum*. Multi ergo his audi-
tis ex discipulis eius, dixerunt: Durus est
hic sermo, quis potest eum audire? Sciens
autem Iesus apud semetipsum, q̃ murmura
rent de hoc discipuli ipsius, dixit eis: Hoc
26. 14. uos offendit? ✶ Quid igitur si uideritis filiũ
Mat. R. hominis ascendentem eò, ubi erat prius? ✶
Luc. 22. Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest
Rom. 8. quicquam. Verba quæ ego loquor uobis,
Gal. 5. spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex

uobis

uobis qui non credunt. Nouerat enim ab initio Iesus, qui essent non credentes, & qs proditurus esset ipsum. Et dicebat: * Propterea dixi uobis, quod nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datũ à patre meo. Ex eo tempore multi discipulorum eius defecerunt, eo relicto, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Num & uos uultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quẽ ibimus? uerba uitæ æternæ habes, * & nos credimus & cognouimus quod tu es Christus filius dei uiui. Respondit ei Iesus: * Nónne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus diabolus est? Dicebat autem de Iuda *Simonis Iscariota*. Hic enim erat proditurus eum, *cum esset unus ex duodecim*.

Supra 6.

Matt. 16.

Io. 13. 17.

CAPVT VII.

VErsabatur Iesus post hæc in Galilæa: nõ enim uolebat in Iudæa uersari, quia quærebant eũ Iudæi interficere. * Erat autem in propinquo dies festus Iudæorũ scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid: & quærit ipse palam esse. Si hæc facis, declara teipsum mundo. Nam ne fratres quidem eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus: * Tempus meum nondum adest, tem-

Leui. 23.

Infr. 8. 15.

Infra 15. pus autem uestrũ semper est paratum. Non
potest mundus odisse uos, me autem odit,
Supra 3. quia ego testimonium fero de illo, * quod
opera eius mala sint. Vos ascẽdite ad diem
festum hunc. Ego nondũ ascendo ad festum
hoc, quia meũ tempus nondum impletum
est. Hæc autem *cum dixisset* illis, mansit in
Galilæa. Vt autem *ascenderũt* fratres eius,
tunc & ipse ascendit ad festum, non manife
Infr. 7. 11. ste, *sed uelut in occulto.* * Iudæi ergo quæ-
rebant *eum in festo, & dicebant*: Vbi est il-
Supra 6. le? * Et murmur multũ *erat in turbis* de eo.
Matt. 21. † Quidam enim dicebãt, Bonus est: alij au
tem dicebant, Non, sed seducit turbam. Ne
mo tamẽ palàm loquebatur de illo, propter
metum Iudęorum. Cum autem iam dimidi-
um festi peractũ esset, ascendit Iesus in tem
plum, ac docebat. Et mirabantur Iudæi, di
centes: Quomodo hic *literas scit, cum non*
didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit: *
Io. 3. 5. 8. Mea *doctrina non est mea*, sed eius qui mi-
15. 16. 17 sit me. Si quis uoluerit uoluntati eius ob-
temperare, cognoscet de doctrina, utrũ ex
deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à se-
metipso loquitur, gloriam propriam quæ
Infra 17. rit. * Qui autem quærit gloriam eius qui
misit ipsum, hic uerax est, & iniustitia in il
Exo. 21. lo non est. * Nónne *Moses* dedit uobis le-
Leui. 24. gem, & tamen nemo ex uobis factis præ-
Matth. 5. stat legẽ? Quid me quæritis interficere? Re
spondit

spondit turba, & dixit: * Dæmonium ha- Inf. 8. 10.
bes: quis te quærit interficere? Respondit
Iesus, & dixit eis: * Vnum opus feci, & o- Ma. 9. 12
mnes miramini. Propterea Moses dedit vo. Marc. 3.
bis circumcisionem, non quia ex Mose sit,
sed ex patribus, & tamen in sabbato circū
ciditis hominem: si circūcisionem accipit
homo in sabbato, ut non soluatur lex Mo-
si: mihi indignamini quod totum hominem
sanū fecerim in sabbato? * Nolite iudicare Deute. 1.
secundum aspectum, sed iusto iudicio iudi
cate. Dicebant ergo quidam ex Hierosoly
mitanis: * Nónne hic est quem quærunt in Supra 7.
terficere? Atqui ecce palàm loquitur, & ni
hil ei dicunt: Num uere cognouerunt prin 13. 6. 4.
cipes hunc esse uere Christum? * Sed hunc M. R. L.
nouimus unde sit. Christus autem cum ue-
nerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Ie
sus in templo docens, ac dicens: Et me no- Ioan. 8.
stis, & unde sim nostis: * & à meipso nō ue
ni, sed est uerax qui misit me, quē uos non
nouistis: ego uero noui eum, quia ab ipso
sum, & ille me misit. * Quærebant ergo e- Luc. 19.
um apprehendere: & nemo misit in illum & 20. 22
manus, quia nondum uenerat hora eius.
* De turba autem multi crediderunt in e- Ioan. 8.
um, & dicebant: Christus cum uenerit,
num signa plura ædet his quæ hic ædidit?
Audierunt pharisæi turbam murmurantem 22. 12. 20
de illo hæc, & * miserunt pharisæi ac M. R. L.

principes sacerdotum ministros, ut appre-
Ioan. 16. henderent eum. Dixit ergo eis Iesus: * Ad-
29. 8. 13. huc pusillum temporis uobiscum sum, &
Hier. 10. abeo ad eum qui me misit. † Quæretis me,
nec inuenietis. Et ubi ego sum, eò uos non
potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter
sese: Quò hic iturus est, quod nos nõ inue-
niemus eum? Num in dispersionem gẽtium
iturus est, & docturus gentes? Quis est hic
sermo quem dixit: Quæretis me, & non in-
uenietis: & ubi ego sum, eò uos non pote-
stis uenire? In nouissimo autem die magno
Esa. 40. festi stabat Iesus & clamabat, dicens: * Si
Io. 3. 4. 5. quis sitit, ueniat ad me & bibat. Qui credit
Esa. 12. in me, † sicut dicit scriptura: Flumina de
uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem
dixit de spiritu, quem accepturi erant cre-
dentes in ipsum Nondum enim erat spiri-
tus sanctus: quia Iesus nondum erat glori-
m. 21. r. 11 ficatus. * Multi ergo de turba cum audis-
I. 9. 10. 12 sent hunc sermonem, dicebant: * Hic est ue
I. 6. L. 7. re propheta. Alij dicebant: Hic est Chri-
M. 2. I. 1. stus. Quidam autem dicebãt: * Num à Ga
Mich. 5. lilæa uenit Christus? † Nónne scriptura
Psal. 131. dicit, quod ex semine Dauid, & de Bethle-
em castello, ubi erat Dauid, ueniet Chri-
m. 21. r. 12 stus? * Dissensio itaq; orta est in turba pro
Infra 8. pter eum. † Quidam autem ex ipsis uole-
bant apprehendere eum, sed nemo coniecit
in eum manus. * Venerunt ergo ministri

ad

ad pontifices & phariſæos, & dixerũt eis illi: Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt miniſtri: * Nunquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo. Reſponderunt ergo eis phariſæi: Num & uos ſeducti eſtis? Num quis ex principibus credidit in eum, aut ex phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, execrabiles ſunt. * Dicit Nicodemus ad eos, is qui uenerat ad eum nocte, qui unus erat de numero eorũ: * Num lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat? Reſponderunt & dixerunt ei: Num & tu Galilæus es? Scrutare & uide, * ꝙ à Galilæa propheta non ſurrexit. Et profectus eſt *unuſquiſq;* in domum ſuam.

Luc. 19. Ioan. 9. Ioã. 3. 19. Exo. 23. Ie. 19. 24. Deut. 27. Supra 1.

CAPVT VIII.

IEſus *autem perrexit in montem oliuarũ,* * & diluculo iterum uenit in templum, cunctus ꝙ populus uenit ad eum, et ſedens docebat eos. Adducunt autem ad eum ſcribæ & phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam: & cum ſtatuiſſent eam in medio, dicunt ei: Magiſter, hæc mulier deprehenſa eſt in ipſo adulterio. * In lege autem Moſes præcepit nobis, ut huiuſmodi lapidarentur. Tu uero quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare eum. Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra. Cum ergo perſeue

12. 11. 20. M. R. L. Leui. 20.

rarent interrogare, erexit se, & dixit eis: Qui uestrum immunis est à peccato, primus in illam lapidem iaciat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audiētes autem hæc, singulatim alius post alium exibant, initio facto à senioribus: & relictus est solus Iesus, ac mulier in medio stans. Cum autem erexisset se Iesus, & neminem uideret præter mulierem, dixit ei: Mulier, ubi sunt illi tui accusatores? Nemo te condemnauit? Quæ dixit: Nemo domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemno. * Vade, & posthac ne peccaueris. Iterum ergo Iesus locutus est eis, dicens: * Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Dixerunt ergo ei pharisęi: Tu de teipso testificaris, testimonium tuum non est uerum. Respondit Iesus, & dixit eis: * Et si ego testimonium perhibeam de meipso, uerū est testimonium meum: quia scio unde ueni, & quò uado: uos autem nescitis unde uenio, & quò uado. Vos secundum carnem iudicatis, ego nō iudico quenquam. Porrò & si iudicem ego, iudicium meum uerum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. * Quin & in lege uestra scriptum est, ꝙ duorum hominum testimonium uerum est. Ego sum qui testimonium fero de meipso, & testimonium fert de me qui misit me pater. Dicebant

Ioan. 5.
Io. 9. 12.
1. 3. Ro. 3.
Deut. 17. & 19.

cebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respon 11. 10. 7
dit Iesus: *Neq; me nostis, neq; patrē meū. M. L. L.
Si me nouissetis, & patrem meū nouissetis.
Hæc uerba locutus est Iesus in gazophyla 21. 12. 19.
cio, docens in templo. *Et nemo apprehen M. R. L.
dit eum, quia nondū uenerat hora eius. Di
xit ergo eis iterū Iesus: *Ego uado, & quę loā. 7. 33.
retis me, & in peccato uestro moriemini:
quò ego uado, uos non potestis uenire. Di
cebant ergo Iudæi: Num interficiet semetip
sum, quia dicit: Quò ego uado, uos nō po
testis uenire? Et dicebat eis: Vos ab infer-
nis estis, ego de supernis sum. Vos de mun
do hoc estis, ego non sum de hoc mūdo. Dī
xi ergo uobis, q̄ moriemini in peccatis ue
stris. *Si enim non credideritis q̄ ego sum, Io. 1. 3. 5.
moriemini in peccatis uestris. Dicebant er- 6. 7. 13.
go ei: *Tu quis es?* *Et dicit eis Iesus: In pri-
mis quod & loquor uobis. *Multa habeo*
quæ de uobis loquar ac iudicem, sed qui
me misit uerax est, & ego quæ audiui ab eo
hæc loquor in mundo. Non cognouerūt q̄
de patre eis loquutus esset. Dixit ergo eis
Iesus: *Cum exaltaueritis filium hominis, 1. Ioan. 4.
tunc cognoscetis quod ego sum: & quod Num. 27.
ex meipso facio nihil, sed ita ut docuit me
pater, hæc loquor. * Et qui me misit, me- Io. 2. 7. 12.
cum est. Non reliquit me solum pater, quia 14. & 17.
ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc
illo loquente, multi crediderunt in eum.

Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderant
Ioan. 5. 8. ipsi, Iudæos: * Si uos manseritis in sermo-
24. & 17. ne meo, uere discipuli mei estis: & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos. Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, neq; cuiquam seruiuimus unquã, quo modo tu dicis, liberi reddemini? Respondit eis Iesus: Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit peccatum, seruus est pecca-
Roma. 6. ti. * Seruus autem non manet in domo in
Gene. 21. æternum, filius manet in æternum. Si ergo
Gal. 4. uos filius liberos reddiderit, uere liberi e-
Rom. 9. stis. Scio quod semen Abrahæ estis. Sed quæritis me interficere, quia sermo meus non habet locum in uobis. Ego quod uidi apud patrem meum, loquor: & uos quod uidistis apud patrem uestrum, facitis. Responderunt, & dixerũt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filij Abrahæ
Supra 7. essetis, opera Abrahæ faceretis. * Nunc au
Supra 3. tem quæritis me interficere, hominem, * qui ueritatem uobis locutus sum quam audiui à deo, hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei: Nos è stupro non sumus nati. Vnum patrem ha
1. Ioan. 3. bemus deum. Dixit eis Iesus: * Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me. Ego enim ex deo processi & ueni. Neq; enim à
Rom. 10. meipso ueni, sed ille me misit. * Quare loquelam meam non agnoscitis? quia non po-

testis

testis audire sermonem meum. Vos ex pa- 1.Ioan.4.
tre diabolo estis, & desiderijs patris uestri
uultis obsequi. * Ille homicida erat ab ini- Gene.3.
tio, & in ueritate non stetit, quia non est ue
ritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex
proprijs loquitur, quia mendax est, atque
eius rei pater. Ego autem quia ueritatem
dico, non creditis mihi. Quis ex uobis ar-
guit me de peccato? Porrò si ueritatem di-
co, quare uos non creditis mihi? * Qui ex 1.Ioan.4.
deo est, uerba dei audit. Propterea uos non
auditis, quia ex deo non estis. Respondé-
runt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nónne be
ne dicimus nos, * quod Samaritanus es tu, Supra 4.
& dæmonium habes? Respondit Iesus: E-
go dæmonium non habeo, * sed cohonesto Ioan.17.
patrem *meum, & uos ignominia affecistis*
me. Ego autem non quæro gloriam *meam*,
est qui quærat & iudicet. * Amen amen di- Ioan.5.
co uobis, si quis sermonem meum seruauē-
rit, mortem non uidebit in æternum. Dixe-
runt ergo illi Iudæi: * Nunc cognouimus Mat.9.12
quod dæmoniū habes. Abraham mortuus R.3.Io.7.
est, & prophetæ, & tu dicis: Si quis sermo
nem meum seruauerit, nō gustabit mortem
in æternum. Nunquid tu maior es patre no
stro Abraham, qui mortuus est? Et prophe
tæ mortui sunt. * Quem teipsum tu facis? Ioan.8.
Respondit Iesus: * Si ego glorifico mei- Ioan.5.
psum, gloria mea nihil est. * Est pater meus m.11.l.10

qui glorificat me, quem uos dicitis deũ ue-
ſtrum eſſe, & tamen non cognouiſtis eum,
ego autem noui eum. Et ſi dixero, q̃ nõ no
Ioan 17. uerim eum, ero ſimilis ueſtri, mẽdax. * Sed
Matt. 11. noui eum, & ſermonem eius ſeruo. Abra-
Luc. 10. ham pater ueſter exultauit ut uideret diem
meum, & uidit atq; gauiſus eſt. Dixerunt
ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos
nondum habes, & Abraham uidiſti? Dixit
eis Ieſus: Amen amẽ dico uobis, antequam
Ioan. 7. Abraham naſceretur, *ego ſum.* * Tollebant
Luc. 4. ergo lapides, ut iacerent in *eum.* * Ieſus au
tem abſcondit ſe, & exiuit è templo.

CAPVT IX.

ET præteriens Ieſus, uidit hominem cæ-
cum à natiuitate, & interrogauerunt e-
Exo. 20. um diſcipuli eius, dicentes: Rabbi, * quis
Deute. 5. peccauit, hic, an parẽtes eius, ut cæcus na-
ſceretur? Reſpondit *Ieſus: Neq; hic* pecca
uit, neq; parentes eius, ſed ut manifeſtentur
Supra 5. opera dei in illo. * Me oportet operari ope
Infra 15. ra eius qui miſit me, donec dies eſt. * Venit
nox quando nemo poteſt operari. Quàm
diu fuero in mundo, lux ſum mundi. Hoc
cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lu-
tum ex ſputo, & illeuit lutum ſuper oculos
cæci, & dixit ei: Vade, laua in piſcina Si-
loë: quod ſi interpreteris, ſonat miſſus. Ab
ijt ergo & lauit, & uenit uidens. Itaq; uici
ni, & qui uiderant eum prius quod mendi-

cus

cus esset, dicebant: Nónne hic est qui sede
bat & mendicabat? Alij dicebant: Hic est:
alij rursus, similis est ei. Ille dicebat: Ego
sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti
sunt tibi oculi? Respondit ille, & dixit: Ille
homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inun
xit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad pi
scinam Siloë, & laua. Vt autem abij ac la-
ui, uisum recepi. Dixerunt ergo ei: Vbi est
ille? Ait, nescio. Adducunt ad pharisæos e-
um, qui dudum cæcus fuerat. *Erat autem m.12.R.2
sabbatum, cum lutum faceret Iesus, & ape
riret oculos eius. *Iterum ergo interroga- Sup.5.7.
bant eum & pharisæi quomodo uisum re-
cepisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi
imposuit super oculos, & laui, & uideo.
Dicebant ergo ex pharisæis quidã: *Non Supra 5.
est hic *homo à deo, quia sabbatum* non ob- 21. 12.
seruat. Alij autem dicebant: Quomodo po Matt. R.
test homo peccator hæc signa ædere? *Et Io. 7. 10.
dissensio erat inter eos. Dicunt cæco iterũ: & 12.
Tu quid dicis de illo, quia aperuit tibi ocu
los tuos? Ille autem dixit: Propheta est.
Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quod
cæcus fuisset, & uisum recepisset, do-
nec uocauerunt parentes eius qui uisum
receperat, & interrogauerunt eos, dicen-
tes: Hic est filius uester, quem uos dici-
tis cæcum natum esse? Quomodo ergo
nunc uidet? Respondérunt eis parentes

eius, & dixerunt: Scimus quod hic est filius noster, & quod cæcus natus est: quomodo autem nunc uideat nescimus, aut quis eius aperuerit oculos, nos nescimus. Ipse ætatem habet, ipsum interrogate, ipse de se loquetur. Hæc dixerunt parentes eius, ꝙ timerent Iudæos. *Iam enim conspiraverant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, è synagoga ejiceretur. Propterea parentes eius dixerũt, Aetatem habet, ipsum interrogate. Vocauerunt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: * Da gloriam deo. † Nos scimus quod hic homo peccator est. Respondit ergo ille & dixit: An peccator sit nescio: unum scio, ꝙ cæcus cum fuerim, nunc uideam. Dixerũt ergo illi iterum: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi uobis iam, nec audistis, cur iterum uultis audire? Num & uos uultis discipuli eius fieri? Conuiciati sunt ergo ei, & dixerunt: * Tu discipulus illius esto, nos autem Mosi discipuli sumus. Nos scimus ꝙ Mosi locutus est deus, hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile quiddam est, ꝙ uos nescitis unde sit, et tamen aperuit meos oculos. * Scimus autem quod peccatores deus nõ audit, sed si quis dei cultor est, & uoluntati ipsius obtemperat, hunc audit.

Infra 11.
Iosue 7.
Matt. 11.
Supra 7.
Eccl. 12.
Ioan. 10.

dit. *A sæculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo, non potuisset facere quicquam. Respondérunt & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus quod eiecissent eum foras: cumq; inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filium dei? Respondit ille, & dixit: Quis est domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: *Et uidisti eum, & qui lo Matt. 26.
quitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo do Mar. 14.
mine, & adorauit eum. Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc mundum ueni, * ut Matt. 13.
qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex phariſæis hæc, qui cum ipso erãt, & dixerunt ei: Nũ & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæ- Infra 15.
ci essetis, non haberetis peccatum: nunc uero dicitis, uidemus, iccirco peccatum uestrum manet.

CAPVT X.

AMen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in stabulũ ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocem eius audiunt. * Et proprias oues uocat nomina- Prou. 27.
tim, & educit eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia nouerunt uocem eius. Alie-

num autem non sequentur, sed effugient ab eo, quia non nouerunt uocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus: illi autem non cognouerunt quæ essent quæ loquebatur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen
Infra 14. amen dico uobis: ✶ego sum ostium ouium. Omnes quotquot ante me uenerunt, fures sunt & latrones, sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium, per me si quis introierit, seruabitur, & ingredietur, & egredie-
Ezec. 34. tur, & pascua inueniet. ✶ Fur non uenit nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant.
1. Cor. 9. Ego sum pastor ille bonus. ✶ Bonus pastor
Esa. 56. animam suam dat pro ouibus. † Mercenarius autem, & qui nō est pastor, cuius non sunt oues proprię, uidet lupum uenientem,
S. 5. 8. ac deserit oues, fugitq;, & lupus rapit ac
M. R. L. dispergit oues. ✶ Mercenarius autē fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi
11. 10. curæ. Ego sum pastor ille bonus, & cogno
Mat. Lu. sco oues meas, & cognoscor à meis: ✶ Sicut nouit me pater, ita & ego noui patrem,
Matt. 12. & animam meam pono pro ouibus. ✶ Et a-
Esa. 42. lias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere, et uocem meam audient, & fiet unum ouile, unus pa-
Mar. 10. stor. ✶ Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumā eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à

meipso.

meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus sumendi eam: hoc mandatum accepi à patre meo. * Dissensio igitur iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant aũt multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit, quid eum auditis? Alij dicebãt: Hæc uerba non sunt dæmonium habentis. * Num dæmoniũ potest cæcorũ oculos aperire? Facta sunt aũt encęnia Hierosolymis, & hyems erat, & ambulabat Iesus in tẽplo in porticu Solomonis. Circũdederunt ergo eũ Iudæi, & dicebant ei: Quousq; animam nostrã suspendis? * Si tu es Christus dic nobis ingenue. Respondit eis Iesus: Dixi uobis, nec creditis. * Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimoniũ *reddũt de me.* * Sed uos nõ creditis, quia nõ estis *ex ouibus meis* quemadmodũ dicebam uobis: Oues *meæ uocẽ meam* audiũt, & ego cognosco eas, & sequũtur me, & ego uitã æternã do eis, nec peribunt in æternũ, neq; rapiet eas quisquã de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. * Ego & pater unum sumus. * Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi ut lapidarẽt eum. Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum operum me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, dicentes:

Matt. 21. Marc. 12. 9. 3. 7. 8. M. R. Io. Ioan. 9. Io. 1. 4. 9. Ioan. 8. 1. Ioan. 4. Io. 14. 17. Ioan. 7. 8.

Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob
Infra 19. blasphemiã: & quia tu homo cum sis, ✱facis teipsum deũ. Respondit eis Iesus: Nõn
Psal. 81. ne scriptum est in lege uestra: ✱Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo
dei factus est: & non potest solui scriptura,
26.14.22 quem pater sanctificauit et misit in mundũ,
M. R. L. ✱uos dicitis me blasphemare, qa dixerim,
Io. 9. 15. filius dei sum? † *Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: sin uero facio, & si mihi non credatis, operibus credite, ut cognoscatis & credatis qꝝ pater in me est, &*
Supra 7. ego in eo. ✱ Quærebant iterum eum appre
Matt. 12. hendere, & exiuit de manu eorũ: ✱& abijt
Supra 1. iterũ trans Iordanẽ in eum locũ, ubi fuerat Ioannes baptizans primum, mansitqꝫ illic.
Sup. 3. 5. ✱Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioãnes quidem signum ædidit nullum. Omnia autem quæcunque *dixit Ioannes de hoc, uera erant, & crediderunt* multi illic in eum.

CAPVT XI.

AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus Bethanien sis à castello Mariæ et
Luc. 7. Marthæ huius sororis. ✱Maria autem erat ea quæ unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas ægrotat. Audiens autẽ Iesus, dixit:

Infir-

Infirmitas hæc nõ est ad mortem, * sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eã. Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit q̃ ægrotaret, tum quidem temporis mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hoc dicit discipulis: Eamus in Iudæam iterum. Dicũt ei discipuli: Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Respondit Iesus: Nónne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi uidet. * Si quis autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, * sed uado ut à somno excitẽ eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit, saluus erit. *Dixerat autem Iesus de morte eius: at illi putauerunt quod de dormitione somni diceret.* Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod non fuerim ubi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, * qui dicitur Didymus, ad discipulos: Eamus et nos, ut moriamur cum eo. Venit itaq̃ Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam ferè stadijs quindecim. Multiq̃ ex Iudæis uenerant ad Martham ac Mariam, ut consola-

Supra 9.

Infra 12.

9. 5. 8. M. R. L.

Infra 29.

rentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit quod Iesus uenisset, occurrit illi: Maria uero domi desidebat. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater
7. 11. 16. meus non fuisset mortuus. Sed & nũc scio,
Ma. L. I. *quod quæcunq; popposceris à deo, daturus sit tibi deus. Dixit illi Iesus: Resurget
1. Thes. 4 frater tuus. Dicit ei Martha: * Scio quod resurget in resurrectione in nouissimo die.
Infra 14. Dicit ei Iesus: *Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit,
Rom. 10. uiuet: * & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait
Marc. 9. illi: Etiam domine. * Ego credo quod tu es Christus ille filius dei, qui in mundum uenturus erat. Et cum hæc dixisset, abiit & uocauit Mariam sororem suam clanculum, dicens: Magister adest, & uocat te. Illa ut audiuit, surgit cito, & uenit ad eum. Nõdum autem uenerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum uidissent Mariam, quod cito surrexisset & exisset, secuti sunt eam, dicentes: Vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum uenisset eò ubi erat Iesus, uidens eum, accidit ad pe
6. 8. des eius, & dicit ei: Domine, si fuisses hic,
Mat. Lu. non esset mortuus frater meus. Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant

nerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eũ? Dicunt ei: Domine, ueni & uide. *Lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerũt: *Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere ut et hic nõ moreretur? Iesus ergo rursum fremens in se metipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelũca, & lapis impositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam olet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: *Nonne dixi tibi, q̃ si credideris, uisura esses gloriam dei? Sustulerũt ergo lapidem à loco ubi is qui mortuus fuerat erat positus. Iesus autẽ attollens sursum oculos, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniã audisti me. Ego autem sciebã q̃ semper me audis, *sed propter turbam quæ circumstat, dixi, ut credant q̃ tu me miseris. Atq; hæc cum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare ueni foras. Et prodijt qui fuerat mortuus, manus & pedes habens reuinctos fascijs sepulchralibus, & facies illius sudario erat obuincta. Dicit ei Iesus: Soluite eum, & sinite abire. * Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam, & uiderant quæ fecisset Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariſæos, & dixerũt

Luc. 19.
Supra 9.
Marc. 9.
Infra 12.
Ioan. 7. & 8. 12.

eis quæ fecisset Iesus. * Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi concilium, ac dicebãt: Quid facimus, quia hic homo multa signa ædit? Si permiserimus eum sic, omnes credent ei. Venientq; Romani, et tollẽt tum locum nostrum tum gentem. Vnus aũt ex ipsis Caiphas nomine, cum esset ponti-
Matt. 26. fex anni illius, dixit eis: * Vos nescitis qc=
Ioan. 18. quam, nec perpẽditis quod expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac nõ tota gens pereat. Hoc autẽ à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, uaticinatus est, q̃ Iesus moriturus esset pro gente: & nõ tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi, cõgregaret in unum.
Matt. 26. * Ab illo ergo die consultabant inuicem ut
& 12. interficerent eum. Iesus ergo iam non pro-
Marc. 3. palam ambulabat inter Iudæos, sed abijt il
linc in regionem iuxta desertum, in ciuita-
26. 14. 22 tem quę dicitur Ephraim, et ibi uersabatur
M. R. L. cum discipulis suis. * Instabat autẽ pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Hierosolymam ẽ regione ante pascha, ut purifica-
Supra 7. rent se. * Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur inter se in templo stantes: Quid uidetur uobis, q̃ non uenerit ad diem festũ?
Supra 9. * Dederant autem pontifices & pharisæi præceptum, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, ut comprehenderent eum.

CAPVT XII.

Iesus

IEsus ergo ante sex dies paschæ uenit Be Mat. 26.
thaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, Mar. 14.
quem suscitauit à mortuis. Fecerũt autem
ei cœnam ibi, & Martha ministrabat: La-
zarus uero unus erat de numero discũben- 26.14. 7.
tium cum eo. * Maria ergo accepit libram M. R. L.
unguenti nardi pistícæ pretiosæ, & unxit
pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis
suis: domus autem impleta est ex odore un 14. 22.
guẽti. * Dicit ergo unus ex discipulis eius Mar. Lu.
Iudas Simonis Iscariotes, qui erat eum pro
diturus: Quare hoc unguentum non uenijt
trecentis denarijs, & datum est egenis? Di
xit autem hoc, non quod pauperes illi cu-
ræ essent, * sed quia fur erat, ac marsupium Infr. 13.
habebat, eaq; quæ mittebantur portabat.
Dixit ergo *Iesus*: * *Sine illã, in diem sepul-* Matt. 26.
turæ meæ seruauit istud. Pauperes ẽm sem
per habetis uobiscum, me uero non semper 21. 11. 19.
habetis. * Cognouit ergo turba multa ex M. R. L.
Iudæis quod illic esset, & uenerunt nõ pro
pter Iesum tantum, sed ut Lazarum quoq;
uiderẽt, quem suscitauerat à mortuis. Con
sultabant autem principes sacerdotum, ut
Lazarum interficerent, quia multi propter
illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ie
sum. * Postero die turba multa quę uenerat Ibidem.
ad diem festũ, cum audissent quod ueniret
Iesus Hierosolymam, acceperũt ramos pal
marum, & processerunt obuiam ei, & cla-

mabant: Hos anna, benedictus qui uenit in
Matt. 21. nomine domini rex Israel. * Nactus autē
Iesus asellam, sedit super eam, sicut scriptū
Esa. 62. est: * Noli timere filia Sion, ecce rex tuus
Zach. 9. uenit sedens super pullum asinæ. * Hæc au
* Luc. 4. tem non cognouerūt discipuli eius primū,
sed quando glorificatus est Iesus, tunc re-
Esa. 62. cordati sunt * quod hæc essent scripta de
Zach. 9. eo, & quod hæc fecissent ei. Testificabatur
igitur turba quæ erat cum eo, quando La-
zarum uocauit de monumento, & suscita-
uit eum à mortuis. Propterea & obuiam
uenit ei turba, quod audierāt eum ædidisse
supra 11. hoc signum. * Pharisæi ergo dixerunt inter
se: Videtis quod nihil proficitis? Ecce mun
Ibidem. dus post eum abijt. * Erant autem quidam
Græci ex his, qui ascenderant ut adorarēt
Ioan. 1. in festo. * Hi ergo accesserunt ad Philippū,
qui erat à Bethsaida Galilææ, & roga-
bant eum, dicentes: Domine, uolumus Ie-
sum uidere. Venit Philippus & dicit An-
dreæ: Andreas rursum & Philippus dicūt
Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens: *
Io. 13. 17. Venit hora ut glorificetur filius hominis.
Amen amen dico uobis, nisi granum fru-
menti decidens in terram mortuum fuerit,
ipsum solum manet: si uero mortuum fue-
10. 16. 8. rit, multum fructum affert. * Qui amat ani-
Mat. R. mam suā, perdet eam. Et qui odit animam
Lu. 9. 17. suam in hoc mundo, in uitam æternam cu-

stodiet

stodiet eã. Si quis mihi ministrat, me sequa
tur. Et ubi sum ego, illic & minister meus
erit. Si quis mihi ministrauerit, cohonesta- 26. 14.
bit eum pater. * Nunc anima mea turbata Ma. mar.
est. Et quid dicam? Pater, seruato me ex ho
ra hac. Sed propterea ueni in horam hanc.
Pater illustra nomen tuum. * Venit ergo Luc. 22.
uox de cœlo dicẽs: Et illustraui, & rursus
illustrabo. Turba ergo quæ stabat & au-
dierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij
dicebant: Angelus ei loquutus est. Respon
dit Iesus, & dixit: * Non propter me hæc Supra 11.
uox uenit, sed propter uos. Nũc iudicium
est mundi huius. * Nunc princeps mundi Io. 14. 16
huius eiicietur foras. † Et ego si exaltatus Supr. 3. 8
fuero à terra, oẽs trahã ad meipsum. Hoc
autem dicebat, significans qua morte esset
moriturus. Respondit ei turba: *Nos audi 1. Par. 17.
uimus ex lege, ꝙ Christus manet in æter- Esa. 9.
num, & quomodo tu dicis, oportet exalta- Dan. 7.
ri filium hominis? Quis est iste filius homi-
nis? Dixit ergo eis Iesus: Adhuc ad breue
tempus lumen uobiscum est. Ambulate do Ephes. 5.
nec lucẽ habetis, ne uos tenebrę occupent. 1. Thes. 5.
Et qui ambulat in tenebris, nescit quò ua-
dat. * Dum lucẽ habetis, credite in lucem, Supra 8.
ut filij lucis sitis Hæc locutus est Iesus: ac
digressus abscondit se ab eis. * Cum autem Supra 7.
tam multa signa feciſſet corã eis, non cre-
debant in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ

53. 10. impleretur, quem dixit: Domine, quis cre-
Esa. Ro. didit sermoni nostro, & brachium domini
cui reuelatum est? Propterea non poterant
Esa. 6. credere, quia iterum dixit Esaias: * Excæ
cauit oculos eorum, & indurauit cor eo-
rum, ne uideant oculis, & ne intelligãt cor
de, & conuertantur, & sanem eos. Hæc di
21. 12. xit Esaias, quando uidit gloriam eius, &
Ma. mar. loquutus est de eo. * Veruntamen etiam ex
Ioan. 7. principibus multi crediderunt in eum, sed
propter pharisæos non confitebantur, ne è
Ioan. 5. synagoga eijcerentur. * Dilexerunt enim
gloriam hominum magis quàm gloriã dei.
Ioan. 14. Iesus autẽ clamauit, & dixit: * Qui credit
in me, non credit in me, sed in eum qui misit
me. Et qui uidet me, uidet eum qui misit
I. 12. 3. 8. 9 me. * Ego lux in mundum ueni, ut omnis
qui credit in me, in tenebris non maneat.
Et si quis audierit uerba mea, & non cre-
Io. 3. 8. diderit, ego non iudico eum. * Non enim
ueni ut iudicem mundum, sed ut seruem
mundum. Qui reijcit me, nec accipit uerba
mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quem
loquutus sum ille iudicabit eum in extre-
mo die, quia ego ex meipso non sum loquu
tus, sed qui misit me pater, ipse mihi manda
tum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et
scio quod mandatum eius uita æterna est.
Supra 6. * Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pa
ter, sic loquor.

Caput

CAPVT XIII.

ANte festum autem paschę *sciens Iesus Luc.22.
Acp ueniſſet hora ipſius, ut trãſiret ex hoc
mundo ad patrem, cum dilexiſſet ſuos qui
erant in mundo, uſcp ad finem dilexit eos. 14. 22.
Et cœna facta, * cum diabolus iam immi- Mar.Lu.
ſiſſet in cor Iudæ Simonis Iſcariotæ ut pro 11. 10. 6.
deret eũ, * ſciens Ieſus quod omnia dediſ- Ma. L. 1.
ſet ſibi pater in manus, * & quod à deo Infra 16.
exiſſet, & ad deũ iret, ſurgit à cœna, & po
nit ueſtimenta: & cum accepiſſet linteum,
præcinxit ſe. Deinde miſit aquã in peluim,
& cœpit lauare pedes diſcipulorũ, & ex-
tergere linteo quo erat præcinctus. Venit
ergo ad Simonem Petrũ, et dicit ei Petrus:
Domine, tu mihi lauas pedes? Reſpondit Ie
ſus, & *dixit ei: Quod ego facio, tu neſcis*
nunc, ſcies autem poſtea. *Dicit ei Petrus:*
Non lauabis meos pedes in æternum. Re-
ſpondit ei Ieſus: *Si non lauero te, non ha- Pſal.50.
bes partem mecũ. Dicit ei Simon Petrus:
Domine, nõ tantum pedes meos, ſed & ma
nus & caput. Dicit ei Ieſus: Qui lotus eſt,
non opus habet, niſi ut pedes lauet, ſed eſt
mundus totus. Et uos mundi eſtis, * ſed nõ Supra 6.
omnes. Sciebat enim quis nam eſſet, qui
proderet ipſum. Propterea dixit, non eſtis
mundi omnes. Poſtquã ergo lauiſſet pedes
eorũ, receptiſcp ueſtibus ſuis accubuiſſet,
iterũ dixit eis: Scitis quid fecerim uobis?

Mat. 9. 13 ✶Vos uocatis me magiſtrum ac dominum,
Matt. 23. & bene dicitis : † ſum etenim. Si ergo ego
laui pedes ueſtros dominus & magiſter, ✶
Galat. 6. uos quoq; debetis inuicem alij aliorum la-
Ioan. 15. uare pedes. †Exemplum enim præbui uo-
Ephe. 5. bis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita
Matt. 10. & uos faciatis. ✶ Amen amen dico uobis,
Luc. 6. non eſt ſeruus maior domino ſuo, neq; lega
Ioan. 15. tus maior eſt eo *qui legauit* ipſum. ✶ Si hæc
✶Matt. 5. *nouiſtis, beati eſtis ſi feceritis ea.* Non de
ſupra 6. omnibus uobis loquor. ✶ *Ego ſcio* quos
Pſal. 40. elegerim. Sed ut adimpleatur ſcriptura: ✶
Qui edit mecum panem, ſuſtulit aduerſum
me calcaneũ ſuum. Nunc dico uobis prius
10. 9. 9. quàm fiat, ut cum factum fuerit, credatis q;
M. R. L. ego ſim. ✶ Amen amen dico uobis, qui reci
pit quemcunq; miſero, me recipit. Qui au-
tem me recipit, recipit eũ qui me miſit. Cũ
26. 14. hæc dixiſſet Ieſus, *turbatus eſt ſpiritu*, &
Matt. R. teſtificatus eſt, dixitq;: ✶ Amen amen dico
uobis, q; unus ex uobis prodituru eſt me.
Luc. 22. ✶ Aſpiciebãt ergo ſe inuicem diſcipuli, hæ
Ioan. 21. ſitantes de quo diceret. ✶ Erat autem unus
ex diſcipulis Ieſu recumbẽs in ſinu ipſius,
nimirum is quem diligebat Ieſus. Innuit er
26. 4. go huic Simon Petrus, *ut ſciſcitaretur* quis
Ma. mar. eſſet de quo loqueretur. ✶ Itaq; cum recu-
buiſſet *ille* ſuper pectus Ieſu, dicit ei: Domi
ne, quis eſt? Reſpondet Ieſus: Ille eſt cui e-
go intinctum panem porrexero. Et cum in-

tinxiſſet

tinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. * Et post offulam ingressus est in eum 1. Cor. 11.
satanas. * Dicit igitur ei Iesus: Quod facis Matt. 26.
fac citius. Hoc autem nemo intelligebat discumbẽtium, ad quid dixisset ei. * Quidam loan. 12.
enim putabãt, quia loculos habebat Iudas,
& dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt
nobis ad diem festum, aut egenis ut aliquid
daret. * Cum ergo accepisset ille offulam, loan. 18.
exiuit continuo. Erat autem nox. Cum er-
go exisset, dixit Iesus: * Nunc glorificatus loan. 12.
est filius hominis, & deus glorificatus est
per eum. Si deus glorificatus est per eum,
& deus glorificabit eum per se, & cõtinuo
glorificabit eum. * Filioli adhuc paulisper Io. 14. 17
uobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi
Iudæis, *quò ego uado, uos non potestis ue* 13. 4.
nire: ita & uobis dico *nunc*: * *Præceptum* Ro. Eph.
nouum do uobis, ut diligatis uos mutuo, si
cut dilexi uos, ut & uos diligatis uos mu-
tuo. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei sitis, si charitatem habueritis inter
uos mutuam. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò uadis? Respõdit ei Iesus: Quò ego
uado, non potes me nunc sequi, sequeris
autẽ postea. Dicit ei Petrus: Domine, qua- 26. 14.
re non possum te sequi nunc? * Animã me- Ma. mar.
am pro te ponã. Respondit ei Iesus: Animã Luc. 24.
tuam pro me pones? Amen amen dico tibi,
non canet gallus, donec ter me negaueris.

CAPVT XIIII.

Ioan.16. ET ait discipulis suis: * Ne turbetur cor uestrum. Creditis in deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quod si secus esset, dixissem uobis. Vado paraturus uobis locum. Et si abiero ad parandum uobis locum, iterum ueniam & assumam uos ad meipsum, ut ubi sum ego, & uos sitis: & quò ego uado, scitis, & uiam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò uadis, & quomodo possumus
Ioan.1.6. uiam scire? Dicit ei Iesus: * Ego sum uia,
8.11.15. & ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrem,
Esa.45. nisi per me. * Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis. Et nunc cognoscitis eum, et uidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me? Philippe, qui uidit me, uidit patrem. Et quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quod ego in patre sum, & pa-
Io.3.5. ter in me? * Verba quæ ego loquor uobis à
7.8.12. meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Credite mihi, quod ego in patre sum, et pater in me, alioqui propter ipsa facta credite mihi. Amen amen dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora his faciet, quia ego ad patrem uado. * Et quicquid

petieri

petieritis nomine meo, hoc faciam, ut glori Matt.21.
ficetur pater per filium. Si quid petieritis Marc.11.
per nomen meum, ego faciam. *Si diligitis Io.15. 16.
me, præcepta mea seruate. Et ego rogabo Ioan.15.
patrem, & alium consolatorem dabit uo-
bis, ut maneat uobiscum in æternum, spiri-
tum ueritatis, quem mundus non potest ac
cipere, quia non uidet eum, nec nouit eum.
Vos autem cognoscitis eum, quia apud
uos manet, & in uobis erit. * Non relin- Psal.45.
quam uos orphanos, ueniam ad uos. Ad- Matt.28.
huc pusillum, & mundus me iam non ui-
det, uos autem uidetis me. Quia ego uiuo,
& uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis
quod ego sum in patre meo, & uos in me,
& ego in uobis. *Qui habet præcepta mea Ioã.9.15.
& seruat ea, *ille est qui diligit me.* * Qui au Ioan.16.
tem diligit me, *diligetur à patre meo:* & e-
go diligam eum, & aperiam ei meipsum. *
Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domi- Act.15.
ne, quid factum est, quod manifestaturus es
nobis teipsum, & non mundo? Respondit
Iesus, & dixit ei: *Si quis diligit me, ser- Io.8.15.
monem meum seruabit, & pater meus dili-
get eum, & ad eum ueniemus, & mansio-
nem apud eum faciemus. Qui non diligit
me, sermones meos non seruat: * & sermo Io.3.5. 7.
quem auditis, non est meus, sed eius qui mi 8.12.
sit me patris. * Hæc loquutus sum uobis, Luc. 24.
apud uos manens. *Paracletus autem ille, Io.7.15.
Luc. 24.

Hæc ē propositio huius Ewangelij
diligite Christum et eius sermonem
arreptum seruate

qui est spiritus sanctus, quem spiritum mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis. * Pacem relinquo uobis, pacem meã do uobis, non quomodo mundus dat, ego do uobis. Ne turbetur cor uestrum, neque formidet. Audistis quod ego dixi uobis: uado, & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq; q dixerim, Vado ad patrẽ, quia pater maior me est. Et nũc dixi uobis, priusquam fiat, ut cum factũ fuerit, credatis. Posthac non multa loquar uobiscum. * Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus, quod diligo patrem. Et sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc.

Ioan. 16. 20

Ioan. 12. 16.

CAPVT XV.

Eccl. 24. * Ego sum uitis uera, & pater meus agricola est. Omnẽ palmitem in me nõ fe tentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructum copiosiorem af

supra 8. ferat. * Iam uos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum uobis. Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. *

Quia

Quia sine me nihil potestis facere. Si quis I.6.9.14.
in me non manserit, eiectus est foras sicut
palmes, & exaruit, & colligunt eos, & in 21. 22.
ignem conijciunt, & ardent. * Si manseri- Matt. R.
tis in me, & uerba mea in uobis manserint, Io.14.16
quicquid uolueritis petetis, & fiet uobis.
*In hoc glorificatus est pater meus, ut fru Io. 6.14.
ctum copiosum afferatis, & efficiamini mei
discipuli. Sicut dilexit me pater, ita & ego
dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si
præcepta mea seruaueritis, manebitis in di
lectione mea, sicut & ego patris mei præce
pta seruaui, & maneo in eius dilectione.
Hæc loquutus sum uobis, ut gaudium me-
um in uobis maneat, & gaudium uestrum 23. 24.
impleatur. *Hoc est præceptum meum, ut Io.1.Cor.
diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos.*
Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut Matt.20.
quis animam suam ponat pro amicis suis. Marc.11.
Vos amici mei estis, si feceritis quæcunq; 1.Ioan.5.
ego præcipio uobis. Non posthac uos di-
co seruos, quia seruus nescit quid faciat do
minus eius. Vos autem dixi amicos, quia
omnia quæ audiui à patre meo, nota feci uo
bis. Nõ uos me elegistis, sed ego elegi uos,
& constitui uos, ut eatis & fructum affera
tis, & fructus uester maneat: *ut quicquid Matt. 12.
petieritis patrem nomine meo, det uobis.*
Hæc præcipio uobis, ut diligatis uos mu- Ioan.13.
tuo. Si mundus uos odit, scitis q̃ me prius

quàm uos odio habuerit. Si de mundo fuis-
setis, mũdus quod suum est diligeret. Quia
uero de mundo non estis, sed ego selegi uos
de mundo, propterea odit uos mũdus. Me
10. 6. mentote sermonis, quem ego dixi uobis: *
Mat. Lu. Non est seruus maior domino suo. Si me
persequuti sunt, & uos persequẽtur. Si ser-
monem meum seruauerunt, & uestrum ser-
Ioan. 16. uabũt. * Sed hæc omnia facient uobis pro
pter nomen meum: quia non nouerũt eum
Ioan. 9. qui misit me. * Si non uenissem & loquutus
fuissem eis, peccatum non haberent. Nunc
autem non habent quod prætexant pecca-
Ioan. 5. to suo. * Qui me odit, is & patrem meum
Io. 9. 10. odit. † Si opera non feciſſem inter eos, quæ
nemo alius fecit, peccatum non haberent.
Nunc autem & uiderunt & oderunt, non
solum me, uerumetiam patrem meum. Sed
hoc accidit ut compleatur sermo qui in le-
Psal. 24. ge eorum scriptus est: * Odio habuerũt me
Io. 7. 14. gratis. * Cum autem uenerit paracletus,
quem ego mittam uobis à patre, spiritus ue
ritatis, qui à patre procedit, ille testimoniũ
perhibebit de me. Quin & uos testes estis,
quia ab initio mecum estis.

CAPVT XVI.

Matt. R. H * Aec loquutus sum uobis, ut ne quid
Luc. 21. offendamini. Aſienos à synagogis fa-
cient uos. Sed uenient tempus, ut quisquis
interficiat uos, uideatur cultum præstare

deo. Et hæc facient uobis, quia non noue-
runt patrem neque me. Sed hæc loquutus
sum uobis, ut cum uenerit tempus illud, re
miniscamini eorum, quod ego dixerim uo- 9. 2. 5.
bis. * Hæc autem uobis ab initio non dixi, M. R. L.
quia uobiscum eram. Nũc autem uado ad
eum qui misit me, & nemo ex uobis inter-
rogat me quò uadam. Sed quia hæc loquu
tus sum uobis, mœstitudo impleuit cor ue-
strum. Sed ego ueritatem dico uobis, * ex- Ioan. 14.
pedit uobis, ut ego uadam. Si enim non ab
iero, consolator ille non ueniet ad uos.
Sin autem abiero, mittam eum ad uos. Et Ibidem.
cum uenerit ille, arguet mundum de pecca
to, & de iustitia, & de iudicio. De peccato
quidem, quia non credunt in me. De iusti-
tia uero, *quia ad patrem* uado, & post hac
non uidebitis me. * *De iudicio autem*, quia Io. 12. 14.
princeps huius mundi iam *iudicatus est*.
Ad hęc multa habeo quæ uobis dicam, sed
non potestis portare nunc. * Cum autẽ ue- Ioan. 14.
nerit ille, q̃ est spiritus ueritatis, ducet uos
in omnem ueritatem. * Non enim loquetur Ibidem.
à semetipso, sed quæcunq; audierit, loque
tur, & quæ futura sunt annunciabit uobis.
* Ille me glorificabit, quia de meo accipi- Ioan. 15.
et, & annunciabit uobis. * Omnia quæ- 11. 10. 3.
cunq; habet pater, mea sunt. Propterea dí- M. L. Io.
xi, quod de meo accipiet, & annunciabit & 17.
uobis. Pusillum & non uidetis me, & ite- Io. 7. 14.

Ioan. 14. rum pusillum & uidebitis me, * quia ego uado ad patrem Dixerunt ergo quidam ex discipulis eius inter se: Quid est hoc, quod dicit nobis, Pusillum & non uidetis me, & rursus pusillum & uidebitis me, & quia ego uado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit pusillū? Nescimus quid loquatur. Cognouit autem Iesus quod uellent ipsum interrogare, & dixit eis: De hoc quęritis inter uos, ꝙ dixi: Pusillum & non uidetis me, & iterum pusillum & uidebitis me. Amen amē dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus contra gaude-
Hiere. 31. bit. * Vos autem mœrore afficiemini: sed
Iaco. 4. mœror uester uertetur in gaudium. Mulier
Ioan. 15. cum parit, dolorem habet, quia uenit hora
* eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat hominem esse natum in mūdo. Et uos
Ioan. 14. igitur nūc quidem mœrorem habetis: * sed iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrū, & gaudium uestrum nemo tollit à uobis. Et in illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico uobis, quæcunq;
12. 11. petieritis patrem in nomine meo, dabit uo
Mat. R. bis. * Hactenus non petistis quicquam in
1. Ioan. 1. nomine meo. Petite & accipietis, * ut gau-
Matt. 13. dium uestrum sit perfectum. Hæc per pro-
Marc. 4. uerbia loquutus sum uobis. Veniet tempus, cum iam non per prouerbia loquar uobis,

bis, sed palam de patre meo annunciabo uobis, in illo die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quod ego rogaturus sim patrem pro uobis. *Ipse enim pater amat Ioan. 14.
uos, quia uos me amastis, & credidistis q̃ à deo exiuerim. *Exiui à patre, & ueni in Ioan. 8. 15
mundum, iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc aperte loqueris, nec prouerbium ullum dicis: *Nunc scimus quod scis omnia, nec opus est tibi, ut quis te interroget. Io. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 15
Per hoc credimus quod à deo existi. Respondit eis Iesus: Nunc creditis. *Ecce in Zach. 13.
stat tempus, & iam uenit ut dispergamini Mat. 26.
unusquisq̃ in sua, *meq̃ solum relinquatis, & tamen non sum solus, quia pater me Mar. 14.
cum est. Hæc loquutus sum uobis, ut in me Io. 14. 20
pacem habeatis. In mundo afflictionem habetis, sed bono animo sitis, ego uici mundum.

CAPVT XVII.

HAec loquutus est Iesus, & sublatis oculis in cœlum, dixit: *Pater, uenit hora, Ioan. 12.
glorifica filium tuum, ut & filius tuus glorificet te: *sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut quotquot dedisti ei, det eis uitam æternam. *Hæc est autem uita æterna, supra 6.
ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. *Ego te glo- Exo. 23.
rificaui super terram, opus consummaui,

Ioã. 12. quod dediſti mihi ut facerem. * Et nũc glo
rifica me tu pater, apud temetipſum gloria,
quam habui prius quàm hic mundus eſſet
apud te. Manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo. Tui erãt
& mihi eos dediſti, & ſermonem tuum ſeruauerunt. Nunc cognouerunt quod omnia
Io. 4. 8. quæcunq; dediſti mihi abs te ſunt. * Quia
uerba quæ dediſti mihi, dedi eis, & ipſi ac
ceperunt & cognouerunt uere quod à te
exiui, & crediderunt quod tu me miſiſti. *
Ioan. 14. Ego pro eis rogo: Non pro *mundo* rogo,
ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt.
Io. 1. 15. * Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt,
& glorificatus ſum in eis. Et iam non ſum
in mundo: & hi in mundo ſunt, & ego ad
Luc. 22. te uenio. * Pater ſancte, ſerua eos per nomen tuum quos dediſti mihi, ut ſint unum
ſicut & nos. Cum eſſem cum eis in mundo,
Io. 6. 18. ego ſeruabam eos nomine tuo. * Quos de-
Pſal. 68. diſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis pe
Act. 1. rijt, niſi filius ille perditus, ut ſcriptura cõpleretur. Nunc autem ad te uenio, & hæc
loquor in mundo, ut habeant gaudium me-
Io. 8. 15. um impletum in ſemetipſis. * Ego tradidi
eis ſermonem tuum, & mundus eos odio
habuit, quia non ſunt de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo. Non rogo ut tollas
eos è mundo, ſed ut ſerues eos à malo.
De mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum

de

de mundo. Sanctifica eos per ueritatẽ tuã.
*Sermo tuus ueritas est: †Sicut tu me mi- Ioan.8.
sisti in mundum, ita & ego misi eos in mun Ioan. 20.
dum, & pro eis ego sanctifico meipsum, ut
sint et ipsi sanctificati per ueritatem. *Non Ioan. 14.
pro eis autem rogo tantum, sed & pro ijs
qui credituri sunt per sermonem eorum in
me, ut oẽs unum sint, sicut tu pater in me,
& ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint,
ut credat mundus ꝙ tu me miseris, & ego
gloriam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint
unum sicut & nos unum sumus, ego in eis,
& tu in me, ut sint consummati in unum: *
& ut cognoscat mundus quod tu me misi- Ioan.12.
sti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. *
Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum e- Io. 6. 14.
go, & illi sint mecum, ut uideant gloriam
meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me 11. 7.15.
ante conditum mundum. *Parer iuste, & Matt. Io.
mundus te non cognouit, ego autem te co-
gnoui, & ij cognouerunt quod tu me mise-
ris. *Et notum feci eis nomen tuum, & no Ioan. 8.
tum faciam, ut dilectio qua dilexisti me, in
ipsis sit, & ego in ipsis.

CAPVT XVIII. 26.14.22

HAec cum dixisset Iesus, * egressus est M.R.L.
cum discipulis suis trans torrentem Ce
dron, ubi erat hortus, in quẽ introiuit ipse
& discipuli eius. *Nouerat autem & Iu- R.L. Ibi.
das, qui prodebat eum, locũ, quia frequen-

ter Iesus conuenerat illuc cum discipulis
Ioan.13. suis. * Iudas ergo cũ accepisset cohortem,
& à põtificibus ac pharisæis ministros, ue-
nit illuc cum laternis, ac facibus & armis.
Iesus itaq; sciens omnia quę uentura erant
super se, processit, ac dixit eis: Quem quæ-
ritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum.
Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem &
Iudas, qui prodebat eum, cum ipsis. Vt er-
go dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum,
& ceciderunt in terram. Iterum ergo inter-
rogauit eos: Quem quæritis? Illi autem di-
xerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Ie-
sus: Dixi uobis, quod ego sum. Si ergo me
Ioan.17. quæritis, sinite hos abire. * Vt comple-re-
26.14.22 tur sermo quem dixerat: Ex his quos dedi
M.R.L. sti mihi non perdidi quenquam. * Simon er
go Petrus cum haberet gladium, eduxit e-
um, & percussit pontificis seruum, & absci
dit auriculã eius dextram. Erat autem no-
men seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Pe-
tro: Immitte gladium tuum in uaginam. An
non bibam poculũ quod dedit mihi pater?
Ibidem. * Cohors igitur & tribunus ac ministri Iu-
dæorũ comprehenderunt Iesum, & ligaue-
runt eum, & abduxerunt eum ad Annã pri
mũ (erat enim socer Caiaphę, qui erat pon-
Ioan.11. tifex anni illius. * Erat autem Caiaphas is
qui consilium dederat Iudæis, quod expe-
diret unum hominem mori pro populo.)

Seque

*Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, M. R. L.
& alius discipulus. Discipulus autem ille Ibidem.
erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu
in atrium pontificis. * Petrus autem stabat Mat. 26.
ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus ille
alter, qui erat notus pontifici, & dixit ostia-
riæ, & introduxit Petrum. *Dixit ergo Pe M. R. L.
tro ancilla ostiaria: Num & tu ex discipu- Ibidem.
lis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.
Stabãt autem serui & ministri, qui prunas
congesserant, quia frigus erat, & calefacie-
bant se. Erat autem cum eis & Petrus stãs
& calefaciens se. Pontifex ergo interroga-
uit Iesum de discipulis suis & de doctrina
ipsius. Respondit ei Iesus: *Ego palam lo- Ioan.
cutus sum mundo, ego semper docui in sy-
nagoga, & in templo, quò omnes Iudæi con-
ueniunt, & in occulto locutus sum nihil.
Quid me interrogas? Interroga eos qui au-
dierunt, quid locutus sim ipsis: Ecce hi sci-
unt quæ dixerim ego. Hæc autem cum di-
xisset, unus assistens ministrorum, dedit ala-
pam Iesu, dicens: Sicciné respondes ponti-
fici? Respondit ei Iesus: Si male loquutus
sum, testificare de malo: sin bene, cur me cæ-
dis? Et misit eum Annas uinctum ad Caia- 26. 14. 22.
phã pontificẽ. Stabat aũt Simon Petrus, M. R. L.
& calefaciebat se. Dixerunt ergo ei: Nũ et
tu ex discipulis eius es? Negauit ille & di-
xit: Non sum. Dicit ei unus ex seruis ponti-

ficis, cognatus eius, cuius abscíderat Petrus auriculã: Nónne ego te uidi in horto
27. 15.23 cum illo? Iterũ ergo negauit Petrus. Et stati-
M. R. L. tim gallus cecinit. * Ducunt ergo Iesum à
M. R. Ib. Caipha in prætoriũ. Erat aũt mane, & ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, sed ut ederent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quã accusationem *affertis* aduersus hominẽ hũc? *Respondérunt & dixerunt ei: Si non* esset *hic* nocens, haudquaq; tibi tradidíssemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, et secundũ legem uestrã iudicate eum. Dixerũt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquam, ut sermo Iesu implere tur, quẽ dixit, significãs qua morte esset mo
M. R. L. riturus. * Introiuit ergo iterũ in prętoriũ Pi
Ibidem. latus, & uocauit Iesum, & dixit ei: Tu es ille rex Iudæorum? *Respondit Iesus:* A temetipso *tu hoc dicis*, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Num ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderũt te mihi. Quid feciſti? Respondit Iesus: Regnum meũ non est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei utiq; decertarent ne traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum nõ est hinc. Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, q; rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut

testimo-

teſtimoniũ feram ueritati. Omnis qui eſt ex
ueritate, audit uocem meam. Dicit ei Pila- 27. 15.
tus: Quid eſt ueritas? *Et cũ hoc dixiſſet, Matt. R.
iterum prodijt ad Iudæos, & dicit eis: Ego 27.15.23.
nullam inuenio in eo cauſam. * Eſt autem M.R.L.
cõſuetudo uobis, ut unum dimittam uobis
in paſcha. *Vultis* ne ergo dimittam uobis il
lum regem Iudæorum? * Clamauerunt rur Ibidem.
ſum omnes, dicentes: Non hunc, ſed Barra
bam. Erat autem Barrabas latro.

CAPVT XIX.

27. 15.
T*Vnc ergo apprehẽdit Pilatus Ieſum, Matt. R.
& flagellauit, & milites plectentes co
ronam de ſpinis, impoſuerunt capiti eius,
& ueſte purpurea circumdederunt eum, ac
dicebant: *Aue rex Iudæorum.* Et dabant ei
alapas. **Exiuit iterũ Pilatus foras, & di-* Luc. 23.
cit eis: Ecce adduco uobis *eum foras, ut*
cognoſcatis quod nullam in eo cauſam in- 27. 15.
uenio. * Exiuit ergo Ieſus foras, geſtans Matt. R.
ſpineam coronam, & purpureum pallium.
Et dicit eis: Ecce homo. * Cum ergo uidiſ-
ſent eum pontifices & miniſtri, clamabãt,
dicentes: Crucifige, crucifige. Dicit eis Pi
latus: Accipite eum uos, & crucifigite: *
ego enim non *inuenio* in eo cauſam. Re- Ibidem.
ſponderunt ei Iudæi: Nos legem habemus,
& ſecundum legem noſtram debet mori,
quia filiũ dei ſe fecit. * Cum ergo audiſſet
Pilatus hunc ſermonem, magis timuit. Et

ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum nõ dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi nõ loqueris? nescis quod potestatem habeam crucifigendi te, & potestatem habeam absoluendi te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset è supernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Ex eo *quærebat Pilatus absoluere eum.* Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris * Quicunq; se Act. 13. regem facit, cõtradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hunc sermonem, produxit foras Iesum, sedit q; pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. Erat autem parasceue paschæ, hora fermè sexta, & dicit Iudæis: Ecce rex uester. * Illi autem *clamabant:* Tolle, *tolle, crucifige eum.* Dicit eis Pilatus: Regem uestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eum illis, ut crucifigeretur. * Acceperunt autem Iesum, & abduxerunt, atq; is baiulans crucem suam, exiuit in eum, qui dicitur Caluaria, locum, Hebraice autem Golgatha, ubi crucifixerunt eum: & cum eo alios duos hinc et hinc, medium autem Iesum. * Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem.

R. L. lb.

M. R. L.

Ibidem.

Ibidem.

cem. *Erat autem scriptum: Iesus Nazare Ibidem.
nus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum mul
ti Iudæorum legerunt, quia prope ciuita-
tem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et
erat scriptum Hebraice, & Græce, & La-
tine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iu-
dæorum: Noli scribere, rex Iudæorum, sed
quod ille dixerit, Rex sum Iudæorum. Re-
spondit Pilatus: Quod scripsi scripsi. Mili Ibidem.
tes ergo cum crucifixissent Iesum, accepe-
runt uestimenta eius, & fecerunt quatuor
partes, unicuiq; militi partem, & tunicam.
Erat autem tunica inconsutilis, à summo
contexta per totum. Dixerunt ergo inter
se: Ne scindamus eam, sed sortiamur de il-
la cuius sit. Vt scriptura impleretur, dicēs:
*Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in ue- Psal. 21.
stem meam miserunt sortem. Et milites qui
dem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta cru
cem Iesu mater eius, & soror matris eius
Maria Cleophę, et Maria Magdalene. Cū
uidisset ergo Iesus matrem ac discipulum
adstantem quem diligebat, dicit matri suæ:
Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit disci
pulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora acce-
pit eam discipulus in sua. Postea sciens Ie-
sus quod omnia iam consummata essent,
* ut consummaretur scriptura, dicit: Si- Psal. 68.
tio. Vas igitur erat positum aceto plenum,

M. R. L. *Illi uero impleuerunt ſpongiam aceto &
Ibidem. hyſopo, & impoſitã admouerunt ori eius.
Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit:
Ibidem. Conſummatũ eſt: * & inclinato capite tra
didit ſpiritum. Iudæi ergo quoniã paraſce-
ue erat, ut non remanerent in cruce corpo-
ra ſabbato (erat enim magnus dies ille ſab
bati) rogauerunt Pilatum, ut frangerentur
eorum crura, ac tollerentur. Venerunt ergo
milites, & primi quidem fregerunt crura,
& alterius, qui crucifixus eſt cum eo. Ad
Ieſum autem cum ueniſſent, ut uiderũt eum
iam mortuum, non fregerunt eius crura, ſed
unus militum lãcea latus eius fodit, & con
Io. 20. 21. tinuo exiuit ſanguis & aqua. * Et qui ui-
dit, teſtimonium perhibuit, & uerum eſt te
ſtimonium eius. Et ille ſcit, q̃ uera dicit, ut
Exo. 12. & uos credatis. * Facta ſunt enim hæc, ut
Nume. 9. ſcriptura impleretur: Os non comminue-
tis ex eo. Et rurſus alia ſcriptura dicit: *
Zach. 12 Videbunt in quem pupugerunt. † Poſt hæc
M. R. L. autem rogauit Pilatum Ioſeph Arimathien
Ibidem. ſis, qui erat diſcipulus Ieſu, ſed occultus
propter metum Iudæorum, ut tolleret cor-
Io. 3. 7. pus Ieſu: idq̃ permiſit Pilatus. * Venit au-
tem & Nicodemus, qui uenerat ad Ieſum
nocte primum, ferens mixturam myrrhæ &
M. R. L. aloës ad libras fermè centum. * Acceperũt
Ibidem. ergo corpus Ieſu, & obuinxerunt illud lin
teis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis
ſepelire

sepelire. Erat autem in eo loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentũ nouum, in quo nondum quisquam positus erat: ibi ergo propter paraſceuen Iudæorũ, quod in propinquo esset monumentum, posuerunt Iesum.

CAPVT XX.

VNo uero die sabbatorum Maria Magdalene uenit mane, cũ adhuc tenebræ essent, ad monumentũ, uidetq; lapidem sublatum à monumento. Currit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum discipulum quem amabat Iesus, & dicit illis: Sustulerunt dominum è monumento, et nescimus ubi posuerint eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus & uenerũt ad monumentum. *Currebãt autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, uenitq; prior ad monumentum. Et cum se inclinasset, uidit posita linteamina, non tamen introiuit.* Venit ergo Simon Petrus, sequens eum, & introiuit in monumentum, & uidet linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille alius discipulus qui uenerat prior ad monumentum, uiditq; & credidit. Nondum enim nouerant scripturam, q̃ oportuisset eum à mortuis resurgere. Abie

Matt. 28. Mar. 16. Luc. 24. Io. 13. 21. Luc. 24. Ibidem. Psal. 15. Act. 2. 13. & 17.

runt ergo rursus discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se in
Luc. 24. monumentũ, * & uidet duos angelos amictos albis, sedentes unum ad caput, & alterum ad pedes illic, ubi posuerant corpus Ie
Matt. 28. su. *Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Di
Mar. 16. cit eis: Sustulerunt dominũ meum, nec scio
Luc. 24. ubi posuerunt eum. *Hæc cum* dixisset, conuersa est retrorsum, & uidet *Iesum* stantem, nec sciebat q̃ Iesus esset. Dicit ei Iesus: Mulier, *quid ploras? Quem quæris?* Illa existimans q̃ hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur, magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem meum. *Sed uade ad fratres* meos, &
Io. 14. 16 dic eis: * Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: & *deum meum*, & deum uestrum. *Venit Maria Magdalene, annun-
Luc. 24. cians discipulis q̃ uidisset dominum, & ea
Ibidem. dixisset sibi. *Cum ergo uespera esset die illo, qui erat unus sabbatorũ, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati pro-
24. 14. pter metum Iudæorum, uenit Iesus, stetit q̃
Luc. 10. in medio, & dicit eis: * Pax uobis. Et cum
Phil. 4. hæc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domi

no. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. * Sicut misit me pater, ita et ego mitto uos. Hęc cum dixisset, flauit in eos, et dicit eis: * Accipite spiritum sanctum. † Quorũcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum cunq; retinueritis, retenta sunt. * Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius uestigium clauorum, & mittam digitum meum in uestigium clauorũ, & mittam manũ meam in latus eius, non credam. *Et post dies octo iterum erãt discipuli eius intus, et Thomas cum eis, uenit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, et dixit: *Pax uobis. Deinde dicit Thomæ:* In fer digitum tuum huc, et uide *manus meas*, & admoue manum tuam, & immitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed credens. Respondit Thomas, & dixit ei: Dñs meus, & deus meus. Dicit ei Iesus: Quia uidisti me Thoma, credidisti: *beati qui non uiderunt & crediderunt. Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ nõ sunt scripta in libro hoc: * hæc autem scripta sunt ut credatis ꝙ Iesus est Christus ille filius dei, & ut credentes uitam habeatis per nomen eius.

Ioan. 17.
Luc. 24.
Matt. 16. & 18.
Ioan. 11.
Ioan. 21.
Luc. 24.
Ioan. 3. 6.
Io. 19. 21.

CAPVT XXI.

POstea manifestauit se iterũ Iesus ad mare Tiberiadis: manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanaël, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alijq; ex discipulis eius duo. Dicit eis Simõ Petrus: Vado piscatum. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. ✶Exierunt & ascenderunt in nauim statim, & illa nocte nihil ceperunt. Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quod Iesus esset. Dicit eis Iesus: ✶ Pueri, num quid obsonij habetis? Responderũt ei: Non. ✶At ille dicit eis: Mittite in dexteram nauigij partem rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine piscium. ✶Dicit ergo discipulus ille quẽ diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon ergo Petrus cum audisset q̃ dominus esset, tunica succinxit se (erat enim nudus) ✶et misit se in mare. Alij autem discipuli nauigiolo uenerũt: non enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis ducentis trahentes rete piscium. ✶Vt ergo descenderunt in terram, uiderũt prunas positas, & piscem superpositum, & panẽ. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendistis nunc. ✶Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centũ quinquagintatribus. Et cum

Luc. 5.
Luc. 24.
Luc. 5.
Supra 13.
Matt. 14.
Luc. 24.
Luc. 5.

tot

tot essent, non est scissum rete. * Dicit eis Ie Luc. 24.
sus: Venite prandete. Et nemo discipulo-
rum audebat interrogare eum, dicens: Tu
quis es? cum scirent q̃ dominus esset. * Ve Ibidem.
nit itaq̃ Iesus, & accipit panem, et dat eis,
& piscem similiter. Hac iam tertia uice ma
nifestatus est Iesus discipulis suis cum re-
surrexisset à mortuis. Cum ergo prãdisset,
dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis di Ioan. 8.
ligis me plus quàm hi? Dicit ei: Etiam do- 13. & 14.
mine, tu scis q̃ amem te. Dicit ei: * Pasce Luc. 22.
agnos meos. Dicit ei rursus iterum: Simon
Ioannis diligis me? Ait illi: Etiã domine, tu
scis q̃ amem te. Dicit ei: Pasce oues meas.
Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? In
doluit Petrus q̃ dixisset sibi tertio, Amas
me? Dixit q̃ ei: *Domine, tu omnia nosti, tu* Ioan. 16.
scis q̃ amem te. Dicit ei Iesus: *Pasce oues*
meas. Amen amen dico tibi, cum esses iu-
nior, cingebas te, & ambulabas quò uole-
bas: cum autem senueris, extendes manus
tuas, & alius te cinget, & ducet quo non
uis. Hoc autem dixit, significans qua mor-
te glorificaturus esset deum. Et cum hoc di
xisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Pe-
trus, uidet illum discipulum * quem dilige Ioan. 13.
bat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœ
na super pectus eius, & dixit: Domine, q̃s
est ille qui tradit te? Hunc ergo cum uidis-
set Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem

quid? Dicit ei Iesus: Si eũ uelim manere donec ueniã, quid ad te? Tu me sequere. Exijt ergo sermo iste inter fratres, q̃ discipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Iesus, Non moritur, sed si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Hic est discipulus ille q̃ testimoniũ perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus q̃ uerũ est testimoniũ eius. Sunt aũt & alia *multa quæ fecit* Iesus, quæ si scribantur *per* singula, nec ipse, opinor, mũdus caperet eos, qui scriberẽtur libros.

Euangelij Ioannis, finis.

ACTA APOSTOLORVM.

CAPVT I.

1. Esd. 7. Mat. 5. 7. Roma. 2. Iaco. 1.

VPeriore quidem uolumine diximus Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus tum *facere tum docere*, ad eum usq̃ *diem*, quo post q̃ impartitus in hoc ipsum spiritum

Ioan. 15. sanctum, mãdata dedisset, ✶quos delegerat apostolis, sursum assumptus est, quibus etiam seipsum exhibuerat uiuentem, postea q̃

Luc. 24. supplicio fuisset *affectus*: ✶id q̃ cõpluribus

Io. 20. 21. argumẽtis, dum *per dies* quadraginta con-

Matt. 28. spicitur ab illis, ac loqtur eis de regno dei,

Luc. 24. ✶& congregãs illos in idem loci, præcepit

Luc. ibi. eis ne discederẽt Hierosolymis, ✶sed ut ex-

& Io. 14. pectarẽt promissum patris, de quo, inquit, audistis

audistis ex me: quoniã Ioannes baptizauit
quidẽ aqua, uos aũt baptizabimini spiritu
sancto post dies hosce nõ multos. Illi igitur
ubi conuenissent, percontabãtur illũ, dicen-
tes: Dñe, nũ in tempore hoc restituis regnũ
Israeli? Dixit aũt ad illos: Non est uestrum
nosse tempora, & articulos temporũ, quos
pater in sua ipsius constituit potestate: sed
accipietis uirtutem, posteaq̃ spiritus san-
ctus aduenerit super uos, * & eritis mihi te Luc. 24.
stes non solum Hierosolymis, uerumetiam Inf. 2. 10.
in uniuersa Iudæa Samariaq̃, deniq̃ usq̃ Ioã. 16.
ad extrema terræ. Atq̃ hoc locutus, uiden Matt. 28.
tibus ijsdem, in altũ sublatus est, & nubes Mar. 16.
subduxit illum ab oculis eorũ. Cũq̃ essent Luc. 24.
defixis in cœlũ oculis, eunte illo, ecce uiri
duo adstiterunt illis, amicti uestibus albis,
qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis
intuentes in cœlũ? Hic Iesus qui assumptus
est à uobis in cœlũ, * sic ueniet quemadmo Matt. 24.
dum uidistis eum euntẽ in cœlũ. Tũc reuer Marc. 13.
si sunt Hierosolymã à monte, qui uocatur Lu. 17. 21
Oliueti, q abest ab Hierosolymis iter sabba
ti. * Et cũ introissent, ascenderunt in cœna Matt. 10.
culũ ubi mansitabãt & Petrus et Iacobus, Marc. 13
& Ioãnes & Andreas, Philippus & Tho Luc. 6.
mas, Bartholomæus & Matthæus, Iaco-
bus Alphæi, & Simõ Zelotes, & Iudas Ia Iud. 8. 9.
cobi frater: hi oẽs perseuerabãt unanimiter & 13.
in deprecatiõe & obsecratiõe cũ mulierib. Luc. 24.

& Maria matre Iesu, cũ fratribus illius.
Et in diebus his exurgens Petrus in medio
discipulorũ, dixit (eratq; turba nominum
simul ferè centũ uiginti) Viri fratres, opor-
tuit impleri scripturam hanc, quam prædi-
xit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda,
qui fuit dux his qui comprehenderunt Ie-
sum, qa cooptatus erat in numerũ nostrũ,
Matt 27. & sortitus erat partẽ ministerij huius. *Et
is quidem parauit agrũ ex mercede iniqui
tatis, suspensus q; crepuit medius, & effusa
sunt omnia uiscera eius. Et innotuit omni-
Ibidem. bus habitantibus Hierosolymæ, * Ita ut ap
pellaretur ager ille lingua illis uernacula
Aceldama, hoc est, ager sanguinis. Scriptũ
Psal. 68. est enim in libro Psalmorum: * Fiat cõmo-
ratio eius deserta, & non sit qui inhabitet
Psal. 108. in ea. * Et episcopatum eius accipiat alter.
Oportet igitur, ut ex his uiris qui nobiscũ
uersati sunt toto tempore, quo dominus
Iesus perpetuam uitæ consuetudinem egit
nobiscum: exorsus à baptismo Ioannis, ad
eum usq; diem, quo receptus est à nobis: *
Luc. 24. unus quispiam constituatur, qui sit unà no
Infr. 4. 6. biscum testis resurrectionis eius. * Et sta-
tuerunt duos, Ioseph, qui uocatur Barsa-
bas, qui cognominatus est Iustus, & Mat-
thiam. Et facta precatione, dixerũt: Tu do
mine, qui corda nosti omniũ, ostẽde utrum
elegeris ex his duobus, ut accipiat sortem
mini-

ministerij huius, & apostolatus, unde prævaricatus excidit Iudas, ut abiret in locum suum. *Et dederunt sortes eorum, & cecidit sors super Matthiam, & cooptatus est ad numerum undecim apostolorum. Pſ.30.77 Prou.16. Ionæ 1.

CAPVT II.

ET cum complerentur dies pentecostes, erant omnes unanimiter in eodem loco: & factus est repente de cœlo sonitus, tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes. Et uisæ sunt illis dissectæ linguæ uelut igneæ. Seditq; super singulos eorum: * ac repleti sunt omnes spiritu sancto, cœperūtq; loqui alijs linguis, prout spiritus ille dabat eloqui illis. Erāt autem Hierosolymis habitantes Iudæi, uiri religiosi ex omni natione earum quæ sub cœlo sunt. Is rumor cum increbuisset, conuenit multitudo, & cōfusa est, quod audiret unusquisq; lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, ac mirabātur, dicentes inter sese: Nónne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus eos sua quisq; lingua in qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ, & habitatores Mesopotamiæ, Iudææq; & Cappadociæ, Ponti & Asiæ, Phrygiæ & Pamphyliæ, Aegypti et partium Libyæ, eius quæ est finitima Cyrenæ, & aduenæ Romani, Iudæiq; & prose- Inf.4.19. Ioan.7.

Infra 4. Iyti, Cretes & Arabes, * audimus eos loquentes nostris linguis magnifica dei. Stupebant autem omnes, ac mirabantur inter se, dicentes: Quidnã uult hoc esse? Alij autem irridentes, dicebãt: Musto expleti sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, extulit uocem suam, ac loquutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Hierosolymis uniuersi, *hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea: Non enim sicut uos existimatis, hi ebrij sunt, cum sit* hora diei tertia. Sed hoc est, quod dictũ *est per prophetam*

Iohel. 2. Iohel. * Et erit in nouissimis diebus, dicit

Esa. 44. deus, effundã de spiritu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & seniores uestri somnia somniabũt. Et quidem super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis *effundam* de spi

Luc. 21. *ritu meo, & prophetabunt,* * & dabo prodigia in cœlo superne, & signa in terra inferne, sanguinem & ignem, & uaporem fu

Iohel. 2. 3 mi. * Sol conuertetur in tenebras, & Luna

2. 10. in sanguinem, antequam ueniet dies ille do

Ioh. Ro. mini magnus atq; illustris. * Et futurũ est, ut omnis quicunq; inuocauerit nomen do-

Infr. 5. mini, seruetur. * Viri Israelitæ, audite uerba hæc: Iesum Nazarenũ uirum exhibitum à deo erga uos uirtutibus & prodigijs & signis, quæ fecit per illum deus in medio

uestri,

nestri, sicut & ipsi scitis, *hũc definito con Matt. 27.
silio & præscientia dei traditum, cum ac- Matt. 15.
cepissetis per manus iniquorũ, crucifixum Ioan. 11.
interemistis, † quem deus suscitauit solutis Infra 10.
doloribus mortis, quatenus impossibile e- Rom. 6.
rat teneri illum ab ea. Dauid enim dicit de
eo: *Prouidebam dominum coram me sem Psal. 15.
per, quoniam à dextris est mihi, ne commo
uear. Propter hoc lætatum est cor meum, et
exultauit lingua mea: insuper & caro mea
requiescet in spe. Quoniã non derelinques
animam meam in inferno, nec sines ut san-
ctus tuus uideat corruptionem. Notas mi-
hi feciſti uias uitæ, replebis me iucũditate
cum facie tua. Viri fratres, quandoquidem
licet libere dicere apud uos de patriarcha
Dauid, *quod et defunctus est, & sepultus 3. Reg. 2.
est, & sepulchrũ eius est apud nos usq; in
hodiernũ diem. *Propheta igitur cum es- Psal. 131.
set, & sciret, quod iureiurando iurasset si-
bi deus, futurum ut de fructu lumbi ipsius,
quantum ad carnem Christus exoriretur,
ac sederet super sedem eius, prescius loqui
tus est de resurrectione Christi *quod non Psal. 15
derelicta sit in inferno anima eius, neq; ca-
ro eius uiderit corruptionem. Hunc Iesum
suscitauit deus, *cuius omnes nos sumus Supra 1.
testes. Dextera igitur dei exaltatus, & Infr. 5. 10
promissione spiritus sancti accepta à pa-
tre effudit hoc, quod nunc uos uidetis &

auditis. Non enim Dauid ascendit in cœlos,
Psal. 109. sed dicit ipse: ✶ Dixit dominus dño meo,
sede ad dextris mihi, donec ponam inmi-
cos tuos scabellum pedũ tuorum. Certo sci
at ergo tota domus Israel, quod dominum
Infra 3. & Christũ fecerit deus, hũc Iesum, ✶ quem
uos crucifixistis. His autem auditis, com-
puncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum
4. 1. 13. ac reliquos apostolos: Quid faciemus uiri
M. R. L. fratres? ✶ Petrus ait ad illos: Delictorũ pœ
Apo. 2. nitentiam agite, & baptizetur unusquisq;
uestrum in nomine Iesu Christi, in remissio
nem peccatorum, & accipietis donũ spiri-
tus sancti. Vobis enim facta est repromissio
& filijs uestris, & omnibus qui longe sunt
quoscunq; aduocauerit dominus deus no-
26. 8. 12. ster. Alijs q; uerbis plurimis testificatus est,
M. R. L. & exhortatus est eos, dicens: ✶ Seruemini
à generatione ista praua. Qui ergo libenter
acceperunt sermonem eius, baptizati sunt,
& accesserunt in die illo animæ circiter ter
1. Cor. 11. mille. ✶ Erant autem perseuerantes in do-
ctrina apostolorum, & communicatione, et
fractione panis, & precationibus. Obor-
tus est autem omni animæ timor, multaq;
prodigia & signa per apostolos ædebãtur.
Infra 4. ✶ Omnes autem qui credebant, erant con-
iuncti, & habebant omnia communia. Pos-
sessiones q; & substantias uendebant, ac di
uidebant illa omnibus, prout cuiq; opus
erat.

erat. Et quotidie perdurantes unanimiter in tẽplo, & frangentes per singulas domos panem, inuicem sumebant cibum, cum exultatione & simplicitate cordis laudantes deum, & habentes gratiam apud totum populum. Dominus autem addebat qui salui fierent, quotidie congregationi.

CAPVT III.

SImul aũt Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam precationis nonã.
*Et quidam uir qui erat claudus ex utero matris suæ, baiulabatur, quem ponebant quotidie ad portã templi, quæ dicitur speciosa, ut peteret eleemosynam ab introëuntibus in templum. Is cum uidisset Petrũ ac Ioannem ingressuros in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. Defixis autem in eũ oculis, Petrus cũ Ioanne dixit: Aspice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturũ ab eis. Petrus autẽ dixit: Argentũ & aurũ nõ est mihi: quod aũt habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa manu eius dextera, erexit eum. Protinus aũt consolidatæ sunt plantæ illius ac talꝰ. Et exiliens stetit, & ambulabat, intrauitq; cum illis in templum, inambulãs & saliens ac laudans deum. Et uidit eum totus populus ambulantem ac laudãtem deum. Agnouerunt q; illũ, q; ipse esset is qui ad eleemo-

Inf. 4. 14.

Infr. 4. 9.

Luc. 5. synã sederat ad speciosam portã tẽpli. *Et impleti sunt admiratione & stupore sup eo qd cõtigerat illi. Cũ teneret aũt q sanatus fuerat claudus, Petrũ & Ioannẽ, cucurrit totus populus ad eos in porticu, quę appellatur Solomonis, stupefactus. Quo uiso, Petrus respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini super hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut pietate effecerimus ut hic ambularet? Deus Abrahã, & Isaac & Iacob, deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem uos
27. 15. tradidistis, ac negastis in conspectu Pilati,
Ma. mar. cum ille iudicasset esse absoluẽdum. *Vos autem sanctum & iustum negastis, & postulastis ut uirum homicidam donaret uobis, autorẽ uero uitę interfeciſtis, quem deus suscitauit à mortuis: cuius nos testes sumus, & per fiduciã nominis eius hunc quem uidetis ac nostis, confolidauit nomen ipsius: & fides quæ per eum est, dedit ei integrita-
Luc. 23. tem istam in conspectu omniũ uestrum. *Et nunc fratres scio, q per ignorantiã feciſtis, sicut & principes uestri. Deus autem quæ
Eccl. 17. prænunciauerat per os omnium prophetarum
Matt. 4. suorum, Christum passurum, impleuit
Mar. 1. sic. *Pœniteat uos igitur, & conuertimini
Ezec. 18. ut delcãtur peccata uestra, ut cum uenerint
Luc. 13. tempora refrigerationis à conspectu dñi,
Apo. 2. & miserit eum qui ante prædicatus est uobis,

bis, Iesum Christum, quem oportet quidem cœlum accipere usq; in tempora restitutionis omnium, quæ loquutus est deus per os omnium sanctorum suorum à sæculo prophetarum. Moses quidem ad patres dixit: *Prophetã suscitabit uobis dominus deus uester de fratribus uestris, mei similem. Audietis eum iuxta omnia quæcunq; locutus fuerit uobis. *Futurum est autem, ut omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminetur è populo. Quin et omnes prophetæ à Samuele, ac deinceps quotquot loquuti sunt, etiã annunciauerunt dies istos. Vos estis filij prophetarum ac testamenti, quod testatus est deus erga patres nostros, dicens ad Abraham: *Et in semine tuo benedictionem consequentur omnes familiæ terræ. Vobis primum deus, cum suscitasset filium suum Iesum, misit eum benedicentem uobis: ita ut unusquisq; uestrum conuerteret se ab iniquitatibus suis.

Infra 7. Deut. 18. Ibidem. Ge. 21. 22.

CAPVT IIII.

LOquentibus autem illis ad populũ, superuenerunt illis sacerdotes ac magistratus templi, & Sadducæi, * moleste ferentes quod docerent populum, & annunciarent in nomine Iesu resurrectionem ex mortuis: & iniecerunt eis manus, posuerunt q; eos in custodiam in posterum diem: nam erat iam uespera. Multi uero eorum

Infra 5.

qui audierant sermonẽ, crediderunt: & factus est numerus uirorum circiter quinque millia. Factũ est aũt postero die, ut congregarentur principes eorum, & seniores, & scribæ Hierosolymis, & Annas princeps sacerdotũ, & Caiphas, & Ioannes, & Alexander, & *quotquot* erant de genere pontificio. *Et cum statuissent eos in medio*, interrogabant: Qua uirtute *aut quo nomine* fecistis hoc uos? Tũc Petrus *repletus* spiritu sancto, dixit ad eos: Principes populi, & seniores Israel, *si nos hodie examinamur de eo, ꝙ bene fecerimus homini infirmo*, qua ratione iste saluus factus sit: notum sit omnibus uobis, & toti plebi Israël, * ꝙ per nomen Iesu Christi Nazareni, quem uos crucifixistis, quem deus suscitauit à mortuis, per hunc iste adstat coram uobis sanus. * *Hic est lapis ille, qui reiectus est à uobis ædificãtibus, qui factus est caput* anguli: nec est in *alio quoquã salus*. * Nec enim aliud nomen est sub cœlo datũ inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri in dicendo libertatem ac Ioãnis, * compertoq; ꝙ homines *essent illiterati & idiotæ*, admirabantur, & agnoscebant eos, ꝙ cum Iesu fuissent: *hominem autem uidentes stantem* cum eis qui sanatus fuerat, *nihil poterant* contradicere: * iussis autem illis è *concilio* secedere, conferebant inter se

Sup. 3.
21. 22. 10.
M. R. L.
1. Pet. 2.
Philip. 2.
Heb. 2.
1. Cor. 1.
Infra 5.

se,

se, dicẽtes: Quid faciemus hominibus istis? Nam conspicuum signum æditum esse per eos, omnibus habitantibus Hierosolymis manifestum est, nec possumus inficiari. Sed ne amplius diuulgetur in populũ, minaciter interminemur eis, ne posthac loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et accersitis illis, præceperunt, ne omnino loquerẽtur neq; docerent in nomine Iesu. * At Petrus Infra 5.
& Ioannes respondentes, dixerunt ad eos: An iustum sit in conspectu dei, uos potius audire q̃ deum, iudicate. Non enim possumus quæ uidimus & audiuimus, non loqui. At illi additis minis, dimiserunt eos, nihil inueniẽtes qua ratione punirent eos, propter populum, quia omnes glorificabãt deum *super eo quod acciderat.* * *Annorum* Supra 3.
enim erat amplius quadraginta homo, in quo æditum fuerat signũ istud sanationis. Dimissi autem uenerunt ad suos, & annunciauerũt quæcunq; sibi principes sacerdotum & seniores dixerant. Qui cum audissent, unanimiter attollebant uocem ad deũ, dixeruntq; : Domine, tu es deus, qui feciſti Iudith 9.
cœlum ac terrã, mare, & omnia quæ in eis Ionæ 1.
sunt, qui per os Dauid pueri tui dixisti: *
Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Con Psal. 2.

uenerunt enim uerè aduersus sanctum filiū
Luc.23. um tuum Iesum, quem unxeras. * Herodes simul & Pontius Pilatus cum gētibus
& populis Israel, ad faciendum quæcunq;
Gen.3. manus tua, * consilium tuum prius decreuerat ut fierent. Et nunc domine aspice in
Mar. 16. minas eorum: & da seruis tuis, *ut cum omni fiducia loquantur sermonem tuum: manum tuam porrigendo in hoc, ut sanatio &
signa & prodigia ædantur per nomen sancti filij tui Iesu. Et cum orassent illi, motus
est locus in quo erant congregati: & repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur sermonem dei cum fiducia. *Multitudi-
Hiere. 23. nis autem credentiū erat cor unū, & anima
2. Pet. 3. una: nec quisquam aliquid eorū quæ possidebat suū esse dicebat, sed erant illis omnia
communia. Et uirtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis domini
Iesū, et gratia magna erat super oēs illos.
Supra 2. *Neq; enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum,
aut ædium erant, uendentes afferebant pretia eorum quæ uendita fuerant, & ponebāt
Deut. 15. ad pedes apostolorū. *Distribuebatur au-
Tob. 1. tem singulis prout cuiq; opus erat. † Ioses
*Supr. 1. uero, qui cognominatus est Barnabas ab
apostolis, quod est filius consolationis, Leuites, Cyprius genere, cum haberet agrum
uendidit eum, & attulit pretium, & posuit

ad.

ad pedes apostolorum.

CAPVT V.

VIr autem quidam nomine Ananias cum Saphira uxore sua uendiderat possessionem, & sepossuerat de pretio, conscia etiam uxore sua, & allatã partem aliquam ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem Petrus: Anania, cur impleuit satanas cor tuum, ut mentireris spiritui sancto, & fraudares de pretio agri? Nónne prorsus tibi manebat, & uenundatus in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo rem istã? Non es mentitus hominibus, sed deo. Audiens autem Ananias hæc uerba, collapsus expirauit. Et ortus est timor magnus super omnes qui audierunt hæc. Surgẽtes autem iuuenes *amouerunt eum, elatũq; sepelierunt.* Intercessit autem fermè horarum *trium* interuallum, uxor quoq; ipsius nesciẽs quod factum fuerat, introiuit. Respõdit autem ei Petrus: Dic mihi, num tanti agrum uendidistis? At illa dixit: Etiam, tanti. Petrus autem ait ad eam: Cur conspiraſtis inter uos, *ut tentaretis* spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt uirum tuum, ad ostium adsunt, & efferent te. Confestim autem cõcidit ad pedes eius, & expirauit. Ingressi autem iuuenes, repererunt illam mortuam, & extulerũt ac sepelierunt iuxta uirum suũ. Et ortus est timor magnus super

uniuersam congregationẽ, & super omnes
Mar. 16. qui audiebant hæc. * Per manus autẽ apo
Supra 4. stolorum ædebãtur signa ac prodigia mul=
Ibidem. ta in populo. * Et erant unanimiter omnes
in porticu Solomonis. Cæterorum autem
nemo audebat se coniungere illis, sed ma-
gnificabat eos populus: magis aũt accre-
scebat credentium domino multitudo uiro
Mat. 4. & rum simul *ac mulierum*, * ita ut in plateas
& 15. *exportarent infirmos, & ponerent in lectu*
lis ac grabbatis, *ut* uenientis Petri uel um-
bra obumbraret aliquem illorũ. Conuenie
bat aũt & multitudo uicinarum ciuitatum
Hierosolymam, afferens ægros ac uexatos
à spiritibus immundis, qui sanabantur om
Supra 4. nes. * Exurgens aũt princeps sacerdotum,
& omnes qui cum illo erant, quæ est factio
Sadducæorũ, repleti sunt æmulatione, &
iniecerunt manus in *apostolos*, & posue-
Infra 12. rũt eos in *custodia publica*. * Sed angelus
domini per noctẽ aperuit ianuas carceris,
eductis q; illis, dixit: Ite, et stantes loquami
ni in templo populo omnia uerba uitæ hu-
ius. Illi uero cum hæc audissent, intrauerũt
diluculo in templum ac docebant. Aduenī
ens autem princeps sacerdotũ, & qui cum
eo erant, conuocauerunt concilium & uni
uersum seniorũ ordinem filiorũ Israel, mise
runtq; ad carcerẽ qui adducerẽt eos. Cum
autem uenissent ministri, nec reperissent il-

los

los in carcere, reuersi nunciauerunt, dicen
tes: * Carcerem quidem inuenimus clau- Inf. 12.16
sum cum omni diligentia, & custodes foris
stantes ante ianuas: cum aperuissemus au-
tem, neminem intus reperimus. Vt autẽ au
dierunt hos sermones, & sacerdos, & ma-
gistratus templi, principesq; sacerdotũ, am
bigebãt de illis, quid nam hoc futurum es-
set. Adueniens autem quidã nunciauit eis:
Ecce, uiri quos posueratis in carcere, sunt
in templo stantes, ac docentes populum.
Tunc abijt magistratus cũ ministris, & ad
duxit illos sine ui. * Timebant enim popu Matt. 21.
lum, ne lapidarẽtur. Et cum adduxissent il- Mar. 12.
los, statuerunt in concilio. Et interrogauit L. 20. 22.
eos princeps sacerdotum, dicens: Nónne
etiam *atq; etiã præcepimus uobis, ne doce*
retis in nomine isto? *Et ecce replestis Hie-*
rosolymã doctrina uestra, * & uultis indu Matt. 27.
cere super nos sanguinẽ hominis istius. Re
spondens autem Petrus & apostoli, dixe- 26. 15.
runt: * Obedire oportet deo magis quàm Gen. Ex.
hominibus. Deus patrum nostrorum susci- Deut. 11.
tauit Iesum, quem uos interemistis, suspen- & 30.
dentes *in ligno*. Hunc principem & serua- Supra 4.
torem deus exaltauit dextera sua, ad dan-
dam pœnitẽtiam Israeli, remissionemq; pec
catorum, ac nos sumus ei testes horum quæ
dicimus: insuper autem & spiritus sanctus
quem dedit deus obedientibus ipsi. Hæc

autem cum audissent, dissecabãtur, & consultabant ut interficerent illos. Surgens autem quidam in concilio pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor in pretio habitus apud totum populum, iussit ut paulisper secederent foras apostoli. Dixitq; ad illos: *
supra 2. Viri Israelitæ, attendite uobis super hominibus istis, quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens se esse aliquẽ, *cui adhæsit numerus* uirorum *circiter* quadringentorum, *qui occisus* est: & omnes qui credebant ei, *dissipati sunt*, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum multum post se, & ipse periit, & omnes quotquot paruerant ei, dispersi sunt. Et nũc dico uobis, abstinete ab hominibus istis, & sinite illos. Quoniam si est ex hominibus consilium aut opus *hoc, dissoluetur:*
Infra 9. sin ex deo est, *non potestis dissoluere*, * ne *quando & deo* repugnare reperiamini. In huius autem sententiam pedibus itum est à cæteris: & cum aduocassent apostolos, *
supra 4. cæsis præceperunt, ne loquerentur in no-
Matth. 5. mine Iesu, & dimiserunt eos. * Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quod digni habiti essent, ut pro nomine
Esa. 40. *eius* contumelia afficerentur. *Et quotidie in templo & in singulis domibus non cessabant docere & annũciare Iesum Christũ.

IN

CAPVT VI.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum, ortum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ ipsorum. Cæterum duodecim illi, cum iussissent adesse multitudinem discipulorum, dixerunt: * Non est placitum, ut nos derelicto sermone dei, ministremus mensis. Circumspicite ergo fratres, * uiros ex uobis spectatæ probitatis septem, plenos spiritu sancto & sapientia, quibus delegabimus hoc negotij. Nos uero deprecationi & administrando sermoni incumbemus. Et placuit hic sermo coram tota multitudine. Et elegerunt Stephanum uirum * plenum fide ac *spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum*, & Nicanorem, & *Timonem*, & Parmenam, & Nicolaum proselytum Antiochenum. * Hos statuerunt in conspectu apostolorum, et cum orassent, imposuerunt eis manus. Et sermo dei crescebat, ac multiplicabatur numerus discipulorum Hierosolymis ualde, multaq; turba sacerdotum obediebat fidei. * Porrò Stephanus plenus fide ac fortitudine, ædebat prodigia & signa magna in populo. Exorti sunt autem quidam è synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, &

2. Tim. 4.
1. Tim. 3.
Tit. 1.
Infra 7.
Act. 1.
Infra 18.

Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, disputantes cum Stephano, * nec poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. * Tunc subornarunt uiros, qui dicerent: Audiuimus eum dicentem uerba contumelioſa in Mosen ac deum. Commoueruntq; plebẽ & seniores, & scribas, atq; inuadentes corripuerunt eum, & abduxerunt in concilium, statueruntq; falsos testes qui dicerent: * Homo iste non cessat loqui uerba cõtumelioſa aduersus locũ sanctum hunc & legẽ. Audiuimus enim eum dicentem: Iesus Nazarenus iste demolietur locũ hunc, & mutabit instituta quæ tradidit nobis Moses. * Et intuentes eum omnes qui sedebãt in concilio, uiderũt faciẽ eius tanq; faciem angeli.

Luc. 21. Matt. 26. Luc. 23. Iudic. 13.

CAP. VII.

DIxit autem princeps sacerdotũ: Num hæc ita se habent? At ille ait: Viri fratres & patres, audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ, cum esset in Mesopotamia, priusq; moraretur in Charran, & dixit ad illum: * Exi de terra tua & de cognatione tua, & ueni in terram quamcunq; monstrauero tibi. Tunc exijt è terra Chaldæorum, & habitauit in Charran. Et inde postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram hanc, in qua nunc uos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea, ne uestigium quidem pedis, * & repromisit

Gene. 12.

misit illi eam se daturum possidendam, & Gene. 13.
semini eius post ipsum, cum non haberet fi
lium. *Loquutus est autem deus sic, quod Gene. 15.
futurum esset semen eius inquilinum in ter
ra aliena, quodq; seruituti illud subiecturi
essent, & male tractaturi annis quadringen
tis. Et gentem, cuicunq; seruierint, iudica-
bo ego, dixit deus. Et post hæc exibunt, &
seruient mihi in loco hoc. * Et dedit illi te- Gene. 17.
stamentum circumcisionis, atq; hic genuit
Isaac, & circumcidit eum in die octauo, &
Isaac genuit Iacob, & Iacob genuit duode
cim patriarchas. * Et patriarchæ inuidia Gene. 37.
moti, Ioseph uendiderunt in Aegyptum. *
Et erat deus cum eo, & eripuit eum ex om Sap. 10.
nibus afflictionibus eius, & dedit ei gratiã
& sapientiam coram Pharaone rege Aegy
ptiorum. Et cõstituit eum præfectum super
Aegyptum, & super totam domum suam.
*Venit autem fames in uniuersam terrã Ae Gen. 41.
gypti & Chanaan, & afflictio magna, nec
inueniebant cibos patres nostri. * Cum au Gen. 42.
disset autem Iacob esse frumenta in Aegy-
pto, misit patres nostros primum. *Et cum Gen. 45.
iterum misisset eos, agnitus est Ioseph à fra
tribus suis, & innotuit Pharaoni genus Io
seph. Misso autem nuncio Ioseph, accersi-
uit Iacob patrem suum, omnemq; cognatio
nem suam in animabus septuagintaquinq;.
*Et descendit Iacob in Aegyptum, defun- Gen. 49.

ctus & est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sychem, & positi sunt in sepulchro quod emit Abraham pretio argenti à filijs Emor filij Sychem. Cum autem appropinquaret tempus promissionis, de qua iurauerat deus Abrahæ, * *creuit* populus, & multiplicatus est in Aegypto, donec exortus est alius rex, qui non nouerat Ioseph. Hic circumueniens genus nostrum, afflixit patres *nostros*, *ut exponerent* infantes suos, *ne fœtus essent uitales*. * *Eodem* tempore *natus* est Moses, & fuit gratus deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris: Expositum autem illum sustulit filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi uice filij. Et eruditus est Moses omni sapientia Aegyptiorum, & erat *potens in factis* & in dictis. *Vt uero expletum est* ei quadraginta annorum *tempus*, subijt in cor eius *ut inuiseret* fratres suos filios Israel. * *Et* cum uidisset quendam iniuria *affici*, defendit eum, & ultus est *uicem eius* qui affligebatur, percusso Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres suos quod deus per manũ ipsius daret salutem illis. At *illi non* intellexerũt. Et sequenti die conspectus est illis litigantibus, & redegit eos in concordiã, dicens: * Viri, fratres estis, cur uos inuicem lædi-tis? Cæterum is qui iniuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: * Quis te constituit

Exo. 1.
Exo. 2.
Ibidem.
Rom. 12.
1. Pet. 2.
Exo. 2.

tuit principem ac iudicem super nos? Nun quid interficere me tu uis, quemadmodum interfeciſti heri Aegyptium? Fugit autem Moſes ad dictum hoc, & factus eſt aduena in terra Madian, ubi generauit filios duos. *Et expletis annis quadraginta, apparuit Exo.3.
illi in deſerto montis Sina angelus domini in flammeo incendio rubi. Moſes autem ut conſpexit, admiratus eſt uiſum. Porrò cum accederet ut attẽderet, facta eſt ad eum uox domini: Ego ſum deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Tremefactus autem Moſes, non audebat attendere. Dixit autem illi dominus: * Sol Ibidem.
ue calceamentum pedum tuorum. Locus Ioſue 5.
enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Vidi, uidi inquam, *afflictionem populi mei qui eſt in Aegypto: & gemitum eorum audiui, &* deſcendi ut eruam eos. Nunc uenito, & mittam te in Aegyptum. * Hunc Moſen Exo.2.
quem negauerunt, dicentes: Quis te conſtituit principem & iudicem? hunc, inquam, deus principem & redemptorẽ miſerat per manum angeli qui apparuerat illi in rubo. Hic eduxit illos, *ædẽs prodigia & ſigna Exo.4. 7
in Aegypto, & in rubro mari, & in deſer- 8.9.10.
to annis quadraginta. Hic eſt Moſes, q di- & 11.14.
xit filijs Iſrael: *Prophetam ſuſcitabit uo- Deut. 18.
bis deus ueſter è fratribus ueſtris, ſimilem mei, illum audietis. * Hic eſt qui fuit in con Exo. 19.

gregatione in solitudinem cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit sermonem uiuum, ut daret nobis: cui noluerũt obedire patres nostri, sed repulerunt, & auersi sunt corde
Exod. 23. suo in Aegyptũ, dicentes ad Aaron: * Fac nobis deos qui præcedant nos. Mosi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Et uitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur super operibus manuum suarũ. Conuertit se autẽ deus, & tradidit eos, ut colerent militiam cœli: sicut
Amos 5. scriptum est in libro prophetarum: * Num uictimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israël? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei uestri Rempham, figuras quas fecistis ad adorandum eas. Et trãsferam uos ultra
Exo. 25. Babylonem. * Tabernaculum testimonij
Heb. 8. fuit patribus nostris in deserto, sicut ordinauerat illis, loquens ad Mosen, ut faceret illud secũdum formã quam uiderat. Quod & induxerunt, qui successerunt, patres nostri, cum Iesu in possessionem gentiũ, quas expulit deus à facie patrum nostrorum, *
Psal. 88. usq; ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram deo, & petijt ut inueniret tabernacu-
2. Reg. 6. lum deo Iacob. * Solomon autem ædificauit illi domum: sed excelsissimus ille non

in

in manufactis templis habitat, sicut prophe
ta dicit: * Cœlũ mihi sedes est, terra autem Esa. 66.
scabellum pedum meorum. Quam domum
ædificabitis mihi dicit dominus, aut quis
locus requietionis meæ est? Nónne manus
mea fecit hæc omnia? * Duri ceruice, & in M. 3. I. 8.
circũcisi corde & auribus, uos semper spi- Deu. 9.
ritui sancto resistitis: sicut patres uestri, ita
& uos. * Quem prophetarum non sunt per Neem. 9.
sequuti patres uestri? Et occiderũt eos qui
prænunciabant de aduentu iusti illius, cu-
ius uos nunc proditores & occisores fui-
stis: qui accepistis legem per dispositiones
angelorum, nec seruastis. Audientes autem
hæc, dissecabantur cordibus suis, & stride
bant dẽtibus suis in eum. Cum autem esset
plenus spiritu sancto, intentis in cœlum o-
culis, uidit gloriam dei, & Iesum stantem à
dextris dei. Et ait: Ecce uideo cœlos aper-
tos, * & filium hominis stantem à dextris Mar. 16.
dei. Exclamantes autem uoce magna, con
tinuerunt aures suas, & impetum fecerunt
unanimiter in eum. * Et eiectum eum è ciui 3. Reg. 21
tate, lapidabant, ac testes deposuerunt ue-
stimenta ad pedes adolescentis, qui uoca-
batur Saulus. Et lapidabãt Stephanum in-
uocantem ac dicentem: * Domine Iesu, su- Psal. 30.
scipe spiritum meum. Positis autem geni-
bus, clamauit uoce magna: * Domine, ne Luc. 23.
statuas illis peccatum hoc. Et cum hoc di-

xisser, obdormiuit.

CAPVT VIII.

SAulus autem consenserat in necem eius. Facta est autem in illo die persecutio magna aduersus ecclesiam, quæ erat Hierosolymis, & omnes *dispersi sunt* per regiones
Gene. 23. Iudææ & Samarię, *præter apostolos.* * Curauerunt autem unà Stephanũ *uiri* religiosi, *feceruntq́* plãctum magnum super eum. *Saulus uero deuastabat* ecclesiam, per singulas *domos intrans, trahensq́ uiros* ac mulieres, tradebat in custodiam. Illi igitur dispersi peragrabant, annunciantes sermonem dei. Philippus autem peruenit in ciuitatem Samariæ, ac prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ à
16. 5. Philippo dicebantur, unanimiter audien-
Mar. Su. tes & uidentes signa quæ ædebat. * Spiritus enim immundi è *multis qui ab* illis tenebantur *exibant, clamantes* uoce magna. *Multi aũt paralytici* & claudi sanati sunt. Et *factum* est gaudium magnum in illa ciuitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante in ea ciuitate artem exercuerat magicam, ac gentem dementauerat Samariæ, dicens se esse quempiam magnum, cui auscultabant illi à minimo usq́ ad maximum, dicentes: Iste est uirtus dei, quæ uocatur magna. Auscultabant autem ei, propterea q́ multo tempore magicis artibus demẽtasset

eos.

eos. Cum uero credidissent Philippo euangelizanti de regno dei, deq; nomine Iesu Christi, * baptizabantur uiri simul ac mulieres. Tūc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns'q; signa & uirtutes fieri, stupens admirabatur. Cum autem audissent apostoli qui erant Hierosolymis, q; recepisset Samaria sermonem dei, miserunt ad eos Petrum ac Ioannem: qui cum descendissent, orauerūt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomine Christi Iesu. Tunc imponebant manus super illos, accipiebant'q; spiritum sanctum. Cum uidisset autem Simon, q; per impositionem *manuum apostolorum* daretur spiritus sanctus, *obtulit eis pecunias*, dicens: Date & mihi potestatem istam, *ut cui* cunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum: * Pecunia tua tecum sit in perditionē, quoniam donū dei existimasti pecunijs parari. Non est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum non est rectum coram deo. * Resipisce igitur ab ista malitia tua, & roga deum si forte remittatur tibi cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & colligatione iniquitatis uideo te esse. Respondēs aūt Simon, dixit: * Precemini uos pro

Mar. 16.

Matt. 10.

Mat. 3. 4.

Num. 21.

me apud dominum, ne quid eueniat in me horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati & locuti sermonem dei, reuersi sunt Hierosolymam, & multis oppidulis Samaritanorum euangelizabant. Angelus autem domini locutus est ad Philippum, dicens: Surge, & uade meridiem uersus, ad uiam quæ descendit ab urbe Hierosolymorum ad ciuitatem Gazam, hæc est deserta. Et surgēs abijt, & ecce uir Aethiops, eunuchus, præfectus Candaces reginę Aethiopum, quem præfecerat uniuersæ gazæ suæ, uenerat adoraturus Hierosolymam, & reuertebatur se-
Ioan. 5. dens super currū suum, * legebatq; Isaiam prophetā. Dixit autem spiritus Philippo: Accede, & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum
Rom. 10. 1. Cor. 12 & 14. legentem Isaiam prophetam, & dixit: * Intelligísne quæ legis? At ille ait: Quinam enim possim, nisi aliquis dux uiæ mihi fuerit? Rogauitq; Philippum ut ascenderet, sederetq; secum. Argumentum autem scriptu-
Esa. 53. ræ quam legebat, erat hoc: * Tanquam ouis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se mutus, sic nō aperuit os suum. In humilitate ipsius iudiciū eius sublatum est. Generationem autem eius quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra uita eius. Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo propheta di-

cit

cit hoc, de se, an de alio quopiam? * Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens à scriptura ista, prædicauit illi Iesum. Et dum irent per uiam, uenerunt ad quandam aquã. Et ait eunuchus: * Ecce aqua, quid uetat quo minus baptizer? Dixit autẽ Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens, ait: Credo filium dei esse Iesum Christum. Et iussit sisti currum, ac descenderunt ambo in aquam, Philippus simul & eunuchus, & baptizauit eum. Cum autem ascendissent ex aqua, spiritus domini rapuit Philippum, nec amplius uidit eum eunuchus. Ibat enim per uiam suam gaudens. Philippus autẽ repertus est Azoti, & pertransiens euãgelizabat ciuitatibus cũctis, donec ueniret Cæsaream.

Deut. 32. Matth. 5. Luc. 24. Infra 10.

CAPVT IX.

S * Aulus autem adhuc spirans minas ac cædem aduersus discipulos domini, accessit ad principem sacerdotũ, & petijt ab eo epistolas, quas perferret Damascum ad synagogas, * ut si quos inuenisset eius uiæ seu uiros seu mulieres, uinctos duceret Hierosolymam. Et cum iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco. Et subito circũfulgurauit eum lux de cœlo, collapsusq; in terram, audiuit uocem dicẽtem sibi: * Saul Saul, quid me persequeris? Dixit autem: Quis es domine? Dominus autem dixit:

Gal. 1. 1. Cor. 15. Supra 8. Infra 22.

Supra 5. Ego sum Iesus, quem tu persequeris. * Durum est tibi contra stimulos calcitrare. Is
2. Cor. 12 tremens ac stupens dixit: * Domine, quid me uis facere? Et dominus ad eum: Surge & ingredere ciuitatẽ, & dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi qui erant ei comites itineris, stabant attoniti, audientes quidem uocem, neminem tamen uidentes. Surrexit autẽ Saulus è terra, apertis q; oculis neminem uidebat: sed manu ducentes illum, introduxerunt Damascum. Et erat tribus diebus non uidens, ac non comedit neq; bibit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias, & dixit ad illum per uisum dominus: Anania. Et ille ait: Ecce ego domine. Et dominus ad eum: Surge, & uade in uicum qui uocatur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum nomine Tarsensem: Ecce enim orat. Et uidit per uisum uirum Ananiam nomine introẽuntem, & imponẽtem sibi manũ ut uisum
Supra 8. reciperet. Respondit autẽ Ananias: * Domine, audiui ex multis de uiro hoc quanta mala fecerit sanctis tuis Hierosolymæ. Et hoc loco habet potestatem à principibus sacerdotum, uinciendi omnes qui inuocãt nomen tuum. Dixit autẽ ad eum dominus:
Gal. 1. Vade, * quoniam organum electum est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, ac filiis Israel. Ego enim

ostendam

ostendam illi * quanta oporteat eum pro 2.Cor.11
nomine meo pati. Et abijt Ananias, & introuit in domum, & imponens ei manus, dixit: Saul frater, dominus misit me qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uisum recipias, & implearis spiritu sancto. Et confestim deciderunt ab oculis eius tanquam squamę, & uisum recepit, & surgens baptizatus est. Cumq; cepisset cibum, corroboratus est. Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot. Et continuo in synagogis * prædicabat Christum, q; is esset filius dei. Stupebant autem omnes qui eum audiebāt, ac dicebāt: Nónne hic est qui expugnabat Hierosolymis eos qui inuocabāt nomen istud? Et huc ad hoc uenit, ut uinctos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem multo magis inualescebat, & confundebat Iudæos qui habitabāt Damasci, affirmans q; is esset Christus. Expletis autem diebus compluribus, inierunt inter se Iudæi consilium ut illum occiderēt. Sed intellectæ sunt Saulo insidiæ eorum. Asseruabantq; portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli nocte, * per murum de 2.Cor.11
miserunt, submittentes in sporta. Cum autem Saulus uenisset Hierosolymam, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credētes q; esset discipulus. Sup.3.4.

Barnabas autem apprehẽsum illum, duxit ad apostolos, ac narrauit illis quomodo in uia uidisset dominum, & quod locutus esset ei, & quomodo in Damasco fortiter egisset in nomine Iesu. Et erat cum illis uersans Hierosolymis, cum fiducia loquens in nomine domini Iesu. Loquebaturq; & di-
2. Cor. 4. sputabat aduersus Grecos: * Illi uero quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent *fratres, deduxerunt eum* Cæsaream, et *emiserunt Tarsum. Igitur ecclesiæ quidem* per totam Iudæam & Galilæam, & Sama-
Psal. 2. riam habebant pacem, * & ædificabantur uersantes in timore domini, & consolatione sancti spiritus multiplicabãtur. Factum est autem, ut Petrus, dum peragraret per omnes, deueniret etiam ad sanctos qui habitabant Lyddę. Reperit autem ibi hominem quendam nomine Aeneam, *annis iam octo* decumbentem *in grabbato*, qui erat paraly*ticus. Et ait illi Petrus*: Aenea, sanet te do-
Matth. 5. minus Iesus Christus, * Surge & sterne ti-
Marc. 2. bipsi. Et continuo surrexit, & uiderunt e-
Luc. 5. um omnes qui habitabant Lyddæ & Assa-
Ioan. 5. rone, qui cõuersi sunt ad dominum. Ioppæ autem fuit quædã discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, & eleemosynis quas pręstabat. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum la-

uissent,

uissent, posuerũt in cœnaculo. Cum autem uicina esset Lydda Ioppæ, ac discipuli audissent q̃ Petrus esset in ea, miserũt ad eum duos uiros, rogantes ne grauaretur uenire usq̃ ad se. Exurgens autem Petrus uenit cum illis. Et cum aduenisset, duxerũt illum in cœnaculum, & circumsteterunt illum omnes uiduę flentes, & ostendentes tunicas uestesq̃ quas faciebat, cum esset cum ipsis Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus positis genibus orauit: & conuersus ad corpus, dixit: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos, uisoq̃ Petro resedit. Data autem illi manu, erexit eam: & cum uocasset sanctos ac uiduas, exhibuit eã uiuam. Id autem innotuit per totam Ioppen, & *crediderunt multi in dominum. Factum* est autem, *ut dies multos maneret Ioppæ* apud Simonem quendam *coriarium.* 9. 5. 7. M. R. L. Ioan. 11.

CAPVT X.

VIr autem quidam erat Cæsareæ, nomine Cornelius, centurio ex cohorte quę dicitur Italica, religiosus ac timens deum, cum tota domo sua, * præstans eleemosynas multas plebi, † deprecans q̃ deum semper. Is uidit per uisum manifeste fermè hora diei nona angelum dei introëuntem ad se, dicentem q̃ sibi: Corneli. At ille intuens eum, ac timore correptus, dixit: Quid est domine? Dixit autem illi: * Orationes tuæ Eccli 3. 7 & 29. Dan. 4. Psal. 144

Esa.58. & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memo-
Luc.11. riam coram deo. Et nunc mitte uiros lop-
& 12. pen, & accerse Simonem qui cognomina-
tur Petrus. Hic diuersatur apud Simonem
quendam coriarium, cui est domus iuxta
mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.
Et cum discessisset angelus qui loquebatur
illi, uocauit duos famulos suos, & milite re
ligiosum ex his qui sibi adhærebant. Qui-
bus cum narrasset omia, misit illos loppen.
Postridie uero facientibus illis iter, & ap-
Luc.6. propinquantibus ciuitati, * ascēdit Petrus
in superiora domus, ut oraret, circa horam
sextam. Et cum esuriret, uoluit gustare ci-
bum. Parantibus autem illis, irruit super
eum mentis excessus, & uidet cœlum aper
tum, ac descendens ad se uas quoddam ue-
lut linteum magnum, quatuor initijs alliga
tum, submitti è cœlo in terram, in quo erāt
omnia quadrupedia terræ, bestiæq; & re-
ptilia, & uolatilia cœli. Et facta est uox ad
eum: Surge Petre, macta, & uescere. Ait au
Leuit.5. tem Petrus: Nequaquam domine, * quia
& 11. nunquam edi quicquam commune & im-
Deut.14. mundum. Et uox rursus iterum ad eum: *
Iud 13. Quæ deus purificauit, tu communia ne di-
* Mat.15 xeris. Hoc autem factum est tertio. Et rur-
Rom. 14. sum receptum est uas in cœlum. Et dum a-
Tit.1. pud sese hæsitaret Petrus, quæ nam esset ui
sio quam uidisset; ecce uiri qui missi erant à

Cornelio,

Cornelio, percontati de domo Simonis, adstiterunt ad ianuam. Et euocato quopiam, interrogabant an Simon, qui cognominaretur Petrus, illic haberet hospitium. Petro uero cogitante de uisione, dixit spiritus ei: Ecce uiri quærunt te. Surge itaq; & descende, & uade cum eis, nihil hæsitãs, propterea quod ego misi illos. Descendens autem Petrus ad uiros qui missi erant à Cornelio ad ipsum, dixit: Ecce ego sum ille quem quæritis: Quæ causa est propter quã ueniſtis? Qui dixerunt: Cornelius Centurio, *uir iustus, ac timens deum, & testimonium habens ab uniuersa gente Iudæorum, oraculo admonitus est ab angelo sancto, *ut accerseret te in domum suam, & audiret uerba abs te. *Intrò uocatos igitur eos, recepit hospitio. Sequenti uero die Petrus profectus est cum illis, & quidam ex fratribus Ioppensibus comitati sunt eum. Postridie uero introierũt Cæsaream. Porrò Cornelius expectabat illos, conuocatis cognatis suis, ac necessarijs amicis. Vt autem factum est ut introiret Petrus, obuiam progressus ei Cornelius, ac procidens ad pedes, adorauit eum. *Petrus uero erexit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum. Et colloquens cum illo, intrauit, & offendit multos qui cõuenerãt, dixitq; ad illos: Vos scitis, nõ esse fas uiro Iudæo coniungi

Matth. 1. Luc. 2.
Gene. 19. & 24. 1. Pet. 5.
Ibidem. Iaco. 4.
Apo. 22.

aut accedere ad alienigenã. Sed mihi ostendit deus, ne quem communem aut immundum dicerem hominem, quapropter & incunctanter ueni accersitus. Interrogo ergo quam ob causam accersistis me? Et Cornelius ait: Die ab hinc quarto usq; ad hanc horam sedebã ieiunus, & hora nona precabar in domo mea, & ecce uir stetit ante me
Iaco. 5. in ueste splendida, & ait: Corneli, *exaudi
Tob. 12. ta est deprecatio tua, & eleemosynæ tuæ in memoria habitæ sunt coram deo. Mitte ergo qui eant Ioppen, & accerse Simonem, qui cognominatur Petrus, hic diuersatur in ædibus Simonis coriarij iuxta mare, qui simul atq; uenerit, loquetur tibi. Confestim ergo misi ad te, & tu bene feciſti qui adueneris. Nunc ergo omnes nos, teste deo, ad-
Matt. 28. sumus, *ut audiamus omnia quæcunq; tibi præcepta sunt à deo. Aperiens autẽ Pe-
Roma. 2. trus os, dixit: *Reipsa comperio, q̃ non sit
Ephes. 6. personarũ respectus apud deum, sed in qua-
Col. 3. uis gente, qui timet ipsum, & operatur iusti-
1. Pet. 1. tiam, is acceptus est illi. Sermonẽ quem misit deus filijs Israel, annuncians pacem per Iesum Christum (hic est omnium dominus) ipsi nostis, de quo sermone fama diuulgatum fuit in tota Iudæa: rumore primum orto à Galilæa, post baptisma quod prædica-
Esa. 61. bat Ioannes, *ut Iesum Nazarenum unxerit deus spiritu sancto & uirtute, qui obambulauit

bulauit benefaciẽdo, & ſanando omnes op
preſſos à diabolo, quoniam deus erat cum
illo. *Et nos teſtes ſumus omnium quæ fe- Eſa. 43.
cit & in regione Iudæorum, & Hieroſoly-
mis, quem occiderunt ſuſpenſum in ligno.
*Hunc deus ſuſcitauit tertio die, & exhi- Luc. 24.
buit eum, *ut manifeſtus fieret nõ toti popu*
lo, *ſed teſtibus prius ad hoc delectis à deo,*
nimirũ nobis, qui comedimus & bibimus
unà cum illo, poſteaquam reſurrexit à mor 28. 16.
tuis. * Et præcepit nobis ut prædicaremus Ma. mar.
populo, ac teſtificaremur quod ipſe ſit ille Luc. 24.
qui conſtitutus erat à deo iudex uiuorum
ac mortuorum. * Huic omnes prophetæ te Ge. 1. 22.
ſtimonium ferunt, quod remiſſionem pecca Eſa. 53.
torum accepturus ſit per nomen eius quiſ-
quis crediderit in eum. Adhuc loquẽte Pe
tro uerba hæc, *cecidit ſpiritus ſanctus ſu-*
per omnes qui audiebant ſermonem. *Et ob*
ſtupuerunt hi qui ex circumciſorum gene-
re credebant, quotquot uenerant cum Pe-
tro, quod & in gentes donum ſpiritus ſan-
cti effuſum eſſet. Audiebãt em̃ illos loquen
tes linguis ac magnificantes deum. Tunc
reſpondit Petrus; * Num quis prohibere Sup. 8.
poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, qui
ſpiritum ſanctum acceperunt ſicut & nos?
Et iuſſit eos baptizari in nomine domini.
Tunc rogauerunt eũ, ut remaneret aliquot
dies.

CAPVT XI.

3. 1. Ro. Gal. Ephes. 3. AVdierunt autem apostoli & fratres qui erant in Iudæa, * & gentes recepisse sermonem dei. Cumq; ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabãt aduersus illum qui erãt ex circumcisione, dicentes: Ad uiros præputium habentes introisti, & edisti cum illis. Petrus autem rem ab initio
supra 10. repetẽs, exposuit illis ordine, dicens: * Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & uidi raptus extra me uisionem, descendere uas quoddam ceu linteum magnũ quatuor initijs emissum è cœlo, & uenit usq; ad me. In quod cum intendissem oculos, animaduerti & uidi quadrupedia terræ, & bestias: et reptilia, & uolatilia cœli. Audiui autem et uocem dicentem mihi: Surge Petre, macta & uescere. Dicebam autem: Nequaquam
Leu. 5. 11 Deut. 14. Iudic. 13. domine, * quia nihil commune aut immundum unquã introiuit in os meum. Respondit autem mihi uox rursum è cœlo: * Quæ
Mar. 7. deus mundauit, tu ne communia dixeris. Idq; accidit tertio, & rursum omnia subducta sunt in cœlum. Et ecce extemplo tres uiri præsto aderant in ædibus in quibus erã, è Cæsarea missi ad me. Dixerat autem mihi spiritus, ut congrederer cum illis, nihil hæsitãs. Porrò comitati me sunt & sex fratres hi. Et ingressi sumus in domum uiri: isq; retulit nobis ut uidisset angelum domi suæ,

qui adstitisset ac dixisset sibi: Emitte uiros Ioppen, & accerse Simonem, cognomento Petrum, qui tibi ea dicturus est, per quæ seruеris & tu & uniuersa domus tua. Cum autem exorsus essem sermonẽ, illapsus est spiritus sanctus in illos, *quemadmodũ & in nos fuerat illapsus initio. Veniebat autem in mentem quod dixerat dñs: *Ioãnes quidem baptizauit aqua, cæterũ uos baptizabimini spiritu sancto. Proinde si par donũ dedit illis deus, quemadmodũ & nobis, cũ credidissemus in dominum Iesum Christũ, ego porro quis eram, qui possem obsistere deo? His autem auditis obticuerunt, & glorificauerunt deum, dicẽtes: *Igitur & gentibus deus pœnitentiam cõcessit ad uitam. *Et illi quidem qui dispersi fuerant ex afflictione, quæ orta fuerat ob Stephanum, per*ambulauerunt usq; ad Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiã, nemini loquentes sermonem illũ, nisi solis Iudæis. Erant autem quidam ex eis uiri Cyprij & Cyrenenses, qui cum introissent Antiochiã, *loquebantur ad Græcos, prædicãtes dominũ Iesum. Et erat manus domini cum eis, multusq; numerus credentium conuersus est ad dominum. Peruenit aũt rumor ad aures ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis, super his, * & miserunt Barnabam, ut iret ad Antiochiam. Qui cũ peruenisset, & uidisset gratiam

supra 2.
Ioan. 1.
supra 1.
Infra 19.
Gal. 3.
supra 9.
Infra 13.

dei, gauisus est, & hortabatur oẽs, ut pro
posito cordis perseuerarent adhęrere domi
Supra 9. no. *Nam erat uir bonus, ac plenus spiri-
tu sancto, & fide. Et addita est multa turba
domino. Profectus est autẽ Barnabas Tar
sum, ut quæreret Saulum: quem cum inue-
nisset perduxit Antiochiã. Accidit autem
ut annũ totum consuetudinem agerent cum
ea congregatione, docerentq; turbam mul
tam, & discipuli cognominarẽtur primum
Infra 21. Antiochiæ Christiani. * In his autem die-
bus superuenerunt ab urbe Hierosolymo-
rum prophetæ Antiochiam, surgẽsq; unus
ex eis nomine Agabus, significabat per spi
ritum famem magnam futuram in toto ter-
rarum orbe, quæ accidit sub Claudio Cæ-
sare. Discipuli autem prout cuiq; suppete-
Ephes. 5. bat, * proposuerunt in subsidium mittere
1. Cor. 16 habitantibus in Iudæa fratribus: quod &
2. Cor. 9. fecerunt, mittentes ad seniores per manum
Barnabæ ac Sauli.

CAPVT XII.

EOdem autem tempore iniecit Herodes
rex manus, ut affligeret quosdam de ec-
clesia. Occidit autem Iacobum fratrem Io
annis gladio: uidens autem quod gratum
esset Iudæis, perrexit comprehẽdere & Pe
trum. Erant autem dies azymorum. Quem
cum etiam apprehendisset, posuit in carce-
rem, tradens quatuor quaternionibus mili
tum

tum asseruandum: uolens post pascha pro-
ducere eum populo. Et Petrus quidem ser- 7. 25.
uabatur in carcere. * Cæterum precatio fie Matt. R.
bat sine intermissione ab ecclesia ad deum Col. 4.
pro eo. Cum autem producturus eum esset Iaco. 5.
Herodes, in ipsa nocte dormiebat Petrus in
ter duos milites, uinctus catenis duabus, *
& custodes ante ostium custodiebant car- Supra 5.
cerem. * Et ecce angelus domini adstitit, Infra 16.
& lumen refulsit in habitaculo, percussoq; Luc. 2.
latere Petri, excitauit eum, dicens: Surge Supra 5.
uelociter. Et exciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autẽ angelus ad eum: Præcingere & subliga soleas tuas. Et fecit sic. Et dicit illi: Circumda tibi uestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quod uerum esset quod fiebat per angelum, sed putabat se uisum uidere. Cum autem præteriissent primam ac secundam custodiam, uenerunt ad portam ferream, quæ ducit in ciuitatem, quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt uicum unum, & continuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit: * 28. 6.
Nunc scio uere, quod miserit dominus an- Ge. Dan.
gelum suum, & eripuerit me è manu Herodis, & ex omni expectatione plebis Iudæorum: req; perpensa uenit ad domum Mariæ, matris Ioannis, qui cognominatus est
Marcus, * ubi erant multi congregati & Sup. 1. 2.

orantes. Cum pulsasset autem Petrus ostium uestibuli, processit puella ut subauscultaret, nomine Rhode. Et ut agnouit uocem Petri, præ gaudio non aperuit uestibulum, sed introcurrens renunciauit stare Petrum
Infra 26. ante uestibulum. *At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa autem affirmabat, sic se habere. At illi dicebant: Angelus eius est. Petrus autem perseuerabat pulsans. Cum autem aperuissent, uiderunt eum, & obstupue
Infra 13. runt. Cum innuisset autem eis, * mota manu ut tacerent, narrauit illis quomodo dominus eduxisset ipsum de carcere. Dixit autem: Nunciate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus abijt in alium locũ. Porrò ubi diluxit, erat turbatio non parua inter milites, quid nam accidisset Petro. Herodes autem cum requisisset eum, nec inuenisset, examinatis custodibus, iussit eos duci: descendens ꝙ à Iudæa Cæsareã, ibi commoratus est. Erat autem Herodes infensus Tyrijs ac Sidonijs. At illi uno animo uenerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui pręerat cubiculo regis, petebant pacem: eo quod aleretur
Eccli 11. regio ipsorum annona regia. * Statuto autem die, Herodes uestitus ueste regia, sedit pro tribunali, & cõcionabatur ad eos. Populus autem acclamabat: Vox dei, & non
Ioan. 9. hominis. Confestim autem percussit eum
Iosue 7. angelus domini, * eo quod nõ dedisset gloriam

riam deo: & eroſus à uermibus, expirauit.
*Porrò ſermo domini creſcebat ac multi- Mat. 2.
plicabatur. Barnabas autem & Paulus re-
uerſi ſunt Hieroſolymam, expleto miniſte-
rio, * aſſumpto & Ioanne, cui cognomen Infra 13.
erat Marcus.

CAPVT XIII.

ERant autem quidam in eccleſia quæ 1. Cor. 14
erat Antiochiæ, prophetæ ac doctores,
Barnabas q̃ & Simon, qui uocabatur Ni-
ger, & Lucius Cyrenenſis, & Manahen,
qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus,
& Saulus: cum autem illi ſacrificarent do-
mino, ieiunarent q̃ dixit ſpiritus ſanctus:
Segregate mihi Barnabam & Saulum in
opus ad quod accerſiui eos. Cum q̃ ieiu-
naſſent & oraſſent, impoſuiſſent q̃ eis ma-
nus, dimiſerunt. Et ipſi quidem emiſſi à ſpi
ritu ſancto, abierunt Seleuciam, & inde na
uigauerunt in Cyprum. Et cum eſſent Sa-
lamine, annunciauerũt ſermonem dei in ſy
nagogis Iudæorum. * Habebant autem & ſupra 12.
Ioannẽ miniſtrum. Et peragrata inſula uſq̃
ad Paphum, inuenerunt quendam magum
pſeudoprophetam Iudęum, cui nomen erat
Barieſu: qui erat cum proconſule Sergio
Paulo uiro prudente. Hic accerſitis Barna
ba & Saulo, deſiderabat audire ſermonem
dei. * Reſiſtębat autem illis Elymas Exo. 7. 8

magus: sic enim interpretatur nomen eius, quærens auertere proconsulem à fide. Saulus autem qui idem Paulus, repletus spiritu sancto, intentis in eum oculis, dixit: * O plene omni dolo, & omni uersutia fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis inuertere uias domini rectas? Et nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus, non uidens solem usq; ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo ac tenebræ, & circumiens quærebat, qui se manu ducerent.

Eccli 1.

Ioan. 6. * Tunc proconsul cum uidisset quod acciderat, credidit, admirans super doctrina domini. Cum autē à Papho soluissent Paulus, qui cum eo erant, uenerunt Pergen Pamphyliæ. Ioannes autem digressus ab eis, reuersus est Hierosolymam. Cæterū ipsi peragratis regionibus, à Perga uenerunt Antiochiam Pisidiæ, & ingressi synagogā die sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis ac prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicētes: Viri fratres, si quis est in uobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, *

Supra 12 & manu silentio indicto, ait: Viri Israelitę, & qui timetis deum, audite: Deus populi

Gen. 47. huius delegit patres nostros: * et populum in altum extulit, cum essent incolæ in terra

Exo. 14. Aegypti: * & brachio excelso eduxit eos ex ea: & circiter quadraginta annorū tem-

pus

pus mores eorum sustinuit in deserto. * Ac Iudicū 1.
deletis gentibus septem in terra Chanaan,
sorte distribuit eis terram eorū. Et post hęc
annis circiter quadringentis, quinquagin-
ta dedit iudices usq; ad Samuelem prophe-
tam. * Et exinde postulauerunt regem: de- 1. Reg. 8.
ditq; eis deus Saul filium Cis, uirum de tri
bu Beniamin, annis quadraginta. Et amo
to illo, * suscitauit illis Dauid ut esset rex, 1. Reg. 16
cui testimonium reddens dixit: Inueni Da-
uid filium Iesse, uirum secūdum cor meum,
qui faciet omnes uoluntates meas, huius è
semine deus, ita ut promiserat, adduxit Is-
raeli seruatorem Iesum, cum ante prædicas-
set Ioannes ante faciem introitus eius ba-
ptismum pœnitentiæ Israeli. Cum autē im-
pleret Ioannes cursum, dixit: Quem me ar
bitramini esse? * Non is sum ego, sed ecce R. 1. Io. 1.
uenit post me cuius non sum dignus soleam
pedū soluere. Viri fratres, filij generis A-
brahæ, & qui inter uos timent deum, * uo- Matt. 10.
bis sermo salutis huius missus est. Qui em̄
habitabant Hierosolymis, & principes eo
rum, cū ignorarent illum, & uoces prophe
tarū quæ per omne sabbatū leguntur, con-
demnato eo impleuerunt, * nullaq; causa Luc. 23.
mortis inuenta, petierunt à Pilato, ut inter-
ficeret illum. Cumq; consummassent omnia
quæ de eo scripta erant, depositū de ligno, 24. 20. 6.
posuerunt in monumento. * Deus autem L. 1. Ro.

ſuſcitauit eum à mortuis, qui uiſus eſt per dies multos his qui ſimul aſcenderant cum eo à Galilæa Hieroſolymam, qui ſunt teſtes eius apud plebem. Et nos uobis annunciamus, ꝙ eam repromiſſionem quæ ad patres facta eſt, deus adimpleuerit filijs illorum, nimirum nobis reſuſcitato Ieſu, ſicut
Pſal.2. & in Pſalmo ſecũdo ſcriptum eſt: ✶Filius
Heb.1. meus es tu, ego hodie genui te. Quod autẽ ſuſcitauit eum à mortuis, iam non amplius reuerſurum in corruptionem, ita dixit: Dabo uobis ſancta Dauid fidelia. Ideo & a-
Pſal.15. liàs dicit: ✶Non permittes ut ſanctus tuus uideat corruptionem. Nam Dauid quidem cum ſuæ ætati inſeruiſſet conſilio dei, dormiuit: & appoſitus eſt ad patres ſuos, uiditꝙ corruptionem. At is quem deus ſuſcitauit, non uidit corruptionem. Notum igitur ſit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus à quibus non potuiſtis per legem Moſi iuſtificari, per hunc omnis qui credit iuſtificatur. Videte ergo ne ſuperueniat uobis quod dictum eſt in prophetis: ✶
Abac.1. Videte contemptores, & admiramini, & euaneſcite, qa opus operor ego in diebus ueſtris, quod non credetis, ſi quis enarrauerit uobis. Egreſſis autem è cœtu Iudæis, rogabant gentes, ut ſequẽti ſabbato loquerentur ſibi uerba. Soluto autem cœtu, ſequuti

quuti sunt multi Iudæi, & religiosi proselyti Paulum ac Barnabam, qui alloquentes suadebant eis, * ut perseuerarent in gratia dei. Sequenti uero sabbato penè uniuersa ciuitas conuenit ad audiendum sermonem dei. Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebãt his quæ à Paulo dicebãtur, contradicentes ac loquentes blasphemias. Tũc sumpta fiducia Paulus ac Barnabas, dixerunt: * Vobis oportebat primum loqui sermonem dei, sed quoniam repellitis illum, & indignos uos iudicatis æterna uita, ecce conuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit dominus: * Posui te in lucem gentium, ut sis salus usq; ad extremum terræ. * Audientes autem gentes, gauisæ sunt, & glorificabant sermonem domini, * & crediderunt quotquot erant ordinati ad uitam æternam. Diuulgabatur autem sermo domini per uniuersam regionẽ. Iudæi uero extimulauerũt mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persequutionem in Paulum ac Barnabam, & eiecerũt eos de finibus suis. * At illi excusso puluere pedum suorum in eos, uenerunt Iconium. Porrò discipuli replebantur gaudio & spiritu sancto.

Matt. 14.
M. 10. 13
Esa. 49.
Esa. 55.
Ioan. 6.
Esa. 54.
10. 6. 9.
M. R. L.

CAPVT XIIII.

FActum est autem Iconij ut simul introirent synagogã Iudæorũ, & loquerentur

sic, ut crederet Iudæorum simul & Græcorum copiosa multitudo. Qui uero incredu
li erant Iudæi, concitauerunt, & corrupe-
runt animos gentiũ aduersus fratres. Mul-
Matt.16. to igitur tempore demorati sunt, * fortiter
& 28. agentes præsidio domini, qui testimonium
Mar. 16. perhibebat sermoni gratiæ suæ, dabatq; ut
signa & prodigia fierẽt per manus eorum.
Supra 6. *Diuisa est autem multitudo ciuitatis, &
quidam quidem stabant á Iudæis, quidam
uero ab apostolis. Cum autem factus esset
impetus gentium pariter ac Iudæorum unà
cum principibus suis, ut uim adferrent ac
Mat. 10. lapidarent eos, re intellecta, * confugerunt
ad ciuitates Lycaoniæ Lystram & Der-
ben, & finitimam undiq; regionem, & ibi
Sup. 3.4. prædicabant euangelium * Et quidam uir
Lystris debilis pedibus sedebat, claudus
ab utero matris suæ, qui nunquam ambu-
lauerat, hic audiuit Paulũ loquentem. Qui
intuitus eum, & uidens quod fidem habe-
ret, fore, ut saluus fieret, dixit magna uoce:
Surge in pedes tuos rectus. Et exilijt, am-
bulabatq;. Turbæ uero cũ uidissent quod
fecerat Paulus, sustulerũt uocem suam Ly
caonice, dicentes: Dij in specie hominum
descenderunt ad nos. Et uocabant Barna-
bam Iouem, Paulum uero Mercuriũ, quod
is esset dux sermonis. Sacerdos autem Io-
uis, qui erat ante ciuitatem illorum, tauros

&

& coronas ad uestibula afferens, cum turbis uolebat sacrificare. Quod ubi audierũt apostoli, Barnabas & Paulus, conscissis uestibus suis insilierunt in turbam, clamantes ac dicentes: Viri cur ista facitis? * Nos Luc. 5.
quoq; ijsdem, quibus uos obnoxij malis sumus homines, annunciantes, ut ab istis uanis conuertamini ad deum uiuum, qui fecit cœlum & terram, * & mare, & omnia quę Psal. 145.
in eis sunt, qui in præteritis ætatibus sinebat omnes gentes ingredi uijs suis. Quan- Apoc. 14.
quam nõ expertem testimonij seipsum esse Infra 17.
sinebat, * dum beneficia conferret de cœlo, Matth. 5.
nobis dans pluuias ac tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra. Et hæc dicentes, uix compescuerunt turbas, ne sibi immolarent. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi, qui
cum persuasissent turbis, * ac Paulum lapi- 2. Cor. 11
dassent, extraxerunt eum è ciuitate, existimantes illum mortuum esse. Circumdantibus autem eum discipulis, surrexit & intrauit ciuitatem. Ac postero die profectus est cum Barnaba Derben. Cumq; euangelizassent ciuitati illi, ac docuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Iconium & Antiochiam, denuo confirmantes animas discipulorum, exhortãtesq; ut perseuerarent in
fide: * & quod per multas afflictiones o- Luc. 24.
porteat nos intrare in regnum dei. Et cum Hebr. 10.

suffragijs creassent illis per singulas eccle
sias presbyteros, precatiq; essent cum ieiu
nijs, commendauerũt eos domino, in quem
crediderant: peragrataq; Pisidia, uenerunt
in Pamphyliam: & cum loquuti essent ser-
monem Pergæ, descenderunt in urbem At
supra 13. taliam: & inde soluerũt Antiochiam, * un
de erant traditi gratiæ dei in opus quod cõ
pleuerunt. Cum autem uenissent & congre
gassent ecclesiam, retulerunt quæcunq; fe-
Esa. 55. cisset deus secum, * & quod aperuisset gen
tibus ostium fidei. Commorati sunt autem
illic multum temporis cum discipulis.

CAPVT XV.

ET quidam qui descenderãt à Iudæa, do
Gal. 5. cebant fratres: * Nisi circumcidamini
2. Cor. 6. secundum morem Mosi, non potestis esse
Eccl. 13. salui. Cum orta ergo seditio & discepta-
tio esset non exigua Paulo ac Barnabæ ad
uersus illos, statuerunt ut ascenderet Pau-
lus & Barnabas, & quidam alij ex illis ad
apostolos ac presbyteros Hierosolymam,
super hac quæstione. Illi ergo deducti ab ec
clesia pertransibant Phœnicen & Samari-
supra 11. am, narrantes conuersionem gentium, * &
adferebant gaudiũ magnum omnibus fra-
tribus. Cum autem uenissent Hierosolymã,
infra 28. * susceptisunt ab ecclesia, & ab apostolis
ac presbyteris, annũciauerunt quęcunq;
deus fecisset cum ipsis. Surrexerunt autem
quidam

quidam de factione phariſæorum qui crediderant, dicentes, quod oporteret circumcidere eos, ac præcipere ut ſeruarent legem Moſi: conuenerunt́q; apoſtoli ac presbyteri, ut diſpicerent de hoc negotio. Cum autem magna diſceptatio fuiſſet, ſurgens Petrus, dixit ad eos: *Viri fratres, uos ſcitis quod ab antiquis diebus deus inter nos elegit,* *ut per os meum audirent gentes uerbum euangelij, crederent́q;. Et qui nouit corda, deus teſtimonium præbuit illis, dãs illis ſpiritum ſanctũ ſicut & nobis, nihiĺq; diſcreuit inter nos & illos * cum fide puri ficauerit corda illorum. Nunc ergo quid tentatis deum, * ut imponatur iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus? * Sed per gratiam domini Ieſu Chriſti credimus nos ſaluos futuros, quemadmodum & illi. * Tacuit autem tota multitudo, & audiebant Barnabam ac Paulum, narrantes quæ deus ædidiſſet ſigna & prodigia inter gentes per ipſos. Et poſtquam conticuiſſent, reſpondit Iacobus, dicẽs: Viri fratres, audite me: Symeon narrauit quemadmodum primum deus uiſitauerit, ut ſumeret ex gentibus populum in nomine ſuo, & huic conſonant uerba prophetarum, ſicut ſcriptum eſt: * Poſt hæc reuertar, ac rurſus ædificabo tabernaculum Dauid,

Luc. 22.
Ioan. 21.
Rom. 3.
Matt. 23.
Epheſ. 2.
Tit. 3.
1. Cor. 14
Amos 9.

quod collapsum est, & diruta eius instaurabo, & erigam illud, ut requirant qui reliqui sunt homines, dominum, & omnes gentes super quas inuocatũ est nomen meum:
Ioan.15. dicit dominus, qui facit hæc omnia. * Nota à sæculo sunt deo omnia hæc opera sua.
Propter quod ego censeo, non obturbandum esse illis qui ex gentibus conuertũtur
Exo. 20. ad deum: sed scribendum ad eos, * ut abstineant se ab
Deute.4. inquinamentis simulachrorum,
Ephe.5. *& scortatione, & suffocato, & sanguine.
Moses enim ab ætatibus antiquis in singulis ciuitatibus habet qui ipsum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. Tunc placuit apostolis & senioribus cum tota ecclesia, ut delectos ex sese uiros mitterent Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Iudam cognomento Barsabam, & Silam, uiros primarios inter fratres, missis per manus eorũ literis in hanc sententiam.
Apostoli & presbyteri, & fratres, his qui sunt Antiochiæ, & in Syria, & in Cilicia fratribus, qui sunt ex gentibus, SALVTEM. Quoniam audiuimus, *quod quidam è nobis egressi, turbauerunt uos, uerbis labefactantes animas uestras, iubentes
Gal.2. 2.Tim.2. 1.Cor.7. uos circumcidi, & seruare legem, * quibus non mandaueramus. Visum est nobis unanimiter congregatis, delectos uiros mittere ad uos, cum dilectis nostris Barnaba

&

& Paulo, *hominibus qui exposuerunt a- Su. 13. 14.
nimas suas pro nomine domini nostri Iesu 2. Tim. 2.
Christi. Misimus ergo Iudam et Silam, qui
& ipsi uobis uerbis referent eadem. Visum
est em̃ spiritui sancto ac nobis, ne quid am-
plius imponeremus uobis oneris, q̃ hæc
necessaria: uidelicet * ut abstineatis ab his Rom. 14.
quæ sunt immolata simulacris, & sangui- 1. Cor. 8.
ne, & suffocato, & scortatione. A quibus & 10.
si conseruaueritis uosipsos, bene facietis.
VALETE. Illi ergo dimissi uenerunt
Antiochiam, & congregata multitudine,
reddiderũt epistolam. Quam cum legissent,
gauisi sunt super cõsolatione. Iudas autem
& Silas cum essent & ipsi prophetę, sermo
ne copioso adhortati sunt fratres, confirma
uerunt q̃. Commorati autem illic aliquan-
tulum temporis, *dimissi sunt cum pace à fra*
tribus ad apostolos. Visum est autem Silæ
manere ibidem, *Paulus uero et Barnabas Gal. 2.
demorabantur Antiochiæ, docentes & an
nunciantes cum alijs etiam compluribus
sermonem domini. Post aliquot autem dies
dixit ad Barnabam Paulus: Reuertentes
iam uisitemus fratres nostros per omnes ci
uitates, in quibus annunciauimus sermo-
nem domini, quomodo se habeant. Barna-
bas autem consulebat, ut assumerent & Io-
annem, cognomento Marcũ. * Paulus aũt supra 13.
nolebat ut is qui defecisset ab ipsis ex Pam

phylia, nec isset cum eis in opus, adiungere tur. Tã acris aũt fuit inter eos disceptatio, ut alter ab altero seiũgeretur, & Barnabas quidem assumpto Marco, nauigaret in Cyprum. Paulus uero allecto Sila, profectus est, traditus gratiæ dei à fratribus. Perambulabat aũt Syriam ac Ciliciã, confirmans ecclesias.

CAPVT XVI.

PEruenít autem Derben & Lystram, & ecce *discipulus quidam* erat ibi, nomi-
2. Tim. 1. ne Timotheus, * *filius mulieris* cuiusdam
Phil. 3. Iudææ fidelis, cæterum patre Græco. † Hu
Gal. 2. ic testimonium bonum reddebant qui Ly-
2. Cor. 9. stris erant & Iconij fratres. Hunc uoluit Paulus secum proficisci, & assumptum circumcidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebãt enim omnes quod pater eius erat Græcus. Cum autem pertrãsirent
Supra 15. ciuitates, * tradebant *eis seruanda* decreta *quæ erant ordinata ab* apostolis & presbyteris qui erant Hierosolymis. Itaq; ecclesiæ confirmabantur fide, & abundabãt numero quotidie. Cum peragrassent autem Phrygiam & Galaticam regionem, uetitiq; essent à spiritu sancto loqui sermonem in Asia, profecti in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & uisio per noctem Paulo uisa est. Vir Macedo quidam erat stans,

& deprecans eum, ac dicens: Profectus in Macedoniam, succurre nobis. Vt autem ui sum uidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, * certi facti, quod uocasset [Infra 20.
nos dominus ad euangelizãdum eis. Cum soluissemus igitur à Troade, recto cursu uenimus Samothracen, & postero die Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ ciuitas, colonia. Eramus autem in eadem urbe diebus aliquot commorantes, & die sabbatorum egressi sumus è ciuitate iuxta flumen ubi solebat esse precatio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydia, purpurarum uenditrix ciuitatis Thyatirorum, colens deum, audiuit: *cuius dominus aperuit cor, ut intenderet his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset & domus eius, deprecata est, dicẽs: Si iudicastis me fidelem domino esse, * introite in domum meam, & manete, & adegit nos. Accidit autem euntibus nobis ad precationem, ut puella quædam habens spiritum Pythonis, occurreret nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsequuta Paulum ac nos, * clamabat, dicens: Isti homines serui dei excelsissimi sunt, qui annunciant nobis uiam salutis. Hoc autem faciebat multos dies. Sed ægre ferens [Ioan. 6. Gene. 18. 1. Reg. 28 5. 8. Mar. Lu.

Paulus, & conuersus spiritui dixit: Præcipio tibi per nomen Iesu Christi, ut exeas ab ea. Et exijt eadem hora. Vidētes autem domini eius quod abissет spes quæstus sui, apprehensum Saulum ac Silam, traxerunt in forum ad principes, & offerentes eos magistratibus, dixerunt: Infra 17. * Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi, & annunciant instituta quæ non licet nobis suscipere neq; seruare, cum simus Romani. Infra 17. 18. 19. * Et cucurrit turba aduersus eos, ac magistratus, scissis uestibus suis, * iusserunt eos 2. Cor. 11 uirgis cædi. Cumq; multas plagas eis imposuissent, coniecerūt eos in carcerem, præcipientes custodi carceris, ut diligenter custodiret eos: qui cum tale præceptum accepisset, coniecit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno. Media autem nocte Paulus & Silas orantes, * laudabant deum. Exaudiebant autē eos qui uincti erant. Subito uero terræmotus factus est magnus, ita ut concuterentur fundamenta sup. 5. 12. carceris. * Et statim aperta sunt omnia ostia, & omnium uincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, cum uideret ianuas apertas carceris, euaginato gladio erat seipsum interfecturus, existimans aufugisse uinctos. Clamauit autem Paulus uoce magna, dicens: Ne quid feceris tibijpsi mali, uniuersi enim hic sumus. Postulatoq; lumine,

lumine irrupit, ac tremefactus accidit Paulo & Silæ ad pedes: & productis illis foras, ait: Domini, quid me oportet facere, ut saluus fiam? At illi dixerunt: * Crede in dominum Iesum, & saluus eris tu & domus tua. * Et locuti sunt ei sermonem domini, & omnibus qui erant in domo eius. Et assumptis illis in illa hora noctis, abluit plagas, & baptizatus est ipse & omnes domestici illius continuo. * Cumq; perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & exultauit quod cum uniuersa domo sua credidisset deo. Et cum dies ortus esset, miserunt magistratus uiatores, dicentes: Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris sermones hos Paulo: miserũt *magistratus ut dimittamini.* Nunc igitur exeuntes, ite in pace. *Paulus autem dixit* eis: Cæsos nos publice, indicta causa, cum simus Romani, coniecerunt in carcerem, et nunc occulte nos eijciunt? Non profecto, sed ueniant ipsi, ac nos educant. Nunciauerunt autem magistratibus uiatores uerba hæc: timueruntq; audito quod Romani essent, & uenientes deprecati sunt eos: & eductos rogabant, ut egrederentur è ciuitate. Egressi autem è carcere, introierunt ad Lydiam: & uisis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

Ioan. 3. 6.

Mar. 16.

Luc. 5. 19

CAPVT XVII.

CVm autem iter feciſſent per Amphipolim & Apolloniam, uenerunt Theſſalonicam, ubi erat ſynagoga Iudæorum. Secundum conſuetudinem autem ſuam Paulus introiuit ad eos, & per ſabbata tria diſſerebat eis è ſcripturis, adaperiens & alle
Luc. 24. gans, *quod Chriſtum oportuiſſet pati, et
M. 16.17 reſurgere à mortuis: et q̃ hic eſſet Chriſtus Ieſus, quem ego, inquit, annuncio uobis.
Infra 28. *Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti ſunt Paulo & Silæ, & religioſorũ Græcorum multitudo magna, mulieres q̃ prima
Eſa. 21. riæ non paucæ. Zelo autem commoti *Iu-
Hier. 5.7. dæi increduli, & aſſumptis quibuſdam circumforaneis uiris malis, ac turba coacta, concitauerunt ciuitatem, & urgentes domum Iaſonis, quærebant eos producere ad populum. Et cum non inueniſſent eos, trahebant Iaſonem, & quoſdã fratres ad prin
ſupra 16. cipes ciuitatis, clamantes: * Hi qui terrarum orbem conturbarunt, huc quoq; uene
Ioan. 18. runt, quos clanculum excepit Iaſon: * & hi omnes contra decreta Cæſaris faciunt, regem alium dicentes eſſe Ieſum. Concitauerunt autem turbam, & magiſtratus ciuitatis audientes hæc. Et accepta ſatisfactione ab Iaſone, & à cæteris, dimiſerunt eos.
2. Cor. 11 *Fratres uero confeſtim per noctem emiſerunt Paulum ſimul et Silam in Berrhœam. Qui cum adueniſſent, abierunt in ſynago-

gam

gam Iudæorum. Hi autem erant summo genere nati inter eos qui erãt Thessalonicæ, qui receperant sermonem cum omni animi promptitudine, * quotidie scrutantes scripturas, an hæc ita se haberent. Et multi qui dem crediderunt ex eis, & Græcæ mulieres honestæ, & uiri non pauci. Cum autem cognouissent Thessalonicenses Iudæi, q̃ et Berrhœæ annunciatus esset à Paulo sermo dei, uenerunt, * & illic quoq; commouebant turbas. Statimq; tunc Paulum emiserunt fratres, ut iret uelut ad mare. Silas autem & Timotheus remanserunt ibi. Porrò qui prosequebantur Paulum, deduxerunt eum Athenas usq;: * & accepto mandato ad Silam ac Timotheum, ut quàm celerrime *uenirent ad se, profecti sunt.* Paulus autem cum *Athenis eos expectaret, incandescebat* spiritus eius in ipso, *cum uideret* simulacrorũ cultui deditam ciuitatem. * Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis & religiosis, & in foro quotidie cum his qui ipsum forte adissent. Quidam autem Epicurei & Stoici philosophi conflictabantur cum eo, & quidam dicebant: Quid uult spermologus hic dicere? Alij uero, Nouorum inquiebant, dæmoniorum uidetur annunciator esse, quod Iesum & resurrectionem annunciaret eis. Et apprehensum eum ad Martium uicum duxerunt, dicentes:

Ioan. 5.
supra 15.
supra 16.
Infra 18.
supra 9.
1. Thes. 4

Possumus ne scire, quæ sit ista noua, quæ à te refertur, doctrina? Noua enim quedam ingeris auribus nostris, Volumus ergo scire quid nam uelint hæc esse. Athenienses autem omnes, & qui illic uersabantur hospites, ad nihil aliud uacabant, nisi ad dicendum aut audiendum aliquid noui. Stãs autem Paulus in medio Martij uici, ait: Viri Athenienses, per omnia ferè superstitiosiores uos uideo. Præteriens enim & cõtemplans culturas uestras, inueni & aram, in qua inscriptum erat: Ignoto deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuncio
Psal. 145 uobis. * Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cum sit do
Esa. 66. minus, * nõ in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cũ ipse det omnibus uitam & halitum
Gene. 2. per omnia: * fecitq; ex uno sanguine omne genus hominum, ut inhabitaret super uniuersam faciem terræ: præfinijtq; præstituta tempora, præfixitq; terminos habitationis eorum, ut quærerent deum, si forte palpent eum & inueniant, quamuis non longe ab-
Ioan. 1. sit ab unoquoq; nostrum. * Per ipsum enim uiuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam uestratium poëtarũ dixerũt: Nam
Aratus, huius progenies etiam sumus. Genus ergo
Esa. 40. cum simus dei, * non debemus existimare
42. & 44 auro & argento, aut lapidi arte sculpto,

&

& inuento hominis, numen esse simile. Et
tempora quidem huius ignorantiæ * cum Psal. 49.
hactenus dissimularit deus: † nunc annun- Rom. 2.
ciat hominibus, ut omnes ubiq; resipiscãt,
eo quod statuit diem, in quo * iudicaturus 2. Cor. 12
est orbem terrarum cum iustitia, per eum ui
rum, per quem decreuerat, fide præstita o-
mnibus, * cum excitarit illum ex mortuis. Psal. 49.
Cum audissent autem resurrectionem mor- Roma. 6.
tuorum, alij quidem irridebant, alij uero di
xerunt: Audiemus te de hoc iterũ. Sic Pau
lus exiuit è medio eorum. Quidam uero ui
ri adhærentes ei, crediderunt, in quibus &
Dionysius Areopagita, & mulier nomine
Damaris, aliiq; cum eis.

CAPVT XVIII.

POst hæc Paulus digressus Athenis, ue-
nit Corinthum, & nactus quendam Iu-
dæum, * nomine Aquilam, Ponticum gene 2. Tim. 4.
re, qui nuper uenerat ab Italia, & Prisci-
lam uxorem eius, eo q; præcepisset Clau-
dius, omnes Iudæos Roma decedere: ac-
cessit ad eos, * & quia eiusdem erat artifi- Phil. 3.
cij, manebat apud eos & operabatur. Erat
autem ars illorum texere † tabernacula. * † aulæa
Disputabat autem in synagoga per omne supra 13.
sabbatũ, suadebat q; Iudæis pariter & Græ 14. & 17.
cis. * Cum uenissent autem è Macedonia supra 17.
Silas & Timotheus, coartabatur spiritu
Paulus, testificans Iudæis, Christum esse

Iesum. Contradicentibus autem eis, ac blas
sphema loquentibus, excussis uestimentis,
dixit ad eos: Sanguis uester super caput ue
supra 13. strum. *Mũdus ego posthac ad gentes ua=
dam. Et migrans inde, intrauit in domum
cuiusdam, nomine Iusti, colentis deum, cu-
Ioan.4. ius domus erat contigua synagogæ. * Cri-
spus autem archisynagogus credidit domi
no cum tota domo sua, multiq; Corinthio=
rum audientes credebant ac baptizaban-
supra 16. tur. *Dixit autem dominus nocte per uisio
nem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne
taceas, propterea quod ego sim tecum: &
1. Cor. 1. nemo adorietur te ut affligat te, * quoniam
populus est mihi multus in hac ciuitate.
Sedit autem ibi annum & sex menses, do-
cens eos sermonem dei. Cęterum cum Gal
lio ageret proconsulem Achaiæ, insurrexe
runt uno animo Iudæi in Paulum, & addu=
Infra 21. xerunt eum ad tribunal, dicentes: * Con-
tra legem hic suadet hominibus colere de-
um. Cum autem Paulus iam pararet aperi-
re os, dixit Gallio ad Iudæos: Si qua iniu-
ria esset aut facinus malum, ô Iudæi, merito
uos sustinerem: si uero quęstio est de sermo
ne ac nominibus & lege uestrate, uosipsi ui
deritis, Iudex enim ego horum nolo esse.
Et abegit eos à tribunali. Apprehensum au
tem omnes Græci Sosthenẽ principem sy-
nagogæ, percutiebant ante tribunal, neque

quicq;

quicq̃ eorum Gallioni curæ erat. Paulus uero deinde commoratus dies multos, uale dicto fratribus, abnauigauit in Syriam, comitantibus eum Priscilla & Aquila, * posteaq̃ raserat caput in Cenchreis: habebat enim uotum. Deuenitq̃ Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse uero ingressus synagogã, disputabat cum Iudæis. Rogãtibus autem eis, ut tempore ampliori maneret apud se: non annuit, sed ualedixit illis, dicens: Oportet omnino me festum quod instat agere Hierosolymis, sed iterum reuertar ad uos, deo uolente. Et soluit Epheso, * cumq̃ per ueniſſet Cæsaream, ascẽdisſetq̃ & salutasſet ecclesiã, * descendit Antiochiã. Et commoratus illic aliquantum temporis, profe*ctus est, perambulãs ex ordine Galaticam regionem ac Phrygiam, cõfirmans omnes* discipulos. * Iudæus autẽ quidã *Apollos* nomine, Alexandrinus genere, uir eloquẽs deuenit Ephesum, potens in scripturis. Hic erat institutus in uia domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligẽter ea q̃ sunt dñi, sciens tantũ baptisma Ioãnis. * Et hic cœpit libere loqui in synagoga. Quem cũ audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, atq̃ exactius exposuerunt ei uiã dei. Cum aũt uellet ire Achaiam, exhortati fratres scripserunt discipulis, ut susciperẽt eum. Qui cũ uenisſet, cõtulit multũ his qui

1. Cor. 9. Num. 6.

supra 10.

supra 13.

1. Cor. 1. & 3.

Marc. 6.

crediderũt per gratiam. Vehementer enim
Ioan. 5. Iudæos reuincebat publice, *ostẽdens per scripturas ꝙ Iesus esset Christus.

CAPVT XIX.

2. Cor. 1. FActum est autem, * cum Apollos esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueniret Ephesum, & repertis quibusdã discipulis, dixit ad eos: Num *spiritum sanctum accepistis posteaquã credidistis? At illi dixerunt ad eum:* Imò neꝙ, sit ne spiritus sanctus, *audiuimus. Et* ait ad
3. 1. 3. illos: Quo ergo baptizati estis? At illi dixe
M. R. L. runt: Ioannis baptismate. * Dixit autem
Ioan. 1. Paulus: Ioannes quidem baptizauit baptismo pœnitentiæ, populo loquens de eo qui uenturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, de Christo Iesu. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum impo-
Supra 2. *suisset illis manus Paulus, ✶ uenit spiritus*
& 4. *sanctus super eos, & loquebantur linguis,* & prophetabant. Erant autem omnes uiri
Sup. 9. ferè duodecim. † Introgressus autem syna-
13. 14. 17. gogam, libere loquebatur ad tres menses,
& 18. disputans & suadẽs de regno dei. Cum autem quidam indurarentur, nec crederent, male loquentes de uia domini coram mul-
Matt. 10. titudine, * digressus *ab illis* segregauit discipulos, quotidie disputans in schola Tyranni cuiusdam. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes qui habitabant in

Asia,

Asia, audirent sermonem domini Iesu, Iudæi simul & Græci. * Virtutes q̃ non uul- Marc. 16
gares ædebat deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore eius sudaria & semicinthia, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali egrederẽtur. Tentauerunt autem quidam è circumeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes: Adiuramus uos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem quidam filij Sceuæ Iudæi principis sacerdotum septem qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus malus, dixit: Iesum noui, & Paulum scio, uos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dæmoniũ malum, & dominatus eis, inualuit contra eos, ita ut nudi & uulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis qui habitabant Epheſi, & incidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen domini Iesu. * Mul Matt. 3.
tiq̃ credentium ueniebant, confitentes & annunciantes facta sua. Multi autem ex eis qui curiosas artes exercuerant, comportatos libros exusserunt coram omnibus, & supputatis pretijs illorum, repererunt pecuniæ quinquaginta millia. Ita fortiter crescebat sermo dei & confirmabatur. His au Supr. 18.
tem expletis, * proposuit Paulus in spiritu Infra 20.

transita Macedonia & Achaia, ire Hierosolymam, dicens: Postq̃ fuero ibi, oportet me & Romam uidere. Missis aũt in Macedoniam duobus ex his qui ministrabant sibi, uidelicet Timotheo & Erasto, ipse remansit ad tẽpus in Asia. * Ortus est autem illo tempore tumultus non exiguus de illa uia. Nam quidam nomine Demetrius, faber argentarius, qui faciebat delubra argentea Dianæ, * præstabat artificibus non exiguum quæstum: quibus conuocatis, & his qui similium rerum erãt opifices, dixit: Viri, scitis q̃ ex hoc opificio quæstus nobis est, & uidetis & auditis, q̃ non solũ in Ephesina ciuitate, sed penè per totã Asiam Paulus hic persuasit, & auertit multã turbam, * dicens, q̃ non sunt dij qui manibus fiant. Non solum autem hæc pars nobis in periculũ uenit, ne reprobetur, uerumetiam ne magnæ deæ Dianæ templum pro nihilo habeatur: futurumq̃ sit ut etiam destruatur maiestas eius, quam tota Asia & orbis colit. * His auditis, repleti sunt ira, & exclamauerunt, dicentes: Magna Diana Ephesiorum. * Et impleta est ciuitas tota confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrũ, correpto Gaio & Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli. * Paulo autẽ uolente intrare ad populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem & ex Asiæ primo-

Infra 20. & 21. 2. Cor. 11 supra 16. Esa. 2. 45 & 46. Hier. 1. & 10. Psal. 113. Infra 21. 1. Cor. 4. 2. Cor. 11

primoribus qui erant amici eius, miserunt ad eum, rogantes, ne se daret in theatrum.
*Alij quidem igitur aliud clamabant. Erat enim concio confusa, & plerique nesciebant qua ex causa cõuenissent. De turba autem protraxerunt Alexandrum, propellẽtibus eum Iudęis. * Alexander autem manu silentio postulato, uolebat rationem reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum esse, uox orta est una omnium, fermè ad horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. Cum autem sedasset scriba turbam, dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominũ qui nesciat Ephesiorũ ciuitatẽm cultricem esse magnæ deæ Dianæ, & à Ioue delapsi simulacri? Cum igitur his nemo contradicat, oportet uos sedatos esse, & nihil præcipitanter agere. Adduxistis enim homines istos, neq; sacrilegos, neq; contumelioſos in deã uestram. Quod si Demetrius & qui cum eo sunt artifices, habẽt aduersus aliquem causam, *conuentus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent inuicem. Si quid autem de rebus alijs quæritis, in legitima concione dirimetur. Nam periculum est, * ne seditionis hodiernæ rei fiamus, cum nulla subsit causa, unde poterimus reddere rationem concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit concionem.

Supra 16.
Infra 22.
Rom. 10.
2. Cor. 6.

CAPVT XX.

POstquam autem cessauit tumultus, uocatis ad se Paulus discipulis, complexusq; illos, profectus est ut iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, uenit in Græciam, & ibi peractis mensi
2. Cor. 11 bus tribus, * cum essent illi structæ insidiæ à Iudæis soluturo in Syriam, habebat in animo ut reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum usq; ad Asiam Sopater Berrhœensis, Thessalonicensium uero Aristarchus, & Secundus, & Gaius Der-
2. Tim. 4 bæus, ac Timotheus: Asiani uero Tychi-
Infra 21. cus & Trophimus. Hi cum præcessissent, expectarunt nos Troade: nos uero abnauigauimus post dies azymorum à Philippis, & uenimus ad eos Troadem intra dies quinq;, ubi demorati sumus diebus septẽ.
supra 2. Vno autem die sabbatorum, *cum conue-
2. Cor. 11 nissent discipuli ad frangendũ panem, Paulus differebat eis, profecturus postridie, protraxitq; sermonem usq; in mediam noctem. Erant autem lucernæ multæ in cœnaculo ubi eramus congregati. Sedẽs autem quidam adolescens nomine Eutychus in fenestra, cum degrauaretur somno profundo, differente diu Paulo, magis depressus somno, decidit ex tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mortuus. Cum descendisset autem Paulus, incubuit super eum,

&

& complexus dixit: *Nolite turbari, ani- 3.Reg.17
ma enim eius in ipso est. Cum ascendisset 4.Reg. 4
autem, * fregisset q̃ panem, ac degustasset, *Sup.2.
diu colloquutus usq̃ ad diluculum, ita de- 1.Cor. 11
mum profectus est. Adduxerunt autem pue
rum uiuentem, & refocillati sunt non me=
diocriter Nos autem conscensa naui solui
mus Asson, inde excepturi Paulum. Sic e-
nim ordinarat ipse per terram iter facturus.
Cum autem conueniissemus Asson, recepto
eo uenimus in Mitylenen. Et inde nauigan
tes, sequenti die uenimus contra Chium.
Postridie uero appulimus Samum, & com
morati Trogyllij, proximo die uenimus in
Miletum: proposuerat enim Paulus præ-
ternauigare Ephesum, ne tempus tereret in
Asia. * *Festinabat enim, si possibile sibi es-* Infra 21.
set, ut diem pentecostes ageret Hierosoly-
mis. A Mileto autem missis Ephesum nun
cijs, accersiuit presbyteros ecclesiæ: qui
cum peruenissent ad ipsum, dixit eis: Vos
scitis à primo die quo ingressus sum Asiã,
*quomodo uobiscũ per omne tempus fue- Supra 19
rim, seruiens domino cum omni animi hu-
militate: *cum q̃ multis lachrymis & ten- 2.Tim.3.
tationibus, quę mihi acciderunt ex insidijs
Iudæorum, ut nihil suffugerim eorum quæ
essent in rem uestram, quin annunciarem
uobis, & docerem uos publice ac per sin-
gulas domos, testificans Iudæis simul &

2.Tim.2. Græcis, *eam quæ erga deum est, pœniten
2.Pet.3. tiam ac fidem, quæ est erga dominū nostrū
Heb.9.12 Iesum. Et nunc ecce ego alligatus spiritu,
proficiscor Hierosolymā, quæ in ea obuen
tura sint mihi ignorans, nisi q̄ spiritus san-
ctus per singulas ciuitates testificatur, di-
cens q̄ uincula & afflictiones me manent.
Phil.1. *Verū nihil me mouet: neq̄ uita mea cha-
ra est mihi ipsi, ut cōsummem cursum meum
cum gaudio, & *ministerium* quod accepi à
domino *Iesu* ad *testificandum* euangelium
gratiæ dei. Et nūc ecce ego *scio* q̄ posthac
non uidebitis faciem meam uos omnes per
quos transiui, prædicans regnum dei. Qua
2.Reg.3. propter cōtestor uos hodierno die, * quod
Dan.13. mundus ego sum à sanguine omnium. Non
enim subterfugi, quo minus annunciarim
1.Tim.3. omne consilium dei uobis. *Attendite egi-
tur uobis & cuncto gregi, in quo *uos* spiri
tus sanctus posuit *episcopos* ad regendum
Hebr.9. ecclesiam *dei*, * *quam* acquisiuit sanguine
2.Tim.4 suo. Ego enim noui hoc, † quod ingressuri
sint post discessum meū lupi graues in uos,
non parcentes gregi. Et ex uobis ipsis exo-
rientur uiri, loquentes peruersa, ut abdu-
2.Tim.4 cant discipulos post se, * propter quod ui-
gilate, memores q̄ per *triennium* nocte &
die non cessauerim cum lachrymis monere
unūquenq̄. Et nunc cōmendo uos fratres
Ioan.1. deo, * & sermoni gratiæ ipsius, qui potens
est

est superstruere & dare uobis hæreditatem
inter sanctificatos omnes. * Argentum & 2. Cor. 12
aurum aut uestem nullius concupiui, imò, Gen. 3.31
*ipsi scitis q̃ necessitatibus meis, & his q̃ Leuit. 19
mecum sunt suppeditauerũt manus hæ. O-
mnia ostendi uobis, q̃ sic laborantes opor-
tet suscipere infirmos, ac meminisse uerbo-
rum domini Iesu, quoniã ipse dixit: *Bea- Lu. 6. 11.
tum est dare potius q̃ accipere. Et cũ hæc
dixisset, positis genibus suis, orauit cum o-
mnibus illis. Magnus autẽ fletus coortus
est omniũ: & ruentes in collũ Pauli, oscula
bantur eum, dolentes: maxime ob sermonẽ
quem dixerat, q̃ amplius faciẽ eius non es-
sent uisuri. * Et deducebãt eum ad nauem. Infra 21.

CAPVT XXI.

*CVm autem factum esset ut soluissemus,
cauulsi ab eis, recto cursu uenimus Co-
um: & sequenti die Rhodum, & inde Pata
ram. Et nacti nauem, quę traijceret in Phœ
nicen, ea conscensa soluimus. Cum autem
cœpisset nobis apparere Cyprus, relicta ea
ad sinistram nauigauimus in Syriam, ac ue
nimus * Tyrum: nam huc nauis exponebat Mat. 11.
onus. Repertis q̃ discipulis, mansimus ibi-
dem diebus septem. * Qui Paulo dicebant supra 20.
per spiritum, ne ascenderet Hierosolymam.
Et expletis diebus, profecti ibamus dedu-
centibus nos omnibus * unà cum uxori- 1. Tim. 3.
bus & filijs, donec exissemus ciuitatem, & Tit. 1.

2. Cor.9. positis genibus in littore, precati sumus. Et consalutatis nobis inuicem, conscendimus nauim: illi autem redierũt ad sua. Nos uero nauigatione explicita à Tyro, descendimus Ptolemaidã: & salutatis fratribus, mansimus diem unum cum illis. Postridie
supra 10. uero nos qui eramus cũ Paulo, * uenimus Cæsaream. Et ingressi domum Philippi euangelistæ: qui erat unus è septem, mansi-
supra 11. mus apud eum. * *Huic autem erant quatuor filiæ uirgines prophetantes. Et cũ* per maneremus dies complures, aduenit quidam à Iudæa propheta, nomine Agabus. Is cum uenisset ad nos, tulit cingulum Pauli, & alligans sibi pedes ac manus, dixit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est cingulum hoc, sic alligabunt Hierosolymæ Iudæi, tradentq; in manus gentiũ. Cum autem audissemus hæc, rogabamus & nos, et cæteri qui loci illius erant, ne ascenderet Hierosolymam. *Tũc* respondit Paulus, ac dixit: *Quid facitis flentes & affligẽtes cor*
supra 20. meum? * Ego uero non solum uinciri, sed mori paratus sum Hierosolymis pro nomine domini Iesu. Cum uero illi non persua-
Matth.6. deretur, acquieuimus dicentes: * Domini uoluntas fiat. Post dies autem istos sublatis sarcinis, conscendebamus Hierosolymam. Venerunt autem unà quidam ex discipulis à Cæsarea nobiscum, adducentes

secum

secum apud quẽ hospitaremur, Mnasonem quendã Cyprium, antiquum discipulum. Et cum uenissemus Hierosolymã, libenter exceperunt nos fratres. * Postero autẽ die introibat Paulus nobiscũ ad Iacobum, omnesq; conuenerunt presbyteri. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ deus fecisset inter gentes per ministerium ipsius. At illi cum audissent, glorificabãt dominũ, dixerũtq; ei: Vides frater, quot millia sunt Iudæorum qui crediderunt, & omnes studiosi sectatores sunt legis. Audierunt autẽ de te, quod defectionem doceas à Mose, omnes qui inter gentes sunt Iudęos, * dicẽs, non debere eos circumcidere filios, neq; secundum instituta uiuere. Quid est ergo? *omnino oportet cõuenire multitudinem. Audient enim te uenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotũ habentes super se. * His assumptis purifica te cum illis, & impende super illis ut radãt capita, & scient omnes quod quæ de te audierunt nihil sunt, * sed ambulas & ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, decernentes ne quid *huiusmodi* obseruent, * nisi ut caueant & ab his quæ sunt immolata simulacris, & à sanguine, & suffocato, & scortatione. * Tunc Paulus assumptis uiris, postero die purificatus cum illis intrauit

Gal. 2.

Gal. 5.

Supra 18

1. Cor. 9.

supra 15.

1. Cor. 9.

in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoq; eorũ oblatio. Dum autem septem dies iam penè essent expleti, hi qui ab Asia erant Iudæi, cum uidissent eum in templo, conturbarunt totũ populum, & iniecerunt ei manus, clamantes: Viri Israelitæ, succurrite. * Hic est ille homo qui aduersus populum & legem, & locũ hunc omnes ubiq; docet: *insuper & Græcos induxit* in templum, & *prophanauit sanctũ locum hunc.*

Infra 24.

*

2. Tim. 4

2. Cor. 11

*Viderãt enim Trophimum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem existimauerunt q̃ in templum introduxisset Paulus. * Cõmota q̃ est ciuitas tota, & factus est concursus populi. Et apprehensum Paulum, protrahebant è templo, statimq; clausæ sunt fores. *

1. Cor. 6.

*Quærẽtibus autem illis eum occidere, nunciatum est tribuno cohortis, q̃ tota conturbata esset Hierosolyma. Qui statim assumptis militibus ac centurionibus decucurrit ad illos. At illi cum uidissent tribunum ac milites, cessauerunt percutere Paulum. *

2. C. 6. 11

Tunc accedens tribunus, apprehẽdit eum,

1. Cor. 4.

*& iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis nam esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, iussit duci eum in castra. Et cum uenisset ad gradus, contigit ut portaretur à militibus

tibus propter uiolentiam turbæ. Sequebatur enim multitudo populi * clamans, Tol le eum. Et cũ cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Licet ne mihi loqui ad te? Qui dixit: Græce nosti? * Nónne tu es ille Aegyptius, qui ante hos dies tumultũ concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia uirorum sicariorum? Dixit autẽ Paulus: Ego sum homo quidem Iudæus Tarsensis non obscurę Cilicum ciuitatis ciuis. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populũ. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus * annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, alloquutus est lingua Hebræa, dicens:

Luc. 23.
2. Tim. 2.
supra 5.
supra 19.

CAPVT XXII.

VIri fratres & patres, audite meam, quã nunc apud uos utor, excusationẽ. Cum audissent autem quod Hebræa lingua sibi loqueretur, magis præstiterunt silentium. Et dicit: * Ego quidem sum uir Iudæus, natus in Tarso Ciliciæ, cæterum educatus in hac ciuitate * ad pedes Gamalielis, institutus accurate in patria lege, sectator dei, sicut & uos omnes estis hodie, * qui hanc uiam persequutus sum usque ad mortem, alligans ac tradens in carceres uiros pariter ac mulieres, sicut & princeps sacerdotum mihi testis est, & totus seniorum ordo, à quibus etiam epistolis ad fratres ac-

supra 9.
supra 5.
Infra 26.

Supra 9. ceptis, * Damascum pergebã adducturus & illos qui illic essent uinctos Hierosolymam, ut punirentur. Accidit autẽ mihi iter facienti, & appropinquanti Damasco circiter meridiem, ut subito de cœlo circũfulgueret me lux multa, cecidiq; in solum, &
2. Cor. 15 audiui uocem dicentem mihi: * Saul, Saul,
Gal. 1. quid me persequeris? Ego uero respondi:
supra 9. Quis es domine? Dixitq; ad me: Ego sum Iesus ille Nazarenus quem tu persequeris. Et qui *mecum erant lumen* quidẽ uiderũt, & *exterriti sunt*, uocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecũ. Dicebam autem: Quid faciam domine? Dominus autem dixit mihi: Surge, ac uade Damascũ, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ ordinata sunt tibi ut facias. Et cum non uiderem præ gloria luminis illius, per manum deductus à comitibus qui erant mecũ, ueni Damascũ. Ananias aũt quidã uir *pius*, *secundum legem testimonio probatus* omniũ illic *habitantiũ Iudæorum* ueniens ad me, et adstans, dixit mihi: Saul frater, recipe uisum. Et ego eadem hora recepto uisu, uidi illum. At ille dixit: Deus patrũ nostrorum præparauit te, ut cognoscceres uoluntatem suam, & uideres id quod iustum est, & au-
Ibidem. dires uocem ex ore eius, * quia eris testis illi apud omnes homines, eorũ quæ uidisti & audisti. Et nunc quid contaris? Exurge

&

& baptizare, & ablue peccata tua, inuoca
to nomine domini. Factū est aūt cum essem
reuersus Hierosolymam, & orarem in teme-
plo, ut raperer extra me, * & uiderem eum 1. Cor. 11
dicentē mihi: Festina & exi uelociter Hie- Gal. 1.
rosolymis, quoniam non recipient testimo
nium tuum de me. *Et ego dixi: Domine, Ibidem.
ipsi sciunt q̄ ego pertrahebā in carcerem,
& cædebam in singulis synagogis eos qui
credebant in te. * Et cum funderetur san- supra 7.
guis Stephani testis tui, ego quoq̄ adsiste-
bam & assentiebar morti illius, & custodie
bam uestimēta interficientiū illum. *Et di- Gal. 1.
xit ad me: Vade, quoniā ego ad gentes pro Ephe. 3.
cul mittam te. Audiebant autem eum usq̄
ad hoc uerbū. Atq̄ sublatis uocibus, dice
bant: Tolle de terra hominem istiusmodi:
non *enim fas est eum uiuere.* Vociferanti-
bus autem eis, & proijcientibus *uestimen-*
ta, & puluerem iactantibus in aërem, iussit
tribunus induci eum in castra, * & impera 2. Cor. 6.
uit eum flagris examinari, ut sciret propter & 11.
quam causam sic acclamarēt ei. Et cum ad-
strinxissēt eum loris, dixit adstanti sibi cen
turioni Paulus: Num hominem Romanum
& indemnatū licet uobis flagellare? Quo
audito, centurio accessit ad tribunum, &
nunciauit ei, dicens: Quid facturus es? hic
enim homo Romanus est. Accedens autem
tribunus, dixit illi: Dic mihi, num tu Ro-

manus es? At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa ciuitatem istam comparaui. At Paulus ait: Ego uero & natus sum. Protinus ergo discesserũt ab illo qui eum fuerãt examinaturi. Tribunus quoq; timuit postquam resciuit quod Romanus esset, & quod uinxisset eum. Postero autem die uolens scire certum, qua ex causa accusaretur à Iudæis, soluit eũ à uinculis, & iussit principes sacerdotum conue
Luc.21. nire totumq; concilium, *ac deductum Paulum sistebat coram illis.

CAPVT XXIII.

Infra 24. INtentis autem oculis in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conuersatus sum coram deo usq; in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit adstantibus sibi,
1.Cor.4. *ut percuterent os eius. Tunc Paulus dixit ad eum: Percussurus est te deus, paries
Deut.16. dealbate. *Et tu sedes iudicans me secundum legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui adstabant dixerunt: Summo sacerdoti dei maledicis? Dixit autẽ Paulus: Nesciebã fratres q̃ pontifex esset. Scriptũ
Exo. 22. est enim: *Principi populi tui non maledices. Sciens autem Paulus q̃ una pars esset Sadducæorũ, & altera pharisæorũ, excla
Phil.3. mauit in cõcilio: Viri fratres, *ego phariseus
Supra 4. us sum, filius pharisæi, *de spe & resurrectione

ctione mortuorũ ego iudicor. Et cum hoc dixisset, facta est dissensio inter pharisæos ac Sadducæos, & dissecta est multitudo. * Matt.22. Nam Sadducæi quidem dicunt, non esse resurrectionem, neq; angelũ, neq; spiritum: pharisæi autem utraq; confitentur. Factus est autem clamor magnus: & cum surrexissent scribæ de factione pharisæorum, depugnabant, dicentes: *Nihil mali inuenimus Luc. 23. in homine isto. Quod si spiritus loquutus Ioan. 18. est ei aut angelus, ne repugnemus deo. Et cum magna seditio coorta esset, ueritus tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. *Sequenti autem nocte adsistens ei dominus, Infra 26. & 27. ait: *Bono animo esto Paule. Vt enim testificatus es de me Hierosolymis, * sic te oportet & Romæ testificari. Facto autem Ephes. 3. 2. Tim. 1. die, collegerunt se quidam ex Iudæis, & deuouerunt se, dicentes, neq; esuros se, neque bibituros, * donec occiderent Paulũ. 2. C. 6. 11. Erant autem plures quàm quadraginta uiri qui hanc coniurationem fecerant. Qui accesserunt ad principes sacerdotum ac seniores, & dixerũt: Deuotione deuouimus nosipsos, nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo uos significate tribuno & cõcilio, ut cras producat illum ad nos, tanquã aliquid certius cognituros

de eo. Nos uero prius q̃ appropinquet, parati sumus interficere illũ. Cum autem audisset filius sororis Pauli insidias, uenit & intrauit in castra, nunciauitq; Paulo. Accersito autem Paulus ad se uno ex centurionibus ait: Adolescentem hunc adduc ad tribunum, habet enim quod renunciet illi. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunum, & ait: Vinctus Paulus accersitum me rogauit ut hunc adolescentem perducerem ad te, *habentem aliquid quod loquatur tibi*. Apprehensa aũt tribunus manu illius, secessit cum eo seorsum, & percontatus est illum: Quid est quod habes significandum mihi? Ille aũt dixit: Iudæi conspirarunt ut rogarent te, uti crastino die educeres Paulum in cõciliũ, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo: tu uero ne morem gesseris illis. Insidiantur *enim ei ex eis uiri plures* quadraginta, *qui seipsos deuouerũt*, ne uel *edant uel bibant*, donec interficiant eum, et nunc parati sunt expectantes ut promittas. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcepitq; ei, Ne cui effutias, inquiens, quod hæc indicaueris mihi. Et accersitis duobus quibusdã centurionibus, dixit: Parate mi-
supra 10. lites ducentos ut eant * Cæsareã, & equites septuaginta, & lancearios ducentos à tertia hora noctis, & iumenta præbete, ut impositum Paulum, saluum perducant ad

Felicem

Felicem præsidem, scriptis literis in hanc formam: * Claudius Lysias potentissimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum à Iudæis, cum iam esset interficiendus ab eis, superueniens cum exercitu, eripui: cognito quod Romanus esset. Volensq; scire causam, ob quam accusarẽt illum, * deduxi eum in concilium eorum. Quem comperi accusari de quæstionibus legis ipsorum, *nullum dignum morte aut uinculis habentem crimen. Et cum indicatum esset mihi de insidijs, quas parauerant illi Iudæi, protinus misi eũ ad te, præcepto dato etiam accusatoribus, ut quæ habẽt aduersus eum, dicant apud te. Vale. Milites uero iuxta quod sibi iniunctum erat, receptum Paulum duxerũt per noctem Antipatridem. Postero aũt die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reuersi sunt in castra. Qui cum uenissent Cæsareã, ac tradidissent epistolam præsidi, statuerunt coram eo & Paulum. Cum legisset autem præses, & interrogasset ex qua prouincia esset, & cognouisset q; ex Cilicia: Audiam te, inquit, * cum accusatores quoq; tui aduenerint. Iussitq; in prætorio Herodis custodiri eum.

Infra 24.
supra 22.
Infra 25.
26.
Deut. 16.

CAPVT XXIIII.

POst quinq; autem dies descendit * princeps sacerdotum Ananias cum seniorib⁹ & Tertullo quodam oratore, qui adie

supra 23.
Infra 25.

runt prę ſidem contra Paulũ. Et citato Paulo, cœpit accuſare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, & multa recte gerantur in populo hoc per tuam prouidentiam, & ſemper & ubicꝙ cõprobamus, præſtantiſſime Felix, cum omni gratiarũactione. Sed ne diutius te detineam, oro te ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti enim ſumus uirum hunc peſtiferum, & concitantem ſeditionẽ omnibus Iudæis in uni-
Infra 25. uerſo orbe, * & autorem ſectæ Nazareno-
ſupra 21. rum, † qui etiam templum prophanare conatus eſt, quem & apprehenſum uoluimus ſecundum legem noſtram iudicare. Sed ſuperueniens tribunus Lyſias, cum magna ui eripuit eum è manibus noſtris, iubens accuſatores eius ad te uenire, ex quo poteris ipſe inquiſitione facta de omnibus iſtis cognoſcere, de quibus nos accuſamus eum. Adiecerunt autem & Iudæi, dicentes: hæc ita ſe habere. Reſpõdit autem Paulus, cum annuiſſet ipſe præſes, ut diceret: Aequiore animo pro meipſo cauſam dico, cum ſciam te multis iam annis iudicẽ fuiſſe genti huic,
Ibidem. qui poſſis cognoſcere, * quod non plures ſunt mihi dies ꝙ duodecim, ex quo aſcendi adoraturus Hieroſolymam: & neque in templo compererunt me cum aliquo diſputantem, aut concurſum facientem turbæ, neque in ſynagogis, necꝙ in ciuitate, necꝙ probare

bare possunt ea de quibus me accusant. * 10
Cõfiteor autem hoc tibi, q̃ iuxta uiã quam M.1
uocant hæresim, sic colo patrium deum, credens oĩbus quæ in lege & prophetis scripta sunt, spem habens in deum, fore, quam & hi ipsi expectant, *resurrectionem mor- Exo.3.
tuorum iustorũ simul & iniustorum. Quin Matt.22.
in hoc & ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere erga deum, & erga homines semper. * Post annos autem plures ac- supra 11.
cessi, eleemosynas exhibiturus in gentem 1.Cor.6.
meam & oblationes, in quibus compere- 2.Cor.9.
runt me purificatum in templo, haud cum turba, neq̃ cum tumultu. Quidã autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te pręsto esse & accusare, si quid haberent aduersum me, aut hi ipsi dicant, si quid deprehenderunt in me iniquitatis, *cum stem in conci- supra 23.
lio: nisi de una hac uoce qua clamaui inter eos stans: De resurrectione mortuorum ego iudicor hodie à uobis. Auditis autem his, Felix distulit illos, certo sciens quæ ad eam uiam attinebant, dicens: *Cum tribu- Ibidem.
nus Lysias descenderit, pernoscam causam uestram. Iussitq̃ centurioni, ut custodiret Paulum, sineretq̃ eum relaxari, & ne quem ex illius familiaribus uetaret submiistrare ei, aut adire eum. Post aliquot autem dies cum adueniisset Felix cũ Drusilla

uxore sua quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, & audiuit ab eo fidem quæ est in Christum. Disputante autem illo de iustitia &
I.5.L.10 temperantia, * & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: In præsentia abi, cæterum opportunitatem nactus accersam te,
Heb.13. *simul & illud sperans, fore ut pecunia sibi
Ephes. 5. daretur à Paulo, ut solueret ipsum, pro-
2. Pet. 2. pter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portiũ Festum.
2. Cor. 6. * Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum uinctum.

CAPVT XXV.

Supr. 24. FEstus ergo susceptra prouincia, post triduum ascendit Hierosolymam ab urbe Cæsarea. Significarunt́ illi princeps sacerdotum ac primores Iudæorum de Paulo, & rogabant eum, postulantes fauorem aduersus eum, ut accerseret eum Hierosolymam, insidias tendentes, ut interficerent eum in uia. Festus autem respondit, ut seruaretur quidem Paulus Cæsareæ, se uero breui illò profecturum. Qui ergo inter uos inquit, potentes sunt, unà nobiscum descendant, & si quod est in hoc uiro crimen, accusent eum. Demoratus autẽ inter eos diebus amplius quàm decem, descendit Cæsaream, & postero die sedit pro tribunali, iussit́ Paulum adduci. Qui cum perductus esset,

esset, circumsteterunt eum qui ab Hierosolymis descenderant Iudæi, multa et grauia crimina intendẽtes aduersus Paulum, quæ non poterant probare, Paulo pro se respondente, quod neq; in legem Iudæorum, neq; in templum, neq; in ✶ Cæsarem quicquam peccasset. *Festus autem uolens gratificari Iudæis, respondens Paulo, dixit:* Vis Hierosolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: ✶Ad tribunal Cæsaris sto, ubi me oportet iudicari: Iudæis nullam iniuriam feci, sicut & tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si uero nihil est eorum de quibus hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. *Tunc Festus cum consilio colloquutus, respondit: Cæsarem appellasti? ad* Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex & Bernice descenderunt Cæsareã salutaturi Festum. Et cum dies complures ibi commorarentur, Festus regi retulit causam Pauli, dicens: Vir quidã est relictus à Felice uinctus, de quo cum *ueniissem* Hierosolymã, significarunt mihi *principes* sacerdotum & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum sententiam. Quibus respondi: Non est Romanis consuetudo ob gratiam donare aliquem hominem, ut pereat ✶ priusquam Sup. 18. Infra 26. Deut. 16.

is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat de crimine. Cum ergo huc conuenissent, sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, iussi adduci uirum. De quo cum stetissent accusatores, *nullum crimen intendebãt super hisce rebus, de quibus ego suspicabar, sed quæstiones quasdam de sua superstitione *habebant* aduersus eum, * & de quodam Iesu defuncto, *quem* affirmabat Paulus uiuere. Hæsitans autem ego de huiusmodi *quæstione, dicebã*: num uellet ire Hierosolymam, & ibi iudicari super istis. Paulus autem cum appellasset, ut seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mitterẽ eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam & ipse hominẽ audire. Cras, inquit, audies eum. Postero autẽ die cum *uenisset* Agrippa & Bernice cum multo apparatu, et introissent in adiutorium cum tribunis & uiris principalibus ciuitatis, iubẽte Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus: Agrippa rex, & omnes qui simul adestis nobiscum uiri, uidetis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me, & Hierosolymis & hic: *acclamãtes non oportere eum uiuere amplius. Ego uero comperi nihil dignũ morte eum admisisse. Cæterũ cum is ipse appellasset Augustum, statui

sup. 23.

sup. 24.

sup. 23.

tui mittere eum. De quo quid certum scribam domino, nõ habeo. Quapropter produxi eum ad uos, & maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta, habeã quod scribam. Iniquum enim mihi uidetur mittere uinctum, & crimina de quibus accusatur non significare.

CAPVT XXVI.

AGrippa uero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. ✶ Tunc Paulus extenta manu pro se dicebat: Super omnibus de quibus accusor à Iudæis, rex Agrippa existimo me beatum, qui causam dicturus sim apud te hodie, cum tu maxime sis gnarus earum quæ apud Iudæos sunt, & consuetudinum, & quæstionum. *Quapropter obsecro te, ut patienter me audias. Itaque uitam quidem meam, quam* egi ab adolescentia, quæ ab *initio fuit in*gente mea Hierosolymis, nouerunt omnes Iudæi qui prius nouerant me ab initio, si uelint testimonium ferre, ✶ q̃ secundũ exquisitissimam sectam nostræ religionis, uixerim phariſæus. ✶ Et nũc fretus spe repromissionis, quæ ad patres nostros facta est à deo, sto *iudicio* subiectus, ad quam duodecim tribus nostræ instanter nocte & die colentes deum, sperant se peruenturas. De qua spe accusor, rex Agrippa, à Iudæis, Cur incredibile iudicatur apud uos,

sup. 12. 13. 21. Gal. 1. Ge. 3. 22. Deut. 18. Psa. 131.

M.9.R.5 L.7.l.11. *si deus mortuos suscitat? Et ego quidem existimabam me aduersus nomen Iesu Nazareni multa repugnando facturum, quod

Sup. 9. & feci Hierosolymis. * Et multos sancto-

Su. 8.22. rum ego carceribus inclusi, à principibus

Sup. 8. sacerdotũ potestate accepta: * et cum occiderentur detuli sententiam. Et per omnes

synagogas frequenter puniẽs eos, compel lebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar etiam in exteras usque

Sup. 9. ciuitates. * Quarũ rerũ studio cum irẽ Da-

Sup.22. mascũ, cum authoritate & permissu principũ sacerdotũ, * die medio, rex, in uia uidi è cœlo supra splendorem solis, circũfulsisse me lumen, & eos qui mecum faciebãt iter. Cum autẽ omnes nos decidissemus in terrã, audiui uocem loquentẽ ad me, ac di-

Su. 9.22. centem Hebraica lingua, Saul Saul, quid me persequeris? Durũ est tibi contra stimulos calcitrare. Ego autem dixi: Quis es do-

Sup.22. mine? At ille dixit: * Ego sum Iesus quem tu persequeris. Sed exurge & sta super pe-

Sup.9. des tuos. Ad hoc enim apparui tibi, * ut constituã te ministrũ ac testẽ, & eorũ quæ uidisti, & eorum in quibus apparebo tibi: eripiens te à populo & gentibus, in quas nunc te mitto, ut aperias oculos eorum, ut conuertãtur à tenebris ad lucẽ, & à potestate satanæ ad deum, ut accipiant remissiõnem peccatorũ, & sortẽ inter eos qui sanctificati

ctificati sunt per fidē quæ est erga me. Vnde rex Agrippa, non fui inobediens cœlesti uisioni, * sed his qui sunt Damasci primū, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iudææ: deinde & gentibus annunciabam, * ut pœnitentiā agerent, & conuerterentur ad deum, opera facientes digna his, qui resipuissent. Hac ex causa Iudæi me in templo comprehensum tentauerunt interficere. * Auxilium igitur nactus dei, usq; in hodiernū diem sto, testificās tū paruo tum magno: nihil aliud dicens, q̄ ea quæ prophetæ prædixerant futura esse, & Moses: an passurus fuerit Christus, an primus ex resurrectione mortuorū lumen annunciaturus sit populo et gentibus. Hæc aūt cum pro se diceret. *Festus magna uoce ait: Insanis Paule. Multæ te literæ ad insaniam* conuertunt. Et Paulus: Non insanio, inquit, optime Feste, * sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Scit enim de his rex, apud quem & libere loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror. * Neque enim hoc in angulo gestū est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio q̄ credis. Agrippa autem ad *Paulum ait.* Modica ex parte persuades mihi, ut fiam Christianus. Et Paulus ait. * Optarim à deo, non solū modica ex parte, uerumetiā magna: non te modo, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, esse

Ibidem.
Inf. 28.
Sup. 23.
5. 8.17.
Su. 18. 23
Infra 28.
Isa. 50. 53
Psa. 21.
Sup. 12.
Ioan. 8.
Ioan. 18.
1. Cor. 7.

tales qualis ego sum, exceptis uinculis his. Et hæc eo loquuto, surrexit rex ac præses, & Bernice, & qui assidebant ei. Et cum secessissent, loquebantur inter se, dicentes: *Nihil morte aut uinculis dignum
Supra 23. 25. fecit homo ille. Agrippa autē Festo dixit:
Supra 25. *Dimittī poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.
Infra 28.

CAP. XXVII.

POstq̄ autem decretum est, ut nos nauigaremus in Italiā, * tradiderunt & Paulum, & quosdam alios uinctos centurioni,
2. Cor. 11 nomine Iulio, cohortis Augustæ. Conscensa autem naue Adramyttina, nauigaturi iuxta loca Asiæ, soluimus, perseuerante
Col. 4. nobiscum * Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti autem die appulimus Sidonem. Et Iulius humaniter tracta
Infra 28. to Paulo, * permisit ut ad amicos profectus, ab illis curaretur. Et inde quum soluissemus, subnauigauimus iuxta Cyprum,
1. Cor. 4. * propterea q̄ essent uenti contrarij. Et pe-
2. Cor. 11 lagus quod est contra Ciliciam & Pamphyliam, emensi, peruenimus Myrā, quæ est Liciæ, & ibi nactus centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, imposuit nos in eam. Et cum multis diebus tarde nauigaremus, uix q̄ deuenissemus contra Gnidum, prohibente nos uento, adnauigauimus Cretæ iuxta Salmonem. Et uix præterlegentes illam, peruenimus

in

in locum quendam, qui uocatur Pulchri portus, cui uicina erat ciuitas Lasæa. Mul to autem tempore peracto, * & cum esset 2. Cor. 11. iam periculosa nauigatio, ob id quoque q̃ iam ultra tempus sustinuissent inediam, ad monebat eos Paulus, dicens eis: Viri, uideo quod *cum iniuria* multo q̃ damno, non solũ oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarum futura sit nauigatio. Centurio autẽ gubernatori & nauclero magis credebat, q̃ his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hybernandum, complures cœperunt consilium soluendi illic, si quo modo possent peruecti Phœnicen illic hybernare. Is est portus Cretæ spectans ad Africũ et ad Chorum. *Aspirante aũt Austro rati se propositi compotes, cũ soluissent Asson, præterlegebant* Cretam. Verum haud multo post * coor- 2. Cor. 11 tus est contra ipsam uentus Typhonicus, qui uocatur Euroaquilo. Cum q̃ correpta esset nauis, nec posset obniti uento, data nauefiatibus, ferebamur. In insulam autem quandã deuecti, quæ uocatur Clauda, uix potuimus obtinere scapham. Qua sublata, adiutoriis utebãtur, subcingentes nauem, timẽtes ne in Syrtim incidere̅t, demisso uase, sic ferebantur. Cũ autẽ uehemẽti tempestate iactaremur, sequenti die iactũ fecerũt, & tertio die nostris manibus armamenta

nauis proiecimus. Porrò neq; sole neque
syderibus apparentibus ad cõplures dies,
2. Cor. 11 et tempestate non exigua imminente, ✶iam
ablata erat spes omnis salutis nostræ. Cũ
aũt multa iam esset inedia, tunc stans Pau-
Sup. 1. lus in medio eorum, dixit: Oportebat qui
dem ò uiri audito me non soluere à Creta,
nec accersere nobis iniuriã hanc & iactu-
ram. Et nunc hortor ut bono animo sitis.
Iactura enim animæ nulla erit ex uobis, sed
Sup. 12. tantum nauis. ✶ Adstitit enim mihi hac no
23. cte angelus dei, cuius sum ego, quem & co
Sup. 25. lo, dicens: Ne timeas Paule, ✶ Cęsari te o-
portet sisti. Et ecce donauit tibi deus om-
nes qui nauigãt tecũ. Propter q̃d bono ani
mo estote uiri. Credo enim deo, q̃ sic erit
Infra 28. quemadmodũ dictũ est mihi. * In insulam
autem quandam oportet nos eijci. Sed po-
steaq̃ quartadecima nox superuenit, na-
uigãtibus nobis in Adria circa mediũ no-
ctis, suspicabãtur nautæ apparere sibi ali-
quã regionem. Qui & demissa bolide, re-
pererunt passus uiginti, ac pusillũ inde di-
gressi, rursum'q̃ demissa bolide, repererunt
passus quindecim. Timentes'q̃, ne in aspe-
ra loca incíderent, de puppi iactis ancoris
quatuor, optabant diẽ oriri. Nautis uero
quærentibus fugere è naui, cũ demisissent
scaphã in mare, sub prætextu uelut è pro-
ra ancoras extensuri, dixit Paulus centu-
rioni

rioni & militibus: Nisi hi in naui manserint, uos salui fieri non potestis. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere. Et cum dies inciperet apparere, hortabatur Paulus omnes sumere cibũ, dicens: Dies hic decimus quartus est, ꝙ expectantes ieiuni permanetis, nihil accipiẽtes, propter quod hortor uos, ut sumatis cibũ: hoc enim ad salutẽ uestrã pertinet, * quia nullius uestrũ capillus de capite cadet. Et cũ hæc dixisset, *sumpto pane, gratias egit deo in cõspectu omniũ: et cum fregisset, cœpit edere. Porrò animis iam recreatis omniũ, sumpserunt & ipsi cibum. Eramus uero uniuersæ animæ in naui ducentæ septuagintasex. Et satiati cibo, *alleuabãt nauẽ, * eijciẽtes triticum in mare.* Cum autẽ dies esset, *terrã nõ agnoscebant*: sinum uero quendã animaduerterũt, habentẽ littus, in quod cogitabant, si possent, impingere nauẽ. Et cum ancoras sustulissent, cõmittebant se mari, simul laxatis iuncturis gubernaculorũ, & sublato artemone ad auræ flatum, tendebant ad littus. Et cũ incidissent in locũ bimarem, *impegerunt nauẽ. Ac prora quidẽ infixa manebat immobilis: puppis uero soluebatur à ui undarũ. Militum autem cõsilium erat, ut uinctos occiderent, ne quis cum enatasset, effugeret. At centurio uolẽs seruare Pau-

10. 12. Mat. Lu. Matt. 15. Ioan. 6. Sup. eodẽ Ibidem.

lum, compescuit eos à consilio, iussitq; ut qui possent natare, abijcerẽt se primos, & in terram euaderent, cæteriq; partim in tabulis, partim in quibusdam nauis fragmentis. Et sic factum est, ut omnes incolumes euaderent in terram.

CAPVT XXVIII.

ET cum euasissent, tunc cognouerunt,
sup.27. * ꝙ Melite *insula* uocaretur. Barbari uero *præstabant non uulgarem* humanitatem nobis. Accensa enim *pyra*, recipiebant nos omnes propter imbrem qui im-
2. Cor.11 minebat, & propter frigus. * Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset in ignem, uipera è calore prorepens inuasit manum eius. Vt uero uiderunt Barbari pendentem bestiam de manu eius, inter sese dicebant: Omnino homicida est homo *hic, quem seruatum è mari, ultio non sinit uiuere*. Et ille quidem excussa uipera in ignem, mali nihil passus est. At illi existimabant futurum, ut incenderetur, aut concideret repente mortuus. Diu autẽ illis expectantibus, & intuẽtibus
sup.14. nihil mali illi accidere, * mutata mente, dicebant eum esse deum. In locis autem illis erant prædia primati insulæ, nomine Publio, qui nos exceptos, triduo benigne tractauit hospitio. Contigit autẽ patrẽ Publij febribus ac dysenteria uexatũ decũbere.

Ad

Ad quem Paulus intrauit, & cũ oraſſet, im Mat.8.
poſuiſſetq; ei manus, ſanauit eum. Hoc igi Mar.1.
tur facto, * cæteri quoq; qui habebant in- Luc.4.
firmitates in inſula, accedebant et ſanaban
tur, qui etiam multis honoribus nos hono=
rauerunt, & ſoluentibus impoſuerunt qu æ
neceſſaria erant. Poſt menſes autẽ tres na=
uigauimus in naui Alexandrina, quę in in=
ſula hyemauerat, cui erat inſigne Caſtor
& Pollux. Et cum ueniſſemus Syracuſas,
mãſimus triduo. Inde circũlegentes deue=
nimus Rhegiũ, & poſt unũ diẽ afflante au=
ſtro, poſtridie uenimus Puteolos, ubi re=
pertis fratribus, rogati ſumus manere a=
pud eos dies ſeptẽ, & ſic uenimus Romam.
* Et inde cum audiſſent fratres de nobis, ſup.15.
prodierũt in occurſum nobis uſq; ad Ap=
pij forũ ac tres tabernas. Quos cum uidiſ=
ſet Paulus, gratijs actis deo, ſumpſit fidu=
tiam. Cũ aũt ueniſſemus Romã, cẽturio tra
didit uinctos principi exercitus. * Permiſ ſup.27.
ſum eſt aũt Paulo ut maneret ſolus cũ cuſto
diẽte ipſum milite. Poſt tertiũ aũt diẽ cõuo
cauit Paulus Iudæorũ primores. Cũq; ue=
niſſent, dicebat eis: Ego, uiri fratres, cũ ni- ſup.24.
hil fecerim aduerſus plebẽ aut inſtituta ma 25.
iorũ, uinctus ab Hieroſolymis traditus ſum
in manus Romanorũ: qui cũ examinaſſent,
uoluerũt me dimittere, eo q; nulla eſſet cau Luc.23.
ſa mortis in me. Sed cõtradicentib. Iudæis ſup.26.

coactus sum appellare Cæsarem, nõ quasi habeã de quo gentem meã accusem. Propter hanc igitur causam aduocaui uos, ut
Deut. 18. uiderẽ & alloquerer, * Propter spem enim Israëlis catena hac circundatus sum. At illi dixerunt ad eũ: Nos neq; literas accepimus de te à Iudæa, neq; aduenies aliquis fratrũ nunciauit, aut locutus est aliquid de te mali. Volumus autem ex te audire quæ sentias. *Nam de secta ista notũ* est nobis,
Luc. 2. *q; ubiq; ei contradicitur. *Cum constituissent* autem illi diem, uenerunt ad eum in hospitium complures, quibus exponebat,
Gen. 3. testificans regnũ dei, *suadens q; eis de le-
Esa. 7. 9. su ex lege Mosi & prophetis, à mane usq;
11. ad uesperã: † & quidã credebant his quæ
Mich. 5. dicebantur, quidam uero non credebant.
†Su. 17. Cum q; inter se non essent concordes, discedebant, *ubi dixisset Paulus unũ uerbum: Bene spiritus sanctus locutus* est per Isaiam *prophetam* ad patres nostros, dicens:
Esa. 6. *Vade ad populum istũ, & dic: Auribus
Matt. 13. audietis, & non intelligetis: & uidentes ui
Marc. 4 debitis, & non perspicietis. Incrassatũ est
Luc. 8. eẽ cor populi huius, & auribus grauiter
Ioan. 12. audierunt, & oculos suos compresserunt,
Matt. 3. ne quando uideant oculis, & auribus audi
Psal. 66. ant, & corde intelligãt, * & conuertãtur,
Esa. 11. & sanem eos. Notum ergo sit uobis, * q;
41. 60. gentibus missum est hoc salutare dei, et ipsi audient,

audient. Et cũ hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multã habentem inter se disceptatio nem. Manſit autem Paulus biennio toto in ſuo cõducto, & ſuſcipiebat omnes qui ingrediebantur ad ipſum, prædicãs regnum dei, * ac docens quæ ſunt de domino Ieſu cum omni fiducia, nemine prohibente. Ierem. 16 & 31. Ioel. 3. Malac. 1. Sup. 18.

ACTORVM APOSTOLICORUM FINIS.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Romanos Argumentum, per D. Eraſmum Roterodamum.

Am quo res ſit dilucidior, argumentum epiſtolæ paucis explicandum. Atque ut exordiar ab ipſo nomine, quanquã me non fugit Hieronymum in commentarijs, quos ſcripſit in epiſtolam ad Philemonem, in hac eſſe ſententia, ut exiſtimet Apoſtolũ prius uocatũ * Saulũ, Pauli uero cognomen ceu trophæũ uſurpaſſe à Sergio Paulo proconſule, quẽ Chriſto lucrifecit, quẽ admodũ legimus in Actis apoſtolorũ cap. 13. Rurſus alioſeſſe, quibus placeat in Iudaiſmo dictum Saulum, mutata religione ſimul & nomen mutaſſe. Sed alteram opinionem minus probabilem facit, q̃ Lucas Act. 9.

Act. 13. *hoc ipso, quod modo citauimus, capite scribit: Saulus qui & Paulus, repletus spiritu sancto, haud obscure declarãs eum binominẽ fuisse, priusq; Sergius Paulus esset conuersus. Alterã planè refellit, *q; cũ alijs aliquot locis, tum in eodem capite Saulus dicitur iam Christi prædicãs euangelium. Dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabã. Proinde mihi uero proprior uidetur Origenis opinio, quemadmodũ in ueteris instrumenti libris aliquot cõperimus diuersis nominibus notatos, uelut Idida dictũ, qui alias uocatus est Salomon: & Oziam alicubi dictũ, qui alibi sit Azarias. Item in euangelicis literis, Lucæ dictũ Leui, qui se in suo euangelio Matthæum nominat: ita Paulo geminum fuisse uocabulum, quanq; ipse in suis epistolis se nunquam Saulum appellat, sed ubiq; Paulũ, fortassis ob id q; Pauli uocabulum Græcorum ac Romanorũ ad quos scribebat, auribus esset familiarius. Saulus enim sic à Saul Hebræa uoce deflexũ apparet, ut Græci à Ioseph Iosephum deflexerunt. Paulus autem Hebræis sonat Rogiam non mirabilem, si tamen ferendã putamus Rogiam recte peti manæ seu Græcanicæ uocis etymologiam ex aliena è peregrina lingua peti. Quod tamen Hieronymus cum alicubi in alijs reprehendat, hic sibi permittit. opinor, ut in re non admo-

Act. 22. 26.

Binomines in sacris literis.

Etymologia non mirabilem, si tamen ferendã putamus Rogiam recte peti manæ seu Græcanicæ uocis etymologiam ex aliena è peregrina lingua peti. Quod tamen Hieronymus cum alicubi in alijs reprehendat, hic sibi permittit. opinor, ut in re non admo-

admodum seria. Certe Græcis sonat quietum, Latinis pusillum. Saul Hebræis sonat postulatum: & si Ambrosio credimus, inquietudinem siue tentationem. Atq; hæc quidem de ratione nominis, ut in argumento penè plus satis. Cæterum dictauit hanc epistolam, excipiēte Tertio, quod is quoq; in calce epistolæ testatur, adijciens: Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Missam apparet è Corintho, per Phœben fœminam Cenchreensem. Est autē Cenchreæ portus Corinthiorū, haud procul ab urbe dissitus. Quod si tempus quoq; requiratur, scriptā apparet post utranq; ad Corinthios epistolā (unde putāt in hac absolutæ iam & confirmatæ pietatis *argumenta potissimum elucere*) *id temporis* cum peragrata *iam Achaia, in qua Corinthus* est, & huic finitima Macedonia, usq; ad Illyricum, ac non solum prædicato ubique Christi euangelio: in his duntaxat locis, in quibus aliorum apostolorum nemo prædicauerat, uerumetiam *iuxta Petri monita, collecta à suis aliquanta pecunia, in subsidium pauperum, adornaret iter Hierosolymam, ut exhibito quod acceperat, illinc proficisceretur in Hispaniā, Roma iter facturus, atque illic obiter salutaturus Christianos, de quorū fide ac religione audierat, cum ipsos nondum uidisset.

Scriba.

Locus.

Tempus.

Gal. 2.

Argumētum epistolæ.

Accíderat enim illis diuersum quiddã atq; Galatis. Siquidem hi primum recte à Paulo instituti, postea fraude pseudapostolorum circumuenti sunt, & retracti in Iudaismum. Contra Romani primum male instituti à pseudapostolis, simulatque pro sua prudentia senserant fraudem, resipuerunt, & in eo quod rectum esse cognouerunt perseuerabant. Nam in ecclesiæ nascentis primordijs erant, * qui existimarent euangelij gratiam, *quoniam* Abrahæ posteris, & Iudaicæ genti peculiariter promissa uidebatur, non esse propagandam in prophanas gentes, et simulachrorum ac dęmonum cultui deditas. In qua sententia & Petrum apparet fuisse, * qui uiso monendus erat, ut Cornelium centurionẽ admitteret: quo nomine mox illi exhibitum est negotium Hierosolymis, * *expostulantibus* his qui ex Iudaismo cõuersi fuerãt ad Christum, q̃ cum incircũcisis habuissẽt commertium, atq; in his probabile est & apostolos aliquot fuisse. Sic enim legimus in Actis capite 11. Audierunt aũt apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniã & gentes receperunt uerbũ dei. Cum aũt ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus illum qui erant ex circũcisione, dicentes: Quare introisti ad uiros præputium habentes, & manducasti cum illis? Erant rursus, qui

Act. 11. Opinio apostolorum in initio.

Act. 10.

Act. 11.

qui licet non existimarent gentes prorsus arcendas ab euangelij consortio, * non ad mittendas tamen ducebāt, nisi circumcide rentur ritu Iudaico: perinde quasi Christus egeret adminiculo legis Mosaicæ, simul ut euangelij gloriam in suam gentem transfer rent. Et in Actis apostolorum capite 11. pro ditum est, eos qui ob persequutionem, quæ accidit à morte Stephani, profugerant in Phœnicen, in Cyprum & in Antiochiā, ne mini prędicasse Christum, nisi solis Iudæis. Rursus capite 15. quidam Iudæi ueniunt Antiochiam, palām aduersus Paulum & Barnabam prædicantes, non esse spem salu tis, nisi iuxta Mosi præscriptum circumci derentur: tantusq; tumultus per hos conci tatus est, *ut coacto concilio* decretum sit, ut Paulus & Barnabas *unà cum aduersarijs* Hierosolymam irent, & lis apostolorum ac seniorum arbitrio componeretur. Atq; illic rursum acriter obnitentibus nōnullis, præ sertim factionis pharisaicæ Christianis, cu ius fuerat & Paulus, coacta est synodus a postolorum & seniorum: ac Petri Iacobiq; autoritate decretum est, ne gentes oneraren tur lege Mosaica, tantum temperarent ab esu suffocati animantis, à sanguine, à carni bus simulacro immolatis, & à stupris: q̄d tamen pro ratione temporum inuincibili Iu dæorum superstitioni datum esse, uel illud

Act. 15.

argumento est, quod tria illa iam olim uidemus esse sublata, ac prorsus abolita. Ex eo dē fonte nata est illa Pauli cum Petro concertatio Antiochiæ, cum gentium apostolus cernens suos ob Petri simulationem periclitari, palàm illum redarguit, quemadmodum refert ipse in epistola ad Galatas capite secundo. Rursum Hierosolymis autore Iacobo, quo purgaret iam inter Iudæos sparsum rumorem, quod retrahere uideretur à lege *Mosaica, cum cæteris* caluitium induxit capiti: & iuxta ritū Iudaicum purgatus, munus obtulit in templo, sicuti refert Lucas Actorum capite uigesimoprimo. Quo quidem ex loco uidetur Iacobus, tametsi gentes prius onere legis Mosaicæ propemodum liberasset, esse tamen in hac sententia, ut putaret à Iudæis exigendam esse legis obseruationem: uel in hoc *ut placarentur hi, qui nondum sic* profecerant in *euangelica ueritate, ut* possent omnino patrios ritus contemnere. Sic enim loquitur, ut est coniectandū multitudinis cōgregatæ noīe, Iacobus: Et scient oēs, quia quæ de te audierunt, falsa sunt: sed ambulas & ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor, totondit caput ex uoto Cenchreis capite 18. Consimili necessitate circumcidit Timotheum capite 16. cum esset matre quidem Iudæa natus, sed patre ethnico. Tantæ molis erat ex Iudæo facere Christia-

num. Est enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam suæ religionis tenacior, ut elegãter docet Iosephus in apologia Iudaicarũ antiquitatũ. Ad hæc ut Iudæorum natio tum omnibus orbis nationibus erat peculiariter inuisa, ita uicissim omnes execrabantur illi, ceu impuros prophanos & impios, adeo ut nec congressu dignarentur, & templum suum pollui crederent, si quis forte incircumcisus esset ingressus. Tantum erat præcisæ pelliculæ supercilium. Cum igitur spes non esset, fore, ut Græci Romanique legem inuisam reciperent, & incredibili pertinacia reclamarent Iudæi, Paulus intelligens periculum esse, ne tam exitiabili dissidio magna *ex parte periret euangelij fructus* & Christi gloria Mosaici nominis obscuraretur admixtu, hoc in primis agit ubique, ut legis ceremonias abrogaret, atque antiquet, omnemque salutis adipiscendæ fiduciam in unum Christũ transferat. Sicut autem Galatas acriter, sed tamen amanter obiurgat, quod essent in Iudaismum adducti: ita Romanos præmunit & instruit, ne à pseudapostolis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur incauti: sed in recta doctrina quam amplecti cœpissent, persisterẽt. Erat enim Romæ ingens Iudæorum numerus, siue illuc à Pompeio translatus, siue quod

Iudaicæ gẽtis pertinacia.

iam Romanorũ esset prouincia Iudæa, quorum superstitio crebro & apud Iuuenalem atq; Horatium, & apud Senecam notatur. Cum quibus & Paulo multũ negotij fuisse postea quàm Romam peruenisset, testatur extremum caput Actorum apostolicorum, ac miro cõsilio singularis artifex in hac epistola sermonem temperat inter Iudæos & Gentes, dum studet omneis omnibus modis ad *Christum pellicere: neq; uult*, si fieri possit, quenquam omnino *mortalium* perire suo duci cui militabat: itaq; nunc hos obiurgat, nũc illos, nunc rursus erigit ac subleuat. Gentium superciliũ deprimit, ostendens nihil illis profuisse, neq; naturæ legẽ, neq; philosophiam, cuius professione tumebant, quo minus in omne scelerum dedecus prolaberentur. * Rursum Iudæorum arrogantiam coercet, *qui legis fiducia perdidissent id quod erat totius* legis caput, fidem *in Christum* Iesum, docens legis cæremonias antiquatas esse, iam coruscante Christi euangelio, quem legis umbræ deliniarant, abrogata iam ocia sabbatorum, circumcisionis iniuriam, Calendarum recursus, ter quotannis redeuntes ferias, delectum ciborũ, in singulos dies iterum sordidanda lauacra, pecudum innoxiarum lanienam, templi religionem assiduis inquinati cædibus. Has rerum umbras emican-

Summa doctrinæ Paulinæ.

Rom. 3.

Ceremoniæ.

te luce

te luce ueritatis euanescere: Veros esse filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ referrent: uere Iudæos esse, qui Christum profiterentur: uere circumcisos, qui mentem haberẽt à fœdis cupiditatibus repurgatam. Veram iustitiam ac perfectam salutem citra legis auxilia, per euangelium ac solam fidem in Christo conferri ex æquo omnibus: licet ea salus peculiariter olim esset promissa Iudæis: sed ita his promissa, ut prophetæ non tacuerint fore, ut illis reijcientibus, ad gentes prædicatio Christi propagaretur. Per legem Mosaicam ueram iustitiã nulli contingere, sed per fidem: idq; docet tum exemplo Abrahæ, tum uarijs ipsius legis testimonijs. Et ad eum modum detracto utriusq; supercilio, adempta utriusq; fiducia sui, omnes æquat in negotio fidei euangelicæ, ita gratulans saluti gentium, ut suæ gentis cæcitatẽ paterno deploret affectu, licet illam ubiq; pertinacissime infensam experiretur: atq; id per se durum, ita mitigat, ut dicat nec omnes excæcatos, & fore ut aliquando resipiscat Iudæorum natio fide gentium prouocata. Atque hic obiter uaria multiplexq; doctrina de præfinitis, siue prædestinatis, de præscitis, de uocatis, de gratia & merito, de libero arbitrio, de diuino consilio nobis inscrutabili, de lege naturæ, de lege Mosi, de lege peccati. Varij item allego

Fontes allegoriarum.

riarum fontes, dum duos facit Adam: alterum quo nascimur iuxta carnem mortales: alterũ, quo renascimur immortales futuri. Duos homines, internum & externum: internum spiritui & rationi parentem, externum cupiditatibus & affectibus obnoxiũ: quorum priorem aliquãdo spiritum appellat: posteriorem interim *corpus*, siue membra, interim carnem, aliquoties legem peccati uocat. *Duplicem* mortem, corporis & *animi, & tertiam qua morimur* peccato & peccãdi affectibus. *Triplicem item uitam*, qua uiuimus corpore, qua animo, & qua uiuimus iustitiæ & peccato. Duplicem seruitutem, aut libertatem, qua uicissim uel innocentię seruimus, emancipati à peccatis, uel peccatis seruimus liberi à iustitia. Duplicem Iudaismũ, duplicem circũcisionem: geminos posteros Abrahæ: *duas* parteis legis Mosaicæ, *carnalem*, ueluti corpus: spiritualem, *uelut* animã legis. Duplicem baptismũ, quo primũ abluimur à peccatis pristinis sacro lauacro, & quo Christo cõmorimur, abdicatis mũdi affectibus. Duplicẽ sepulturã, corporalẽ, qua triduo sepultus est Christus: et spiritualem, qua nos semoti à mundi uitijs, requiescimus in illo. Duplicem resurrectionem, alterã quæ pręcessit in Christo, in nobis sequutura: : alteram qua nos à peccatis pristinis rediuiui progredi-

mur

mur à uirtute ad uirtutem, hac parte quo ad licet futurã immortalitatem meditãtes. Duplicem iuſtitiã, dei & hominũ. Duplex iudicium dei & hominũ. Duplicem gloriã ſiue laudem, apud deũ & apud homines. His diſſertis, tranſit ad locum moralem, in primis adhortãs ad mutuam concordiã exemplo membrorum corporis. Et quoniã pax conſtare non poteſt ubi faſtus eſt aut liuor, obſecrat ut obſequijs mutuis mutuũ amorem alant foueãtq; Romanos, ut Iudęorum infirmitatẽ ex diutina legis aſſuetudine relictam, ferant: contra Iudæos, ne gentibus in euangelij conſortium aſcitis inuideant, ſed illorũ fidem ac libertatem potius æmulentur: & *cum idem ſit omnium deus, idem Chriſtus, eadem gratia, idem præmiũ*, omnes in unum corpus *coaleſcant: neq; quisq;* ſibi arroget quicquam, ſed ſi qua dote præcellat aliquis, eam ad fratris opem accommodet. Atq; hunc locum uarie tractat, docens quales ſe præſtare debeant erga Iudæos incredulos, quales erga Chriſtianos ſuperſtitioſiores, ſiue ut ipſe uocat, infirmos: quales erga ſuperiores, quales erga inferiores, quales erga pares, quales erga principes ac magiſtratus ethnicos, ſed ſuo utcunq; fungentes officio: quales in proſperis, quales in aduerſis. Deinde rurſum laude Romanorũ mitigat admonitiõis acerbi-

Moralis locus.

tatem, & ſuam apud illos autoritatem commendat, cõmemorans quanto plus cæteris promouerit in euangelio Chriſti. Declarat quanta teneatur illos uidendi cupiditate, & ſpem facit ſui aduentus, cur eum differre cogatur aperit, laudans ſpontaneam Macedonum & Corinthiorum in pauperes ſanctos liberalitatem, tacite ac uerecunde Ro-

Salutationes Pauli.

manos ad æmulandum prouocans. Caput *extremum penè totum occupat* ſalutationi*bus, non frigide congeſtis multorum* nominibus, ſed mire ſuo cuiq; addito elogio. Poſtremo quoniã penitus nouerat & pſeudapoſtolorum improbam uerſutiã, & Romanorum ſimpliciratem ac facilitatem, admonet, etiã atq; etiam caueãt, ne illorum blandiloquentia fallantur. Quanquam autem horum pleraq; peculiarius ad eam *pertinent ætatem, in qua rudis adhuc* paulatim *ſubpullulabat eccleſia Iudæis* & gentibus admixta, ac príncípibus ethnicis obnoxia: tamen nihil eſt, unde non ad hæc quoq; tempora ſalutaris aliquid doctrinæ poſſit accommodari: ueluti de fugienda ſuperſtitione, quæ diſſidiorum eſt ſeminarium, & ſic habet ſpeciem pietatis, *ut* nihil ſit ueræ pie*tati* aduerſius: de ſtulta fiducia philoſophię *mundanæ*, de fiducia noſtrorum operum, de negligendis his quæ ad ceremonias pertinent, quo magis ad ea quæ ueræ ſunt pie-

tatis

tatis proficiamus: de merito fidei, de uitando faſtu, de toleranda alicubi minus eruditorum aut ſuperſtitioſiorum imbecillitate: de mutuis obſequijs alenda concordia, de ferendis aliquouſq; malis principibus & impijs epiſcopis, ne turbetur ordo ſtatus publici: de malefactis beneficentia ſuperandis, de non iudicando quod ad te non pertineat, de commode interpretãdo quicquid recto animo fieri poteſt, de cauenda inſidioſa blandiloquentia, alijſq; id genus rebus, in quibus hodieq; cõmunis hominum uita uerſatur. Sed utilitatem huius epiſtolæ æquat, ac penè ſuperat difficultas: idq; mihi tribus potiſſimum de cauſis accidere uidetur, ſiue quod non alibi ſermonis ordo confuſior, *nuſquam oratio hyperbatis magis* hiulca, nuſquam anantapodotis *crebrius* inabſoluta, quod ſubinde queritur interpres Origenes in huiuſmodi difficultatibus paſſim luctans ac laborans. Quod utrũ interpreti aut ſcribę Tertio ſit tribuẽdum, an ipſi Paulo, aliorum eſto iudicium. Ipſe ſanè agnoſcit ſermonis imperitiam, licet rum inſcitiam deprecetur. Rurſus adeo nõ affectauit orationem arte humana compoſitam, ut eam ſibi fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc decederet gloriæ crucis: atq; ob id Origenes exiſtimat ſuperuacaneum eſſe, ſermonis compoſitionem in eo requi-

Difficultas epiſtolæ ad Romanos unde.

Pauli ſermo incompoſitus.

rere. Hieronymus aliàs illi uindicat oratio nis artificium, aliàs adimit, ingenue confitens, è corrupto Cilicum sermone nonnihil traxisse uitij. Augustinus etiam rhetorũ ornamẽta floſculosq; ex huius depromit epistolis. Quin & in Actis dux uerbi est, & in epistola ad Corinthios priore, supra cæteros omnes linguis loquitur. Quãuis enim, ut testatur Hieronymus, id temporis totus Oriens Græce loqueretur, tamen ut consentaneũ est, apud Celtas non eandem fuisse Romani sermonis castimoniam, quæ fuit Romæ: ita ueriſimile est, non parum interfuisse inter Cilicem Græce loquentem, & Atticum. Ad hæc orationis incõmoda accessit Hebraismus, cuius idiomata passim refert ita Græce loquẽs, ut nihilo secius interim Hebræum agnoscas. Alteram difficultatis causam arbitror, quod ob rerũ inexplicabiliũ obscuritatem, non alia sit crebrioribus impedita salebris, aut altioribus interrupta uoraginibus, adeo ut ipse relicto quod instituerat, exclamare cogatur: O altitudo diuitiarũ. Quid quod quædam mysteria prudens sic attingit, ut ceu per transennam duntaxat ostendat, pro temporum illorum ratione, proq; captu eorũ quibus scribit, orationem attemperans. Nouerat & uiderat ille quædam, quæ nefas esset homini loqui, & nouit quatenus esset opus

lacte, quatenus cibo solido. Sciebat ætatũ in Christo gradus, & quid cui foret adhibendum. Hoc consilio Petrus apostolus apud rudem concionem uerba facturus de Christo, uirum eum nominat, deum tacet. Tertiam, opinor, crebram ac subitam personarum mutationem, dum nunc Iudæos, nunc gentes, nunc utrinq; : modo credẽtes, modo incredulos respicit: aliàs infirmi, aliàs firmi: interim pij, interim impij, personam sustinet. Quibus fit, ut lector uelut in labyrinthis ac meandris quibusdam inextricabilibus oberrans, nec unde sit ingressus, satis uideat, nec quà sit exitus. Vt mihi non minus uere quàm eleganter Origenes Paulum adsimilem faciat ei, qui hospitem in *opulentissimi cuiuspiam principis* palatium inducat, *diuersis uiarum ambagibus*, & conclauiũ secessibus perplexum. Quædam autem procul ostendat, ex ditissimo opum thesauro, quædã propius admoueat, quædam uideri nolit: sæpe interim per aliud ingressus ostium aliunde exeat, ut hospes ipse miretur unde uenerit, ubi sit, aut quà sit exeundum. Agnouit hoc & Petrus apostolus in epistola secunda testans, esse in Paulinis epistolis quædam intellectu difficilia, quæ parum eruditi, parumq; firmi deprauarent ad suam perniciem. Nos difficultates has pro uirili conati sumus

amoliri, nisi quod quædam Paulinę linguæ adeo peculiaria sunt, ut aliquoties mutari non queãt: uelut hæc, fides, gratia, corpus, caro, membra, spiritus, mens, sensus, ædificare, aliaq; huius generis: Quæ ut prorsus mutari non debuerunt, ita quo ad licuit, emollire studuimus. Sed iam ipsum audiamus Romanis Romane, imò omnibus crassius & explanatius loquentem.

Argumenti finis.

EPISTOLAE PAVLI APOstoli denuo recognitæ per Erasmum Roterodamum.

EPISTOLA PAVLI ad Romanos.

CAPVT I.

PAulus seruus Iesu Christi, uocatus ad munus apostolicum, segregatus in euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, * qui genitus fuit ex semine Dauid secũdum carnem: qui declaratus fuit filius dei cum potentia, secundũ spiritum sanctificatio-

2. Tim. 2. Luc. 1.

ficationis, ex eo quod resurrexit è mortuis
Iesus Christus dominus noster, per quem
accepimus gratiam ac muneris apostolici
functionem, ut obediatur fidei inter omnes
gentes, super ipsius nomine, quorum de nu
mero estis & uos, uocati Iesu Christi. Om-
nibus qui Romæ estis dilectis dei, uocatis
sanctis, * gratia uobis & pax à deo patre 1. Cor. 1.
nostro & domino Iesu Christo. Primũ qui 2. Cor. 1.
dem gratias ago deo meo per Iesum Chri- Gal. 1.
stum, super omnibus uobis, quod fides ue- Ephe. 1.
stra annunciatur in toto mundo. * Testis e- 2. Tim. 1.
nim mihi est deus, quem colo spiritu meo in
euangelio filij ipsius, quod indesinẽter men
tionem uestri faciam semper in precibus
meis orans, si quo modo tandem aliquãdo
prosperum iter contingat, uolente deo, ut
ueniam ad uos. Desidero enim uidere uos,
ut aliquod impertiar uobis donum spiritua
le, quo cõfirmemini: hoc est, ut communem
capiam consolationem in uobis, per mutu-
am fidem, uestram simul & meam. Nolo au
tem uos ignorare fratres, quod sæpe propo
sueram uenire ad uos, licet præpeditus fue
rim ad hunc usq; diem, quo fructũ aliquem
haberem inter uos quoq;, quemadmodum
& inter reliquas gentes. Græcis simul &
Barbaris, eruditis pariter ac rudibus debi
tor sum, ita quantum in me est, paratus sum
uobis quoq; qui Romæ estis euãgelizare.

Non enim me pudet euangelij Christi. Potentia siquidem est dei, ad salutem omni credenti. Iudæo primum simul & Græco. Iustitia enim dei per illud patefit ex fide in fidē.
Abac. 2. Sicuti scriptum est: ✶ Iustus autem ex fide
Gal. 3. uicturus est. Palàm fit enim ira dei de cœ-
Heb. 10. lo aduersus omnem impietatem, & iniusti-
Rom. 10. tiam hominum, qui ueritatem in iniustitia detinēt, propterea quod id quod de deo cognosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis patefecit. Siquidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mūdi, dum per opera intelliguntur, peruidentur: ipsaq; æterna eius potentia ac diuinitas, in hoc, ut
2. Cor. 3. sint inexcusabiles, ✶ propterea quod cum
Ephes. 4. deum cognouerint, non ut deum glorificauerunt, neq; grati fuerunt, sed frustrati sunt per cogitationes suas, & obtenebratum est
1. Cor. 1. insciens cor eorum. ✶ Cum se crederēt esse sapiētes, stulti facti sunt, mutauerunt q; gloriam immortalis dei per imaginem, non solum ad mortalis hominis similitudinem effictam, uerumetiam uolatilium & quadrupedum & reptilium: quapropter tradidit illos deus per cupiditates cordium suorum in immunditiā, ut ignominia afficiant corpora sua inter se mutuo, qui commutarunt ueritatem eius mendacio, & uenerati sunt coluerunt q; ea quæ condita sunt supra eum qui cōdidit, qui est laudādus in sæcula. Amen.

men. *Quamobrem tradidit eos deus in cu Rom.9.
piditates ignominiosas. Nam & fœminæ
illorum mutauerunt naturalem usum in e-
um qui est præter naturam. Similiterq; &
masculi relicto naturali usu fœminæ, exar-
serunt per appetentiam sui, alius in alium,
masculi in masculos fœditatem perpetran-
tes, & præmiū quod oportuit erroris sui in
sese recipientes. Et quemadmodū non pro
bauerunt, ut deum agnoscerent, ita tradi-
dit eos deus in reprobam mentem, ut face-
rent quæ non conueniebat, repleti omni in
iustitia, scortatione, uersutia, auaritia, mali
tia, pleni inuidia, cæde, contentione, dolo,
malis præditi moribus, susurrones, obtre-
ctatores, dei osores, contumelioſi, elati, glo
riosi, excogitatores malorum, parentibus
immorigeri, expertes intelligentiæ, pacto-
rum haudquaquam tenaces, alieni à chari
tatis affectu, nescij fœderis, immisericor-
des. Qui cum dei iustitiam nouerint, nem-
pe quod ij qui talia faciunt, digni sint mor-
te, non solum ea faciunt, uerumetiam assen
tiuntur ijs qui faciunt.

CAPVT II.

QVapropter inexcusabilis es ô homo,
quisquis es q iudicas. * Nā hoc ipso Mat.7.
quod iudicas alterum, teipsum cōdemnas.
Eadē enim facis tu qui iudicas. Scimus aūt

quod iudicium dei est secũdum ueritatem, aduersus eos qui talia agũt. Cogitas autem hoc ô homo, qui iudicas eos qui talia faciunt, & facis eadem, quod tu suffugies iudicium dei? Aut diuitias bonitatis illius, ac tolerantiæ lenitatisq; contemnis, ignorans quod bonitas dei ad pœnitentiam te inuitat? Sed iuxta duritiam tuam, & cor pœnitere nesciũ, colligis tibiipsi iram in die iræ,
Matt. 15. quo patefiet iustum iudicium dei, * qui redditurus est unicuiq; iuxta facta sua: his quidem qui perseuerantes in benefaciẽdo, gloriam & honorem & immortalitatem quærunt, uitam æternam: his uero qui sunt contentiosi, & qui ueritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, uentura est indignatio, & ira, afflictio & anxietas, aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum, Iudæi primũ, simul & Græci. Gloria uero & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, simul & Græ-
Ephes. 6. co. * Non enim est personarum respectus
Gal. 2. apud deum. Quicunq; enim sine lege pecca-
Col. 3. uerunt, sine lege & peribunt: & quicunq;
Act. 10. in lege peccauerunt, per legem iudicabun-
Iac. 2. tur. * Nõ enim qui audiũt legem, iusti sunt
2. Pet. 1. apud deum: sed qui legem factis exprimũt,
* Mat. 7. iusti habebuntur. Nam cum gentes quæ le-
Iaco. 1. gem non habent, natura quæ legis sunt, fecerint, eæ legem nõ habentes, sibiipsis sunt

lex,

lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, simul attestante illorum conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut etiã excusantibus, in eo die cum iudicabit dominus occulta hominum, iuxta euangelium meum per Iesum Christum. Ecce tu Iudæus cognominaris, & acquiescis in lege, & gloriaris in deo, & nosti uoluntatem, ac probas eximia, institutus ex lege, confidis & teipsum ducem esse cæcorum, lumen in tenebris uersantium, eruditorem insipientium, doctorem imperitorum, habentem formam cognitionis ac ueritatis per legem. Qui igitur doces alium, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum, *adulterium committis*, qui execraris simulachra, *sacrilegium admittis*: qui de lege gloriaris, per legis transgressionem deum dehonestas. Nam nomen dei propter uos male audit inter gentes, quem admodum scriptum est. * Nam circuncisio quidem prodest, si legem seruaueris: quod si transgressor legis fueris, circuncisio tua in præputium uersa est. Ergo si præputium iustificationes legis seruauerit, nõne præputium illius pro circuncisione imputabitur? & iudicabit quod est ex natura præputium, si legem seruauerit, te qui per literam & circuncisionem transgressor Ezc.36.

es legis? Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est: nec ea quæ in manifesto sit carnis circuncisio, circuncisio est, sed qui
Deut.10. in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: *et
30. circuncisio cordis, circuncisio est, quæ spiritu constat, non litera, cuius laus non ex hominibus est, sed ex deo.

CAPVT III.

QVid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ utilitas circuncisionis? Multũ per omnem modum. Nam primum quidẽ illud, quod illis commissa sunt oracula dei. Quid enim, si quidam fuerunt increduli? Num incredulitas illorũ fidem
Ioan. 3.8 dei faciet irritam? Absit. * Imò sit deus ue-
Psa. 15. rax, omnis autem homo mendax. Quem-
Psa.50. admodum scriptum est: *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Quòd si iniustitia nostra dei iustitiam commendat, quid dicemus? Nũ iniustus deus, qui inducat iram? Humano more loquor, absit. Nam quomodo iudicabit deus mundum? Etenim si ueritas dei per meum mendacium excelluit, in gloriam ipsius, quid posthac & ego ueluti peccator iudicor? Ac non potius (quemadmodum de nobis male loquuntur, et sicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala, ut ueniant bona. Quorum damnatio iusta est. Quid igitur?

Præ-

Præcellimus eos? Nullo modo. Nam ante causis redditis ostendimus, & Iudæos & Græcos omnes peccato esse obnoxios, sicut scriptum est: * Non est iustus, ne Psa.13.52
unus quidem: non est qui intelligat, non est qui exquirat deum: omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui exerceat bonitatem, non est usq; ad unum.
*Sepulchrum apertum guttur eorum, lin- Psa.5.13.
guis suis ad dolum usi sunt, uenenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os execratione & amarulentia plenum est, uelloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio et calamitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt. Non est timor dei coram oculis eorum. Scimus autem *quod quæcunq; lex dicit, his qui in le*ge sunt, *dicat: ut omne os obduretur, &* obnoxius fiat totus mundus *deo, propterea* quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro in conspectu eius. * Per Gal.2.
legem enim agnitio peccati. Nunc uero absq; lege iustitia dei manifestata est, dum comprobatur testimonio legis ac prophetarum. Iustitia uero dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes eos qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, ac destituuntur gloria dei. Iustificantur autem gratis per illius gratiam, per redemptionem quæ est in

1. Ioan. 1. 2. Tim. 2. Christo Iesu, *quem proposuit deus reconciliatorem, per fidem interueniente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præteritorum peccatorũ, quæ deus tolerauit, ad ostendendam iustitiã suam in præsenti tempore: in hoc, ut ipse sit iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu. Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? Operum? Non, imò

Gal. 2. per legem fidei. * Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis. An Iudæorũ deus tantum? an non & gentium? Certe & gentium. Quandoquidem unus deus, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Legem igitur irritã facimus per fidem? Absit, imò legem stabilimus.

CAPVT IIII.

QVid igitur dicemus inueniſſe Abraham patrem *nostrũ* secundũ carnem? Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud

Gen. 15. Gal. 3. Iaco. 2. deum. Quid enim scriptura dicit? *Credidit autem Abraham deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Ei uero qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Porrò ei qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iustitiam. Quemadmodum & Dauid explicat beatifica-

tificationem hominis, cui deus imputat iu-
stitiam absq; operibus: * Beati quorum re Psa. 31.
missæ sunt iniquitates, & quorum obtecta
sunt peccata. Beatus uir cui non imputa-
bit dominus peccatum. Beatificatio igitur
hæc in circũcisionem tantum, an & in præ
putiũ deuenit? Dicimus enim quod impu-
tata fuerit Abrahæ fides ad iustitiã. Quo-
modo ergo imputata est, cum esset in cir-
cuncisione, an cum esset in præputio? Non
in circuncisione, sed in præputio: Et signũ
accepit circuncisionis signaculum iustitiæ
fidei, quæ fuerat in præputio, ut esset pa-
ter omnium credentium per præputium,
ut imputaretur & illis iustitia, & pater cir
cuncisionis, ijs qui non solum genus duce-
rent à circuncisis, uerumetiam ingrederen-
tur uestigijs fidei, quæ *fuit in præputio pa-*
tris nostri Abrahæ. Non enim per legem
promissio cõtigit Abrahæ aut semini eius,
illum hæredem fore mundi, sed per iusti-
tiam fidei. * Etenim si ij qui ad legem per- Gal. 3.
tinent hæredes sunt, inanis facta est fides,
& irrita facta est promissio. Nam lex iram
operatur. Siquidem ubi non est lex, ibi
nec transgressio est. Idcirco ex fide datur
hæreditas, ut secundum gratiam, ut firma
sit promissio uniuerso semini: non ei, quod
est ex lege tantum, uerumetiam ei, quod
est ex fide Abrahæ, qui est pater omnium

Gen.17. 18. nostrum. Sicut scriptum est: * Patrem multarum gentium cõstitui te: nimirum ad exEccl. 44 emplum dei cui crediderat, qui uitæ restituit mortuos, ac uocat ea quæ non sunt, tanquam sint, qui præter spem sub spe credidit, se fore patrem multarum gentium, iuGe.13.22 xta id quod dictum est: * Sic erit semen tuum. Ac non infirmatus fide, haud considerauit suũ ipsius corpus iam emortuum, cum centum ferè natus esset annos, nec emortuam uuluam Saræ: uerum ad promissionẽ dei non hæsitabat ob incredulitatem, sed robustus factus est fide, tribuẽs gloriam deo, certa persuasione concepta, ꝙ is qui promiserat, idem potens esset & præstare. Quapropter etiam imputatum est illi ad iustitiam. Non scriptum est autem propter illum tantum, imputatum fuisse illi, sed etiã propter nos, quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Iesum domi2.Tim.2. num nostrum à mortuis: * qui traditus fuit 1.Ioan.1. propter peccata nostra, et excitatus est propter iustificationem nostri.

CAPVT V.

IVstificati igitur ex fide, pacem habemus erga deum, per dominum nostrum Iesum Christum, per quem & contigit nobis, ut fide perduceremur in gratiam hanc, in qua stamus, & gloriamur sub spe gloriæ dei. Nec id solum, uerumetiam gloriamur su-

per

per afflictionibus, sciẽtes quod afflictio pa- Iaco. 1.
tientiam pariat, patientia uero probatio-
nem, probatio autẽ spem. Porrò spes non
pudefacit, quod dilectio dei effusa sit in cor
dibus nostris per spiritum sanctum, qui
datus est nobis. Christus enim, cum adhuc
essemus infirmi iuxta temporis rationem,
pro impijs mortuus est. Nam uix pro iu-
sto quisquam morietur. Siquidem pro bo-
no forsitan aliquis etiam mori sustinet.
* Commendat autem suam charitatem er- Heb. 9.
ga nos deus, ꝙ cum adhuc essemus pecca- 1. Pet. 3.
tores, Christus pro nobis mortuus fuit.
Multo igitur magis iustificati nunc sangui
ne eius, seruabimur per eum ab ira. Nam
si cum inimici essemus, reconciliati fuimus
deo per *mortem filij eius, multo magis re-*
conciliati seruabimur *per uitã ipsius. Non*
solum autem hoc, uerumetiam gloriantes
in deo per dominum nostrum Iesum Chri-
stum, per quem nunc reconciliationem asse
quuti sumus. Propterea quemadmodum
per unum hominem peccatum in mundum
introijt, ac per peccatum mors: & sic in o-
mnes homines mors peruasit, quatenus
omnes peccauimus. Vsque ad legem enim
peccatum erat in mundo. Porrò peccatum
non imputatur cum non est lex. Imò regna
uit mors ab Adam usque ad Mosen in eos
quoque qui non peccauerant, ad simili-

tudinem transgressionis Adam, qui typum gerit illius futuri. At non ut peccatum, ita & donū. Nam si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum per gratiam, quæ fuit unius hominis Iesu Christi, in multos exuberauit. Et non sicut per unum qui peccauerat, uenerat mors, ita donum. Nam condemnatio quidem ex uno delicto ad condemnationem, donum autē ex multis delictis ad iustificationem. Etenim si per unius delictum mors regnauit per unum: multo magis hi qui exuberantiam gratiæ & doni iustitiæ accipiunt, per uitā regnabūt, authore uno Iesu Christo. Itaq; sicut per unius delictum propagatum est malū in omnes homines ad condemnationē, ita & per unius iustificationē propagatur bonum in omnes homines ad iustificationem uitæ. Quemadmodū enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti fuimus multi, ita per obedientiam unius iusti constituentur multi.

Gala. 3. *Cæterum lex obiter subijt, ut abundaret delictum. Vbi uero exuberauit peccatum, ibi magis exuberauit gratia, ut quemadmodum regnauerat peccatum in morte, sic & gratia regnaret per iustitiam ad uitam æternam, per Iesum Christum.

CAPVT VI.

Quid

QVid igitur dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abũdet? Absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo posthac uiuemus in eodem? * An ignoratis q̃ Gal.3. quicunq̃ baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus? Sepulti igitur sumus unà cum illo per baptismum in mortem: ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris, * ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Nam si insititij facti sumus illi per similitudinem mortis eius, nimirum & resurrectionis participes erimus, illud scientes, quod uetus ille noster homo cum illo crucifixus est, ut aboleretur corpus peccati, ut posthac non seruiamus peccato. *Etenim qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Quod si mortui sumus cum Christo, credimus q̃ & uiuemus cum illo: scientes q̃ Christus excitatus à mortuis, non amplius moritur, mors illi non amplius dominatur. Nam q̃ mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel: quod autem uiuit, uiuit deo. Ita & uos reputate uosipsos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem deo per Christũ Iesum dominũ nostrũ. Ne regnet igitur peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis illi per cupiditates eius. Neq; accommodetis membra uestra, arma iniustitiæ peccato, sed accommo

Ephe. 4. Col.3.

detis uosmetipsos deo, uelut ex mortuis uiuētes & mēbra uestra, arma iustitię deo. Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Quid igitur? Peccabimus qꝑ nō simus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis qꝑ cui accommodatis uosipsos seruos ad obediendum, eius serui estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientiæ ad iustitiam? *Gratia autem deo, qꝑ fuistis quidem serui peccati, sed obedistis ex animo in eam, in quam traducti estis, formam doctrinæ.* Cæterum liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. Humanum quiddam dico propter infirmitatem carnis uestræ. ✶ Quemadmodum enim præbuistis membra uestra serua immunditiæ & iniquitati, ad aliam atqꝫ aliam iniquitatem, sic & nunc præbete membra uestra *serua iustitiæ, ad sanctificationem.* *Cum* enim serui essetis peccati, *liberi eratis iustitiæ.* Quem igitur fructum habebatis tunc in his, de quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors. Nunc uero manumissi à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem autem uitam æternam. Etenim autoramenta peccati, mors: donū autem dei, uita æterna, per Christum Iesum dominum nostrum.

Ioan. 8.
Isaiæ 1.
Eze. 36.

CAPVT VII.

An

AN ignoratis fratres (scientibus enim le
gem loquor) quod lex tantisper domi-
netur homini, quoad ea uixerit? *Nam ui- 1. Cor. 7.
ro obnoxia mulier, uiuenti uiro alligata
est per legem: ꝙ si mortuus fuerit uir, libe-
ra est à lege uiri. * Proinde uiuente ui- Matt. 5.
ro, adultera uocabitur, si se iunxerit alte-
ri uiro. Sin autem mortuus fuerit uir, libe-
rata est à iure uiri, ut non sit adultera, si iun
cta fuerit alteri uiro. Itaque fratres mei uos
quoque mortificati estis legi per corpus
Christi, ut iungeremini alteri: nimirum ei
qui ex mortuis surrexit, ut fructificemus
deo. Cum enim essemus in carne, affectus
peccatorum, qui sunt per legem, uigebant
in membris nostris ad fructificandum mor
ti. *Nunc autem liberati sumus à lege, mor-
tui ei in qua detinebamur, ut seruiamus*
per nouitatem spiritus, & non per uetusta-
tem literæ. Quid ergo dicemus? *Lex pec- Gal. 3.
catum est? Absit. Sed peccatum non cogno
ui, nisi per legem. Nam & concupiscenti-
am non nouissem, nisi lex dixisset: Non Exo. 20.
concupisces. Sed occasione accepta, pec- Deut. 5.
catum per præceptum genuit in me om-
nem concupiscentiam. Siquidem absque
lege peccatum erat mortuum. Ego autem
uiuebam sine lege quondam. Porrò uenien
te mandato, peccatum reuixit, ego uero
mortuus sum. Et repertum est mandatum,

quod institutũ erat ad uitam, mihi cedere ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per præceptũ decepit me, & per illud occidit. * Itaq; lex ipsa quidẽ sancta, & præceptum sanctũ ac iustum & bonum. Ergo qđ bonũ erat, mihi factum est mors? Absit. Imò peccatum. Vt appareret peccatum, per id quod erat bonum, mihi gignere mortem, *ut fieret maiorem in modum peccans peccatum per præceptum*. Scimus enim q̃ lex spiritualis est, at ego carnalis sum, uenditus sub peccatum. Quod enim ago non probo. Non enim quod uolo, hoc facio, sed quod odi, hoc ago. Si uero quod non uolo, hoc facio, cõsentio legi, quod bona sit. Nunc autem non iam ego perpetro illud, sed inhabitans in me peccatum. Noui enim q̃ non habitet in me, hoc est, *in carne mea, bonum. Nam uelle adest mihi*, at ut *faciam bonũ, non reperio*. Non enim quod uolo, facio bonum, sed quod non uolo malum, hoc ago. Porrò si quod non uolo ego, hoc facio: non iam ego perpetro illud, sed inhabitãs in me peccatum. Reperio igitur per legem, uolenti mihi facere bonũ, q̃ mihi malũ adiunctum sit. Delectat enim me lex dei secundum internum hominem. Sed uideo aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in mẽbris meis

1. Tim. 1.

meis. Miser ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Gratias ago deo per Iesum Christum dominum nostrum. Itaq; idem ego mente quidem seruio legi dei, carne uero legi peccati.

CAPVT VIII.

NVlla igitur nunc est comdemnatio his qui insiti sunt Christo Iesu: qui non iuxta carnem uersantur, sed iuxta spiritum. Nam lex spiritus uitæ per Christum Iesum, liberum me reddidit à iure peccati & mortis. Etenim quod lex præstare non poterat, ea parte qua imbecillis erat per carnem, hoc deus proprio filio, misso sub specie carnis peccato obnoxiæ præstitit, ac de peccato condemnauit peccatum per carnem, ut iustificatio legis impleretur in nobis: qui non secundum carnem uersamur, sed secundum spiritum. Nam qui carnales sunt, quæ carnis sunt curant: at qui spirituales, quæ spiritus sunt. Nam affectus carnis, mors est: affectus uero spiritus, uita & pax. Propterea quod affectus carnis inimicitia est aduersus deum: nam legi dei non subditur, siquidē ne potest qui dē. Qui uero in carne sunt, deo placere nō possunt. Vos autē non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus dei habitat in uobis. Quod si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Porrò si Christus in

uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatū, spiritus autē uita est propter iustificationem. Quod si spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Christū ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter ipsius spiritū inhabitantem in uobis. Proinde fratres, debitores sumus, non carni, ut secundū carnē uiuamus: nam si secundum carnem uixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Etenim quicunq; spiritu dei ducuntur,
2. Tim. 1. hi sunt filij dei. * Non ēm accepistis spiritū
Gal. 4. seruitutis iterum ad timorē, sed accepistis spiritū adoptionis, per quē clamamus, Abba pater. Idē spiritus testatur unà cū spiritu
Ibidem. nostro, q̄ sumus filij dei. * Quod si filij, igitur et hæredes. Hæredes quidē dei, cohæredes autē Christi. * Siquidē simul cū eo pa-
1. Cor. 12 timur, ut & unà cū illo glorificemur. Nam
Heb. 4. reputo nō esse pares afflictiones præsentis temporis ad gloriam, quæ reuelabitur erga nos. Etenim solicita creaturæ expectatio expectat, ut palàm fiāt filij dei. Quippe uanitati creatura subiacet, non uolens, sed propter eū qui subiecit illā sub spe. Quoniā et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorum dei. Scimus ēm q̄ omnis creatura congemiscit, simul & nobiscum parturit usq; ad hoc tempus.

tempus. Non solũ aũt illa, sed & ipsi, qui primitias spiritus habemus: et nosipsi in nobisipsis geminus, adoptionem expectãtes, redemptionem corporis nostri. Siquidem spe seruati sumus. Porrõ spes si uideatur, nõ est spes. Quod eñ quis cernit, cur idem speret? Si uero q̃d non uidemus speramus, id per patientiã expectamus. Consimiliter aũt et spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris. Siquidem hoc ipsum, quid oraturi simus, ut oportet, non nouimus: uerum ipse spiritus intercedit pro nobis gemitibus ine narrabilibus. * At ille qui scrutatur cor- Psa. 7.
da, nouit quis sit sensus spiritus, qm̃ secun lere. 17.
dum deũ intercedit pro sanctis. Scimus aũt q̃ his qui diligũt deũ, omnia simul adiumẽto *sunt in bonũ: nimirũ his qui iuxta propositũ uocati sunt. Quoniam q̃s præsciuerat,* eosdẽ & præfiniuit, *conformes imaginis filij sui*, ut ipse sit primogenitus inter multos fratres. Porrò q̃s prædefinierat, eosdem & uocauit: & q̃s uocauit, eos & iustificauit: quos autẽ iustificauit, hos & glorificauit. Quid igitur dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis cõtra nos? * Qui pro Ioan. 3.
prio filio nõ pepercit, sed pro nobis oĩbus Isa. 53.
tradidit illũ, qui fieri potest, ut non & cum eodẽ omnia nobis donet? Quis intentabit crimina aduersus electos dei? Deus est qui iustificat, quis ille qui cõdemnet? Christus

est qui mortuus est, imô qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram dei, qui et intercedit pro nobis. Quis nos separabit à dilectione dei? nũ afflictio? nũ agnustia? nũ persecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Quemadmodum
Psa.43. scriptum est: * Propter te morti tradimur tota die, habiti sumus uelut oues destinatæ mactationi. Verum in his omnibus superamus per eũ *qui dilexit nos*. Nam mihi persuasum habeo, quod *neq; mors*, neq; uita,
2. Cor.11 *neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates, neq; instantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas*, neq; ulla creatura alia poterit nos separare à dilectione dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

CAPVT IX.

Gal.1. VEritatem dico in Christo, * non mentior, attestante *mihi simul conscientia mea, per spiritum sanctum*, q̃ dolor mihi sit *magnus*, & assiduus cruciatus cordi meo. Optarim enim egoipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum est adoptio, & gloria, & testamenta, & legis constitutio, & cultus, & promissiones, quorum sunt *patres*, & hi ex quibus est Christus, quantum attinet ad car-
Sup.1. nem, * qui est in omnibus deus laudandus in sæcula, Amen. Non autem hæc loquor,

quor quod exciderit sermo dei. Non enim
omnes qui sunt ex Israel, sunt Israel: neque
quia sunt semen Abrahę, statim omnes filij,
*sed per Isaac nominabitur tibi semen, hoc Gal.4.
est, non qui filij carnis, hi filij dei: sed qui Gene.21.
sunt filij promissionis, recẽsentur in semen.
Promissionis enim sermo hic est: *In tem- Gene.18.
pore hoc ueniam, & erit Saræ filius. Non
solum autem hoc, sed & *Rebecca ex uno Gen. 25.
conceperat Isaac patre nostro. Nondum e-
nim natis pueris, cum neq; boni quippiam
feciſſent, neq; mali, ut secũdum electionem
propositum dei maneret, non ex operibus,
sed ex uocãte, dictum est illi: Maior seruiet
minori. Sicut scriptum est: *Iacob dilexi, Mal.1.
Esau uero odio habui. Quid igitur dice-
mus? *Num iniustitia est apud deum?* Absit.
*Nam Mosi dicit: *Miserebor, cuiuscunq; Exod.33.
misereor: & cõmiserebor, quemcunq; com
miseror.* Itaq; non uolẽtis est, neq; curren-
tis, sed miserentis dei. Dicit enim scriptura
Pharaoni: *In hoc ipsum te excitaui, ut o- Exo.9.
stendam in te potentiã meam, & ut annun-
cietur nomen meum in tota terra. Itaq; cui
uult miseretur: quem autem uult, indurat.
Dices ergo mihi: Quid adhuc cõqueritur?
Nam uoluntati illius quis restitit? Atqui
ò homo tu quis es, qui ex aduerso respon-
des deo? *Num dicet figmentum ei qui fin Esa.45.
xit, Cur me finxisti ad hunc modũ? An non Eccli 38.

Hiere,18. habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa fingat aliud quidem uas in honorem, aliud uero in ignominiam? Quod si deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit multa animi lenitate uasa iræ, apparata in interitum: & ut notas faceret diuitias gloriæ suæ erga uasa misericordiæ, quæ pręparauerat in gloriã. Quos & uocauit, nimirum nos, non solum ex iudæis, uerumetiam ex gentibus. Quemadmodum & Osee dicit: *Vocabo populum
Osee 2. qui meus nõ erat, populum meum: & eam
1.Pet.2. quæ dilecta non erat, dilectam. Et erit in loco ubi dictũ fuerat eis: Non populus meus uos, ibi uocabuntur filij dei uiuentis. Isaias
Esa.10. autem clamat super Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquiæ saluæ erunt. Sermonem enim perficiens & abbreuians *cum iustitia: quoniam sermonem abbreuiatum faciet dominus in terra.*
Esa.1. Et quemadmodum prius dixit Isaias: *Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semẽ, ut Sodoma facti fuissemus, & Gomorrhæ assimilati fuissemus. Quid igitur dicemus? quod gentes quæ non sectabantur iustitiã, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem eam quæ est ex fide: contra Israel, qui sectabatur legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non peruenit. Propter quid? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis. Impegerũt enim

enim in lapidē offendiculi: quemadmodum scriptum est: ✶ Ecce pono in Sion lapidem offendiculi, & petrā offensionis: & omnis qui credit in eo, non pudefiet. Esa. 28.

CAPVT X.

FRatres, propensa quidem uoluntas cordis mei, & deprecatio quæ fit ad deum, pro Israel est ad salutem. Testimoniū enim illis perhibeo, quod studium dei habēt, sed non secundum scientiam. Nam ignorantes dei iustitiam, & propriā iustitiam quærentes constituere, iustitiæ dei non fuerunt subditi. Nam perfectio legis Christus, ad iustificationem omni credenti. Moses enim scribit de iustitia quæ est ex lege, ✶quod qui fecerit ea homo, uiuet per illa. Cæterum quæ ex fide est iustitia, ea sic loquitur: ✶ Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? Hoc est Christum ex alto deducere: Aut, quis descendet in abyssum? Hoc est, Christum ex mortuis reducere. Sed quid dicit? ✶ Prope te uerbum est in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est uerbum fidei quod prædicamus: Nempe si confessus fueris ore tuo dominū Iesum, & credideris in corde tuo quod deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura: ✶ Omnis Leui. 18. Gal. 3. Deut. 30. Hier. 1. Esa. 28.

qui fidit illi, non pudefiet. Non enim est di-
2. Cor. 8. stinctio uel Iudæi, uel Græci. * Nam idem
Iohel. 2. dominus omnium, diues in omnes inuocan-
Act. 2. tes se. * Quisquis enim inuocauerit nomen
domini, saluus erit. Quomodo igitur inuo-
cabunt eum, in quem non crediderũt? Quo
modo autem credent ei, de quo non audie-
runt? Quomodo autem audient absq; præ-
dicante? Quomodo autem prædicabunt, ni
Esa. 52. si missi fuerint? Sicut scriptum est: * Quàm
Naum 1. speciosi pedes annunciantium pacem, an-
nunciantium bona. At non omnes obedie-
Esa. 53. runt euangelio. Esaias enim dicit: * Domi-
Ioan. 12. ne, quis credidit sermonibus nostris? Ergo
fides ex auditu est: auditus autem per uer-
bum dei. Sed dico, An non audierunt? At-
Psal. 18. qui * in omnem terram exiuit sonus eorũ,
& in fines orbis terrarũ uerba illorũ. Sed
dico, Nũquid nõ cognouit Israel? Primus
Deut. 32. Moses dicit: Ego ad æmulationem prouo
cabo uos per gentem quæ non est gens, per
gentem stultam ad iram commouebo uos.
Esaias autem post hunc audet, ac dicit: *
Esa. 65. Inuentus sui his qui me non quærebãt: con
spicuus factus sum his qui de me non inter
rogabant. Aduersus Israel autem dicit: To
to die expandi manus meas ad populũ non
credentem, & contradicentem.

CAPVT XI.

Dico

Dico igitur: Num repulit deus populum suũ? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribus Beniamin. Non repulit deus populum suum, quem ante agnouerat. An nescitis de Elia quid dicat scriptura? Quomodo interpellat apud deũ aduersus Israel, dicens: * Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subruerunt, & ego relictus fui solus, & insidiantur uitæ meæ. * Sed quid dicit ei diuinũ responsum? Reliqui mihi ipsi septem millia uirorum, qui non inflexerunt genu imagini Baal. Sic igitur & in hoc tempore reliquię secundum electionem gratiæ fuerũt. Quod si per gratiam, non iam ex operibus. Quandoquidem gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non est gratia. Quandoquidem opus, non iam est opus. Quid igitur? Quod quærit Israel, hoc nõ assequutus est, sed electio consequuta est: reliqui uero excæcati sunt. Quemadmodum scriptum est: * Dedit eis deus spiritum compunctionis: oculos, ut non uideant: & aures, ut non audiant, usq; ad hodiernum diem. Et Dauid dicit: * Vertatur mensa illorũ in laqueum, & in captionem, & in offendiculum, & in retaliationem ipsis. Obtenebrentur oculi eorum, ut non uideant, & tergum illorum semper incurua. Dico igitur: Num ideo impegerunt, ut conciderent? Absit. Sed per ſa

3. Reg. 19

Ibidem.

Esa. 6. 13. 4. 8. M. R. L. Ioan. 12. Act. 28. * Ps. 68.

psum illorū salus contigit gentibus, in hoc ut eos ad æmulandum prouocaret. Quod si lapsus illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio illorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo illorum? Vobis enim dico gentibus, quatenus ego quidē sum apostolus gentium, ministerium meum illustro, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos reddam nōnullos ex illis. Nam si *reiectio illorum est reconciliatio mundi, quæ erit assumptio, nisi uita ex mortuis?* Quod si primitiæ sanctę, sancta est & conspersio. Et si radix sancta, sancti erūt et rami. Quod si nōnulli rami defracti sunt: tu uero cū esses oleaster, insitus fuisti illis, & consors radicis & pinguetudinis oleæ factus es, ne glorieris aduersus ramos: q̄d si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices igitur: *Defracti sunt rami, ut ego insererer. Bene dicis: per incredulitatē defracti sunt, tu uero fide constitisti.* Ne efferaris animo, sed timeas. Nam si deus naturalibus ramis nō pepercit, uide ne qua fiat, ut nec tibi parcat. Ecce igitur bonitatem ac seueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatē: in te uero bonitatem, si permanseris in bonitate. Quoniam & tu excideris: & illi rursum, si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potest enim deus denuo inserere illos. Etenim si tu ex natura

li exc

li exectus es oleastro, & præter naturam in
situs es in ueram oleam: quanto magis hi
qui naturales sunt, inserentur propriæ o-
leæ? Non enim uolo uos ignorare fratres
mysteriũ hoc, ut ne sitis apud uosmetipsos
elati animo, quod excæcatio ex parte Israe
li accidit, donec plenitudo gentium adue-
nerit, & sic *totus* Israel saluus erit. Sicut
scriptum est: * Adueniet ex Sion ille qui li Esa.59.
berat, et auertet impietates à Iacob. Et hoc
illis à me testamentum, cum abstulero pec-
cata ipsorum. Secundum euangelium qui-
dem inimici propter uos, secundum electio
nem autem dilecti propter patres. Nam do
na quidem & uocatio dei, eiusmodi sunt,
ut eorum illum pœnitere non possit. Quem
*admodum enim & uos quondam incredu-
li fuistis deo, nunc autem misericordiam e-
stis cõsequuti per illorum incredulitatem:
sic & isti nunc increduli facti sunt, ex eo
quod uos misericordiam estis adepti, ut &
ipsi misericordiam consequantur. Conclu-
sit enim deus omnes sub incredulitatem, ut
omnium misereretur. O profunditatem di-
uitiarum & sapientiæ, & cognitionis dei.
*quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & Sap.17.
imperuestigabiles uiæ eius. * Quis enim Ibidem 9.
cognouit mentem domini? Aut quis illi Esa.40.
fuit à consilijs? Aut quis prior dedit illi, & 1.Cor.2.
reddetur ei? Quoniam ex illo, & per illum,

Rom. 15. & in illum omnia. * Ipsi gloria in sæcula; Amen.

CAPVT XII.

Phil.4. OBsecro igitur uos fratres per miserationes dei, * ut præbeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, acceptam deo, rationalem cultum uestrum. Et ne accommodetis uos ad figuram sæculi huius, sed transformemini per renouationem mentis
Ephes. 5. uestræ, * ut probetis quæ sit uoluntas dei,
1. Thes. 4 quod bonum est, *acceptum & perfectum*. Dico enim per gratiam, quæ data est mihi, cuilibet uersanti inter uos, ne quis arroganter de se sentiat, supra quàm oportet de se sentire: sed ita sentiat, ut modestus sit & sobrius, ut cuicp deus partitus est mensuram
2. Cor. 12 fidei. * Quemadmodum enim in uno corpo
Ephe. 4. re membra multa habemus, membra uero omnia non eundem habent actum: sic *multi unum corpus sumus in Christo, singulatim autem alij aliorum membra*, sed tamen habentes dona iuxta gratiam datam nobis uaria: siue prophetiam iuxta portionem fidei, siue ministeriũ in administratione, siue qui docet in doctrina, siue qui exhortatur in exhortatione, qui impertit in simplicitate, qui præest in diligentia, qui miseretur in hilari
Amos 5. tate. * Dilectio sit non simulata. Sitis odio
Ephes. 4. prosequentes quod malum est, adhærentes
1. Pet. 2. 5 ei quod bonum est, per fraternam charitatem,

tem, ad mutuo uos diligendos propensi, ho
nore alius alium præuenientes: studio non
pigri, spiritu feruentes, tempori seruientes,
spe gaudentes, in afflictione patientes, pre
cationi instantes, * necessitatibus sancto- Heb. 13.
rum communicantes, hospitalitatem sectan 5. 6.
tes. * Bene loquamini de ijs qui uos inse- Mat. Lu.
ctantur, bene loquamini inquam, & ne ma=
le precemini. Gaudete cum gaudentibus,
& flete cum flentibus: eodem animo alij in
alios affecti, * non arrogãter de uobisipsis Prou. 3.
sentiẽtes, sed humilibus uos accommodan Esa. 5.
tes. Ne sitis arrogantes apud uosmetipsos,
* nec cuiquam malum pro malo reddatis. Prou. 20.
† Proinde parantes honesta in conspectu 1. Pet. 3.
omnium hominum, si fieri potest, quantum 2. Cor. 8.
*in uobis est, * cum omnibus hominibus in* Exo. 20.
pace uiuentes, non uosmetipsos ulciscen- Heb. 12.
tes dilecti, quin potius date locum irę. Scri
ptum est enim: * Mihi ultio, ego repẽdam, Deut. 32.
dicit dominus. * Si igitur esurit inimicus Hebr. 10.
tuus, pasce illum: si sitit, da illi potum. Hoc Prou. 25.
enim si feceris, carbones ignis coaceruabis
in caput illius. Ne uincaris à malo, imò uin
ce bono malum.

CAPVT XIII.

OMnis anima potestatibus supereminẽ-
tibus subdita sit. * Non enim est pote- 1. Pet. 2.
stas nisi à deo: quæ uero sunt potestates, Sap. 6.
à deo ordinatæ sunt. Itaq; quisquis resistis

potestati, dei ordinationi resistit. Qui autẽ
restiterint, sibiipsis iudiciũ accipient. Nam
principes non terrori sunt bene agentibus,
sed male. Vis autem nõ timere potestatem?
Quod bonũ est, facito, & feres laudem ab
illa. Dei enim minister est tibi in bonum.
Quod si feceris id quod malũ est, time. Non
enim frustra gladium gestat. Nam dei mini
ster est, *ultor ad iram ei qui*, quod malũ est,
fecerit. *Quapropter oportet* esse subditos,
non *solum propter iram, uerumetiam* pro-
pter conscientiam. Propter hoc enim & ue
ctigalia soluitis. Siquidẽ ministri dei sunt,
Matt.22. in hoc ipsum incumbẽtes. *Reddite igitur
omnibus, quod debetur: cui tributũ, tribu
tum: cui uectigal, uectigal: cui timorẽ, timo
rem: cui honorem, honorem: Nemini quic-
quã debeatis, nisi hoc, ut inuicem diligatis.
Nam qui diligit alterũ, legem expleuit. Si-
Deut.5. quidem illa: *Non mœchaberis*, non occi
des, non furaberis, non falsum testimonium
dices, non cõcupisces: & si quod aliud pre
ceptũ, in hoc sermone summatim cõprehen
Leui.19. ditur: nẽpe, *Diliges proximũ tuum sicut
teipsum. Dilectio proximo malũ nõ opera
Matt.22. tur. * Cõsummatio itaq; legis, est dilectio.
Gal.5. Præsertim cum sciamus tempus, quod tem
Iaco.2. pestiuum sit, nos iam à somno expergisci.
Nũc enim propius adest nobis salus, quàm
tum, cum credebamus. Nox progressa est,
dies

dies autem appropinquat. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis: tanquam in die compositè ambulemus, *non comessationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac lasciuijs, non cõtentione & æmulatione, sed induamini dominum Iesum Christum. Et carnis curam ne agatis ad concupiscentias. *Luc.21.

CAPVT XIIII.

POrrò eum qui infirmatur fide assumite, non ad dijudicationes disceptationum. Alius quidem credit uescendum esse quibuslibet: alius autem qui infirmus est, holeribus uescitur. Qui uescitur, non uescentem ne despiciat: & qui non uescitur, uescentem ne iudicet. Deus enim illum assumpsit. *Tu quis es, qui iudicas de alieno famulo? Proprio domino stat aut cadit, imò sulcietur ut stet. Potens enim est deus efficere ut stet. Hic quidē iudicat, diem ac diem conferens: ille autem idem iudicat de quouis die. Vnicuiq; sua mens satisfaciat. Qui curat diem, domino curat. Et qui non curat diem, domino non curat. Qui uescitur, domino uescitur, gratias enim agit deo: & qui non uescitur, domino non uescitur, & gratias agit deo. Nullus enim nostrum sibijpsi uiuit, et nullus sibijpsi moritur. Nam siue uiuimus, dño uiuimus: siue morimur, dño morimur. Siue igitur uiuamus, siue *Iaco.4.

moriamur, domini ſumus. In hoc eñ Chriſtus & mortuus eſt, & reſurrexit, & reuixit, ut mortuis ac uiuentibus dominetur. *
Iaco.4. Tu uero cur iudicas fratrem tuum? Aut etiam tu cur deſpicis fratrem tuum? Omnes enim ſtatuemur apud tribunal Chriſti. Scri
Eſa.45. ptum eſt enim: *Viuo ego, dicit dominus:
Phil.2. Mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lin-
2. Cor.2. gua confitebitur deo. †Igitur unuſquiſque noſtrum de ſeipſo rationem reddet deo. Ne poſthac igitur alius alium iudicemus: uerum illud iudicate magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapſus occaſio. Noui ſiquidem, & perſuaſum habeo per dominum Ieſum, nihil eſſe commune per ſe, niſi ei qui exiſtimat aliquid eſſe cõmune, illi commune eſt. Verum ſi propter cibum frater tuus contriſtatur, non iam ſecũdum charitatem ambulas. Ne cibo tuo illum perdas, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Ne ueſtrum igitur bonum, hominum maledicentiæ ſit obnoxium. Nõ enim eſt regnum dei cibus ac potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium, in ſpiritu ſancto. Etenim qui per hæc ſeruit Chriſto, acceptus eſt deo, & probatus hominibus. Itaq; quæ ſunt pacis ſectemur, & quæ ædificationis alius erga alium. Ne ci-
Titum 1. bi cauſa deſtruas opus dei. *Omnia quidẽ
1. Cor. 8. pura, ſed malum eſt homini qui per offendiculum ueſcitur. Bonum eſt non edere carnes,

nes, neq; bibere uinum, neq; quicquam per quod frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Tu fidem habes? Apud temetipsum habe coram deo. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui dijudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quicquid ex fide non est, peccatum est.

CAPVT XV.

DEbemus autem nos qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare, ac non placere nobisipsis. Nam unusquisq; nostrum proximo placeat in bonum ad ædificationẽ. Etenim Christus non placuit sibiipsi, sed quemadmodũ scriptũ est: Opprobria opprobrantium tibi inciderunt in me. Nã quæcunq; præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ & consolationis det uobis idem mutuo inter uos sentire secundum Iesum Christũ, ut unanimiter uno ore glorificetis deũ, ac patrem domini nostri Iesu Christi. Quapropter assumite uos inuicem, quemadmodum & Christus assumpsit nos in gloriam dei. Illud autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circũcisionis pro ueritate dei, ad confirmãdas promissiones patrum. Cæterum ut gentes pro misericordia glorifi-

Gal. 6.

Psal. 68.

2.Reg.22 cent Deum, ſicut ſcriptum eſt: * Propter
hoc confitebor tibi in gentibus, & nomini
Pſal.117. tuo canã. Et rurſum dicit: * Gaudete gẽtes
Pſal.116. cum populo eius. Et rurſum: Laudate do-
minum omnes gentes, & collaudate eum
Eſa.11. omnes populi. Et rurſum Eſaias dicit: *E-
rit radix ieſſe, & qui exurget ad imperan-
dum gentibus, in eo gentes ſperabunt. De-
us autem ſpei impleat uos omni gaudio &
pace, in credendo, in hoc, ut exuberetis in
ſpe per potentiam ſpiritus ſancti. Perſua-
ſum enim habeo fratres mei & ipſe ego de
uobis, quod & ipſi pleni eſtis bonitate, im
pleti omni ſcientia, ualentes etiam inuicem
alius aliũ admonere. Sed tamen audacius
ſcripſi uobis fratres, ex parte ueluti com-
monefaciens uos, propter gratiam quæ da-
ta eſt mihi à deo, in hoc, ut ſim miniſter Ieſu
Chriſti in gentes, adminiſtrãs euangelium
dei, ut fiat oblatio gentiũ acceptabilis, ſan-
ctificata per ſpiritum ſanctum. Habeo igi-
tur quod glorier per Chriſtũ Ieſum, in his
quæ ad deum pertinẽt. Non enim auſim lo-
qui quicquam eorum, quę non effecit Chri
ſtus per me, in obedientiam gentium, uer-
bo & facto per potentiam ſignorum ac pro
digiorum, per potentiam ſpiritus dei, ut ab
Hieruſalem, & in circumiacentibus regio-
nibus, uſq; ad Illyricum impleuerim euan
gelium

gelium Christi: ita porrò annitens prædicare euangelium, non ubi nominatus erat Christus, ut ne super alienũ fundamentum ædificarem, sed quemadmodum scriptum est: * Quibus non est annunciatum de eo, uidebunt: & qui non audierant, intelligent. Quapropter & præpeditus sum sæpe, quo minus uenirem ad uos. Nunc uero cum non amplius habeam locum in regionibus his, desiderium autem habeam ueniendi ad uos multis iam annis, quandocunq; iter instituero in Hispaniam ueniam ad uos. Spero enim fore, ut istac iter faciens, uideam uos, & à uobis producar illuc, si tamen uestra consuetudine prius ex parte fuero expletus. Nunc autem proficiscor *Hierosolymam ministrans sanctis. Visum est enim Macedoniæ & Achaiæ cõ*municationem aliquam facere *in pauperes* sanctos qui sunt Hierosolymis. Nam ita uisum est ipsis, & debitores illorum sunt. * Etenim si spiritualia sua communicauerũt gentibus, debent & hæ in carnalibus ministrare illis. Hoc igitur ubi perfecero, & obsignauero illis fructum hunc, reuertar per uos in Hispaniam. Scio nanq; quod ubi uenero ad uos, cũ plenitudine benedictionis euangelij Christi uenturus sim. Obsecro autem uos fratres per dominum nostrum

Esa. 52.

1. Cor. 2.
2. Cor. 9.

Iesum Christum, & per dilectionem spiritus, ut me laborantem adiuuetis precationibus pro me ad deum, ut liberer ab incredulis in Iudæa, utq; ministeriũ hoc meum, quod exhibebo Hierosolymis, acceptum sit sanctis: ut cum gaudio ueniã ad uos per uoluntatem dei, unaq; uobiscum refociller. Deus autem pacis sit cum omnibus uobis. Amen.

CAPVT XVI.

COmmendo autem uobis Phœben sororem nostram, quæ est ministra ecclesiæ Cenchreensis, ut illam suscipiatis in Christo: ita ut decet sanctos, & adsitis ei in quo cunq; uobis eguerit negotio. Nã hæc cum multis adfuit, tum mihi etiam ipsi. Salutate Priscam & Aquilam, adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suam ipsorum ceruicem supposuerunt. Quibus non ego solus gratias ago, sed & omnes ecclesiæ gentium. Item quæ in domo illorum est congregationem. Salutate Epænetum dilectum meũ, qui est primitiæ Achaiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos. Salutate Andronicum, & Iuniam, cognatos meos & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliam dilectum meum in domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo, &

sto, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellam, probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familiaribus. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi familiaribus, hos qui sunt in domino. Salutate Tryphænam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidem dilectam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in domino, & matrem illius ac meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum his sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum & sororem eius, & Olympam, & qui cum his sunt, omnes sanctos. Salutate uos inuicem cum osculo sancto. *Salutant uos ecclesiæ Christi.* Obsecro autem uos fratres, ut consyderetis eos qui dissidia & offendicula contra doctrinam, quam uos didicistis, gignunt, et declinetis ab illis. Nam qui eiusmodi sunt, Philip. 3. domino Iesu Christo non seruiunt, sed suo uentri, & per blandiloquentiam & assentationem decipiunt corda simpliciũ. Nam uestra obedientia ad omnes permanauit. Gaudeo igitur sanè de uobis. Sed uolo uos sapientes quidem esse ad bonum, synceros autem ad malum. Deus autem pacis conteret satanã sub pedes uestros breui. Gratia domini nostri Iesu Christi sit uobiscum.

Salutant uos Timotheus cooperarius meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Salutat uos Gaius hospes meus & ecclesiæ totius. Salutat uos Erastus, quæstor ærarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, Amen. Ei autem qui potens est uos confirmare secundum euangelium meum, & præconium Iesu Christi, iuxta reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, manifestati uero nunc, & per scripturas propheticas iuxta delegationem æterni dei in obedientiam fidei, in omnes gentes patefacti, soli sapienti deo, per Iesum Christum, * cui gloria in sæcula, Amen.

Roma.3.

AD ROMANOS MISSA
fuit à Corintho per Phœben
ministram Cenchreensis ecclesiæ.

IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIOREM ARGUMENTUM, PER ERASMUM ROTERODAMUM.

Orinthus Achaiæ metropolis olim erat, ob portuũ commoditatem (est enim Isthmos) emporium totius Achaiæ tũ celeberrimũ, tũ opulentissimum. Ferè fit autem, ut eiusmodi ciuitatum mores multo sint corruptissimi, quod undique ex omni natione non tam mores quàm uitia soleant importari: & magnam uitæ licentiam negotiatorum genus sibi uindicat. Proinde Corinthij, tametsi prædicatione Pauli iampridem euangelicam doctrinam accepissent, tamen adhuc ingenij uitæq; prioris uestigia nonnulla ac reliquiæ manebant, adeo ut periculum esset, ne per philosophos crucis prædicationem, ut humilem & indoctam fastidientes, & pseudapostolos ad Iudaismum inuitantes, à Christi synceritate alienarentur. Vsq; adeo ardua res est, ab ijs in quibus natus sis, & quibus diu assueueris, in alium hominem transformari. Quin diuus Hieronymus in præfatione secundi libri Commentariorum, quos scripsit in Epistolam ad Galatas, testatur sua etiamnum ætate a-

pud Achaicos, horum quæ Paulus Corinthijs obijcit extitisse reliquias. Cum hodie satis esse putemus aquula modo tingi, ut subito fias Christianus. Paulus igitur sciens, non minoris esse uirtutis parta tueri, quàm parasse: filios suos, quos magno studio Christo genuerat (nam sesquiannũ apud illos egerat) pari studio ad Christum reuocat, & in euangelica doctrina confirmat, nunc apostolica sæuiens authoritate, corripiens, obiurgans, ac minitans denique: nunc paterno affectu blandiens atq; exhortans, & necessariæ reprehensionis acrimoniam laudis admixtu leniens, & sapientum medicorum exemplo, amarum absinthij pharmacum prælito melle condulcans, ac singulis malis opportuna admouens remedia. Primum opulentiæ comes solet esse tumor ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiones oriuntur, dum nullus alteri uult cedere, & se quisq; potiorem ducit. Ad hæc opes comitatur luxus & gulæ studium, luxus libidinem comitem trahit. Porrò negotiatorum peculiaris est auaritia. Neq; uero solum tumebant opibus, uerumetiam Græcanicæ philosophiæ supercilio, sine qua cæteros, ut Barbaros, despiciebant. Tumoris erat, q; ex dignitate apostolorum, à quo quisque fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illæ

dissi-

dissidiorum uoces, ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli. Præterea quod ne in conuenticulis quidem solennibus satis inter eos conueniret, quum in donis spiritualibus sibi quisq; placeret: & dum in eodem dono sibi nollent inuicem cedere, tumultus & confusio nasceretur, adeo ut in publico conuentu mulieres etiam loquerentur ac docerent. Porrò luxus simul & tumoris erat, q̃ quoties ad sacrosanctam cœnam conuenirent, quam Paulus dominicam uocat, in qua maxime conueniebat præstare Christianam concordiam, diuites non expectatis tenuioribus, cibum caperent, & usq; ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus cæteris, ut iam non solum dissidium illic esset & intemperantia, uerumetiam indecora quædam inæqualitas, quam dominica cœna nesciebat. Iam partim tumoris erat, partim philosophiæ uitium erat, q̃ Paulum quidam illorum, ut tenuem atq; humilem, deinde inelo quentem & imperitũ fastidirent. Propriũ uero philosophiæ fuit, q̃ resurrectionem mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium uocarent. Luxus erat, quod promiscue uescerentur ijs, quæ tum simulachris dæmoniũ immolabantur, non uitato offendiculo infirmorũ. Libidinis erat, quæ nusquam gentium regnabat impunitius quàm Co-

tinthi, ꝙ præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorem, hoc est, nouercã suam stupro contaminarit, nec huius authorem flagitij è suo contubernio profligarint, quodꝙ cum alijs flagitiosis Christianis commertium habuerint, uelut illorũ uitijs fauentes. Huc pertinet ꝙ præter decorum & uiri essent comati, & mulieres non uererentur *nudo capite cõspici* in cœtu ecclesiastico, uelut *ipso corporis habitu* mores effœminatos, ac delitias præ se ferentes. Auaritiæ erat quod non de fama, neꝙ de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eo glisscente pecuniæ studio, ut Christiani rerũ eiusmodi contemptum professi, apud ethnicos & impios iudices litigarent, magno dedecore Christiani nominis. Et adeo non negligerent potius *pecuniolæ iacturam, ut ipsi ultro alios in huiusmodi negotijs circũuenirent.* Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, iã tum asseuerantibus quibusdã Christianis, in totum à coniugio temperandũ, cum uiderent apostolos ab uxoribus suis abstinere. Morbos ostendi Corinthiorũ, nõ omniũ, sed quorundam, qui ne gregem uniuersum contagio inficerent, Paulus his remedijs occurrit. Primo loco præfatus fiduciam suã de futura illorũ constantia in Euangelio Christi seuerius obiurgat ac docet, ne

per

per contentionem humanam in hominibus glorientur, sed per concordiam ex æquo glorientur in Christo, cui uni accepta ferenda sunt omnia, obiter indicans fontem eiusmodi dissidiorum animi tumorem esse. Proinde à supercilio mundanæ philosophiæ ad crucis humilitatem reuocat, quæ licet ostentationem non habeat, uim tamen & energiam habet. Indicat & authores huius mali pseudapostolos, qui post Pauli abitū sese ingerebant, declarans se rectum iecisse fundamentū: cauendū, ne illi superstruerent, quod paulò post esset demoliendum: hoc est, ne quid discerent Corinthij, quod mox esset dediscendum. Deinde ceu pater cum filijs expostulat, ꝙ huc proue*cti sint magnitudinis, ut iam authorē suum* uelut *humilem contemnant, nihil nō perpe*tientem Euangelij gratia, cui ob *idipsum* magis etiam fauere conueniebat. Hortatur autē filios, ne degenerent à patre, neu ultro se pædagogis in seruitutem dedant. Atque hæc quidem potissimū agit capite primo, secundo, tertio, & quarto. Porrò quarti finis ad quinti initium mihi uidetur pertinere. De incesto præcipit, & publico consilio decernit, uitandam hominis consuetudinem: partim quo pudore correctus resipiscat, partim ne huius contactu cæteri inficiantur. Admonet autē, non hunc modo

uitandum, uerumetiam omnes qui falso titulo Christiani manifestis flagitijs essent infames. Nam ethnicos flagitiosos non ita oportere uitari, uel quod nostra non referat, quales illi sint: uel quod passim essent flagitiosi, ut omnes uitãdi fuerint ei qui flagitiosos uellet effugere. Hæc agit cap. 5. Tertio de litibus admonet, si quid huiusmodi *quæstionum inter ipsos* natum esset, quod *ipsum tamen inter Christianos* fœdũ uideretur, ob pecuniam, quæ *nobis* debeat esse uilissima, contendere, ne res eò procedat, ut ethnici iudices adeãtur, sed ipsi per arbitros quoscunq; rem inter se transigãt. Idq; agit capite sexto, cuius magna pars ad septimum pertinet, mea quidem sententia: nimirum ab eo loco, quo de matrimonio tractaturus, inter cætera uitia scortationem, *adulterium, et masculam Venerem damnat, idq; prosequitur sub initium proximi capitis: Nescitis* quod membra uestra templa sunt Christi? Quarto loco præcipit de matrimonio, de uiduitate, de impari connubio, de diuortijs, de uirginitate: obiter admonẽs, ob susceptum Christianismum, non esse mutandum uitæ statum. Totoq; hoc sermone ita hortatur ad cœlibatum & continentiam, ut tamen coniugij remedium nõ adimat ijs, quibus opus est. Hoc agitur capite septimo. Quinto, do-

cet,

cet, carnes immolatas simulachris re nihil differre à cæteris carnibus, tamen ab his abstinendum, si periculum sit, ne quis ethnicus aut Christianus infirmior, ex eo q̃ ueseeris, existimet te simulachrorum assentiri culturæ. Ab his & huiusmodi uitijs ueterum exemplo deterret. Idq̃ agit cap. viij. ac rursus capite nono. Nam in medio expatiatur in commendationem sui, tacite se præferens cæteris apostolis, etiam summis, qui solus omnium Corinthijs gratis impartierit doctrinam euangelicam. Sexto docet, quid oporteat obseruari in conuentu publico Christianorum, ne uiri sint comati, ne mulieres nudo capillitio; tum in dominico conuiuio seruetur communitas & æqualitas: *neque enim illic agi negotiũ uentris*, quod *domi rectius agatur, sed mysticis* epulis repræsentari cœnam dominicam. Præterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suã quisq̃ dotem in commune conferat commodũ, exemplo membrorum corporis, exhortans, ut reliquis quidẽ donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatẽ, sine qua reliqua adeo nihil conducant ut officiant etiam. Porrò cum charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic enim uocat enarrationem arcanæ scripturæ. In hac admonet uitan-

dum esse tumultum & confusionem. Id fore, si uicissim et pauci dicant, mulieribus interim silere iussis, adeo ut nec discendi gratia rogare liceat in cœtu. Hæc agit capite undecimo, duodecimo, decimotertio, & decimoquarto. Septimo loco uarijs argumentis adstruit resurrectionem mortuorum, declarans qualis, & quibus modis sit ea futura. *Atq; id quidem capite 15.* Postremo *capite familiaria quædam subijcit*, de collatione pecuniæ in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios reditu. Postremo Timotheum, & alios aliquot illis commendat. Diuus Ambrosius putat hanc non esse primam epistolam, quam Paulus scripserit Corinthijs: hanc, opinor, coniecturam secutus, quod capite quinto: Scripsi, inquit, uobis in epistola, quasi prius *alteris* literis super hac re *ad illos scripserit*. *Etiamsi Græci interpretes dissentiunt.* Hãc missam *putant* per Timotheum, cuius semel atque iterum facit mentionem, simulq; per Stephanam, Fortunatũ, & Achaicum, quos illis commendat. Rursus alij putant ab Epheso missam, q̃ in calce scribat: Permanebo autem Ephesi usque ad pentecosten. Alij è Philippis, nam hanc inscriptionem habent Græcorum codices. Nec mihi coniectare licet, quid sequuti sint qui ita senserunt, nisi colligunt ex itinere scriptã,

ob

ob ea quæ scribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Ac mox: Nolo enim uos modo in transitu uidere.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOstoli ad Corinthios prima.

CAPVT I.

PAulus uocatus apostolus Iesu Christi, * per uoluntatem dei, & Sosthenes frater ecclesiæ dei, quæ est Corinthi, sanctificatis per Christum Iesum, uocatis sanctis, *una cum omnibus qui inuocant* nomen domini nostri *Iesu Christi in quouis loco*, uel suo uel nostro. * Gratia *uobis* & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. * Gratias ago deo meo semper pro uobis de gratia dei, quæ data est uobis per Christum Iesum, quod in omnibus ditati estis per ipsum, in omni sermone, & omni cognitione, quibus rebus testimonium Iesu Christi confirmatum fuit in uobis, adeo ut non destituamini in ullo dono, expectantes reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit uos usq; ad finem, inculpatos in die dñi nostri

Gal. 1.

Ibidem.

Infra 14.

1. The. 5. Iesu Christi. * Fidelis deus, per quem uo-
Infra 10. cati estis in consortiũ filij ipsius Iesu Chri-
sti domini nostri. Obsecro autem uos fra-
tres per nomen domini nostri Iesu Christi,
ut idem loquamini omnes, & non sint inter
uos dissidia, sed sitis integrũ corpus eadem
mente, & eadẽ sententia. Significatum est
enim mihi de uobis fratres mei, à familiari
bus Chloæ, ꝙ contentiones sint inter uos.
Dico autẽ illud, quod unusquisq; uestrum
Infra 3. dicit: * Ego quidem sum Pauli, ego uero
Apollo, ego uero Cephæ, ego uero Chri-
sti. Num diuisus est Christus? Nũ Paulus
crucifixus est pro uobis? aut in noĩe Pau-
li baptizati fuistis? Gratias ago deo, ꝙ ne
minem uestrũ baptizauerim, nisi Crispum
& Caium, ne quis dicat, ꝙ in meo nomine
baptizauerim. Baptizaui autẽ et Stephanę
familiam. Præterea haud scio num quem
aliũ baptizarim. Non enim misit me Chri-
stus ut baptizarem, sed ut euangelizarem,
non erudito sermone, ne inanis reddatur
crux Christi. Nam sermo crucis ijs quidẽ
qui pereunt stultitia est: at nobis qui salu-
tem consequimur potẽtia dei est. Scriptum
Isa. 29. est enĩ: * Perdã sapientiã sapientiũ, & in-
Abdiæ 1. telligentiã intelligentiũ reijciam. * Vbi sa-
Isa. 33. piẽs? ubi scriba? ubi disputator sæculi hu-
ius? Nonne infatuauit deus sapientiã mun
di huius? Nam postq; in sapientia dei non
cognouit

cognouit mundus per sapientiã deum, uisum est deo, per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. * Quandoquidem & Iudæi signũ postulant, & Græci sapientiam quærunt. Nos autẽ prędicamus Christum crucifixũ, Iudæis quidem offendiculum, Græcis uero stultitiã: sed ijsdem uocatis Iudæis, pariter & Græcis, Christum dei potẽtiam, ac dei sapientiam. Quoniam stultitia dei sapientior est ꝙ homines, & imbecillitas dei robustior est ꝙ homines. Videtis enim uocationem uestram fratres, ꝙ non multi sapientes secundũ carnẽ, non multi potentes, non multi claro genere nati, uerũ quæ stulta erant secũdum mundum delegit deus, ut pudefaceret sapientes: & *quæ erant imbecillia in mundo* delegit deus, *ut pudefaceret ea quæ sunt robusta*: & quæ ignobilia erant *in mundo contẽpta* ꝙ delegit deus: & ea quæ non erant, *ut* ea quæ sunt obliteraret, ut ne gloriaretur ulla caro coram ipso. Ex eodem autem uos estis in Christo Iesu, qui factus fuit nobis sapientia à deo, iustitia ꝙ, & sanctificatio, et redemptio. Vt quemadmodum scriptum est: * *Qui gloriatur, in domino glorietur.* Matt. 11. 24. Luc. 11. Iere. 9. 2. Cor. 10

CAPVT II.

ET ego cum uenerim ad uos fratres, non ueniebam cum eminentia sermonis, aut sapientiæ, annuncians uobis testimonium

dei. Non enim me iudicaui quicquam scire inter uos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego per infirmitatem, & cum timore, ac in tremore multo apud uos uersatus sum: & sermo meus, & prædicatio mea non erat in persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus ac potentiæ, ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in potentia dei. Porrò sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam autem non sæculi huius, neq; principum sæculi huius, qui abolentur: sed loquimur sapientiam dei in mysterio, quæ est recondita, quam præfinierat deus ante sæcula, in gloriam nostram, quam nemo principũ sęculi huius cognouit. Nam si cognouissent, haudquaq; dominum gloriæ crucifixissent. Sed quemadmodũ scriptum est:

Isa. 64. *Quæ oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. Nobis autẽ deus reuelauit per spiritũ suũ. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates dei. Quis enim hominũ nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? Sic & ea quæ sunt dei nemo nouit, nisi spiritus dei. Nos uero nõ spiritũ mundi accepimus, sed spiritum qui est ex deo, ut sciamus quæ à Christo donata sint nobis, quę & loquimur, nõ sermonibus quos

docet

docet humana sapientia, sed quos docet spitus sanctus, spiritualibus spiritualia cõparantes. Animalis aũt homo non accipit ea quæ sunt spiritus dei: stultitia siquidem illi sunt, nec potest cognoscere quod spiritualiter dijudicatur. At spiritualis dijudicat quidem omnia, ipse uero à nemine dijudicatur. *Quis enim cognouit mentem domini, qui consiliũm daturus sit illi? Nos autem mentem Christi tenemus. sap.9. Isa.40. Rom. 11.

CAPVT III.

ET ego fratres non potui loqui uobis, ut spiritualibus, sed loquendum fuit ut carnalibus, ut infantibus in Christo. Lactis potu uos alui, & non cibo. Nondum enim poteratis, imò ne nunc quidẽ adhuc *potestis, nam adhuc carnales estis. Siquidem cum in uobis sit æmulatio & contentio, & factiones, nonne carnales estis, & secundũ hominem ambulatis? Etenim cum dicat aliquis: *Ego quidem sum Pauli: alter uero, ego Apollo, nonne carnales estis? Quis igitur est Paulus? quis autem Apollo? nisi ministri per quos credidistis, & ut cuiq; dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus dedit incremẽtum. Itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui dat incrementum, deus. Cęterum is qui plantat, & is qui rigat unũ sunt: unusquisq; tamen suam mercedẽ accipiet iuxta sup.1.

suum laborem. Etenim dei sumus cooperarij, dei agricolatio, dei ædificatio estis iuxta gratiam dei quæ data est mihi. Vt sapiens architectus fundamentũ posui, alius aũt super illud ædificat. Porrò quisq; uideat quomodo superstruat. Nam fundamentum aliud nemo potest ponere, præter hoc quod positum est, quod est Iesus Christus. Quod si *quis superstruit* super fundamentum *hoc, aurum, argẽtum, lapides* pretiosos, ligna, fœnũ, stipulam, *cuiusq;* opus manifestũ fiet. Dies enim declarabit quod in igne reuelatur, et cuiusq; opus quale sit, ignis ꝓbabit. Si cuius opus mãserit, quod superstruxit, mercedem accipiet: si cuius opus exustũ fuerit, damnum patietur, ipse uero saluus fiet, sed sic, tanquã per ignem.

Infra 6. 2. Cor. 6. *An nescitis ꝙ templũ dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? *Si quis templum dei prophanat, hũc perdet deus.* Nam templũ dei *sanctũ est, quod* estis uos. Ne quis seipsum fallat. Si quis sibi uidetur sapiens esse inter uos, in sæculo hoc stultus fiat, ut

Roma. 1. reddatur sapiens. *Etenim sapientia mundi huius stultitia est apud deũ. Scriptũ est

Iob 5. enim: *Qui cõprehendit sapientes in astu-

Psal. 93. tia ipsorum. Et rursum: *Dominus nouit cogitationes sapientiũ ꝙ sint uanæ. Itaque ne quis glorietur in hominibus. Omnia nanq; uestra sunt, siue Paulus, siue Apollos,

los, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura: omnia inquã uestra sunt, uos autem Christi, Christus uero dei.

CAPVT IIII.

Sic nos æstimet homo, ut ministros Chri- 2. Cor. 6.
sti & dispẽsatores mysteriorũ dei. Quod supereſt autem, illud requiritur in dispensatoribus, ut fidus aliquis reperiatur. Mihi uero pro minimo est, ut à uobis dijudicer, aut ab humano iudicio, imò nec meipsum dijudico. Nullius enim rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum. Cæterum qui me iudicat, dominus est. Proinde ne ante tempus quicquam iudicetis, donec uenerit dominus, qui & illustraturus *est occulta tenebrarum, & patefaciet consilia cordium, ac tunc laus erit unicuiq; à* deo. Hæc autem fratres *per figuram transtuli* in meipsum, et in Apollo, propter uos, ut in nobis disceretis, ne qs supra id quod scriptum est, de se sentiat, ut ne hic illius, ille huius nomine inflemini, alius aduersus alium. Quis enim te dijudicat? Quid autem habes quod non accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam ditati estis, absq; nobis regnũ adepti estis, atq; utinam sane adepti sitis, ut & nos simul uobiscum regnemus. Arbitror enim quod deus nos, qui sit

mus apostoli postremi, ostenderit tanquam morti addictos. Quoniam spectaculum facti sumus mũdo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes per Christum: nos imbecilles, uos autem ualidi: uos clari, nos cõtempti. Ad hoc usq; tẽpus & esurimus & sitimus, & nudi sumus, et colaphis cædimur, & incertis uagamur sedibus, & laboramus operantes proprijs manibus, male audientes, benedicimus: persecutionem patientes, sustinemus: conuitijs affecti, obsecramus: uelut excrementa mundi facti sumus, omnium reiectamẽtum ad hunc usq; diem. Non quo uos pudore suffundam hæc scribo, sed ut filios meos dilectos admoneo. Nam etiam si innumeros pædagogos habeatis in Christo, non multos tamen habetis patres. Siquidẽ in Christo Iesu per euangeliũ ego uos genui. ✶Adhortor itaq; uos, ut imitatores mei sitis. Hac de causa misi uobis Timotheum, qui est filius meus dilectus, & fidelis in domino, qui uobis in memoriam reducet uias meas quę sunt in Christo, quem admodum ubiq; in omni ecclesia doceo. Perinde quasi non sim uenturus ad uos, inflati sunt quidã. Sed ueniam breui ad uos, si dominus uoluerit, & cognoscam non sermonem istorum qui inflati sunt, sed uirtutem. Non enim in sermone regnum est dei,

Infra 11.
Ephes. 5.

sed

sed in uirtute. Quid uultis? Cum uirga ue-
nio ad uos, an cum charitate, & spiritu le-
nitatis.

CAPVT V.

OMnino auditur inter uos stuprum, &
huiusmodi stuprū, quod nec inter gen-
tes nominatur, ut aliquis uxorem patris ha
beat. Et *uos inflati* estis, ac non potius luxi
stis, *ut tolleretur* de medio uestrum qui faci
nus hoc perpetrasset. Nam ego quidem, *
ut absens corpore, præsens autem spiritu, Col. 2.
iam decreui tanq̄ præsens, ut is qui sic hoc
patrauit, in nomīe domini nostri Iesu Chri
sti, congregatis uobis & meo spiritu, unà
cum potestate domini nostri Iesu Christi,
tradatur satanæ ad interitum carnis, quo
spiritus saluus sit *in die* domini Iesu. Non
est *bona gloriatio uestra*. * *An nescitis*, q̄ Gal. 5.
paululum fermenti *totam conspersionem*
fermentat? Expurgate itaq̄ uetus fermen-
tum, ut sitis noua conspersio, sicut estis in-
fermentati. Nam & pascha nostrum pro no
bis immolatus est Christus. Itaq; festum ce
lebremus, non in fermento ueteri, nec in
fermento malitiæ & uersutiæ, sed in pani-
bus fermento carentibus: hoc est, syncerita
te & ueritate. Scripsi uobis per epistolam:
*Ne commiscereminī cum scortatoribus, Eccli 13.
ac non omnino cum scortatoribus *mundi*
huius, aut cū auaris, aut cū rapacibus, aut

simulacrorum cultoribus: Alioqui utinam utidelicet è mundo exissetis. Nunc autẽ scrĩ ps uobis, ne commiſceamini. Si quis, cum frater appelletur, fuerit ſcortator, aut auarus, aut ſimulacrorum cultor, aut conuiciator, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi ne cibum quidem capiatis. Quid enim ad me attinet etiam de his, qui foris ſunt iudicare? Nónne de *his q intus* ſunt iudicatis? Eos uero *qui foris ſunt, deus* iudicat. Etiã profligate iſtũ *qui malus eſt ex uobiſipſis.*

CAPVT VI.

SVſtinet aliquis ueſtrum, negotiũ habens cum altero, iudicari ſub iniuſtis, & non magis ſub ſanctis? An neſcitis quod ſancti mundum iudicabunt? Et ſi per uos iudicatur mundus, indigni eſtis minimis iudicijs? An neſcitis quod angelos iudicabimus, nõ tantum iſta quæ ad *uictum pertinent? Proinde iudicia ſi quidẽ habueritis* de ijs quæ *ad uitæ uſum attinent*, qui contempti ſunt in eccleſia, eos conſtituite. Ad erubeſcentiam ueſtram dico. Adeo non eſt inter uos ſapiens? ne unus quidem, qui poſſit dijudicare inter fratrem ſuum & fratrem? Sed frater cum fratre litigat, idq; ſub infidelibus? Itaq; iam quidem omnino *delictum* in uo*bis* eſt, quod lites habetis inter uos inuicẽ. Cur nõ potius iniuriam patimini? cur non potius damnum accipitis? Imò uos iniu-

riam

riam facitis, et damno afficitis, idq; fratres?
An nescitis quod iniusti regni dei hæreditatem non consequentur? *Ne erretis. Ne- Ephes. 5.
que scortatores, neq; cultores simulacro- 1. Tim. 1.
rum, neq; adulteri, neq; molles, neque qui
concumbunt cum masculis, neq; fures, ne-
que auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq;
rapaces regni dei hæreditatem accipient.
Atq; hęc eratis quidam, sed abluti estis, sed
sanctificati estis, sed iustificati estis per no-
men domini Iesu, et per spiritum dei nostri.
*Omnia mihi licent, at non omnia condu- Infra 10.
cunt. Omnium mihi potestas est, at ego nō Eccli 37.
redigar sub ullius potestatem. Escæ uentri
destinatæ sunt, & uenter escis, deus autem
& hunc & illas abolebit. Corpus uero nō
stupro, sed domino, & dominus corpori.
Deus autē & dñm suscitauit, & nos suscita-
bit per potētiam suam. *An nescitis, quod*
corpora uestra membra sunt Christi? Num
igitur tollens membra Christi, faciam scor
ti membra? Absit. An nescitis, quod qui ad
glutinatur scorto, unum corpus est? * Redi Gene. 2.
gentur enim, inquit, duo in carnem unam. Mat. 19.
At qui adglutinatur domino unus spiritus Marc. 10
est. Fugite scortationem. Omne peccatum Ephes. 5.
quodcunq; fecerit homo, extra corpus est:
sed qui scortatur, in proprium corpus pec
cat. *An nescitis quod corpus uestrū tem- supra 3.
plum est habitantis in uobis spiritus sancti 2. Cor. 6.

quem habetis à deo, & non estis ipsi uestri
Infra 7. iuris? ✶Nam empti estis pretio. Glorificate
1. Pet. 1. iam deũ in corpore uestro, & in spiritu uestro, quæ sunt dei.

CAPVT VII.

CAeterũ de quibus scripsistis mihi: Bonum est homini uxorem non attingere. Attamen propter stupra uitanda, suã quisq; uxorem habeat, & suum quæq; uirum habeat. Vxori uir debitam beneuolentiã reddat: similiter autẽ & uxor uiro. Vxor proprij corporis ius non habet, sed maritus: similiter & maritus proprij corporis ius non habet, sed uxor. Ne fraudetis uos inuicem, nisi fi quid ex consensu, pro tempore, ut uacetis ieiunio & precationi, & rursum in unum conueniatis, ne tentet uos satanas propter intemperantiam uestrã. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta præceptum. Nam uelim omnes homines esse ut & ipse sum. Sed unusquisq; proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem inconiugatis & uiduis, bonum eis est, si manserint ut & ego. Quod si se non continent, contrahant matrimonium. Nam satius est matrimonium contrahere, quàm uri. At coniugatis
Matth. 5. præcipio, non ego, imò dominus: ✶ Vxor à uiro ne separetur; quod si separata fuerit,

manear

maneat innupta, aut marito reconcilietur, & maritus uxorem ne dimittat. Reliquis autem ego dico, non dominus, Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc assentitur ut habitet cum illo, ne dimittat eam: & mulier quæ habet maritum infidelem, & is assentitur ut habitet cum ea, ne dimittat illum. Sanctificatus est enim maritus incredulus per uxorem, & sanctificata est uxor incredula per maritum. Alioqui filij uestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si incredulus discedit, discedat. Nõ est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, sed in pace uocauit nos deus. Qui nanq; scis mulier, an maritum sis seruatura? Aut qui scis uir, an uxorem sis seruaturus? *Vtcunq; fuerit, unusquisq; ut ipsi* partitus est deus, **unusquisq; ut illum uo-* Ephe. 4. *cauit dominus, ita ambulet: & sic in ecclesijs omnibus ordino.* Circumcisus aliquis uocatus est? ne accersat præputium. In præputio aliquis uocatus est? ne circumcidatur. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Vnusquisq; in ea uocatione, in qua uocatus fuit, maneat. Seruus uocatus es? ne sit tibi curæ: quinetiam si potes liber fieri, potius utere. Etenim qui in domino uocatus est seruus, libertus domini est. Similiter & qui liber uocatus fuit, seruus est Christi,

supra 6. *Pretio empti fuistis, nolite fieri serui ho-
2. Pet. 1. minum. Vnusquisq; in eo in quo uocatus
fuit, fratres, maneat apud deum. De uirgini-
bus autem præceptum domini non habeo,
consilium tamen do, tanquam misericordi-
am consequutus à domino, in hoc ut sim fi-
delis. Arbitror igitur hoc bonum esse pro-
pter præsentem necessitatem. Nam bonum
Matth. 5. est homini sic esse. *Alligatus es uxori? ne
Marc. 10 quære diuortium. Solutus es ab uxore? ne
quæras uxorem. Quod si duxeris uxorem,
non peccasti. Et si nupserit uirgo, non pec-
cauit. Attamen afflictionem in carne habi-
turi sunt huiusmodi. Ego uero uobis par-
co. Cæterũ illud dico fratres, tempus con-
tractum est: superest, ut qui habent uxores,
sint tanquam non habeant: & qui plorant,
tanquam non plorent: & qui gaudent, tan-
quã non gaudeant: & qui emunt, tanquam
non possideant: & qui utũtur mundo hoc,
tanquam non utantur. Præterit enim habi-
tus huius mũdi. Velim autẽ uos absq; soli-
citudine esse. Qui cœlebs est, curat ea quæ
sunt domini, quomodo placiturus sit domi
no: at qui duxit uxorem, solicitus est de
his quæ sunt mundi, quomodo placiturus
sit uxori. Diuisa sunt hæc duo, mulier et uir
go. Innupta curat ea quæ sunt domini, ut sit
sancta cum corpore, tum spiritu. Contrà,
quæ nupta est, curat ea quæ sunt mũdi, quo

modo placitura sit uiro. Hoc autem ad id, quod uobis cõducibile est dico: non uti laqueum uobis iniiciã, sed ut quod honestũ ac decorũ est sequamini, & adhęreatis dño absq; ulla distractione. Quod si quis indecorũ uirgini suæ putat, si prætereat nubendi tempus, & sic oportet fieri: quod uult faciat, non peccat, iungãtur matrimonio. Cæterum qui stat firmus in corde, non habens necessitatem, sed potestatem habet propriæ uoluntatis, & hoc decreuit in corde suo, ut seruet suam uirginem, bene facit. Itaq; qui elocat nuptum, bene facit: attamen qui non elocat nuptum, melius facit. *Vxor alligata est matrimonio, quandiu uiuit maritus eius. Quod si dormierit maritus illius, *libera est ad cui uelit nubendum*, modo in domino. *Attamen beatior est si sic maneat, iuxta meam sententiam. Opinor autẽ quod* & ipse spiritum dei habeam. Rom. 7.

CAPVT VIII.

CAeterum de his quæ simulacris immolantur, scimus q̃ omnes scientiã habemus. Sciẽtia inflat, charitas uero ædificat. Quod si quis sibi uidetur aliquid scire, nondum quicquam nouit, quemadmodũ oporteat scire. At si quis diligit deum, hic cognitus est ab illo. De esu igitur eorũ quæ simulacris immolantur, scimus q̃ nullũ est simulacrũ in mundo, & q̃ nullus sit deus alius,

nisi unus. Nam etiã si sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra, quemadmodum sunt dij multi, & domini multi: nobis tamen unus est deus, qui est pater ille, ex quo omnia, & nos in illum: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum: sed non in omnibus est scientia. Non nulli uero cum conscientia simulacri usq; ad hoc *tempus, tanquam simulacris immolatum edunt, & conscientia illorum* infirma cum sit, polluitur. Atqui *esca nos* non cõmendat deo, neq; si comedamus, *aliquid* nobis supereſt: neq; si nõ comedamus, *quic*
Rom. 14. quam nobis deest. * Sed uidete, ne quo modo facultas ista uestra offendiculo sit his, q infirmi sunt. Etenim si quis conspexerit te, qui habes sciẽtiam, in epulo simulacrorum accumbentem, nõnne *conscientia eius qui infirmus est, ædificabitur ad edendum ea quæ sunt simulacris immolata?* Et peribit frater *qui infirmus* est, in tua scientia, propter quẽ Christus fuit mortuus. Sic autem peccantes in fratres, & uulnerãtes illorum conscientiam infirmam, in Christum peccaIbidem. tis. * Quapropter si esca offendit fratrem meum, haudquaquam uescar carnibus in æternum, ne fratri meo sim offendiculo.

CAPVT IX.

AN non sum apostolus? an nõ sum liber? Au non Iesum Christum dominum nostrum

strum uidi? an non opus meum uos estis in domino? Si cæteris non sum apostolus, at sanè uobis sum. Siquidem sigillum apostolatus mei, uos estis in domino. Mea responsio apud eos qui me interrogant, hæc est: An non habemus potestatem edendi ac bibendi? An non habemus potestatem, sororem mulierem circumducendi, quemadmodum & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas? aut solus ego & Barnabas nõ habemus potestatem hoc faciendi? Quis militat suis stipendijs unquam? quis plantat uineam, & de fructu eius nõ edit? Aut quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Num secundũ hominem hæc dico? An non & lex eadẽ dicit? Etenim in Mosi lege scriptum est: *Nõ obligabis os boui trituranti. Num boues curæ sunt deo? An hoc propter nos omnino dicit? propter nos enim* hoc scriptũ est, quod sub spe debeat is qui arat, arare: & qui triturat sub spe, spei suæ particeps esse debeat: * si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos uestra carnalia messuerimus? Si cæteri potestatis erga uos participes sunt, cur non potius nos? Atqui non usi fuimus potestate ista, sed omnia sufferimus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. An nescitis qp ij qui in sacris operantur, ex sacrificio uiuunt? Qui sacrario assistunt, unà

Deut. 25. 1. Tim. 5.

Rom. 15.

cum sacrario partem accipiunt? Sic & dominus ordinauit, ut qui euangelium annunciant, ex euangelio uiuant. Ego tamen nullo horum usus fui. Quanquam non scripsi hæc ut ita fiat in me. Nam bonum est mihi mori potius, quàm ut gloriationem meam aliquis inanem reddat. Etenim si euangelizem, non est quod glorier: necessitas enim mihi incũbit. Væ autem mihi est, nisi euangelizem. Nam si uolens hoc faciam, præmium habeo: sin *inuitus, dispensatio* commissa est mihi. Quod igitur *mihi est* præmium? Vt cum euangelizem, gratuitum efficiam euangeliũ Christi, in hoc, ne abutar potestate mea in euangelio. Etenim cum liber sim ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci, quo plureis lucrifaciam: & factus sum Iudæis, quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaciam: ijs qui sub lege sunt, quasi *sim sub* lege, ut eos qui sub lege *sunt lucrifaciã*, his qui sine lege *sunt*, *tanq̃* sim sine lege, cum non sim sine lege deo, sed obnoxius legi Christi, ut lucrifaciam eos qui sunt sine lege. Factus sum infirmis quasi infirmus, ut infirmos lucrifaciam. Omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos seruem. Hoc autem facio propter euangeliũ, ut particeps illius fiam. An nescitis quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium? Sic currite, ut comprehendatis

datis. Omnis autem qui certat, per omnia temperans est: illi quidem igitur, ut peritu ram coronam accipiant, nos autem ut æter nam. Ego itaq; sic curro, ut non in incer tum: sic pugilem ago, non uelut aërem feri ens: uerum subijcio corpus meum, & in ser uitutem redigo, ne quo modo fiat, ut cum alijs prædicarim, ipse reprobus efficiar.

CAPVT X.

NOlim autē uos ignorare fratres, quod *patres nostri omnes sub nube erant, Exo. 13.
& omnes per mare transierunt: *& omnes Exo. 14.
in Mosen baptizati sunt in nube & in ma ri, * & omnes eandem escam spiritualem Exo. 16.
comedebant, * & omnes eundem potum Exo. 17.
spiritualem bibebant. Bibebāt enim de spi rituali, quæ illos comitabatur, petra: petra uero fuit Christus. Sed plures illorū nō ap probauit deus. *Prostrati enim sunt in de- Num. 20.
serto. Hæc autem figuræ nostri fuerunt, ne & 26.
nos simus cōcupiscentes rerum malarum, quemadmodum & illi concupierunt. Ne que simulacrorum sitis cultores, sicuti qui dam illorum, quemadmodum scriptum est: *Sedit populus ut ederet ac biberet, et sur Exo. 32.
rexerunt ad ludendum. Neq; stupris inqui nemur, * sicuti quidam illorum stupris pol Num. 25.
luti sunt, & conciderūt uno die uigintitria millia. Neq; tentemus Christum, * sicut & Num. 21.
quidam illorum tentauerunt & à serpenti-

Iudith 8. bus extincti sunt. *Neq; murmuretis, sicut & quidam illorum murmurauerunt, & interempti sunt ab extinctore. Hæc autem omnia figuræ contigerunt illis. Scripta uero sunt propter admonitionem nostri, in quos termini ætatum inciderunt. Proinde qui sibi uidetur stare, uideat ne cadat. Tentatio
supra 1. uos non cepit nisi humana. *Sed fidelis est
1. Thes. 5. deus, qui non sinet uos tentari supra id quod potestis, imò faciet unà cum tentatione euentum, quo possitis sufferre. Quapropter dilecti mei, fugite ab simulacrorum cultu, ut prudentibus loquor, iudicate uos q̃d dico. Poculum benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Nam oñes ex eodem pane participamus. Videte Israelem iuxta carnem. Nónne qui edunt uictimas participes sacrarij sunt? Quid ergo dico, quod simulacrum aliquid sit? aut quod simulacris immolatũ aliquid sit? Non, uerum illud dico, quod quæ immolant gentes, dæmonijs immolãt, & non
Deut. 32. deo. * Nolim autem uos consortes dæmoniorum esse. Non potestis poculum domini bibere, & poculum dæmoniorum. Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An prouocamus dominum?

minum? num fortiores illo sumus? *Omnia mihi licent, at non omnia conducunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quisque quod alterius est. Omne quod in macello uenditur edite, nihil interrogantes propter conscientiam. *Domini siquidem est terra, & plenitudo eius. Quod si quis uocat uos infidelium, & uultis ire, quicquid apponitur uobis edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Quod si quis uobis dixerit, Hoc simulacris immolatum est, ne edatis propter illũ qui indicauit, & propter conscientiã. Domini siquidem est terra & plenitudo eius. Porrò conscientiam dico, non tuam, sed illius alterius. Cur enim libertas *mea iudicatur ab alia conscientia?* Quod si ego cum gratia participo, cur ob id mihi male dicitur, pro quo ego gratias ago? *Sive igitur editis sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Tales estote, ut nullum præbeatis offendiculum, neq; Iudæis, neque Græcis, neq; ecclesiæ dei: quemadmodum ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipsius utilitatem, sed multorum, ut salui fiant.

Ecc. 37. supra 6. Infra 13. Psal. 23. Col. 3.

CAPVT XI.

IMitatores mei estote, sicut & ego Christi. Collaudo autem uos fratres, quod omnia mea memoria tenetis: & quem-

admodum tradidi uobis, instituta tenetis.
Sed uolo uos scire, quod omnis *uiri* caput
Ephes. 5. Christus est: * caput autem mulieris, uir: caput uero Christi, deus. Omnis uir orans aut prophetans, quicquam habens in capite, probro afficit caput suum. Omnis uero mulier orans aut prophetãs non uelato capite, dehonestat caput suum. Nam id perinde est prorsus, ac si rasa esset. Etenim si non uelatur *mulier*, *etiam* tondeatur. Quod si fœdũ est *mulieri tonderi aut radi*, ueletur. *Vir* quidem non debet uelare *caput*, cum is imago sit & gloria dei. At mulier *gloria* uiri est. Nõ enim est uir ex muliere, sed mu-
Gene. 2. lier ex uiro. * Neq; enim conditus est uir propter mulierem, sed mulier propter uirum. Propter hoc debet mulier potestatem habere in capite, propter angelos, alioqui neq; uir absq; muliere, neq; *mulier* absq; uiro in domino. Nam *quemadmodum* mulier *ex uiro est, ita & uir* per mulierem, omnia uero ex deo. Inter uosipsos iudicate: num decorum est, mulierem non uelatam deum orare? An ne natura quidem ipsa hoc docet uos, quod uiro quidem, si comatus fuerit, probro sit? contra, mulieri si comata fuerit, gloriæ sit? eo quod coma pro uelamine data sit. Cæterũ, si quis uidetur contentiosus esse, nos huiusmodi consuetudinem non habemus, neq; ecclesiæ dei. Illud tamẽ præ-

cipiens

cipiens non laudo, quod non in melius, sed in deterius conuenitis. Nam primum quidem, cum conuenitis in ecclesia, audio dissidia in uobis esse, & aliqua ex parte credo. Oportet enim & sectas in uobis esse, quo qui probati sunt, manifesti fiant inter uos. Igitur cum conuenitis in eundem locum, non licet dominicam cœnam edere, quod unusquisq; propriam cœnam occupat in edendo. Et hic quidem esurit, ille uero ebrius est. Num sanè domos non habetis ad edendum & bibendum? An ecclesiam dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid uobis dicam? Laudabo uos? In hoc non laudo. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi uobis, q̃ dominus Iesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem: et postq̃ gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite: * Hoc meum est corpus, quod pro uobis frangitur, hoc facite in mei cõmemorationẽ. Ad eundem modũ & poculum, peracta cœna, dicens: Hoc poculũ nouum testamẽtum est in meo sanguine, hoc facite quotiescunq; biberitis, in mei commemorationẽ. Quotiescunq; em comederitis panem hunc, & de poculo hoc biberitis, mortem dñi annunciatis, donec uenerit. Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo domini indigne, reus erit corporis & sanguinis dñi,

* Matt. 26 Mar. 14. Luc. 22.

Probet autem homo seipsum, & sic de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Nam qui edit aut bibit indigne, iudicium sibijpsi edit & bibit, non dijudicans corpus domini. Propter hoc inter uos multi imbecilles & inualidi, & dormiunt multi. Etenim si nosipsos dijudicassemus, haudquaquã iudicati fuissemus. At cum iudicamur, à domino corripimur, ne cum mundo condemnemur. Itaq; fratres mei, cum conuenitis ad comedẽdum, alius alium expectate. Quod si quis esurit, domi edat, ne ad condemnationem conueniatis. Cætera uero, cum uenero, disponam.

CAPVT XII.

POrrò de spiritualibus fratres nolo uos ignorare. Scitis q̃ gentes fuistis, & ad simulachra muta utcunque ducebamini sequentes. Quapropter notum uobis facio, q̃ nullus per spiritum dei loquens, dicit anathema Iesum: * & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi per spiritum sanctum. Diuisiones autem donorum sunt, sed idem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, & idem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem est deus, efficiens omnia in omnibus. Vnicuique uero datur manifestatio spiritus ad id quod expedit. Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij uero sermo scientiæ secundum

Mar.9.

dum eundem spiritum, alij uero fides per eundem spiritū, alij uero dona sanationum per eundem spiritum, alij uero efficaciæ potentiarum, alij uero prophetia, alij uero discretiones spirituum, alij uero genera linguarū, alij uero interpretatio linguarum, sed omnia hæc efficit unus ille & idē spiritus, *diuidens* peculiariter unicuique sicuti uult. * Quemadmodū enim corpus unum Rom. 12.
est, & mēbra habet multa, omnia uero mem Ephe. 4.
bra corporis unius multa cum sint, unum sunt corpus, sic & Christus. Etenim per unū spiritum nos omnes in unū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, et omnes unum spiritū hausimus. Etenim corpus non est unum membrum, *sed multa. Si dicat pes*, non sum manus, non sum de *corpore: num idcirco non* est de corpore? Et si dicat *auris*, *non sum* oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi olfactus? Nunc aūt deus posuit mēbra, unūquodq; singulatim in corpore quemadmodum uoluit. Quod si essent omnia unū membrum, ubi corpus? Nunc autē multa quidē membra, unum uero corpus. At non potest oculus dicere manui, Non est mihi opus te: aut rursum caput pedibus, Non est mihi opus uobis; imò multo potius, quæ

uidentur membra corporis imbecilliora esse, necessaria sunt: & quæ putamus minus honesta esse corporis, his honorem uberiorem apponimus: & indecora nostri, copiosiorem decorem habent. Cæterũ quæ decora sunt nostri, non indigent: sed deus simul temperauit corpus, ei cui deerat, copiosiorem addens honorem, ne sit dissidiũ in corpore, sed inuicem alia pro alijs eandem solicitudinem gerant membra. *Et siue patitur unum membrum, simul patiũtur omnia membra: siue glorificatur unũ membrum, simul gaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra ex parte.

Rom.8. Heb.4.

*Et alios quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationũ, subsidia, gubernationes, genera linguarũ. Num omnes apostoli? num omnes prophetæ? nũ omnes doctores? num omnes potestates? num omnes dona habẽt sanationum? num omnes linguis loquũtur? num omnes interpretantur? *Sectemini uero dona potiora. Et adhuc his excellentiorem uiam uobis ostendo.

Ephe. 4.

Infra 14.

CAPVT XIII.

Si linguis hominum loquar et angelorũ, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, & nouerim mysteria

steria omnia, omnemq; scientiam: & si habeam omnem fidem, adeo ut montes loco dimoueam, charitatem autem nō habeam, nihil sum. Et si insumam in alimoniam omnes facultates meas, & si tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam, nihil utilitatis capio. * Charitas patiens est, benigna est, †charitas non inuidet, charitas non est procax, non inflatur, non est fastidiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet de iniustitia, sed congaudet ueritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquā excidit, siue prophetiæ abolebuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia abolebitur. Ex *parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Ast ubi uenerit quod perfectum* est, tūc quod ex parte est abolebitur. *Cum* essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebam, ut puer cogitabam: at ubi factus sum uir, aboleui puerilia. Cernimus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc uero cognoscam quemadmodum et cognitus sum. Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria hæc, sed maxima in his charitas. Sup. 10. †Phi. 2.

CAPVT XIIII.

sup. 12. Sectemini charitatem, æmulemini spiri
tualia, magis tamẽ ut prophetetis. Nam
qui loquitur lingua, non hominibus loqui
tur, sed deo: nullus enim audit, spiritu ue-
ro loquitur mysteria. Cæterũ qui prophe-
tat, hominibus loquitur ædificationem, &
exhortationem, & consolationem. Qui lo-
quitur lingua, seipsum ædificat: at qui pro
phetat, congregationem ædificat. Volo au
tem omnes uos loqui linguis, magis tamen
ut prophetetis. Maior enim qui prophetat
quàm qui loquitur linguis, nisi interpre-
tetur, ut ecclesia ædificationem accipiat.
Nunc autem fratres, si ueniam ad uos lin-
guis loquens, quid uobis prodero? nisi uo
bis loquar, aut per reuelationem, aut per
scientiam, aut per prophetiam, aut per do-
ctrinam? Quin & inanima, uocem red-
dentia, siue tibia, siue cithara, nisi distin-
ctionem sonis dederint, quomodo cogno-
scetur, quod tibia canitur, aut cithara? E-
tenim si incertam uocem tuba dederit,
quis apparabitur ad bellum? Sic & uos
per linguam nisi significantem sermonem
dederitis, quomodo intelligetur quod di-
citur? eritis enim in aërem loquentes. Tam
multa uerbi gratia, genera uocum sunt in
mundo, & nihil horum mutum. Itaque si
nesciero uim uocis, ero ei qui loquitur
barbarus, & qui loquitur, apud me barba-
rus,

rus. Itaq; & uos, quandoquidem sectatores estis spirituum, ad ædificationem ecclesiæ quærite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur. Nã si orem lingua, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igitur est? Orabo spiritu, sed orabo & mente. Canam spiritu, sed canam & mente. Alioqui si benedixeris spiritu, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarumactionem? Quandoquidem quid dicas, nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, uerum alius non ædificatur. *Gratias ago deo meo, quod magis quàm omnes uos linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quinq; uerba mente mea loqui, ut & alios *instituam, potius quàm decem millia uerborum lingua. *Fratres, ne sitis pueri sensibus, sed malitia pueri sitis: sensibus uero perfecti sitis. In lege scriptum est: * Varijs linguis, & labijs uarijs loquar populo huic, & ne sic quidem audient me, dicit dominus. Itaque linguæ signi uice sunt, non his qui credunt, sed incredulis: contra, prophetia non incredulis, sed credentibus. Ergo si conuenerit ecclesia tota simul, & omnes linguis loquantur: ingrediantur autem indocti aut increduli, nonne dicẽt uos insanire? Quod si omnes prophetetis, ingrediatur autem incredulus aut indoctus, sup. 7. Ephe. 4. Isa. 28.

coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: & sic occulta cordis eius manifesta fiunt: atq; ita procidens in faciem, adorabit deum, renuncians quod deus reuera in uobis sit. Quid igitur est fratres? Quoties conuenitis, unusquisq; uestrũ canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Siue lingua quis loquitur, fiat per binos, aut ad summum ternos, idq; uicissim, & unus interpretetur. Quod si non sit interpres, taceat in ecclesia, cæterum sibijpsi loquatur & deo. Prophetæ uero duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent. Porrò si alij fuerit reuelatum assidenti, prior taceat. Potestis enim singulatim omnes prophetare, ut omnes discant, & omnes cõsolationem accipiant: & spiritus prophetarũ prophetis subijciuntur. Non enim est confusionis author deus, sed pacis, ut in omnibus con-
2.Tim.2. gregationibus sanctorum. * Mulieres uestræ in ecclesijs sileant: nec enim permissum est illis ut loquantur, sed ut subditæ
Gal.3. sint, quemadmodũ & lex dicit: * Quod si quid discere uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus, in cœtu loqui. An à uobis sermo dei profectus est? An in uos solos incidit? Si quis uidetur propheta esse, aut spiritualis, agnoscat

scat quæ scribo uobis, q̃ domini sint præcepta: cæterũ si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad id enitamini, ut prophetetis, & loqui linguis ne uetueritis. Omnia decenter, & secundum ordinem fiant.

CAPVT XV.

NOtum autem uobis facio fratres euangelíũ, quod euangelizaui uobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & salutem consequimini, quo pacto annunciarim uobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim uobis in primis, quod & acceperã, quod Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris *secundum scripturas, & quod sepultus sit, & quod resurrexerit tertio die secundum scripturas, et quod uisus sit *Cephæ, deinde duodecim illis*: postea uisus est plus *quàm quingentis fratribus* simul, ex quibus plures manẽt *ad hunc usq̃* diem: quidam autem & obdormierunt.* Deinde uisus est Iacobo, post apostolis omnibus. Postremo uero omnium, uelut abortiuo uisus est & mihi. *Ego enim sum *minimus* apostolorum, qui non sum idoneus ut *dicar* apostolus, propterea quod persequutus sim ecclesiam dei. Sed gratia dei sum id quod sum. Et gratia eius, quæ profecta est in me, nõ fuit inanis, sed copiosius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia dei quæ mihi adest. Sive

Gal. 1.
Isa. 53.
Mat. ult.
Mar. 16.
Ephe. 3.

igitur ego, siue illi, sic prædicamus, & sic credidistis. Quod si Christus prædicatur à mortuis resurrexisse, quomodo dicunt quidam inter uos, non esse resurrectionem mortuorum? Porrò si resurrectio mortuorum non est, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, inanis uidelicet est prædicatio nostra, inanis autem est & fides uestra. Reperimur autem & falsi testes dei, quoniam testificati sumus de deo, quod excitauerit Christũ, quẽ non excitauit, si uidelicet mortui nõ resurgunt. Etenim si mortui non resurgũt, ne Christus quidẽ resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, superuacanea est fides uestra: ad huc estis in peccatis uestris. Igitur & qui obdormierunt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantũ fixam habemus, maxime miserabiles omniũ hominum
Col. 1. sumus. *Nunc autem Christus surrexit ex
1. The. 4. mortuis, primitiæ eorum qui dormierant fuit. Postq; enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorũ. Quemadmodum enim per Adam omnes moriuntur, ita & per Christum omnes uiuificabuntur, unusquisq; autem in proprio ordine: primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi in aduentu ipsius, mox finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum abolẽuerit omnem principatũ, & omnem potesta-

testatem ac uirtutem. * Nam oportet eum regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos. Nouissimus hostis abolebitur mors. * Nam omnia subiecit sub pedes illius. Atqui cum dicat, quod omnia subiecta sint, palàm est, excipiendum eũ qui subiecit illi omnia. Cum autẽ subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subijcietur ei qui illi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Alioqui quid facient ij qui baptizantur pro mortuis? si omnino mortui non resurgunt, cur et baptizantur pro mortuis? Quid & nos periclitamur omni tẽpore? Indies morior per nostrã gloriationem, quam habeo in Christo Iesu dño nostro. Si secundum hominem cum bestijs depugnaui Epheſi, quæ mihi utilitas, si mortui nõ resurgunt? * Edamus et bibamus, cras enim morimur. Ne decipiamini. Mores bonos colloquia corrũpunt mala. Expergiscimini iuste, & ne peccetis. Nam ignorationem dei nonnulli habent. Ad pudorẽ uobis loquor. At dicet aliquis: Quomodo resurgũt mortui? quali aũt corpore uenient? Stulte tu quod seminas non uiuificatur, nisi mortuũ fuerit. Et hoc q̃d seminas, non corpus, q̃d nascetur seminas, sed nudũ granum: exempli causa, tritici, aut alicuius ex cęteris. Sed deus illi dat corpus ut uoluit, & unicuique seminum suum corpus. Non omnis

Pſa. 109.
Heb. 2.
ſap. 2.
Iſa. 22.

caro eadem caro: sed alia quidem caro hominum, alia uero caro pecorum, alia uero piscium, alia uero uolucrum. Et sunt corpora cœlestia, & sunt corpora terrestria. Verum alia quidem cœlestium gloria, alia uero terrestriū, alia gloria solis, & alia gloria lunæ, et alia gloria stellarū. Stella siquidem à stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorū. Seminatur in corruptione, resurgit in incorruptibilitate: seminatur in ignominia, resurgit in gloria: seminatur in infirmitate, resurgit in potētia. Seminatur corpus animale, resurgit corpus spirituale: est corpus animale, & est corpus spirituale, quemadmodum & scriptū est:

Gen. 2. Factus est primus homo Adam in animā uiuentem, extremus Adā in spiritū uiuificantem. At non primum quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo ipse dominus de cœlo. Qualis terrenus ille, tales & hi qui terreni sunt: & qualis ille cœlestis, tales et hi qui cœlestes sunt. Et quemadmodum gestauimus imaginem terreni, gestabimus & imaginē cœlestis. Hoc aūt dico fratres, ꝙ caro & sanguis regni dei hęreditatē consequi non possunt. Necꝙ corruptio incorruptibilitatis hæreditatem accipit. Ecce mysterium uobis dico: Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immu-

immutabimur in puncto temporis, in momento oculi, per extremã tubã. Canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incortuptibilitatẽ, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Cum autẽ corruptibile hoc induerit incorruptibilitatẽ, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in uictoriam. *Vbi tuus mors aculeus? ubi tua inferne uictoria? Aculeus autẽ mortis, peccatũ: potẽtia uero peccati, lex. *Sed deo gratia, qui dedit nobis uictoriam per dñm nostrũ Iesum Christũ. Itaque fratres mei dilecti, stabiles sitis, immobiles, abundantes in opere dñi semper, cum *sciatis q labor uester nõ est inanis in dño.* Osee 13. Heb. 2. 1. Ioan. 5.

CAPVT XVI.

CAeterũ de collatione *in sanctos, quem* admodũ ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & uos facite. In una sabbatorum unusquisq uestrum apud se seponat, recondens quicquid commodum fuerit, ne cum uenero, *tunc* collationes fiant. Vbi uenero autem, quoscunq probaueritis per epistolas, hos mittam, ut perferant munificentiam uestram Hierosolymam: quod si fuerit operæpretium, ut & ipse proficiscar, *mecum* proficiscentur. Veniã autem ad uos, cum Macedoniã transiero. Macedoniam

enim pertranſiturus ſum. Apud uos autem fortè permanebo, aut etiam hybernabo, ut uos me deducatis quocunq; proficiſcar. Nolo enim uos nunc in tranſcurſu uidere, ſed ſpero tempus aliquantum manſurum me apud uos, ſi dominus permiſerit. Commorabor autem Epheſi, uſq; ad diem quin quageſimum. Nam oſtium mihi apertum eſt magnum & efficax, & aduerſarij multi. Quod ſi uenerit Timotheus, uidete ut abſq; metu ſit apud uos. Opus enim domini operatur, quemadmodum & ego. Ne quis igitur eum ſpernat, ſed proſequamini eum cum pace, ut ueniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. Porrò de Apollo fratre multum hortatus ſum illum, ut iret ad uos cum fratribus, & omnino non erat uoluntas nunc eundi: uenturus eſt autem, cum opportunitatem erit nactus. Vigilate, ſtate in fide, uiriliter agite, eſtote fortes: omnia uobis cum charitate fiant. Obſecro autem uos fratres, noſtis familiam Stephanæ eſſe primitias Achaiæ: et quod in miniſterium ſanctis ordinarũt ſeipſos, ut et uos ſubditi ſitis talibus, & omni adiuuanti & laboranti. Gaudeo uero de aduentu Stephanæ & Fortunati, & Achaici, quoniam id quod mihi deerat ueſtri, hi ſuppleuerunt. Refocillauerunt enim ſpiritum meum ac ueſtrum. Agnoſcite itaque huiuſmodi.

Salu-

Salutant uos ecclesiæ Asiæ: salutant uos in domino multū Aquila et Priscilla, cum ea quæ in domo est ipsorum ecclesia. Salutant uos fratres omnes. Salutate inuicem osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non diligit dominum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Gratia dñi Iesu Christi sit uobiscū. Dilectio mea cum omnibus uobis in Christo Iesu, Amen.

AD CORINTHIOS PRIOR,
Missa fuit è Philippis per Stephanam & Fortunatum, & Achaicum, & Timotheum.

IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS SECUNDAM ARGUMENTŪ, PER ERASMUM ROTERODAMUM.

PRimū reddit *causas Corinthijs, quare* non reuiserit illos, *quemadmodum pollicitus* est epistola superiore: prius quædā præfatus de suis afflictionibus, quas ob Euangelium Christi perpetiebatur, ostendēs in tantis malis deū sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthijs eum, quem superiore epistola iusserat tradi satanæ, ut amanter reciperent castigatum, quem peccantem eiecerant. Hæc fermè capite 1. ac 2. Deinde prædicat studium suum in Euangelio prædicando, obiter taxans ac notans cæteros pseudapostolos, qui suo seruientes

quæstui, suæ studentes gloriæ, nusquã non pelliciebant ad legẽ Mosaicã, quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine huius accessione non esset spes salutis. Itaque umbris legis Mosaicæ præfert Euangelij lucem, subinde adhortans illos nõ ad cerẽmonias legis, sed ad conscientiam, uitamq; Christo dignam. Testans interim qua synceritate prędicauerit Euangelium Christi, quantumq; *malorum eius gratia* perpessus sit spe præmij cœlestis. Ad hęc indicat, quibus in rebus sita sit potissimum *Christiana* pietas. Hæc tractantur in calce cap. 2. cap. 3. 4. 5. & principio sexti. Nam reliqua huius capitis parte, simulq; initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem & sanctitatẽ suæ professionis, modis omnibus abstineant ab inquinamẽtis ethnicorũ, cum quibus nihil esset *illis cõmune*. Quarto loco *lenit superioris* reprehensionis acerbitatẽ, collaudans illorũ obedientiã, qp epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent: gratulaturq; qp is mœror temporarius summũ gaudium utriscp peperit, uelut cum ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas. Quinto loco cũ exemplo Macedonũ, tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quisque facultate, proq; animi propensione conferat aliquid in subsidium san-

sanctorum qui Hierosolymis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negotij missō Tito cum altero collega, ut plerique putant, Luca, quos commendat Corinthijs. Hæc agit cap. 8. & 9. Sexto, quos ante taxauit oblique, palàm insectatur pseudapostolos, qui fastu ac supercilio dignitatē ac maiestatem apostolicā præ se ferebant, Paulum in contemptū uocātes uelut humilem, ut qui cerdonicā exercuerit, uelut imperitum, & infantem, ad hæc toties cæsum ac uexatum iniurijs. Aduersus hos autoritatem suam asserit apud Corinthios, testās nusquā sibi *deesse autoritatē* ac potestatem apostolicam, sed qua nolit uti grauandis aliijs, quemadmodū cæteri: sed tantū ad commodum *suorū & Christi* gloriam. Deinde præfatus ueniam *stultitiæ, quod de se* glorioſius quædam dicere cogeretur: *primum* æquat se summis apostolis: deinde præfert etiam, idq; multis nominibus, uel quod latius sparserit euāgelij doctrinam, uel q; unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neque per suos grauans Achaicos: uel quod plura perpessus sit euangelij causa, q; illorum quis q;, ea sibi gloriæ uertens, ob quæ quibusdam uidebatur contemptior. Porrò sermonis imperitiā agnoscens, modestiæ causa, rerum scientiā sibi uindicat, ne quid uel hic desiderent. Postremo, quoniam pseuda

postoli fictis angelorum uisionibus sese uenditabant apud simplices, Paulus ueram & insignem adducit uisionem, se raptum in tertium usq; cœlum: atq; illic edoctum quæ captum hominum excedãt. Hæc ferè cap. 10. 11. & 12. Septimo, ne per pseudapostolos relaberẽtur in pristina uitia, testatur sibi in animo esse, inuisere illos, cum autoritate interminans, ne tales eos offendat, ut sui dissimilis esse cogatur, aut ne sicut epistola sæuire coactus est, ita præsens quoq; sæuire cogatur, quod ante hac non fecerit, cum suo iure potuisset. Hæc agit in calce capitis 12. & cap. 13. Græcorum inscriptiones testantur hanc epistolam missam è Philippis per Titum & Lucam. Cæterũ argumenta quę nullo autore, sed cõmoda breuitate habentur in Latinis codicibus, testantur per eosdem missam è Troade. Nam *huius loci* meminit cap. 2.

Argumenti finis.

AD CORINTHIOS secunda.

CAPVT I.

PAulus apostolus Iesu Christi per uoluntatẽ dei, ac Timotheus frater, congregationi dei quæ est Corinthi unà

unà cum sanctis omnibus qui sunt in tota Achaia. * Gratia uobis & pax à deo pa- Gal.1.
tre nostro & domino Iesu Christo. Benedi- Ephes. 1.
ctus deus & pater domini nostri Iesu Chri 1.Pet.1.
sti, qui est pater misericordiarum, & deus omnis consolationis, consolans nos in omni afflictione nostra, in hoc, ut possimus cõsolari eos qui sunt in quauis afflictione, per consolationem qua nosipsos cõsolatur deus. Quoniã sicut abundãt afflictiones Christi in nobis, ita per Christũ abundat & consolatio nostra. Siue autem affligimur, id fit pro uestri consolatione ac salute, quæ operatur in tolerantia *earundem afflictionum* quas & nos patimur: siue consolationem accipimus pro uestri consolatione ac salute: *spes etiã nostra firma* est pro uobis, cum sciamus, quod quemadmodum *participes* estis *afflictionum*, sic futuri sitis & *consolationis*. Non enim uolumus uos ignorare fratres de afflictione nostra, quæ nobis accidit in Asia: quoniã supra modum grauati fuimus supra uires, adeo ut desperaueri-mus etiam de uita. Quin ipsi in nobisipsis sententiam mortis acceperamus, ne cõfideremus in nobisipsis, sed in deo, qui ad uitam suscitat mortuos: qui ex tãta morte eripuit nos, & eripit: in quo spem fixam habemus, quod etiam posthac erepturus sit, simul adiuuantibus & uobis per deprecatio

nem pro nobis, ut ex multis personis pro dono in nos collato, per multos gratiæ agã tur pro nobis. Nã gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, q̃ cum simplicitate & synceritate dei, non sapientia carnali, sed per gratiam dei conuersati fuerimus in mundo: abundantius autem erga uos. Non enim alia scribimus uobis quàm quæ legitis, aut etiam agnoscitis. Spero autem q̃ usq; ad finẽ quoq; agnoscetis, quemadmodum & agnouistis nos ex parte: quoniam gloria uestra sumus, quemadmodum & uos nostra, in die domini Iesu. Et hac fiducia uolebam ad uos uenire prius, ut geminam apud uos inirem gratiã, & per uos pertransire in Macedoniã: et rursum à Macedonia uenire ad uos, ac à uobis deduci in Iudæam. Hoc igitur cum in animo uersarem, nuncubi leuitate sum *usus? aut* num quæ *cogito secundum* carnem cogito? ut sit apud me, * quod est etiam, etiam: & quod est non, non. Imò fidelis deus, quod sermo noster erga uos non fuit etiã, & non. Nam dei filius Iesus Christus, qui inter uos per nos prædicatus est, per me & Syluanum ac Timotheum, non fuit etiam, & nõ: sed etiam per ipsum fuit. Quotquot enim sunt promissiones dei, per ipsum sunt etiã, & per ipsum amẽ, deo ad gloriam per nos. Porrò qui confirmat nos unà uobiscum in Christum:

Matth. 5. Iaco. 5.

Christum: & qui unxit nos, deus est: qui etiam obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. Ego uero testem deum inuoco in animam meam, quod parcens uobis, nondum uenerim Corinthum: nõ quod dominemur uobis nomine fidei, sed adiutores sumus gaudij uestri: nam fide statis.

CAPVT II.

SEd decreui apud memetipsum hoc, non iterum cum dolore ad uos uenire. Nam si ego mœrore uos afficiam, & quis est qui exhilaret me, nisi is qui mœrore afficitur ex me? Et scripsi uobis hoc ipsum, ne si uenissem ad uos, dolorem caperem ex his, ex quibus oportebat me capere uoluptatem: *fiduciam hanc habens erga uos omnes*, q̃ meum gaudium *omnium uestrum sit.* Nam ex multa afflictione et anxietate *cordis* scripsi uobis, per multas lachrymas: nõ ut mœrore afficeremini, sed ut cognosceretis charitatem quam habeo abũdantius erga uos. Quod si quis dolore affecit, non me dolore affecit, sed ex parte, ne aggrauem omneis uos. Sufficit istiusmodi homini increpatio hæc, quæ facta est à pluribus, adeo ut è diuerso magis condonare debeatis & consolari: ne quo modo fiat, ut immodico *dolore* absorbeatur huiusmodi. Quapropter obsecro uos, efficite, ut uadeat in illum chari-

tas. Nam & in hoc scripserã, ut cognoscerem probationem uestri, an ad omnia obedientes sitis. Cui uero condonatis aliquid, & ego condono. Nam & ego si quid condonaui, cui condonaui, propter uos condonaui in conspectu Christi, ne occuparemur à satana. Nõ enim illius cogitationes ignoramus. Cæterum cum uenissem Troadem in euangelium Christi, & ostium mihi esset apertum per dominum, non habui relaxationẽ spiritu meo, eo quod non inuenissem Titum fratrem meum: sed dimissis illis, abij in Macedoniam. Deo autẽ gratia, qui semper triũphat per nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Quoniã Christi bona fragrantia sumus deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: his quidem odor mortis ad mortem, illis uero odor uitæ ad uitã. Et ad hæc quis idoneus? Non enim sumus ut plerique cauponantes sermonem dei, sed uelut ex synceritate, sed uelut ex deo in conspectu dei per Christum loquimur.

CAPVT III.

INcipimus rursus nosipsos commendare. Num egemus, ut nonnulli, commendatitijs epistolis apud uos, aut à uobis cõmendatitijs? Epistola nostra uos estis, inscripta in cordibus nostris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, dum declaratis

ratis qꝑ estis epistola Christi ſubministrata,
à nobis inſcripta, non atramento, ſed ſpiri-
tu dei uiuentis: non in tabulis lapideis, ſed
in tabulis cordis carneis. * Fiduciã autem Heb. 4.
huiuſmodi habemus per Christum erga de-
um: non qꝑ idonei ſimus ex nobiſipſis cogi
tare quicquam, tanquam ex nobiſipſis, ſed
ſi ad aliquid idonei ſumus, id ex deo eſt: q
& idoneos fecit nos miniſtros noui teſta-
menti, non literæ, ſed ſpiritus. Nam litera
occidit, ſpiritus autẽ uiuificat. Quod ſi ad-
miniſtratio mortis in literis, deformata in
ſaxis, fuit in gloria: adeô * ut non poſſent Exo. 34.
oculos intendere filij Iſrael in faciem Moy
ſi, propter gloriam uultus eius, quæ abole-
tur: cur non potius adminiſtratio ſpiritus
erit in gloria? Nam ſi adminiſtratio conde-
mnationis *gloria, multo magis* excellit ad-
miniſtratio iuſtitię *in gloria. Quando*quidẽ
ne glorificatũ quidem fuit, quod glorifica-
tum eſt in hac parte propter eminentẽ glo-
riã. Etenim ſi quod aboletur fuit in gloria,
multo magis id quod manet, eſt in gloria.
Itaqꝫ cum habeamus huiuſmodi ſpem, mul
ta libertate utamur: & nõ quemadmodum
*Moyſes ponebat uelamen in facie ſua, ne Ibidem.
intenderent filij Iſrael in finem eius quod
abolebatur. Sed obcæcati ſunt ſenſus illo-
rum. Nam uſqꝫ ad diem hodiernũ *idem* ue-
lamen in lectione ueteris teſtamenti manet:

nec tollitur uelum, quod per Christum abo
letur. Sed ad hunc usq; diem, cum legitur
Moses, uelamen cordibus illorum impositum est. At ubi conuersi fuerint ad dominũ,
Ioan.4. tolletur uelamen. * Dominus autem spiritus est. Porrò ubi spiritus domini, ibi liber
tas. Nos autem oẽs retecta facie gloriam
domini in speculo repræsentantes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in
gloriam, tanquam à domini spiritu.

CAPVT IIII.

PRopterea cum ministerium hoc habea-
mus, ut nostri misertus est deus, haud de
generamus: sed reiecimus occultamẽta de-
decoris, non uersantes per astutiam, neque
dolo tractantes uerbum dei: sed manifesta-
tione ueritatis, commendantes nosipsos a-
pud omnem conscientiam hominum in con
spectu dei. Quod si adhuc uelatum est euan
gelium nostrum, in his qui pereũt uelatum
Esa.6. est. * In quibus deus huius sæculi excæca-
Ioan.12. uit sensus incredulorum, ne illucesceret il-
lis lumen euangelij gloriæ Christi, qui est
imago dei. Nõ enim nosipsos prædicamus,
sed Christum Iesum dominum: nos autem
seruos uestros propter Iesum. Quoniã de-
us est, qui iussit è tenebris lucem illucesce-
re, qui luxit in cordibus nostris ad illumi-
nationem cognitionis gloriæ dei, in facie
Iesu Christi. Habemus autem thesaurum

hunc

hunc in testaceis uasculis, ut uirtutis eminentia sit dei, & non ex nobis, dum in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non destituimur: persequutionem patimur, at non in ea deserimur: deijcimur, at non perimus, semper mortificationem domini Iesu in corpore circumferētes, ut & uita Iesu in corpore nostro manifestetur. Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifestetur in mortali carne nostra. Itaq; mors quidem in nobis agit, uita uero in uobis. Cæterum cum habeamus eundem spiritum fidei, iuxta illud quod scriptum est: ✶ Credidi, & ideo loquutus sum: & nos credimus, quapropter & loquimur, scientes *quod qui suscitauit dominum* Iesum, nos quoq; per Iesum *suscitabit, &* constituet nobiscum. Nam omnia propter *uos, ut beneficium* quod exundauit, pluribus gratias agentibus, exuberet in gloriam dei. Propterea non defatigamur, sed quamuis externus homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur in dies singulos. Nam momentanea leuitas afflictionis nostræ, mire supra modum æternum pondus gloriæ parit nobis, dum non spectamus ea quę uidentur, sed ea quæ non uidentur. Nam *quæ uidentur*, temporaria sunt: at quæ non uidentur, æterna. Psal. 115.

CAPVT V.

SCimus enim, quod si terrenum nostrum domiciliũ huius tabernaculi destructum fuerit, ædificationem ex deo habemus, domicilium non manufactum, æternum in cœlis. Nã in hoc gemimus, domicilio nostro, quod è cœlo est superindui desiderantes: si tamen induti, non nudi reperiemur. Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus onerati, propterea quod nolimus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à uita. Porrò qui parauit nos in hoc ipsum, deus est, qui idem dedit nobis arrabonem spiritus. Itaq; bono animo sumus semper, & scimus quod cum domi sumus in corpore, peregrinamur à deo. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Cõfidimus autem & probamus magis peregre abesse à corpore, & præsentes adesse apud deum. Quæ propter contendimus, siue domi præsentes, siue foris peregre agẽtes, ut illi placeamus.

Rom. 14. *Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunali Christi, ut reportet unusquisq; ea quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit siue bonum, siue malum. Scientes igitur terrorem illum domini, suademus hominibus, deo uero manifesti sumus. Spero autem nos & in conscientijs uestris manifestos esse. Non enim iterũ nosipsos commendamus uobis, sed occasionem damus

uobis

uobis gloriandi de nobis, ut aliquid habeatis aduersus eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Nam siue insanimus, deo insanimus: siue sani sumus, uobis sani sumus. Charitas enim Christi constringit nos, iudicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt: & pro omnibus mortuus est, ut qui uiuũt, posthac non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaq; nos posthac neminem nouimus secundum carnem. Porrò etiam si cognouimus Christum secundum carnem, nunc tamen non amplius nouimus. Proinde si quis est in Christo, noua creatura est. Vetera præterierunt, *ecce noua facta sunt omnia. Omnia autẽ ex deo, qui *reconciliauit nos* sibi per Iesum Christum, deditq; nobis *ministerium* reconciliationis: quandoquidem deus erat *in* Christo, mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata sua: & posuit in nobis sermonem recõciliationis. Itaq; nomine Christi legatione fungimur, tanquã deo uos obsecrante per nos, rogamus pro Christo, reconciliemini deo. Eum enim qui non nouit peccatum, pro nobis peccatũ fecit, ut nos efficeremur iustitia dei per illum. Esa. 43. Apoc. 21.

CAPVT VI.

QVin & adiuuantes obsecramus, ne in uacuum gratiam dei receperitis. Dicit

Esa. 49. enim: *In tempore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi. Ecce nunc tem-
2. Cor. 4. pus acceptum, ecce nunc dies salutis. *Ne quam usquã demus offensionem, ne reprehendatur ministerium: sed in omnibus commendemus nosipsos, ut dei ministri, in tolerantia multa, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs, in puritate, in scientia, in animi lenitate, in benignitate, in spiritu sancto, in charitate non simulata, in sermone ueritatis, in potentia dei, per arma iustitiæ dextra ac siniſtra, per gloriam & ignominiam, per conuicia & laudes: quasi impostores, & tamen ueraces: quasi ignoti, & tamen noti: quasi moriẽtes, & ecce uiuimus: quasi correpti, & non occisi: quasi dolentes, semper tamen gaudentes: quasi paupes res, multos tamen ditantes: ut nihil habentes, & tamen omnia possidentes. Os nostrum apertum est erga uos, Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Non estis angusti in nobis, sed angusti estis in uisceribus uestris. Eandem autem remunerationem ut à filijs exigo. Dilatemini & uos, ne ducatis
Eccli 13. iugum cum incredulis. * Quod enim consortiũ iustitiæ cum iniustitia? aut quæ communio luci cum tenebris? aut quæ concordia Christo cum Belial? aut quæ pars fideli cum

li cum infideli? aut quid conuenit templo dei cum simulacris? * Nam uos templum estis dei uiuentis, quemadmodum dixit deus: Inhabitabo in illis, & inambulabo: * & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Quapropter * exite de medio illorum, & separemini ab illis, dicit dominus: & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiã uos, & ero uobis loco patris, & uos eritis mihi uice filiorum ac filiarum, dicit dominus omnipotens. 1. Cor. 3. & 6. Leui. 26. Esa. 52.

CAPVT VII.

HAs igitur promissiones cum habeamus chariſſimi, mundemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctimoniam cum timore dei. Capaces estote nostri, neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem fraudauimus. Non hoc ad condemnationem uestri dico. Siquidem iam ante dixi uobis, quod in cordibus nostris estis ad commoriendum & conuiuendũ. Multa mihi fiducia erga uos, multa mihi gloriatio de uobis. Implctus sum consolatione: uehementer exundo gaudio in omni afflictione nostra. Etenim cum ueniſſemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro nostra, sed in omnibus affligebamur, foris pugnæ, intus terrores. Verum qui consolatur humiles, consolatus est nos deus per aduentum Titi, non solum

autem per aduentum illius, uerumetiã per consolationem, quam ille accepit de uobis cum annunciaret nobis uestrũ desiderium, uestrum fletum, uestrum pro me studium, adeò ut magis gauisus fuerim. Nam etiam si cõtristaui uos per epistolam, non me pœnitet, etiãsi pœnituisset. Video nanq; quod epistola illa, tametsi ad tempus, contristauit uos: nunc gaudeo, non q̃ contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad pœnitentiam. *Nam contristati estis secundum deum, sic ut nulla in re detrimento sitis affecti per nos. Nam qui secundum deum est dolor, is pœnitentiam ad salutem haud pœnitendam parit, contra mundi dolor mortem adfert. Ecce enim istuc ipsum quod secundum deum contristati fuistis, quantã in uobis genuit solicitudinẽ imò satisfactionem, imò indignationem, imò timorem, imò desiderium, imò æmulationem, imò uindictã? Siquidem ubiq; commendastis uosipsos, q̃ puri sitis in eo negotio. Proinde tametsi scripsi uobis, non id feci eius causa, qui læserat: nec eius causa qui læsus fuerat, sed ob id, ut palàm fieret studium uestrum pro nobis apud uos in conspectu dei. Idcirco consolationem accepimus ex consolatione uestri: quin uberius insuper gauisi fuimus ob gaudiũ Titi, quod refocillatus sit spiritus illius ab oẽibus uobis: quod si quid apud

1. Pet. 2.

illum

illũ de uobis gloriatus sum, non fuerim pudefactus, sed ut omnia cum ueritate loquuti sumus uobis, ita & gloriatio nostra quæ usus eram apud Titum, ueritas facta est. Et uiscera illius maiorem in modum erga uos affecta sunt, dum recolit omnium uestrum obedientiam, quemadmodũ cum timore ac tremore exceperitis ipsum. Gaudeò ꝙ in omnibus confidam uobis.

CAPVT VIII.

CErtiores autẽ uos facio fratres de gratia dei, quæ data fuit in ecclesijs Macedoniæ: quoniam per multam probationem afflictionis exuberauit gaudiũ illorum, & profunda paupertas illorum exundauit in diuitias simplicitatis ipsorum. Nam pro uiribus (testor) etiam supra uires prompti fuerunt, multa cum obtestatione rogantes nos, ut beneficium & societatem ministerij susciperemus in sanctos, ac non quatenus sperabamus: quinetiam semetipsos dederunt primũ dño, deinde & nobis per uoluntatem dei, in hoc ut adhortaremur Titum: ut quemadmodum ante cœpisset, ita & consummaret hanc quoq; erga uos beneficentiam. Imò quemadmodũ ubiq; abundatis fide, & sermone, & scientia, et omni diligẽtia, & in ea quæ ex uobis erga nos est charitate, facite ut in hac quoq; beneficentia abundetis. Nõ secundũ imperiũ loquor, sed per

solicitudinẽ, erga alios etiã uestræ dilectíonis synceritatem approbrans. * Nostis enim
Rom. 10. beneficentiã domini nostri Iesu Christi, q̃ propter uos pauper factus sit, cum esset diues, ut uos illius pauptate ditescaretis. Et consilium in hoc do, nam hoc uobis conducit: qui quidem non solum facere, uerumetiã uelle iam cœpistis anno superiore. Nũc autem & illud, quod facere cœpistis, perficite: ut quemadmodum uoluntas prompta fuit, ita & perficiatis ex eo quod potestis. Etenim si prius adsit animi promptitudo, ea iuxta quicquid illud est, quod possidet aliquis, accepta est: non iuxta id quod non possidet. Nõ enim, ut alijs relaxatio sit, uobis autem angustia: sed ut ex æquabilitate in præsenti tempore uestra copia illorũ succurrat inopiæ, & illorum copia uestræ succurrat inopiæ, ut fiat æquabilitas, quemad
Exo. 16. modum scriptum est: * *Qui multum habebat, huic nihil superfuit:* & qui paulum habebat, is nihilo minus habuit. Gratia autẽ deo, qui dedit eandẽ solicitudinem pro uobis in corde Titi, qui exhortationem acceperit: quin potius cum esset diligentior, sua pte sponte ad uos uenerit. Misimus autem unà cum illo fratrem eum, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: nec id solũ, uerumetiam delectus est ab ecclesijs comes peregrinationis nostræ, cum hac beneficentia,

tia, quæ administratur à nobis ad eiusdem domini gloriam, & animi uestri promptitudinem: declinantes hoc, ne quis nos carpat in hac exuberantia, quæ administratur à nobis, procurantes honesta, * nõ tantum coram domino, sed etiã corã hominibus. Rom. 12.
Misimus autẽ unà cum illis fratrẽ nostrũ, quem probaueramus in multis sæpenumero diligentẽ, nunc autẽ multo diligentiorẽ, ob multam fiduciam quã habeo erga uos: siue Titi nomine, qui socius meus est, & erga uos adiutor, siue aliorũ, qui fratres nostri sunt, & legati ecclesiarum, gloria Christi. Proinde documentum charitatis uestrę & nostræ de uobis gloriationis, in eos demonstretis, etiã in conspectu ecclesiarum.

CAPVT IX.

NAm de subministratione quidem quæ fiat in sanctos, superuacuum est mihi scribere uobis. Noui enim promptitudinẽ animi uestri, quã de uobis iacto apud Macedones. Quod Achaia parata est ab anno superiore, & uestrum exemplum prouocauit complures. Misi tamen hos fratres, ne gloria nostra, qua glorior de uobis inanis fiat in hac parte: ut quemadmodum dicebam, parati sitis: ne quo pacto fiat, ut si mecum uenerint Macedones, & offenderint uos imparatos, nos pudore suffundamur: ut ne dicam uos, in hoc ar-

gumento gloriationis. Proinde necessariũ arbitratus sum, adhortari fratres, ut prius accederent ad uos, & præpararẽt iam ante promissam bonam collationem uestram, ut ea sit in promptu, sic, tanquam bona collatio, & non tanq̃ fraudatio. Illud autẽ dico: Qui sementem facit parce, is parce messurus est. Et qui sementẽ facit libenter, ac benigne largiẽdo, copiose messurus est: Vnus quisq̃ secundũ propositum cordis, non ex
Eccl. 35. molestia, aut ex necessitate. ✶ Nam hilarem datorem diligit deus. Potens est autẽ deus efficere, ut totum beneficium in uos exuberet, ut in omnibus omnẽ sufficientiã habentes exuberetis in omne opus bonũ, quẽad-
Psa. 111. modum scriptum est: ✶ Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculũ. Porrò qui suppeditat semen seminanti, is & panem in cibum suppeditet, *et multiplicet* sementem uestram, & augeat prouentus iustitiæ uestræ, ut in omnibus locupletemini in omnem simplicitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur deo. Nam functio huius ministerij non solum supplet ea quæ desunt sanctis, uerumetiã exuberat in hoc, q̃ per multos agantur gratiæ deo, qui per probationem ministerij huius glorificant deum, super obedientia consensus uestri in Euangelium Christi, et de simplicitate communicationis in ipsos, & in omnes, & in illorum

illorum oratione pro uobis, qui desiderant uos propter eminentem gratiam dei in uobis. Gratia autem deo super inenarrabili suo munere.

CAP. X.

CAeterum ipse ego Paulus obsecro uos per lenitatem & mansuetudinem Christi, qui iuxta faciem quidem humilis sum inter uos, absens tamen audax sum erga uos. Rogo autem uos, ne præsens audeam ea fiducia, qua existimor audax fuisse in quosdam, qui putant nos ueluti secundum carnem ambulare: nam in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Siquidem arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia deo ad demolitionem munitionũ, quibus armis consilia demolimur, *& omnem celsitudinem quæ extollitur ad uersus cognitionem dei, & captiuam* ducimus omnem cogitationẽ ad *obediendum* Christo: & in promptu habemus uindictã aduersus omnem inobedientiã, cum impleta fuerit uestra obedientia. Quæ in conspectu sunt uidetis? Si quis de seipso confidit quod Christi sit, illud rursum perpẽdat ex seipso, quod quemadmodum ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nam si & amplius quippiã glorier de potestate nostra, quam dedit dominus nobis in ædificationem, et non in destructionem uestri, non pudefiam, ne uidear ceu perterrefacere uos

per epistolas. Nam epistolæ quidē, inquit, graues sunt & robustæ, at præsentia corporis infirma, & sermo contemptus. Hoc reputet qui istiusmodi est, q̄ quales sumus sermone per epistolas cum absumus, tales sumus & cum adsumus facto. Non enim sustinemus inferere, aut conferre nosipsos cū quibusdam, qui seipsos commendant. Sed isti non intelligunt, q̄ ipsi inter sese seipsos metiuntur, et comparant semet sibi. At nos non in immensum gloriabimur, * uerum iuxta mensuram regulæ qua partitus est nobis deus, mensuram pertingēdi etiam usq; uos. Non enim quasi nō pertingamus usq; ad uos, extendimus nosipsos supra modū. Nam usq; ad uos quoq; p̄ruenimus in Euangelio Christi, non in immensum gloriantes super alienis laboribus, sperantes futurum, ut suboleſcente fide *uestra in uobis*, magnificemur *iuxta regulā* nostram in exuberantiam: *ut iis* quoq; regionibus, quæ ultra uos sunt euangelizem: non per alienam regulam, ut de his quæ parata sunt, gloriemur: sed qui gloriatur, in domino glorietur. Non em̄ qui seipsum cōmēdat, ille probatus est, sed is quem dominus commēdat.

CAPVT XI.

VTinam toleraſſetis me paulisper in insipientia mea. Imò et suffertis me. Nam zelotypus sum erga uos dei zelo. Adiun-

xi

xi enim uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis Christo, sed metuo, ne qua fi-
at, * ut quemadmodum serpens Euam de- Gen. 3.
cepit uersutia sua, ita corrumpantur sensus uestri à simplicitate, quæ erat erga Christum. Nam si is qui uenit, alium Iesum prædicat, quem non prædicauimus: aut si spiritum alium accipitis, quē nō accepistis, aut Euangeliū aliud, quod nō accepistis, recte sustinuissetis. Arbitror enim me nihilo inferiorem fuisse eximijs apostolis. Cęterum licet imperitus sim sermone, non tamen scientia. Verum ubiq; manifesti fuimus in omnibus erga uos. Num illud peccaui, qđ meipsum humiliarim, ut uos exaltaremini? quod gratuito Euangelium dei prædicauerim *uobis? Cæteras ecclesias* deprædatus sum, accepto ab illis stipendio, *quo uobis* inseruirem. Et cum apud uos essem, & egerem, nō onerosus fui cuiquam. Nam qđ mihi deerat, suppleuerunt fratres qui uenerant à Macedonia, & in omnibus sic me seruabā, ne cui essem onerosus, atq; ita seruabo. Est ueritas Christi in me, qp hæc gloriatio non interrūpetur cōtra me in regionibus Achaiæ. Quapropter? an qp non diligam uos? Deus nouit. Verū qp facio, idem & faciam, ut amputem occasionem *ijs* qui cupiunt occasionem, ut in eo de *quo* glorientur, reperiantur, quemadmodū & nos,

Siquidem istiusmodi pseudapostoli operarij dolosi sunt, sumpta persona apostolorum Christi, atq; haud mirū, quandoquidem ipse satanas trāsfiguratur in angelum lucis. Non magnum est igitur, si et ministri illius personam in se transferunt, quasi sint ministri iustitiæ, quorū finis erit iuxta opera eorum. Iterū dico, ne quis me putet insipientē esse, alioquin & iam ut insipientem accipite mē, ut paululū quiddā & ego glorier. Quod dico, nō dico secūdū dominum, sed uelut per insipientiam, in hoc argumento gloriationis. Quandoquidem multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis sapientes. Suffertis enim, si quis uos in seruitutem adigit, si quis exedit, si quis accipit, si quis attollit sese, si quis uos in faciem cædit, iuxta contumeliā loquor. Perinde quasi nos infirmi fuerimus, imò in quocunq; audet aliquis (per insipientiā loquor) audeo & ego. * Hebræi sunt, sum & ego: Israelitæ sunt, sum & ego: semen Abrahæ sunt, sum & ego: ministri Christi sunt (desipiens loquor) excellentius sum ego: in laboribus copiosius, in uerberibus supra modum, * in carceribus abundantius, in mortibus frequēter. A Iudæis quinquies quadragenas plagas una minus accepi. * Ter uirgis cæsus fui, semel fui lapidatus;

1. Cor. 4. sup. 6. 2. The. 3. Act. 16.

pidatus, * ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi, in itineribus ſæpe, in periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gẽtibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis inter falſos fratres, in labore & moleſtia, in uigilijs ſæpe, in fame & ſiti, in ieiunijs ſæpe, in frigore * & nuditate, præter ea quæ extrinſecus accidunt, incumbens mihi quotidiana cura omnium eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis offenditur, & ego non uror? Si gloriari oporteat, de his quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Act. 28. Act. 20.

CAPVT XII.

DEus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, *qui eſt laudandus in ſæcula*, nouit ꝙ non mentiar. *In Damaſci *ciuitate* gentis præfectus nomine Aretæ *regis* excubias poſuerat in Damaſcenorum urbe, cupiens me comprehendere, ac per feneſtram in ſporta demiſſus fui per mœnia, effugiq; manus eius. Gloriari ſanè non expedit mihi: ueniam enim ad uiſiones & reuelationes domini. Noui hominem in Chriſto ante annos quatuordecim: an in corpore, neſcio: an extra corpus, neſcio: deus nouit, raptum huiuſmodi in tertium *uſque* cœlum. Et ſcio huiuſmodi hominem: an in corpore, an extra corpus, neſcio. Act. 9.

deus nouit, raptum fuisse in paradisum, & audisse arcana uerba, quæ fas non sit homi ni loqui. Super huiusmodi homine gloriabor, de meipso uero non gloriabor, nisi super infirmitatibus meis. Nam si uoluero gloriari, non ero insipiens, ueritatem enim dicam: sed parco uobis, ne quis de me cogi tet, super id quod uidet esse me, aut quod audit ex me. Et ne excellentia reuelationũ supra modũ efferrer, datus fuit mihi stimulus per carnẽ, nuncius satanæ, ut me colaphis cæderet, ne supra modum efferrer. Super hoc ter dominum rogaui, ut discederet
Deut.3. à me, & dixit mihi, * Sufficit tibi gratia mea: nam uirtus mea per infirmitatem perficitur. Libẽtissime igitur gloriabor potius super infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus Christi. Quamobrẽ placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persequutionibus, in anxietatibus pro Christo. Cũ enim infirmus sum, tunc robustus sum. Factus sum insipiens gloriando. Vos me coegistis, nam ego debueram à uobis commendari. Nulla eñ in re inferior fui sum̃is apostolis, tametsi nihil sum. Signa quidẽ apostoli peracta fuerunt inter uos cum omni patientia, & signis, & prodigijs, & potẽtibus factis. Nã quid est in quo fuistis inferiores cæteris ecclesijs, nisi q̃ ipse ego non fuerim uobis onerosus?

sus? Condonate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio propensus animo sum, ut ueniam ad uos, nec ero uobis oneros⁹. Nõ enim quę ro quæ uestra sunt, sed uos. Non enim debent filij parentibus recondere, sed filijs parentes. Ego uero libentissime impendam & expendar pro animabus uestris: licet uberius uos diligens, minus diligar. Sed esto, ipse nõ grauaui uos, uerum cum essem astutus, dolo uos cepi. Num per quẽquam eorum quos misi ad uos, expilaui uos? Rogaui Titum, & unà cum illo misi fratrem. Num quid à uobis extorsit Titus? An non eodem spiritu ambulauimus? an nõ ijsdem uestigijs? Rursum arbitramini ꝙ nos uobis excusemus? In conspectu dei, in Christo loquimur, *sed omnia charissimi* pro uestra ædificatione. *Nã metuo, ne qua fiat, ut* si uenero, non quales uelim *reperiam uos, &* ego reperiar uobis qualẽ nolitis. ✶Ne quo- Gal. 5.
modo sint contentiones, æmulationes, iræ, concertationes, obtrectationes, susurri, tumores, seditiones: ne iterũ ubi uenero, humilem faciat me deus meus apud uos, ut lugeam *multos eorum qui* ante peccauerũt, nec eos pœnituit immunditiæ, libidinis ꝙ & impudicitiæ quam patrarunt.

CAPVT XIII.

HIc tertius erit aduentus meus *ad uos*. ✶In ore duorum testium aut *trium* con- Deut. 17.

Matt. 18. Ioan. 8. Heb. 10. ſtituetur omne uerbum. Prædixi, & prædico, ut præſens cum eſſem iterum, ita & abſens nunc ſcribo ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis omnibus, quod ſi uenero denuo, non parcam. Quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Chriſti, qui erga uos non eſt infirmus, ſed potens eſt in uobis: nam quamuis crucifixus fuit ex infirmitate, uiuit tamen ex uirtute dei. Siquidem & nos infirmi ſumus in illo, ſed uiuemus cum illo ex uirtute dei erga uos. Voſipſos tentate, num ſitis in fide. Voſipſos probate. An nõ cognoſcitis uoſmetipſos, quod Ieſus Chriſtus in uobis eſt? Niſi ſicubi reprobi eſtis. At ſpero uos cognituros, quod nos non ſimus reprobi. Opto aũt apud deũ, ne quid mali faciatis, non quo nos probati appareamus, ſed ut uos, quod honeſtum eſt faciatis: nos uero ueluti reprobi ſimus. Non enim poſſumus quicq̃ aduerſus ueritatem, ſed pro ueritate. Gaudemus enim cum nos infirmi fuerimus: uos aũt ualidi fueritis. Hoc autẽ inſuper optamus ueſtrã integritatẽ. Propterea hæc abſens ſcribo, ne cum præſens fuero rigidus ſim iuxta poteſtatem, quam dedit mihi dñs in extructionẽ, & non in deſtructionẽ. Quod ſupereſt fratres, ualete, integri eſtote, conſolationem habete, unanimes ſitis, in pace agite, & deus charitatis ac pacis

tis erit uobiscum. Salutate uos mutuo sancto osculo. Salutant uos sancti omnes. Gratia domini Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio spiritus sancti sit cum omnibus uobis, Amen.
Ad Corinthios secunda, missa fuit à Philipis Macedoniæ per Titum & Lucam.

IN EPISTOLAM AD GAlatas Argumentum per Erasmum Roterodamum.

GAlatæ Græci sunt, sed ex Gallis oriundi. Vnde iuxta D. Hieronymum originis ingenium, ingenij tarditate referebãt. *Quandoquidem et Hilarius Gallus ipse, in hymnorum carmine Gallos indociles uocat.* Et Paulus *illos obiurgans anoitus*, appellat. Ad quorum ingenium *suũ attemperans* sermonẽ, acerbius illos castigat, q̃ ullos in cæteris epistolis, & reprehendit magis q̃ docet: ut quibus ratio suadere non poterat, reuocaret authoritas. Agit in hac epistola, *quod* nusquam non agit, ut à legis Mosaicæ *seruitute* inuitet ad Euangelij gratiam. Quod idem agit in epistola ad Romanos: nam utrisque idem error acciderat, sed diuersa ratione. Nam *Romani* primum in Iudaismum inducti, postea resipuerunt: Galatæ recte ab Apo-

stolo instituti, pseudapostolorum operaín Iudaismum retracti fuerunt. Quod Romani perperã instituti sunt, simplicitatis erat: ꝙ mox admoniti resipuerunt, prudentiæ. Contra, ꝙ Galatæ Christũ amplexi sunt, facilitatis erat: ꝙ protinus in Iudaismum relapsi, leuitatis atq; stultitiæ. Ad hos igitur subierant pseudapostoli, uelut à Petro & Iacobo summatibus apostolis missi, & Pauli authoritatem calumnijs eleuabant, negantes illi fidem habendam, qui sibi non constaret, nunc legis utens ceremonijs, susceptis uotis, rasoq; capite, & circunciso Timotheo: nunc cum ethnicis legem negligens ac damnãs: potius audiendos qui apud Petrum & Iacobum uersati fuissent, quiq; dominum Iesum uidissent, cum Paulus nec uidisset Christum, & discipulorum dũtaxat discipulus esset, *non Christi*. Proinde Paulus *uehementi* & acri oratione, neq; enim est ulla epistola *concitatior*: salubriq; austeritate, & clementi sæuitia, simul & Galatarũ errori medetur, & suam asserit authoritatem, & pseudapostolorum fraudulentiam aperit. In ipso statim epistolæ limine testatur, sese uel summis apostolis parem, aut etiam superiorem, in hoc ꝙ Euangelij prædicandi authoritatẽ à Christo iam immortali cœlitus accepisset, atq; hoc authore fretum in Arabia & Damasci ali-

aliquandiu prædicasse Christum, prius q̃ cum quoquã apostolorũ contulisset: deinde Hierosolymis uidisse quidẽ Petrum ac Iacobũ diebus perpaucis, neq; quicquam tamen ab illis adiutum esse: sub hæc in Syria & Cilicia quatuordecim annis Christi præconem egisse, donec admonitus diuinitus, Hierosolymã reuersus unà cum Barnaba ac Tito: cum primarijs apostolis contulit euangelium suũ, nõ q̃ de tot annorum prædicatione iam uenisset in dubium, sed ut eorum comprobatione, quorum summa erat apud omnes authoritas, magis confirmarentur cæteri: sed ita contulisse cum Petro, ut ab illo nihil accesserit q̃d ad Euangelij rem attineret, & adeo nõ fuisse se compulsum à Petro, ut gentibus legis onus imponeret, ut Antiochiæ Petrũ cibis cõmunibus uescentem, ubi se metu superuenientium Iudæorum è conuiuio subduceret, palàm in os reprehenderit, docẽs, ex fide contingere salutem euangelicam, non ex obseruatione legis iam antiquatæ. Id ueluti Petro dici cœptum, latius prosequitur, uersus ad Galatas: demonstrans, legẽ Mosaicam ad tẽpus modo fuisse datã, et ad unum Christum illa spectasse omnia, in illa fuisse carnem, in Euangelio spiritum: in illa umbras, in Euangelio lucem: in illa imagines, in Euangelio ueritatem: in illa seruitutem,

in Euangelio libertatem. Dementiæ uero esse, gustatis potioribus, ultro recidere ad deteriora. Hæc agit capite 1. 2. 3. 4. Deinde grauiter interminatus eis, ne circunci-sione recepta turpiter se dedant in seruitutem legis: ostendit, Christianam libertatem non esse peccandi licentiã, sed ultroneam functionem officiorum pietatis, quæ charitate dictante, non lege iubente præstantur. Postremo hortatur ad Christianã concordiam, *ad subleuandos infirmiores* aut lapsos, ad bene merendum de ijs, qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quoniam spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum ceremonijs temporarijs, temporaria fit gloria: obiter in odium uocans pseudapostolos, qui nõ ob aliud studebant circuncidi Galatas, nisi ut super hoc gloriarentur, uelut authores huius facinoris. Cui morbo affines *sunt, qui hodie* nouos cultus, & prodigiose insignes reperiunt, ut dicatur: Hoc hominum genus ille instituit. Hanc epistolam, ut apparet, Paulus, quo singularem erga Galatas affectum testaretur, totam sua manu scripsit, quum in alijs soleat duntaxat subscribere. Nostra argumenta scriptam testantur ab Epheso ciuitate, Græcorum inscriptiones ab urbe Roma.

Argumenti finis.

Epistola

CAPVT I.

Aulus apostolus, nõ ab hominibus, neq; per hominẽ, sed per Iesum Christum, ac deum patrem, qui suscitauit illum ex mortuis, quiq; mecum sunt omnes fratres, ecclesijs Galatiæ. * Gratia uobis & pax 2. Cor. 1.
à deo patre, & domino nostro Iesu Chri- Ephe. 1.
sto, qui dedit seipsum pro peccatis nostris, 1. Pet. 2.
ut eriperet nos ex præsenti sæculo malo, iuxta uoluntatẽ dei & patris nostri, cui gloria in sæcula sæculorũ, Amen. Miror q̃ à Christo, qui uocauit uos per gratiã, adeo cito *transferamini in aliud Euangelium*, quod non est aliud, *nisi quod quidam sunt*, qui turbant uos, & uolunt *inuertere Euangelium Christi*. Cæterum etiamsi nos, aut angelus è cœlo prædicauerit uobis Euangelium, præter id quod prædicauimus uobis, anathema sit. * Quemadmodum ante 1. Cor. 15
diximus, & nunc iterum dico: Si quis uobis prædicauerit Euangelium, præter id quod accepistis, anathema sit. Nunc enim utrum hominibus suadeo, an deo? aut quæro hominibus placere? Nam si hactenus hominibus placuissem, Christi seruus haudquaquam essem. Notum autem

uobis facio fratres, euangelium quod prædicatum est à me, non esse secundum hominem. Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Audistis em̃ meã conuersationem
Act.9. quondã in Iudaismo, * q̃ supra modũ persequebar ecclesiam dei, ac depopulabar illam, & proficiebã in Iudaismo supra multos æquales in genere meo, cũ uehementer
Phili.3. essem studiosus * à maioribus meis traditorum *institutorũ*. *Ast ubi deo*, qui segregauerat me ab utero matris meæ, & uocauit per gratiam suam in hoc, ut reuelaret filium suum per me: uisum est, ut prædicarem ipsum inter gentes, cõtinuo non contuli cum carne & sanguine, neq; redij Hierosolymã ad eos qui ante me fuerant apostoli, sed abij in Arabiam, ac denuo reuersus sum Damascũ. Deinde *post annos* tres redij *Hierosolymam*, *ut* uiderem Petrum, & mansi apud illũ dies quindecim. Alium autem ex apostolis non uidi quenq̃, nisi Iacobum fratrem domini. Porrò quæ scribo uobis, ecce corã deo, non mentior. Deinde ueni in regiones Syriæ, Ciliciæq̃. Eram autẽ ignotus iuxta faciẽ ecclesijs Iudææ, quæ erant in Christo. Sed tantũ hic rumor apud illos erat, Qui persequebatur nos ali quando, nunc prędicat fidẽ, quã quondam expugnabat, et glorificabant in me deum.

CAP.

CAPVT II.

DEinde post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolymam unà cum Barnaba, assumpto simul & Tito. Ascendi autem iuxta reuelationem, & contuli cum illis euangelium, quod prædico inter gentes: sed priuatim cum ijs qui erant in pretio, ne quo modo in uanum currerem aut cucurrissem. Sed neq; Titus qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus fuit circumcidi propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent. Quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, ut ueritas euãgelij permaneret *apud uos. Ab his autem qui uidebãtur* aliquid esse, quales *aliquãdo fuerint*, nihil mea refert. * Personam hominis *deus non* accipit. Nam mihi qui uidebantur esse in pretio, nihil contulerunt. Imò contra, cum uidissent mihi concreditũ fuisse euãgelium præputij, quemadmodum Petro circumcisionis (Nam qui efficax fuit in Petro ad apostolatum circumcisionis, efficax fuit & in me erga gentes) cumq; cognouissent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui uidebantur esse columnæ, dextras dederunt mihi ac Barnabæ societatis: ut nos in gentes, ipsi uero in circũcisionem

Rom. 2
Ephes. 6
Col. 3.
Act. 10.
1. Pet. 1.
Iaco. 2.

apostolatu fungeremur, tantũ ut pauperum memores essemus, in quo & diligẽs fui, ut hoc ipsum facerem. Cum autem uenisset Petrus Antiochiam, palàm illi restiti, eo quod reprehẽsus esset. Nam antequam uenissent quidam à Iacobo, unà cum gentibus sumebat cibum: cum autem uenissent, subduxit ac separauit se ab illis, metuens eos qui erant ex circumcisione, ac simulabant unà cum illo cæteri quoq; Iudæi, adeo ut Barnabas simul abduceretur in illorum simulationem. Verum ubi uidissem q̃ non recto pede incederent ad ueritatem euangelij, dixi Petro corã omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter uiuis, ac non Iudaice, cur gentes cogis Iudaizare? Nos natura Iudęi, & non ex gentibus peccatores, quoniam scimus non iustificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christũ Iesum credidimus, ut iustificaremur ex
Rom. ij. fide Christi, & nõ ex operibus legis. * Propterea quod non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Quod si, dum quærimus iustificari per Christum, reperimur & ipsi peccatores, num ergo Christus peccati minister est? Absit. Nã si quæ destruxi, ea rursum ædifico, transgressorem meipsum constituo. Ego enim per legem legi mortuus sui, ut deo uiuerem, unà cum Christo crucifixus sum: uiuo tamen non iam ego, sed uiuit

uit in me Christus. Vitam autem quã nunc uiuo in carne, per fidem uiuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Non aspernor gratiam dei. Nam si per legem est iustitia, igitur Christus frustra mortuus est.

CAPVT III.

O Stulti Galatæ, *quis uos fascinauit, ut non credere tis ueritati? Quibus præ oculis Iesus Christus ante fuit depictus, inter uos crucifixus. Hoc solum cupio discere à uobis, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex prædicatione fidei? Adeo stulti estis, cum spiritu cœperitis, nunc carne consummamini. Tam multa passi estis frustra, si tamen & frustra. Qui igitur subministrat uobis spiritũ, & operatur uirtutes in uobis, utrum ex operibus legis, an ex prædicatione fidei id facit? * Quemadmodum Abraham credidit deo, & imputatũ est illi ad iustitiam. Scitis igitur, quod qui ex fide sunt, hi sint filij Abrahæ. Prouidens autem scriptura, quod ex fide iustificet gentes deus, prius rem lætam nunciauit Abrahæ: * Benedicentur, inquiens, in te omnes gentes. Itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham. Nam quotquot ex operibus legis sunt, execrationi sunt obnoxij. Scriptũ est enim, *Execrabilis omnis, qui non manserit in omnibus quæ scripta

Infra 5.

Gene. 15.

Rom. 4.

Iaco. 2.

Gene. 22.

Deut. 25.

sunt in libro legis, ut faciat ea. Quod autem
in lege nullus iustificetur apud deū, palàm
Abac.2. est. *Siquidem iustus ex fide uiuet, lex au-
Rom. 10. tem non est ex fide: † sed qui fecerit ea ho-
Heb.10. mo, uiuet in ipsis. Christus nos redemit ab
Leui. 18. execratione legis, dum pro nobis factus est
Deut. 21. execratio. Scriptum est enim: * Execrabi-
lis omnis qui pendet in ligno, ut in gentes
benedictio Abrahæ ueniret per Christū Ie-
sum, ut promissionē spiritus acciperemus
per fidem. Fratres, secundum hominem di-
Heb.9. co. *Hominis licet testamētum, tamen si sit
comprobatum, nemo reijcit, aut addit ali-
quid. Porrò Abrahæ dictæ sunt promissio-
nes & semini eius. Nō dicit, & seminibus,
tanquam de multis, sed tanquam de uno: et
in semine tuo, qui est Christus. Hoc autem
dico, testamētum ante comprobatum à deo
erga Christū, lex quæ post annos quadrin
gentos et triginta cœpit, non facit irritum,
Rom.4. ut abroget promissionē. Nam si ex lege est
hæreditas, non iam est ex promissione. At-
qui Abrahę per promissionē donauit deus.
Rom.5. Quid igitur lex? Propter trāsgressiones ad-
dita fuit, donec ueniret semen, cui promis-
sum fuerat, ordinata per angelos in manu
interceſſoris. Interceſſor autem unius non
est, at deus unus est. Lex igitur num est ad-
uersus promissiones dei? Absit. Etenim si
data fuisset lex quæ posſit uiuificare, uere

ex

ex lege esset iustitia. Sed cõclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Cæterum antequam uenisset fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ erat reuelãda. Itaq; lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. At postquam uenit fides, nõ amplius sub pædagogo sumus. * Omnes enim filij dei estis, eo quod credidistis Christo Iesu. Nã quicunque baptizati estis, Christũ induistis. Non est Iudæus, neq; Græcus: non est seruus, neque liber: non est masculus, ac fœmina. Omnes enim uos unus estis in Christo Iesu. *Quod si uos estis Christi, igitur* Abrahæ semen estis, & iuxta promissionem *hæredes*. Rom. 6.

CAPVT IIII.

Dico autem, quandiu *hæres* puer est, nihil differt à seruo, cum sit *dominus* omniũ: sed sub tutoribus & actoribus est usq; ad tempus quod pater præscripserit. Sic & nos cum essemus pueri, sub elementis mundi eramus, in seruitutem adacti: at ubi uenit plenitudo temporis, emisit deus filiũ suum, factum ex muliere, factum legi obnoxium, ut eos qui legi erant obnoxij, redimeret: ut adoptione ius filiorum acciperemus. Quoniam autem estis filij, emisit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, * Abba pater. Itaq; iam non es seruus, sed filius; Roma. 8.

quod si filius, & hęres dei per Christū. Sed tum quidem cum ignoraretis deum, seruiebatis ijs qui natura non sunt dij. At nunc posteaquam cognouistis deum, quin potius cogniti estis à deo, quomodo cõuertimini denuo ad infirma & egena elementa, quibus iterum ab integro seruire uultis? Dies obseruatis, & menses, & tẽpora, & annos. Metuo de uobis, ne frustra laborauerim erga uos. Estote *ut ego sum:* quandoquidem & ego sum ut uos, fratres rogo *uos.* Nihil me læsistis. Nostis q̃ per infirmitatem *carnis* euangelizauerim uobis prius, & experimẽtum mei, quod erat in carne, non estis aspernati, neq̃ respuistis, sed me uelut angelum dei suscepistis, uelut Christum Iesum. Quæ est igitur beatitudo uestra? Testimonium enim reddo uobis, q̃ si fieri potuisset, oculos uestros effossos dedissetis *mihi. Igitur inimicus factus sum uobis, uera* loquendo *uobis?* Ambiunt uos non bene, imò excludere uos uolũt, ut ipsos æmulemini. Bonum autẽ est æmulari in re bona semper, & non solum cum præsens sum apud uos. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Vellem autem ad esse apud uos nunc, & mutare uocem meã, quoniam cõsilij inops sum in uobis. Dicite
21. 9. mihi, qui sub lege uultis esse, legem ipsam
Gen. Ro. non auditis? Scriptũ est enim, *quod Abra-

ham

ham duos filios habebat, unũ ex ancilla, & unũ ex libera. Verũ is qui ex ancilla natus est, secundũ carnẽ natus est: qui uero ex libera, per repromissionẽ, quæ per allegoriã dicuntur. Nam hæc sunt duo testamenta, unum quidem à monte Sina, in seruitutẽ generãs, quæ est Agar: nam Agar Sina mons est in Arabia, cõfinis est aũt ei, quæ nũc uocatur Hierusalem, seruit aũt cum filijs suis. At quæ sursum est Hierusalẽ, libera est: quę est mater omniũ nostrum. Scriptũ est enim: *Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe et clama, quæ nõ parturis: quoniã multi liberi desertæ, magis q̃ eius quæ habet uirum. Esa. 54.

Nos autẽ fratres secundũ Isaac promissionis filij sumus: *sed quemadmodũ tunc is qui secundum carnem natus erat, persequebatur eum, qui natus erat secundũ spiritũ, ita & nũc. At quid dicit scriptura? *Eijce ancillam & filium illius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaq; fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ. Roma. 9. Gen. 21.

CAPVT V.

IN libertate igitur qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. *Ecce ego Paulus dico uobis, quod si circumcidamini, Christus nihil uobis proderit. Conteſtor autem omnem hominem qui circũciditur, q̃ debitor est totius legis seruãdæ. Christus uobis factus est Act. 15.

otiosus: quicunq; per legem iustificamini,
à gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fi-
Infra 6. de spem iustitię expectamus: *nam in Chri-
sto Iesu neq; circumcisio quicquam ualet,
neq; præputium, sed fides per dilectionem
supra 3. operans. Currebatis bene, *quis uos impe
diuit, ut nõ crederetis ueritati? Nempe per
suasio non ex eo profecta qui uocat uos. *
2. Cor. 5. Paulum fermenti totam consperſionem fer
mentat. Ego confido de uobis in domino,
quod nihil aliud sensuri sitis. Cæterum qui
conturbat uos, portabit iudicium quisquis
fuerit. Ego autem fratres, si circũcisionem
adhuc prædico, quid adhuc persequutio-
nem patior? Abolitum est igitur offendicu-
lum crucis. Vtinã & abscindantur qui uos
labefactant. Vos enim in libertatem uocati
fuistis fratres: tantum ne libertatem in occa
sionem detis carni, sed per charitatem seruí
te uobis inuicem. Nam tota lex in uno uer-
Leuit. 19 bo completur, nempe hoc: * Diliges proxi
Matt. 22. mum tuum ut teipsum. Quod si alius alium
Matt. 12. uicissim mordetis et deuoratis, uidete ne ui
Luc. 10. cissim alius ab alio consumamini. Dico au
Rom. 13. tem, *spiritu ambulate, & concupiscẽtiam
*1. Pet. 2 carnis non perficietis. Nam caro concupi
Rom. 13. scit aduersus spiritũ, spiritus autem aduer-
sus carnem. Hæc autẽ inter se mutuo aduer
santur, ut non quæcunq; uolueritis, eadem
faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis

sub

sub lege. Porrò manifesta sunt opera carnis, quę sunt hæc: adulterium, scortatio, immunditia, lasciuia, simulacrorū cultus, ueneficiū, *inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, 2. Cor. 12
concertationes, seditiones, sectæ, inuidiæ, cædes, ebrietates, comessationes, & his similia: de quibus prædico uobis, quēadmodum & prædixi: quod qui talia agunt, regni dei hæredes nō erunt. *Contra, fructus Apo. 22.
spiritus est, charitas, gaudiū, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, māsuetudo, temperantia. Aduersus huiusmodi non est lex. *Qui uero sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs. Si Rom. 13. 1. Pet. 2.
uiuimus spiritu, spiritu & incedamus. Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicē nos prouocantes, inuicem inuidentes.

CAPVT. VI.

FRatres, etiam si occupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instaurate huiusmodi spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne & tu tenteris. *Inuicem alij aliorum onera portate, Rom. 15.
& sic complete legem Christi. Nam si quis sibi uidetur aliquid esse, cum nihil sit, suum ipse fallit animum. Opus autem suum probet unusquisq, & tunc in semetipso tātum gloriationem habebit, & nō in alio. Vnusquisq enim propriam sarcinam baiulabit. Communicet autem qui catechizatur ser-

mone, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Ne erretis, deus non irridetur. Quicqd enim seminauerit homo, hoc & metet. Nã qui seminat per carnem suam, de carne metet corruptionem: sed qui seminat per spiri-
2. Thes. 3. tum, de spiritu metet uitam æternam. *Bonum autem faciendo ne defatigemur. Tempore enim suo metemus nõ defatigati. Itaq; dum tempus habemus, operemur bonum, cum erga oẽs, tum uero maxime erga domesticos fidei. Videtis quãta uobis epistola scripserim mea manu. Quicũq; uolunt iuxta faciem placere in carne, hi cogunt uos circumcidi, tantum, ne ob crucem Christi persequutionẽ patiantur. Nam qui circumciduntur, ne ipsi quidem legem seruant: sed uolunt uos circũcidi, ut in uestra carne glorietur. Ego uero, absit ut glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. *
supra 5. Nam in Christo Iesu neq; circumcisio quicquam ualet, neq; præputiũ, sed noua creatura. Et quicunq; iuxta regulam hanc incedunt, pax super eos, & misericordia, & super Israelẽ dei. De cætero ne quis mihi molestias exhibeat. Ego eẽ stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri Iesu Christi cũ spiritu uestro fratres. Amen.

Ad Galatas missa fuit è Roma.

IN

Epheſios argumentum per Eraſmum Roterodamum.

Pheſus metropolis quondam erat Aſiæ minoris, ciuitas ſupſtitioſe dedita cultui dæmonum, & prȩcipue Dianæ, unde & in Actis Dianæ Neokoros dicitur: nõ illius uenatricis, cui poëtæ ſagittas & arma tribuunt, ſed multimammiæ, quã Græci polymaſton appellant, quam uolebant omnium animantium eſſe nutricem, ut indicauit Hieronymus. Nam de templo Epheſiæ Dianæ, toto orbe celebratiſſimo, paſſim etiã ethnici meminere ſcriptores. Hos curioſarum artium tenebat ſtudium. Vnde legimus, ad prædicationẽ apoſtolorũ magicos libros ab eis comportatos, igni traditos fuiſſe: & ſupputato pretio, compertum fuiſſe quinquagies mille nummum argenti, ſicut refertur in Actis capite 19. Vt igitur à tantis erroribus illos abduceret, triennium apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorum ſalutem faciebat, magno ſtudio reclamantibus & obſtrepentibus multis, ſicut ipſe teſtatur alicubi: ubi & beſtijs obiectus eſt, quemadmodum ipſe teſtatur in ſecũda ad Corinth. epiſtola. At

discedens, Timotheum apud eos remanere iussit. Abūdabat autem ea ciuitas, ut curiosis & magiæ deditis, ita doctissimis uiris: unde Paulus, ut ad omnium mores & ingenia sese attemperat, de dæmonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorum ac malorum differentiam indicans. Ad hæc retrusa quædam aperit. Nec enim est ulla epistola, quæ tam abditos habeat sensus, ut ob hanc potissimū Petrus scripsisse uideatur: Sicut & charissimus frater noster *Paulus*, secundum datā sibi sapientiā scripsit uobis, sicut in omnibus epistolis, loquens in eis de his in quibus sunt quędam difficilia intellectu, quę indocti & instabiles deprauāt, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Hos igitur quoniam in fide perstiterant, hortatur ut pergant, & ad perfectionē proficiant, commonefaciens *cuiusmodi fuerint, cum uitijs addicti seruirent impijs spiritibus: & quales nūc facti sint*, insiti Christo: docens interim euangelij gratiam consilio diuino, licet Iudæis promissam, in gentes quoq; recte propagatam, & huius muneris se ministrum à deo constitutum. Quoniam autem scripsit è carcere, hortatur ne deijciantur animo ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi gloriæ ducāt. Hæc agit capite primo & secundo. In cæteris tribus uitæ formam illis præscribit, demonstrans

quid

quid sequendum, quid fugiendum: quę offi cia maritorum in uxores, uxorum in maritos: quæ parentum in liberos, liberorum in parentes: quæ dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe Roma, per Tychicum diaconum, cuius meminit in *calce*, fidelem ministrū eum uocans. Ambrosius addit scriptam è carcere, cum Hierosolymis Romam deductus sub fi dei iussore degeret extra castra in suo condu cto.

Argumenti in epistolam ad Ephes. finis.

AD EPHESIOS EPITOLA.

CAPVT I.

PAVLVS *apostolus* Iesu Christi per *uolūtatem dei*, sanctis qui agunt *Ephesi*, et fidelibus in Christo Iesu, * Gratia uobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Benedictus deus, & pater domini nostri Iesu *Christi*, qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cœlestibus Christo. Quemadmodum elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta *mundi* ut essemus sancti & irreprehēsibiles coram

Gal. 1. 1. Pet. 1. 2. Cor. 1.

illo per charitatem, qui prædestinauit nos,
ut adoptaret in filios per Iesum Christum,
in sese, iuxta beneplacitum uoluntatis suæ,
ut laudetur gloria gratiæ suæ, qua charos
reddidit nos per illũ dilectũ: per quẽ habe-
mus redemptionem per sanguinẽ ipsius, re
missionem peccatorũ, iuxta diuitias gratiæ
suæ, de qua ubertim nobis impartiuit in o-
mni sapientia & prudẽtia, patefacto nobis
arcano uoluntatis suæ, iuxta beneplacitum
Gal.4. suum quod proposuerat in seipso * usque
ad dispẽsationem plenitudinis temporum,
ut summatim instauraret omnia per Chri-
stum, & quæ in cœlis sunt, & quæ in terra
per eundem, per quem & in sortem asciti su
Roma. 8. mus, * prædestinati secundum propositum
ipsius, cuius ui fiunt uniuersa, iuxta decre-
tum uoluntatis ipsius: ut simus nos in lau-
dem gloriæ illius, qui priores sperauimus
in Christo, in quo speratis & uos, audito
uerbo ueritatis, euangelio salutis uestræ, in
quo etiam posteaquam credidistis, obsigna
ti estis spiritu promissionis sancto, qui est ar
rabo hæreditatis nostræ, in redemptionem
acquisitæ possessionis, in laudem gloriæ i-
psius. Quapropter & ego cum audissem e-
am quæ in uobis est fidem, in domino Iesu,
& charitatem in omnes sanctos, non desino
gratias agere pro uobis, mentionem uestri
faciẽs in precibus meis, ut deus domini no

stri

stri Iesu Christi, pater gloriæ det uobis spiritum sapientiæ & reuelationis, per agnitionem sui, illuminatos oculos mentis uestræ, ut sciatis quæ sit spes ad quam ille uocauit, & quàm opulenta gloria hæreditatis illius in sanctis, & quæ sit excellens magnitudo potentiæ illius in nos, qui credimus secundum efficaciam roboris fortitudinis eius, quam exercuit in Christo, cum suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum ac potestatem, & uirtutem, & dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in sæculo hoc, uerumetiam in futuro, * & oīa subiecit sub Psal. 8. pedes illius, & eum dedit caput super omnia *ipsi ecclesiæ, quæ est corpus illius*, complemētum eius: *qui omnia in omnibus* adimplet.

CAPVT II.

ET uos cum essetis mortui delictis ac Col. 2. peccatis, in quibus aliquando ambulastis iuxta sæculum mundi huius, iuxta principē, *cui* potestas est aëris, qui est spiritus, nunc agens in filijs contumacibus, inter quos & nos omnes cōuersabamur aliquando in concupiscentijs carnis nostræ, facientes quæ carni ac menti libebant: & eramus natura filij iræ, quemadmodum & cæteri. Sed deus qui diues est in misericor-

dia, propter multam charitatem suam qua dilexit nos, etiam cum essemus mortui per delicta, conuiuificauit nos una cum Christo (per gratiam estis seruati) simulq; cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit inter cœlestes in Christo Iesu, ut ostenderet in sæculis superuenientibus eminentem opulentiam gratiæ suæ, benignitate erga nos per Christum Iesum. Gratia enim estis seruati per fidem, idq; non ex uobis. Dei donum est, nõ ex operibus, ne quis glorietur: nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit deus, ut in eis ambularemus. Quapropter memẽtote quod uos quondam gentes in carne, uocabimini præputium, ab ea, quæ uocatur circumcisio in carne, quæ circumcisio manibus fit: quod, inquam, eratis in tempore illo sine Christo, abalienati à republica Israelis, & extranei à testamentis promissionis: spem non habentes, deoq; carentes in mũdo. Nunc autem per Christum Iesum uos, qui quondã eratis longinqui, propinqui facti estis per sanguinem Christi. Ipse eñ est pax nostra, qui fecit ex utrisq; unũ, & interstitium maceriæ dirũit: simultatem per carnem suã, legem mandatorũ in decretis sitam abrogans, ut duos conderet in semetipso in unũ nouum hominem, faciẽs pacem; & ut reconciliaret ambos in uno corpore

pore deo per crucem, perempta inimicitia
per eã: * & ueniens euangelizauit pacem Luc. 2.
uobis, qui procul aberatis, & his qui pro
pe. Quoniã autem per illũ habemus aditum
utriq; in uno spiritu ad patrem. Iam igitur
non estis hospites & incolæ, sed conciues
sanctorum, ac domestici dei superstructi su
per fundamentum apostolorum ac prophe
tarũ, summo angulari lapide ipso Iesu Chri
sto, in quo quæcunq; structura coagmenta
tur, ea crescit in templum sanctum in domi
no, in quo & uos coædificamini in habita-
culum dei per spiritum.

CAPVT III.

HVius rei gratia ego Paulus uinctus
sum Christi Iesu pro uobis gentibus.
Siquidem audistis dispensationem gratiæ
dei, quæ data est mihi in uos, q̃ secundũ re
uelationẽ notũ mihi fecit mysteriũ, quem-
admodũ ante scripsi paucis, ex quibus po
testis legentes intelligere cognitionẽ meam
in mysterio Christi, q̃ in alijs ætatibus nõ
innotuit filijs hominum, quemadmodũ nũc
reuelatũ est sanctis apostolis eius & pro-
phetis per spiritum, ut sint gentes cohære-
des, & eiusdem corporis, consortes q̃ pro
missionis eius in Christo per Euangelium,
* cuius factus sum minister secundũ donũ 1. Cor. 15
gratiæ dei, quod datum est mihi secundum
efficaciam potentiæ illius. Mihi minimo

omnium sanctorum data est gratia hæc, ut inter gentes euangelizẽ imperuestigabiles diuitias Christi: & in lucem proferam omnibus quæ sit communio mysterij, quod erat absconditum à sæculis in deo, qui uniuersa condidit per Iesum Christum, ut nota fiat nunc principatibus ac potestatibus in cœlestibus per ecclesiam, uehementer uaria sapientia dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro, per quem habemus audaciam & aditum cum fiducia, quæ est per fidem illius. Quapropter peto, ne deficiatis ob afflictiones meas, quas pro uobis tolero, quę est gloria uestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis à communi patre cognatio in cœlis & in terra nominatur, ut det uobis iuxta diuitias gloriæ suæ, ut fortitudine corroboremini per spiritum suum, in internum hominem, ut inhabitet Christus per fidem in cordibus uestris, fixis in charitate radicibus, & fundamento iacto, ut ualeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas: cognoscereq; præeminentem cognitionis dilectionem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei uero qui potest cumulate facere ultra omnia quæ petimus, aut cogitamus, iuxta

uim

uim agentem in nobis, sit gloria in ecclesia per Christum Iesum, in omnes ætates sæculi sæculorum, Amen.

CAPVT IIII.

HOrtor itaq; uos ego uinctus in domino, ut ambuletis, ita ut dignum est uocatione, * *qua* uocati estis, cum omni sub- 1. Cor. 7.
missione ac mansuetudine, cum animi lenitate, tolerantes uos inuicem per charitatem, studentes seruare unitatem spiritus per uinculum pacis. * Vnum corpus, & Rom. 12.
unus spiritus, quemadmodum & uocati 1. Cor. 12
estis in una spe uocationis uestræ. Vnus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus et pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus uobis. * Ve- 2. Co. 10.
rum unicuique nostrum data est gratia iuxta mensuram *donationis Christi*. Quapropter dicit: * Cum ascendisset *in altum*, Psal. 67.
captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus. Cæterum illud ascendit, quid est, nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terræ? * Qui descen- Ioan. 3.
dit, idem *ille* est, qui etiam ascendit supra omnes cœlos, ut impleret omnia. * Et 1. Cor. 12
idem dedit, alios quidem apostolos, alios uero prophetas, alios autē Euangelistas, alios autem pastores ac doctores, ad *in*staurationem sanctorū in opus *administra*tionis, in ædificationem corporis Christi,

donec perueniamus omnes in unitatem fidei & agnitionis filij dei, in uirum perfectum, in mensurã ætatis plene adultæ Christi
2.Cor.14 sti, * ut non amplius simus pueri, qui fluctuemus & circumferamur quouis uento doctrinæ per uersutiam hominum, per astutiam qua nos adoriuntur, ut imponant nobis: sed ueritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christus, in quo totum corpus si coagmentetur, & compingatur per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mensura uniuscuiusq; partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suiipsius per charitatem. * Hoc itaque
Rom.1. dico, & testor per dominũ, ne posthac ambuletis, quemadmodũ & reliquæ gẽtes ambulãt in uanitate mentis suæ, dum mentem habẽt obtenebratam, abalienati à uita dei, propter ignorantiam quæ est in illis, & excæcationem cordis eorũ: qui posteaquam peruenerunt eò, ut dolere desierint, semetipsos dediderunt lasciuiæ, ad patrandum immunditiam omnem cum auiditate. Vos autem non sic didicistis Christũ: siquidem illum audistis, & in eo docti fuistis, quem-
Roma.6. admodum est ueritas in Iesu, * deponere
Col.3. iuxta priorem conuersationem ueterem
Heb.12. hominem, qui corrumpitur iuxta concupiscentias erroris: renouari uero spiritu, mentis

mentis uestræ, & induere nouũ hominem,
qui iuxta deum conditus est per iustitiã, &
sanctitatem ueritatis. * Quapropter depos- 1. Pet. 2.
to mendacio, loquamini ueritatem quisque Zach. 8.
proximo suo, quoniam sumus inuicẽ mem
bra. * Irascimini, & non peccetis: sol ne oc Psa. 4.
cidat super irã uestram, * neq; detis locum Iac. 4.
calumniatori. Qui furabatur, non amplius
furetur: magis autẽ laboret operando ma-
nibus quod bonum est, ut possit impartiri
ei qui opus habuerit. Omnis sermo spur-
cus ex ore uestro non procedat, sed si quis
est bonus ad ædificationem, quoties opus
est, ut det gratiã audientibus, & ne contri-
stetis spiritũ sanctum dei, per quẽ obsignati
estis in diem redemptionis. Omnis amaru
lentia & tumor, & ira, & uociferatio, &
maledicentia tollatur à uobis cum omni
malitia. * Sitis aũt inuicẽ alius in alium co Col. 3.
mes, misericordes, largiẽtes uobis inuicẽ,
quemadmodũ & deus per Christum largi
tus est uobis.

CAP. V.

SItis igitur imitatores dei, tanq; filij dile-
cti, & ambuletis in dilectione, * quemad Ioan. 13.
modum & Christus dilexit nos, & tradi- 1. Ioan. 4.
dit semetipsum pro nobis, oblationem ac
uictimam deo in odorem bonæ fragran-
tiæ. Cæterum scortatio, & omnis immun-
ditia, aut auaritia, ne nominetur quidẽ in-
ter uos, sicut decet sanctos: aut obscœni-

tas, aut stultiloquium, aut urbanitas, quæ non conueniunt, sed magis gratiarũ actio.

1. Cor. 6. *Nã hoc scitis, quod omnis scortator, aut immundus, aut auarus, qui est simulachrorum cultor, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. *Ne quisquam uos decipiat inanibus sermonibus. Propter hæc enim uenire solet ira dei in filios inobedientes. Ne sitis igitur consortes illorũ. Eratis enim quondã *tenebræ*, *nunc* autẽ lux in dño: ut filij lucis ambulate (nam fructus spiritus situs est in omni bonitate & *iusti*tia, & ueritate) probãtes, quid sit acceptũ domino: & ne commertiũ habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarum, quin ea potius etiam arguite. Nam quæ secreto fiunt ab istis, turpe est uel dicere. Sed omnia dum produntur à luce, manifesta fiũt. Nam quicquid manifestũ redditur, *lumẽ est*. Qua propter *dicit*: *Expergiscere* qui dormis, & surge à mortuis, & illucescet tibi Chri-

Col. 4. stus. * Videte igitur quomodo circumspecte ambuletis, nõ ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem, qp dies mali

Rom. 12. sint. Propterea ne sitis imprudentes, * sed

1. The. 4. intelligentes quę sit uoluntas dñi. Et ne inebriemini uino, in quo luxus est, sed impleamini spiritu, loquentes uobismetipsis per psalmos, & hymnos, & cantiones spirituales, canentes ac psallentes in corde ue-

stro

ſtro dño, gratias agentes ſemper de omnibus in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti, deo & patri, ſubditi uiciſſim alius alij cum timore dei. * Vxores proprijs uiris ſubditæ ſitis ueluti dño, quoniam uir eſt caput uxoris, quemadmodum & Chriſtus eſt caput eccleſiæ, & idē eſt qui ſalutem dat corpori. Itaq; quemadmodum eccleſia ſubdita eſt Chriſto, ſic & uxores ſuis uiris ſubditæ ſint in omnibus. * Viri, diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut adhiberet eam ſibiipſi gloriоſam, eccleſiā non habentē maculam, aut rugā, aut quicq; eiuſmodi: ſed ut eſſet ſancta & *irreprehenſibilis. Sic* debent uiri diligere ſuas uxores, ut *ſuaipſorum* corpora. Qui diligit ſuā uxorē, ſeipſum *diligit. Nul*lus em̄ unq; ſuāipſius carnē odio habuit, imò enutrit ac fouet eā, ſicut & dñs eccleſiam. Quoniā mēbra ſumus corporis eiuſdem, ex carne eius, & ex oſſibus eius. Huius rei gratia relinquet homo patrē ac matrem, & adiungetur uxori ſuæ, atq; è duobus fiet una caro. Myſterium hoc magnum eſt, uerū ego loq̄r de Chriſto, & de eccleſia. Quanq; & uos ſingulatim hoc præſtate, ut ſuam quiſq; uxorem diligat tanquam ſeipſum, uxor autem ut reuereatur uirum.

1. Cor. 11. Col. 3. 1. Pet. 3. Col. 3. Gen. 3. 3. Eſd. 4. Mat. 19. Mar. 10. 1. Cor. 6.

CAPVT VI.

Col.3. F*Ilij, obedite parentibus uestris in do-
Exo.20. mino, nam id est iustum. * Honora pa-
Eccl'ci 3. trem tuum, et matrem, quod est pręceptum
Mat.19. primum in promissione, ut bene tibi sit, &
Mar. 10. sis longæuus in terra. Patres, ne prouoce-
tis ad irã liberos uestros, sed educetis eos
per eruditionem, & correptionem domini.
Col.3. * Serui obedite his qui domini sunt iuxta
Titum 2. carnem, cum timore ac tremore, cum sim-
2.Pet.2. plicitate cordis uestri, *tanquam Christo*:
non ad oculum seruientes, uelut homini-
bus placere studẽtes, sed tanq̃ serui Chri-
sti, facientes quæ uult deus, ex animo, cum
beneuolentia, seruientes domino, & non
hominibus: illud sciẽtes, quod unusquisq̃
quod fecerit boni, hoc reportabit à deo, si-
ue seruus fuerit, siue liber. Et uos domini
eadem facite erga illos, remittentes minas:
scientes quod & *uester ipsorum* dominus
Rom.2. est *in cœlis*, * nec personæ respectus est a-
Col.3. pud illum. Quod superest fratres mei, sitis
Act.10. fortes per dominum, perq̃ potentiam robo
Iaco. 2. ris illius. Induite totam armaturam dei, ut
2.Pet.2. possitis stare aduersus assultus diaboli.
Gal. 2. Quoniam non est nobis lucta aduersus san
guinem & carnem, sed aduersus principa-
tus, aduersus potestates, aduersus mundi
dominos, rectores tenebrarum sæculi hu-
jus, aduersus spirituales astutias in cœle-
stibus.

stibus. Quapropter assumite uniuersam ar maturam dei, ut possitis resistere in die malo, & omnibus peractis stare. State igitur lumbis circumcinctis baltheo per ueritatē, & induti thoracē iustitiæ, & calceati pedibus, ut parati sitis ad euangelium pacis, super omnia assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula mali illius ignita extinguere. Galeamq; salutaris accipite, et gladium spiritus, qui est uerbum dei, in omni deprecatione & obsecratione, orantes in omni tempore, in spiritu: & ad hoc ipsum uigilantes cum omni sedulitate & deprecatione pro omnibus sanctis, & pro me: ut mihi detur sermo in apertione oris mei cum libertate, ut notum faciam mysterium euangelij: *super quo legatione fungor* in catena, ut in eo libere loquar, *sicut oportet me* loqui. Vt autem sciatis & uos, quæ *ad me* pertinent, quid agam, de omnibus uos certiores reddet Tychicus dilectus frater, & fidus minister in domino, quem misi ad uos in hoc ipsum, *ut* cognosceretis de rebus nostris, & *consolaretur* corda uestra. * Pax fratribus & charitas cum fide, à deo patre, & domino Iesu Christo. Gratia sit cum omnibus diligentibus dominum nostrum Iesum Christum cum synceritate, Amen.

2. Cor. 1. Gal. 1. 1. Pet. 1.

Missa fuit è Roma ad Ephesios per Tychicum.

IN EPISTOL. AD PHILIP-
penſes Argumentum per Eraſ-
mum Roterodamum.

PHilippenſes in prima Macedoniæ par-
te ſunt, ut narratur in Act. cap. 16. co-
lonia oriunda ab urbe Philippis, dicta à
Philippo conditore. Horum metropolis eſt
Theſſalonice. Qui quoniam in fide ſemel
accepta perſtiterant non admiſſis pſeuda-
poſtolis, quibus auſcultarant Corinthij &
Galatæ, merito ab Apoſtolo collaudan-
tur. Ad hos Paulus admonitu ſpiritus pro
fectus, complures dies apud illos egit non
ſine negotio. Nam hic flagris cęſus eſt Pau
lus, & cum Sila coniectus eſt in carcerem,
quo tempore carceris cuſtos cum tota fa-
milia baptizatus eſt. Hic erat & Lydia
purpuraria, quæ prima conuerſa Paulum
excepit hoſpitio. Hic & milites, cognito
quod Romanus eſſet ciuis, *ultro* rogarunt,
ut quò uellet *abiret*. *Et* Chriſti nomen ſa-
tis *felicibus* auſpicijs inclaruit. Quine-
tiam cum Paulus Romæ ageret in uincu-
lis, miſerunt illi quæ ad uitæ neceſſitatem
pertinebant per Epaphroditum, quod &
ante fecerant, cum ageret Theſſalonicæ,
ſicut in hac ipſe teſtatur epiſtola. Collau-
datos igitur eos adhortatur, ut perſeue-
rent ac proficiant: oſtendens gloriandum
etiã in afflictionibus, quæ ad illuſtrandum
Chriſti Euangelium facerent; ſe uero uel

mortem

mortem adeo non horrere, ut optet etiam si Christo uolente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos esse non potest, & quo æquiore sint animo, pollicetur Timotheum, atq; etiam ipsum breui ad illos rediturum: interim misso Epaphrodito, qui ex periculosissima ægrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus: Nam in tertio confirmat animos illorũ aduersus pseudapostolos, ad Iudaismum ubiq; solicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi, & qui uentrem dei loco colerent, nusquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi q̃ monita quædam obiter admiscet, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex urbe Roma per Epaphroditum, cum iterũ esset in carcere. Nam post primam defensionem rursus in carcerẽ ductus est, cuius rei meminit ipse in epistola ad Timotheum.

Argumenti finis.

Epistola.

CAPVT I.

ac Timotheus seruí
u Christi, omnibus san-
tis in Christo Iesu, q̃ sunt
Philippis, unà cum episco
2. Cor. 1. pis ac diaconis. * Gratia
Gal. 1. uobis & pax à deo patre
Ephe. 1. nostro, & domino Iesu Christo. Gratias a-
2. Pet. 1 go deo meo in omni memoria uestri, semper
in omni precatione mea pro omnibus uo-
bis, cum gaudio precationem faciẽs, quod
ueneritis in communionẽ Euangelij à pri-
mo die usq; ad hoc tempus, persuasum ha-
bens hoc ipsum, quod is qui cœpit in uo-
bis opus bonum, perficiet usq; ad diem Ie-
su Christi: sicut iustũ est mihi ut hoc sentiã
de omnibus uobis, propterea quod habeã
uos in corde, et in uinculis meis, et in defen
sione, & confirmatione Euangelij, cum si-
tis omnes mihi consortes gratiæ. Testis e-
nim mihi est deus, quàm desiderem uos om
nes in uisceribus Iesu Christi. Et illud oro,
ut charitas uestra adhuc magis ac magis
exuberet in agnitione omniq; intelligen-
tia, ut probetis quæ sunt præstantia, ut si-
tis synceri, ac tales, ut nemini sitis offendi-
culo in diem Christi, impleti fructu iustitię,
qui contingit per Iesum Christum ad glo-
riam

riam & laudem dei. Scire autem uos uolo, fratres, ꝙ quæ mihi acciderunt, magis ad profectū Euangelij euenerunt: ita ut uincula mea manifesta facta sint in Christo in toto prætorio, ac cæteris omnibus: utꝙ plures ex fratribus in dño, freti uinculis meis, uberius auderent impauide sermonem loqui. Nonnulli quidem per inuidiam et contentionem, nōnulli uero & propter bonam uoluntatē Christū prædicant. Alij quidem ex contentione Christum annunciant non pure, existimantes sese afflictionem addere uinculis meis, alij rursus ex charitate, scientes ꝙ in defensionem euangelij constitutus sim. *Quid enim? Attamen* quouis modo, siue per occasionem, siue per *ueritatem*, *Christus tamen annunciatur*, et in hoc gaudeo, quinetiam gaudebo. Noui ēm ꝙ hoc mihi cedet in salutem per uestram deprecationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secundum expectationē & spem meam, quod nulla in re pudefiam, sed cum omni libertate, ut semper, ita nunc quoque magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem. Nam mihi uita Christus est, & mors lucrum. Quod si contingat uiuere in carne, ea res mihi fructus est operis: & quid eligam ignoro. Coartor enim ex his duobus, *desiderans dissolui, & esse cum Christo, multo longeꝙ 2.Re.24.

melius est. Cæterũ manere in carne, magis necessariũ propter uos. Et hoc certo scio, q̃ mansurus sim, & cum omnibus uobis permansurus sim, in uestrum profectum, & gaudium fidei: ut gloriatio uestra exuberet per Christum Iesum in me, per meũ ad uos reditum. Tantum ut dignum est Euangelio Christi, cõuersemini: ut siue cum uenero et uidero uos, siue absens sim, audiam de rebus uestris, quod stetis in uno spiritu, una anima, adiuuantes decertantem fidem Euangelij: nec in ullo terreamini ab aduersarijs: quæ illis quidem est causa perditionis, uobis autẽ salutis: & hoc à deo, quia uobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, uerumetiam ut pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale uidistis in me, & nunc auditis in me.

CAPVT II.

SI qua igitur consolatio in Christo, si q̃d solatium dilectionis, si qua communio spiritus, si qua uiscera ac miserationes, complete meum gaudium, ut similiter affecti sitis, eandem charitatem habentes, unanimes, idem sentientes: ne quid fiat per contentionem, aut per inanem gloriam, sed per humilitatem animi, alium quisq̃ se præstantiorem existimet. Ne sua quisq̃ spectetis, sed unusquisq̃ quæ sunt aliorum. Is enim affectus sit in uobis, qui fuit et in Chri

sto

sto Iesu, qui cum esset in forma dei, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis deo, sed semetipsum inaniuit, forma serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. * Quapropter & deus illum in summam extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen quod est supra omne nomen, * ut in nomine Iesu omne genu se flectat, cœlestium, ac terrestriũ, et infernorum, omnis q; lingua confiteatur, quod dominus sit Iesus Christus, ad gloriam dei patris. Proinde dilecti mei, quemadmodum semper obedistis, non tanquam in præsentia mea solũ, sed nunc multo magis *in absentia mea, cum timore ac tremore* uestrã ipsorum salutem *operemini: nam* deus est *is qui* agit in uobis, & ut *uelitis*, & ut efficiatis pro bono animi proposito. * Omnia facite sine murmurationibus ac disceptationibus, tales ut nemo de uobis queri possit, synceri q;, filij dei irreprehensibiles in *medio* nationis prauæ ac tortuosæ: inter quos lucete tanquã luminaria in mundo, sermonem uitæ sustinentes, ut gloriari possim in diẽ Christi, q; nõ in uanũ cucurrerim, nec in uanum laborauerim. *Quin* etiam si immolor super hostia sacrificio q; fidei uestræ, gaudeo & cõgaudeo oĩbus

Heb. 2.

Rom. 14. Isa. 45.

1. Pet. 4.

uobis. Ob idipsum autem & uos gaudetis & congaudetis mihi. Spero aũt in domino Iesu me Timotheum breui missurum uobis, ut & ego læto sim animo, cognito statu uestro. Neminem enim habeo pari mecum animo prędítum, qui germane res ue-
2.Cor. 13 stras curaturus sit. * Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærunt, non quæ Christi Iesu. Porrò probationem eius nostis, ꝙ ut filius mecum ueluti cum patre seruierit in euangeliũ. Hunc igitur spero me missurum, mox ubi uidero mea negotia. Confido aũt in domino, quod & ipse breui uẽturus sim. Sed operæpretium arbitratus sum, Epaphroditum fratrem & collegam & commilitonem meum, uestrum autem apostolum, quiq; mihi subministrat in necessitate mea, mittere ad uos. Quandoquidem desyderabat omnes uos anxius animi, propterea ꝙ audissetis eum infirmatũ fuisse. Et certe fuit infirmus, ita ut esset uicinus morti, sed deus misertus est illius: at nõ illius tantũ, sed & mei, ne dolorẽ haberem super dolorem. Studiosius itaq; misi illũ, ut cum uideritis illum, denuo gaudeatis, & ego magis uacem dolore. Excipite igitur illum in domino cũ omni gaudio: et qui huiusmodi sunt, eos in pretio habete, quoniã propter opus Christi eò accessit, ut morti proximus fuerit, non habita ratione uitę, ut suppleret id

quod

quod in uestro erga me officio fuit diminutum.

CAPVT III.

QVod supereſt fratres, gaudete in domino: eadem ſcribere uobis, me quidem haud piget, uobis autem tutum eſt. Cauete canes, cauete malos operarios, cauete concisionem. Nos enim ſumus circũcisio, qui ſpiritu deũ colimus, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & non confidimus in carne, quanquam ego cõfidam etiam in carne. Si quiſquam alius uidetur fiduciam habere in carne, ego magis habeo, * circumciſus octauo die, Iſrael ex genere, tribus Beniamin, Hebræus ex Hebræis, iuxta legẽ phariſæus, * iuxta ſtudium perſequens eccleſiam: iuxta iuſtitiam quæ eſt in lege, factus irreprehenſibilis. *Sed quæ mihi erant lucra, ea arbitratus ſum propter Chriſtum damnum eſſe.* Quinetiam arbitror omnia damnũ eſſe propter excellentiam cognitionis Chriſti Ieſu domini mei, propter quem omnia pro damnis duxi, habeoq; pro reiectamentis, ut Chriſtum lucrifaciam, utq; reperiar in illo non habens meam iuſtitiam ex lege, ſed eam quæ per fidem eſt Chriſti, quæ eſt ex deo iuſtitiam ſuper fide: ut cognoſcam illum, & potentiam reſurrectionis illius, & communionem afflictionũ illius, dum conformis fio morti eius, ſi quo modo pertingã ad reſurrectionem mortuorum: non quod

Acto. 23. Galat. 1. Acto. 9.

apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendam, quatenus & apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego meipsum nondum arbitror assequutum esse. Vnum autem illud ago, ea quidem quę à tergo sunt obliuiscens: ad ea uero quæ à fronte sunt, enitens, iuxta prędixum signum insequor ad palmam supernæ uocationis dei, per Christum Iesum. Quotquot itaque perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliter sentitis, hoc quoq; uobis deus reuelabit. Attamen ad id quod assequuti sumus, eadem procedamus regula, ut simus cõcordes. *Pariter estote imitatores mei fratres, & considerate eos qui sic ambulant, quem admodũ habetis nos pro exemplari. Nam complures ambulant, de quibus sæpe dixi uobis, nunc autem & flens dico, inimici crucis Christi, quorum finis perditio est, * quorum deus uenter, & gloria in dedecore ipsorum, qui terrestria curant. Nam nostra conuersatio in cœlis est: ex quo & seruatorem expectamus dominũ Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme reddat corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest etiam sub ijcere sibi omnia.

1. Cor. 4. & 11.

Rom. 16.

CAPVT IIII.

PRoinde fratres mei dilecti ac desiderati, gaudium & corona mea, sic state in domino

mino dilecti. Euodiam obsecro, & Syntychen obsecro, ut sint concordes in domino. Sanè rogo & te compar germana, adiuua eas quæ in euangelio decertarunt mecum unà cum Clemente quoq;, & reliquis cooperarijs meis, quorũ nomina sunt in libro uitę. Gaudete in domino semper, & iterum dico gaudete. Modestia uestra nota sit omnibus hominibus. Dominus propè est. De nulla re soliciti sitis, sed in omni precatione & obsecratione, cum gratiarumactione petitiones uestræ innotescant apud deũ. Et pax dei quę superat omnem intellectum, custodiet corda uestra, & sensus uestros per Christum Iesum. Quod reliquum est fratres, quæcunq; sunt uera, quæcunq; honesta, *quæcunq; iusta, quæcunq; pura, quæ*cunq; accommoda, quæcunque boni *omi*nis, si qua *uirtus*, & si qua laus, hæc cogitate. Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & uidistis in me, hæc facite, & deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum autem in domino magnopere, quod iam tandem reuiguit uestra pro me solicitudo in eo, in quo & soliciti eratis: uerum deerat opportunitas: non quod iuxta penuriam loquar. Nam ego didici, in quibus sum, his contentus esse. Noui & humilis esse, noui & excellere. Vbiq; & in omnibus institutus sum, & saturari, & esurire, et

abũdare, & penuriam pati. Omnia possum per Christum, qui me corroborat. Attamen recte feciſtis, ꝙ simul communicaſtis meæ afflictioni. Noſtis autem & uos Philippenſes, ꝙ in principio euangelij, cum proficiſcerer à Macedonia, nulla mihi eccleſia cõmunicauerit in rationem dandi & accipiendi, niſi uos ſoli. Nam & in Theſſalonica cum eſſem, ſemel & iterum quod opus erat mihi miſiſtis: non ꝙ requiram munus, ſed requiro fructum exuberantem in rationem ueſtrã. Recepi tamen omnia & abundo, expletus ſum, poſteaquã accepi ab Epaphrodito, quæ à uobis miſſa fuerãt, odorem bonæ fragrantiæ, * hoſtiam acceptã gratamq; deo. Deus autẽ meus ſupplebit, quicquid opus fuerit uobis, ſecundum diuitias ſuas cum gloria, per Chriſtũ Ieſum. Deo autem & patri noſtro gloria in ſæcula ſæculorũ, Amen. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu. Salutant uos qui mecum ſunt fratres. Salutãt uos oẽs ſancti, maxime uero qui ſunt ex Cæſaris familia. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum oẽibus uobis. Amen.

Rom. 12.

Scripta eſt è Roma per Epaphroditum.

IN

Colossenses argumentum per Erasmum Roterodamum.

Colossenses in Asia minore sunt finitimi Laodicēsibus: hos non uiderat apostolus. Nam Archippi, siue, quod addit Ambrosius, Epaphrę, quibus hoc delegatū erat, prædicatione conuersi sunt ad Christum. His uehementer imminebant pseudapostoli, conātes in dogma multo peruersissimum inducere, docentes non esse filium dei salutis autorē, *sed per angelos uiam patere ad patrem*: neq; enim uenisse *filium dei in hūc mundum, neq; uenturum*, cum in ueteri testamento per *angelos administrata* sint omnia. Deinde Iudaismum & *philosophiæ* superstitionem cum Christi doctrina miscebant, obseruantes quædam legis instituta: & superstitiose obseruantes Solem, Lunā, ac stellas, & elemēta huius mundi, quibus docebāt nos esse obnoxios. Hos igitur suæ professionis cōmonefacit, ostendēs illos quicquid hactenus assequuti sunt, non angelis debere, sed Christo angelorum conditori: hunc unum esse caput ecclesiæ, nec ab *alio* quoquam petendam salutem. Atq; interim autoritatem suam asserit. Diligenter autem

monet, ne pseudapostolorum magniloquentia, confictis q; uisionibus angelorũ sibi imponi paterentur, & uel in Iudaismum, uel in philosophicam superstitionem prolaberentur. Atq; hæc agit duobus primis capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis, nominatim præscribens qualis uxor erga maritum, qualis debeat esse maritus in uxorem: qualis parens erga liberos, liberi erga parentes: serui erga dominos, domini erga seruos. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod Archippum commonet officij sui. Scripsit autem è carcere ab Epheso per Tychicum, quod ipse palàm testatur in huius epistolæ cap. 4. cui collegã dederat Onesimum. Græcorum inscriptiones ex urbe Roma missam testantur. Hinc certe remisit Onesimum, quem illic in uinculis genuerat Christo.

Argumenti finis.

AD

Epistola.

CAPVT I.

Aulus apostolus Iesu Christi per uolũtatem dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. * Gratia uobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. * Gratias agimus deo & patri domini nostri Iesu Christi, semper de uobis cum oramus, quoniam audiuimus fidem uestram in Christo Iesu, & *charitatẽ erga omnes* sanctos, propter spem repositam uobis in *cœlis*, de qua *prius audieratis per* sermonem ueracem euangelij quod peruenit *ad uos*, quemadmodum & *in toto* mundo etiam *fructificat*, sicut & in uobis, ex eo die quo audistis & cognouistis gratiam dei per ueritatem. Quemadmodum & didicistis ex Epaphra dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro uobis minister Christi, qui & exposuit nobis uestram dilectionem in spiritu. Propterea & nos ex quo die audiuimus, * non desiuimus pro uobis orare, & poscere, ut impleamini agnitione uoluntatis eius in omni sapientia & prudẽtia spirituali, ut ambuletis digne domino, ut per omnia pla

2. Cor. 1. Gal. 1. Ephes. 1. *Phil. 1.

2. Thes. 1

ceatis, in omni opere bono fructificantes, & crescentes, in agnitionem dei, omni robore corroborati, iuxta potentiam gloriæ illius, ad omnem tolerantiam ac patientiam cum gaudio: gratias agentes patri, qui idoneos nos fecit ad participationē sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum filij sibi dilecti, per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, qui est imago *dei inconspicui*, primogenitus uniuersæ creaturæ, quod per illum creata sint omnia, quæ in cœlis sunt, et quę in terra, uisibilia et inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per illum, & in illum creata sunt: & ipse est ante oīa, & omnia per illum consistunt, & ipse est caput cor-
1. Cor. 15 poris ecclesiæ: * qui est principium, primogenitus ex mortuis, *ut sit in* omnibus ipse *primas tenens*: quoniam in illo complacitum est patri uniuersam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinē crucis eius per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Et uos qui quondā eratis abalienati, & inimici mente in operibus malis, nūc tamen reconciliauit in corpore carnis suæ per mortem, ut exhiberet uos sanctos & irreprehensibiles, & inculpatos in conspe-

ctu

ctu suo: siquidem permanetis in fide fundati ac stabiles, nec dimouemini à spe euangelij, quod audistis: quod prædicatum est apud uniuersam creaturam, quæ sub cœlo est: cuius factus sum ego Paulus minister. Nũc gaudeo super afflictionibus meis pro uobis, & suppleo quod deerat afflictionum Christi in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia: cuius ecclesiæ factus sum ego minister iuxta dispensationem dei, quę data est mihi in uos, implendi sermonem dei: mysterium quod reconditum fuit à sæculis, & à generationibus: nunc autem patefactũ est sanctis illius, quibus uoluit deus notũ facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius inter gentes: qui est Christus in uobis, spes gloriæ, quem nos annũciamus, admonentes omnem hominem & docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu: ad quod etiam enitor, decertans secundum efficaciam eius agentem in me per uirtutem.

CAPVT II.

NAm uolo uos scire, quantam solicitudinem habeam de uobis, & his qui sunt Laodiceæ, & quotquot non uiderunt faciem meam in carne, ut consolationem accipiant corda illorum, cum fuerint com-

pacti in charitate, & in omnem opulentiam certæ persuasionis intelligentiæ, in agnitionem mysterij dei, & patris & Christi: in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi. Hoc autem dico, ne quis uobis imponat probabilitate sermonis. * Etenim quamuis carne sim absens, tamen spiritu uobiscū sum, gaudēs ac uidens uestrum ordinem, & soliditatē uestræ in Christum fidei. Quemadmodū igitur accepistis Christum Iesum dominū, ita in eo ambulate, sic ut radices habeatis in illo fixas: & in illo superstruamini, confirmeminiq; per fidem, sicut edocti estis, exuberātes in ea cum gratiarumactione. Videte, ne quis sit qui uos deprædetur per philosophiā & inanem deceptionem, iuxta cōstitutionem hominum, iuxta elementa mundi, & non iuxta Christum. Quoniam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter: & estis in illo completi, qui est caput omnis principatus ac potestatis: per quem & circumcisi estis circumcisione, quæ fit sine manibus, dum exuistis corpus peccatorum carnis per circumcisionem Christi, consepulti simul cum illo per baptismū, in quo simul etiam cum illo resurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit illū ex mortuis. * Et uos cum essetis mortui per delicta, & per præputium carnis uestræ, simul cum illo uiuificauit,

2. Cor. 5.

Ephes. 2.

uit, condonans nobis omnia delicta, deleto quod aduersus nos erat, chirographo, q̃d erat contrarium nobis per decreta: & illud sustulit è medio, affixũ cruci: expoliatos q̃ principatus ac potestates ostẽtauit palàm, triumphans de illis per semetipsum. Ne quis igitur uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut nouilunij, aut sabbatorum, quæ sunt umbra rerũ futurarum, corpus autem Christi. ✱Ne quis uobis palmam interuertat, data opera per humilitatem & superstitionem angelorum, in his quæ non uidit fastuosus incedens, frustra inflatus à mente carnis suæ: nec obtinens caput, ex quo totum corpus per commissuras & compagines subministratũ, & compactum, augescit augmẽto dei. Itaq; si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaris, neq; contrectaris: quæ omnia ipso pereunt abusu, iuxta præcepta & doctrinas hominum, quæ uerbotenus quidem habent speciem sapientiæ per superstitionem ac humilitatem animi, & læsionem corporis: nõ per honorem aliquem ad expletionem carnis. Mat. 24. Marc. 13. Luc. 21.

CAPVT III.

ITaq; si resurrexistis unà cum Christo, sursum quærite, ubi Christus est ad dexte-

ram dei sedens. Superna curate, non terrestria. Siquidem emortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Quandocunq; Christus manifestatus fuerit, uita nostra, tunc & uos cum illo manifestabimi
1.Cor. 6. ni in gloria. * Mortificate igitur membra
Ephe. 5. uestra terrestria, stuprum, immunditiam,
Heb. 12. mollitiem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorum cultus: ob
1.Pet. 2. quæ uenire solet ira dei in filios intractabiles, inter quos ambulabatis quondam, cum
Ephe. 2. uiueretis in his. * Nunc autem deponite et
Roma. 6. uos omnia, iram, indignationem, malitiam, maledicentiam, turpiloquentiam ab ore ue
Ephe. 4. stro. * Ne mentiamini alius aduersus aliũ, posteaquã exuistis ueterem hominem cum factis suis, & induistis nouum, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius quĩ condidit illum: ubi non est Græcus & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in o-
Eph. 4.6 mnibus Christus. * Sicis igitur induti tanquam electi dei, sancti ac dilecti, uiscera miserationum, comitatem, modestiam, mansuetudinem, lenitatem: sufferentes uos inuicem, & condonantes uobis mutuo, si quis aduersus aliquem habuerit querelã: quemadmodum & Christus condonauit uobis, ita & uos, super omnia autem hæc, charitatem, quæ est uinculum perfectionis. Et pax

dei

dei palmã ferat in cordibus uestris, in quã & uocati estis in uno corpore: & grati sitis. Sermo Christi inhabitet in uobis opulente cum omni sapientia. Docetéq; & commonete uos inuicem cantionibus & laudibus, & cantilenis spiritualibus, cum gratia canentes in corde uestro domino. * Et quicquid egeritis sermone aut facto, omnia in nomine domini Iesu facite, gratias agentes deo & patri per illum. * Vxores subditæ estote proprijs uiris, sicuti conuenit in domino. Viri, diligite uxores, & ne sitis amarulenti aduersus illas. * Filij obedite parentibus in omnibus: hoc enim bene placet domino. Patres, ne prouocetis liberos uestros, ne *despondeant animum.* * Serui, *obedite per omnia his qui domini sunt* secundum carnem, non obsequijs ad oculum exhibitis, tanquam hominibus placere studentes, sed cum simplicitate cordis timentes deum. Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam domino & nõ hominibus: scientes quod à domino recipietis mercedem hæreditatis, nam domino Christo seruitis. * Cæterum qui peccarit, reportabit peccatum suum, & non est personarum respectus.

1. Cor. 10
Ephes. 5.
1. Pet. 3.
Ephes. 6.
Ibidem.
1. Pet. 2.
Tit. 2.
2. 6.
Ro. Eph.
Act. 10.
Gal. 2.
1. Pet. 1.

CAPVT IIII.

VOs domini æquitatem & æquabilitatem seruis exhibete, scientes quod &

uos habeatis dominum in cœlis. Obsecrationi instate, uigilantes in ea cũ gratiarum actione, orãtes simul & pro nobis, ut deus aperiat nobis ostiũ sermonis, ut loquamur mysteriũ Christi: propter quod & uinctus sum, ut manifestem illud, sicut oportet me
Ephe.5. loqui. * Sapienter ambulate erga extraneos, opportunitatem redimentes. Sermo uester semper cum gratia sit sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat uos unicuiq; respondere. De omnibus rebus meis certiores uos faciet Tychicus, dilectus frater, & fidus minister, & cõseruus in domino: quẽ misi ad uos in hoc ipsum, ut cognoscat qd agatis, & cõsoletur corda uestra, unà cum Onesimo fido & dilecto fratre, qui est ex uobis: de omnibus uobis exponẽt quæ hic agantur. Salutat uos Aristarchus cõcaptiuus meus, * & Marcus consobrinus Bar-
2. Tim. 4 nabæ, de quo accepistis mandata: si uenerit ad uos, excipite eum: & Iesus qui uocatur Iustus: qui sunt ex circumcisione, hi soli cooperarij sunt ad regnum dei, qui fuere mihi solatio. Salutat uos Epaphras, qui ex uobis est seruus Christi, semper anxie laborans pro uobis in precationibus, ut stetis perfecti & completi in omni uoluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo, quod habeat multum studium pro uobis, & his qui sunt Laodiciæ, & his qui Hierapoli.

Salutat

Salutat uos Lucas medicus dilectus, & Demas. Salutate fratres q̃ sunt Laodiciæ, & Nymphã, & quæ in domo illius est congregationem: & cum recitata fuerit à uobis Epistola, facite ut & in Laodicensium ecclesia recitetur: & eam quę scripta est ex Laodicia, ut uos quoq; legatis: & dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores sitis uinculorũ meorum. Gratia uobiscum, Amen.

Missa è Roma per Tychicum & Onesimum.

IN EPISTOLAM AD THESsalonicenses priorem, argumentum per Erasmum Roterodamum.

THessalonica Macedoniæ metropolis est, unde & regionis incolæ Thessaloni censes appellati. Hi in fide semel accepta, tanta constantia perstiterunt, ut & Pauli exemplo, ciuium suorum persequutiones infracto, et alacri pertulerint animo: nec ullo pseudapostolorum suasu quiuerint ab euãgelica institutiõe deflecti. Quod

ueritus Paulus, quem non latebat pseudapostolorum improbitas, cum ipsi non liceret illos inuisere, misit Timotheum: ex quo reuerso cum didicisset illorum constãtiam, collaudat eos, gratias agens deo. Atq; id quidem agit cap. 1. & 2. In cæteris duobus instituit eos in uarijs pietatis officijs, subindicans esse inter eos qui nondum omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui otio dediti grauarẽt alios: item qui inquieti ipsi, turbarent ecclesiæ tranquillitatem, quos corripi iubet. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione (cum defunctos ita lugerent, quasi periissent, ac non potius ad meliora demigrassent) hos instituit atq; confirmat. Rursus alios disputasse de die aduentus domini, quasi is præsciri prædiciq; possit, cum incertus sit omnibus. Verum eum ait subitum, & præter omnium expectationem adfuturũ, quo magis simus ad omne momentum parati. Scripsit ab Athenis per Tychicum ministrũ, iuxta Græcorum inscriptionem: cui collegam addunt Onesimum nostra argumenta, quæ incerto autore leguntur in uulgatis exemplaribus.

Argumenti finis.

AD THESSALONICENSES

Epistola Pauli prima.

CAPVT I.

Aulus & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſiũ, in deo patre & dño Ieſu Chriſto. * Gratia uobis & pax à deo patre noſtro et dño Ieſu Chriſto. 2. Cor. 1. Gal. 1. 1. Pet. 1.

Gratias agimus deo ſemper de oñibus uobis, mentionem ueſtri facientes in precibus noſtris, indeſinenter memores ueſtri propter opus fidei ac laborẽ charitatis: & ꝙ permanſiſtis in ſpe dñi noſtri Ieſu Chriſti, coram deo & patre noſtro: ſcientes fratres dilecti à deo, electionem ueſtram: quoniam Euangelium noſtrum fuit erga uos, nõ per ſermonem ſolum, uerumetiam per uirtutem, & per ſpiritum ſanctum, perꝙ certitudinem multam: quemadmodum noſtis, quales fuerimus inter uos, ueſtra cauſa. Et uos imitatores noſtri facti fuiſtis & domini, recipientes ſermonem cum afflictione multa, cum gaudio ſpiritus ſancti, adeo ut fueritis exemplo omnibus credentibus in Macedonia, & Achaia. A uobis enim pertonuit ſermo domini, non ſolum in Macedonia & Achaia, uerumetiam in omni loco fides ueſtra quæ eſt in deum, dimanauit, ut

non sit nobis necesse loqui quicquam. Si quidē ipsi de uobis annunciāt, qualē ingressum habuerimus ad uos, et quomodo conuersi fueritis ad deum à simulachris, ut seruiretis deo uiuenti, & ueraci, & expectaretis filiū eius de cœlis, quē excitauit à mortuis Iesum, qui liberat nos ab ira uentura.

CAPVT II.

NAm ipsi nostis fratres introitum nostrum ad uos, q̄ non fuerit inanis, sed q̄ ante malis afflicti, & cōtumelijs affecti, quemadmodum scitis, Philippis, audacter egerimus in domino nostro ad loquendum apud uos Euangelium dei, in multo certamine. Siquidem exhortatio nostra non fuit ex impostura, nec̄ ex immunditia, neque cum dolo: sed quemadmodum probati fuerāmus à deo, ut nobis cōmitteretur Euan-
Gal.1. gelium: * ita loquimur, non ut hominibus placentes, sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim unquam per sermonem adulationis uersati sumus, quēadmodum nostis: nec per occasionem auaritiæ, deus est testis: neque quærentes ex hominibus gloriam, nec à uobis, nec ab alijs, cum possemus in authoritate esse, tanquā apostoli Christi, sed fuimus placidi in medio uestri, perinde ac si nutrix foueat suos filios: sic affectu propensi in uos, animo cupiebamus impartire uobis, non solum Euan-

gelium

gelium dei, uerumetiã noſtras ipſorum ani
mas, ꝓpterea quod chari nobis facti eſtis.
Meminiſtis enim fratres laboris noſtri, ac
ſudoris. *Nocte enim ac die opus facien- 2. The. 3.
tes ob id, ne cui ueſtrum eſſemus oneri, prę Act. 20.
dicauimus apud uos Euangelium dei. Vos
autem teſtes eſtis & deus, quàm ſancte &
iuſte, & inculpate uobiſcum qui credeba-
tis, uerſati fuerimus, quemadmodum no-
ſtis, ut erga unumquenque ueſtrum, tan-
quam pater erga filios ſuos, fuerimus af-
fecti, obſecrantes uos & conſolantes, &
obteſtantes, ut ambularetis digne deo, qui
uocaſſet uos in ſuum regnum ac gloriam.
Quapropter & nos gratias agimus deo in
deſinenter, quod cum acciperetis ſermo-
nem à nobis, quo deum diſcebatis, acce-
piſtis non ſermonem hominum, ſed ſicut
erat uere ſermonem dei, qui & agit in uo-
bis credentibus. Vos enim imitatores fa-
cti eſtis fratres eccleſiarum dei, quæ ſunt
in Iudæa, in Chriſto Ieſu: quod eadem paſ-
ſi ſitis & uos à proprijs cõtribulibus,
quemadmodum & ipſi nos à Iudæis: qui
ut & dominum occiderunt Ieſum, * & M. 5. 23.
proprios prophetas, * ita & nos perſe- Ioan. 15.
quuti ſunt: & deo non placent, & omni-
bus hominibus aduerſantur, qui obſiſtunt
nobis, ne loquamur gentibus, quo ſal-
ui fiant, ut expleant ſua peccata ſemper.

Peruenit autem in illos ira in finem. Cæterum nos fratres, orbati uobis ad ſpatium temporis aſpectu, non corde, uehementius ſtuduimus uidere faciem ueſtram, cum multo deſiderio. Quapropter uoluimus uenire ad uos, ego quidem Paulus, & ſemel & iterum, & obſtitit nobis ſatanas. Nam quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudiũ, aut corona gloriationis: an non & uos in conſpectu domini noſtri Ieſu Chriſti in eius aduentu? Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

CAPVT III.

PRoinde cum non amplius ferremus, uiſum eſt nobis, ut Athenis reſideremus ſoli, ac miſimus Timotheũ fratrẽ noſtrum & miniſtrum dei, & adiutorem operis noſtri in Euangelio Chriſti, ut confirmaret uos, & conſolaretur uos de fide noſtra, ne quiſquam turbaretur in afflictionibus his. Nam ipſi noſtis, nos in hunc uſum poſitos eſſe. Etenim cum apud uos eſſemus, prædicebamus uobis, fore ut afflictionem pateremur, quemadmodum et euenit, & noſtis. Quapropter & ego non amplius ferens, niſi ad hoc, ut cognoſcerem fidem ueſtram, ne quo pacto tentaſſet uos ille qui tentat, & inanis factus eſſet labor noſter. Nuper autem cum ueniſſet Timotheus ad nos à uobis, & annunciaſſet nobis fidem ac dilectionem ueſtram: & ꝙ habeatis memoriam

moriam nostri bonam semper, desiderantes nos uidere, quemadmodum nos quoq; uos. Idcirco consolationē accepimus fratres per uos, super omni afflictione & necessitate nostra, per uestram fidem. Quoniam nunc uiuimus, si uos statis in domino. Quam enim gratiarumactionem possumus deo rependere de uobis, super omni gaudio, q̄ gaudemus propter uos in conspectu dei nostri, nocte ac die supra modum *orantes, ut uideamus uestram faciem, & 2. The. 1.
suppleamus quæ desunt fidei uestræ? Ipse Col. 1.
uero deus & pater noster, & dominus noster Iesus Christus dirigat uiam nostram ad uos: *uos autem dominus abundantes et* exuberantes faciat mutua inter uos charitate, & in omnes, quemadmodum & nos in uos, *ut confirmet corda uestra irreprehensibilia in sanctimonia coram deo & patre* nostro, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius.

CAPVT IIII.

QVod supereſt igitur fratres, rogamus uos, & hortamur per dominum Iesum, quemadmodum *accepistis* à nobis, quomodo oporteat uos uersari, & placere deo, ut abundetis magis. Nostis enim quæ præcepta dederimus uobis per *dominum Iesum.* *Hęc enim est uoluntas dei, Rom. 12.
sanctificatio uestra, ut abstineatis à scor- Ephe. 5.

tatione, & sciat unusquisq; uestrum suum uas possidere cum sanctificatione & hono re, non cum affectu concupiscentiæ, quem admodum & gentes, quæ non nouerunt
Leu.19. 25. deum. * Ne quis opprimat ac fraudet in ne gotio fratrem suum, propterea quod ultor est dominus de omnibus his, quemadmo dum & ante diximus uobis, ac testati su mus. Non enim uocauit nos deus immun ditiæ causa, sed ad sanctificationem. Pro inde qui reijcit, non reijcit hominem, sed deum, qui dedit spiritum suum sanctum in
Ioan.15. uos. * Cæterum de fraterna charitate non
1. Ioã. 4. necesse habetis ut scribã uobis. Ipsi nanq; diuinitus docti estis, ut diligatis uos inui cem. Nam & facitis hoc erga cunctos fra tres qui sunt in tota Macedonia. Obsecra mus autem uos fratres, ut abundetis ma gis, & in hoc *incumbatis, ut quieti* sitis: & *agatis res proprias*, & operemini proprijs manibus uestris, sicuti uobis præcepimus: ut uos geratis honeste erga extrarios, & nulla re uobis sit opus. Cæterũ, nolo uos ignorare fratres de his qui obdormierunt, ne doleatis, quemadmodum & cæteri non habentes spem. Nam si credimus, quod Ie sus mortuus est, & resurrexit: sic & de us eos qui obdormierunt per Iesum, ad ducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos qui uiuemus,

& reliqui erimus in aduentum domini, nequaquam prẽueniemus eos qui dormiunt. Quoniam ipse dominus cum hortatu, et uoce archangeli, ac tuba dei descendet de cœlo, * & mortui in Christo resurgent primum: deinde nos qui uiuemus, qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum domini in aẽra, & sic semper cum domino erimus. Proinde consolemini uos mutuo sermonibus his. 1. Cor. 15

CAPVT V.

POrrò de temporibus & articulis temporum fratres nõ est opus ut uobis scribam. Ipsi enim planè scitis, * quod dies ille domini *ut fur in nocte, ita uenturus sit.* 1. Pet. 3. Apo. 3. *Cum enim dixerint, Pax, & tuta omnia,* tunc repentinus eis imminet interitus, sicuti dolor *partus mulieri* prægnanti, nec effugient. *At uos fratres non estis in tenebris*, ut dies ille uos tanquam *fur* opprimat. Oẽs uos filij lucis estis, ac filij diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. Proinde ne dormiamus, sicut & cæteri, sed uigilemus, & sobrij simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: & *qui inebriantur*, noctu *sunt ebrij. At nos qui* sumus diei, sobrij simus, * induti thoracem fidei & charitatis, & pro galea spem salutis. Quoniam non constituit nos Deus, *ut* iram nobis concitemus, sed ut salutem- Isa. 59. Ephes. 6

cõsequamur per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis: ut siue uigilemus, siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. Quapropter adhortemini uos mutuo, & ædificetis singuli singulos, sicut & facitis. Rogamus autem uos fratres, ut agnoscatis eos qui laborant inter uos, & qui præsunt uobis in domino, & admonẽt uos, ut habeatis illos in summo pretio per charitatem propter opus illorum, pacẽ habete cum illis. Obsecramus autem uos fratres, monete inordinatos, consolamini pusillanimes, subleuate infirmos, patientes estote erga omnes. * Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat, sed semper quod bonũ est sectemini, tum erga uos inuicem, tum erga omnes. * Semper gaudete, indesinenter orate, in omnibus gratias agite. Hęc enim est uoluntas dei per Christum Iesum erga uos. *Spiritum ne extinguatis*, prophetias ne aspernemini. Omnia probate, quod bonum fuerit, tenete. Ab omni specie mala abstinete. Ipse autem deus pacis sanctificet uos totos. Et integer uester spiritus, & anima, & corpus, ita ut in nullo possitis culpari, in aduẽtu dñi nostri Iesu Christi seruetur. * Fidelis est qui uocauit uos, qui idem efficiet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes cum osculo sancto. Adiuro uos per dominũ, ut recitetur hæc epistola.

Mat. 5.
Eccli 18.
Luc. 18.
1. Cor. 1.
21.

epistola omnibus sanctis fratribus. Gratia dñi nostri Iesu Christi sit uobiscũ, Amen.

Ad Thessalonicenses prima, scripta fuit ex Athenis.

IN EPISTOLAM AD THESSALONICENSES POSTERIOREM ARGUMENTUM PER ERASMUM ROTEROD.

QVoniam non contigit Paulo facultas reuisendi Thessalonicenses, per epistolam confirmat illorum animos, ut fortiter ferant illatas ob Christum afflictiones: nec ipsis defuturum præmium, nec aduersarijs uindictam. Rursum de die aduentus domini, de quo nonnihil attigerat in epistola superiori, monet, ne quid commouerentur quorundam dictis, qui asseuerabant illum iam instare, tecte, sicuti putant, significans, prius abolendum Romanum imperium, ac deinde uenturum Antichristum. Attentius etiam inculcat coercendos esse, qui otio & curiositate sua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipse Paulus apud eos manibus suis laborarit. Scripsit Athenis per eosdem, per quos misit priorem epistolam, ut nostra docent argumenta.

Argumenti finis.

Epistola secunda.

CAPVT I.

Paulus & Syluanus ac Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium, in deo patre nostro, & domino Iesu Christo. * Gratia sit uobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias agere debemus deo semper de uobis fratres, ut par est, quod uehementer augescit fides uestra, & exuberat mutua uestra omnium charitas, cuiusq; in alterũ, adeo ut nosipsi de uobis gloriemur in ecclesijs dei, de tolerantia uestra & fide, super omnibus persecutionibus uestris & afflictionibus, quas sustinetis, documentum iusti iudicij dei, in hoc ut digni habeamini regno dei, pro quo & patimini. *Siquidẽ iustum est apud deum*, reddere his qui affligunt uos, afflictionem: & uobis qui affligimini relaxationem, nobiscum cum reuelabitur dominus Iesus de cœlo, cum angelis potentiæ suæ, cum incendio flammæ, qui infligit ultionem his qui non nouerunt deum, & qui non obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnam luent, interitum æternum, à facie domini, & à gloria fortitudinis illius, cum uenerit ut glorificetur in sanctis suis, &

2. Cor. 1. Ephe. 1. 2. Pet. 1. 2. The. 1.

& admirandus fiat in omnibus credentibus, quod fides habita sit testimonio nostro erga uos in die illo: *ad quod etiam oramus semper pro uobis, ut uos dignos habeat ista uocatione deus noster, & compleat omne bonum propositum bonitatis, & opus fidei cum potentia, ut illustretur nomen domini nostri Iesu Christi per uos, & uos per illum, iuxta gratiam dei nostri & domini Iesu Christi. Col.1. 1. The.3.

CAPVT II.

Rogamus autem uos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostri aggregationem in illum, ne cito dimoueamini á mente, neq; turbemini, neq; per spiritum, neq; per sermonem, neq; per epistolam, tanquam nobis authoribus, quasi instet dies Christi, * ne quis uos decipiat ullo modo, quoniã non adueniet dominus, nisi uenerit defectio prius, & reuelatus fuerit homo ille sceleratus, filius perditus, qui est aduersarius, & effertur aduersus omnem qui dicitur deus aut numen, adeo ut in templo dei sedeat, ostentans seipsum esse deum. An nõ meministis, quod cum adhuc essem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nũc quid detineat scitis, nempe ut ille reueletur in suo tempore. Nam mysterium nunc agit iniquitatis, tantum qui tenet, Mat. 24. Mar. 13. Luc. 21. Ephe. 5. Dan. 9.

in prẽsentia teneat, donec è medio tollatur:
Isa.xi. & tunc patefiet iniquus ille, *quem dominus conficiet spiritu oris sui, & abolebit claritate aduentus sui: cuius est aduentus secundũ operationẽ satanæ, cum omni potentia, & signis, ac prodigijs mendacibus, & cum omni deceptione iniustitiæ, in his qui pereunt, pro eo q̃ dilectionẽ ueritatis non receperunt in hoc, ut salui fierent. Et propterea mittet illis deus efficaciam illusionis, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed approbauerunt iniustitiam. Nos autẽ debemus gratias agere deo semper de uobis fratres dilecti à domino, q̃ elegerit uos deus ab initio in salutem, per sanctificationẽ spiritus, ac fidem ueritatis, ad quod uocauit uos per Euangeliũ nostrum in acquisitionẽ gloriæ domini nostri Iesu Christi. Itaq; fratres state, & tenete institutiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse uero dominus noster Iesus Christus, & deus ac pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam per gratiam, consoletur corda uestra, & stabiliat uos in omni sermone & opere bono.

CAPVT III.

QVod superest, orate fratres pro nobis, ut sermo domini currat & glorificetur

rificetur, ſicut & apud uos, & ut eripiamur ab abſurdis ac peruerſis hominibus: non enim omniũ eſt fides, ſed fidelis eſt dominus, qui ſtabiliet uos, & cuſtodiet à malo. Confidimus aũt per dominũ de uobis, ꝙ quę præcipimus uobis, & faciatis, & facturi ſitis. Porrò dominus dirigat ueſtra corda in dilectionem dei, & in expectationem Chriſti. Præcipimus autem uobis fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre, qui inordinate ſe gerit, & non iuxta inſtitutionem quã accepit à nobis. Nam ipſi ſcitis, quomodo oporteat imitari nos, quoniam non inordinate geſſimus nos inter uos, * neꝙ gratis panem accepimus à quoquam, ſed cum labore & ſudore, nocte, dieꝙ facientes opus, ad hoc, ne cui ueſtrũ eſſemus oneri. Nõ, quod id nobis non liceat, ſed ut noſmetipſos formam exhiberemus uobis ad imitandũ nos. Etenim cũ eſſemus apud uos, hoc præcipiebamus uobis, ut ſi quis nollet operari, is nec ederet. Audimus eñ quoſdam uerſantes inter uos inordinate, nihil operis facientes, ſed curioſe agentes. Iis autem qui ſunt iſtiuſmodi, præcipimus & obſecramus per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, ut cum quiete operantes, ſuum ipſorum panem edant. Vos autem fratres, * ne defatigemini in benefaciendo. Quod

1. The. 2. Act. 20.

Gal. 6.

si quis non obedit fermoni nostro, per epistolam hunc indicate: & ne commertiũ habeatis cũ illo, ut pudore suffundatur: neq; uelut inimicum habeatis, sed admonete ut fratrem. Ipse autem dominus pacis det uobis pacem semper omnibus modis. Dominus sit cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signũ in omni epistola. Ita scribo: Gratia dñi nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, Amen.

Missa fuit ex Athenis.

IN EPISTOLAM AD TIMOtheum priorem Argumentum per Erasmum Roterodamum.

TImotheum matre Iudæa, sed Christiana: patre Græco, Paulus in ministerium adoptarat, *probæ indolis iuuenem*, & sacris literis eruditum, quem tamen ob Iudæos coactus est circuncidere. Quoniam autem huic ecclesiarum curam delegarat, sicut & Tito, quas ipse non poterat adire, instituit eum in functione episcopali, & in disciplina ecclesiæ, non sic admonens ut discipulum, sed ut filium & collegam. Id quo cum maiore faciat authoritate, subinde apostolicam authoritatem sibi uindicat. Admonet autem, ut reiectis, qui Iudaicas

cas fabulas inueherent, ea doceret, quæ essent fidei & charitatis: deinde principum, licet ethnicorum, authoritatem (quoniam hinc pendebat ordo ciuitatis, & tranquillitas reipublicę) adeo non spernendã Christianis, ut pro his orari iubeat. Quid uiros deceat in cœtu ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cum sua familia. Atq; hæc fermè tribus primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborum delectu, de uitando coniugio. Mox docet qualem se præstare debeat erga grandes natu uiros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga uiduas diuites ac pauperes, & ecclesiæ stipe alendas, erga adolescentiores & suspectæ etiamnum ætatis. Ad hæc præscribit, quid præcipere debeat dominis, quid seruis, qd diuitibus: admonens modis omnibus reijciendas contentiosas quæstiones sophistarum, inani doctrinæ specie sese uenditantium. Scribit è Laodicea per Tychicum diaconum.

Argumenti finis.

AD TIMOTHEVM EPIstola prima.

CAPVT I.

PAVLVS apostolus Iesu Christi iuxta delegationem dei seruatoris nostri, & domini Iesu Christi, qui est spes nostra, Timotheo germano filio in fide. *Gratia, misericordia, pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo domino nostro. Quemadmodum rogaui te ut remaneres Ephesi, cum proficiscerer in Macedoniam: ita facito, ut renuncies quibusdam, ne diuersam sequantur doctrinam, nec attendant fabulis & genealogijs nunquã finiendis, quæ quæstiones præbẽt magis quàm ædificationem dei, quæ est per fidem. Porrò finis præcepti est charitas ex puro corde, & conscientia bona, & fide non simulata: à quibus qꝺ aberrarunt quidam, deflexerunt ad uaniloquium, uolentes esse legis doctores, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus asseuerant. *Scimus autem, qꝺ bona sit lex, si quis eà legitime utatur, sciens illud qꝺ iusto lex non sit posita, *sed iniustis & inobsequentibus, impijs & peccatoribus, irreuerentibus & prophanis, patricidis, et matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorũ concubitoribus, plagiarijs, mendacibus,

2. Cor. 1. Gal. 1. Ephe. 1. 1. Pet. 1. Rom. 7. Gal. 4. Exo. 10. 23. Leu. 18. 1. Cor. 5.

dacibus, periuris, & si quid aliud est quod sanæ doctrinæ aduersetur secundum euangelium gloriæ beati dei quod concreditum est mihi. Et gratiam habeo, qui me potentem reddidit, Christo Iesu domino nostro: quia fidelem me iudicauit ponendo in ministerium, qui prius eram blasphemus * & Act. 9.
persecutor, & uiolentus: sed & misericor- Galat. 1.
diam adeptus sum, quod ignorans fecerim per incredulitatem. Exuberauit autem supra modũ gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est per Christũ Iesum. Certus sermo & dignus, quem modis oẽibus amplectamur, quod Christus Iesus uenit in mundum, ut *peccatores saluos faceret, quorum primus sum ego. Verum ideo misericordiam sum adeptus*, ut in me primo ostenderet *Iesus Christus* omnem clementiam, ad exprimendum *exemplar ijs qui* creditu ri essent in ipso in uitam æternam. *Regi autem* sæculorum immortali, inuisibili, soli sapienti deo honor, gloria in sæcula sæculorum, Amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, iuxta prophetias quæ de te præcesserunt, ut milites in eis bonam militiam, *habens fidem & bonam* conscientiam, qua repulsa nonnulli circa fidem naufragium fecerunt: quorum de numero est Hymenæus & Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non maledicere.

EPISTOLA PAVLI

CAPVT II.

ADhortor igitur, ut ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia constitutis: ut placidam ac quietam uitam degamus cum omni pietate & honestate. * Nam hoc bonum est & acceptum coram seruatore nostro deo, qui cunctos homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Vnus enim deus, unus etiam conciliator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, ut esset testimonium temporibus suis, * in quod positus sum ego præco & apostolus, ueritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentium cum fide & ueritate. Volo igitur orare uiros in omni loco, sustollentes puras manus absq; ira & *disceptatione*. * Consimiliter & mulieres in amictu modesto, cum uerecundia & castitate ornare semetipsas, non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut uestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres, profitentes pietatem per opera bona. * Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Cæterum mulieri docere non permitto, * neq; autoritatem usurpare in uiros, sed esse in silentio. * Adam enim prior formatus est, deinde Eua: & Adam non fuit deceptus,

Infra 5.

1. Tim. 1.

1. Pet. 3.

1. Cor. 14

Ephe. 5.

Gene. 1.

ceptus, sed mulier seducta, obnoxia facta est transgressioni: salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione & sanctificatione cum castitate.

CAPVT III.

INdubitatus sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. * Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, uigilātem, sobrium, modestum, hospitalem, aptum ad docendum: non uinolentum, non percussorem: non turpiter lucri cupidū, sed æquum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia, quī suæ domui bene præsit, qui liberōs habeat in subiectione cum omni reuerentia. Quod si quis propriæ domui præesse non nouit, quomodo ecclesiam dei curabit? Non nouitium, ne inflatus in condemnationem incidat calumniatoris. Oportet autem illum & bonum habere testimoniū ab extraneis, ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Ministros itidem compositos, non bilingues, nō multo uino deditos, non turpiter lucri auidos, tenentes mysterium fidei cum pura conscientia, atq; hi probentur prius, deinde ministrēt sic, ut nemo possit illos criminari. Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Diaconi sint unius uxoris mariti, Tit. 1.

qui liberis recte præsint, & proprijs familijs. Nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirũt, & multam libertatem in fide, quę est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo, sperans fore, ut ueniam ad te cito: quod si tardius uenero, ut noris quomodo oporteat in domo dei uersari: quæ est ecclesia dei uiuentis, columna & stabilimentum ueritatis. Et citra controuersiam magnum est pietatis mysterium. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu: uisus est angelis, prædicatus est gentibus: fides illi habita est in mundo, receptus est in gloria.

CAPVT IIII.

2.Tim.3. 2.Pet.3. Iudæ 1. SPiritus autem certo loquitur, * quod in posterioribus temporibus descisc̃et quidam à fide, attendentes spiritibus impostoribus, ac doctrinis dæmoniorum, per simulationem falsiloquorum, cauterio notatam habentium conscientiam, prohibentiũ contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis, quos deus creauit ad sumendũ cum gratiarumactione fidelibus, & ijs qui cognouerũt ueritatem: * quod quicquid creauit deus, bonum sit, & nihil reijciendum, si cum gratiarumactione sumatur. Sanctificatur enim per sermonẽ dei, ac precationem. De his, si commonefeceris fratres, bonus eris minister Iesu Christi, enutritus in sermonibus

Eccli 39.

monibus fidei, bonæq; doctrinæ, quam usque sequutus es. * Cæterum prophanas & aniles fabulas reijce, quin potius exerce te metipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio paululū habet utilitatis: at pietas ad omnia utilis est, ut quæ promissiones habeat uitæ præsentis ac futuræ. Indubitatus sermo, dignusq;, qui omnibus modis approbetur. Nam in hoc & laboramus, & probris afficimur, quod spem fixam habemus in deo uiuente, qui est seruator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo tuam iuuentutem despiciat: sed esto forma fidelium in sermone, in *conuersatione, in dilectione, in spiritu*, in fide, in puritate. Donec uenero, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Ne neglexeris quod *in te est donum*, quod datum est tibi per prophetiam *cum impositione* manuum, autoritate sacerdotij. *Hæc exerce*, in his esto, ut tuus profectus manifestus sit in omnibus. Attende tibijpsi & doctrinæ, persiste *in his*. Nam id si feceris, teipsum seruabis, & eos qui te audierint. 2. Tim. 2.

CAPVT V.

SEniorem *ne sæuius obiurges*, sed adhortare ut patrem, iuniores ut fratres, mulieres *natu* grandiores ut matres, iuniores *ut* sorores *cum* omni castitate. Viduas *honora*, quæ uere uiduæ sunt. Quod si qua ui-

dua, liberos aut nepotes habet, discant primum propriam domum pie tractare, & uicem rependere maioribus. ★ Hoc enim est honestum & acceptum coram deo. Porrō quæ uere uidua est ac desolata, sperat in deo, & perseuerat in obsecrationibus ac precationibus noctu dieq;. Porrō quæ in delicijs uersatur, ea uiuens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehēsibiles sint. Quod si qua suis, & maxime familiaribus, non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Vidua allegatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministrauit, si in omni opere bono fuit assidua. Porrō iuniores uiduas reijce, cum enim lasciuire cœperint aduersus Christum, nubere uolunt, habentes cōdemnationem, quod primam fidem reiecerint, simul autem & otiosæ discunt circumire domos. Imō non solum otiosæ, uerumetiam garrulæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo igitur iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare, nullam occasionem dare aduersario, ut habeat maledicendi causam. Iam enim nonnullæ deflexerūt, sequutæ satanam. Quod si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, &

Supra 2.

non

nō oneretur ecclesia, ut ijs quæ uerè uiduæ sunt suppetat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime ij qui laborant sermone & doctrina. Dicit enim scriptura: *Boui trituranti non obligabis os. Et: Dignus est operarius mercede sua. * Aduersus presbyterum accusatio Deut. 25. 1. Cor. 9. Deut. 19.
nem ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Eos qui peccant, coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Obtestor in conspectu dei & domini Iesu Christi, & electorum angelorum, ut hęc serues sine præcipitatione iudicij, nihil faciēs iuxta propensionem animi. Manus cito ne cui imponas, neq; communices peccatis alienis. Temetipsum purum serua. Ne posthac bibas aquam, sed uino paululo utere propter stomachum tuum, & crebras tuas infirmitates. Quorundam hominū peccata ante manifesta sunt, præcedētia ad iudiciū, quosdā uero & subsequuntur. Cōsimiliter et bona opera ante manifesta sunt, et ea quę secus habent occultari non possunt.

CAPVT VI.

QVicunq; sub iugo sunt serui, suos dominos omni honore dignos ducant, ne nomen dei & doctrina male audiat. Qui uero fideles habēt dominos, ne contemnāt, quod fratres sint, sed magis inseruiant, q; fideles sint ac dilecti, qui beneficentiæ parti-

cipes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis diuersam sequitur doctrinam, & non accedit sanis sermonibus dñi nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, is inflatus est, nihil sciens, sed insaniens circa quæstiones ac disputationū pugnas, ex quibus nascitur inuidia, contentio, maledicētia, suspiciones malæ, superuacaneæ conflictationes hominum mente corruptorum, & quibus adēpta est ueritas, qui existimant quæstum esse pietatem. Seiungere ab his qui eiusmodi sunt. Est autem quæstus magnus, pietas cum animo sua sorte
Eccli 5. contento. * Nihil enim intulimus in mun-
Iob 1. dum, uidelicet nec efferre quicquam possumus: sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Cæterum qui uolunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates *multas, stultas*, ac *noxias*, *quæ demergunt homines in exi-*
Eccli 10. *tium et interitū*. *Siquidem radix omnium malorum est studiū pecuniæ: quam quidam dum appetunt, aberrauerunt à fide, & seipsos implicuerūt doloribus multis. Tu uero homo dei, ista fuge, *sectare autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, māsuetudinem: certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternam, ad quam & uocatus es, & professus es bonam professionem coram multis testibus. Præcipio

tibi

ibi in conſpectu dei, qui uiuificat omnia, et
Ieſu Chriſti, qui teſtatam fecit ſub Pontio
Pilato bonam profeſſionem, ut ſerues præ-
ceptū, immaculatus, irreprehenſibilis, uſq;
ad apparitionē domini noſtri Ieſu Chriſti:
quā temporibus ſuis oſtenſurus eſt ille bea
tus & ſolus princeps, *rex regnantium, et Apo. 17.
dominus dominantium, qui ſolus habet im & 19.
mortalitatem, lucem habitans inacceſſam,
* quem uidit nemo hominū, neq; uidere po Ioan. 1.
teſt: cui honor & imperium ſempiternum, 1. Ioan. 4.
Amen. His qui diuites ſunt in præſenti ſæ-
culo præcipe, ne elato ſint animo, neq; ſpē
ponant in diuitijs *incertis*, ſed in deo uiuen
te, qui præbet nobis oīa affatim ad fruen
dum, ut benefaciāt, ut diuites ſint operibus
bonis, ut faciles ſint ad impartiendū: liben-
ter communicantes, recondentes ſibijpſis
fundamentum bonum in poſterū, ut appre-
hendant æternam uitam. O Timothee, de-
poſitum ſerua, deuitans prophanas uocum
inanitates, & oppoſitiones falſò nominatæ
ſcientiæ, quam nonnulli profitentes, circa
fidem aberrauerunt. Gratia ſit tecū, Amen.

Miſſa fuit ex Laodicia, quæ eſt me-
tropolis Phrygiæ Pacatianæ.

IN EPISTOLAM AD Timotheum posteriorem argumentum per Erasmum Roterodamum.

QVoniam in superiori epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit eius præstandi facultas, quod Romæ in uinculis haberetur, literis eum confirmat, ne persequutionum procellis deijciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium præparet. Instare enim tempora periculosa ob quosdam, pietatis prætextu neram pietatem subuertentes: itaq; sese iactantes, quasi in uerbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus, imminere diem obitus sui, se'q; iam à pleriscq; destitutum, iubet, ut Timotheus unà cum Marco propere ad se Romam ueniat. Scripsit Romæ, cum iterum ad Neronis tribunal sisteretur.

Argumenti finis.

Pau.

Timotheum
secunda.

CAPVT I.

PAVLVS apostolus Iesu Christi, per uoluntatem dei, secundum promissionem uitæ quæ est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio: * Gratia, misericordia, pax à deo patre, & Christo Iesu domino nostro. * Gratiam habeo deo, cui seruio à maioribus cum pura cõscientia, quod citra ullam intermissionem faciam de te mentionem in precationibus meis noctu *dieq;*, desiderans te uidere, memor tuarum lachrymarum, ut gaudio replear, ubi commonefactus fuero eius quæ est in te non simulatæ fidei, quæ habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunica: certum autem scio, quod in te quoq;. Quam ob causam commonefacio te, ut suscites donum dei quod est in te per impositionem manuum mearum. * Non enim dedit nobis deus spiritum timiditatis, sed potentiæ ac dilectionis & sobrietatis. Ne igitur te pudeat testimonij domini nostri, neq; te pudeat mei, qui sum uinctus illius, sed esto particeps afflictionũ euangelij iuxta potentiã dei, qui saluos fecit nos,

2. Cor. 1.
Gal. 1.
1. Pet. 1.
*Rom. 1.
Roma. 8.

Tit. 3. & uocauit uocatione sancta: * non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiã, quæ data quidem est nobis per Christum Iesu ante tempora æterna, sed palàm facta est nunc per apparitionem seruatoris nostri Iesu Christi, qui mortem quidem aboleuit, uitã autem in lucem produxit, ac immortalitatem per euangeli-
2. Tim. 2. um, * in quod positus sum ego præco & apostolus, ac doctor gentium: quam ob causam & hæc patior, attamen non erubesco. Noui enim, certus q; sum, quod is cui credidi, potens sit depositum meum custodire in illum diem. Formam habeto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & charitate quæ est in Christo Iesu. Egregium depositum seruato per spiritum sanctum, qui inhabitat in nobis. Nosti hoc, quod auersati fuerint me omnes qui sunt in Asia: quorum est Phygelus & Hermogenes. Det misericordiam dominus Onesiphori familiæ, quoniam sæpe me refocillauit, & de catena mea non erubuit, sed cum esset Romæ, studiosius quæsiuit me, & inuenit: det ei dominus, ut inueniat misericordiam apud dominum in die illo: & quàm multis Ephesi ministrauerit, melius tu nosti.

CAPVT II.

TV igitur fili mi, fortis esto in gratia quæ est per Christum Iesum, & in his quæ audisti

audisti à me per multos testes. Hæc cõmen
da fidelibus hominibus, qui erunt idonei,
ut alios quoq; doceant. Tu igitur feras af-
flictiones, ut bonus miles Iesu Christi. Ne-
mo qui militat implicatur uitæ negotijs, ut
ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod
si certet etiam aliquis, non coronatur, nisi
legitime certauerit. *Laborantem agrico- 1. Cor. 9.
lam oportet primum de fructibus percipe-
re. Cogita quæ dico. Det etenim tibi domi
nus in omnibus intellectum. Memento, Ie-
sum Christum resurrexisse ex mortuis, ex
semine Dauid, secundum euangeliũ meum,
in quo malis affligor, quasi facinorosus us-
que *ad uincula: at sermo dei non fuit uin-*
ctus. Propterea omnia suffero propter ele-
ctos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ
est *in Christo Iesu, cum* gloria æterna. Cer
tus sermo. Nam si *cõmortui sumus, & con*
uiuemus: si sufferimus, & *conregnabimus:*
si negamus, & ille negabit nos: si increduli
sumus, ille fidelis manet: negare seipsum
non potest. Hæc admone, contestãs coram
domino, ne uerborum pugnas sequantur,
ad nullam utilitatem, ad subuersionem au-
dientium. *Stude teipsum* probatum exhibe
re deo, operarium non erubescẽdum, recte
secantem sermonem ueritatis. * Cæterum 1. Tim. 4.
prophanas uocum inanitates prætermitti-
to: ad maiorem enim proficiẽt impietatem:

& sermo illorum, ut cancer morbus pastio
nem habebit: quorum de numero est Hyme
næus, & Philetus, qui circa ueritatem ab-
errarunt, dicentes, resurrectionem iam esse
factam, & subuertunt quorundam fidem.
Solidum tamen fundamentum dei stat, ha-
bens signaculum hoc. Nouit dominus qui
sint sui. Et discedat ab iniquitate omnis qui
nominat nomen Christi. Cæterum in ma-
gna domo non tantum sunt uasa aurea &
argentea, uerumetiam lignea, ac testacea,
& alia quidē in honorem, alia uero in con-
tumeliā. Si quis igitur expurgarit seipsum
ab his, erit uas in honorem sanctificatum,
accommodum usibus domini, ad omne o-
2. Tim. 4 pus bonum pręparatum. *Iuueniles autem
Ibidem 6 concupiscentias fuge: * sectare uero iusti-
tiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui
Tit. 3. inuocant dominū ex puro corde. *Stultas
autem & ineruditas quæstiones respue, sci
ens eas parere pugnas. Porrò seruum do-
mini non oportet pugnare, sed placidū esse
erga omnes, propensum ad docendum, tole
rantem malos cum mansuetudine, erudien-
tem eos qui obsistunt, si quando det illis
deus pœnitentiam ad agnoscendum uerita
tem, & resipiscant è diaboli laqueo, capti
ab eo ad ipsius uoluntatem.

CAPVT III.

Illud

ILlud autem scito, quod in extremis die- 1. Tim. 4.
bus instabunt tempora periculosa. Erunt 2. Pet. 3.
enim homines sui amantes, auari, fastuo- Iudæ 1.
si, superbi, maledici, parentibus immorige-
ri, ingrati, impij, carentes affectu, nescij fœ
deris, calumniatores, intemperantes, im-
mites, negligentes bonorum, proditores,
præcipites, inflati, uoluptatem amantes po
tius quàm amantes dei: habentes formam
pietatis, sed qui uim eius abnegarint. Et
istos auersare. Ex his enim sunt qui sube-
unt in familias, & captiuas ducunt mulier
culas, oneratas peccatis, quæ ducuntur
concupiscentijs uarijs, semper discentes,
nec unquam ad *cognitionem ueritatis ue-*
nire ualentes. ✱*Quemadmodum autem Ian* Exo. 7.
nes & Iambres resistebant Mosi, ita & hi
resistunt ueritati, homines mente corrupti,
reprobi circa *fidem: sed non* proficient am
plius. Siquidem amentia *istorum euidens*
erit omnibus, quemadmodum & *illorum*
fuit. Tu uero assectatus es doctrinam me-
am, institutionem, propositum, fidem, le-
nitatem, charitatem, patientiam, perse-
quutiones, afflictiones: quæ mihi accide-
runt Antiochiæ, Iconij, Lystris, quas per-
sequutiones sustinuerim. Et ex omnibus e-
ripuit me dominus. Sed & omnes qui uo-
lunt pie uiuere in Christo Iesu, persequu-
tionem patientur. Porrò mali homines, &

impostores proficient in peius, dum & in errorem adducunt, & errant ipsi. At tu persiste in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt: sciens à quo didiceris, & q̃ à puero sacras literas noueris, quę te possunt eruditum reddere ad salutem per fidem quę
2.Pet.1. est in Christo Iesu. * Omnis scriptura diuinitus inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in iustitia, ut integer sit dei homo, ad omne opus bonum apparatus.

CAPVT IIII.

OBtestor igitur ego coram deo & domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos in apparitione sua, & in regno suo. Prædica sermonem, insta tempestiue, intempestiue: argue, increpa, exhortare cũ omni lenitate & doctrina. Nam erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebũt: sed iuxta concupiscentias suas coaceruabunt sibi doctores, ij quibus pruriunt aures, & à ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uero conuertentur. At tu uigila in oñibus, obdura in afflictionibus, opus perage euangelistæ, ministerium tuum ad plenum probatum reddito. Nam ipse iam immolor, & tempus meæ resolutionis instat. Certamen bonum decertaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod supereſt, reposita est mihi iustitiæ corona, quã reddet

mihi dominus in illo die, qui est iustus iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum ipsius. Da operam, ut uenias ad me cito. Nam Demas me reliquit, amplexus præsens sæculum, & profectus est Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas mecum est solus. * Marcum assumptum ad- Col. 4.
ducito unà tecũ: est enim mihi perutilis ad ministerium. Porrò Tychicum misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cum uenies, apporta, & libros, maxime autem membranas. Alexander faber ærarius multis malis me affecit, reddat illi *dominus iuxta facta ipsius*: quem & tu caue. Vehementer enim *restitit sermonibus* nostris. In prima mea defensione nemo *mihi adfuit, sed omnes me* deseruerũt, ne illis imputetur: sed dominus *mihi adfuit*, & corroborauit me, ut per me præconium expleretur, et audirent omnes gentes, & ereptus fui ex ore leonis, & eripiet me dominus ab omni facto malo, seruabitq; in regnũ suum cœleste, cui gloria in sæcula sæculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori familiam. Erastus mansit Corinthi. Trophimum autem reliqui in Mileto languentem. Da operam ut uenias ante hyemem. Salutat te Eubulus, et Pudens, & Linus, et Claudia, et fratres omnes. Da

minus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia uobiscum, Amen.

Scripta è Roma ad Timotheum secunda, cum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

IN EPISTOL. AD TITVM
Argumentum per Erasmum Roterodamum.

TItum discipulum suum ac filij loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus: & illinc abiens, archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex urbe Nicopoli, quæ est in Actiaco littore: rebus, ut apparet, adhuc tranquillioribus: siquidem afflictionum aut persecutionum nulla mentio. Monet autem, ut quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absoluatq; , & per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula, episcopos instituat, quos et presbyteros uocat, idonei episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismum suum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter reijciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscri-

scribit officia, quemadmodum Timotheo præscribit: illud addens, ne quisquã Christianę religionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamuis essent à Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, uolente deo, & illi resipiscant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Arteman aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur episcopi solatio.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI ad Titum.

CAPVT

PAulus *seruus dei, apostolus* autem Iesu *Christi, iuxta* fidem electorum dei, & agnitionem ueritatis, quæ est secundum pietatẽ in spe uitæ æternæ, quam promisit is, qui mentiri nescit, deus ante tempora æterna. *Patefecit autem temporibus* suis sermonem suum per prædicationem, quæ commissa est mihi secundum delegationem seruatoris nostri dei, *Tito* germano filio iuxta communem fi-

dem. Gratia, misericordia, pax à deo patre, & domino Iesu Christo seruatore nostro. Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut quæ desunt pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinaram: si quis est inculpatus, unius uxoris uir, liberos habens fideles, non obnoxios crimini luxus, aut qui non sint intractabiles. * Oportet enim episcopum inculpatum esse, tanquam dei dispẽsatorem, non præfractum, non iracundum, non utnosum, non percussorem, non turpiter lucro deditum, sed hospitalem, bonarum rerum studiosum, sobrium, iustum, pium, temperantem: tenacem eius qui secundum doctrinam est, fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles, & uaniloqui, & mentium seductores: *maxime hi qui* sunt ex circuncisione, *quibus* oportet obturare os, qui totas domos subuertunt, docentes quę non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex istis proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Testimonium hoc est uerum. Quam ob causam redarguito illos seueriter, ut sani sint in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, & præceptis hominũ, auersantium ueritatem. * Omnia quidem

2. Tim. 3.

Rom. 14.

pura

pura puris. Porrò pollutis & infidelibus nihil est purum, sed polluta est illorū mens & conscientia. Deum profitentur se scire, cæterum factis negant: cum sint abominabiles, & dicto non audientes, & ad omne opus bonum reprobi.

CAPVT II.

TV uero loquere quæ decent sanam doctrinam: Senes, ut sobrij sint, graues, modesti, sani fide, charitate, patientia. Anus itidem, ut in habitu sint, qui religionem deceat, non calumniatrices, non uino multo seruientes, ut honesta doceant, quo possint modestas reddere adolescentulas, ut maritos *suos diligant, ut liberos ament, ut* sobriæ sint, puræ, domus *custodes, bonæ,* subditæ suis uiris, ne sermo dei male audiat. *Adolescentes consimiliter* adhortare, ut sobrij sint, *per omnia temetipsum præ*bens formam bonorum operum *in doctri*na, integritatem, grauitatem, sermonem sanum, irreprehēsibilem: ut is qui repugnat, rubore suffundatur, nihil habens quod de uobis dicat mali. * Seruos hortare, ut suis *dominis* pareant, in omnibus illis placeant: non responsatores, non suffurantes, sed fidem omnem ostendentes bonam, ut doctrinam seruatoris nostri dei ornent in omnibus. Illuxit enim gratia dei, salutifera omnibus hominibus, erudiens nos,

Ephe. 6.
Col. 3.
1. Pet. 2.

ut abnegata impietate, & mundanis concupiscentijs, sobrie et iuste & pie uiuamus in præsenti sæculo, expectantes beatam illam spem, & apparitionem gloriæ magni dei, & seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibijpsi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & hortare, & argue cum omni præcipiendi studio. Nemo te despiciat.

CAPVT III.

ADmoneto illos, ut principatibus ac potestatibus subditi sint, ut magistratibus pareant, ut ad omne opus bonum sint parati, ne de quoquam male dicant: ne sint pugnaces, sed humani, omnem exhibentes mansuetudinẽ erga omnes homines. Nam eramus quondam & nos stulti, *inobedientes, errantes, seruientes* desideriis ac uoluptatibus uarijs, in malitia & inuidia degentes, odiosi, inuicem odio prosequentes. At postquam bonitas, & erga homines amor apparuit seruatoris nostri dei,
2.Tim.1. *non ex operibus quæ sunt in iustitia, quę faciebamus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, ac renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos opulente per Iesum Christum seruatorem nostrum, ut iustificati

stificati illius gratia, hæredes efficeremur iuxta spem uitæ æternæ. Indubitatus sermo. De his uolo ut confirmes, quo solíciti sint, ut bonis operibus præsint qui crediderunt deo. Hæc enim sunt honesta & utilia hominibus. * Stultas autem quæstiones & genealogias, et contentiones ac pugnas legales omitte: sunt enim inutiles et superuacaneæ. Sectarum authorem hominẽ, post unam & alteram admonitionem fuge: sciens quod euersus sit qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Cum autem misero Arteman ad te, aut Tychicum, da operam ut uenias ad me Nicopolim: nam illic decreui hybernare. *Zenam legisperitum & Apollo studiose deducito, ne quid illis desit.* Discant autem & nostri bonis operibus *præesse* ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi. *Salutant te* qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui *diligũt nos in fide. Gratia* cum omnibus uobis, *Amen.*

2. Tim. 2.

Scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM ARGUMENTUM PER ERASMUM ROTERODAMUM.

Græci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilē ac seruilem esse, uel Græco prouerbio iactatum est: Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatem & officia in sanctos inter præcipuos habuit amicos. Huius seruus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod ferè serui solent. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est, ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum: sed miro studio, miraq; ciuilitate seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens: depensurus, si quid ille suppilasset in fuga. Scribit enim è uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

Argumenti finis.

AD PHILEMONEM EPIstola Pauli.

PAulus uinctus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & collegæ nostro, & Aphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni nostro, & quæ domi tuæ est, congregationi. * Gratia uobis & pax à deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Gratias ago deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis, cum audiam tuam charitatem ac fidem, quã habes erga dominum Iesum, & erga omnes sanctos, ut communicatio fidei tuæ efficax fiat in agnitione omnis boni, quod est in uobis erga Christum Iesum. Gaudium enim habemus multum, & consolationẽ in dilectione tua, ꝙ uiscera sanctorũ refocillata sunt per te frater. Quapropter quamuis multam in Christo fiducian habeam iniungendi tibi, id quod officij tui erat, tamen propter charitatẽ potius rogo, cũ talis sim, nempe Paulus senex, nunc autẽ etiam uinctus Iesu Christi. Rogo autẽ pro filio meo, quem genui in uinculis meis Onesimo, quondam tibi inutili, nunc uero tibi & mihi perutili, quem remisi. Tu autem eum, hoc est, uisce-

2. Cor. 1. Gal. 1. 1. Pet. 1.

ra mea ſuſcipe, quem ego cupiebam apud me retinere, ut pro te miniſtraret mihi in uinculis Euangelij. Sed abſq; tua ſententia nihil uolui facere, ne uelut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed ſpontaneũ. Nam propterea forſitan ſeceſſit ad tempus, ut æternum eum reciperes, non iam ut ſeruum, ſed ſupra ſeruum, nempe fratrẽ dilectũ, maxime mihi: quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino? Si igitur me habes cõſortem, ſuſcipe illum tanquam me. Quod ſi quid læſit te, aut debet, hoc mihi imputa (ego Paulus ſcripſi mea manu) ego dependam: ut ne dicam tibi, q̃ etiam teipſum mihi inſuper debes. Etiam frater, ego te fruar in domino. Refocilla mea uiſcera in domino. Confiſus de obedientia tua ſcripſi tibi, ſciens q̃ etiam ultra quàm dico facturus ſis. Simul autem etiam præpara mihi hoſpitium. Spero enim, q̃ auxilio precum ueſtrarum donabor uobis. Salutant te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, adiutores mei. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum ſpiritu ueſtro, Amen.
Miſſa fuit è Roma per Oneſimum ſeruum.

IN EPISTOLAM AD HEbræos Argumentum per Eraſmum Roterodamum.

Nulla

NVlla gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio Christi, q̃ Iudęorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profitere tur, quas Iudæi ut prophanas & impias abominabantur: quodq̃ legem Mosaicam, quam illi sacrosanctam habebant, & Euangelij uice per uniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare uideretur. Adeo ut essent inter hos quoq̃ qui Christi doctrinam receperant, qui putarent legis obseruationem cum Euangelio miscendam. Hierosolymis igitur qui crediderant, uarijs calamitatibus afficiebantur ab his qui resistebant Euangelio (nam penes hos erat publica authoritas) conijciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque consolatur Paulus, partim exemplo ueterum sanctorum, quorum pleriq̃ similibus, aut grauioribus calamitatibus exercitisunt, quo uirtus illorum esset exploratior, spectatiorq̃, ac præcipue exemplo Christi, partim spe præmij cœlestis. Deinde declarat, coruscante iam euangelio Christi, cessasse umbras legis Mosaicæ, multa repetens ex ueteri testamento, & ad Christum accommodans. Docet non ex obseruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, sperãdã esse salutẽ, sed ex fide, qua ueteres etiã illi probatæ sanctimoniæ

uiri, quorũ memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent. In fine tradit præcepta quædam ad mores Christianos facientia.

Argumenti finis.

BEATI PAVLI APOSTOLI epistola ad Hebræos.

CAPVT I.

EVS olim multiphariam multisq; modis loquutus patribus per prophetas, extremis diebus hisce loquutus est nobis per filiũ, quẽ constituit hæredẽ omniũ, per quẽ etiam sęcula condidit: * qui cũ sit splẽdor gloriæ, & expressa imago substantiæ illius, moderaturq; omnia uerbo potentiæ suæ, per semetipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, consedit in dextra maiestatis in excelsis: tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius
Sap.7. 2. 13. præ illis sortitus est nomen. Nam cui dixit
Psa. Act. unq; angelorum: * Filius meus es tu, ego
2.Reg.7. hodie genui te? Ac rursum: * Ego ero ei pater, & ille erit mihi filius. Rursum autẽ, cum inducit primogenitũ in orbẽ terrarũ,
Psa.96. dicit: * Et adorent eum omnes angeli dei.
Psa.103. Et ad angelos quidẽ dicit: * Qui creat angelos

gelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammã. Ad filium autem: * Thronus tuus deus in sęculum sæculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus, deus tuus, oleo exultationis ultra consortes tuos. * Et tu in initio domine terræ fundamenta iecisti, & opera manuum tuarũ sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut uestimentũ ueterascent, ac uelut amictum circumuolues eos et mutabũtur: tu autem idem es, et anni tui non deficient. Ad quem autem angelorũ dixit unquam: * Sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorũ? Nonne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?

Psa. 44.

Psa. 101.

Psa. 109.

CAPVT II.

PRopterea oportet nos uehementius attendere his quę dicta sunt nobis, ne quãdo perfluamus. Etenim si is qui per angelos dictus fuerat sermo, fuit firmus, & omnis transgressio & inobedientia iustam præmij repensationem accepit, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum primum enarrari cœperit per ipsum dominum, ab his qui audierant, in nos confirmata fuit, attestante deo, & signis, & prodigijs simul, uarijs q̃

uirtutibus, & spiritus sancti distributionibus, iuxta ipsius uoluntatē. Non enim angelis subiecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem alicubi quidam, dicens: ✶ Quid est homo q̄ memor es eius: aut filius hominis, q̄ inuisis illum? Fecisti eū paulisper inferiorem angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuū tuarū. ✶ Oīa subiecisti sub pedibus eius. In hoc enim q̄ ei subiecit omnia, nihil omisit illi non subiectum. At nondum uidemus illi omnia esse subiecta. ✶ Eum uero qui paulisper diminutus fuerat infra angelos, cernimus Iesum propter cruciatum mortis, gloria & honore coronatum, ut per gratiam dei, pro omni gustaret mortē. Decebat enim eum, propter quem sunt omnia, & per quem sunt omnia, ut multis filijs in gloriam *adductis, principem salutis illorum per afflictiones perfectum redderet*: quandoquidem & qui sanctificat, & qui sanctificātur, ex uno sunt omnes. Quā ob causam non erubescit frātres illos uocare, dicens: ✶ Annunciabo nomen tuū fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et rursum: Ego ero fidens in illo. Et iterum: ✶ Ecce ego & pueri, quos mihi dedit deus. Posteaquā igitur pueri commercium habent cum carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorun-

Psa. 8.

1. Cor. 15

Phili. 2.

Psa. 21.

Isa. 8.

dem

dem, * ut per mortẽ aboleret eum, qui mor tis habebat imperium, hoc est, diabolum: & liberos redderet eos, quicũq; metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruitu ti. Non enim uidelicet angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit. Vnde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset & fidelis pontifex, in his quæ apud deum forent agenda ad expiandum peccata populi. Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse, potest & his qui tentantur succurrere. Osee 13. 1. Cor. 15

CAPVT III.

VNde fratres sancti, uocationis cœlestis participes, considerate apostolum & pontificem confessionis nostræ Christum Iesum, q̃ fidelis sit ei qui ipsum constituit, quemadmodum & Moses in tota domo ipsius. Tanto nanq; maiore gloria, quàm Moses, hic dignus est habitus, quanto maiorem habet honorem is qui construxit domum, quàm ipsa domus. Omnis enim domus construitur ab aliquo. Porrò qui condidit omnia, deus est. * Et Moses quidem fidelis fuit in tota domo illius, ueluti minister in testimonium eorum, quæ post dicenda erant. At Christus tanquam filius administrauit domum ipsius, cuius domus sumus nos, si fiduciam & gloriationem spei, ad finem usque firmam tenuerimus. Num. 12.

Quapropter sicut dicit spiritus ille sanctus: *Hodie si uocem eius audieritis, ne
Psa. 94. obduretis corda uestra, sicut in exacerbatione, in die tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt me
Infra 4. & uiderũt opera mea quadraginta annis. Quapropter infensus erã generationi illi, et dicebam: Semper errant corde, ipsi uero non cognouerunt uias meas, sicut iurauí in ira mea, si ingressuri sunt in requiẽ meam. Videte fratres, ne quãdo sit in ullo uestrum cor prauum, obnoxium incredulitati, ut desciscat à deo uiuente: sed exhortemini uos inuicẽ quotidie, quoad appellatur dies hodiernus, ne quis ex uobis induretur seductione peccati. Christi participes facti sumus, si sanè initiũ substantiæ usq; ad finem firmum tenuerimus. In hoc quod dicitur:
Psa. 94. *Hodie si uocem eius audieritis, ne obturetis corda uestra sicut in exacerbatione. Nã quidam cum audissent, exacerbauerunt: at non omnes qui profecti fuerant ex Aegypto per Mosen. Quibus autẽ infensus fuit quadraginta annis? Nõnne ijs qui peccauerant, quorum membra conciderunt in deserto? Quibus autem iurauit, non ingressuros in requiem suam, nisi ijs qui non obedierant? Et uidemus q̃ non potuerint ingredi propter incredulitatem.

CAPVT IIII.

Metua-

METuamus igitur, ne quando derelicta promissione introëundi in requiẽ eius, uideatur aliquis ex uobis fuisse frustratus. Etenim nobis annunciatum est, quemadmodum & illis. At non profuit illis audisse sermonẽ, quod is non esset cum fide coniunctus ijs qui audierãt. Introimus enim in requiem nos qui credidimus, quemadmodum dixit: * Sicut iuraui in ira mea, si ingressuri sint in requiem meam, licet operibus à iactis fundamentis mundi perfectis. Dixit enim quodam in loco de septimo die sic: *Et requieuit deus die septimo ab omnibus operibus suis. Et in hoc rursum: *Si introibunt in requiem meam. Posteaquam igitur illud reliquum est, aliquos introire in eam, & quibus prius annunciatum fuit, non introierũt propter incredulitatem, rursum quendam præfinit diem, hodie, in Dauid dicens, post tantum temporis, quemadmodum dictum est: * Hodie si uocem eius audieritis, ne obdureris corda uestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nequaquã de alio posthac die loquutus fuisset. *Itaq; relinquitur sabbatismus populo dei. Nam qui ingressus est in requiem, illius, & ipse requieuit ab operibus suis, quẽadmodum à suis deus. Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis eodem concidat incredulitatis exemplo. Viuus est enim ser-

Psal. 94.

Gene. 2.

Psal. 94.

Supra 3.

Col. 2.

mo dei, & efficax, & penetrantior quouis gladio utrinq; incidēte, ac pertingens usq; ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagum'q; & medullarum, & discretor cogi
Eccle.15. tationum & intentionum cordis, * nec est
Psal.33. ulla creatura, quæ non manifesta sit in conspectu illius. Sed omnia nuda & resupinata occulis eius, ad quem nobis est sermo. *
Infra 8. Habentes igitur pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum filium dei, teneamus professionē. Non enim habemus pontificem, qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum per omnia, iuxta similitudinem absq; peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratię, ut consequamur misericordiam & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.

CAPVT V.

NAm omnis pontifex qui ex *hominibus* assumitur, pro *hominibus* constituitur, in his quæ apud deum aguntur, ut offerat donaria & uictimas pro peccatis, qui placabilis esse possit ignorantibus & errantibus, quandoquidem & ipse circumdatus est infirmitate. Et propter hāc debet, quemadmodum pro populo, ita & pro seipso immolare pro peccatis. Nemo sibijpsi usurpat honorem, sed qui uocatur etiam à deo, quemadmodum & Aaron. Ita & Christus non semetipsum glorificauit ut fieret pontifex:

fex: sed is qui dixerat illi: * Filius meus es 2. 13.
tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit: Psal. Act.
* Tu es sacerdos in æternum, secundum or Psal. 109
dinem Melchisedec. Qui in diebus carnis
suæ, cum & precationes & supplicationes
apud illum, *qui* poterat ipsum à morte ser-
uare, *cum* clamore ualido & lachrymis ob
tulisset, & exauditus esset pro reuerentia,
tametsi filius erat, tamen *didicit* ex his quæ
passus est, obedientiam, ac perfectus reddi-
tus, omnibus qui sibi obedierunt, fuit cau-
sa salutis æternæ, cognominatus à deo pon
tifex secũdum ordinationem Melchisedec,
de quo nobis multa forent dicẽda, eaq; diffi
cilia *explicatu*, *quandoquidem* segnes fa-
cti estis auribus. Etenim *cum debeatis* pro
temporis ratiõe doctores esse, rursum opus
habetis, *ut doceamus* uos quę sint elemen-
ta initij eloquiorum dei: * factiq; estis ij qui 1. Cor. 3.
bus lacte sit opus, & *non solido cibo*. Nam
quisquis lactis est *particeps*, *is rudis* est ser
monis iustitiæ, infans enim est. Porrò perfe
ctorum est solidus cibus, nempe horum qui
propter assuetudinem, sensus habent exer-
citatos ad discretionẽ boni pariter ac mali.

CAPVT VI.

QVapropter omisso, qui in Christo *ru-*
des inchoat, sermone, ad perfectionem
feramur, non rursum fundamentũ *iacientes*
pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei,

in deum, baptismatũ, doctrinæ, ac manuum impositionis, & resurrectionis mortuorũ, & iudicij æterni. Atq; id faciemus, si quidẽ permiserit deus. Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donum cœleste, & participes facti fuerint spiritus sancti, gustauerintq; bonum dei uerbum, ac uirtutes futuri sæculi, si prolabantur, denuo renouentur per pœnitentiam, ab integro crucifigentes sibimetipsis filiũ dei, & ludibrio exponentes. Siquidẽ terra quę imbrem sæpius in se ueniẽtem combiberit, & progenuerit herbam accommodam eis, opera quorũ & colitur, recipit benedictionem à deo. At quę produxerit spinas & tribulos, reproba est, & maledictioni confinis, cuius exitus huc tendit ut exuratur. Cæterum persuasimus nobis de uobis dilecti, quæ his sint meliora, & cum salute coniuncta, tametsi sic loquamur. Non enim iniustus est deus, ut obliuiscatur operis uestri, & laboris ex charitate suscepti, quam exhibuistis erga nomen illius, qui ministratis sanctis, & ministratis. Cupimus autem ut unusquisq; uestrũ idem præstet studium ad plenam spei certitudinem, usq; ad perfectionem, ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem accipiunt promissionis. *Deus enim pollicitus Abrahæ, cũ non posset per quem

Gene.22.

quam

quam maiorem iurare, iurauit per seipsum, dicens: Nisi benedicens benedixero tibi, et multiplicans multiplicauero te. Atq; ita cum patienter expectasset, consequutus est promissum. Nam homines quidem per eum iurant qui sit maior, atq; ijsdem omnis controuersię finis est, si accedat iurisiurādi confirmatio. Qua in re deus cum eximie uellet hæredibus promissionis ostendere firmitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non posset ut mentiretur deus, ualidam consolationem haberemus, qui huc confugimus, ut potiamur proposita spe, quam uelut ancoram tenemus animæ, cum tutam, tum firmam, & introëuntem usq; ad ea quæ sunt intra uelum, ubi præcursor pro nobis ingressus est Iesus iuxta ordinem Melchisedec, pontifex factus in æternum.

CAPVT VII.

NAm hic erat Melchisedec rex Salem, pontifex dei altissimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impartitus est Abraham, qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex iustitiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod est rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium dierum, neq; uitæ finem ha- Gene. 14

bens, sed assimilatus filio dei, manet, sacerdos in perpetuum. Considerate uero quantus hic fuerit, cui etiam decimas dederit Abraham patriarcha de spolijs? Atq; ij quidem, qui quod sint de numero filiorum Leui, sacerdotij functionem sumunt: præceptum habent, ut decimas accipiant à populo iuxta legem, hoc est, à fratribus suis, licet egressis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recẽsetur ex illis, decimas accepit ab Abraham, & habenti promissiones benedixit. Porrò nemo negat quin id quod minus est, ab eo quod maius est, benedictionem accipiat. Atq; hic quidem homines, qui moriuntur, decimas accipiunt. Illic autem is de quo testatum est, quod uiuat: &, ut ita loquar, in Abraham decimatus est etiam ipse Leui, qui decimas solet accipere. Nam is adhuc in lumbis patris *erat*, cum occurreret Abrahæ *Melchisedec*. Proinde si cõsummatio per Leuiticum sacerdotium erat, siquidem per hoc populus legem acceperat: quid præterea fuit opus, alium exoriri sacerdotem, qui secundũ ordinem Melchisedec, & non secundum ordinem Aaron diceretur? Quandoquidem translato
Gal. 4. sacerdotio, ✶necesse est, ut legis quoq; trãslatio fiat. Nam is de quo dicuntur hæc, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus altari adstitit. Palàm est enim quod è tribu Iuda

exortus

exortus sit dominus noster. At nihil loquutus est de sacerdotio Moses, ꝙ ad hanc tribum pertineat, idꝙ magis etiã liquet, siquidem ad similitudinẽ Melchisedec exoritur sacerdos alius, qui non iuxta legem mandati carnalis factus sit: sed iuxta potentiam uitæ indissolubilis. Testificatur enim ad hũc modum: * Tu sacerdos in æternum secun- Psal. 109.
dum ordinem Melchisedec. Abrogatur enim quod præcessit præceptum propter imbecillitatem & inutilitatem. Nam nihil ad perfectionem adduxit lex, uerum erat introductio ad spem potiorem, per quam appropinquamus deo, atqꝫ hoc potiorem, ꝙ non absqꝫ *iureiurando res acta sit.* Nam illi quidem citra iusiurandũ sacerdotes *facti* sunt: hi uero cum iureiurando, per eum qui dixit ad *illum:* * *Iurauit* dominus, & non pœni- Ibidem.
tebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinationẽ Melchisedec. Tanto potioris testamenti sponsor factus est Iesus, & illi quidem plures facti fuerunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere. At hic ꝙ idem maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium: unde & saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum adeunt deum, semper uiuẽns, * ad 1. Ioan. 2.
hoc ut interpellet pro illis. Talis enim decebat, ut esset nobis põtifex pius, innocẽs, impollutus, segregatus à peccatoribus, &

sublimior cœlis factus, cui non sit quotidie necesse, quemadmodum illis pontificibus, prius pro proprijs peccatis uictimas offerre, deinde pro peccatis populi. Nam id fecit semel, cũ semetipsum obtulit. Siquidem lex homines constituit pontifices habentes infirmitatẽ. Porrò sermo iurisiurandi, qui supra legem fuit, filium constituit in æternum consummatum.

CAPVT VIII.

Supra 4. CAeterum eorum quæ dicimus illud est caput, * quod talem habemus pontificem, qui consedit ad dexteram throni maiestatis in cœlis, sanctorum administrator, ac ueri tabernaculi quod fixit deus, & non homo. Omnis enim pontifex ad offerẽdum donaria & uictimas constituitur, unde necesse est, ut hic etiam habeat aliquid, quod offerat. Nã si esset in terra, ne sacerdos quidem esset, ubi sunt sacerdotes qui offerunt iuxta legem donaria, qui quidem exemplari & umbræ deseruiunt cœlestium, quemadmodũ oraculo responsum est Mosi, cum
Exo. 25. esset absoluturus tabernaculum: Nam uide,
Act. 7. inquit, ut facias omnia secundum exemplar quod ostensum est tibi in monte: nunc uero hoc excellentius sortitus est sacerdotium, quo præstantioris est testamenti intercessor, quod in præstantioribus promissis sancitum est. Etenim si prius illud tale fuisset,

set, ut nihil in eo posset reprehendi, haud quaquam fuisset secundo quæsitus locus. Nam incusans eos, loquitur illis: * Ecce dies uenient, dicit dominus, & consumma bo super domum Israel, & super domum Iu da testamẽtum nouum, non iuxta testamentum quod feci patribus illorum in die cum apprehenderem manum illorum, ut educerem eos ex Aegypto, quoniam ipsi non perstiterunt in testamẽto meo, & ego neglectui eos habui, dicit dominus. Nam hoc est testamentum quod disponã domui Israël post dies illos, dicit dominus: dans leges meas in mentem illorum, & in corde illorum inscribam illas, & * ero illis deus, & ipsi erũt mihi populus. Et non docebunt quisq; proximum suum, & unusquisq; fratrem suum, dicentes: * Cognosce dominum, quod omnes cognituri sint me ab eo qui pusillus fuerit inter eos, usq; ad eum qui magnus est inter illos, quoniam placatus ero super iniustitijs illorum, & peccatis eorum & iniquitatum illorũ non recordabor amplius. Per hoc quod dicit nouum, antiquauit prius. Porrò quod antiquatur ac senescit, in propinquo est ut euanescat.

Hiere. 31.

Apo. 21.

Hiere. 31.

CAPVT IX.

IGitur habebat quidem etiam prius illud, iustificationes, cultus, ac sanctum mundanum. * Siquidem tabernaculum factum

Exo. 25.

fuit primũ, in quo erant & lucernæ, & mensa, & propositio panum, quam uocant, sancta. Post secundum autem uelum erat tabernaculum, quod uocatur sanctũ sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testa
Exo.16. menti, undiq; circumtectam auro, * in qua
Num.17. urna aurea habens manna, * & uirga Aaron quæ germinauerat, & tabulæ testamenti. Supra hanc autem cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatorium, de quibus non est nunc dicendum singulatim. His autem ad hunc ordinatis modũ, in prius quidem tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes, qui sacrorum ritus peragant: in secundum autem semel quotannis solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro se ipso, & pro populi ignorantijs, illud significante spiritu sancto, nõdum manifestatam esse sanctorum uiam, adhuc priore tabernaculo consistente, *quæ erat similitudo pro tempore tum præsente*, in quo dona sacrificia; q; offerũtur, quæ non possint iuxta conscientiam perfectum reddere cultorem, in cibis duntaxat & potionibus, & diuersis ablutionibus ac iustificationibus carnis, usq; ad tempus correctionis imposita. At Christus accedens pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculũ, non manu factum, hoc est, non huius struRoma.5. cturæ, *neq; per sanguinem hircorum ac uitulorum,

tulorum, sed per proprium sanguinem in- 1.Pet.1.
gressus est semel in sancta æterna redem- 1. Ioan.1.
ptione reperta. Nam si sanguis taurorum Apoc.1.
& hircorum & cinis iuuencæ aspergens in
quinatos, sanctificat ad carnis purificatio-
nem, quãto magis sanguis Christi, qui per
spiritum æternum seipsum obtulit immacu
latum deo, purgabit conscientiam uestram
à mortuarijs operibus ad seruiendum deo
uiuenti? Et ob id noui testamenti concilia-
tor est, ut morte intercedente, ad redemptio
nem earum præuaricationum, quæ fuerant
sub priori testamẽto, ij qui uocati sunt pro-
missionem accipiant æternæ hæreditatis.
Siquidem ubi testamentum est, mors inter-
cedat necesse est testatoris. *Nã testamen- Galat.3.
tum in mortuis ratum est, quandoquidem
nondum *ualet* cum uiuit testator. Vnde ne
prius quidem *illud* absq; sanguine dedica-
tum fuit. Cũ enim *Moses* omne præceptum
iuxta legem exposuisset omni populo, sum-
pto sanguine uitulorum & hircorum, cum
aqua & lana coccina & hyssopo, simul &
ipsum librum, & totum populũ aspersit, di
cens: *Hic est sanguis testamẽti, quod man Exo. 24.
dauit uobis *deus*. Insuper autem & taber-
naculum, & oẽia uasa ministerij sanguine
cõsimiliter aspergebat. Et omnia ferè secun
dum legem sanguine purificantur, & absq;
sanguinis effusione non fit remissio. Itaque

necesse est, ut exemplaria quidem eorum quæ sunt in cœlis, hisce rebus purificẽtur. Cæterum ipsa cœlestia potioribus quàm hæ sint, uictimis mundentur. Non enim in manufacta sancta ingressus est Christus, exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc in conspectu dei pro nobis, non ut sæpius offerat semetipsum, quemadmodum pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum. Alioqui oportuisset illũ sæpius passum fuisse à condito mundo. Nunc autem semel, sub cõsummationem sæculorũ, ad profligationem peccati, per immolationem suiipsius apparuit. Et quatenus illud manet homines, ut semel
Rom.5. moriantur, post hoc autem iudicium: * ita
1.Pet.3. & Christus semel oblatus, ut multorũ peccata tolleret, rursus absq; peccato conspicietur ijs qui illum expectant in salutem.

CAPVT X.

NAm lex umbram obtinens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, his hostijs, quas singulis annis easdem continenter offerunt, nunquam potest accedentes perfectos reddere. Alioqui nónne desiissent offerri? Propterea quod nullam iam habuissent cõscientiam peccatorum qui sacrificassent, ac semel purgati essent. Atqui in istis commemoratio fit peccatorũ quotannis. Non enim potest sanguis taurorum

& hir-

& hircorum auferre peccata. Quapropter
cum ingressurus est mundum, dicit: *Sacri Psal.39.
ficium & oblationem noluisti, corpus au-
tem aptasti mihi, holocautomata et pro pec
cato non comprobasti. Tunc dixi: Ecce ad
sum, * in capite libri scriptum est de me, ut Ibidem.
faciam deus uoluntatē tuam. Superius cum
dicit: Sacrificium & oblationem, & holo-
cautomata, & pro peccato noluisti, neque
comprobasti, quæ iuxta legem offeruntur,
tunc dixit: Ecce adsum, ut faciam deus uo
luntatem tuam: tollit prius, ut posterius sta
tuat: per quam uoluntatem sanctificati su-
mus per oblationem corporis Iesu Christi
semel peractā. *Et omnis quidem sacerdos*
adsistit quotidie, sacra peragens, & *easdem*
sæpius offerens hostias, quæ nunquam pos
sint auferre peccata. Hic uero una pro pec-
catis oblata *uictima*, * perpetuo sedet ad Psal. 109
dexteram dei, *id quod* supereſt expectans,
donec reddantur inimici ipsius scabellum
pedum eius. Vnica enim oblatione perfe-
ctos effecit in perpetuum, eos qui sanctifi-
cantur. Testificatur autē nobis & ipse spi-
ritus sanctus, nimirū cum prædixerit: Hoc Hiere.31.
est testamentum *quod* condam erga illos,
post dies illos, dicit dominus, dans leges
meas in corde illorum, & in mentibus illo
rum inscribam eas, & peccatorum atq; ini
quitatum illorum nō recordabor amplius.

Porrò ubi horum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Cum igitur fratres, habeamus libertatem adeundi in sancta per sanguinem Iesu, ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentem, per uelamentum, hoc est, per carnem suam, cumq; habeamus sacerdotem magnum præfectum domui dei, accedamus cum uero corde, in certitudine fidei, aspersi cordibus, ac depulsa conscientia mala, & abluti corpore aqua pura, teneamus confessionem spei, non uacillantē (fidelis enim qui promisit) & consideremus nos inuicem, in hoc, ut prouocemus ad charitatem & bona opera, non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos est nonnullis, sed adhortantes inuicem: idq; hoc magis, quod uidetis appropinquantem diem. Nam si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicij, & ignis uehementia, qui deuoraturus est aduersarios. * Qui aspernatus fuerit Mosi legem, absq; misericordia, * sub duobus aut tribus testibus moritur. Quanto putatis peioribus afficietur supplicijs, qui filium dei conculcarit, & sanguinem testamenti ceu rem prophanam habuerit, per quem fuerat sanctificatus, & spiritum gratiæ contumelia affecerit? Nouimus enim

Deut. 17. Matt. 18. 2. Cor. 13

cum

cum qui dixit: * Meum est ulciſci, ego re- Deue.32.
pendam dicit dominus. Et rurſum: *Domi Rom. 12.
nus iudicabit populum ſuum. Horrendum
eſt incidere in manus dei uiuentis. Redeant
autem uobis in memoriam ſuperiores dies
in quibus illuminati, ingens certamen ſuſti
nuiſtis afflictionum: partim quidem dum et
probris & preſſuris affecti, ſpectaculo fui-
ſtis omnibus, partim dum cõſortes ita con
uerſantium facti eſtis. Siquidem & afflictio
num, quæ ex uinculis meis contigerũt, par
ticipes fuiſtis, & direptionem facultatum
ueſtrarum cum gaudio accepiſtis, ſcientes
uos habere in uobis potiorem ſubſtantiam
in cœlis ac manentem. Ne abieceritis igi-
tur fiduciam ueſtram, quæ magnam habet
præmij retributionem. Nam patientia uo-
bis eſt opus, ut ubi uoluntatem dei perege-
ritis, reportetis promiſſionem. Adhuc enim
per puſillum temporis, & qui uenturus eſt
ueniet, & non tardabit. * Iuſtus autem ex Abac.2.
fide uicturus eſt, & ſi ſe ſubduxerit, nõ pro Ro.1.10.
babitur animo meo. At nos non ſumus qui Gal.3.
ſubducamus nos in perditionem, ſed ad fi-
dem pertinemus in acquiſitionem animæ.

CAPVT XI.

EST autem fides earum rerũ quæ ſperan-
tur ſubſtantia, argumentum eorum quæ
non uidentur. Per hanc enim teſtimonium

Gen.1. meruerunt seniores. * Per fidem intelligimus perfecta fuisse sæcula uerbo dei, ut ex his quæ non apparebant, ea quæ uidentur
Gen.4. fierent. * Per fidem uberiorem hostiam Abel obtulit deo quàm Cain, per quam testimonium meruit quod esset iustus, testimonium perhibente de donarijs illius deo, &
Gene.5. per hanc mortuus adhuc loquitur. * Per fi-
Sap.4. dem Enoch fuit translatus, ne uideret mor
Eccl.44. tem: nec fuit inuentus, propterea q̃ transtulerat illum deus: priusquam enim transferretur, testimonium meruerat quod placuisset deo. Atqui sine fide fieri non potest, ut quis illi placeat. Nam qui accedit ad deũ, hunc credere oportet esse deum, & esse re-
Gen.6. muneratorem quærentibus se. * Per fidem
Eccl. 44 admonitus oraculo Noë, ea quæ nondum uidebantur, ueritus, apparauit arcam ad salutem domus suæ, per quam arcam condemnauit mundum, & eius quæ secundum fi
Gene.12. dem est, iustitiæ factus est hæres. * Per fi-
& 13. dem appellatus Abraham, obedijt, ut exiret in locum quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit, nescius quò esset uenturus. Per fidem commigrauit in terrã promissionis, ueluti peregrinam, cum in tabernaculis habitasset cum Isaac & Iacob, cohæredibus eiusdem promissionis. Expecta uerat enim habentẽ fundamenta ciuitatem,
Gene.21. cuius opifex & conditor est deus. * Per fi-

dem

dem & ipsa Sara uim ad concipiendum & retinendum semen accepit: ac præter ætatis rationem peperit, quod fidelem iudicaret eum qui promiserat. Quapropter & ex uno prognati sunt posteri, eoq; iam annis effœto, tanto numero, quanto sunt stellæ cœli, & uelut harena quæ est iuxta marginem maris innumerabilis. Iuxta fidem mortui sunt hi omnes, quum non accepissent promissiones: sed procul eas uidissent & credidissent, salutassentq;, & confessi fuissent, se hospites atq; aduenas esse in terra. Nam hæc qui dicunt, declarant se patriam inquirere. Et si illius quidem memores fuissent unde fuerant profecti, habebant opportunitatem reuertendi. Nunc autem meliorem expetunt, hoc est cœlestem. Quapropter non erubescit ipse deus uocari deus illorum: parauerat enim illis ciuitatem.

* Per fidem obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum obtulit, in quo promissiones acceperat, ad quem dictum fuerat: In Isaac uocabitur tibi semen, cum illud secum perpendisset, deum uel à mortuis excitare posse, unde illum etiam resurrectionis typo reduxit. * Per fidem de futuris benedixit Isaac filio Iacob & Esau. * Per fidem Iacob moriens, singulis filijs Ioseph benedixit, & adorauit uastigium uirgæ illius. * Per fidem Ioseph moriens, de

Gen. 22. Eccl. 44. Gen. 27. Gen. 48. 49. Gen. 50.

egressione filiorum Israël meminit, de ossibus suis mandauit. Exo. 2. * Per fidem cum natus esset Moses, occultatus est menses tres à parentibus suis, propterea quod uiderẽt elegantem puellum, nec ueriti sunt edictum regis. Per fidem Moses iam grandis renuit uocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens simul malis affici cum populo dei, q̃ temporarijs peccati commodis frui, maiores arbitratus diuitias probrum Christi, quàm Aegyptiorum thesauros. Respectum enim habebat remunerationis. Per fidem reliquit Aegyptum, haud ueritus ferociam regis. Perinde enim quasi uidisset eum qui Exo. 12. est inuisibilis, ita obdurauit. * Per fidem fecit pascha, & effusionem sanguinis, ne is qui pèrimebat primogenita, tãgeret ipsos. Ibid. 14. * Per fidem transierunt rubrum mare, uelut per siccam terram: quod cum tentassent Ios. 6. Aegyptij, absorpti sunt. * Per fidem mœnia Hiericho conciderunt, circundata ad Ibid. 2. 6. dies séptem. * Per fidem Rhaab meretrix non perijt unà cum his qui non obedierãt, cum excepisset hospitio exploratores pacifice. Et quid præterea loquor? Deficiet Iudi. 6. enim me tempus commemorantem * de Gedeone, Ibid. 4. * de Barac, * & Samsone, & Ibid. 13. Iephthaë, nec non Dauid & Samuele, ac Ibid. 12. prophetis, qui per fidem expugnauerunt regna, operati sunt iustitiam, assecuti sunt pro-

promissiones, * occluserunt ora leonum, Dan.14.
* extinxerunt uim ignis, effugerunt acies Dan.3.
gladij, ualidi facti sunt ex imbecillitate, ef-
fecti sunt robusti in bello, incursiones auer
terunt exterorũ. * Mulieres acceperunt ex 3.Re.17.
resurrectione mortuos suos. Alij uero distẽ 19.
ti sunt, aspernati redemptionem, ut potio-
rem sortirentur resurrectionem. Alij rursus
ludibrijs & flagris explorati sunt, insuper
& uinculis & carcere, * lapidati sunt, dis- 2.Par.24.
secti sunt, tentati sunt, occisione gladij oc-
cubuerunt: * oberrarunt in ouillis & ca- 4.Reg.1.
prinis pellibus, destituti, pressi, afflicti, qui
bus indignus erat mundus: in desertis er-
rantes & montibus, ac speluncis, & cauer
nis terræ. Atq; omnes hi testimonium pro-
meriti per fidem, non acceperant promis-
sionem, q̃p deus de nobis melius quiddam
prouiderat, ne sine nobis consummarẽtur.

CAPVT XII.

PRoinde nos quoque, cum tanta septi si-
mus nube testiũ, * deposito onere oẽi, Ephe. 4.
& tenaciter inhærente peccato, per tole- Col.3.
rantiam curramus in proposito nobis certa 1. Pet.2.
mine, respicientes ad fidei ducem & con-
summatorẽ Iesum, qui pro ꝓposito sibi gau
dio pertulit crucẽ, ignominia contempta,
& ad dexterã throni dei consedit. Reputa
te eũ q̃p is talẽ sustinuerit à peccatoribus

aduersus se contradictionem, ne defatigemini, animis defecti. Nondum usq; ad sanguinem restitistis aduersus peccatũ repugnantes: & obliti estis exhortationis, quæ
Pro. 3. uobis tanq; filijs loquitur: *Fili mi, ne neglexeris correptionem domini, neq; defi-
Apo. 3. cias, cum ab eo argueris. *Quem enim diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Si castigationem sustinetis, ueluti filijs uobis offert se deus. Quis enim est filius, quem non castigat pater? Quod si alieni estis à castigatione, cuius participes sunt omnes: igitur spurij estis, non filij. Itaque cum carnis nostræ patres habuerimus castigatores, & reueriti simus illos, an non multo magis subijciemur patri spirituum, & uiuemus? Atq; illi quidem ad paucos dies pro arbitratu suo nos erudiebant: hic autẽ ad commodũ nostrum in hoc, ut impartiat nobis sanctimoniam suam. Omnis autem castigatio in præsens quidem non uidetur esse gaudij, sed molestiæ. At postea fructum tranquillum iustitiæ reddit his, qui per illam fuerint exercitati. Quapropter manus remissas, & genua soluta surrigite, & facite ut recti
Rom. 12. sint gressus pedibus uestris, ne claudicatio aberret à uia, imò sanetur potius. Pacem sectemini cum omnibus, & sanctimoniã, sine qua nemo uidebit dominũ, curam

agentes,

agẽtes, ne quis sit, qui deficiat à gratia dei, ne qua radix amarulentiæ, suppullulans obturbet, & per hanc inquinentur multi: ne quis scortator, aut prophanus, uelut * Esau, qui unico edulio permutauit ius primogeniti. Scitis enim quod postea, cũ uellet hæreditario iure benedictionẽ assequi, reprobatus sit. * Non enim reperit pœnitentiæ locũ, tametsi cum lachrymis quæsiuisset eam. Non enim accessistis ad contactum montem, & incensum ignem ac turbinem, & caliginem, & procellam, tubęq; sonitum, & uocem uerborũ, * quam qui audierant, deprecati sunt, ne his adiungeretur oratio. *Non enim ferebãt, quod edicebatur:* * Si bestia tetigerit montem, lapidabitur, aut iaculo configetur, & adeo terribile erat *uisum quod* apparebat. Moses dixit: Expauefactus *sum* ac tremebundus: sed accessistis ad montem Sion, & ad ciuitatem dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad innumerabilium angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum deum, & ad spiritus iustorũ perfectorum, & ad noui testamenti conciliatorem Iesum, & ad sanguinẽ aspersionis meliora loquentem q̃ loquebatur sanguis Abel. Videte ne aspernemini eum qui loquitur: nam si illi non effugerunt, qui auer-

Gen. 25.

Ibidẽ 27.

Exo. 20.

Ibidẽ 19.

sabantur eum qui loquebatur in terra: mul
to magis nos, si eum qui de cœlis est, auer-
semur: cuius uox tum concussit terram, at
Aggei 2. nunc denunciauit, dicens: * Adhuc semel
ego concutio, non modo terram, uerũetiam
cœlum. Porrò illud quod dicit: Adhuc se-
mel, significat eorũ quæ concutiũtur trans
lationem: utpote quæ facta sint, ut maneant
ea quæ non concutiuntur. Quapropter re-
gnum assumentes, quod concuti nõ possit,
habeamus gratiam, per quam ita colamus
deum, ut illi placeamus cum reuerentia &
religione. CAP. III.

Deut. 4. * Tenim deus noster ignis consumens
Rom. 12. est. Fraterna charitas maneat. * Hospi-
2. Pet. 4. talitatis ne sitis immemores: per hanc enim
quidam inscientes exceperunt angelos ho
spitio. Memores estote uinctorũ, tanquam
unà cum illis uincti, eorum qui affligũtur,
uelut ipsi quoque uersantes in corpore.
Honorabile est inter omnes coniugium, &
cubile impollutum. Scortatores autem &
adulteros iudicabit deus. Sint mores alie-
nii ab auaritia, contenti his quæ adsunt. Si
Ios. 1. quidem ipse dixit: * Non te desero, neque
Psa. 117. derelinquo, ut fidentes dicamus: * Domi-
nus mihi auxiliator, nec timebo quid fa-
ciat mihi homo. Memores estote eorum
qui præsunt uobis, qui loquuti sunt uo-
bis sermonem dei, quorũ imitemini fidem,

considera

considerantes qui fuerint exitus conuersationis illorum. Iesus Christus heri & hodie, idem est etiam in sæcula. Doctrinis uariis ac peregrinis ne circumferamini. Bonum est enim, gratia cõstabiliri cor, nõ escis quæ non profuerunt his, qui uersati sunt in illis. Habemus altare, de quo non est fas edere his qui tabernaculo deseruiũt. *Animalium enim quorum sanguis infertur pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus, ut sanctificaret per proprium sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eũ extra castra, opprobrium eius portantes. *Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum igitur offeramus hostiam laudis semper deo, hoc est, fructum labiorum, confitentium nomini eius. Cæterum beneficentiæ & communicationis ne obliuiscamini. Talibus enim uictimis placetur deo. Parete his qui prẽsunt uobis, & concedite, siquidem illi uigilant pro animabus uestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: nam id est inutile uobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quod bonam habemus conscientiam inter omnes, cupientes honeste conuersari. Magis autẽ obsecro uos, ut id faciatis, quo celerius

Num. 19.

Mich. 2.

restituar uobis. Deus autem pacis qui reduxit à mortuis pastorem ouium illum magnum per sanguinem testamenti æterni, dominum nostrum Iesum, absolutos uos reddat in omni opere bono, ad faciendum uoluntatem ipsius, efficiens, ut quod agitis, acceptũ sit in conspectu suo per Iesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Obsecro uos fratres, sufferte sermonem exhortationis. Etenim paucis scripsi uobis. Scitis fratrem nostrum Timotheum solutum esse, cum quo, si celerius uenerit, uisam uos. Salutate omnes qui præsunt uobis, & omnes sanctos. Salutant uos Itali. Gratia cum omnibus uobis, Amen.

Missa ab Italia per Timotheum.

IN EPISTOLAM IACOBI
argumentum per Erasmum Roterodamum.

IAcobus quoniam erat Hierosolymitarum episcopus, scribit & cæteris Iudæis, qui per omnes nationes sparsi habitabant, uarijs præceptis uitam illorum formans atq; instituens.

Argumenti finis.

EPI-

Iacobi.

CAPVT I.

Acobus dei ac domini Iesu Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutẽ. Pro summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes incideritis uarias, illud scientes, ꝙ exploratio fidei uestræ parit patientiam. * Cę terum patientia opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq́ in parte diminuti. Quod si cui uestrũ deest sapientia, *postulet ab eo qui dat*, nempe deo, qui dat, inquam, omnibus simpliciter, nec exprobrat, ac dabitur ei. Sed postulet cum fiducia, *nihil hæsitans*. Nam qui hæsitat, is simi lis est fluctui maris, qui uentis agitur, & impetu rapitur. Neq́ enim existimet homo ille se quicq́ accepturum à domino. Vir animo duplici inconstãs est in omnibus uijs suis. Glorietur aũt frater qui est humilis in sublimitate sua. Contrà, qui diues est, in humiliatione sui: quoniã ueluti flos herbę preteribit. * Exortus est enim sol cum æstu, & exaruit herba, & flos illius decidit, & decor aspectus illius perijt. Sic & diues in uijs suis marcescet. * Beatus uir qui sufert tentationem, quoniã cũ probatus erit, Rom. 5. Eccl. 14. Isa. 40. 1. Pet. 1. Iob 5.

accipiet coronam uitæ, quam promisit dominus his à quibus fuerit dilectus. Ne quis cum tentatur, dicat se à deo tentari. Nam deus ut malis tentari nõ potest, ita nec ipse quenquam tentat. Imò unusquisq; tentatur, dum à propria concupiscentia abstrahitur & inescatur. Deinde concupiscentia posteaq; concepit, parit peccatum: peccatum uero perfectum progignit mortem. Ne erretis fratres mei dilecti. Omnis donatio bona, & omne donum perfectum, è supernis est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio. Is destinata uoluntate progenuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum. Itaq; fratres mei dilecti, *sit omnis homo ue
Pro. 17. Eccli 5. lox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Nam ira uiri iustitiam dei non efficit. Quapropter deposita omni immunditia et redundantia malitiæ, cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui
Rom. 2. potest saluas reddere animas uestras. * Sitis autem effectores sermonis, & nõ auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Quoniam si quis audiat sermonem, nec eum factis exprimat, hic similis est uiro considerãti faciẽ natiuitatis suæ in speculo. Cõsiderauit eẽ seipsum et abijt, et cõtinuo obli
Mat. 5. tus est qualis esset. At qui ꝓspexerit in legẽ perfe-

perfectam, quæ est libertatis, & permanse-
rit, hic cum sit non auditor obliuiosus, sed
effector operis, beatus facto suo erit. Si qs
uidetur religiosus esse inter uos, *qui non 1. Pet. 3.
frenat linguam suam, sed aberrare sinit cor
suum, huius uana est religio. Religio pura
& immaculata apud deum & patrem hæc
est, inuisere orphanos & uiduas in afflictio
ne sua, immaculatum seipsum seruare à
mundo.

CAPVT II.

FRatres mei, ne cum respectu personarū
habeatis fidem domini nostri Iesu Chri-
sti ex opinione. Nam si ingrediatur in cœ-
tum *uestrum uir aureum gestans* annulum,
ueste indutus splendida: ingrediatur autem
& pauper in sordida ueste, & respexeri-
tis ad *illum* qui uestem gestat splendidam,
& dixeritis *illi*: Tu sede hic bene: & pau-
peri dicatis, Tu sta illic, aut sede hic sub-
ter scabellum meum: & *non* dijudicati e-
stis in uobis ipsis, & facti estis iudices cogi
tationum malarum. Audite fratres mei di-
lecti, nonne deus elegit pauperes mundi hu
ius, diuites in fide, & hæredes regni, quod
promisit *his* à *quibus dilectus* fuerit? Vos
autem contemptui habuistis pauperem.
Nonne diuites tyrannidem exercent in
uos, & ijdem trahunt uos ad tribuna-
lia? & ijdem male loquuntur de bono

nomine, quod inuocatum est super uos? Si legem quidem regiam perficitis iuxta scri
Leui. 19. pturam: * Diliges proximum tuum sicut
Rom. 2. teipsum: benefacitis: * si uero personam re
Ephe. 6. spicitis, peccatum committitis, et redargui
Col. 3. mini à lege ueluti transgressores. Quisquis
Act. 10. enim totam legẽ seruauerit, offenderit autẽ
1. Pet. 1. in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit, Ne mœcheris: dixit etiã, Ne occidas. Quod si non fueris mœchatus, occideris tamen, factus es transgressor legis. Ita loquamini, & ita faciatis ueluti per legem libertatis iudicandi. Siquidẽ iudicium absq; misericordia erit ei qui non præstiterit misericordiam. Et gloriatur misericordia aduersus iudicium. Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, facta uero non habeat? Num potest fides saluum facere illũ? Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egentes quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis: Abite cum pace, calescite & saturamini: non tamen dederitis illis, quæ sunt necessaria corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides, si facta non habuerit, mortua est per se. Sed dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego facta habeo. Ostende mihi fidẽ tuã ex factis tuis, & ego ostendam tibi ex factis meis fidem meã. Tu credis q̃ deus unus est? Recte facis. Et dæmonia credunt, ac contremiscunt. Vis uero

scire

scire ô homo inanis, quod fides absq; factis mortua sit? Abraham pater noster, non ne ex factis iustificatus est, * cũ obtulisset Gen.22.
Isaac filium suum super altare? Vides q; fides adiumento fuerit factis illius, & ex factis fides perfecta fuerit? Et impleta est scriptura, quæ dicit: * Credidit Abrahã deo, Gen. 15.
& imputatum est illi ad iustitiã, & amicus Rom.4.
dei uocatus est. Videtis igitur, q; ex factis Gal.3.
iustificetur homo, et non ex fide tantũ? * Si Iosue 2.
militer autem & Rhaab meretrix, an non ex factis iustificata est, cum excepisset nuncios, & alia uia emisisset? Nam quemadmodum corpus absq; spiritu mortuum est, ita & *fides absq; factis mortua est.*

CAPVT III.

NOlite plures magistri fieri fratres Matt.23.
mei, scientes quod maius iudiciũ sumpturi simus. *In multis* enim labimur oẽs. Si quis in sermone non *labitur, hic* perfectus est uir, qui possit *freno moderari* totum etiam corpus. Ecce equis frena in ora immittimus, ut obediant nobis, & totum corpus illorum circumagimus. Ecce naues *quoq; cum tantæ sint*, & à uentis sæuis agantur, *circumaguntur* à minimo gubernaculo, quocunque impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua pusillum membrum est, & magna iactat. Ecce exiguus *ignis* quantã materiam incendit. Et lingua ignis

est, mundus iniquitatis: sic lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, et inflammatur à gehenna. Omnis enim natura & ferarũ & uolucrũ, serpentiumq; & marinorum domatur, & domita est à natura humana. Linguam autem nullus hominum domare potest, incoercibile malũ, plena ueneno mortifero. Per ipsam benedicimus deo & patri, & per ipsam maledicimus hominibus, qui ad similitudinem dei conditi sunt. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodem foramine emittit dulcem & amaram aquã? Nũquid potest fratres mei, ficus oleas gignere, aut uitis ficus? Sic nullus fons salsam ac dulcem potest ædere aquã. Quis sapiens & scientia præditus inter uos? ostendat ex bona conuersatione opera sua cũ mansuetudine sapientiæ. Quod si æmulationem amaram habetis, et contentionem in corde uestro, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus ueritatẽ. Non est ẽm ista sapientia è supernis descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca. Vbi enim æmulatio & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Quæ aũt è supernis est sapientia, primũ quidẽ casta est, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia

dia & fructibus bonis, absq; dijudicatione, sine simulatione. Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem.

CAPVT IIII.

VNde bella et lites in uobis? Nõne hinc? nimirum ex uoluptatibus uestris, quæ militant in membris uestris. Concupiscitis & non habetis, inuidetis & æmulamini, & non potestis adipisci: pugnatis & bellatis, non habetis, propterea quod non postulatis. Petitis, & nõ accipitis, eo quod male petatis, ut in uoluptatibus uestris insumatis. Adulteri & adulteræ, nescitis q̃ amicitia mundi, inimicitia est cum deo? *Quicunq; ergo uoluerit* amicus esse mundi, inimicus dei constituitur. An putatis q̃ inaniter scriptura dicat: * Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitauit in nobis? Maiorem autem dat gratiam. * Subditi ergo estote deo, resistite autem diabolo, & fugiet à uobis. Appropinquate deo, & appropinquabit uobis. Emundate manus ô peccatores, & purificate corda duplices animo. Affligimini & lugete, & plorate: *risus uester in luctum conuertatur*, & gaudium in mœrorem. * Humiles uos reddite in conspectu domini, & eriget uos. Nolite detrahere uobis inuicem fratres. Qui detrahit fratri, quiq; *iudicat* fratrem suum, detrahit legi, & iudicat

Gen. 6.

1. Pet. 5.

Ibidem.

legem. Quod si iudicas legem, nõ es obser-
uator legis, sed iudex. Vnus est legislator,
Rom.14. qui potest seruare & perdere. ✶Tu quis es
qui iudicas alium? Age nunc qui dicitis:
Hodie & cras eamus in hanc ciuitatem, &
faciamus ibi annum unum, & mercemur,
& lucrum faciamus: qui ignoratis quid fu
turum sit postero die. Quæ est enim uita ue
stra? uapor est ẽm, qui ad exiguũ tẽpus ap-
paret, & deinde euanescit, pro eo ꝙ dice-
re debueritis: Si dominus uoluerit, & si ui
xerimus, faciamus hoc aut illud. Nũc autẽ
exultatis in superbijs uestris. Omnis exul
tatio talis mala est. Igitur qui nouerit recte
facere, nec facit, hic peccato tenetur.

CAPVT. V.

AGite nunc diuites, plorate, ululantes
super miserijs uestris, quæ aduenient
uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, ue-
stimenta uestra tineis obnoxia facta sunt:
aurũ & argẽtum uestrum erugine uitiatum
est, & erugo eorum in testimonium uobis
erit, & exedet carnes uestras sicut ignis.
Thesaurum congessistis in extremis die-
bus. Ecce merces operariorum, qui mes-
suerunt regiones uestras, quæ fraude non
reddita est à uobis, clamat: & clamores
eorum qui messuerant in aures domini sa-
baoth introierunt. In delitijs uixistis su-
per terram, & lasciuistis: enutristis corda
uestra

uestra, ut in die occisionis. Condemnastis & occidistis iustum, & non resistit uobis. Patientes igitur estote fratres usq; ad aduentū domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter expectans illum, donec accipiat pluuiā tempestiuam & serotinam. Patiētes igitur estote & uos, & cōfirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquat. Nolite ingemiscere alius aduersus aliū fratres, ut ne condemnemini. Ecce iudex ante ianuam adsistit. Exemplum accipite fratres mei, afflictionis ac patientiæ prophetas, qui loquuti sunt in nomine domini. Ecce beatos ducimus *eos qui sustinent.* Tolerantiam Iob audistis, & finem domini uidistis quod ualde misericors sit dominus ac cōmiserans. Ante *omnia autem* fratres mei, * nolite iurare Matth. 5.
neq; per cœlum neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iusiurādum. Sit autem uestrum est, est: non, non: ut ne in simulationem incidatis. Affligitur aliquis inter uos? oret: æquo animo est aliquis? psallat: infirmatur quis inter uos? accersat presbyteros ecclesiæ, & orent *super eum*, ungentes eum oleo in nomine domini, & obsecratio fidei saluum reddet laborantem, & eriget eum dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Confitemini inuicem alius alij *delicta*, & orate pro uobis inuicem, ut sani sitis.

Multũ enim ualet deprecatio iusti efficax.
3.Reg.17 Luc.4. *Helias homo erat similiter obnoxius affectionibus, ut nos, & precatione precatus est ne plueret: & non pluit super terram annos tres, & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, et terra produxit fructum suum. Fratres, si quis inter uos errauerit à ueritate, & conuerterit quis eum, sciat, quod qui cõuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ suæ, saluam faciet animam à morte, & operiet multitudinẽ peccatorum.

Beati Iacobi epistolæ finis.

IN EPISTOLAM PETRI priorem argumentum per Erasmum Roterodamum.

PEtrus, quemadmodũ & Iacobus, Iudæis scribit, sparsim incolentibus gentiũ regiones, epistolam profecto dignam apostolorum principe, plenam autoritatis ac maiestatis apostolicæ, uerbis parcam, sententijs differtã. Hortatur autem ad tolerantiam malorum, quæ ob euangelij inuidiam perpetiebãtur, spe præmiorum. Ad hæc admonet, ut iuxta prophetiarum oracula, ad tantam

tantam dignitatem uocati gratis, uitã præ-
ſtent ſua profeſſione dignã. Chriſtianiſmũ
enim nõ in titulo aut baptiſmo tantum, ſed
in morum innocentia ſitum eſſe: alioqui ꝙ
affliguntur malis non ceſſurum in gloriam
Chriſti, ſi ob malefacta pœnas dare uidean
tur. Ad hæc admonet, ne freti Chriſtiani-
ſmo, detrectent parere magiſtratibus, licet
ethnicis, ne prouocati nec conuertantur ad
Chriſtum, & *acrius ſæuiant*: *item* ne ſeruĩ
negent officium ſuum heris, licet ethnicis:
Chriſtianæ bonitatis eſſe, omnia perpeti:
item ne mulieres Chriſtianæ uiros ſuos, li-
cet ethnicos, contemnant, ſed moribus ſuis
ad *meliora ſtudeant prouocare*. Maritos
admonet, ut uxoribus ſuis deferãt, ut à coi
tu nonnunquam temperent, quo magis ua-
cet *orare*. Deinde exemplo Chriſti prouo-
cat ad *tolerantiam* malorum, ne conentur
iniuriam iniuria *penſare*: *ſed manſuetudi-
ne* & benefactis uincere *ſtudeant male me-
ritos*. Atꝙ hæc agit tribus primis capiti-
bus, & initio quarti. Poſt hæc hortatur ad
nouitatem uitæ, dehortans à uitijs genti-
um. *Inuitat ad ſobrietatem*, ad uigilantiam,
ad preces aſſiduas: *in primis* ad mutuam
charitatẽ, ad hoſpitalitatem, ad officia mu-
tua: rurſus ad patientiam perſequutionum
ob Chriſti nomen illatarũ. Mox epiſcopos
inſtituit, & his ſubditũ populum. *In* calce

testatur sese & alterã epistolam ad eosdem scripsisse per Syluanum, quæ intercidit. Hanc scriptam apparet ex Babylone, nam huius ecclesiæ uerbis iubet eos saluere, si cui de Roma commentum non probatur.

Argumenti finis.

EPISTOLA BEATI PETRI apostoli prima.

CAPVT I.

PEtrus apostolus Iesu Christi, aduenis sparsim incolentibus Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, & Bithyniã, dilectis iuxta prę finitionẽ dei patris, per sanctificationem spiritus in obedientiam, & 2. Cor.1. aspersionem sanguinis Iesu Christi. *Gra- Ephes. 1. tia uobis & pax multiplicetur. Laudãdus est deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui iuxta copiosam suã misericordiam regenuit nos in spem uiuam, per hoc quod resurrexit Iesus Christus ex mortuis, in hæreditatem immortalem & incontaminabilem, atq; immarcessibilem, conseruatam in cœlis erga uos, qui uirtute dei custodimini per fidem ad salutem, quæ in hoc parata est,

est, ut patefiat in tempore supremo, in quo exultatis, *nunc ad breue tempus afflicti [Ioan. 16.
in uarijs experimentis, si opus sit, quo exploratio fidei uestrę multo pretiosior auro, quod perit, & tamen per ignem probatur, reperiatur in laudem & gloriam & honorem, tum cum reuelabitur Iesus Christus: quem cum non uideritis diligitis, in quem in præsentia, cum non uideatis, credentes tamen exultatis gaudio ineffabili, & glorificato, reportantes finem fidei uestræ, salutem animarum, de qua salute exquisierunt & scrutati sunt prophetæ, qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt, scrutantes, ad quem, aut cuiusmodi temporis articulum significaret, qui in illis erat spiritus Christi, qui priusquam acciderent testabatur *uenturas* in Christum afflictiones, & quæ essent *consequuturæ* glorias, quibus & illud reuelatum est, *quod haud sibijpsis*, imò nobis ministrarent, hæc quæ nunc annunciata sunt uobis per eos qui uobis prædicauerunt euangelium, per spiritum sanctum emissum è cœlo, in quæ desiderant angeli *prospicere*. Quapropter succincti lumbis mentis uestræ, sobrij, perfecte sperate in eam quæ ad uos defertur gratiam, dum uobis patefit Iesus Christus, tanquam *filij* obedientes, ut non accommodetis *uos* pristinis concupiscentijs, quibus dum adhuc

ignoraretis Christũ, agebamini: sed quem admodum is qui uos uocauit, sanctus est: ita ipsi quoq; sancti in omni conuersatione reddamini, propterea quod scriptum est: ✶ Leuit. 19 Sancti estote, nam ego sanctus sum. Et si pa Deut. 10. trem inuocatis ✶ citra personarum respe- ✶Ro.2. ctum iudicantem iuxta cuiusq; opus, uide- Gal.2. te ut in timore conuersantes, incolatus ue- Acto.20. stri tempus trãsigatis. Cum sciatis uos non 1.Pet.1. caducis rebus, uelut argento & auro fuisse redemptos à uana uestra conuersatione, quam ex patrum acceperatis traditione, ✶ Heb.9. sed pretioso sanguine, uelut agni immacu- 1.Ioan.1. lati, & incontaminati Christi: qui præordi Apo.1. natus quidem fuerat antequam conditus esset mũdus, sed manifestatus fuit extremis temporibus propter uos, qui per illum cre ditis in deũ, qui illum excitauit è mortuis, & gloriam ei dedit, ut uos *fidem ac spem* haberetis erga deum, *qui* animas uestras purificastis obediẽdo ueritati, per spiritum cum charitate fraterna, ab omni simulatione aliena: ex puro corde uos inuicem diligite impense, renati non ex semine mortali, sed ex immortali per sermonem uiuentis dei, & manentis in æternum. Propterea Esa.40. quod ✶ omnis caro gramen sit, & oẽis glo- Eccle.14 ria hominis quasi flos graminis. Exaruit Iaco.1. gramen, & flos decidit: at uerbum domini manet in æternum. Hoc autem est uerbum,

quod

quod per euangelium delatum est ad uos.

CAPVT II.

PROinde deposita omni malitia, & omni dolo, & simulationibus, & inuidentijs, & omnibus obtrectationibus, ut modo nati infantes, lac illud non corporis, sed animi, quod dolum nescit, appetite, ut per illud suboleſcatis. Siquidē gustastis, quod benignus sit dominus, ad quem accedentes, qui lapis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus, apud deum uero electus, ac pretiosus: ipsi quoq; ueluti uiui lapides ædificemini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias, acceptabiles deo per Iesum Christū, quapropter & continet scriptura: * Ecce pono in Sion lapidem, in summo ponēdum angulo, electum, pretiosum. Et qui credide rit in illo, non pudefiet. * Vobis igitur pretiosus est, qui creditis. Cæterum ijs qui nō credunt, lapis, quem reprobauerant ædificantes, hic cœpit esse caput anguli: & lapis in quem impingitur, & petra ad quam offendant, nempe his qui impingunt in sermonem, neque credunt in id, ad quod & instituti fuerant. * Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, ut uirtutes prędicetis illius qui è tenebris uos uocauit

Ephes. 4. Col. 3. Heb. 12.

Esa. 28.

Psal. 117. Matt. 21. Luc. 20. Act. 4.

Exo. 19.

Osee 2. in admirabilem suam lucem. * Qui quon-
Rom.9. dam eratis non populus, nũc populus dei: qui quondam non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti.
Gal.5. *Dilecti obsecro, tanquam aduenas ac pe
Rom.13. regrinos, abstinete à carnalibus concupiscentijs quæ militant aduersus animam: & conuersationem uestram habete honestã inter gentes, ut in hoc quod obtrectant uobis quasi maleficis, ex bonis operibus æstimantes uos, glorificẽt deum in die uisitationis.
Ibidem. *Proinde subditi estote cuiuis humanę creaturæ propter dominum, siue regi tanquam præcellẽti: siue præsidibus, ut qui per eum mittãtur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uero recte agentium: quoniam sic est uoluntas dei, ut benefaciendo obturetis os hominibus stultis & ignorantibus: tanquam liberi, & non ueluti *prætextum* habentes malitiæ *libertatem*, sed tanquam ser
Rom.12. ui dei. *Omnes honorate, fraternitatem di
Ephe.6. ligite, deũ timete, regem honorate. *Famu-
Col.3. li subditi sint cum timore dominis, non so-
Tit.2. lum bonis ac humanis, uerumetiã prauis.
*2. Co.7 *Nam hæc est gratia, si quis propter conscientiam dei suffert molestias, præter meritum affectus malis. Quæ enim est laus, si cũ peccantes alapis cædimini, sufferetis? At si cum benefacitis, & tamen malis afficimini, suffertis. Hæc enim est gratia apud deũ.

Siqui-

Siquidem in hoc uocati estis, quoniam & Christus afflictus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut insequeremini uestigia ipsius, * qui peccatum non fecerat, nec inuentus est dolus in ore illius: qui cum male dictis incesseretur, non regessit maledicta: cum malis afficeretur, non minabatur. Sed tradidit uindictã ei qui iudicat iuste, * qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, quo peccatis mortui, iustitiæ uiueremus. Cuius eiusdẽ uibice sanati fuistis. Nam eratis uelut oues errãtes, sed conuersi estis nunc ad pastorem, & curatorem animarum uestrarum. Esa. 53. 1. Ioan. 3. Esa. 53.

CAPVT III.

* Similiter uxores subditæ sitis uestris uiris, ut etiam qui non obtemperant sermoni, per uxorum conuersationem absq; sermone lucrifiant, dum considerant cum reuerentia coniunctam castam conuersationem uestram: quarum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum, & additione auri, aut in palliorum amictu, uerum occultus, qui est in corde homo, si is careat omni corruptela: ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui spiritus in oculis dei magnifica ac sumptuosa res est. Nam ad eum modum olim & sanctæ illæ mulieres sperantes in deo, comebant sese, & subditæ erant suis uiris, * quemadmodum Sa- 1. Cor. 11. Col. 3. Ephes. 5. Gen. 16.

ra obediuit Abrahæ, dominum illum appel
lans, cuius factæ estis filiæ dum benefaci-
tis, & non terremini ullo pauore. Viri simi
liter cohabitent secundum scientiam, uelut
infirmiori uasi muliebri impartientes hono
rem, tanquam etiam cohæredes gratiæ ui-
Prou.20. tæ, ne interrumpantur preces uestræ. * In
Rom. 12. summa, omnes sitis unanimes, similiter affe
cti, fraterna præditi charitate, misericor-
des, affabiles, non retaliantes malum malo,
aut conuicium conuicio: sed contra bene-
dicentes, scientes uos in hoc uocatos esse,
ut benedictionem hæreditate possideatis.
Psal.33. * Nam qui uult uitam diligere, & uidere
Iaco.1.3. dies bonos, coërceat linguam suam à ma-
lo, & labia sua ne loquantur dolum. Decli
net à malo, & faciat bonum: quęrat pacem,
& persequatur eam, quoniam oculi domi-
ni super iustos, & aures eius ad deprecatio
nem illorum. Rursus aspectus domini super
eos qui faciunt mala. Et quis est qui sit af-
flicturus uos, si bonitatis æmulatores fue-
Matt.5. ritis? * Imò si quid etiam acciderit incom-
modi propter iustitiam, beati tamen estis.
Cæterum terrore illorum ne terreamini, ne
que turbemini, sed dominum deum sanctifi
cate in cordibus uestris. Sitis autem parati
semper ad respondendum cuilibet petenti,
ut loquamini de ea quæ in uobis est spe, cū
mansuetudine & reuerentia, conscientiam

habentes

habentes bonam, ut in hoc quod uobis detrahunt tanquã scelerosis, pudeſiant hi qui inceſſunt ueſtrã bonam in Chriſto conuerſationem. Præſtat enim, ut bene agentes, ſi ita uelit dei uoluntas, malis afficiamini, q̃ male facientes. * Quandoquidem & Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus fuit, iuſtus pro iniuſtis, ut nos adduceret deo, mortificatus quidem carnẽ, ſed uiuificatus ſpiritu: in quo etiam abijt, & ſpiritibus qui erãt in carcere prædicauit, * qui inobedientes fuerant quondam. Cum ſemel expectabatur dei lenitas in diebus Noë cum apparabatur arca, in qua paucæ, hoc eſt, octo animæ ſeruatæ *fuerunt* per aquam: cuius figuræ nunc reſpondens baptiſmus, nos quoq̃ ſaluos reddit: quo non carnis ſordes abijciuntur, ſed quo fit, ut bona conſcientia bene reſpondeat apud deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti, *qui* eſt ad dexteram dei, profectus in cœlum, ſubiectis ſibi angelis, & poteſtatibus, ac uirtutibus.

Heb. 9. Rom. 5. Gen. 7. Mat. 24. Luc. 17.

CAPVT IIII.

CVm igitur Chriſtus paſſus ſit pro nobis carne, uos quoq̃ iuxta eandem cogitationem armemini: quod qui patiebatur in carne, deſtitit à peccato, in hoc, ut iam non concupiſcentijs hominum, ſed uoluntati dei, quod ſupereſt in carne tempus uiuat. * Sat eñ eſt uobis, quod anteacto uitæ

Iaco. 4.

tempore uoluntatem gentiũ patrauerimus, cum uersaremur in lasciuijs, concupiscentijs, uinolentijs, comessationibus, compotationibus, & nepharijs simulacrorum cultibus. Atq; id absurdum illis uidetur, quod non accuratis unà cum ipsis in eandem luxus refusionem, qui de uobis male loquuntur. Qui reddituri sunt rationem ei qui paratus est ad iudicandum uiuos & mortuos. Nam in hoc mortuis quoq; prædicatũ est euangelium, ut iudicentur quidem secundum homines carne, uiuant autem iuxta deum spiritu. Porrô rerũ omnium finis imminet. Sitis igitur sobrij, & uigilantes ad
Rom. 12. orãdum. * Ante omnia uero charitatem in-
Prou. 10. ter uos uehementem habentes. * Nam charitas operiet multitudinem peccatorum. *
Heb, 13. Hospitales estote erga uos inuicẽ, sine murmurationibus, ut quisq; accepit donum, ita alius in alium illud ministrantes ut boni dispensatores uariæ gratiæ dei. Si quis loquitur, loquatur ut eloquia dei: si quis ministrat, ministret tanquam ex uirtute, quam suppeditat deus, ut in omnibus glorificetur deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen. Chariſſimi, ne miremini, dum per ignem exploramini: quę res ad experimentum uestri fit, perinde quasi nouum aliquid uobis obtingat: imò in hoc, quod consortes estis afflictionum

flictionum Christi, gaudete: ut in reuelatione quoq; gloriæ eiusdem gaudeatis exultãtes. Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & spiritus dei super uos requiescit. Iuxta ipsos quidem maledictis afficitur, iuxta uos autem glorificatur. Ne quis enim uestrum affligatur, ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut curiosus alienarum rerum. Porrò si ut Christianus affligitur aliquis, ne pudeſiat, imò glorificet deum in parte hac. Quando quidem & tempus est, ut incipiat iudicium à domo dei: quod si primum incipiat à nobis, quis erit finis eorum qui non credunt dei euangelio? Et si iustus uix saluus effici Prou. 11.
tur, impius & peccator ubi cõparebit? Proinde qui affliguntur iuxta uoluntatem dei, tanquam apud fidelem conditorem deponant animas suas benefaciendo.

CAPVT V.

PResbyteros qui inter uos sunt obsecro, qui sum & ipse presbyter, ac testis afflictionum Christi, atq; idem consors gloriæ, quæ reuelabitur, pascite quantum in uobis est gregem Christi, curã illius agentes non coacte, sed uolentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo: neq; ceu dominium exercentes aduersus cleros, sed sic ut sitis exemplaria gregis. Et cum apparuerit ille pastorum princeps, reportabitis

immarcessibilem glorię coronam. Similiter iuniores subditi estote senioribus, sic ut omnes alius alij uicissim subijciamini. Humilitatem animi uobis infixam habete: propter
Iaco. 4. ea *quod deus superbis resistit, humilibus
Ibidem. autem dat gratiã. * Humiliemini igitur sub potenti manu dei, ut uos extollat cum er.t
Luc. 12. oportunum: * omni cura uestra coniectan
Iaco. 4. illum. Nam illi cura est de uobis. * Sobrij estote, uigilate, quoniam aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret, cui resistite solidi fide: scientes easdem afflictiones, uestræ quæ in mundo est fraternitati, consummari. Sed deus omnis gratiæ, qui uocauit nos ad æternam suam gloriam per Christũ Iesum, parumper afflictos, idem instauret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria, imperiũ in sæcula sæculorũ, Amen. Per Syluanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis scripsi, adhortans ac testificãs hanc esse ueram gratiam dei, in qua statis. Salutat uos ea quæ est in Babylone, uestræ consors electionis ecclesia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo charitatis osculo. Pax uobis omnibus, q̃ estis in Christo Iesu, Amen.

IN EPISTOLAM PETRI secundam, argumentum per Erasmum Roterodamum.

Anc, ut apparet, scripsit admodum senex, et iam morti uicinus: quandoquidem de obitu suo meminit. Scribit autem promiscue Christianis omnibus, adhortans ad uitæ puritatem, & ueterũ exemplis ac terrore iudicij extremi deterrens à turpibus: uehementer insectans eos qui simpliciũ animos peruersa doctrina corrumperẽt, negantes aduenturum Christum.

Argumenti finis.

PETRI APOSTOLI epistola secunda.

CAPVT I.

Ymeon Petrus seruus & apostolus Iesu Christi, his qui æque pretiosam nobiscum sortiti sunt fidem, per iustitiam dei nostri, & seruatoris Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur per agnitionem dei, & Iesu domini nostri: sic ut eius diuina uirtus omnia nobis largita est, quæ

ad uitam ac pietatem pertinent, per agnitionem eius qui uocauit nos per gloriam & uirtutem, per quæ pretiosa nobis ac maxima promissa donata sunt, ut per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, si refugeretis à corruptione quæ est in mundo per concupiscentiam. Sed & in hoc ipsum omni adhibito studio, subministrate in fide uestra uirtutem, in uirtute uero scientiam, in scientia uero temperantiam, in temperantia uero patientiam: rursus in patientia pietatem, in pietate autem fraternam charitatem, in fraterna uero charitate dilectionem. Hæc enim cum uobis adsint & exuberent, haud otiosos, nec in irritum laborantes efficiunt, ad domini nostri Iesu Christi cognitionem. Nam cui non adsunt hæc, is cæcus est, & manu uiam tentans, oblitus sese à ueteribus peccatis suis fuisse purgatum. Quapropter fratres potius operam date, ut uocationem & electionem uestram firmam efficiatis. Hæc enim si feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hunc modum abunde subministrabitur uobis introitus in æternum regnum domini nostri, & seruatoris Iesu Christi. Quapropter haud negligam uos semper commonere de his, tametsi sciatis, & confirmati sitis in præsenti ueritate. Attamen iustum arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare uos per commonitionem,

nitionem: cum sciam breui futurum, ut deponam hoc tabernaculum meum, quemadmodum & dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Quin et dabo semper operam, ut uos post exitum meum horum mentionem facere possitis. Non enim arte compositas fabulas sequuti, notam uobis fecimus domini nostri Iesu Christi uirtutem & aduẽtum: sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem. Acceperat enim à deo patre honorem & gloriam, uocè ad illum delata huiusmodi à magnifica gloria: * Hic est ille filius meus dilectus, in quo mihi cõ placitum est. Et hanc uocẽ nos audiuimus è cœlo delatam, cum essemus unà cum illo in monte sancto. Et habemus firmiorem sermonem propheticum: cui dum attenditis, ceu lucernæ apparenti in obscuro loco, recte facitis, donec dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus uestris. Si illud prius noueritis, quod omnis prophetica scriptura nõ sit priuatæ interpretationis. *Nõ enim uoluntate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsi, loquuti sunt sancti dei homines.

M. 3. 17. Mar. 1. 9 Luc. 3. .

1. Tim. 3.

CAPVT II.

FVerunt autem & pseudoprophetæ in populo, quemadmodum & inter uos erunt falsi doctores, qui clàm inducent se-

ctas pernitiosas, etiam dominum qui illos mercatus est, abnegantes: accersentes sibi ipsis celerem interitum: & plerique sequentur illorum exitia, per quos uia ueritatis maledictis afficietur, & per auaritiam factitijs sermonibus de uobis negotiabuntur, quibus iudicium iam olim non tardat, & perditio illorum non dormitat. * Nam si deus angelis, qui peccauerant, non pepercit, sed catenis noctis in tartarum præcipitatos, tradidit seruatos in iudicium: & prisco mundo non pepercit, * sed octauum iustitiæ præconem Noë seruauit, diluuio in mundum impiorum inducto: & ciuitates Sodomorum ac Gomorrhæ, in cinerem redactas, subuersione condemnauit, eosque fecit exemplum his qui impie forent acturi: * & iustum Lot, qui opprimebatur à nephariis per libidinosam conuersationem, eripuit. Is enim oculis & auribus iustus, cum habitaret inter illos, quotidie animã iustã iniquis illorum factis excruciabat. Nouit dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare: maxime uero illos, qui carnem sequentes in concupiscentia pollutionis ambulant, ac dominationem contemnunt, audaces, præfracti, qui gloria præcellentes, non uerentur conuicijs incessere. Cum ipsi angeli, qui sunt robore

Iob 4.

Gen. 7.

Gen. 19.

ac

ac uirtute maiores, non ferunt aduersus se-
se apud dominum, maledicum iudicium.
At isti ueluti bruta animantia, natura geni-
ta in capturam & in perniciem, in his quæ
non intelligunt maledicentes, in perditio-
ne sua peribunt, reportantes mercedem in-
iustitiæ, pro uoluptate ducentes, si in diem
delitijs fruantur, labes ac maculæ: qui
conuiuantes in erroribus suis, insultant
uobis, oculos habentes plenos adulteræ,
& qui à peccando cessare nesciant, ine-
scantes animas instabiles, cor habẽtes ex-
ercitatum rapinis, execrabiles filij, qui re-
licta recta uia, aberrauerunt, * sequuti ui- Num. 22.
am Balaam, filij Bosor, qui mercedem ini-
quitatis dilexit, sed redargutus fuit de sua
iniquitate. Animal subiugale mutum, hu-
mana uoce loquens, prohibuit prophetæ
dementiam. * Isti sunt fontes aqua caren- Iudæ 1.
tes, nebulæ quæ à procella feruntur, qui-
bus caligo tenebrarum in æternum seruа-
ta est. Siquidem ubi uehementer fastuosa
uanitatis uerba sonuerint, inescant homi-
nes per concupiscentias carnis uoluptati-
bus, eos qui uere aufugerant, ab his qui in
errore conuersantur, dum illis libertatem
pollicentur, cum ipsi serui sint corruptio-
nis. * Siquidẽ à quo qs superatus est, huic Ioan. 8.
etiã in seruitutẽ est addictus. Nam si postea
ꝯ refugerunt ab inquinamentis mundi per

agnitionē domini, & seruatoris Iesu Christi: tamen his rursum inuoluti superantur: facta sunt illis postrema peiora primis. Satius enim fuisset illis non cognouisse uiam iustitiæ, quàm ubi cognouerunt, conuerti ab eo, quod illis traditum fuit sancto præcepto. Verum accidit illis id quod uero pro-
* Pro. 26. uerbio dici solet: *Canis reuersus ad suum ipsius uomitum: & sus lota, reuersa ad uolutabrum cœni.

CAPVT III.

HAsce iam alteras uobis charissimi scribo literas, in quibus extimulo uestram per commonitionem, synceram mentem, ut memores sitis uerborum, quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & mandati nostri, qui sumus apostoli domini & seruatoris: illud primum scientes, * uenturos
1. Tim. 4. 2. Tim. 3. Iudæ 1. f in extremis diebus illusores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent, & dicant: Vbi est pollicitatio aduentus eius? Siquidem ex quo die patres obdormierūt, sic omnia permanēt ab initio conditionis. Nam illud uolentes nesciunt, quod cœli iam olim fuerint ac terra, ex aqua & per aquam consistens dei sermone, per quæ is qui tum erat mundus, aqua inundatus perijt. At qui nunc sunt cœli ac terra, eiusdem sermone repositi sunt, & seruantur igni in diē iudicij, et perditionis impiorum hominum

hominum. Vnum autem hoc ne lateat uos dilecti, ✶ quod unus dies apud dominum perinde est ut mille anni: & mille anni, ut dies unus. Haud tardat dominus qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant. Verum patiens est erga nos, dum non uult ullos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere. ✶ Veniet autem dies domini sicut fur in nocte, quo cœli procellæ in morem transibunt: elementa uero æstuantia soluentur, terraq́ꝫ, & quæ in ea sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia soluantur, quales oportet esse uos in sanctis conuersationibus ac pietatibus, expectantes & accelerantes aduentũ diei dei, per quem cœli incensi soluentur, & elementa æstuantia liquescent. ✶ Sed cœlos nouos ac terram nouam iuxta promissum illius expectamus, in quibus iustitia inhabitat. Quapropter dilecti, hæc expectantes, date operam, ut immaculati & incontaminati ab illo reperiamini in pace, dominiq́ꝫ nostri patientiam, salutem arbitremini: quemadmodum & dilectus frater noster Paulus, iuxta sibi datam sapientiam scripsit uobis: etiam in omnibus ferè epistolis loquens de his, inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parumq́ꝫ firmi detorquent, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perniciem.

Eze. 12.

1. The. 5.

Apo. 3.

Apo. 21.

Vos igitur dilecti, posteaquam prǽmoniti estis, cauete, ne simul cum alijs nepharioꝝ errore abducti, excidatis à propria stabilitate: sed crescite in gratia & cognitione domini nostri & seruatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis, Amen.

IN EPISTOLAM IOANNIS primam argumentum per Erasmum Roterodamum.

HAnc epistolam esse Ioannis apostoli, qui scripsit Euangelium, uel ipse sermonis character arguit: multus est in mentione lucis ac tenebrarum, uitæ ac mortis, odij & charitatis, in iterandis uerbis, uelut exceptis ex sermone proximo. Quod genus est illud, ut exemplo quod dicimus fiat dilucidius: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo: quoniã omne quod in mũdo est, &c. Ac mox: Non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit. Quoties hic iteratur mundus? Postremo, est in toto huius sermone quiddã, minus adstrictum ac fusius, quàm in sermone reliquorum apostolorum. Est autẽ dilucidior epistola, quàm ut egeat argumento, quemadmodum & duæ sequentes,

tes, quæ Ioanni cuidam presbytero, non apostolo tribuuntur.

Argumenti finis.

IOANNIS APOSTOLI epistola prima.

CAPVT I.

Vod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de sermone uitæ, & uita manifestata est, & uidimus: etiam testamur, & annunciamus uobis uitam æternam, quę erat apud patrem, & manifestata est nobis, Quod uidimus & audiuimus annunciamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum patre & filio eius Iesu Christo. Et hæc scribimus uobis, * ut gaudium uestrum sit plenum. Et hæc est promissio, quã audiuimus ex ipso, et annunciamus uobis, quod deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus, ꝙ societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, et ueritatem non facimus. Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatẽ ha- Ioan. 16. 2. Ioan. 1.

Heb. 9. 1. Pet. 1. Apo. 1. bemus inter nos mutuam, * & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus, peccatum non habemus, nosipsos fallimus, & ueritas in nobis
3. Reg. 8. non est. * Si confiteamur peccata nostra,
2. Par. 6. fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, non peccauimus, mendacem facimus eum, et sermo eius non est in nobis.

CAPVT II.

Heb. 7. Filioli mei, hæc scribo uobis, ne peccetis: & si quis peccauerit, * aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et per hoc scimus quod cognouimus eum, si iussa illius ob-
Infra 4. seruamus. * Qui dicit, noui eum, & præcepta eius non seruat, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat sermonem eius, uere in hoc charitas dei perfecta est. Per hoc scimus quod in ipso sumus. Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Fratres, non præceptum nouum scribo uobis, sed præceptum uetus, quod habuistis ab initio. Præceptum uetus est sermo, quem au-
Ioan. 13. distis ab initio. * Rursum præceptum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso,

idem

idem uerum est & in uobis, quia tenebræ prætereunt, & uerum lumen iam lucet. * Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usq; adhuc. * Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & offendiculum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filioli, quoniã remittũtur uobis peccata propter nomen eius. Scribo uobis patres, quoniã cognouistis eum qui ab initio est. Scribo uobis adolescentes, quoniã uicistis illũ malum. Scribo uobis filioli, quoniam cognouistis patrẽ. Scripsi uobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scripsi uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & uerbum dei manet in uobis, & uicistis illum malum. Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo, ueluti concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & uastus uitæ, non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit uoluntatem dei, manet in æternum. Filioli, nouissimum tempus est; & sicut audistis, quod Antichristus uenturus sit, etiam nũc Antichristi multi cœperunt esse. Vnde sci-

Infra 4. Leuit. 19

Antichristus.

mus nouissimum tempus esse. E nobis profecti sunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Sed ut manifesti fierent, quod non sint omnes ex nobis. Sed uos unctionem habetis à sancto illo, & nostis omnia: nõ scripsi uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed tanquã scientibus eam: quodq; omne mendacium ex ueritate non est. Quis est mendax, nisi is qui negat Iesum esse Christum? Hic est antichristus, qui negat patrem & filium. Quisquis negat filium, is ne patrem quidem habet. Vos igitur quod audistis ab initio, in uobis permaneat. Si in uobis permanserit quod audistis ab intio, & uos in filio & patre manebitis. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, uitam æternam. Hæc scripsi uobis de his qui seducunt uos: & unctio quam uos accepistis ab eo, manet in uobis. Et non necesse habetis, ut quisquam doceat uos: sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, & uerax est, & non est mendacium. Et sicut docuit uos, manete in ea. Et nunc filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non pudefiamus ab eo in aduentu eius. Si scitis quod iustus est, scitote quod omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

Antichristus quis.

CAPVT III.

Videtis

Videte qualem charitatem dedit nobis pater, ut filij dei nominemur. Propter hoc mundus non nouit uos, quia non nouit eum. Charissimi, nunc filij dei sumus: et nondum apparuit id quod futuri sumus. Scimus autem, quod si apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut & ille purus est. Omnis qui committit peccatum, idem & iniquitatem committit, & peccatum est iniquitas. * Et scitis q̃ ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat: omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo uos seducat. * Qui exercet iustitiã, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui committit peccatum, ex diabolo est, * quoniã ab initio diabolus peccat. Ad hoc apparuit filius dei, ut dissoluat opera diaboli. Omnis qui natus est ex deo, peccatũ non committit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, eo q̃ ex deo natus est. In hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli. Omnis qui non facit iustitiam, non est ex deo, & qui non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annunciatio quam audistis ab initio, ut diligamus nos inuicẽ. * Non sicut Cain ex illo malo erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid

Isa. 53. 1. Pet. 2. Apo. 22. Ioan. 8. Gen. 4.

occidit eum? quia opera eius mala erant,
Ioan. 15. fratris autem eius iusta. * Ne miremini fratres mei, si odit uos mundus. Nos scimus ꝙ translati sumus de morte ad uitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit fratrem, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quod omnis homicida non habet uitam æternam in se manentem. Per hoc cognouimus charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui uero habuerit substantiam mundi, & uiderit fratrem suum egentem, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Filioli mei, ne diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate. Per hoc cognoscimus, quod ex ueritate sumus, & in conspectu eius suas
Iob 27. debimus cordibus nostris. * Quoniam si condemnet nos cor nostrũ, maior est deus corde nostro, & nouit omnia. Charissimi, si cor nostrũ non condemnet nos, fiduciam
Ioan. 16. habemus erga deũ: * & quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam præcepta eius custodimus, & ea quæ sunt placita
Ioan. 15. coram eo, facimus. * Et hoc est præceptum
Infra 4. eius, ut credamus nomini filij eius IESV Christi, & diligamus nos mutuo, sicut dedit præceptũ. Et qui seruat præcepta eius, in illo manet, & ipse in eo. Et per hoc sci-

mus,

mus, ꝙ manet in nobis, è spiritu quem nobis dedit.

CAP. IIII.

CHarissimi, ne cuiuis spiritui credatis, sed probate spiritus an ex deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. Per hoc cognoscite spiritum dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne ueniisse, ex deo est. Et omnis spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carne ueniisse, ex deo non est. Et hic est ille spiritus Antichristi, de quo audistis quod uenturus sit, & nunc iam in mundo est. * Vos ex deo estis filioli & uicistis eos, quoniã maior est qui in uobis est, quàm qui in mundo. Ipsi è mũdo sunt, ideo è mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex deo sumus. * Qui nouit deum, audit nos: qui non est ex deo, nõ audit nos. Per hoc cognoscimus spiritum ueritatis, & spiritum erroris. Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est. Et omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognoscit deum. Qui non diligit, non nouit deum, quoniã deus charitas est. In hoc apparuit charitas dei in nobis, ꝙ filium suum unigenitum misit deus in mundum, ut uiuamus per eum. * In hoc est charitas, non ꝙ nos dilexerimus deum: sed ꝙ ipse dilexerit nos, & miserit filiũ suũ propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic deus

Ioan. 3.

Ibidem.

Ioan. 3.

dilexit nos, & nos debemus nos mutuo di-
Ioan. 1. ligere. *Deum nemo uidit unquam. Si di-
1. Tim. 6 ligamus nos inuicem, deus in nobis ma-
net, & charitas eius est perfecta in nobis.
Ex hoc cognoscimus, in eo nos manere,
& ipsum in nobis, quod de spiritu suo de-
dit nobis. Et nos uidimus & testamur, q
pater misit filium seruatorem mundi. Quis-
quis confessus fuerit, quod Iesus est filius
dei, deus in eo manet, & ipse in deo. Et
nos cognouimus, & credidimus charita-
tem quam habet deus in nobis. Deus cha-
ritas est, & qui manet in charitate, in deo
manet, & deus in eo. In hoc perfecta est
charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus
in die iudicij, quod sicut ille est, & nos su-
mus in mundo hoc. Timor non est in cha-
ritate, sed perfecta charitas foras eijcit ti-
morem, quoniam timor cruciatum habet.
Qui autem timet, non est perfectus in cha-
ritate. Nos diligimus eum, quoniam ipse
sup. 2. prior dilexit nos. * Si quis dixerit: Dili-
go deum, & fratrem suum oderit, mendax
est. Qui enim nõ diligit fratrem suum quem
uidit, deum quem non uidit, quomodo pos
Leuit. 19 test diligere? * Et hoc præceptum habe-
Ioan. 13. mus ab eo, ut qui diligit deum, diligat &
Mat. 22. fratrem suum.

CA-

CAPVT V.

OMnis qui credit Iesum esse Christũ ex deo natus est. Et oẽis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quod diligamus filios dei, cum deum diligimus, & præcepta eius seruamus. Hæc est eẽ charitas dei, ut præcepta eius seruemus, & præcepta eius grauia non sunt. * Quoniam omne quod natum est ex deo, uincit mundum: & hæc est uictoria quæ uicit mundum, fides nostra. Quis est qui uincit mundum, nisi qui credit quod Iesus est filius dei? Hic est qui uenit per aquam & sanguinem Iesus Christus: *non per aquam solum, sed per aquam* & sanguinem. Et spiritus est qui testificatur, quoniam spiritus est ueritas. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, pater, sermo, & spiritus sanctus: & hi tres unum sunt: & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium dei maius est: *quoniam hoc est testimonium dei,* quo testificatus est de filio suo. * Qui credit in filium dei, habet testimonium in seipso. Qui non credit deo, mendacem fecit eum, quia non credit in testimoniũ quod testificatus est deus de filio suo. Et hoc est testimoniũ, ꝙ uitã æternã dedit nobis deus.

1. Co. 15.

Ioan. 3.

& hæc uita in filio eius est. Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium dei, uitam non habet. Hęc scripsi uobis, qui creditis in nomine filij dei, ut sciatis quod uitam habetis æternam, & ut credatis in nomine filij dei. Et hæc est fiducia quam habemus apud eum, quod si quid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et si scimus quod audit nos, quicquid petierimus, scimus quod habemus petitiões quas postulauimus ab eo. Si quis uiderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet et dabit ei uitam, peccantibus non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roges. Omnis iniquitas peccatum est. Et est peccatum non ad mortẽ. Scimus quod omnis qui natus est ex deo, non peccat: sed qui genitus est ex deo, seruat se ipsum, & malus ille non tangit eum. Scimus quod ex deo sumus, & mundus totus in malo constitutus est. Scimus autẽ quod filius dei uenit, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus illum qui uerus est: et sumus in uero, in filio eius Iesu Christo. Hic est uerus deus, & uita æterna. Filioli, cauete uobis à simulachris, Amen.

Epistolæ primæ Ioannis finis.

Senior

presbyteri Epistola secunda.

Enior electæ dominæ, & filijs eius, quos ego diligo in ueritate: & non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatẽ, quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum. Erit nobiscum gratia, misericordia, pax à deo patre, & à domino Iesu Christo filio patris in ueritate & charitate. Gauisus sum ualde, ꝙ inueni de filijs tuis ambulantes in ueritate, *sicut præceptum* accepimus à patre. Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouũ scribo tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos mutuo. Et hæc est *charitas, ut* ambulemus secundum præceptum *eius. Hoc est præceptum*, quemadmodum audistis *ab initio, ut in eo* ambuletis, quoniam multi seductores ingressi sunt in mundum, qui non confitetur Iesum Christum uenturũ in carne, * hic est seductor & *Antichristus. Intuemini* uosipsos, ne perdamus quæ operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus. Omnis qui transgreditur, & nõ manet in doctrina Christi, deum non habet. Qui manet in doctrina *Christi*, hic & patrem et filium habet. Si *quis* uenit 1. Ioan. 2.

ad uos, & hanc doctrinam non affert, nere
cipiatis eum in domũ, nec aue ei dixeritis.
Qui enim dicit illi aue, communicat operi
bus eius malis. Cum multa haberem uobis
scribenda, nolui per chartam & atramen-
tum: sed spero me uenturum ad uos, & præ
Ioan. 16. sentem præsentibus loquuturum, *ut gau-
1.Ioan. 1. dium nostrum sit completum. Salutant te fi
lij sororis tuæ electæ, Amen.

BEATI IOANNIS THEOLO gi catholica epistola tertia.

SEnior Gaio dilecto, quem ego diligo in ueritate. Dilecte, de omnibus opto, ut prospere agãt, & recte ualeant, sicut ꝓspere agit anima tua. Gauisus sum enim ualde uenientibus fratribus, & testimoniũ reddentibus ueritati tuæ, sicut tu in ueritate ambulas. Maius his nõ habeo gaudium, ꝙ ut audiam filios meos in ueritate ambulare. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & in hospites, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ: quos, benefacies, si deduxeris digne deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus recipere huiusmodi, ut cooperatores

simus

mus ueritati. Scripsi ecclesiæ, sed is qui amat primatū gerere in eis Diotrephes, nō recipit nos. Propter hoc si uenero, indicabo facta illius quæ facit, uerbis malitiosis garriens in nos: & nec in his contētus, non solum non recipit fratres, uerumetiam uolentes recipere prohibet, & è congregatione eijcit. Dilecte, ne imiteris quod malum est, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex deo est: qui autem male facit, non uidet deum. Demetrio testimonium redditum est ab ómnibus, & ab ipsa ueritate: sed & nos testimoniū perhibemus, & nostis ꝙ testimonium nostrum uerum est. Multa habebam quæ scriberem, sed nolo per atramētum & calamum scribere tibi. Spero autem protinus me uisurum te, & præsentes corām loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Salutā amicos nominatim.

Epistolæ Ioan. theologi finis.

IN EPISTOLAM IVDAE argumentum per Erasmum Roterodamum.

MVltis uerbis destomachatur in eos qui cupiditatibus suis excæcati, aduersabantur euāgelio. Quod tamen nouū uideri

non debeat, cum iam olim in hoc destinati sint, & ab apostoils prædictum sit, id genus homines irrepturos in gregem Christianorum. Aduersus hos sic armat eos, ut studeant & illos uel increpatione coërcere, uel admonendo seruare. Quod si non queant, certe ipsi sese parent in aduentum Christi.

Argumenti finis.

BEATI IVDAE APOSTOLI epistola catholica.

IVdas Iesu Christi seruus, frater Iacobi, his qui in deo patre sanctificati sunt, quiq; Iesu Christo seruati sunt, uocatis. Misericordia uobis & pax & charitas multiplicetur. Dilecti, tantum mihi studium fuit scribendi ad uos de communi salute, ut nõ potuerim non scribere uobis, obsecrans, ut uestris laboribus adiumento sitis fidei, quę semel data est sanctis. Obiter enim subierũt quidam homines impij, qui prius descripti fuerant in hoc iudicium, qui dei nostri gratiam transferũt ad lasciuiam, ac deum, qui solus est herus, ac dominum nostrum Iesum Christum negant. Volo autem uos commonefacere,

nefacere, cum sciatis semel illud quod dñs,
posteaquam populum ex Aegypto saluum
eduxerat, rursus eos qui non credebãt, per
didit: *quodq; angelos qui non seruauerãt Esa. 14.
suam originem, sed reliquerant suum domi
cilium ad iudicium magni illius diei, uincu
lis æternis sub caligine seruauit. *Sicut So Gen. 19.
doma & Gomorrha, & his finitimæ ciuita
tes, quæ ad consimilem modum cum illis
stupris inquinatæ fuerant, ac sequutæ fue-
rant carnem alienam, propositæ sunt exem
plo, ignis æterni pœnam sustinentes. Simili
ter sanè & hi delusi in somnijs, carnem qui
dem polluunt, dominos uero spernũt, in po
testate præditos maledicta congerunt. *At Zach. 3.
Michael archangelus cum aduersus diabo
lum certans disceptaret de corpore Mosi,
non ausus est illi impingere notam maledi-
cti, sed *dixit*: Increpet te dñs. At isti quę nõ
nouerunt, ea *maledictis* insectãtur: quæ ue-
ro natura ceu animantia rationis expertia
sciunt, in his corrumpuntur. Væ illis, quo-
niam uiam Cain ingressi sunt, & deceptio-
he mercedis qua deceptus fuit Balaam, effu
si sunt, *& contradictione Core perierunt. Num. 16.
Hi sunt inter charitates uestras maculæ, in- & 26.
ter se conuiuantes, absq; ullius timore suo
pte ductu arbitrioq; uiuẽtes, nubes aquam
non habentes, quæ à uentis circũaguntur,
arbores autumno marcescentes: infrugife-

ræ, bis emortuæ & eradicatæ, undæ efferæ maris, despumãtes sua ipsorum dedecora: stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est. Prius autem his uaticinatus est septimus ab Adam Enoch, dicens: * Ecce uenit dominus in sanctis millibus suis, ut faciat iudiciũ aduersus oẽes, & redarguat omneis ex eis qui sunt impij, de factis omnibus quæ impie patrarũt, deq; omnibus duris quæ loquuti sunt aduersus eum peccatores impij. Hi sunt murmuratores, queruli, iuxta cõcupiscentias suas ambulantes, & os illorũ loquitur tumida, admirantes personas, utilitatis gratia. Vos autem dilecti, memores estis uerborum, quæ antehac dicta fuerunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, quod dixerunt uobis * in extremo tempore futuros illusores, qui iuxta suas impias cupiditates ambularẽt. Hi sunt qui segregant animales, spiritũ non habentes. Vos autem dilecti, sanctissimæ uestræ fidei superstruentes uosipsos, per spiritum sanctum orantes, uos inuicem in charitate dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in uitã æternam. Et hos quidem commiseremini, dum dijudicamini: illos aũt per timorem saluos facite, ex incendio rapientes, odio prosequentes, & eam quę ex carne est maculatã tunicam. Ei uero qui potest illos seruare à peccato immunes,

Apo. 1. Asa. 3. 1. Tim. 4. 2. Tim. 3. 2. Pet. 3.

immunes, & ſtatuere in conſpectu gloriæ ſuæ, incontaminatos cum exultatione: ſoli ſapienti deo ſeruatori noſtro gloria & magnificentia & impertum & poteſtas, nunc & in omnia ſæcula, Amen.

Epiſtolæ Iudæ finis.

APOCALYPSIS BEATI Ioannis theologi.

CAPVT I.

REuelatio Ieſu Chriſti, quã dedit illi deus, ut palàm faceret ſeruis ſuis, quæ oporteat fieri cito: & ſignificauit, cum miſiſſet mandatum per angelũ ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtificatus eſt ſermonem dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, & quæcunq; uidit. * Beatus qui legit & audit uerba prophetiæ, & ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt. Tempus enim prope eſt. Ioannes ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia. Gratia uobis & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui uenturus eſt, & à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt, & à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, ei qui dile-

Infra 22.

Heb. 9. xit nos, *et lauit nos à peccatis noſtris per
2. Ioan. 1. ſanguinem ipſius, & fecit nos reges & ſa-
2. Pet. 1. cerdotes deo & patri ſuo: ipſi gloria & im-
Eſa. 3. perium in ſæcula ſæculorum, Amen. *Ec-
Mat. 24. ce uenit cum nubibus, & uidebit eum om-
Iudæ 1. nis oculus, & qui eum compunxerunt. Et
plangent ſe ſuper eũ omnes tribus terræ, e-
Infra 22. tiam, Amen. *Ego ſum alpha & O, princi-
pium & finis, dicit dominus, qui eſt, & qui
erat, & qui uenturus eſt omnipotens. Ego
Ioannes frater ueſter & particeps in affli-
ctione, & regno & patientia in Chriſto Ie-
ſu, fui in inſula, quæ appellatur Pathmos,
propter ſermonem dei & teſtimonium Ieſu
Infra 4. Chriſti. *Fui in ſpiritu in dominico die, &
audiui poſt me uocem magnam tanquã tu-
bæ, dicentis: Ego ſum alpha & O, primus
& nouiſſimus. Quod uides ſcribe in libro,
& mitte ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia,
Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thya-
tiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodi-
ciæ. Et conuerſus ſum ut uiderem uocem
quæ loquebatur mecũ. Et conuerſus, uidi
ſeptẽ candelabra aurea, & in medio ſeptem
candelabrorũ aureorũ ſimilẽ filio hominis,
ueſtitũ ueſte ad pedes uſq; demiſſa, & præ-
cinctũ ad mamillas zona aurea. Caput au-
tem eius & capilli erant candidi uelut lana
Infr. 2, 19. alba, & tanquã nix. Et oculi eius tanquam
flamma ignis, & pedes eius ſimiles chalco-
libano,

libano, uelut in camino ardentes, & uox illius tanquam uox aquarum multarum, & habebat in dextera sua stellas septem. * Et Infra 19.
de ore eius gladius utraq; parte acutus exibat. *Et facies eius sicut sol lucet in uirtute Mat. 17.
sua. Et cum uidissem eum, cecidi ad pedes
eius tãquam mortuus, & posuit dexteram
suam super me, dicens mihi: *Noli timere, Esa. 44.
ego sum primus & nouissimus, & uiuus: et
fui mortuus, & ecce sum uiuens in sæcula
sæculorum amen: *& habeo claues infero Esa. 22.
rum, & mortis. Scribe quæ uidisti, & quæ Iob 12.
sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Sacra Infra 3.
mentum septem stellarũ, quas uidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea. Septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarũ: & candelabra septem, quæ uidisti, septem ecclesiæ sunt.

CAPVT II.

ANgelo *Ephesinæ* ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua: qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quod nõ potes sustinere malos: & tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse, & nõ sunt: & inuenisti eos mendaces, & tulisti. Et patientiam habes, & propter nomen meum laborasti, & non defecisti. Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primã reliquisti. Memor

esto itaq; unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin minus, ueniã tibi cito, & mouebo cãdelabrum tuum de
Luc. 13. loco suo, * nisi resipueris. Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vincenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in medio paradisi dei. Et angelo Smyrnæorum ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & uiuit: Scio opera tua & afflictionem & paupertatem, sed diues es: & blasphemiam eorum qui se dicunt Iudæos esse & non sunt, sed sunt synagoga satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem ut tentemini, & habebitis afflictionem dierum decem. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs: Qui uicerit, non lædetur à morte secunda. Et angelo Pergamensis ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui habet romphæam utraq; parte acutam: Scio opera tua, & ubi habitas, ubi sedes est satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meã. Et in diebus meis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos, ubi satanas habitat. Sed habeo aduersus te pau-
Num. 24 ca, * quia habes isthic tenentes doctrinam Balaam,

Balaã, qui docebat in Balaac mittere scandalum coram filijs Israël, edere ex his quæ simulacris immolantur, & scortari: Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarũ, q̃ odi. Resipisce, alioqui ueniam tibi cito, & pugnabo cum illis gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vincenti dabo edere ex manna abscondito, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptũ, quod nemo scit, nisi qui accipit. Et angelo Thyatirẽsis ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius dei, *qui habet oculos tanquam flammã ignis, & pedes eius similes chalcolibano. Noui opera tua, & charitatem, & ministeriũ, & fidem, & patientiã tuam, & opera tua, & nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersus te pauca, *quia permittis mulierem Hiezabel, quæ se dicit prophetã, docere & seducere seruos meos, scortari, & edere ex his quæ simulacris immolantur. * Et dedi illi tempus ut resipisceret à scortatione sua, nec resipuit. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui adulterio miscentur cum ea, in afflictionem maximam, nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis: & filios eius interficiam morte: & scient omnes ecclesiæ, quod *ego sim ille scrutans renes & corda, & dabo unicuique uestrum secundum opera sua. Vobis autẽ dico. & cæteris

supra 1.
Infra 19.
3. Reg. 16
4. Reg. 9
Iob 24.
Hiere. 17.
Psal. 7.

qui Thyatiræ estis: quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt profunditates satanæ, quemadmodum dicunt: non mittam super uos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete donec ueniã. Et qui uicerit & cũstodierit usq; in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, * & reget eas uirga ferrea, & tanquam uasa figuli confringentur. Sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.

Psal. 2.
Infra 19.

CAPVT III.

ET angelo ecclesiæ quæ est Sardis scribe: Hæc dicit qui habet septem spíritus dei, & septem stellas. Scio opera tua, quia nomen habes, quod uiuas, & mortuus es. Esto uigilans, & cõfirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena coram deo. In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris, et serua & resipisce. Si ergo non uigilaueris, * ueniam ad te tanquam fur, & nescis qua hora ueniam ad te. Habes pauca nomina & Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabũt mecum in albis, quia digni sunt. Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro uitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, et coram angelis eius. Qui habet aurẽ, audiat quid spiritus

1. Thes. 5
2. Pet. 3.

ſpiritus dicat eccleſijs. Et angelo Philadelphienſis eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit ſanctus & uerax, *qui habet clauē Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium apertum, & nemo poteſt claudere illud, quia modicam habes uirtutem. Et ſeruaſti ſermonem meum, & non negaſti nomen meum. Ecce do de ſynagoga ſatanæ, qui dicunt ſe Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiuntur. Ecce adigam illos, ut uenient, & adorent ante pedes tuos, & ſciant quod ego dilexi te, quoniam ſeruaſti ſermonem patientiæ meæ, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ uentura eſt in orbem uniuerſum, ut tentet habitantes in terra. Ecce uenio cito. Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Qui uicerit, faciam illum columnam in templo dei mei, & foras non egredietur amplius. Et ſcribam ſuper eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Hieruſalem, quæ deſcēdit de cœlo à deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat eccleſijs. Et angelo Laodicenſium eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit, Amen teſtis fidelis & uerus, principium creaturæ dei. Scio opera tua, quia neq; frigidus es, neq; feruidus: utinam frigidus eſſes aut feruidus: itaque quoniam tepidus es, & nec frigidus, nec

Iſa. 22. Iob 12.

feruidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis, Diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo, & nescis qp tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, ac nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum ex igni, ut locuples fias: & uestimentis albis induaris, ut non appareat dedecus nuditatis tuæ & collyrio inunge oculos tuos, ut
Prou.3. uideas. *Ego quoscunq; amo, arguo & ca
Heb.12. stigo. Aemulare ergo & resipisce. Ecce sto ad ostium & pulso. Si quis audierit uocem meam, & aperuerim ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo sicut & ego uici, & cõsedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.

CAPVT IIII.

POst hæc uidi, & ecce ostium apertũ in cœlo, & uox prima quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecũ, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui in spiritu. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat, similis erat aspectu, lapidi iaspidi & sardio: & iris erat in circuitu sedis similis aspectu smaragdino. Et in circuitu sedis sedilia uigintiquatuor, & super thronos uigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti stolis albis, & habebant

bant in capitibus suis coronas aureas. Et de throno procedebãt fulgura, & tonitrua, & uoces, & septem lampades ignis ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus dei. Et in cõspectu sedis tanquam mare uitreum simile crystallo, & in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia, plena oculis ante & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile uitulo, & tertium animal habens faciem uelut homo, & quartũ animal simile aquilæ uolanti. Et quatuor animalia singula eorum habebãt alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis. Et requiem nõ habent die ac nocte, dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui uenturus est. Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionẽ sedenti super thronũ, uiuenti in sæcula sæculorũ, procidunt uigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorant uiuentẽ in sæcula sæculorũ: & abijciunt coronas suas ante thronũ, dicentes: Dignus es dñe accipere gloriã, & honorẽ, & uirtutem, quia tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam sunt, & creata sunt. Esa. 6.

CAPVT V.

ET uidi in dextera sedentis super thronum * librum scriptum intus & in tergo, signatum sigillis septem. Et uidi Ezech. 2.

angelum fortem, prædicãtem uoce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat, neq; in cœlo, neq; in terra, neq; subter terram aperire librum neq; aspicere illum. Et ego flebam multum, quod nemo dignus inuentus esset aperire & legere librum, nec uidere eum. Et unus de senioribus dicit mihi: Ne fleueris. Ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, ut aperiat librum, & soluat septem signacula eius. Et uidi, et ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnus stans tanquã occisus habẽs cornua septem, & oculos septem: qui sunt septem spiritus dei, missi in omnem terram. Et uenit, & accepit de dextera sedentis in
Infra 6. throno librum. ✶Et cum accepisset librum, quatuor animalia & uigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt precationes sanctorum, & canunt canticum nouum, dicen
Infra 7. tes: ✶Dignus es accipere librum, & aperi
Supra 1. re signacula eius, quoniam occisus es, ✶ &
Heb. 9. redemisti nos deo per sanguinem tuum ex
1. Pet. 1. omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos deo nostro reges, & sacer
Dan. 7. dotes, & regnabimus super terram. ✶Et uidi & audiui uocem angelorum multorũ in circuitu throni & animalium, et seniorum,

&

& millia millium, dicẽtia uoce magna: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & diuitias, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & quæ super terram, & quæ sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt, omnia, audiui dicentes: Sedenti in throno & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et uigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt uiuentem in sæcula sæculorum.

CAPVT VI.

ET *uidi, cum aperuisset* agnus unum de sigillis, & audiui unum de quatuor animalibus, dicens tanq̃ uocem tonitrui: Veni & uide: & uidi. Et ecce equus albus, & *qui sedebat* super eum, habebat arcum, & data *est ei corona*, & exiuit uincens, & ut uinceret. * Et cum aperuisset sigillum se supra 5. cundum, audiui secundum animal, dicens: Veni & uide. Et exiuit alius equus rufus, & qui sedebat super illum, datum est ei ut tolleret pacem de terra, & ut inuicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus. Et cum aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal, dicens: Veni & uide: & uidi. Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu suæ,

& audiui uocem in medio quatuor animalium, dicentẽ: Chœnix tritici denario uno, & tres chœnices hordei denario uno, & uinũ & oleum ne læseris. Et cum aperuisset sigillũ quartũ, audiui uocem quarti animalis dicentẽ: Veni & uide, & uidi. Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super eũ, nomen illi mors, & infernus sequitur eum, & data est illis potestas interficiendi super quartam partem terræ, gladio, & fame, & morte, & à bestijs terræ. Et cum aperuisset sigillũ quintũ, uidi subter altare animas interfectorũ propter uerbum dei, & propter testimonium quod habebãt. Et clamabant
Infra 19. uoce magna, dicentes: * Vsq; quo domine, qui es sanctus & uerax, nõ iudicas ac uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis, ut requiescerẽt adhuc tempus modicum, donec compleren tur conserui eorum: & fratres eorum qui interficiẽdi essent, sicut & illi. Et uidi, cum
Mat. 27. aperuisset sigillum sextum, * & ecce terræmotus magnus factus est. Et sol factus est niger tanquam saccus cilicinus: & Luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus abijcit grossos suos, cum à uento magno mouetur. Et cœlum recessit sicut liber qui circumuoluitur: & omnis mons & insulæ

de

de locis suis motæ sunt: & reges terræ, & principes, & diuites, & tribuni, & fortes, et omnis seruus, & liber * absconderunt se Isa. 2.
in speluncis, & in petris montium. * Et di- Osee 10.
cunt montibus et petris: Cadite super nos, Luc. 23.
& abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quoniã uenit dies magnus iræ illius, & quis poterit stare?

CAPVT VII.

POst hæc uidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos terræ, ne flaret uentus super terram, neq; super mare, neq; in ullam arborem. Et uidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habẽtem sigillum dei uiui, & clamauit uoce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & ma
ri, dicens: * Nolite nocere terræ, neq; ma- Infra 9.
ri, neque arboribus, quoadusq; signemus seruos dei nostri in frontibus suis. Et audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorũ Israel. Ex tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex tribu Ruben, duodecim millia signati. Ex tribu Gad, duodecim millia signati. Ex tribu Aser, duodecim millia signati. Ex tribu Neptalim, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati. Ex tribu Symeon, duodecim millia signati. Ex tribu Leui, duo-

decim millia signati. Ex tribu Isachar, duodecim millia signati. Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim millia signati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia signati. Post hæc uidi, & ecce turba multa, quam dinumerare nemo poterat ex oībus gentibus, & tribubus, & populis, et linguis, stātes ante thronū: & in cōspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorū, & clamabant uoce magna, dicentes: Salus ei qui sedet super thronū dei nostri, et agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animalium: & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes: Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & uirtus, & fortitudo deo nostro in sæcula sæculorum, Amen. Et respondit unus de senioribus, & dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & unde uenerūt? Et dixi illi: Domine, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui uenerunt ex afflictione magna, & dilatauerūt stolas suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni. Ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno habitabit super illos. Non esurient neq; sitient amplius, nec cadet super illos sol, neq; ullus æstus, quoniam agnus qui

in

in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad uiuos fontes aquarum, * & absterget deus omnem lachrymam ab ocu lis eorum. Isa. 25. Infra 21.

CAPVT VIII.

ET cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo media fermè hora. Et uidi angelos stantes in conspectu dei, & datæ sunt illis septem tubæ. Et alius angelus uenit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de precationibus sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronum. Et ascendit fumus incensorum de precibus sanctorum è manu angeli coram deo. Et accepit angelus thuribulum, et impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terræmotus: & septem angeli, qui habebant septem tubas, præparauerunt se ut tuba canerent. Et primus angelus tuba cecinit, & facta est grando, et ignis mixta sanguine, et missa sunt in terram, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum uiride combustum est. Et secundus angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens proiectus est in mare. Et facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, quæ

habebãt animas, & tertia pars nauium interijt. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit è cœlo stella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiã partem fluminũ, & in fontes aquarum: & nomen stellæ dicitur absinthium. Et uersa est tertia pars in absinthium, & multi homines mortui sunt ex aquis, quia amaræ factæ sunt. Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pars eorum, et diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. Et uidi, & audiui unum angelum uolantem per mediũ cœli, dicentem uoce magna: Vę uæ habitantibus in terra: è cæteris uocibus tubæ trium angelorum, qui erant tuba canturi.

CAPVT IX.

ET quintus angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cœlo cecidisse in terram, Inf. 14. 19 & data est ei clauis putei abyssi. * Et aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol & aër à fumo putei. Et de fumo exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ. Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne uiride, neq; omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habẽt signum dei in frontibus suis.

ſuis. Et datum eſt illis, ne occiderent eos, ſed ut cruciarentur menſibus quinque. Et cruciatus eorum ut cruciatus ſcorpij, cum percuſſerit hominem. * Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium, & ſuper capita earum tanquam coronæ, ſimiles auro, & facies earum tanquam facies hominum. Et habebant capillos ſicut capillos mulierum, & dentes earum quaſi leonum erant. Et habebant loricas, ſicut loricas ferreas: & uox alarum earum ſicut uox curruum equis multis currentibus ad bellum. Et habent caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum, & poteſtas earum nocere hominibus mẽſibus quinq. Et habent ſuper ſe regem angelum abyſſi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollion, id eſt, perdens. Væ unum abijt, & ecce ueniunt adhuc duo uæ poſt hæc. Et ſextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unã ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos dei, dicentem ſexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Et ſoluti ſunt quatuor angeli, qui parati erant in horã & diẽ, & menſem et annum, ut occiderent tertiam

Iſa. 2. Oſee 10.

partem hominum. Et numerus equiſtris exercitus, uicies millies decem millia. Et audiui numerum eorum. Et ita uidi equos in uiſione: & qui ſedebant ſuper eos, habebãt thoraces igneas, et hyacinthinas, et ſulphureas. Et capita equorum erant tanq̃ capita leonum, & de ore ipſorũ procedebat ignis & fumus & ſulphur. Ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum, de igne & de fumo & ſulphure, quæ procedebant ex ore ipſorũ. Poteſtas enim eorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum ſimiles ſerpentibus, habentes capita, & per hæc nocent. Et cæteri homines qui non ſunt occiſi his plagis, neq̃ reſipuerunt ab operibus manuum ſuarum, ut non adorarent dæmonia, & ſimulachra aurea & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neq̃ uidere poſſunt, neq̃ audire, neq̃ ambulare: & non egerunt pœnitentiam ab homicidijs ſuis, neq̃ à ueneficijs ſuis, neq̃ à fornicatione ſua, neq̃ à furtis ſuis.

CAPVT X.

ET uidi alium angelum fortem deſcendentem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat ut ſol, & pedes eius tanquam columnæ ignis, & habebat in manu ſua libellum apertũ: & poſuit pedem ſuum dexterum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram. Et clamauit

uoce

uoce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamaſſet, loquuta ſunt ſeptem tonitrua uoces ſuas. Et cum loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua uoces ſuas, ego ſcripturus eram. Et audiui uocem de cœlo dicentẽ mihi: Obſigna quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, et ne ea ſcribas. Et angelum quem uidi ſtantẽ ſuper mare et ſuper terrã, leuauit manum ſuam ad cœlum, & iurauit per uiuentẽ in ſæcula ſæculorum, qui creauit cœlum, & ea quæ in illo ſunt: & terrã, & ea quæ in ea ſunt: & mare, & ea quæ in eo ſunt: tempus non fore amplius, ſed in diebus uocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere, conſummandum eſſe myſterium dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas. Et audiui uocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentẽ: Vade & accipe libellũ apertũ in manu angeli ſtantis ſuper mare, et ſuper terrã. Et abij ad angelum, dicens ei, ut daret mihi libellum. Et dixit mihi: *Accipe libellum, et de Eze. 3.
uora illũ, & faciet amaricari uentrẽ tuum, ſed in ore tuo erit dulcis tanquam mel. Et accepi libellum de manu angeli, & deuorauí illum, et erat in ore meo tanquã mel dulcis. Et cum deuoraſſem eum, amaricatus eſt uenter meus. Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare in gentibus & linguis, & populis, & regibus multis.

CAPVT XI.

ET datus est mihi calamus similis uirgę, & dictum est mihi: Surge, & metire templum dei, & altare, & adorantes in eo. Et atrium quod intra templum est eijce foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus: & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu dei terræ stantia. Et si quis uoluerit eis nocere, ignis exit de ore eorum, & deuorat inimicos eorum. Et si quis uoluerit eos lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habēt super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutiendi terram omni plaga, quotiescūq; uoluerint. Et cum finierint testimoniū suum, * bestia quæ ascendit de abysso, faciet aduersus eos bellū: & uincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dominus noster crucifixus est. Et uidebunt de tribubus, et populis, et linguis, et gentibus corpora eorū per tres dies & dimidiū, & corpora eorū nō sinent poni in monumentis. Et inhabitantes ter-

Dan. 7.

ram

ram gaudebũt ſuper illis & lætabuntur, & munera mittent inuicẽ: quoniã hi duo prophetę cruciauerũt eos qui habitãt ſuper terrã. Et poſt dies tres & dimidiũ, ſpiritus uitæ à deo intrauit in eos. Et ſteterunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper eos qui uiderunt eos. Et audierũt uocẽ magnã de cœlo, dicentẽ ipſis: Aſcendite huc. Et aſcenderunt in cœlũ in nube, & uiderũt illos inimici eorũ. Et in illa hora factus eſt terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occiſa ſunt in terræmotu nomina hominũ ſeptẽ millia, & reliqui territi ſunt, & dederunt gloriã deo cœli. Væ ſecundum abijt, & ecce uæ tertium ueniet cito. Et ſeptimus angelus tuba cecinit, & factæ ſunt uoces magnæ in cœlo dicentes: Facta ſunt regna huius mundi dñi noſtri & Chriſti eius, & regnabit in ſæcula ſæculorum, Amen. Et uigintiquatuor ſeniores, qui in cõſpectu dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt deum, dicentes: Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui uenturus es: quia accepiſti uirtutẽ tuã magnã, & regnaſti. Et iratæ ſunt gentes, et aduenit ira tua, et tempus mortuorũ ut iudicẽtur: et reddas mercedẽ ſeruis tuis prophetis & ſanctis, & timẽtibus nomen tuũ puſillis et magnis, et perdas eos q perdũt terrã.

Et apertum est templum dei in cœlo, & uisa est arca testamẽti eius in templo eius: & facta sunt uulgura, & uoces, & tonitrua, & terræmotus, & grando magna.

CAPVT XII.

ET signum magnũ apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. Et in utero habens, clamat parturiens, & cruciatur ut pariat. Et uisum est aliud signum in cœlo, & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem, & cauda eius trahit tertiã partem stellarum cœli, & misit eas in terram: & draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset filium eius, deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes uirga ferrea: & raptus est filius eius ad deum, & ad thronum eius. Et mulier fugit in solitudinẽ, ubi habebat locum paratum à deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducẽtis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael & angeli eius præliabantur cum dracone: et draco pugnabat et angeli eius, & non ualuerunt, neq; locus inuentus est eorũ amplius in cœlo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui uocatur diabolus et satanas, qui seducit totũ terrarum

terrarum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo proiecti sunt. Et audiui uocem magnam dicentẽ: In cœlo nunc facta est salus & uirtus, & regnũ dei nostri & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorũ, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte: & ipsi uicerunt eũ propter sanguinem agni, & propter sermonem testimonij sui, & non dilexerunt animã suã usq; ad mortem. Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ habitatoribus terræ & maris, quia descendit diabolus ad uos habens iram magnam, sciens q; modicum tempus habet. Et postquam uidit draco q; proiectus esset in terram, persequutus est mulierem quæ peperit masculum. Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum, in locum suum ubi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et eiecit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret rapi à flumine. Et audiuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod eiecerat draco ex ore suo. Et iratus est draco aduersus mulierem, & abijt ut faceret prælium cum reliquis de semine eius qui custodiunt mandata dei, & habent testimonium Iesu Christi. Et stetit super arenam maris.

CAPVT XIII.

ET uidi de mari bestiam ascendentem, habētem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ. Et bestia quam uidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes ursi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco uirtutem suam, & sedem suam, & potestatem magnam. Et uidi unum de capitibus eius quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. Et admiratio fuit in uniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ: & adorauerūt bestiam, dicentes: Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas faciendi menses quadragintaduos. Et aperuit os suū in conuicia ad deum, ut conuicijs afficeret nomen eius, & tabernaculū eius, & eos qui in cœlo habitāt. Et est datū illi bellū facere cum sanctis, & uincere eos. Et data est illi potestas in omnē tribū & populū, & linguā, & gentē, & adorabūt eam omnes qui inhabitant terrā: ✶ quorum non sunt scripta nomina in libro uitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si quis habet aurē, audiat. Qui in captiuitatem ducit, in captiuitatem uadit: ✶ qui gladio occiderit, oportet eum

Infra 20.
Gen. 9.
Mat. 26.

gladio

gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum. Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni, et loquebatur sicut draco. Et potestatē prioris bestię omnē facit in conspectu eius, & facit terrā & inhabitantes in ea adorare bestiā primam, cuius curata est plaga mortis. Et facit signa magna, ut etiā ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominū. Et seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi ut faceret in conspectu bestiæ, dicens habitātibus in terra, ut faciant imaginē bestiæ, quæ habet plagā gladij, & uixit. Et datū est illi ut daret spiritū imagini bestię, & ut loquatur imago bestiæ, & faciet ut quicunq; non adorauerint imaginem bestię, occidātur. Et facit oīnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterem in manu sua dextera, aut in frontibus suis. Et ne quis posset emere aut uendere, nisi qui habeat characterē aut nomen bestiæ, aut numerū nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectū, cōputet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, et numerus eius sexcenti sexaginta sex.

CAPVT XIIII.

ET uidi, & ecce agnus stans super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen patris eius scriptum in frontibus suis.

Et audiui uocem de cœlo tanquam uocem aquarum multarum, et tanquã uocem tonitrui magni: & uocem audiui citharœdorum citharizantium citharis suis. Et cantant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat discere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunq; ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore eorum non est inuentus dolus. Sine macula enim sunt ante thronum dei. Et uidi alterum angelũ uolantẽ per medium cœli, habentẽ Euangelium æternum, ut euangelizaret habitantibus super terrã, & omni genti, & tribui, & linguæ, & populo, dicentẽ magna uoce: Timete deum, & date illi honorem, quia uenit hora iudi-
Psa. 145. cij eius: * & adorate eum qui fecit cœlũ et
Act. 14. terram, mare, & fontes aquarum. Et alius
Isa. 21. angelus sequutus est, dicens: * Cecidit, ce
Iere. 51. cidit Babylon ciuitas illa magna, quia à
Infra 18. uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus secutus est illos, dicens uoce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de uino iræ dei, quod mixtum est

mero

mero in calice iræ ipsius. Et cruciabitur ígne & sulphure in conspectu angelorũ sanctorum, & ante conspectum agni. * Et fumus tormenti eorum ascendit in sæcula sæculorum. Nec habẽt requiem die ac nocte, qui adorant bestiam & imaginem eius: & si quis acceperit characterẽ nominis eius. Hic patientia sanctorum est. Hic qui custodiunt mandata & fidem Iesu. Et audiui uocem de cœlo, dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino moriũtur amodo, etiam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis, sed opera illorum sequũtur illos. Et uidi & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo superr coronã auream, & in manu sua falcem acutam. Et alius angelus exiuit de templo, clamans uoce magna ad sedentem super nubem: * Mitte falcem tuam & mete, quia uenit tibi hora ut metas, quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubẽ, falcem suam in terram, & demessa est terra. Et alius angelus exiuit de templo, quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutã. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem, et clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros terræ, quoniã maturæ sunt uuæ eius. Et misit

Supra 9.
Infra 19.
Ioẽlis 3.

angelus falcem suam acutam in terram, & uindemiauit uineã terræ, & misit in lacum iræ dei magnũ, & calcatus est lacus extra ciuitatem, et exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

CAPVT XV.

ET uidi aliud signum in cœlo magnum & mirabile, angelos septem, habentes plagas septem nouissimas: quoniam in illis consummata est ira dei. Et uidi tanquã mare uitreum mixtum igni, & eos qui uictoriam reportabant de bestia & imagine eius, & de charactere eius, & de numero nominis eius, stantes super mare uitreum, habentes citharas dei, & cantant canticum Mosi serui dei, & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens: iustæ & ueræ sunt uiæ tuæ rex sanctorum. * Quis nõ timebit domine, & magnificabit nomen tuum? Quia solus pius es: quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo: quoniam iudicia tua manifestata sunt. Et post hæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo: & exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo, uestiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et unũ ex quatuor animalibus dedit septẽ angelis septem phialas aureas, plenas iracũdiæ dei uiuentis

Hiere. 10.

tis in sæcula sæculorũ. Et impletũ est templũ fumo à maiestate dei, & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templũ, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

CAPVT XVI.

ET audiui uocem magnam de templo, dicentem septem angelis: Ite, effundite septem phialas iræ dei in terram. Et abijt primus angelus, & effudit phialam suam in terram, & factum est uulnus malum ac noxium in homines, qui habebant characterem bestiæ, & in eos qui adorabant imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima uiuens mortua est in mari. Et tertius angelus effudit phialam suam in flumina, & in fontes aquarum, & factæ sunt sanguis. Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es domine, qui es, & qui eras: & sanctus, quia hæc iudicasti, quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderũt, & sanguinem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et audiui alterum è sanctuario dicentẽ: Etiã dñe deus omnipotẽs, uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialã suã in solem, & datũ est illi ęstu affligere homines per ignẽ. Et æstuauerũt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen dei habentes potestatem super has plagas: neq; egerunt scelerũ

pœnitentiã, ut darent illi gloriam. Et quin
tus angelus effudit phialam suam super se-
dem bestiæ, & factum est regnum eius tene
brosum, & cõmanducauerunt linguas suas
præ dolore, & conuicijs affecerunt deum
cœli præ doloribus suis, & ulceribus suis:
nec resipuerunt ab operibus suis. Et sextus
angelus effudit phialam suam in flumen il-
lud magnũ Euphraten, & siccata est aqua
eius, ut præpararetur uia regum ab ortu so
lis. Et uidi ex ore draconis, & ex ore be-
stiæ, & ex ore pseudoprophetæ exire spiri
tus tres immundos in modum ranarũ. Sunt
enim spiritus dæmoniorum facientes signa,
ut procedant ad reges totius terræ ad con-
gregandum illos in prælium diei illius ma-
Mat. 24. gni dei omnipotentis. * Ecce uenio sicut
Luc.12. fur. Beatus qui uigilat, et custodit uestimen
2.Thes. 5 ta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpi-
2.Pet.3. tudinẽ eius. Et congregauit illos in locum,
qui uocatur Hebraice Armageddon. Et se-
ptimus angelus effudit phialam suam in aẽ
rem. Et exiuit uox magna de cœlo à thro-
no, dicens: Factum est. Et facta sunt fulgu-
ra & uoces, & tonitrua, & terræmotus fa-
ctus est magnus, qualis nunquam fuit ex
quo homines fuerunt super terram, talis ter
ræmotus, adeo magnus. Et facta est ciuitas
magna in tres partes, & ciuitates gentium
ceciderunt. Et Babylon magna uenit in me

moriam

moriam ante deum, ut daret illi calicem uini indignationis iræ suæ. Et omnis insulæ fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines, & blasphemauerunt deũ homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta est plaga eius uehementer.

CAPVT XVII.

ET uenit unus de septem angelis, qui habebant septem phialas, & loquutus est mecum, dicẽs mihi: Veni ostendam tibi damnationẽ meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua scortati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terram de uino prostitutionis eius. Et abstulit me spiritus in desertũ. Et uidi mulierem sedentem super bestiam coccinam plenam nominibus maledicentiæ, habentem capita septem, et cornua decem. Et mulier erat circumdata purpura & coccino, & inauratæ auro & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua plenum abominationibus, & immunditia libidinis suæ. Et in fronte eius nomen scriptum mysterium: Babylon magna mater scortationum, & abominationum terræ. Et uidi mulierem ebriam de sanguine sanctorũ, & de sanguine martyrum Iesu: & miratus sum cum uiderem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego di

cam tibi mysterium mulieris, & bestię quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem. Bestia quam uidisti, fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina scripta non sunt in libro uitæ à condito mundo, uidentes bestiã, quæ erat, & non est. Hic est mens, quæ habet sapientiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinq; ceciderunt, unus est, & alius nondum uenit. Et cum uenerit, oportet illum breue tempus manere. Et bestia quę erat, & non est, & ipse octauus est, & de septem est, & in interitũ uadit. Et decem cornua quæ uidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanq; reges una hora accipient cum bestia. Hi unum consilium habent, & uirtutem & potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabũt, & agnus uincet illos,
2. Tim. 6. * quoniã dñs dominorum est, & rex regũ:
Infra 19. & qui cum illo sunt uocati, et electi, & fideles. Et dicit mihi: Aquæ quas uidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt et turbę, & gentes, & linguæ. Et decem cornua quæ uidisti in bestia, hi odio prosequantur meretricem, & desolatam faciant illam & nudã, et carnes eius comedent, & ipsam igne cõcremabunt. Deus enim dedit in corda eorum,

ut

ut faciant quod placitum est illi, ut unam faciant uoluntatem, ut dent regnum suum bestiæ, donec consummẽtur uerba dei. Et mulier quam uidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

CAPVT XVIII.

ET post hæc uidi alium angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit per fortitudinem uoce magna, dicens: * Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dęmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ & inuisæ, quia de uino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes. Et reges terræ cum illa scortati sunt, & mercatores terræ de uirtute deliciarum eius diuites facti sunt. Et audiui aliam uocem de cœlo dicentem: Exite de illa *populus meus*, ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius ne accipiatis. Quoniam peruenerũt peccata eius usq; ad cœlum, & recordatus est deus iniquitatum eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit uobis, & duplicate ei duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit, miscete illi duplum. Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum, quia in corde suo dicit: * Sedeo regina, & uidua non sum, & Esa. 21. Hier. 51. Supr. 14. Esa. 47.

luctum non uidebo. Ideo in una die uenient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur, quia fortis est dominus deus, qui iudicabit illam. Et flebunt illam, & plangent se super illa reges terræ, qui cũ illa scortati sunt, & in delicijs uixerunt, cum uiderint fumum incendij eius, longe stantes propter timorem tormenti eius, di-
Hier.51. centes: * Væ uæ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam in una hora uenit iudiciũ tuum. Et negotiatores terræ flent & lugent super illa, quoniam merces eorum nemo emit amplius, merces auri & argenti, & lapidis pretiosi, necp margaritæ, & byssi, & purpuræ, & cocci, & omne lignum thyinum, & omne uas eburneum, & omne uas de ligno pretiosissimo, & ære, & ferro, & marmore, & cinamomum, & odoramentum, & unguentum, & thus, & uinum, & oleum, & similam, & triticum, & iumenta, et oues, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animas hominum. Et poma desiderij animæ tuæ discesserunt à te, & omnia pinguia & præclara perierũt à te, & amplius illa iam non inuenies. Mercatores horum qui diuites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormenti eius, flentes ac lugentes, & di-
Ibidem. centes: * Væ uæ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaura-

deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis, quoniã una hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, & omnis in nauibus uersantium turba, & nautæ, & qui in mari operãtur, longe steterũt: & clamauerunt, uidentes fumum incendij eius, dicẽtes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerẽ super capita sua, & clamauerunt flentes & lugentes, dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretijs eius, quoniam una hora desolata est. Exulta super eam cœlum, & sancti apostoli & prophetæ, quoniam iudicauit deus iudicium uestrum de illa. Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: * Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam nõ inuenietur. Et uox citharœdorum & musicorum, & tibia canentiũ, & tuba nõ audietur in te amplius: & omnis artifex, cuiuscunq; artis non inuenietur in te amplius: & uox molæ non audietur in te amplius: & lux lucernæ non lucebit in te amplius: et uox sponsi & sponsæ non audietur post hac in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in ueneficijs tuis errauerunt omnes gentes: & in ea sanguis prophetarum & sanctorũ inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in Hiere. 51.

terra.

CAPVT XIX.

POst hæc audiui quasi uocem magnam turbæ multæ in cœlo dicentis: Alleluia, salus & honor & gloria & uirtus domino deo nostro est, quia uera & iusta iudicia eius: quia iudicauit de meretrice magna, ✶ quæ corrupit terram prostitutione sui, & uindicauit sanguinem seruorum suorum de eius manu. Et iterum dixerunt: Alleluia. ✶ Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorũ. Et ceciderunt uigintiquatuor seniores, & quatuor animalia, & adorauerunt deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, alleluia. Et uox de throno exiuit, dicẽs: Laudem dicite deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Et audiui sicut uocem turbę multæ, & sicut uocem aquarum multarum, & sicut uocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluia, quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriã ei, quia uenerũt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit se. Et datum est illi, ut cooperiat se byssino puro & splendido. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorũ. Et dicit mihi, Scribe: ✶ Beati qui ad cœnam nuptiarum agni uocati sunt. Et dicit mihi: Hæc uerba dei uera sunt. Et cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum. Et dicit mihi: ✶ Vide ne feceris, cõseruus tuus sum, &

Supra 6.

Su. 9.14.

Mat. 22.

Luc.14.

Infra 22.

& fratrum tuorum habentium teſtimonium
Ieſu. Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu
eſt ſpiritus prophetiæ. Et uidi cœlum aper
tum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſu
per eum uocabatur fidelis & uerax, & per
iuſtitiam iudicat & pugnat. *Oculi autem supr. 1.2.
eius ſicut flãma ignis, & in capite eius dia=
demata multa, habens nomen ſcriptũ, quod
nemo nouit niſi ipſe. *Et ueſtitus erat ueſte Eſa. 63.
tincta ſanguine. Et uocatur nomen eius ſer
mo dei. Et exercitus qui ſunt in cœlo, ſe=
quebantur eum in equis albis, ueſtiti byſſi=
no albo & mũdo: *& ex ore eius procedit supra 1.
gladius ex utraq; parte acutus, ut eo per=
cutiat gentes. *Et ipſe reget eas uirga fer= Pſal. 2.
rea, & ipſe calcat torcular uini furoris, & supra 2.
iræ dei omnipotentis. Et habet in ueſtimen
to & in fœmore ſuo nomen ſcriptum: *
Rex regum, & dominus dominantium. Et 1. Tim. 6
uidi unum angelum ſtantem in ſole, & cla= supra 17.
mauit uoce magna, dicens omnibus aui=
bus, quæ uolabant per medium cœli: Ve=
nite & congregamini ad cœnam magni
dei, ut edatis carnes regum, & carnes tri=
bunorum, & carnes fortium, & carnes e=
quorum, & ſedentium in ipſis, & carnes
omnium liberorum, ac ſeruorum, & puſil=
lorum ac magnorum. Et uidi beſtiam & re
ges terræ & exercitus eorum cõgregatos
ad faciendum prelium cum illo qui ſedebat

in equo, & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, in quibus seduxit eos qui acceperũt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginẽ eius. Viui coniecti sunt hi duo in stagnũ ignis ardens sulphure: & cæteri occisi sunt gladio sedentis super equum qui procedit ex ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

CAPVT XX.

ET uidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenã magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit eum: & obsignauit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummẽtur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter sermonem dei: & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis: & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri uero mortuorum non reuixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem

tem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo, & exibit ut seducat gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, ut congreget eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris: & ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis à deo de cœlo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Et uidi thronum magnum candidum & sedentem super eum: à cuius cõspectu fugit terra & cœlum, & locus non est inuentus eis. Et uidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu dei: & libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est uitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum: & dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt eos qui in ipsis erant mortuos, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus & mors coniecti sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. Et qui non inuentus est in libro uitæ scri-

ptus, coniectus est in stagnum ignis.

CAPVT XXI.

Esa.65. 2.Pet.3. ET uidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum, & prima terra abijt, & mare iam non est. Et ego Ioannes uidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam, descendentem de cœlo, à deo paratam sicut sponsam ornatam uiro suo. Et audiui uocem magnam de cœlo, dicentem: Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populi eius erunt, & ipse deus cum eis erit eorum deus. Esa.25. Et absterfurus est deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et mors ultra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Esa.43. Ecce noua facio omnia. 2. Cor.5. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc uerba fidelia sunt & uera. Et dixit mihi: Factum est: Esa.44. Ego sum Alpha & O, initium & finis. Infra 22. Ego sitienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit, possidebit omnia, & ero illi deus, & ipse erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & scortatoribus, & ueneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Et uenit ad me unus de septem angelis habentibus septem phialas

phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis: & loquutus eſt mecum, dicens: Veni oſtendam tibi ſponſam uxorem agni. Et ſuſtulit me ſpiritu in montem magnum & altum, & oſtendit mihi ciuitatem magnam, ſanctam Hieruſalem, deſcendentem de cœlo à deo, habentem claritatem dei. Et lumen eius ſimile lapidi pretioſiſſimo, tanquam lapidi iaſpidi cryſtallizanti: & habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim: & in portis angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael. Ab Oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab Auſtro portæ tres, ab Occaſu portæ tres: & murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum agni. Et qui loquebatur mecum habebat menſuram arundineam auream, ut metiretur ciuitatem & portas eius, & murum eius. Et ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt quanta & latitudo: & menſus eſt ciuitatē de arundine aurea p ſtadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt. Et menſus eſt murum eius centū quadragintaquatuor cubitorum, menſura hominis, quæ eſt angeli. Et erat ſtructura muri eius ex iaſpide. Ipſa uero ciuitas aurum mundum, ſimilis uitro

mundo, & fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum iaspis, secundum saphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonix, sextum sardius, septimnm chrysolitus, octauum berillus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus. Et duodecim portę, duodecim margaritæ sunt per singulas, & singulę portæ singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum tanquam uitrum perlucidum. Et templum non uidi in ea. Dominus enim deus omni-
Esa. 60. potens templum illius est, & agnus. *Et ciuitas non eget sole neq; luna, ut luceant in ea. Nam claritas dei illuminat eam, & lucerna eius est agnus. Et ambulabunt gentes, quæ seruatæ fuerunt in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam suam in illam.
Ibidem. *Et portæ eius non claudentur per diem. Nox em̃ non erit illic. Non intrabit in eam aliquid quod inquinat, aut abominationē facit & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni.

CAPVT XXII.

ET ostendit mihi purum fluuium aquæ uiuæ splendidum tanquam crystallum procedentem de sede dei & agni. In medio plateæ eius, & ex utraq; parte fluminis lignum uitæ, afferens fructus duodecim, per menses

menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium. * Et omne maledictum non erit amplius, ſed ſedes dei & agni in illa erunt, & ſerui eius ſerui ent illi. Et uidebunt faciem eius, & nomen eius in frontibus ſuis. * Et nox ultra non erit, & non egent lumine lucernæ, neq; lumine ſolis, quoniam dominus deus illumi nat illos, et regnabunt in ſæcula ſæculorũ. Et dixit mihi: Hæc uerba fidelia ſunt, & uera. Et dominus deus ſanctorum prophetarum miſit angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri cito. Et ecce uenio uelociter. * Beatus qui cuſtodit uerba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes, qui audiui & uidi hæc. Et poſtquam audiſſem & uidiſſem, cecidi, ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc oſtendebat. Et dicit mihi: * Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui ſeruant uerba prophetiæ libri huius. Deum adora. Et dicit mihi: Ne obſignaueris uerba prophetiæ libri huius. Tempus enim prope eſt. Qui nocet, noceat adhuc: & qui ſordidus eſt, ſordeſcat adhuc: & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, & ſanctus, ſanctificetur adhuc: & ecce uenio cito, & merces mea mecum eſt, ut reddam unicuique ut opus illius erit. * Ego ſum Alpha & O, primus & nouiſ-

Gal.3. Eſa.60. ſup.1. ſup.19. Eſa.44.

simus, principium & finis. Beati qui seruant mandata illius, ut sit potestas eorum in ligno uitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris autem canes & uenefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi angelum meum, ut testificaretur uobis hæc in ecclesijs: ego sum radix et genus Dauid, stella splendida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt, ueni: & qui audit, dicat, ueni. * Et qui sitit ueniat: & qui uult, accipiat aquam uitæ gratis. Contestor enim omni audienti uerba prophetiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de uerbis prophetiæ huius, auferet deus partem eius è libro uitæ, & à ciuitate sancta, & ex his quæ scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam uenio cito. Amen, etiam: ueni domine Iesu. Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, Amen.

Esa. 55.
Ioan. 7.
Pro. 5.

Noui Testamenti totius per Des. Erasmum Roterodamum nouissime recogniti, Finis.

Testamẽti, partim reiectis, aut non sine con
tradictione admissis, partim apocry-
phis. Ex Athanasio, tametsi mihi
suspectus est titulus, Eras.
Roterod. interprete.

Tacq; qui libri sint ueteris instrumenti, quibus reclamatur à nõnullis, iam antea quoq; diximus, uidelicet Sapientia Solomonis, Sapiẽtia Iesu filij Sirach. Præterea Hester & Iudith, ac Tobias. Quibus adnumerantur & hi: Machabæorum libri quatuor, Ptolemaici, Canticũ Solomonis, Susanna. Hi sunt libri ueteris testamẽti, qui recepti sunt, nõ sine cõtradictione. Rursus Apocryphi, hoc est, qui secreto habebãtur ueteris instrumenti libri, sunt hi: Enoch patriarchę, Adsumptio Mosi, Abrahã, Eldad & Modad, Heliæ pphetæ, Sophoniæ prophetæ, Zachariæ patris Ioannis Baptistæ, Baruch, Abacuc, Ezechiel. Et qui falsò inscribuntur Danieli. Porrò noui testamenti libri, qbus cõtradicitur, sunt hi: Itinerariũ Petri, Itinerariũ Ioannis, Itinerarium Thomæ, Euangelium secundũ Thomam, Doctrina apostolorum, libri Clementis, à quibus semoti sunt ac decerpti libri ueriores, ac diuino afflatu scripti, hi qui nunc

leguntur. Atq; hæc quidem omnia sunt ædita, uti cognoscerentur. Cæterum illi notati sunt omnes ut adulterini & reiectitij. Ac ne horum quidem maxime apocryphorum, ulla certitudo aut utilitas, præcipue qui pertinent ad nouum testamentum. Sed omnes, præter illos, qui primum à ueteribus ac doctis patribus recepti sunt, & comprobati, nimirum digniores sunt, qui occultentur q̄ legantur. Etiam reliqua illa quæ inter apocrypha numerantur euangelia, exceptis his quatuor quæ nobis tradita sunt. Nam quatuor Euangelia nobis diuinitus tradiderūt sanctæ catholicæ & apostolicæ ecclesiæ: uidelicet Euangelium secundum Matthæum, secundum Marcum, secūdum Lucam, & secundum Ioannem, iuxta propheticam uisionem, quā uidit Ezechiel propheta de quatuor Cherubin. Vidit em̄ hic propheta quatuor Cherubin. Vnum simile homini, hoc est, Euangelium secundū Matthæum. Alterum simile leoni, hoc est, Euangelium secundum Marcum. Tertium simile uitulo, hoc est, Euangelium secundū Lucam. Quartum simile aquilæ, hoc est, Euangelium secundum Ioannem. Porrò præter hæc quatuor non est aliud ullum Euangelium. Euangelium igitur secundum Matthæum descriptum est ab ipso Matthæo Hebraica lingua, atq; æditum Hierosolymis.

Inter-

Interpretatus est autẽ Iacobus, qui fuit frater domini iuxta carnẽ, qui idem primus electus est à sanctis apostolis episcopus Hierosolymitanus. Euangelium autem secundum Marcum, dictatum quidem fuit à Petro apostolo Romæ, sed æditum à beato Marco apostolo, & ab eodem prędicatum in Alexandria, Aegypto, Pentapoli & Libya. Cæterum euangelium secundum Lucam, dictatũ quidem fuit ab ipso Paulo apostolo, conscriptum autem & æditum à beato Luca apostolo & medico. Quemadmodum & Acta apostolorum, dictauit quidem Petrus apostolus, sed idem Lucas conscripsit. Euangelium autem secundum Ioannem, prædicatum quidem est ab ipso Ioanne apostolo & Iesu dilecto, cum exularet in insula Patmo, æditũ ab eodem Ephesi, per Caium dilectum & hospitem apostolorũ, de quo & Paulus Romanis scribens, ait: Salutat uos Caius *hospes meus* ac totius ecclesiæ.

ERASMVS ROTERODAmus pio Lectori salutem dicit.

QVanquam in rebus diuinis ita subinde caligat ingeniũ mortale, quamlibet alioqui perspicax, ut identidem exclamare cogatur illud apostoli Pauli, qui quanquam raptus in tertiũ cœlũ audisset quædã reconditiora, ꝙ ut expediret ea prodere mortali adhuc corpore grauatis animis, tamen Romanis scribens, ubi sermonis progressus cogitationẽ illius propius perduxisset ad aditum diuini consilij, protinus obstupescens exclamat: O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ dei, ꝙ incomprehensibilia sunt iudicia eius, et imperuestigabiles uiæ eius. Quis cognouit sensum domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Mox ꝙ submittens imbecillitatem humani captus, maiestati numinis, nihil non optime dispensantis, etiamsi ratio cõsilij nõ potest à nobis percipi. Ipsi, inquit, honor, & gloria in sæcula sæculorum. Sic ab adorata maiestate sese reuerenter subducens, transit ad mores instituendos. Obsecro, inquit, uos fratres per miseri cordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiã uiuentem. Exclamat itidem prophe ta: Iudicia domini abyssus multa. Est tamẽ quò fas sit prodire piæ curiositati Christianorum

norum, modo ad Paulinũ exemplar, simul atq; senserit aciem humanæ mentis non ferre lucem illam inaccessibilẽ, quã pater cœlestis inhabitat, cedat adorabunda, & uenerata numinis inscrutabile mysteriũ, suam agnoscat imbecillitatem, et ea potius curet ὅττι οἱ ἐν μεγάροισι κακῶν τ' ἀγαθῶν τε τέτυκται. At nescio quo pacto fit, ut hominum curiositas non alibi magis intendat omnes ingenij neruos, quàm in his, quæ & plurimũ absunt à captu mortalitatis, & ad uitæ pietatẽ q̃ minimũ conducunt. Quod genus ferè sunt illa, quæ disputãtur de essentia diuina. Nullum autem mysterium magis ad nos pertinet, quàm ineffabile consilium, quo deus per filium suum restituit humanum genus. In huius contemplatione crebro uersanti, nonnunquam illud mihi uisum est uestigatu dignum, ecquod operæpretium fuerit, ut ipse dei filius factus homo, doctrina sua uiam salutis nobis ostenderet. Nam ingens aliquod operæpretium fuerit necesse est. Atqui uix quicquam est proditum euangelicis literis, quod non multis ante sæculis proditum fuerit ueteris Testamenti uoluminibus, quædam etiam philosophorum libris. Animas superstites esse corporibus proq; meritis actæ uitæ uel præmijs, uel

pœnis affici, præter alios docuit Socrates ille Platonicus. Idem docet non esse uirum iustum, qui malit desinere esse iustus quàm sustineat haberi iniustus. Docet animum abducendum ab amore rerum uisibilium, ad studium earum, quæ ueræ, semperq; sunt. Docet mortem non esse metuendam, sed optandam potius ei, qui bene uixerit. Docet non oportere quenquam suis factis fidere: sed tamen eum qui conatus est pro uiribus pure uiuere, oportere de benigno deo bonam habere spem. Hæc an non congruunt cum illis euangelicis dogmatibus? Et ibunt illi quidem in uitam æternam, illi uero in ignem æternum. Et beati eritis cum uobis exprobrauerint homines, & beati cum uos persequentur propter iustitiam. Et, Nolite uobis thesaurizare thesauros in terra. Et, Operamini cibum qui non perit. Et, Nolite timere eos qui occidunt corpus. Et, Cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus. Iam uero lex illa charitatis, quæ sola cunctas leges complectitur, an non planè diligenterq; tradita est in ueteri Testamento: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, ex totis uiribus tuis, et proximum tuum tanquam teipsum? Quid potuit inculcari diligentius, quid efficacius exprimi? Iam illa charitatis euan-

geliçæ

gelicæ præcepta, quibus iubemur esse misericordes ac benefici erga egenos, sic inculcantur in prophetarum ac ueteris testamenti uoluminibus, ut uix possint uel apertius uel accuratius. Clamat Esaias: Subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam. Rursum alibi: Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos uagosq; induc in domum tuam. Cum uideris nudum, operi eum. Christus docet, omni petenti te, da. At Deuteronomij liber, hoc ipsum etiam efficatius. Non erit, inquit, in te egens, ut benedicat te dominus deus tuus. Plus enim exigere uidetur, qui iubet curari ne quis egeat, quàm qui iubet dari petenti. Quin & illud quod euangelicæ philosophiæ uidetur esse peculiare, quibus in rebus sita sit Christiana beatitudo, *licet* apud Isaiam audire. Dominus Iesus *dixit: Beati pauperes*, beati qui esuriunt, beati qui lugent. Quàm his concinit Esaias: Ecce, inquit, serui mei comedent, & uos esurietis: ecce serui mei bibent, & uos sitietis: ecce serui mei lætabuntur, & uos confundemini: ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & uos clamabitis præ dolore cordis. Christus ait: Beati eritis cum uos oderint homines. Quid Esaias? Ne metueritis, inquit, igno-

miniam ab hominibus, et contẽptu illorum ne minuamini. Postremo quod propriæ uidebatur euangelicæ perfectionis, ne læsi referamus iniuriã, ut diligamus et inimicos, ut bene mereamur de male merentibus: an non & Esaias docuit, cũ ait: Dicite fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Rursum cũ præcipit Zacharias, ne qs meminerit malitiæ proximi sui. Rursum cum per prophetã clamat dominus: Mihi uindicta, & ego retribuã. Ac ne exempla quidẽ euangelicæ perfectionis desiderãtur in ueteris testamenti libris. Nam & Moses deleri postulat de libro dei, ni rebelli populo cõdonaret peccatum. Et Aaron intercedit pro coniuratis aduersum sese. Neq; desunt exempla fortiũ, qui pro iustitia passi sint extrema, quem admodum euangeliçi martyres. Quod si quis requirit miracula, comperiet excitatos mortuos, sanatũ leprosum, auctã oleo lecythũ, non defeciſſe hydriã farinę: ignem cœlitus demissum, absumpsisse carnes uictimæ, multa ui aquarum perfusas: fontem ad uirgæ ictum exiliſſe è petra, aquas iniecto ligno ex amaris ac pestiferis factas dulces ac salubres, aliaq; non pauca notiora quàm ut hic sint repetenda. Nec illic sacræ triadis siletur mysterium. De patris nomine plena sunt oĩa, filij locis aliquot mentio, quem Augustinus testatur sese &

in

in Platonicorum libris reperisse. Spiritus diuini nomen ac uis nõ tacetur. Reuiuiscentiam corporũ docuit Iob, & ante Christum natũ credebãt pharisæi. Hæc, inquã, omnia cum tot retro sæculis fuissent prodita, quid erat illud nouum cuius gratia filius dei descendit in terras, qui se profitetur nouatorẽ omniũ? Equidẽ dicã meam sententiã, sed ita ut integrũ sit suũ cuiq; iudiciũ, si quis quid habet q̃d uero sit propius. Quum uetus testamentũ fuerit umbra, ac ueluti progymnasma philosophiæ euangelicę, quumq; euangelica doctrina sit instauratio simul & perfectio naturæ, ut erat primum condita syncere, mirũ uideri non debet, si philosophis quibusdã ethnicis, datũ est naturæ ui quædam animaduertere, quæ cũ doctrina Christi consentiant, quum teste Paulo, ijsdem contigerit ex uisibili mundi fabrica ea colligere, quæ non oculis, sed animo comprehenduntur, usq; ad sempiternã dei uirtutem ac diuinitatẽ: & maxime congruebat, ut nihil adferret Christus, cuius non aliqua uel umbra, uel scintilla præcessisset in ueteris testamenti libris, quo propẽsior esset omnium fides, ad rem non omnino subitam atq; inexpectatã. Primum igitur quicquid Christus præstitit, promissum est sacrorũ uatum oraculis, adumbratum est figuris, & carptim etiã expressum est, ueluti subinde pro

micantibus hinc atq; hinc, scintillulis aliquot, quę lucem illam post erupturam orbi portenderent. Quid igitur eximium habuit ille rerum omnium innouator? Multa sanè. Primũ quod absolutæ uirtutis uel præcepta, uel exempla, quæ per partes aliæ ab aliis prodita fuerãt, hic unus & tradidit & expressit omnia, nec tradidit solum, sed insixit, inculcauit, uarijsq; parabolis sic impressit animis omnium, ut elabi nõ possint. Et sic expressit moribus ac factis, ut tota uita nihil aliud sit, quàm absolutũ quoddam exemplar absolutæ charitatis, modestiæ, tolerantiæ, clementiæ, ac mansuetudinis. Hãc harmoniã, hunc omniũ uirtutũ concentum in nullo sanctorũ reperies, præterq; in uno Christo Iesu. Siquidẽ hic erat uere sermo ille contractus, & in compendiũ redactus, quem tandẽ fecit dñs super terrã, in q̃ recapitularet omnia quæ in cœlis & quæ in terris, ut quæcunq; è tot libris, è tot sanctis uiris ante petebantur, nunc cõpendio ab uno Christo longe tum expressiora, tum absolutiora sumi possent. Ab hoc semina ac uelut elementa pietatis, ab hoc progressus & auctus, ab hoc perfectio rectissime sumitur, qui est alpha et O rerũ omniũ. Quanquam hoc ipsum quod uirtutis emicuit in sanctis Christi munus est, tamen nihil in eis tam eximium est quod non frigeat & obscu-

retur,

retur, si ad Christi doctrinã & facta cõfera
tur: ut ne dicã interim q̃ aliorũ uita sic eni-
tuit aliquot eximijs uirtutibus, ut eadẽ ali
qua ex parte uitijs saltẽ humanis obscura-
retur: Christũ quacunq̃ ex parte contẽple
ris, nihil deprehendes non absolutũ ac per
petuum. Quis enim unq̃ mortaliũ tãta præ
ditus innocẽtia, tanta potestate, tot miracu
lis clarus, tot beneficijs liberalis in omnes,
sic se deiecit, sic perpetua mãsuetudine per
tulit hominũ infirmitatẽ, ingratitudinẽ, per
uersitatẽ usq̃ ad flagra, usq̃ ad sputa, usq̃
ad conuicia, usq̃ ad crucem? Quis sic oĩa
perfecte docuit, & præstitit absolute quæ
docuit? Vincit et hoc titulo, q̃ Iudaica iusti
tia finibus angustis circũscribebatur, nec
ultra gentem unam, eamq̃ non amplã profe
rebatur. Dabis absq̃ fœnore mutuum, sed
fratri tuo: Ne memineris malitiæ, sed fra-
tris tui: Non erit egens, sed inter uos. At
Christus suã philosophiã cunctis totius or
bis nationibus cõmunem esse uoluit. Da o-
mni petenti te. Benefac omnibus, etiã inimi
cis. Deprecamini pro omnibus, etiã perse-
quentibus uos. Porrò corporũ resurrectio
nem nõ modo docuit & inculcauit, uerum
etiam præstitit ipse reuiuiscens. Itaq̃ nõ mi
rum est si philosophiã euangelicã totus mũ
dus ante in uarias philosophorum & reli-
gionũ sectas diuisus, unanimi cõsensu am-

plexus est. Amplectamur & nos doctoris ac principis nostri monumenta: demusq; operã, ut illius philosophia q̃ latissime pro pagetur. Id fiet, si eam omnibus innocentia uitæ, mutuaq; charitate cõmendemus. Hac commendatione olim annis non ita multis, frustra rebellante mundo, per omnes orbis plagas diffusa est euangelica philosophia. Quemadmodum autem nomen dei glorificatur sanctis moribus Christianorum, & quodãmodo dehonestatur & infamatur uitijs nostris: ita nostris moribus cæteri mortales uel alliciuntur ad amorem euangelij, uel alienãtur. Mundus iam olim belligeratur cum Christo. Cæterum ubicunq; sunt cupiditates rerum mundanarũ, ibi mundus est. His obnoxios offendit euangelica ueritas. Hi conspirati deuotis animis subinde coorĩuntur aduersus sermonem cœlestem, dicentes: Venite opprimamus eum, quoniam contrarius est operibus nostris. Nos autem fortibus & inuictis animis contra nitamur, non iurgijs, non minis, non armis, non iniurijs: sed simplici prudentia, sed benefactis, sed mãsuetudine & tolerantia. Hac uia superat euangelica ueritas. Viuit adhuc & regnat Christus, qui nouit & malorum tumultus, & bonorũ afflictiones in suam gloriam uertere. Ei sit honos & imperium in omne æuum, Amen.

Encaenea Christag
Sacellum in vi Blaius-
kirchel.